
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOMÜNİZMLE MÜCADELE (1950-1960)

Serhat SİPAHİ

DOKTORA TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN 2023

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Serhat SİPAHİ

TEZ ONAY SAYFASI

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı Serhat SİPAHİ öğrencisi tarafından hazırlanan Demokrat Parti Döneminde Komünizmle Mücadele (1950-1960) Başlıklı tez çalışması 14/06/2023 tarih ve 11:00 saatinde yapılan tez savunma sınavında aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile DOKTORA TEZİ olarak **KABUL** edilmiştir.

	Kabul	Ret
Başkan (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	X	
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)	X	
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Ankara Üniversitesi)	X	
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ (Gazi Üniversitesi)	X	
Üye (Unvan/Ad-Soyad/Kurum): Doç. Dr. Bahattin DEMİRTAŞ (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)	X	

Demokrat Parti Döneminde Komünizmle Mücadele (1950-1960)

(Doktora Tezi)

Serhat SİPAHİ

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2023

ÖZET

Rusya'da 1917 yılında meydana gelen Bolşevik İhtilali sonrası komünizm ideolojisi, özellikle Milli Mücadele dönemi ile birlikte Türkiye içinde de pratik anlamda etkili olmak istemiştir. Türk yöneticileri bir yandan Sovyet yönetimi ile yakın askeri ve ekonomik ilişkiler geliştirirken diğer yandan komünizme dair faaliyetleri yakından takip etmiştir. Yayın yasakları, tutuklamalar, sürgün etmek gibi farklı yöntemlerle komünist faaliyetlerinin etkileri sürekli sınırlandırılmıştır. Komünizmle mücadele yönündeki bu eğilim, devletin yönetim etme biçiminde kendine tam anlamıyla bir yer bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda uluslararası dünya siyaseti, Sovyet Rusya'nın temsil ettiği komünizm ile ABD'nin temsil ettiği özgürlükçü değerleri savunan Batı bloku arasında yaşanacak mücadele etrafında devam etmiştir. Savaş sonrası Sovyet Rusya'nın genişleme siyaseti yönündeki girişimlerine karşılık ABD tarafından çok yönlü bir komünizmle mücadele siyaseti geliştirilmiştir. Bu mücadele alanında, kendisinden toprak ve üs talepleri olan Sovyet Rusya'ya karşı Batı bloku içinde bulunmak isteyen Türkiye de yerini almıştır.

Batı blokuna yönünü çeviren Türkiye'de çok partili hayata geçiş süreci yaşanmış ve siyasi, toplumsal alanda demokratik gelişmeler artmıştır. Bu süreç komünist faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir ortamı beraberinde getirmiştir. Hem bölgesel coğrafyasında hem iç siyasette komünizmle mücadele etme kararlığını alan Türkiye'ye ABD'nin ekonomik ve siyasi desteği gecikmemiştir. Bu sayede Türkiye geleneksel komünizmle mücadele siyasetini uluslararası bir destekle birlikte daha sistematik ve sonuç odaklı bir şekilde dönüştürmüştür. 1950-1960 yılları arasında iktidar olan Demokrat Parti, komünizmle mücadelede çok kapsamlı ve etkili bir siyaset yürüterek, Türkiye'deki komünist yapının birikmiş tecrübesini neredeyse ortadan kaldırmıştır. Ancak Demokrat Partidönemi boyunca komünizm ve komünistlik, hem iç hem dış siyasetteki gündemini sürekli koruyacaktır.

Bilim Kodu	:	118101
Anahtar Kelimeler	:	Komünizm, ABD, Komünizmle Mücadele, Demokrat Parti, Türkiye Komünist Partisi
Sayfa Adedi	:	362
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Struggle Against Communism in the Democratic Party Era (1950-1960)

(Ph. D. Thesis)

Serhat SİPAHİ

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

June 2023

ABSTRACT

After the Bolshevik Revolution in Russia in 1917, the ideology of communism wanted to have a practical impact in Turkey, especially during the War of Independence. While Turkish rulers developed close military and economic relations with the Soviet administration, they also closely monitored communist activities. The effects of communist activities were constantly limited through various methods such as publication bans, arrests and exile. This tendency to struggle against communism found a place in the way the state was governed.

At the end of the Second World War, international world politics revolved around the struggle between communism, represented by Soviet Russia, and the Western bloc, represented by the United States, which defended liberal values. In response to Soviet Russia's post-war attempts to pursue a policy of expansion, the United States developed a multifaceted anti-communist policy. In this struggle, Turkey, which wanted to be in the Western bloc against Soviet Russia, which demanded territory and bases from it, also took its place.

Turning towards the Western bloc, Turkey experienced a transition to multi-party life and democratic developments in the political and social spheres increased. This process brought along an environment where communist activities intensified. Turkey decided to struggle against communism both in its regional geography and in domestic politics, and the economic and political support of the United States was not delayed. In this way, Turkey transformed its traditional anti-communist policy into a more systematic and result-oriented one with international support. The Democrat Party, which was in power between 1950 and 1960, carried out a very comprehensive and effective policy in the struggle against communism and almost eliminated the accumulated experience of the communist structure in Turkey. However, throughout the Democrat Party period, communism and communism would remain on the agenda of both domestic and foreign politics.

Science Code : 118101

KeyWords : Communism, USA, Struggle Against Communism, Democratic Party, Communist Party of Turkey.

Page Number : 362

Supervisor : Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

TEŞEKKÜR

Milli mücadele döneminden itibaren Türk Hükümetlerinin komünizmle mücadelesi sürekli var olmuştur. Komünizmin nihai hedefinde devletin yönetim biçimini değiştirmek olması, devletin bu mücadelesinin temel nedeni olmuştur. 1940 yıllarına kadar devletin sınıfsız bir toplum ideali etrafında, zaten yeraltında devam eden komünist faaliyetlerinin etkisi sınırlı kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan gelişmeler komünist faaliyetlerinin artması için uygun şartlar oluşturmuştur. Savaş sonrasında Sovyet Rusya'nın galip devletlerden biri olması, Türkiye'deki çok partili hayata geçiş süreci gibi etkenler komünist faaliyetlerin legal anlamda faaliyetlerini görünür kılmıştır. Ancak Türkiye'nin Batı ittifakına yönelme kararının ardından bu girişimler kısa sürmüş ve komünist faaliyetler tekrar gizli bir şekilde yapılacak hale bürünmüştür. Türk yetkililer tarafından bu faaliyetler sürekli kontrol altında tutulmuş ve komünist parti merkezinden dahi bilgi akışını sağlayacak bir seviyede olmuştur.

1950 seçimleri sonrasında iktidara gelen Demokrat Parti ile komünizme karşı bu sistemli mücadele geliştirilerek devam ettirilmiş nihayetinde çok geniş tutuklamalarla komünist faaliyetlere çok büyük darbe vurulmuştur. Bu süreçte çıkarılan yasalarla mahkûmiyet kararları da ağırlaştırılarak, komünist faaliyette bulunmanın oldukça zor olduğu bir iklim oluşturulmuştur.

Bu çalışmada, devletin geleneksel komünizmle mücadele sistemini devralan Demokrat Parti'nin bu konuda yaptığı çok yönlü çalışmaların teknik yönleri, stratejileri ve sonuçları ele alınarak değerlendirmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmanın hazırlamasında emeklerini ve yönlendirmesini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Şahingöz'e, bireysel tavsiyeleri ve çalışmamı destekleyen katkıları sebebiyle Prof. Dr. Mustafa Yılmaz'a, her daim pozitif yanıyla desteğini yanında bulduğum Prof. Dr. Mehmet Akif Tural'a ve tezim süresince desteklerini esirmeyen başta ailem olmak üzere herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT...v

TEŞEKKÜR..vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR...xi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KOMÜNİZMLE MÜCADELE

1.1. Savaş Sonrasında Türkiye'deki Genel Durum 41

1.2. Savaş Sonrası Türkiye'de Komünizmin Genel Durumu ve CHP'nin Komünizmle Mücadelesi 42

1.2.1. Tan Matbaası Olayları 42

1.2.2. Savaş Sonrası Kurulan İki Komünist Parti 51

1.2.3. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Olayları 58

1.3. Çok Partili Hayata Geçişte Demokrat Parti'nin Kurulması ve Komünizme Bakışı .63

1.3.1. Demokrat Parti'nin Kurulması 66

1.3.2. Demokrat Parti'nin Komünizme Bakışı 67

1.4. Komünizmin Muhalif Siyaseti Şekillendirme İsteği 70

1.4.1. İnsan Hakları Derneği..72

1.5. Demokrat Parti'nin İktidarı Öncesi Komünizmle Olan İlişkilerine Dair Tartışmalar 76

Sayfa

İKİNCİ BÖLÜM

KOMÜNİZMLE MÜCADELE ÖNCESİ DEMOKRAT PARTİ'NİN SİYASETİNİ ŞEKİLLENDİREN ETKENLER

2.1. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve Komünizme Bakışı 83
2.2. Demokrat Parti Döneminde Komünizmle Mücadele Önerileri 85
2.2.1. Fikir İnsanlarının Komünizmle Mücadele Önerileri 86
2.2.2. Basında Tartışılan Komünizmle Mücadele Önerileri 88
2.3. Demokrat Parti İktidarı Sonrası Komünizm Tartışmalarının İlk Aşamaları 94
2.3.1. Nazım Hikmet'in Kurtarılması Kampanyası 94
2.3.2. Çiçek Palas Olayı 95
2.3.3. Af Kanunu Kapsamında Yaşanan Tartışmalar 98
2.4. Demokrat Parti'nin Komünizmle Mücadelesini Şekillendiren Dış ve İç Gelişmeler 102
2.4.1. Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılması ve Komünist Muhalefetin Örgütsel Faaliyetleri 102
2.4.1.1. Türk Barışseverler Cemiyeti 103
2.4.1.2. İleri Jön Türkler Birliği 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOMÜNİZMLE MÜCADELE ALANLARI

3.1. Hukuk Alanında Komünizmle Mücadele...114
3.1.1. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Yapılan Hukuki Uygulamalar 114
3.1.2. 1938 Yılında Yapılan Düzenleme 117
3.1.3. 1946 Yılında Yapılan Düzenleme 117
3.1.4. 1949 Yılında Yapılan Düzenlemeler 118
3.1.4.1. Madde Değişikliklerinin Müzakeresi ve Kanunlaşması 122

Sayfa

3.1.5. Demokrat Parti Dönemi Komünizmle Mücadele Yasaları 125
3.1.5.1. Kanun Tasarısı Gerekçeleri, Kanun Teklifleri ve Adalet Komisyonu Raporu 130
3.1.5.2. Maddelerin Görüşülmesi ve Kanunlaşması 133
3.1.5.3. Kanun Öncesi ve Sonrasından Yapılan Tutuklamalar 141
3.1.5.3.1. Komünizmle Mücadelede En Önemli Eşik: 1951 Tevkifatı 143
3.2. Kamu Kurumlarında Komünizmle Mücadele 150
3.2.1. Orduda Komünizmle Mücadele 150
3.2.2. Emniyet Alanında Komünizmle Mücadele 155
3.2.3. Eğitim Alanında Komünizmle Mücadele 162
3.2.3.1. Köy Enstitülerinde Yapılan Düzenlemeler ve Alınan Tedbirler 167
3.2.3.1.1. Köy Enstitülerindeki Komünizm ile İlgili İddialar 173
3.2.3.2. Üniversitelerde Alınan Tedbirler 175
3.2.3.3. Yurtdışındaki Öğrencilerle İlgili Alınan Tedbirler 178
3.3. Sivil Toplum Alanında ve Diğer Alanlarda Komünizmle Mücadele 181
3.3.1. Basın-Yayın Alanında Komünizmle Mücadele 181
3.3.1.1. Süreli Yayınlarda Çıkan Komünizmle Mücadele Yazıları 188
3.3.1.2. Doğrudan Komünizmle Mücadele İçin Çıkan Yayınlar 191
3.3.1.3. Komünizmle Mücadele Amaçlı Çıkan Kitaplar 196
3.3.2. Dinî Alanda Komünizmle Mücadele 199
3.3.3. Propaganda Alanında Komünizmle Mücadele 206
3.3.3.1. Tel’in Mitingleri Üzerinden Komünizmle Mücadele 211
3.3.3.2. Semboller ve Resimler Üzerinden Komünizmle Mücadele 214
3.3.4. Örgütler Alanında Komünizmle Mücadele 220
3.3.4.1. Komünizm Karşıtı Örgütlerin Faaliyetleri 221
3.3.4.2. Komünist Örgütlerle Mücadele 228

Sayfa

3.3.5. Sendikalar Alanında Komünizmle Mücadele 230

3.3.6. Siyasi Partiler Alanında Komünizmle Mücadele 241

3.3.7. İşbirliği Toplantıları Yoluyla Komünizmle Mücadele 243

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN KOMÜNİZMLE MÜCADELESİNDE DİĞER ETKENLER

4.1. Demokrat Parti Döneminde Komünizme Dair Yaşanan Diğer Gelişmeler 251

4.1.1. 6-7 Eylül Olayları 252

4.1.1.1. 6-7 Eylül Olaylarının Sorumlusu Olarak Komünistlerin Suçlanması ve Tutuklanması...255

4.2. Demokrat Parti'nin Komünizmle Mücadelesinde Amerika'nın Etkileri ve Türkiye'deki Komünizme Bakış 261

4.2.1. Amerika'nın Türkiye'deki Komünizme ve Komünizmle Mücadeleye Bakışı .263

4.3. Demokrat Parti Döneminde Komünizmin Araçsallaştırılması................................266

SONUÇ...275

KAYNAKLAR 279

EKLER...327

ÖZGEÇMİŞ 362

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
Akt.	Aktaran
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.	Birleşim
BM	Birleşmiş Milletler
b.y.	Basımevi yok
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CA	Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CIA	Central Intelligence Agency
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
D.	Devre
Der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
DT	Democracy in Turkey
DP MGMZ	Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabtı
DTCF	Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi
G.	Grup
Gi.	Giriş
İJTB	İleri Jön Türkler Birliği

İHD	İnsan Hakları Derneği
İYTGD	İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği
KAF	Komintern Arşiv Fonu
KMD	Komünizmle Mücadele Derneği
NATO	North Atlantic Treaty Organization
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ty.	Tarih yok
TBC	Türk Barışseverler Cemiyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
THİF	Türkiye Halk İştirâkiyun Fırkası
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TNA	The National Archives (İngiliz Ulusal Arşivleri)
TSEKP	Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
TSP	Türkiye Sosyalist Partisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSTAV	Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
VP	Vatan Partisi
y.y.	Yer yok
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Konu, Amaç, Kaynaklar ve Araştırma Yöntemi Hakkında

Cumhuriyetin kuruluş yıllarından itibaren Rusya destekli komünizm, Türkiye'de bir düzen değişikliği yaratarak ihtilal zeminini hazırlayacak faaliyetler içinde olmuştur. Rusya'da 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali'nden itibaren Türk yönetici kadroları bu rejimin bir komünizm yayılmacılığı konusundaki girişimlerini her zaman dikkatle ve tedbirli bir şekilde takip etmiştir. Bu anlamda İkinci Dünya Savaşı'na kadar etkili olamayan komünist faaliyetler, Sovyet Rusya'nın savaştan galip çıkması ve Türkiye iç siyasetinde oluşan esneklikle birlikte tekrar çalışmalarını canlandırma girişiminde olmuşlardır. Bu faaliyetlerle sürekli mücadele edilmiş ve Türkiye'nin Batı ekseni çizgisine gelmesiyle birlikte bu mücadele daha sistematik ve kararlı bir biçime dönüştürülmüştür. 1950 yılından itibaren bu kararlı mücadele Türkiye'deki komünist faaliyetleri büyük oranda sınırlandırmıştır.

Çalışmamızın ana amacı bu gelinen noktada komünizmle mücadelenin ne olduğundan çok nasıl yapıldığı meselesine yoğunlaşmaktır. Mücadelenin teknik ve taktiksel yönleri ele alınırken, arka planında tarafların meseleye bakış açıları da ele alınmaya çalışılmıştır. Böylelikle yapılan mücadele biçiminden konunun ayrıntılarına ulaşılmanın önemli olduğu düşünülmüştür. Çünkü bir sistemin nasıl çalıştığını anlayabilmek, sistemin kendisine dair daha net bilgilere ulaşabilmenin yolunu da açacaktır. Resmin çerçevesinin ya da resme genel bakışın, ressamın fırça darbelerine dair bilgi ve yorumu dair altyapıyı eksik bırakacağından, resme dair yaklaşımında da eksiklikler olacaktır. Nihayetinde çalışmamız komünizmle mücadelenin gerekliliği, mücadelenin siyasi, toplumsal ve güvenlik boyutlarına katkıları ya da verdiği zararları anlama çabasını amaçlamaktadır.

Çalışmanın ana başlığında yer alan ve çalışmanın konusunu oluşturan "komünizmle mücadele" kavramının neden tercih edildiği meselesi açıklanması gereken bir noktadır. Komünizmin ortaya çıkışından itibaren "sol", "sosyalizm", "komünizm" gibi kavramlar sıklıkla iç içe geçmiş, birbirinin yerini alan ya da birbirinden farklı anlamlar altında ele alınmıştır. Modern anlamda "sol"un ilk ortaya çıkışı genellikle 1789 yılında Fransız İhtilali öncesindeki Meclis oturma düzenine dayandırılmıştır. Burada geleneksel temsil eden kral taraftarı olanlar Meclis'in sağ kısmında otururken, değişimi temsil eden düzen karşıtı olanlar ise sol kısımda yer almışlardır. Bu oturma biçimi birçok siyasi kavramı tanımlarken

kullanılmaya devam edildikçe, zaman içinde siyaset zemininde tarif edilen birçok meselede temel bir referansa dönüşmüştür. Bu modern terimler zamanla klasik bir tanımlama biçimine dönüşmüşlerdir. “Sol” kavramı, daha bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi ve daha esnek bir yapıda kullanılması ile birlikte, “sosyalizm” ve “komünizm” kavramlarını da içeren bir genel ifade biçimini almıştır.[1] 19. yy.’dan itibaren Avrupa’da ve özellikle de İngiltere’de gelişen sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan, işçi kesimlerini merkeze koyarak sosyal ve ekonomik sorunlara bir çözüm arayışı olarak ortaya çıkan “sosyalizm” kavramı; var olan devletin koşullarında bir düzen arayışına işaret etmektedir. Sonraki aşamada teorik anlamda evrilen sosyalizm, Marks ve Engels’in ortaya koyacağı “komünizm”in kapısını aralamıştır. Böylelikle “sosyalizm”in temsil ettiği dolaylı bir yönetim fikrinden, “komünizm”in temsil ettiği doğrudan bir yönetim biçimi aşamasına gelinmiştir. Bu anlamda sosyalizm, komünizmin bir öncülü olarak değerlendirilmiştir. Sosyalizmi komünizmin bir alt evresi, bir geçiş aşaması olarak değerlendiren komünizmde ise, özel mülkiyetin devre dışı bırakıldığı, sınıfsız bir toplum hedeflenmiştir.[2] Tüm bu bilgiler kavramlardan çok, eylemin hedefine yönelik bir değerlendirme yapılması gerçeğini ortaya koymakta ve kavramlar üzerinden bir gerçek sonuç elde etmenin yanlışlığına işaret etmektedir.

Türkiye’de ise Milli Mücadele döneminden itibaren devletin rejimine yönelik tüm sol girişimler büyük ölçüde “komünizm” ve “komünist faaliyetler” tabiri altında değerlendirilmiştir. Başlangıçta “Bolşevik” kavramı kullanılmış olsa da, bu daha çok Sovyet merkezli yönetimi ifade etme amaçlı kullanılmıştır. Resmî devlet kayıtlarında, mahkeme kararlarında, polis raporlarında, Meclis tutanaklarında daha çok kullanılan tabir “komünizm” olmuştur. Dönemsel anlamda ise komünist faaliyetlerin tanımlanmasında farklılıklar olmuştur. Örneğin çok partili hayata geçiş sürecinde “aşırı sol”, “sol cereyanlar” gibi söylemlerin, özellikle de basın ve siyaset dünyasında sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Bu dönemde genel bir ifade olarak kullanılan “solcu” tabiri ise daha çok komünist parti üyeliği olmayan ve komünist sempatizanı olduğu düşünülen kesimler için kullanılmıştır. Çalışmamızda komünizm kavramını tercih etmemizin sebeplerinden biri, devletin mücadelesinin hedefindeki esas kitlenin örgütsel faaliyetler içinde olan ve bir komünist rejim amacını taşıyanlar olmasıdır. Diğer bir sebebi, İkinci Dünya Savaşı sonrası

---

[1] Tunçay, M. (1967). ***Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925 C. I***. Ankara: Bilgi Yayınevi, 13-20.

[2] Komünizm açısından sosyalizmi tariflendiren Engels’in bu bakış açısını anlamak için bkz. Engels, F. (1912). ***Socialism: Utopian And Scientific.*** Chicago: Charles H. Kerr&Company.

süreçte evrensel anlamda bu türden faaliyetlerin komünizm adı altında değerlendirilmesidir. Asıl önemli sebep ise, çalışmanın yoğunlaştığı dönem olan Demokrat Parti döneminde kullanılan siyaset, basın, güvenlik ve halk dilinde doğrudan komünizm ve komünizmle mücadele kavramlarının tercih edilmesidir. Bunun yanında komünist faaliyetlerde bulunan kişilerin kendi içlerinde tercih ettikleri söylemin bu olması da ayrıca önemlidir. Bunun dışında düşünce ve basın hayatında "Moskofçuluk", "Rusçuluk", "Kızıllık" gibi kavramların da bir kategorize etme anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Demokrat Parti'nin iktidar olduktan sonraki ilk Meclis Grup toplantısında bu kullanılacak kavram konusu netleştirilmek istenmiştir. DP Ankara milletvekili Sadri Maksudi Arsal, nezaket olsun diye "aşırı solculuk" tabiri kullanılmasının anlamsız olduğunu ve doğrudan "komünizm" tabirinin kullanılması gerektiğini teklif ederek daha bütüncül ve kapsayıcı bir çatı kavramın tercih edilmesinin zeminini oluşturmuştur.[3]

Çalışmamızın yöntemi çerçevesinde, yoğun bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Cumhurbaşkanlığı Arşivi ile Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerine bağlı Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivleri taranmış, Meclis tutanaklarında yer alan komünizmle mücadeleye dair kayıtlar incelenmiş, Demokrat Parti'nin özellikle ilk dönem Meclis Grubu zabıtları aynı çerçevede gözden geçirilmiştir. Kanun maddelerinin içeriklerini incelemek amacıyla Resmî Gazete'nin ilgili sayılarına ulaşılmıştır. Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nın online olarak hizmete sunduğu "Komintern Arşivi"nden özellikle ilk döneme ait bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Her siyasi partiye ve her örgüte dair kurumsal yayınların da incelenmesine gayret edilmiştir. Amerikan Ulusal Arşivi'nin Dışişleri Bakanlığı'nın mevcut belgelerini sınıflayarak oluşturduğu ve çalışmamıza ait dönemleri içeren 1950-1959 yıllarına ait raporların yer aldığı "Democracy in Turkey" kategorisi altındaki belgeler de bu çalışma konumuz dahilinde taranmıştır. Yine Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı olan CIA'nin istihbarat raporları da çalışmamızla ilgili olarak taranmaya çalışılmıştır. Demokrat Parti'nin komünizmle mücadelesine Amerika'nın bakışını ve etkisini görmek açısından bu belgeler önemle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında İngiltere'nin Ulusal Arşivi'ndeki raporlar da mümkün olduğunca incelenmiştir.

Çalışmamızda Demokrat Parti dönemindeki milliyetçi, İslamcı, muhalif tüm süreli yayınlara olabildiğince erişilmeye çalışılmış ve komünizmle mücadeleye bakış açılarının

---

[3]Bkz.(28.05.1950). ***DP MGMZ***, Birleşim: 1, Grup: C-D, Giriş: 4, 15-16.

ortaya çıkarılmasına gayret edilmiştir. Ulaşılan bu yayınlarda yer alan doğrudan ve dolaylı olarak komünizme ve komünizmle mücadeleye dair künyeler çalışma içinde gösterilmeye çalışılmıştır. Demokrat Parti döneminde kısıtlı olarak yer alan tüm sol ve komünist dergilere de mümkün olduğunca ulaşılarak, komünizmle mücadelenin yarattığı etkiler ve hissiyat anlaşılmaya çalışılmıştır. Yine 1960 yılı sonrasında çıkan sol dergiler de taranmış, böylelikle geçmişe dair izdüşümlerinden dönemle alakalı bilgiler derlenmeye gayret edilmiştir. Dönemin farklı fikirlerinden gazeteleri de taranarak mümkün olduğunca faydalanılmaya gayret edilmiştir. Komünizmle mücadele kapsamında birçok telif, tetkik eserden ve makaleden de çalışma konumuz çerçevesinde yararlanılmıştır. Bu kapsamda dönemin ruhunu anlamak açısından özellikle komünist ve sol kesimden olan kişilerin anıları gözden geçirilmeye çalışılmış, onların bakış açısından komünizmle mücadelenin etkilerinin anlaşılmasına gayret edilmiştir.

Bu yayınların özgün başlıklarının olduğu gibi verilmesine dikkat edilmiştir. Komünizm kelimesinin kullanım farklılıkların görülmesinin dönemin bakış açısını ve hakim dilini yansıtması açısından uygun olacağı düşünülmüştür. Yine dönem içinde alıntılanan konuşma ve yazılar da aynı şekilde orijinal dili bozmadan verilmeye çalışılmıştır. Bu dönem ile ilgili çalışmalarda komünizm meselesinde ortada duran ancak yeterince araştırılmamış bazı konuların araştırılmasına da gayret edilmiştir. Kaynaklarda yer alan iddialar iki tarafın karşılıklı okumaları altında değerlendirip izah edilmeye çalışılmıştır. Konu ile farklı kaynaklar üzerinden sağlamalar yapılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmamızın dönemlendirilmesi, Demokrat Partinin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arası esas alınarak yapılmıştır. Ancak bu dönemin öncesinde başlayan komünizmle mücadelenin gelişen seyrini anlamak için, Milli Mücadele döneminden itibaren gerçekleşen komünist faaliyetler ve bunlara karşı alınan tedbirler mümkün olduğu kadar incelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, komünizmle mücadelenin yeni dönemecindeki gelişmeler tarihsel oluş sırası ve önem durumuna göre değerlendirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle Demokrat Partinin devraldığı komünizmle mücadele hafızasının gelişim seyri ile 1950 yılından itibaren uygulanan mücadele yöntemlerine etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız giriş ile birlikte dört bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, kullanılan kavramların tercih nedeni, yararlanılan kaynaklar ve çalışmamızda yer alan bölümlerin tanıtımı yapılmıştır. Sonrasında Türkiye’nin

komünizmle mücadelesinin başlangıç noktalarına ulaşılmaya çalışarak Milli Mücadele dönemi ile birlikte yoğunlaşan komünist faaliyetler ve alınan tedbirler tarihsel bir akışta anlaşılmaya çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan süreçte komünizmin Türkiye'deki durumu ve propaganda gayretleri, buna karşılık devletin bu faaliyetlere yaklaşımı ele alınarak komünizmle mücadelenin geleneksel bir bilince sahip olduğu ve sonraki dönemlere bu bilincin aktarıldığı hafızanın ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Birinci bölümde öncelikli olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin iç ve dış siyasetindeki genel duruma dair bir çerçeve çizilmiştir. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den talepleri ile Batı dünyasının desteğinin arandığı dönemde iç politik gelişmelerde hareketlilik ve çok partili hayata geçiş sürecinin öncesindeki gelişmeler ele alınmıştır. Savaş boyunca gizli faaliyet yürütmek durumunda kalan ve iç siyasetin bu hareketliliğinden faydalanmak isteyen TKP'nin yasal çerçeveler dahilinde siyaset yapma gayretinde olduğu girişimler incelenmiştir. Dış politikadan iç politikaya komünizme karşı duruşun siyaset ve toplum nezdinde güçlendiği aşamalar ve olaylar incelenmiştir. Çok partili hayata geçiş süreci ile DP'nin ortaya çıkışı ve komünizmle olan ilişkileri dair tartışmalar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde DP'nin iktidara gelişi ile birlikte öncelikli olarak komünizme bakışı ele alınmış sonrasında komünizmle mücadelesini şekillendiren ve hızlandıran durumlar ve olaylar değerlendirilmiştir. İktidarının ilk zamanlarında gündeme gelen af kanunu ile komünizme dair meseleler siyasetin en üst perdesinden tartışılmış, bu tartışmalar ileride komünizmle mücadelenin nasıl şekilleneceğinin sinyallerini vermiştir. Türkiye'nin Kore Savaşı'na katılması ile gelişen olaylar ve bunun üzerinden DP'ye yönelik ilk komünist tepkilerin ardından, komünizmle mücadelenin ilk adımları olarak, bu tepkilerin odağına müdahale edildiği ve iktidarın komünizmle mücadelede ilerideki yaklaşım tarzının ne olacağı gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde DP'nin hangi alanlarda komünizmle mücadele ettiği kategorik bir biçimde değerlendirilmiştir. Öncelikli olarak komünizmle mücadelenin hukuksal temelleri atılarak yapılacak müdahalelerin meşru bir zemine oturtulması süreci değerlendirilmiştir. Sonrasında yaşanan büyük tutuklamalarla komünist yapılanmaya büyük bir darbe vurulması incelenecektir. Kanunî ve polisiye tedbirler dışında hangi alanlarda mücadelenin yürütüldüğü ele alınarak eğitim, kamu kurumları, sivil toplum, basın-yayın, örgütler gibi

birçok alanda yapılan faaliyetler detaylıca incelenmeye çalışılmıştır. DP döneminde ortaya çıkan TKP dışındaki tüm komünist eğilimli örgütlerle olan mücadeleler de ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde ise DP'nin komünizmle mücadelesini etkileyen farklı gelişmeler ve durumlar değerlendirilmiştir. Amerika'nın Türkiye'deki komünizme bakışı çerçevesinden bakarak komünizmle mücadeleye yaptığı katkılar ve yarattığı etkiler anlaşılmaya çalışılmıştır. Son olarak komünizmin başta siyaset olmak üzere araçsallaştırıldığı durumlar incelenmiştir.

Türkiye'nin Komünizmle Mücadelesinin Başlangıç Dönemi

Modern anlamda komünizm ve sosyalist hareketin ilk ortaya çıkışı, Marks ve Engels'in birlikte yazdıkları "Komünist Manifestosu"[4] ile olmuştur. Bu manifesto, komünizmin ilk uluslararası organizasyonu niteliğindeki "Komünistler Birliği"nin, 1847 yılının sonlarında Londra'da gerçekleştirdikleri kongrede yayımlanmıştır. 1848 yılında, Avrupa'daki ihtilaller ve ardından başlayan işçi hareketlerinin arkasından, Osmanlı Devleti'nde de ilk işçi hareketleri görülmeye başlanmıştır.[5] 1864 yılında I. Enternasyonal'in[6] kurulması ile Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa'daki gelişen işçi hareketlerinin Osmanlı Devleti'ndeki ilk yansıması, ilk işçi örgütü olarak adlandırabilecek olan, 1871'de kurulan "Ameleperverler Cemiyeti"dir.[7] Bu cemiyetin ilk rol aldığı hareket, 1872 Ocak ayında Kasımpaşa tersane işçilerinin ücretlerini alamamaları üzerine yapılan grev olmuştur. Grev sonucunda işçiler, birikmiş ücretlerini alırken gündelik ücretlerine de zam almışlardır. Yine aynı tarihlerde, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası'nda da aynı sebeplerle yapılan grevler işçilerin lehine sonuçlanmıştır. Ameleperverler Cemiyeti'nin, işçiler üzerindeki bu

[4] Komünist Manifesto için bkz. İnternet: "Manifesto of the Communist Party by Karl Marx and Frederick Engels". Web: https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf adresinden 11 Aralık 2019'da alınmıştır.

[5] Osmanlı Devleti'nde, çok eskilerden beri ekonomik amaçlı işçi hareketleri olduğu bilinse de, bunlar modern sosyalist bilinçten yoksundur. İşçiler politik bir amaç olmadan yalnızca ortak çıkarlarını koruma içgüdüsüyle hareket etmişlerdir. Yine 19. Yüzyılın sonlarında görülen ilk amele teşkilatları da aynı anlayışı devam ettiren teşkilatlardır. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 21.

[6] 1864 yılında İngiliz ve Fransız sendikacıların bir araya gelmesiyle "Uluslararası Çalışanlar Derneği" (Birinci Enternasyonal - International Workingmen's Association) kuruldu. Londra'da yaşayan Karl Marks da sürece katıldı ve bu örgütün ideolojik çizgisinin oluşmasında belirleyici oldu. Marks'ın ve arkadaşlarının çabalarıyla I. Enternasyonal, enternasyonalizmin ideolojik, siyasal ve örgütsel merkezi oldu. Bkz. Koç, Y. (28 Nisan 2014). "Birinci Enternasyonal ve Mirası". ***Aydınlık***.

I. Enternasyonal ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kürkçü, E. (Yayın Yönetmeni). (1989). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, C. IX., İstanbul: İletişim Yayınları, 268-293.

[7] Bu konuda bkz. Erişçi, L., (1951). ***Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi***, İstanbul: Kutulmuş Basımevi.; Sülker, K. (2004). ***Türkiye Sendikacılık Tarihi***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.; Sülker, K. (1967). ***Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu***, İstanbul: Memet Yayınları.; Şişmanof, D. (1965). ***Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi***, Sofya: Narodna Prosveta Devlet Yayınevi.

etkileri üzerine kapatılması kararlaştırılmıştır.[8] Yine Osmanlı Devleti'nin ilk işçi örgütü olarak 1895'te Tophane işçileri tarafından kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti'nin de faaliyetlerinin ardından yöneticileri tutuklanarak sürgüne gönderilmiş, bazıları da yurtdışına çıkmak zorunda bırakılmışlardır.[9] Buna benzer başka işçi örgütleri[10] kurulmuşsa da bunlar sosyalizmden etkilenen ancak daha çok işçi çıkarlarını önceleyen örgütlenmeler olmuşlardır.

Türkiye'de daha sistematik anlamda bir sosyalist hareketin ortaya çıkış tarihi 1908 Meşrutiyet dönemi ile başlamıştır. Bu dönemde, basın ve fikir hayatında özgürlüklerin artmasıyla Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde ve özellikle de büyük şehirlerde, siyasal ve toplumsal anlamdaki faaliyetler artmaya başlamıştır.[11] Sosyalist akımların da hızla ortaya çıkmasını sağlayan bu süreçte daha çok azınlık gruplarının etkili olduğu görülmüştür.[12] Özellikle Selanik şehrinde faaliyete geçirilen kulüp ve federasyonlar, yayınları ile Osmanlı toplumunu sosyalist bilinç açısından etkilemeye başlamışlardır.[13] Azınlıklar içinde özellikle Ermeni ve Balkan komitacılarının Meşrutiyet dönemi öncesinde sosyalist fikirleri benimsediği ve Avrupa'daki Marksist örgütlerle iletişim kurdukları görülmüştür.[14]

---

[8] Sayılgan, A. (1972). ***Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)***, İstanbul: Hareket Yayınları, 27-28.

[9] Akdere, İ. – Karadeniz, Z. (1994). ***Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi 1***, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 21.

[10] "Osmanlı Terakki Sanayi Cemiyeti", "Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti" gibi.

[11] Tevetoğlu, F. (1967). ***Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler***, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 15.

[12] Sosyalizmin Osmanlı Devleti'nde yayılmasının öncülüğünü daha çok azınlık grupları yapmışlardır. Bu grupların içinde, 19. yüzyılda eğitim amaçlı yurtdışına giden ve buralardaki fikirlerden etkilenen Ermeniler başlıca rol almışlardır. 1894'te Komünist Manisfesto, Ermenice tercümesi ile ilk kez Osmanlı topraklarına girmiştir. Bkz. Babalık, N. (2003). *Türkiye Komünist Partisinin Sönümlenmesi -Sözlü Tarih Araştırması, C. 3.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 9.; Bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Tunçay, M., Zürcher, E.J. (Der.). (2021) ***Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)***, İstanbul: İletişim Yayınları.

[13] Doğu Araştırma Merkezi Tehdit Araştırma Grubu. (1985). "Komünizm (II)", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (5), 45-46.; "*1912'de Selânik'de "Türkiye Sosyalist Birliği" kuruldu.İstanbul'a nazaran Selânik'deki iklim ve şartlar, böyle yeni teşekküllerin kurulup gelişmesine daha elverişli idi. 1912'dcn sonra bu yeni sosyalist gruplara birçok Türk üyelerin de katılmaya başlamaları; teşkilâtın genişlemesini ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu cereyanın İstanbul, İzmir ve Anadolu'nun birçok bölge ve merkezlerine de sıçramasını ve yayılmasını kolaylaştırdı."*Bkz. Laqueur, W. Z. (1961). ***Communism and Nationalism in the Middle East***, London: Routledge and Kegan Paul, 207.; Selanik'deki sosyalist hareketler ile ilgili ayrıca bkz. Haupt, G. - Dumont, P. (1977). ***Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler***, İstanbul: Gözlem Yayınları.

[14] Harris, G. S. (1967). ***The Origins of Communism in Turkey***, Stanford, California: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace Stanford University, 16-17.; Bunlardan "Hınçak Komitesi" 1886 yılında İsviçre'de kurulmuş ve programını sosyalist-marksist ilkeler çerçevesinde belirlemiş, 1890 yılında da Türkiye teşkilatını tamamlamıştır. Bkz. Sakarya, İ. (1984). ***Belgelerle Ermeni Sorunu***, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 76.; Bir diğeri 1890 yılında Kafkas Ermenileri tarafından bazı çete ve komitelerin birleştirilmesi ile meydana gelen "Taşnaksutyun Komitesi"dir. İlk zamanlar bir programı yokken, 1892'de ihtilalci ve terörist bir nitelik kazanmıştır. Bu Ermeni sosyalistleri, 1908'den itibaren Osmanlı Meclis-i Mebusan'ın da sosyalist bir grup olarak temsil edildiler. Bkz. Sayılgan, A. (1968). ***Solun 94 Yılı (1871-1965)***, Ankara: Mars Matbaası, 24. (Aclan Sayılgan bu eserinin 1965 sonrasını da anlatan Sayılgan, A.

1909 yılında işçi ve sendika sorunları ile ilgili uzun tartışmaların yaşandığı Meclis-i Mebusan'da ilk defa "sosyalizm" sözcüğü ve tartışmaları duyulmaya başlamıştır. Bir yıl sonra ise Türk siyasi tarihinin ilk sosyalist siyasi örgütlenmesi olan "Osmanlı Sosyalist Fırkası" kurulmuştur.[15] Uzun ömürlü olmayan ve yeterli seviyede bir faaliyet ve başarı gösteremeyen bu fırkanın başkanı, fırkanın yayın organı olan *İştirak* gazetesinin sahibi olan ve bu anlamda "İştirakçi" namıyla bilinen Hüseyin Hilmi'dir.[16] Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Meclis'te üyeleri bulunmamasından dolayı muhalefet Meclis dışında yapılıyordu. Fakat Meclis'te bulunan bazı sosyalist düşünceli Ermeni mebusları, sosyalist partisini destekliyor ve isteklerini Meclise aksettiriyorlardı.[17] Devamlı olarak İttihat ve Terakki Partisi'nin sıkı takibi altında olan Osmanlı Sosyalist Fırkası kurucuları Hüseyin Hilmi, İsmail Faik, Hâmid Suphi neticede sürgüne gönderilmişlerdir. Bu süre içinde partinin çalışmaları durmuş ve partinin kurucuları sürgünden dönünce çalışmaları tekrar başlamıştır. Fakat bunlar eskisine göre verimsiz olmuştur.[18] Farklı bir programla ile Paris'te de bir kolu olan[19] Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın üyeleri ile Hüseyin Hilmi'nin sürgüne gönderilmesinden, Mondros Mütarekesi'ne kadar Türkiye'de hiçbir sosyalist hareketlenme yaşanmamıştır.[20] Birinci Dünya Savaşı'nın yenilgisi ile sonuçlanan bu dönem, sosyalist faaliyet bakımından ise verimli bir alan görüntüsü vermekteydi.[21]

(1972). ***Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)*** , İstanbul: Hareket Yayınları ve komünizme dair başka konuların da eklendiği Sayılgan, A. (2009). ***Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)***, İstanbul: Doğu Kütüphanesi. olarak genişletilmiş yeni baskılarını da yayınlamıştır.)

[15] Tunaya, T. Z. (1984). ***Türkiye'de Siyasal Partiler C. I (İkinci Meşrutiyet Dönemi)***, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 248-249. Bu fırka ile ilgili bkz. Çapanoğlu, M. S. (1964). ***Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi***, İstanbul: Pınar Yayınevi.; Kaygusuz, B. N. (2002). ***Bir Roman Gibi***, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.; Tökin, F. H. (1965). ***Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965***, İstanbul: Elif Yayınları. Bu fırkanın kurulmasına Dahiliye Vekaleti tarafından cemiyetler kanunu çerçevesinde izin verilmesine rağmen, programları paralelinde hareket edip etmediklerinin dikkatle takip edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bkz. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye, Siyasi Kısım. 53/2. 17 N 1328, 22 Eylül 1910.

[16] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 37.; Hüseyin Hilmi (?-1923): İzmirlidir ve burada bir süre sivil polis veya kanun neferi olarak çalışmış, Hürriyetin İlanından bir yıl önce Serbest İzmir gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bkz. Çapanoğlu, ***a.g.e,*** 1964, 83-84.; Kurucuları arasında gösterilen Baha Tevfik partiye girmemiş; yazıları ve kitaplarıyla sosyalizm düşüncesini yayarak, partinin düşünce yönünü idare etmiştir. Fırkanın diğer kurucu ve idarecileri, *Sosyalist Gazetesi'* sahibi Namık Hasan, *Muahede Gazetesi* sahibi Pertev Tevfik, *İnsaniyet Gazetesi* sahibi İsmail Faik ve *Medeniyet Gazetesi* sahibi Hâmid Suphi Bey'lerdir. Bu fırka ve yayınları için bkz. Gürsoy, S. (2013). ***Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları***, İstanbul: İletişim Yayınları.

[17] Tevetoğlu, F. (Nisan 1966). "Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler I", ***Türk Kültürü***, 4(42), 516.

[18] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 28-29.

[19] Tevetoğlu, ***a.g.m.,*** Nisan 1966, 517. Paris kolunun kurucuları ise Dr. Refik Nevzat, Fuat Nevzat, Avni Kemal, Zeki idi. "Beşeriyet Gazetesi" de yayın organlığını yapıyordu. Bkz. Tökin, ***a.g.e.,*** 1965, 49-50.

[20] Birinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında "Sosyal Demokrat Fırkası" (1918), "Osmanlı Mesai Fırkası" (1919), "Amele Fırkası"(1920) gibi çeşitli karakterde sosyalist partiler kurulduysa da, bunlar siyaset sahasında bir varlık gösterememiş, kısa soluklu girişimler olarak kalmışlardır. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 88.; Tökin, ***a.g.e.,*** 1965, 54-58.; Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 66.; Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 84-92.

[21] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 33.; Akdere - Karadeniz, ***a.g.e.,*** 1994, 80. Bu tarihlerde Moskova'daki *Pravda* gibi gazetelerin yazdıklarından yola çıkılarak, doğuya doğru, işçi-sermayedar çatışmaları ile bu bölgelerde

1918'den sonraki süreçte İstanbul'a gelen Hüseyin Hilmi, Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı bir isim değişikliği ile "Türkiye Sosyalist Fırkası" yaparak Şubat 1919 tarihinde tekrar faaliyete geçirmiştir.[22] Bu partinin programı, eski Osmanlı Sosyalist Fırkası programına göre daha keskin ve sert bir çizgide olmuştur.[23] Bu partinin yayın organı 11 Mayıs 1919'da, 33 sayı olarak çıkan *İdrak* gazetesidir. Gazete, yayımladığı bir parti programı ve beyanname ile partinin sosyalist görüş ve isteklerini açıklamıştır. Bir taraftan *"şeriatın hükümleri bir sosyalist düstûrudur"* şeklinde dini atıflar yapılırken, diğer taraftan sosyalist düşünürlerin cümlelerine büyük yer verilmiştir.[24] 1919 yılı sonundaki genel seçimlerine iki adayla katılan Türkiye Sosyalist Fırkası, başarısızlığa uğramıştır. Bundan sonra bazı grev hareketlerinde elde ettiği başarılar Hüseyin Hilmi'nin adını duyurmuş ve partiye katılımlar olmuştur. Ancak Ağustos 1922 tarihine gelindiğinde, Hüseyin Hilmi'nin parti içi hırsı, yeni grevlerdeki başarısızlıklar ve diğer işçi kuruluşlarının rekabetinin etkileriyle Türkiye Sosyalist Partisi, ismen mevcut olan ancak varlığı yetersiz bir duruma gelmiştir. Çok geçmeden Hüseyin Hilmi esrarengiz bir şekilde öldürülmüş ve bu parti tamamıyla dağılarak siyasi hayattan silinmiştir.[25] Ancak kurucularından bağımsız olarak Osmanlı Sosyalist Fırkası ile Türkiye Sosyalist Fırkası tarihsel bir dönemecin eşiğinde, işçi örgütlenmeleri ve sosyalist faaliyetler anlamında süreç içinde bir itici güç etkisi yaparak başka fırkalar ve örgütlenmelerin de kurulmasında öncü olmuştur.[26]

Mütareke döneminde kurulan bir diğer sosyalist parti, "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi"dir.[27] Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş boyunca Avrupa'da tahsile giden bazı Türk öğrenciler, bu ülkelerdeki sosyalist akımlarla ilgilenmişlerdir. Berlin'de, Türk Ocakları'na benzer bir şekilde kurulmuş olan bir kulübün üyeleri,[28] Alman Sosyalist

---

Rusya'dakine benzer bir ihtilalin alt yapısının hazırlanması fikrinin olduğu belirtilerek, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından birçok il yöneticisine bu konuda gerekli dikkatin ve takibatın yapılması gerekliliği bildiriliyordu. Bkz. BOA, Dahiliye, Şifre Kalemi. 90/204. 17 ZA 1336, 24 Ağustos 1918.

[22] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 70.

[23] *"Bu yeni program, 1910'unkisinden hem daha mufassal, hem daha Marksistcesineydi."* Bkz. Çapanoğlu, **a.g.e,** 1964, 61.

[24] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 71. Hüseyin Hilmi'nin İslamiyetle uzlaşma ortamı araması düşüncesinin, Osmanlı Sosyalist Fırkası döneminde *İştirak*'de yayınladığı yazılarda da görmekteyiz. Bkz. (6 Mart 1326) "Şûra-yı Ümmet'e Cevap", ***İştirak***, (4). Aktaran Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 45.

[25] Tevetoğlu, F. (Eylül 1966). "Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler III". ***Türk Kültürü***, 4(47), 1011.

[26] Akdere - Karadeniz, ***a.g.e.,*** 1994, 31.

[27] Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan bu fırka, Türkiye'de kurulan ilk önemli komünist teşekküldür. Bkz. Sançar, N. (Ekim 1964). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası", ***Mücadele***, (8), 15.

[28] Başkan Hamdullah Suphi Tanrıöver, sekreter Mehmet Vehbi Sarıdal, üyeler Vedat Nedim (Tör), Ali Nizami (Nizameddin Ali Sav), Ethem Nejat, Mustafa Nermi, İsmail Hakkı, Sadık Ahi (Mehmet Eti), İlhami Nafız (Pamir), Mümtaz Fazlı (Taylan), Nurullah Esad (Sümer), Lemi Nihad ve Namık İsmail'dir.

hareketinden (Spartakistler)[29] esinlenerek "Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi"ni kurmuşlar; 1 Mayıs 1919'da da *Kurtuluş* dergisini yayınlamışlardır. Bu gençlerin çoğu Türkiye'ye döndüklerinde "Spartakistler" olarak anılmışlar ve İstanbul'da faaliyette bulunmuşlardır. Mütarekeden sonra Paris'ten İstanbul'a gelen Şefik Hüsnü Değmer[30] Berlin grubundan diğer arkadaşları[31] ile iletişime geçerek Berlin'de kurdukları partinin ismine "sosyalist" kelimesini de eklemeye karar vermişlerdir.[32] Şefik Hüsnü liderliğinde 22 Eylül 1919'da kurulan[33] bu parti, "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi" adıyla yeniden faaliyete geçirilmiştir.[34] Berlin'de çıkarılan *Kurtuluş* dergisinin devamı niteliğinde, partinin yayın organlarından biri olarak İstanbul'da çıkan derginin adı da *Kurtuluş* olmuş ve partinin kurulduğu gün ilk sayısını çıkarmıştır. Türkiye'nin sosyalist tarihinde ilk ve açık olarak komünist propaganda organı sayılabilecek bu dergi, Şubat 1920 tarihine kadar 5 sayı çıkarabilmiştir.[35] Kısa süre sonra Şefik Hüsnü, aydın sosyalizminin teoride kaldığını ve etkisinin sınırlı olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden daha pratik neticelere dönüşmesini istediği sosyalizmin, Marksist ihtilalci yönüne eğilmiş ve partisini komünist bir teşkilat

---

[29] Spartakistler, 1919 yılında Alman Komünist Partisi'nin yenilgisiyle sonuçlanan ihtilal hareketini hazırlayanlara verilen isimdir. Bkz. Sayılgan, A. (1976). ***Ansiklopedik Marksist Sözlük***, İstanbul: Otağ Yayınları, 158.

[30] 1925 yılında TKP'yi tekrar kuran ve öldüğü tarihe kadar illegal partinin genel sekreteri görevini üstlenen Şefik Hüsnü Değmer, Selanik'te doğdu, Paris'te Fen ve Tıp Fakültelerini bitirdi. İstanbul'a döndüğünde, 1919 yılında Spartakistlere katıldı. Birçok defa tutuklandı. 1929 yılı sonrası Almanya'ya, oradan da Paris'e gitti. III. Enternasyonal'in sorumlusu kişisi ve Komintern İcra Komitesi üyesi görevleri oldu. 1939'da Türkiye'ye döndü ve 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurdu. Aynı yıl partinin kapatılmasıyla tutuklandı ve hapisten çıktıktan kısa bir süre sonra 1951 tevkifatı ile tekrar tutuklandı. Dört sene iki ay hapse mahkûm oldu. Sürgüne gönderildiği Manisa'da 1959'da hayatını kaybetti. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1976, 54-55.; Atılgan, G. (2020). ***Aydınlık İçinde Dr. Şefik Hüsnü***, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 14-28. Şefik Hüsnü ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Akbulut, E. (2010). ***Dr. Şefik Hüsnü Deymer: Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları,*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.; Unsur, Ö. (2003). *Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.; Gürel, B., Nacar, C. (2008). "Şefik Hüsnü (Değmer)". ***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol, C. 8,*** İstanbul: İletişim Yayınları, 118-133.

[31] Ethem Nejad, Nati Atuf, Namık İsmail ve İsviçre'den Sadrettin Celal.

[32] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 81.

[33] Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşları Eylül 1919'da partiyi kurmak için müracaat ettiklerinde, Dahiliye Nazırı Şerif Paşa, 21 Eylülde bir yazı ile İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne partinin kurulmasının kanunen aykırı olduğunu bildirse de, bu yazı kesin bir red cevabı olmadığından parti, kendini kurulmuş addederek faaliyete geçmiştir. Bkz. (1970). ***İçimizdeki Düşman***, İstanbul: b.y., 4-15. Aclan Sayılgan, yazar ismi bulunmayan bu kitabın Emekli Hakim General Şevki Mutlugil tarafından kaleme alındığını belirtmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 104.

Mete Tunçay da, Mutlugil'in DP döneminde gerçekleşecek olan gizli TBMM oturumunda dile getirdiklerini bu kitapta topladığını belirtir. Bkz. Akbulut, E. (Temmuz 2016). "Mete Tunçay: Türkiye'de Sol Akımlar-Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler", ***Toplumsal Tarih***, (271), 51.

[34] Şefik Hüsnü ve arkadaşları tarafından kurulan bu parti, Türkiye'de legal olarak, resmen kurulmuş açık ve alenî ilk komünist partisi olmuştur. Bkz. Darendelioğlu, İ. (1961). ***Türkiyede Komünist Hareketleri C. I***, İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları, 12.; Tevetoğlu, ***a.g.m.,*** Eylül 1966, 999. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin tüzüğü için bkz. Komintern Arşiv Fonu (KAF.) Klasör No: 17-36, Sıra No: 32-74, "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Program ve Tüzüğü", 1920. (Komintern arşivine ait belgeler Web: https://www.tustav.org/e-arsiv/tkp-arsiv-fonu/komintern-arsiv-fonu/ adresinden 1 Nisan 2021'de alınmıştır.)

[35] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 85-87.

kimliğine büründürerek faaliyete geçirmiştir. Ancak çevresini bu düşünce etrafında büyütemeyen Şefik Hüsnü'nün yanında arkadaşlarından sadece Sadrettin Celal[36] kalmıştır ve 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali üzerine *Kurtuluş* dergisinin de yayınlanmasına ara verilmiştir. Milli Mücadele sebebiyle bir kısım sosyalist Anadolu'ya geçerken İstanbul'da kalan diğerleri ise 12 Temmuz 1921'de *Aydınlık* dergisini çıkarmaya başlamışlardır. *Aydınlık*, gizli Türkiye Komünist Partisi'nin, (TKP) gizli gündeminin propagandasını yapan bir yayın organı vazifesini görecektir.[37]

22 Haziran ile 12 Temmuz 1922 tarihlerinde gerçekleştirilen Komintern'in[38] III. Kongresi'ne TKP delegeleri olarak katılan Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celal[39], Türkiye'ye döndüklerinde ise ilk iş olarak gizli hücre faaliyetlerine girişmişlerdir.[40] Devam ettikleri legal Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası çalışmaları yanında, Galata'da "Türkiye İşçiler Derneği"ni kurmuşlardır. Şefik Hüsnü, başta bu dernek olmak üzere diğer tüm komünist eleman ve işçi örgütlerine ortak bir cephe üstünde birleşmek için direktifler vermişse de bunda başarılı olamamıştır.[41] İleride bahsedeceğimiz 1923 Tevkifatı ile birlikte Aydınlık grubunun çalışmaları kesintiye uğramış ve 1924 yılında parti faaliyetlerini durdurmuştur.

---

[36] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 105-106.; Sadrettin Celal Antel (1891-1954): İstanbul'da doğdu. Yükseköğrenimini Fransa'da yaptı. TKP Bakü Kongresi'ne delege olarak katıldı. Kurtuluş dergisi sonrası Aydınlık'ta yazılar yazdı. 1925 tevkifatında 7 yıl hapse mahkûm oldu. 1933'teki afla serbest bırakıldı. 1940'larda Tan Gazetesi'nde yazılar yazdı. İstanbul'da öldü. Bkz. Alpat, İ. (2003). ***Popüler Türkiye Solu Sözlüğü, Solun Yüzyıllık Öyküsü***, İzmir: Mayıs Yayınları, 236.

[37] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 91.

[38] Komintern, 1919 Martında, Lenin ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi tarafından kurulan, "silahlı kuvvetler de dahil tüm mümkün araçlarla uluslararası burjuvaziyi yıkmak ve devletin tamamen yok oluşu için bir geçiş aşaması demek olan Uluslararası Sovyet Cumhuriyetini yaratmak için" mücadele etme amacı güden uluslararası bir komünist örgüttür. Komintern, "III. Enternasyonal" da denilen "Komünist Entemasyonali"nin kısaltılmış adıdır. Bu kongrede yapılan tanımlamaya göre, Komünist Enternasyonali, değişik ülkelerdeki komünist partilerinin tek bir komünist dünya partisi halinde toplanmaları demektir. Bkz. Kınay, A. (1967). ***Dünya Komünist Partilerinin İçyüzü***, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Önemli İşler Müdürlüğü Yayınları, 20-21; Dimitrov, G. M. (1975). ***Faşizmin Yargılanması: "Leipzig 1933"***, İstanbul: Ma-ya Yayınları, 173.

[39] TKP delegesi olarak katıldığı bu kongre sonrası Şefik Hüsnü, Moskova için en güvenilen komünistlerden biri haline gelmiştir. Türkiye'den, komünizmin kalbi Moskova'ya, bu yolda yetişmek üzere giden birçok komünist ismin trafiğini düzenleyen kişi olmuştur. Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 29. İngilizler açısından Şefik Hüsnü, Türkiye çerçevesinde iyi eğitim almış marksistlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Bkz. The National Archives (TNA). FO 424/290, 1950.

[40] 1923 yılında Sadrettin Celâl, Nikola Asmakopola, Serafim Maksimos, Roland Genezberg gibi isimler Komintern'den aldıkları direktiflerle TKP'yi yasadışı olarak canlandırdılar. TKP'nin yedi kişilik icra heyeti, üç kişilik yönetim kurulu vardı. Partinin önde gelen iki lideri Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl idi. Hasan Ali Ediz, Eczacı Mektebi öğrencisi Vasıf diğer önemli üyelerdi. Bunlar vasıtasıyla yüksek okullarda kuvvetli ve yaygın propaganda faaliyetine geçildi. "Türkiye Komünist Gençler Birliği" teşkil edildi. Bu örgüte fahri müstear adıyla Aydınlık yazı işleri müdürü Ali Cevdet genel sekreter oldu. Ali Cevdet aynı zamanda Türkiye'de Komintern'in güvendiği bir elemanıydı ve Komintern ile TKP arasında irtibatı temin ediyordu. Bkz. Özgen, M. İ. (1982). ***TKP ve Organize Gençlik Hareketleri***, İstanbul: 14 Mayıs Vakfı Yayınları, 32.

[41] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 92.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Çarlık Rusya'da 1917 yılında "Bolşevik İhtilali" gerçekleşmiş ve Rusya artık komünist bir yönetim tarafından idare edilmeye başlamıştır. Bu yeni Sovyet yönetimi dış politikasında komünizm ideolojisinin gölgesinde siyaset üretmeye başlamıştır. Bu sırada Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarının da etkisiyle Türkiye Milli Mücadele dönemine gelmiş ve Anadolu'da canlı bir sosyalist faaliyetler iklimi oluşmuştur. Milli Mücadelenin yönetici kadrolarının Sovyet Hükümeti ile kurduğu ilişkiler bu canlılığın en önemli nedenlerinden biri olmuştur.[42] 1919 yazı sonunda, Anadolu'da Milli Mücadele önderleri ile Sovyet yöneticileri, uzaktan uzağa birbirlerine karşı iyi niyetlerini ifade etmişlerdir. 23 Temmuz Erzurum Kongresi'nde konuşan Mustafa Kemal Paşa, "*istiklal-i millilerini tehlikede gören ve her taraftan istilâya maruz kalan Rus milletinin*" yaptığı mücadeleden ve elde ettiği galibiyetten bahsetmiştir.[43] Sovyet Dışişleri Komiserliği de, Sivas Kongresi'nden iki gün sonra 13 Eylülde, Türkiye topraklarındaki işgalleri ve yapılan gizli anlaşmaları eleştiren "Türkiye İşçi ve Köylülerine Çağrı" demeciyle, İstanbul Hükümetini ve İngiliz yayılmacılığını eleştirerek Anadolu'da Milli Mücadele direnişine "Rus İşçiler ve Köylüler Hükümeti"nin "kardeşlik elini" uzatacağını belirtmiştir.[44]

Sovyetler ile anlaşma girişimlerinde bulunulduğu 1920 yazında Ankara'da komünizmin olumlu karşılandığı bir hava esmiştir.[45] Komünist eğilimli bu türden davranışlar, aslında bir çeşit umutsuzluktan kurtulma ve çemberi yarma kaynaklıdır. Anadolu'daki halkta karşılığı yeterince olmayan ve bir doktrin hareketine tam anlamıyla kavuşamayan

---

[42] Mete Tunçay, 19 Mayıs 1919'dan, Lozan Barış Antlaşması görüşmelerine kadar geçen üç buçuk yıllık süre içinde Sovyetlerle kurulan ilişkilerin üç kesim noktası olduğunu söyler. İlki 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması, ikincisi 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması, bir diğeri de Sakarya Savaşı sonrası M. Frunze'nin Ankara'yı ziyaret etmesidir. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 95.

[43] Akarslan, M. (1995). "1920-1921 Yıllarında Rusya Hariciye Komiserliği İle Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Arasında Kurulan İletişim".***Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***, 4 (16), 470.

[44] Armaoğlu, F. (1973). ***Siyasi Tarih***, Ankara: Sevinç Matbaaası, 624-625; Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 96; Şen, C. (2006). *Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri (1923-1953)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 7.

[45] Dönemin milletvekili olan Damar (Zamir) Arıkoğlu bu havayı komünizmin ilan edilmesini bekleyenler olduğu gibi, komünizmin işareti olan kızıl rengin de moda haline geldiği bir ortam olarak yorumlamıştır. Bkz. Arıkoğlu, D. (1961). ***Hatıralarım***, İstanbul: yy., 151-152; Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 69. Bu iyimser havayı sağlayan gelişmelerden biri de, 26 Temmuz 1920'de Moskova'da toplanan III. Enternasyonal'in 2. Kongresi'nde alınan karardır. Buna göre kapitalist emperyalizme karşı savaşan, az gelişmiş veya sömürge durumunda olan ülkelere, komünistlerin her türlü yardımı yapması kararlaştırıldı. Ancak bu yardımı yaparken, milli karakterdeki ihtilalci hareketlerin ve savaşların, sosyalist bir renge büründürülmesi için elden gelen gayret gösterilecek ve milliyetçi liderlerin yerine de, sosyalist liderlerin gelmesine çalışılacaktı. Bkz. İnternet: V. I. Lenin, "Report of The Commision on the National Anda Colonial Questions", Web: https://www.marxist.org/archive/lenin/works/1920/
julx03.htm#fw3, adresinden 11 Aralık 2019'da alınmıştır.

komünizm,[46] rotasını ne şekilde olursa olsun düşmandan ve işgalden kurtulma olarak çizen bir azmin, alternatif olarak düşünsel ve eylemsel anlamda reddeder görünmediği bir vasıta durumundadır. Buna rağmen Mustafa Kemal Paşa ve ekibi, Anadolu'da Bolşevizmin ve komünist propagandanın etkisinin kırılmasının farkında olarak meselelere yaklaşmışlardır.[47] Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın, Ali Fuat Paşa'ya 16 Eylül 1920'de gönderdiği bir telgrafta, tam anlamıyla Rusya'nın egemenliğinin gölgesinde olduğunu söylediği komünizmin, hedefleri açısından tamamıyla kendi amaçlarının aleyhinde olduğunu ve bu yüzden gizli bir faaliyet yürüten komünizmin her fırsatta durdurularak etkisinin uzaklaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Devamında ise kendisi ile ilgili olarak bir takım kişiler tarafından komünist yapılanmaların lehine davrandığı yönündeki yayınları reddetmiştir. Komünizme yönelik kişisel fikrinin bu yönde olmasına karşılık hükümet kanalı ile Bolşevizm ve komünizm aleyhine doğrudan bir karşıtlığı da doğru bulmadığını belirtmiştir. Böylelikle geliştirilmesi gereken tavrın sınırlarını belirleyerek, Sovyet Hükümeti ile gerçekleştirilen diplomatik ve siyasi manevraların istismarına yönelik bakış açısını ortaya koymuştur.[48]

Milli Mücadele sırasında komünizme yönelik takip edilen bu gerçekçi siyaset, aslında Sovyet Rusya tarafından da bilinmektedir.[49]Sovyetlerin tanınmış isimlerinden Zinoviev'in[50] Moskova'daki Türk Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'ya hitaben, Türklerin isteseler de Bolşevik olamayacağını ve kendilerinin de bunu beklemediklerini vurgulayarak Sovyet

---

[46] Aydemir, Ş. S. (2011a). ***Tek Adam (1919-1922), C. II.*** İstanbul: Remzi Kitabevi, 323.

[47] Mustafa Kemal Paşa, Sovyet sistemini her zaman yakından takip etmiş, Moskova'ya bizzat adam göndermiş ve buradaki gelişmelere duyarlı olmuştur. Bu bir fikrî yakınlık ve idealden daha çok, her hareketliliği ve kendi siyasetine etkilerini değerlendirmekle ilgili olmuştur. Bkz. Adıvar, H. E. (1962). ***Türkün Ateşle İmtihanı***. İstanbul: Çan Yayınları, 149; Örs, R. D. (2011). ***Rus Basınında Türkiye ve Nato***. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 27.

[48] Cebesoy, A. F. (1953). ***Milli Mücadele Hatıraları***, İstanbul: Vatan Neşriyatı, 471-475.; Yüceer, S. (1997). ***Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri***, Bursa: Ekin Kitabevi, 232.; Selek, S. (1987). ***Anadolu İhtilali II***, İstanbul: Kastaş Yayınları, 613; Eröz, M. (Kasım-Aralık 1980). "Atatürk ve Sosyalizm", ***Türk Kültürü***, 19 (217), 38-39.

[49] Erbil, H. N. (1950). ***(Komünist Beyannamesi)ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi***, İstanbul: Sinan Matbaası, 140-141. Bu siyaseti daha iyi analiz etmek isteyen Komintern, Mustafa Kemal Paşa'nın komünizm ile fikirlerini ilk ağızdan öğrenebilmek amacıyla Doğu Halkları Propaganda ve Faaliyet Konseyi temsilcisi Yefrem Eşba isimli kişiyi Anadolu'ya göndermiştir. Bu konuda bkz. Tohidi,S. R. (Aralık 1999). "Bir Belgenin Işığında... Mustafa Kemal Paşa ve Komintern", ***Tarih ve Toplum***, 12(2), 16-19.

[50] Bolşevik'in kurucuları arasında yer alan, Lenin'in en yakınlarından biri olan ve ölümüne kadar onunla birlikte hareket eden Zinoviev, 1919'de Komintern yönetim kurulu başkanı ve aynı yılda Parti Politbüro üyesi seçilmiştir. Lenin'in ölümünden sonra Stalin'e karşı Troçki ile birlikte hareket etmiş ve partiden ihraç edilmiştir. 1936'da yargılanmış ve aynı yıl idama mahkûm edilerek cezası infaz edilmiştir. Bkz. Web: https://www.marxists.org/glossary/people/z/i.htm#zinoviev adresinden 26 Kasım 2020'de alınmıştır.

Rusya'nın yaptığı yardımın bu düşünce etrafında verilmediğini belirtmiştir.[51] Yine Zinoviev, Eylül 1920'de Bakü'de toplanan "Şark Milletleri Kurultayı"nda da benzer şekilde, Türkiye'deki mücadelenin milliyetçilik parolası ile yapıldığını ve burada haliyle bir komünizmin etkili bir varlığının olamayacağını; bununla beraber İngiltere ve Fransa'ya karşı olan mücadelelerinde Kemalistleri destekleyeceklerini beyan etmiştir.[52]

Milli Mücadele döneminde Mustafa Suphi[53] önderliğinde, Anadolu dışında oluşan komünist hareket oldukça önemlidir. Moskova'da ve Kafkaslar'da birçok komünist hareket ve örgütlenmeyi başaran Mustafa Suphi, 1920 Eylül'ünde Bakü'de toplanan "Şark Milletleri Kurultayı"nın üyelerinin birçoğunun, kendi oluşturduğu TKP'nin üyelerinden meydana gelmesini sağlamıştır.[54] Kurultay sonrası TKP başkanı seçilen Mustafa Suphi, Anadolu'daki örgütlenme faaliyetlerine hız kazandırmak istemiş ve bu amaçla Türkiye'ye gelmeden önce bir niyet yoklaması olarak Mustafa Kemal Paşa ile yazışmalar yapmıştır. Suphi'ye, kendisi ve arkadaşlarının tek amaçlarının milli bağımsızlık olduğunu söyleyen Mustafa Kemal Paşa, TKP'nin de aynı amaçta olmasından memnun olduklarını; büyük çoğunluğu köylülerden oluşan Anadolu'da Meclis'in Sovyet örgütlenmesine benzer bir

---

[51] Yeniaras, O. (2012). ***Atatürk'ün Kurdurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Kurtuluş Savaşı'nda Sol Hareketler***, Ankara: Alter Yayıncılık, 226. Bu sözleri aktaran kişinin elçilik heyeti ile Moskova'ya giden İzmit milletvekili Fuat Carım Bey olduğu da iddia edilmiştir. Bkz. Selek, ***a.g.e.,*** 1987, 450.

[52] Stackelberg, G. V. (Nisan-Haziran 1955). "Bakü'den Bandung'a Kadar", ***Dergi***, (2), 4. Zinoviev başka bir eleştirisinde ise başında Mustafa Kemal Paşa'nın olduğu bir komünist hareketin olmadığının her zaman bilincinde olduklarını, Milli Mücadelenin öneminin İngilizlerin gidip yerine Türk "ağalarının" hakim olması demek olmadığını, Türkiye'de gerçek bir halk devrimi çıkıncaya kadar beklemek durumunda olduklarını söyleyerek durumu şeffaf bir şekilde ele almıştır. Bkz. Ehrt, A. (Düzenleyen). (1936). ***Der Weltbolschewismus***, Berlin – Leipzig: Nibelungen-Verlag G.m.b.H., 440.

[53] Mustafa Suphi, 1883 yılında Trabzon'da doğmuş, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiş ve Paris'te Siyasi İlimler Okulu'na girmiştir. 1912'de İstanbul'da çeşitli yerlerde öğretmenlik yapmış, 1914'te ise Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikastle ile ilgili bir yazı sebebiyle Sinop'a sürgün edilmiştir. Buradan Rusya'ya kaçan Suphi, oradaki Türk olan devrimciler ve Bolşevikler ile iletişime geçmiştir. Ekim 1917 Devrimi sonrası Moskova'ya geçmiş ve 25 Temmuz 1918'de "Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi"nin toplanmasına ve başka merkezlerde de Türk komünist teşkilatları kurulmasına yardım etmiştir. Moskova'da düzenlenen "Müslüman Komünistler Birinci Kongresi"ne gitmiş ve burada Milliyetler Halk Komiserliği'ne bağlı olarak kurulan Doğu Halkları Merkezi Bürosu'nun Türk Seksiyonu Başkanı olmuştur. Yine 1919 Mart'ında Türkiye delegesi olarak Moskova'da yapılan Üçüncü Enternasyonal'in ilk kongresine katılmıştır. Daha sonra Moskova üzerinden Türkistan'a geçerek Beynelmilel Şark Tebligat Şûrasını kurmuştur. Azerbaycan'daki Sovyet devrimi sonrası 27 Mayıs 1920'de Bakü'ye geçmiştir. Burada daha önce kurulan "Türkiye Komünist Fırkası"nı dağıtarak, komünist partisini yeniden örgütlemiştir. İlk iş olarak Ankara Hükümeti ile ilişki kurmaya çalışarak, Sovyet Rusya ile olan ilişkilerde aracılık yapabileceğini ve Anadolu'da açık bir komünist teşkilatı kurulmasının imkânı konularını bildirmiştir. (Mustafa Suphi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Aziz, R. (Der). (2009). ***Mustafa Suphi'ler: Şahsi Dosyası, Değerlendirmeler, Anmalar***, İstanbul: Sosyal Tarih.; Feyizoğlu, T. (2007). ***Türk Ocağı'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne Mustafa Suphi***, İstanbul: Ozan Yayıncılık.; Aslan, Y. (1997). ***Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi***, Ankara: TTK.; Akal, E. (2008). "Mustafa Suphi", ***ModernTürkiye'de Siyasi Düşünce: Sol,*** *C. 8*, İstanbul: İletişim Yayınları, 138-164.; Yıldırım, K. (2014). "Osmanlı Sosyalist Hareketi İçinde Mustafa Suphi: Hayatı ve Fikirleri", ***Sosyoloji Dergisi***, 3(28), 101-115.; Yılmaz, M. (1987). "Mustafa Suphi Olayı", ***Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***, 1(2), 299-311.)

[54] Hayit, B. (1971). ***Komünizm ve Türk Dünyası***, Ankara: Altınok Matbaası, 45.

şekilde çalıştığını ve bu anlamda kendilerine birlik ve direnişi bozmadan destek vermeleri gerektiğini bildirmiştir.[55] Suphi ise cevabında, ülkenin kurtarılması amacına yönelik olarak komünist örgütlerin yasal bir zemine konulması gerektiğini ve birçok açıdan Ankara ile aynı doğrultuda düşündüğünü söylemiştir.[56] Bundan sonra Mustafa Suphi, örgütlenmeyi sağlayabilmek adına, Ankara'ya geçmeye karar vermiştir. 11 Ocak 1921'de, arkadaşları ile Kars'a gelen Mustafa Suphi'nin, burada Ali Fuad Cebesoy ile temasları olmuştur. Daha sonra Erzurum'a geçen bu ekibin orada yaptığı propagandaların yarattığı tepkiler sonrası, Kazım Karabekir Paşa, kendilerinin Trabzon yoluyla Rusya'ya dönmelerini ve Ankara'ya geçmek için zamanın henüz gelmediğini bildirmiştir.[57] Trabzon'da da yoğun tepkilerle karşılaşan Mustafa Suphi ve arkadaşları, bir kayık motoruyla Bakü'ye dönmek üzere iken motorlarının batması sonucu orada hayatlarını kaybetmişlerdir.[58] Bundan sonra bu niyetle gelecek olanların da sınırdan içeriye girişlerini önlemek adına tedbirler alınmıştır.[59] Türkiye içinde faaliyet gösteren en etkin ve yetenekli komünist simalarından birinin bu şekildeki ölümü hem Türkiye'de hem Sovyet Rusya'da önemli bir etki yaratmıştır.[60]

Mustafa Suphi'nin ölümü ve Türkiye'deki komünistlerin uğradığı takibatlar, Moskova'nın görüşülecek dostluk anlaşması ile ilgili pozisyonunu etkilemiş olmalıdır. Çünkü Kasım

---

[55] Yıldırım, ***a.g.m.,*** 2014, 106-107.; Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Suphi ile ilgili düşücelerini 22 Ocak 1921'deki Meclis'in gizli oturumunda şu şekilde ifade etmiştir: *"İşte bu serseriler bir iş yapmak hülyasına kapılarak zâhiren memleketimize ve milletimize nâfi olmak için Türkiye komünist fırkası diye bir fırka teşkil etmişlerdir ve bu fırkayı teşkil edenlerin başında da Mustafa Suphi ve emsali bulunmaktadır. Bunlar doğrudan doğruya bir hissi vatanperverane ile ve bir hissi hakikiî millî ile değil, benim kanaatımca belki kendilerine para veren, kendilerini himaye eden ve bunlara ehemmiyet atfeden Moskova'daki prensip sahiplerine yaranmak için birtakım teşebbüsatı serseriyanede bulunmuşlardır. Bunların yaptıkları teşebbüs Rus bolşevizmini muhtelif kanallardan memleket dahiline sokmak olmuştur. Bu suretle memleketimize, milletimize hariçten komünizm cereyanı sokulmaya başlanmıştır."* Bkz. ***TBMM Gizli Celse Zabıtları***, (1985). D. 1, C. 1,22 Ocak 1921, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 333. Mustafa Kemal Paşa'nın Mustafa Suphi'ye karşı tavırlarını belirleyen noktalardan biri de, içinde bulunulan Milli Mücadele ortamında ihtiyaç duyulan askerî ve malî yardımda, Sovyetler ile kurulacak bağlantıda kendisinin bir basamak olabileceğini düşünmüş olmasıdır. Bkz. Toker, M. (1971). ***Solda ve Sağda Vuruşanlar (Türkiye'deki İki Yönlü İhtilâl Ortamının Anatomisi)***, Ankara: Akis Yayınları, 15-16.

[56] Mustafa Kemal Paşa açısından Mustafa Suphi ve partisi, Sovyet Rusya ile oluşturulacak geçici köprülerden bir tanesidir ve Anadolu'daki direnişte komünistlerin kendi örgütleri ve silahlı güçleri ile yer almalarını istememektedir. Mustafa Suphi'nin hedefi ise, Anadolu'daki komünist şahısları ve örgütlenmeleri tek parti etrafında toplayarak, mücadeleyi bir işçi-köylü hükümetiyle neticelendirmektir. Bkz. Akdere - Karadeniz, ***a.g.e.,*** 1994, 132.

[57] Akdere - Karadeniz, ***a.g.e.,*** 1994, 132.; Kâzım Karabekir Paşa, bu kurulun içinde yer alan Sovyet Rus elçisi Budu Mdivani'yi *"Türk milletinin istiklâlini kurtarmak için bütün emperyalist kuvvetlerle boğuşurken, içimizden bizi devirmek isteyenleri de düşman sayıp tedbirler almaktan çekinmeyiz"* diyerek sert bir şekilde uyarmıştır. Bkz. Yüceer, ***a.g.e.,*** 1997, 232.

[58] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 236-237.

[59] Aslan, Y. (2011). "Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri Üzerine", ***Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri***, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 310.

[60] Jäschke, G. (1938). "Kommunismus und Islam im Türkischen Befreiungskriege", ***Die Welt des Islams***, 20, 116.

1920’de, Ankara Hükümeti’nin hazırlanan projenin imzalanması için görüşmelerin yenilenmesine yönelik önerisini iletmesine rağmen, Moskova Konferansı ancak 26 Şubat 1921’de başlayabilmiştir.[61] Yine de Sovyet liderleri, Türkiye ile olan dostluğu daha önemli bularak, bu gibi hadiselerin asıl siyasetlerini etkilemelerine izin vermemişlerdir.[62] Neticede Sovyetler, 16 Mart 1921’de imzalanan Moskova Antlaşması ile Sevr Antlaşması’nı tanımayıp, Türkiye’nin 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli ile belirlediği sınırları kabul etmiştir. Antlaşmanın 4. maddesine göre iki taraf da Doğuda gerçekleşen ulusal kurtuluş haklarını ve istedikleri rejimle yönetilmek haklarını tanımışlardır. Bu anlaşmayla birlikte İngiltere ile de istediği ticaret anlaşmasını yapan Sovyet Hükümetinin Milli Mücadeleye yaptıkları yardım birden bire artmıştır.[63] Her ne kadar Moskova Antlaşması ile bir uzlaşma ve dostluk ortaya çıkmışsa da, iki ülke arasındaki en önemli meselelerden biri, Sovyet Rusya’nın komünizminin Türkiye’de yayılması konusundaki istekliliğidir.[64] Bu eksende Türkiye’nin komünizmle mücadelede yaptığı tutuklamalar, yargılamalar ve verilen cezalar, Ankara Hükümetinin artık komünizmle olan mesafesini de belirleyen bir davranışın ifadesi olmuştur.[65] TBMM Hükümeti 1 Haziran 1921 tarihinde yayınladığı bir bildiride, Anadolu’nun doğusunda Bolşevik propagandasının arttığına dikkat çekerek bunun resmî elçilik üyelerinin de olduğuna işaret edilerek, anlaşma halinde olunan Sovyet Rusya’ya

[61] Meyer, M. S. (2009). “Arşiv Belgeleri Işığında Lozan Konferansı Sırasında Türk-Rus İlişkileri”, (Çev. Fatih Yapıcı), ***Gazi Akademik Bakış***, 3 (5), 257.

[62] Belen, F. (1971). ***Türk Kurtuluş Savaşı***, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 291.

[63] Armaoğlu, ***a.g.e.,*** 1973, 629-630.; Türkiye’nin Sovyetler’in “güvenlik kordonu”nda yer alması ve bir Dünya devrimi için henüz zamanın gelmediğini düşünen Sovyet Rusya, etrafında güvenli bir hat çizmek adına ilk uluslararası antlaşmaları civarındaki ülkelerle yapması stratejik bir zorunluluk olmuştur. 26 Şubat 1921’de İran’la bir antlaşma imzalayan Sovyet Rusya, devamında 28 Şubat’ta Afganistan’la ve 16 Mart 1921’de Türkiye ile anlaşma imzalamıştır. Bkz. Yurtsever, H. (2008). ***Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu, 1960-1980***, İstanbul: Yordam Kitap, 32. Bu nokta Milli Mücadale dönemindeki Türk-Sovyet ilişkilerinin tek taraflı değerlendirilmemesi gerektiğini bize göstermektedir. Ayrıca Sovyetler’in Türkiye özelinde yapacağı yardımlar, İslam dünyasında da Rusya’ya ve dolayısıyla Sovyet rejimine bir sempati kazandırabilirdi. Bkz. Karpat, K. H. (2008). ***Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)***, İstanbul: İmge Kitabevi, 478. Milli Mücadelede Sovyet Rusya’nın yaptığı yardımlar hakkında bkz. Demirutku, E. (1989). “Milli Mücadele’de Ruslar’dan Alınan Paralar”, ***Türk Dünyası Tarih Dergisi***, 3 (28), 22-27.

[64] Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1921’de Moskova’da bulunan TKP Delegasyonu Başkanı Dr. Tevfik Rüştü Aras’a gönderdiği mektupta, komünizmin Türkiye’deki durumu ve Sovyet Rusya ile olan ilişkilerini anlatan raporlarını aldığını, ancak ülkenin bugünkü şartlarının, bu tür girişimleri uygun görmeyecek bir konumda olduğunu belirterek, geçmişte Rusların eğilimlerini ve yardımlarını sağlamak adına görmezen gelinen komünist yapılanmada her türlü oluşumun tamamıyla ortadan kaldırıldığını TKP ile THİF’nin dağıldığını ve ülkede komünizm akımını temsil eden resmi veya özel hiç bir örgüt kalmadığını ifade etmiştir. Anayasaya aykırı olmamak şartıyla her türlü örgütün kurulabileceğini, Ruslarla da içişlerine karışılmaması şartıyla ve belgelerle tespit edilmiş ilkeler doğrultusunda dostluğun devam etmesinden yana oldugunu dile getirmiştir. Bkz. Uca, A. (2000). “Atatürk ve Komünizm”, ***Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,*** *(15*), 341-342.

[65] Bundan sonraki süreçte komünizmin bir siyasi iktidar alternatifi olmasının imkânı kalmamıştı. Ancak mevcut iktidarın ideolojisine nüfuz etmeye gayret ederek, hamurunu daha ince yoğurmaya çalışacaktı. Artık Türkiye’de komünizmin ihtilalci stajı sona ermişti. Bkz. Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 94-95.

ince bir ikazda bulunulmuştur.[66] Mustafa Kemal Paşa ise, devletin resmi yayın organı *Hakimiyet-i Milliye*'de Sovyet Rusya ile yürütülen ilişkilerin ve dostluğun ancak iki bağımsız devletin işbirliği ve birleşmesi anlamına geldiğini söyleyerek Sovyet Hükümeti ile olan ilişkilerle komünizmin Türkiye'de yayılması konusunu birbirinden ayırdığını vurgulamıştır.[67] Yine Moskova ile görüşmeler başlamadan önce 22 Ocak 1921'de Meclis'in gizli oturumunda komünizmle nasıl mücadele edilmesi gerektiği tartışılmış, Hükümetin bu konudaki yaklaşımı ve uygulayacağı tedbirlerle ilgili olarak bilgi sunulmuştur.[68]

Sovyet Rusya ile kurulan ilişkilerde oluşturulan bu dengede, Anadolu'da birçok sosyalist parti de hareket imkânı bulabilmiştir.[69] Bunlardan ilki "Yeşil Ordu" hareketidir. İkincisi gizli "Türkiye Komünist Partisi"[70], üçüncüsü Türkiye Komünist Partisi'nin legal faaliyeti olan "Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası"[71] (THİF), dördüncüsü ise Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşlarından oluşan resmî "Türkiye Komünist Partisi"dir. Son zikredilen resmî Türkiye Komünist Partisi dışındaki diğer üç kuruluşun da, Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiye Komünist Partisi ile ilişkileri ve ilgileri olduğu, İstiklal Mahkemeleri'ndeki bazı bilgilerle ortaya konulmuştur.[72]

Ankara'daki ilk komünist teşkilat olan Yeşil Ordu'nun ilk kuruluş amacı,[73] İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele aleyhine faaliyete geçirdiği "Cemiyet-i Ahmediye"nin[74] zararlarına karşılık, halkı Milli Mücadele'nin gerekliliğine inandırmaktı. Mustafa Kemal Paşa da bu maksatla kurulacak bu cemiyete onay vererek cemiyetin genel sekreteri ve

---

[66] Yüceer, ***a.g.e.,*** 1997, 235.
[67] ***Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi***, 6 Şubat 1921.
[68] Uca, ***a.g.m.,*** 2000, 340. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in bu oturumunda komünizmle mücadelede hükümet olarak zorlayıcı ve yıkıcı tedbirlerin, Moskova ile ilişkilere zarar vereceğine inandıklarını belirtmiştir. Yine komünizmle mücadelede en önemli tedbirlerinden biri olarak, düşüncelerinin fikirle mücadeleyi esas kılmak yönünde olduğunu da eklemiştir. Bkz. ***TBMM Gizli Celse Zabıtları***, (1985). 22.01.1921, D. 1, C.: 1,334.
[69] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 105-106.
[70] "Gizli" ya da "Hafî" Türkiye Komünist Partisi olarak adlandırılır.
[71] Tevetoğlu, THİF'nin gizli faaliyet yürüten TKP'nin bir devamı şeklinde düşünürek ikisini birlikte ele almıştır. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 184.Tunçay ise iki örgütte de aynı kişilerin yer aldığını kabul ederek, aralarındaki farkın ancak bir terim ayrılığı olabileceğinden hareketle iki partiyi ayrı ayrı değerlendirmeyi uygun bulduğunu belirtmiştir. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 177. Aydemir de ayrı olarak değerlendirmeyi tercih etse de, iki oluşumda aynı isimlerin bulunmasına dikkat çekmiştir. Bkz. Aydemir, ***a.g.e.,*** 2011a, 332. Bu fırka ile ilgili geniş bilgi için bkz. Akbulut, E. - Tunçay, M. (2007). ***Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923),*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
[72] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 155.
[73] Yeşil Ordu örgütünün tüzüğü için bkz. KAF, 17-36/206-261, "Yeşil Ordu Örgütünün Tüzüğü",1920.
[74] Bkz. İnternet: Baran, T. A. "Cemiyet-i Ahmediye", Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-ahmediye/, adresinden 11 Aralık 2021'de alınmıştır.

kurucusu olarak Kırşehir mebusu Hakkı Behiç Bey'i görevlendirmiştir.[75] Ancak zaman içinde teşkilat içinde komünist eğilimlerin belirginleştiği, hatta Rusya'ya ve oradaki devrime dair idealist düşüncelerin propagandasının yaygınlaştığı görülmüştür.[76] Daha sonradan Çerkes Ethem'in Çapanoğlu ayaklanmasını bastırmaya giderken veya dönüşünde bu örgüte katılması[77] ve durumun Mustafa Kemal Paşa tarafından farkedilmesiyle birlikte cemiyetin dağıtılmasına çalışılmış ancak bu ilk girişimde tamamıyla başarılı olunamamıştır.[78] Bunun üzerine İstiklal Mahkemesi, Meclis'e müracaat ederek Yeşil Ordu cemiyetine mensup bazı mebusların "teşriî masuniyetlerinin" (dokunulmazlık) kaldırılmasını istemiştir. Neticede 29 Eylül 1920'de kesin olarak feshedilen Yeşil Ordu[79] örgütü üyelerinin bazıları diğer komünist partilere dağılmış, bazıları da sol faaliyetlerine son vermişlerdir.[80] Özellikle Çerkez Ethem'in bu sol faaliyetlerden pasifize edilmesiyle birlikte Ankara Hükümeti için komünist eğilimin teşkil edilebileceği bir askerî tehdit boyutu da artık söz konusu olmaktan çıkmıştır.[81]

Komünist faaliyetler bakımından en hareketli dönemlerden biri olan 1920 yılı[82] yazında, Ankara ve Eskişehir'de TKP diye bilinen bir örgüt kurulmuştur.[83] Bu örgütün, Mustafa

---

[75] Yeşil Ordu içerisinde 13 tane daha mebus bulunmaktaydı. Bunlar, Sıhhiye, Dahiliye Vekili ve Meclis Reisvekili bulunan Dr. Adnan (Adıvar), eski valilerden Tokat mebusu Nâzım, Muğla mebusu Yunus Nadi, Saruhan mebusları İbrahim Süreyya ve Reşid (Çerkeş Edhem'in ağabeyisi), İzmit mebusları Sırrı ve Hamdi Namık, Dersim Mebusu Dr. Mustafa Beylerle, Bursa mebusları Şeyh Servet Efendi ile Muhiddin Baha, Eskişehir mebusları Eyüp Sabri ile Husrev Sami ve son olarak Bursa Mebusu (Pars) idi. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.***, 1967, 146.

[76] Güner, A., Bürün, V. (1976). ***Sosyalizm İhaneti***, İstanbul: Sırdaş Yayınevi, 126-127.

[77] Atatürk, M. K. (1969). ***Nutuk C. II (1920-1927)***, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 467-471. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Yılmaz, M. (Ekim 1987). "Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu İlişkisi", ***Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi***, 1(1), 143-156; Yılmaz, M. (1987). ***Milli Mücadelede Yeşil Ordu***, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

[78] Atatürk, ***a.g.e.***, 1969, 471. Çerkez Ethem'in Yeşil Ordu'ya girmesi, bu cemiyetin durumu ile ilgili olarak önemli bir eşik noktası olmuştur. Açıktan Bolşevizm propagandasının yapıldığı bu cemiyette, Çerkez Ethem'in emrinde bulunan çete kuvvetlerinin olması, Yeşil Ordu'nun etkinliğini artırmaktaydı. Bkz. Özgen, ***a.g.e.***, 1982, 44.

[79] Tunçay, ***a.g.e.***, 1967, 147; Jäschke, ***a.g.m.***, 1938, 114. Tevetoğlu ise örgütün tamamen ortadan kalktığı tarihi, İstiklal Mahkemesi'nin 9 Mayıs 1921 tarihi olarak belirler. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.***, 1967, 183.

[80] Tunçay, ***a.g.e.***, 1967, 147; Arbaç, İ. (2017). "Milli Mücadele Dönemi Rus-Türk İlişkilerinde Yeşil Ordu-Çerkez Ethem-Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni", ***Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi***, 1(2), 47.

[81] Harris, ***a.g.e.***, 1967, 88.

[82] Sırasıyla gizli TKP 14 Temmuzda, Bakü'de Mustafa Suphi'nin kurduğu TKP 10 Eylülde, resmî TKP 18 Ekimde, THİF 7 Aralık 1920 tarihlerinde kurulmuşlardır. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.***, 1967, 184.

[83] TKP Birinci Sekreteri "Yakup Demir" takma adıyla Zeki Baştımar, 10 Eylül 1965 tarihinde, TKP'nin 45. kuruluş yılı sebebiyle yayınlanan konuşmasında; partinin kuruluş tarihini, 14 Temmuz 1920 olarak işaret etmiştir. Bkz. (Eylül 1965). "Türkiye Komünist Partisi Birinci Sekreteri Yakub Demir Yoldaşın Konuşması", ***Yeni Çağ***, (9), 761. Osmanlılar'ın son döneminden 1960'lı yıllara kadar Türkiye'deki gelişmelere hem şahitlik eden hem de bunları çalışmalarının merkezine yerleştiren Prof. Jäschke de, "*Başkurt ajan Şerif Manatof, Temmuz 1920'de Ankara'da TKP'yi gizlice kurdu*" demektedir. Türkçe tercümesi üzerinden bkz. Tevetoğlu, F. (Nisan 1965). "Dünyada Komünizm ve Türkiye", ***Mücadele***, 2(1), 359-361.

Suphi'nin Bakü'de kurduğu TKP'nin Türkiye kolu olarak düşünülmüş olduğu ve Sovyet ülkelerinden gelen komünistlerin etkisiyle de bu ülke ile kuvvetli bağlantıları olduğu görülmüştür. Bu örgütün kurulmasındaki en önemli isimlerden biri, TBMM Hükümetinin ilk resmî Sovyet temsilcisi olan Şerif Manatov[84] olmuştur. Ankara'da ve Anadolu'nun farklı noktalarında Bolşevik İhtilali'ne dair konferanslar veren Manatov, ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile de görüşmüş ve hükümetin yardım ve desteğini almayı başarabilmiştir.[85] Partinin diğer kurucu üyeleri arasında Binbaşı Salih Hacıoğlu, Muallim Mustafa, Arif Oruç ve Ziynetullah Nuşirevan gibi isimler yer almışlardır. Meclis'te "Halk Zümresi"[86] diye bilinen üyelerden bir kısmı da bu partiye katılmışlardır. TKP'nin 1920 yılı içindeki faaliyetleri hakkında fazla bir bilgi bulunmaktadır ancak başta Başkurdistan Cumhuriyeti temsilcisi olarak Ankara'ya gelen Manatov ve diğer üyelerin, açık bir şekilde devrim sempatizanlığı yaptıkları bilinmektedir. Bu tür çalışmaların hükümetçe zararlı sayılması üzerine ise Manatov sınır dışı edilmiştir.[87] Bu durum serbestçe Bolşevik propagandası yapma konusunda diğer üyeleri endişelendirmiştir. Neticede, eylem tabanını genişletmek, daha yasal ve kurumsal bir kimliğe bürünmek isteyen TKP üyeleri yeni bir fırka kurmaya karar vermişlerdir.[88]

Ankara Hükümeti'nin fırka program ve nizamnamesine müsaade vermesiyle, 7 Aralık 1920'de TKP'nin devamı niteliğindeki Türkiye Halk İştirâkiyun Fırkası (THİF) resmen kurulmuştur.[89] THİF'nin iki aylık bir zaman diliminde birkaç yerde verilen konferanslar dışında faaliyetleri ile ilgili fazla bir bilgi yoktur. Ancak İstiklal Mahkemesi, Çerkez Ethem'le işbirliği yaptığını iddia ettiği bu fırkanın "taklib-i hükümet"e (hükümeti devirmek) kalkıştığını iddia ederek, THİF'nin sona erdirilmesini sağlamıştır. Bu fırka

---

[84] Başlangıçta milliyetçi olan, St. Petersburg ve İstanbul'da eğitim gören Şerif Manatov, Bolşeviklerin tarafına geçtikten sonra 1918 yılında Müslüman işlerin merkez komitesi başkan yardımcılarından biri olmuştur. 1919'da Ankara'ya gelerek TKP'nin kuruluşunda rol oynamış ve sonrasında da sınırdışı edilmiştir. Bkz. Bennigsen, A. (1994). "Marksizm Veya Panislâmizm Temmuz 1918, Sivil Savaşın Başlangıcında Milliyetçi Tatar Komünistleri ve Rus Bolşevikleri", (Çev. Cezmi Eraslan), ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi***, (14), 149.

[85] Aydemir, ***a.g.e.,*** 2011a, 332.

[86] Mustafa Kemal Atatürk'ün, halkçılık düşüncesi etrafında Meclis'te örgütlenen Bolşevik sistemi benimseyen gruptur. Daha geniş bilgi için bkz. Akal, E. (2014). ***İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde***, İstanbul: İletişim Yayınları.

[87] Jäschke, ***a.g.m.,*** 1938, 111.

[88] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 177-185.; Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 184-189.

[89] THİF'nın kurucu ve yöneticileri arasında, Tokat mebusu Nâzım (muvakkat reis), Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar mebusu Mehmet Şükrü, Baytar Binbaşı Salih Hacıoğlu (kâtip) ve Ziynetullah Nuşirevan bulunmaktadır. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 185. Tevetoğlu, Mustafa Kemal Paşa'nın, Yeşil Ordu'daki Hakkı Behiç Bey'i kendi arkadaşlarından ayırarak onun yöneticiliğinde bir "danışıklı" TKP oluşturmasında; Rus elçiliği ile sıkı temas ve işbirliği halinde bulunan gizli TKP'nin bu partiyi bir an önce kurmasının etkili olduğunu söylemektedir. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 190.

üyeleri, TBMM'nin çıkardığı 23 Eylül 1921 tarihli af kanunu ile "*Hafî Komünist Partisi teşkili suretiyle yine hükümeti devirme cürmünü irtikap teşebbüsünde*" bulundukları anlaşılarak 15'er sene küreğe mahkûm edilmiş, Tokat mebusu Nâzım Bey, Binbaşı Salih Hacıoğlu, Ziynetullah Nuşirevan zorunlu ikamete memur edilmiş, Arif Oruç ise serbest bırakılmışlardır.[90] Bu af kararlarının alınmasında, Ankara'nın Sakarya Savaşı sonrası iç siyasette konumunu güçlendirmesi etkili olmuştur. Ayrıca aynı yılın sonunda General Frunze'nin Ankara'yı ziyareti ve sonunda da Büyükelçi Aralov'un gelişiyle Sovyet Hükümeti ile ilişkiler oldukça artmıştır.[91] Böylece Sovyet Hükümetinin taleplerini de dikkate alarak, komünist örgütlenmeler konusunda açıktan olmasa da daha toleranslı davranılmaya başlanmıştır.[92] İşte bu atmosferde İştirâkiyuncular yeniden faaliyete geçerek, 18 Mart 1922'de *Yeni Hayat* dergisini neşretmeye başlamışlardır.[93] Bu dergi, 12 Temmuz 1922 tarihinde Sivas mebusu Rauf Orbay başkanlığında kurulan yeni hükümetin, 21 Temmuz 1922'de her türlü komünist propagandasını kesin bir şekilde yasaklaması sonrası kapatılana kadar propaganda yapma imkânı bulmuştur.[94]

Rauf Bey'in hükümet başkanı olmasının hemen ardından Bakanlar Kurulunun, "komünist propagandasının"yasaklanması kararını vermesi, Ankara'nın Büyük Taarruz'u kararlaştırması ve İtilâf Devletleri ile anlaşma zamanının yaklaşması gibi meseleler Sovyetlerle olan ilişkilerde bir boşluk yaratmıştır.[95] Çok geçmeden Rauf Bey Hükümeti, THİF'yi de kapattırmış, üyeleri hakkında da "casusluk yaptıkları" iddiasıyla soruşturma

---

[90] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 194; Harris, ***a.g.e.,*** 1967, .92-93.
[91] Jäschke, ***a.g.m.,*** 1938, 116-117.
[92] Hatta Ankara Hükümeti, hapishanede bulunan Türk komünistlerinin serbest bırakılması ve Mustafa Suphi olayındaki faillerin cezalandırılması konularında da Sovyet Hükümetine güvence vermiştir. Bkz. Laqueur, ***a.g.e.,*** 1961, 211; Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 107.
[93] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 195.
[94] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 197.
[95] Yerasimos, S. (2000). ***Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)***, İstanbul: Boyut Kitapları, 337-338. İlişkilerin uzaklaşmasında Fransız Albay Mougin'in, Sovyetlere yanaşmanın tehlikeli olduğuna dair çalışmalarının da etkisi olmuştur. Bkz. Baykal, H. (1991). "Kurtuluş Savaşı'nda Türk - Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin", ***Atatürk Yolu Dergisi***, 2(7), 457-511. Bu uzaklaşma meselesi 20 Kasım 1922 tarihinde III. Komünist Enternasyonal'in 4. Kongresi'nde de vurgulanmıştır: *"...Milliyetçi Ankara hükümeti, Türkiye büyük burjuvazisinin yararına bazı tavizler elde etmek karşılığında emperyalistlerle anlaşma yapmaya hazırdır. Hükümet, bu yeni politikasını Komünist Partisini dağıtarak ve onun tüm örgütlerini zorla baskı altında tutarak, toplu halde tutuklamalar yaparak ve tutsak edilmiş yoldaşlarımıza vahşice eziyet ederek, son olarak da İstanbul'daki Türk işçi Birliği'ne karşı baskılar uygulayarak resmen yürürlüğe koymuştur. (....) Emperyalistlerle bir anlaşma yapma hazırlığı içerisinde olan milliyetçi hükümet, sizin gerçek temsilcilerinizi ortadan kaldırmak ve onların yurtdışındaki dostlarından ayırmak için büyük çaba sarf ediyor."* Bkz. (2002). ***Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal, Belgeler C. II***, İstanbul: Maya Kitapları, 453. Sovyetler Birliği büyükelçisi Aralov da, özellikle Rauf Bey'in sert tutumunu vurgulayarak, özellikle Ankara Hükümeti ile olan ilişkilerin eski temposunun değiştiğini ve artık elçilik faaliyetlerinin bile hoş karşılanmadığından bahsediyordu. Bkz. Cihangir, E. (Haz.). (2005). ***Aralov'un Hatıralarında Mustafa Kemal ve Türkiye***, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 200-201.

açtırmıştır. Tüm bu gelişmeler, Moskova tarafından onaylanmasa da, Türkiye ile olan ilişkiler ve yapılan yardımlar devam ettirilmiştir.[96] Bundan önceki komünist çalışmalar içerisinde en örgütlü ve sistemli bir yapıya sahip olan THİF, bundan sonraki komünist partileşmeler ve örgütlenmeler için önemli bir örneklik teşkil etmiştir.[97]

Mustafa Suphi ve ekibinin, Sovyet diplomatlarının da yardımları eşliğinde Anadolu'daki komünist akımı güçlendirme faaliyetleri ve Çerkes Ethem'in komünist gruplarla olan temasları hatta bu konudaki liderlik arzusu, Sovyet yardımının Milli Mücadeleye getireceği katkı gibi bir çok konu, Mustafa Kemal Paşa'nın komünizmle mücadelede çok daha farklı bir arayışın eşiğine gelmesini sağlamıştır.[98] Hem Moskova ile yapıcı bir ilişkiyi devam ettirmek, hem de gerçek tüm komünist faaliyetleri, sınırları belli bir alanda kontrol edip bir çember içine alma ve avlama stratejisiyle[99] Mustafa Kemal Paşa, yakınında bulunan arkadaşlarına "(Resmi)[100] Türkiye Komünist Partisi"ni kurdurmuştur.[101] 18 Ekim 1920 tarihinde yasal bir şekilde kurulan (Resmi) TKP'nin genel sekreterliğine eski Dahiliye vekillerinden Hakkı Behiç Bey getirilirken, idare heyetinde Fevzi Çakmak, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, İsmet İnönü ve Kâzım Özalp gibi çok etkili isimler yer

---

[96] Yeniaras, ***a.g.e.,*** 2012, 245. Ancak 1922 Kasım'da Moskova gazetesi *Pravda*'daki başyazıda, komünist kıyımı sürdürüldüğü takdirde, yardım hususunda Sovyetlere bel bağlanmaması gerektiği hususunda uyarıda bulunularak, Kemalistlerin bu yönde bir hata yapmamaları çağrısı yapılmıştır. Bkz Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 114-115. Kasım-Aralık 1922 tarihlerinde toplanarak çalışmalara başlayan 4. Komintern Kongresi'nde Türk komünistler, her türlü solu yasaklayan Türkiye'nin kınanmasını istemelerine rağmen, Rusya bu görüşe katılmadı. Sovyet Komünist Partisi üyelerinden Radek, Türk komünistlerine, Sovyetlerin milli kurtuluş hareketlerini desteklediğini, Marks'ın da zaman zaman burjuvaziyi desteklediğini hatırlatmıştı. Radek *"Saltanatı kaldırıp halifenin siyasi gücünü kıran Türkiye'nin Pan-islamist çizgiden ayrılarak reel politikaya dönmesini takdir etmeliyiz."* diyerek Kemalist Hükümeti desteklemeye devam edeceklerinin işaretini vermiştir. Yeniaras, ***a.g.e.,*** 2012, 247-248.

[97] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 116. THİF, 15 Ağustos 1922'de ilk kongresini toplamak için Ankara'daki Parti Umumi Merkezinden, illerdeki Heyet-i Merkeziyelere, delegelerini yollamaları için, bir ay öncesinden, vilayet gazetelerine ilanlar göndermiştir. Ankara, başlangıçta bu kongreye izin verse de son anda yabancı delegelerin katılımını kanunsuz bularak izni kaldırmış ve bu yüzden THİF Birinci Kongresi gayriresmi ve yarı gizli bir tarzda gerçekleştirilmiştir. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 198-199.

[98] 11 Eylül 1920'de, "Hıyanet-i Vataniye Kanunu", askeri yönleri genişletilerek siyasi kararları da kapsayacak şekilde genişletilmişti. Sonrasında 4 Ekim 1920'de, Cemiyetler Kanunu değiştirilerek, hükümetin genel politikası ile ters düşen teşkilatları yasaklama yetkisi verilmiştir. Ancak bunların etkisi sınırlı kalmıştır. Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 79.

[99] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 303.

[100] Mustafa Suphi'ye bağlı gizli TKP ile karıştırılmasının önüne geçmek amacıyla partinin adının başına hükümete bağlı olduğunu belirtmek adına çoğu zaman "Resmi" kelimesi eklenmiştir. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 162. Partinin bir proje şeklinde olduğunu belirtmek için de kimi zaman "Danışıklı" ya da "Muvazaa" kelimeleri ile birlikte ifade edilmiştir. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 303.

[101] Armaoğlu, ***a.g.e.,*** 1973, 631.; Ehrt, ***a.g.e.,***1936, 631.; Toker, ***a.g.e.,*** 1971, 15.; Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 473. Resmi TKP'nin programı ve tüzüğü için bkz. KAF. 17-36/262-416, "Türkiye Komünist Partisinin (Hükümet Partisi) Manifestosu, Programı ve Tüzüğü", 1920.

almışlardır.[102]Bunlardan başka parti kurucuları içinde yer alan ve parti faaliyetlerine katılan birçok etkili isim olmuştur.[103]

Hakkı Behiç Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın izni ve imzasıyla Garp cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa'ya 26 Ekim 1920'de, doğrudan Üçüncü Enternasyonal'e bağlı olarak TKP'nin kurulduğunu, Yeşil Ordu teşkilatı da dâhil olmak üzere artık tüm komünist fikirlerin tek resmî anlamdaki temsilcisinin bu fırka olduğunu bildiren bir şifreli telgraf göndermiştir.[104] Mustafa Kemal Paşa tarafından da 31 Ekim 1920'de Ali Fuat Paşa'ya konuyu netleştiren bir ikinci telgraf daha gönderilmiştir. Telgrafta, komünistliğin Rusya'da uygulanmasında bile netlik olmadığı ancak ülkeye giren komünist akımın milli mücadele dönemindeki birlikteliğe ve kaynaşmaya zarar verebilecek olması sebebiyle "aklı başında" isimlerden hükümetin kontrolünde bu partinin kurulduğu belirtilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu parti sayesinde milletin komünizm karşısındaki nabzının ölçülebileceğini ve fikri anlamdaki yansımalarının ise zaman içinde anlaşılabileceğini belirtmiştir.[105]

Moskova Antlaşması öncesi müzakerelerin çıkmaza girmesi sonrasında, Sovyetlerin çekinceli denilebilecek durumunu netleştirmek, müzakarelerin ve yardımın olumlu bir şekilde neticelenmesini sağlamak, partinin kurulmasındaki en önemli gerekçelerinden biri olmuştur.[106] Bunun yanında reelpolitik anlamda "komünist" sıfatlı resmi bir partiye ihtiyaç olduğunu düşünen Mustafa Kemal Paşa, bu fikre sıcak bakmayan, kendine yakın isimleri partiye alarak,[107] adeta bir emniyet sübabı işleviyle onların kontrolünde bir parti kurarak onların tatmin olmasını sağlamış ve böylelikle partinin faaliyetleri ve işleyişi hususunda kendisinin de daha rahat hissetmesini sağlamıştır.

---

[102] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 313.

[103] Bunlar arasında İhsan (Denizcilik Bakanı), Refik (Koraltan), Eskişehir Milletvekili Eyüp Sabri (Akgöl) ve Süreyya (Yiğit) Beyler gibi isimler vardır. Bkz. Yeniaras, ***a.g.e.,*** 2012, 210.; Turgut, H. (Der.). (2007). ***Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları***, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 171., Avcıoğlu, D. (30 Ekim 1964). "Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor", ***Yön***, 3(83), 5.; Balkanlı, R. (1961). ***Mukayeseli Basın ve Propaganda***, Ankara: y.y., 490.

[104] Onar, M. (1995). ***Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. 1***, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 205.; Cebesoy, ***a.g.e.,*** 1953, 507.;Kandemir, F. (1990). ***Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası***, İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları, 118-119.; Yeniaras, ***a.g.e.,*** 2012, 212.

[105] Cebesoy, ***a.g.e.,*** 1953, 509.;Onar, ***a.g.e.,*** 1969, 205.; Öztoprak , İ., Tural , M. A., Sevim, A. (Yay. Haz.). (2006). ***Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille)***, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 378-379. Mustafa Kemal Paşa bir Meclis konuşmasında, komünizmin bir gerçeklik olarak önlerinde durduğunu ve bununla mücadele edebilmenin yolunu bir benzetme yaparak anlatmış; vücudun hastalıkla karşı karşıya gelmesi ve bununla savaşarak bağışıklık sistemini güçlendirmesi gibi, milletin de bu fikirle karşı karşıya gelerek bunu test etmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bkz. (1997). ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III***, Ankara: ATAM Yayınları, 136.

[106] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 305.

[107] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 81.

Gizli TKP komünistlerinden Ziynetullah Nuşirvan, resmi TKP'yi kendi partilerini parçalamak için, hükümetin kendi kontrolünde ve tekelinde kurdurduğu sahte bir teşkilat olarak tanımlamıştır.[108] Parti bir süre sonra Sovyet Rusya ve diğer komünistler tarafından "*emekçi kitleleri aldatmak isteyen bazı Türk paşalarının eseri*" olmak iddialarıyla hücuma uğramıştır.[109] Neticede bir "tabela partisi" olarak kalan resmî TKP'nin ömrü ancak birkaç ay olabilmiştir.[110]

1922 Ağustos'unda Büyük Taarruz'un zaferle neticelenmesi ve devamında İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasının ardından, Ankara Hükümeti komünizmle mücadelede yeni bir eşiğe gelmiştir. Sovyet yardımına bundan sonraki süreçte ihtiyacın kalmaması ve Batılı devletlerle anlaşma süreçlerineyakınlaşılması gibi gelişmeler, Ankara Hükümetinin komünizme karşı daha net ve etkili bir şekilde harekete geçmesine neden olmuştur. Türkiye'nin bu yeni tutumu karşısında Sovyetler, gerekli durumlarda itirazlarını dile getirse de genel anlamdaki desteğini geri çekmemiştir.[111] Bu noktada, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetlerle kurduğu ilişki her zaman realist olmuştur. Nitekim Milli Mücadelenin başlangıcında Amerikalı Tümgeneral James G. Harbord'a verdiği bir beyanatta, dinî, millî ve sosyal anlamda Türk toplumunun Bolşevik bir doktrinle bağdaşmasının imkânsız olduğunu vurgulayarak "*Türk milleti gerekirse komünizmle mücadeleye hazırdır*" demiştir.[112] Bu gerçekçi bakış açısı Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyetlerle geliştirdiği ilişkilerinin altyapısında daima olagelmiştir. Batıda meydana gelen tehditlerin ve meselelerin neticesinde tarihsel sürecin zorlamasının, ikili ilişkilerdeki etkisini de her vesile ile ifade etmiştir.[113]

---

[108] Bayülgen, M., Atasoy, E. S. (Transliterasyon). (2021). ***Mustafa Suphi ve Yoldaşları***, İstanbul: Sosyal Tarih, 34.

[109] Laqueur, ***a.g.e.,*** 1961, 208. Bu parti, sahiciliğine dair bir eleştiri olarak "komünizm parodisi" şeklinde de nitelendirilmiştir. Bkz. Jäschke, ***a.g.m.,*** 1938, 114.

[110] Yeniaras, ***a.g.e.,*** 2012, 227.

[111] 1921-1923 yılları arasında Sovyetler Birliği Dışişleri Komiserliğinde görev yapan, 1920'li yıllar boyunca SSCB'de Doğu çalışmalarında ve Komintern'in Doğu politikasının oluşturulmasında önemli bir rol oynayan Sovyetlerin önemli isimlerinden Mihayl Pavloviç, Türkiye'nin güvenilir bir müttefik olamayacağını ve ancak geçici ittifak yapılabilecek nitelikte bir ülke olduğunu belirtmiştir. Bkz. Jäschke, ***a.g.m.,*** 1938, 117.

[112] Jäschke, G. (Eylül 2011). "1919-1939 Yılları Arasındaki Türk - Rus Yakınlaşması Hakkında Bir İnceleme (Atatürk Dönemi Sovyet Politikası Hakkında)", (Çev. Hüseyin Zamantılı), ***İstanbul Journal of Sociological Studies***, (19), 165.

[113] Atılgan, G. (2009). "Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkânlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar", ***Praksis***, 3(21), 53. Neticede Mustafa Kemal Paşa, Sovyetlerle bir yandan olumlu ilişkiler kurarken, diğer yandan yurttaki komünistleri tasfiye etme taktiğini birleştirmede ustaca bir başarı göstermiştir. Bkz. Yurtsever, ***a.g.e.,*** 2008, 33-34. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın yakın ekibi dışındakiler, komünizmin nerede başlayıp, stratejik bu siyasetin nerede sona erdiğini belirleyecek çizgiyi tespit etmekte bazen güçlük çekmişlerdir**.** Bkz.Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 8. Mustafa Kemal Paşa, Meclis oturumlarında Sovyet Rusya ile olan stratejik siyaseti değerlendirirken, gelecek yardımlara vurgu yaparak

TKP delegeleri olarak temsil edildikleri Komintern'in Üçüncü Kongresi'nden dönen Şefik Hüsnü ile Sadrettin Celal, "Aydınlık grubu" olarak Türkiye içinde gizli hücre faaliyetlerine girişmişlerdir. Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nden zaferle çıkılması, faaliyetlerini sürdüren bu Aydınlık grubu çevresinde de olumlu bir şekilde karşılanmış, Mustafa Kemal Paşa lehine, emperyalizm aleyhine yayınlanan bildirilerle propaganda bile yapılmıştır. Ancak Ankara Hükümeti için bunların bir önemi kalmadığının da farkındadırlar.[114] Türkiye'deki komünist örgütlenmesine yönelik olarak yapılan ilk gerçek tutuklama,[115] Aydınlık grubunun 1 Mayıs 1923'de işçi günü sebebiyle dağıttıkları bir bildiri nedeniyle gerçekleşmiştir.[116] Gizli TKP ile onun kolu olan "Türkiye Komünist Gençler Birliği" tarafından organize edildiği, Sovyet Rusya'dan talimat alındığı, Komintern ile dışarıdaki başka komünist yapılarla ilişkilerin deşifre edildiği gibi suçlarla "Hiyanet-i Vataniye Kanunu"gereğince yargılanmaları istenen tutuklular, avukatlarının TBMM tarafından kabul edilen bu kanunun İstanbul gazetelerinde usulünce yayınlanmamış olmasından, yürürlüğe tam anlamıyla konmadığı itirazı dikkate alınarak beraat etmişlerdir.[117] Yargılamanın soruşturma aşamasında, gizli TKP kadrolarının 1919'dan beri yaptıkları faaliyetlere yönelik birçok bilgi devletin arşivine geçmiştir.[118]

1923 tevkifatından sonra TKP kadroları tekrar *Aydınlık* dergisi çevresinde toplanarak, hücre faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dergi ile birlikte Ocak 1925'ten itibaren haftalık *Orak-Çekiç* adıyla bir de işçi gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır.[119] 1925 Şubat'ında meydana gelen Şeyh Sait İsyanı ile birlikte 4 Mart 1925 tarihinde "Takrir-i Sükûn Kanunu" çıkarılmış, ardından İstiklal Mahkemeleri oluşturulmuştur. Yayınladıkları bir beyanname ile İstanbul'daki Aydınlık grubu ve *Orak-Çekiç* gazetesi mensupları ile Bursa'da yayınlanan *Yoldaş* gazetesi sahibinin de içinde olduğu tüm gizli TKP ve

---

bunun kıymetli olduğunu söylemiştir. Ancak Bolşevik olmak ile Bolşevik rejimi ile yönetilen Rusya ile işbirliği halinde olmanın farklı olduğunu vurgulayarak Bolşevik olmak gibi bir mesai üzerinde durmadıklarını belirtmiştir. Bkz. ***TBMM Gizli Celse Zabıtları***, (1985). 29.05.1920, D. 1, C. 1, 48. Yine bir başka ifadesinde de Sovyet Rusya ile olan görüşmelerde komünizme dair meselelere girilmediğini, bununla birlikte karşılarındaki muhataplarının komünist olduklarını bilerek bir müzakere süreci yürütüldüğünü söylemiştir. Sovyet Hükümetinin komünist idealleri toplumlara nüfuz ettirme çabasına karşılık Türk Hükümetinin buna karşı koymasının, Sovyet Hükümetine karşı çkmak anlamına gelmeyeceğini söyleyerek bu konuda onlar açısından bir muhalefet ortaya konamayacağını da belirtmiştir. Bkz. ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***, 1997, 138.

[114] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 317-319.

[115] Bu tutuklamalar literatürde genellikle "tevkifat" adıyla belirtilmiştir. Tevetoğlu, Türkiye'de yapılan komünist tevkiflerini, 1951 yılındaki tevkifata kadar sıralamış ve toplamda 24 tane olarak belirlemiştir. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 383.

[116] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 86.

[117] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 87-88.; Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 328-330.

[118] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 385.

[119] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 182-184.

Komünist Gençler Birliği üyesi 38 kişi tutuklanarak, *"memleketin toplumsal nizamını bozmaya yönelik propaganda"*[120] suçlarından Ankara'daki İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmişlerdir.[121] Üç ay sonra başlayan soruşturmalar neticesinde komünist propagandası yapmakla sanık 15 Tıbbiye öğrencisi, iddia edilen suçla ilgileri görülemediğinden serbest bırakılmışlardır. Ancak diğer sanıklar, 7, 10 ve 15 senelik olmak üzere kürek cezasına mahkûm edilmişlerdir.[122] 1925 yılının Mayıs ayında gerçekleştirilen tutuklamalardan bir buçuk yıl sonra (1926 yılı Cumhuriyet Bayramında), tüm komünist mahkûmlar bir kanun değişikliği sonrası gelen afla serbest bırakılmıştır.[123] Çıkanların çoğu Takrir-i Sükûn Kanunu'nun etkisiyle eski faaliyetlerine devam edemeyerek yeraltına inmek ve gizli bir şekilde çalışmak durumunda kalmışlardır.[124]

---

[120] *"...komünistlik teşkilât ve propagandası yapmak suretiyle emniyet-i dâhiliyeyi ihlâl ve binnetice şekl-i hükümeti tağyire matuf ef'al ve harekâtta bulunmak..."*

[121] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 388. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun, dergi ve gazetelerin kapatılması ile sanıkların İstiklâl Mahkemesine verilmeleri yolunu açması, Aydınlık Grubu'nun âkıbetlerini belli etmiştir. Bunun üzerine, Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet ve Hasan Âli (Ediz), daha Nisan ayında Rusya'ya kaçmışlardır. Bkz. Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 369.

[122] İstiklâl Mahkemesin 12 Ağustos 1925 tarih ve Esas: 48-64 ve sıra 84 numaralı mahkûmiyet kararı şu şekildedir: *"Memlekette içtimai nizâmı ihlâl maksat ve gayesiyle propagandada bulunmakla maznun, Yoldaş Gazetesi sahibi İbrahim Hilmi ve Amele Taâli Cemiyeti âzâsından Şevki, Abdi Recep, elektikçi Nuri, Aydınlık gazetesi sahibi Sadreddin Celal, muharrirlerinden Şevket Süreyya, Nizameddin Nazif, eczacı Vâsıf, Sanayi-i-nefiseden Sami, doktor mülâzım Mümtaz, tıp talebesi Hikmet Hüseyin, Nuri Haydar, Fahrettin, Mustafa, Ahmet, Şükrü, Şakir, Mesud Said, Ali Rasim, Mehmet Sabit, Burhaneddin, Süleyman Neşatî, Haydar İsmail, Mansur Gabrenski, Selahattin, İsmail Hakkı ile hâl-i firarda olan doktor Şefik Hüsnü, Tıp Fakültesinden Hasan Ali, Nâzım Hikmet ve Cevdet Efendilerin: Hanelerinde yapılan aramada elde edilen komünistliğe müteallik evrak ve muhaberat ve Üçüncü Enternasyonale ait muhaberat ele geçirilmiş ve kendilerinin İstanbul'da açılıp bilâhare seddedilen Üçüncü Enternasyonal'e merbut şubenin yerine gizlice leylî mekteplerde isimlerine göre "Hücreler" tertip ettikleri ve mezkûr hücreler vasıtasiyle memleketine müfid unsurlar olabilmek için tahsil hayatına atılmış olan talebeyi iğfal ve teşvik ve tahrik etmek sûretiyle teşkilâtları arasına aldıkları ve İstanbul'da "Aydınlık", Bursa'da "Yoldaş" namı ile komünist efkârını tâmim ve idare-i hazırayı taklibe ma'tuf olarak neşriyatta bulundukları, istihdaf ettikleri gayeye vüsul için "ihtilâli" vâsıta edinmiş olan bu teşkilâta dâhil maznunların muayyen içtimâ mahallerinde hafi müzakerat icra ettikleri ve bu içtimâlarda, Anadolu içlerine dağılarak faâliyette bulunmak için programlar tertip edildiği ifâdât ve şehâdât ile sâbit olmuş ve bu faâliyetlerin Anadolu'da bir bolşevizm idaresi te'sisini mümkün kılacak buhranengiz vaziyetler ihdasına ma'tuf olduğuna kanaat-i vicdaniye hâsıl olmuş olduğundan: İbrahim Hilmi, Şevki, elektikçi Nuri, Sadreddin Celal, Sami, talebeden Nuri Haydar Efendiler yedişer sene ve Abdi Recep, Şevket Süreyya, eczacı Vâsıf, doktor mülâzım Mümtaz, tıp talebelerinden Hüseyin Hikmet ve Süleyman Neşatî'nin onar sene küreğe ve hâl-i firarda bulunan doktor Şefik Hüsnü, Nâzım Hikmet, muharrir Cevdet ve tıp talebesinden Hasan Ali Efendilerin de onbeşer sene küreğe konulmalarına) gıyaplarında karar verilmiş ve diğer maznunlar beraat etmiştir."* Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 392-394. 1925 tevkifatı, Sovyet Rusya'nın "Tek Cephe" faaliyeti olarak bilinen faaliyetine indirilen ilk büyük darbe idi. Çünkü bu faaliyet için Türkiye komünistlerinin emrine ciddi finasman ayrılmıştı. Rusyadan gelen bu finansmanla, TKP Merkez Komite üyelerinin de görev aldıkları ve nemalandıkları şirketler (Askot, Neft-Sendikat, Sovyet Vapur Acentası gibi) ve bankalar (Rus Harici Ticaret Bankası gibi) kurulmuştu. Bkz. Sayılgan, A. (22 Nisan 1964). "Komünizmin 'Tek Cephe' Çalışmaları: Dünyada ve Türkiyede", ***Mücadele***, (2), 7-8.

[123] Tunçay, ***a.g.e.,*** 1967, 374.

[124] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 43.; Oran, B. (1969). "İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de Siyasal Hayat Sağ ve Sol Akımlar", ***AÜSBF Dergisi***, 24(3), 259.; Esenkova, E. (5 Temmuz 1959). "Türkiye'de Komünist Tahriklerinin Tarihçesi 1919-1959", ***Türk Yurdu***, 49(275), 18.; Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 138. Şefik Hüsnü Değmer, yeni rejime karşıt olanlar için çıkarıldığını düşündüğü Takrir-

1925 tevkifatı sonrası TKP, faaliyetlerini yurtdışından devam ettirmek zorunda kalmıştır. TKP dış büro sekreteri Şefik Hüsnü, Moskova'daki Komintern çizgisinde hareket etmeyi tercih ederken; yurtiçindeki kalan kadroların başındaki isim Vedat Nedim Tör[125] ise Türkiye şartlarında faaliyet göstermek eğiliminde olmuştur. 1926 yılında çıkan af sonrası bu ikibaşlı durumu netleştirmek üzere İstanbul'a dönen Şefik Hüsnü, Komintern kararları doğrultusunda çalışacak bir kadroyu faaliyete geçirerek, yoğun bir propaganda hareketine başlamıştır.[126] Bu kapsamda propaganda amaçlı bildiri ve broşürler dağıtılmaya başlanmıştır. Bu materyallere ulaşan İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Ankara, Eskişehir, İzmir ve Adana şehirlerinin de içinde olduğu geniş kapsamlı bir operasyon başlatmıştır.[127] Şefik Hüsnü'nün kaldığı otelde yakalandığı ve ardından toplam 89 kişinin tutuklandığı 1927 tevkifatı,[128] gizli TKP'nin Moskova'ya bağlı ve Moskova'dan talimat alan dağılmamış teşkilatının ve devam eden faaliyetlerinin açığa çıkarılmasını sağlamıştır.[129]

---

i Sükûn Kanunu'nun komünistleri de uygulandığını ve alınan mahkûmiyetlere karşılık tüm dünya emekçilerinin kararlı bir baskı yapması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. Hüsnü, Ş. (1977). ***Komintern Organlarındaki Yazı ve Konuşmalar***, İstanbul: Aydınlık Yayınları, 23-24.

[125] Vedat Nedim Tör, Berlin'de doktorasını tamamlayarak 1923 yılında Türkiye'ye dönüş yaptı ve çeşitli kurumlarda yöneticilik yaptı. 1927 yılında partiden ayrılan Tör, 1930'lardaki Kadro dergisinin kurulmasında yer alan isimlerden biri oldu. Bkz. Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 293.

[126] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 187-188.; Toker, ***a.g.e.,*** 1971, 18-19.

[127] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961,46-47. 1927 tevkifatının başlamasının ardındaki bir diğer sebep, TKP üyeleri arasındaki fikir ayrılıkları olmuştur. Vedat Nedim, Merkez Komitesi kararlarına riayet etmeden kendi programını ortaya koyan Şefik Hüsnü' nün faaliyetlerini engellemek adına bizzat Emniyet makamlarına ihbarda bulunmuş ve yakalanmasına sebep olmuştur. Bunun yanında TKP 'nin başka şehirlerdeki teşkilat yapılarını da ihbar etmiştir. Şefik Hüsnü'nün Moskova'dan gönderdiği mektupları da kanıt niteliğinde polise teslim etmiştir. Bkz. Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 188. Sayılgan'a göre bu hareket, TKP'nin kendisiyle birlikte milli komünizme yönelik inancı da çökertmiştir. Bkz. Sayılgan, A. (1 Mart 1985). "Eurocommunism XIII: Türkiye Komünist Partisi", ***Yeni Forum***, 6(132), 25. Bu mektupların yanında ele geçirilen başka belgeler, Moskova'dan talimat alan TKP gerçeğini ortaya çıkarmış ve bu açıdan tevkifat, Emniyet açısından oldukça önemli olmuştur. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 401.

[128] Bu tutuklama ve mahkemenin seyrine dair daha geniş bilgi için bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961,44-61.; Ergüder, J. (Yay. Haz.). (1978). ***1927 Komünist Tevkifatı (İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma)***, İstanbul: Birikim Yayınları,; Atasoy, E. S. (Der.), (2008). ***1928 TKP Davası***, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.; Mahkeme sonunda, Şefik Hüsnü 18 ay; Salih Hacıoğlu, Hamdi Alev (Şamilof), Laz İsmail, Fahrettin, Suphi, Hüsamettin (Özdoğu) 4 ay; Nazım Hikmet ve Hasan Ali (Ediz) 3 ay; Vedat Nedim (Tör) 2 aya mahkûm olmuşlardır. Şevket Süreyya (Aydemir) ise beraat etmiştir. Bkz. Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 190.

1927 Tevkifatının sonuçlarından biri olarak, serbest kalanlar İzmir, Gaziantep, Bursa'ya sonrasında da Samsun, Edirne, Adana gibi diğer şehirlere dağılmışlar; böylelikle İstanbul merkezli parti kadroları zayıflamış olsa da komünist örgütlenme yurt geneline yayılma eğilimi göstermişti. Bkz. Landau, J. M. (1979). ***Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar***, Ankara: Turhan Kitabevi, 143.

[129] İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nin soruşturma tezkeresinin sonuç bölümü şu şekildedir: *"Cereyan eden tahkikata göre, Türkiye Komünist Partisi nâmı ile "Gizli bir komünist fırkasının" 1925 senesinden beri faaliyet gösterdiği ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilânından sonra "Aydınlık - Orak Çekiç" namlarındaki komünist gazetelerinin intişarının men'ini takip eden komünist tevkifatı üzerine, bu gizli fırkanın doktor Şefik Hüsnü takma adları (Tayfur, Keramet ve Tamir) ile Nâzım Hikmet ve Tıbbiye talebesinden Hasan Âli takma adı (Halim) ve Aydınlık Gazetesi muharrirlerinden Cevdet takma adı (Fahri) namındaki şahısların Avrupa'ya firar ettikleri ve arkadaşlarından Şevket Süreyya takma adları (Demir – Aydemir), elektrikçi Nuri, ressam Samih, eczacı Vasıf, Tıbbiye talebesindein Hikmet Hüseyin, ve rüfekasının Ankara İstiklâl Mahkemesince mahkûm edildikleri ve bir müddet faaliyetten vazgeçer gibi görünmüşlerse de, Vedad Nedim*

1927 Tevkifatı ve Şefik Hüsnü'nün cezaevine gönderilmesinin[130] ardından TKP gittikçe Moskova güdümünün etkisinde kalmaya başlamıştır. Bunun yanında Vedat Nedim ve arkadaşlarının parti tarafından pasifize edilmeleri ve parti merkezinden bazı kişilerin Moskova'ya gitmesi de TKP'nin yönetim çarklarını zayıflatmıştır. Bu süreçte TKP legal alanda *Resimli Perşembe* isimli dergide Nazım Hikmet[131] ve Laz İsmail (Marat)[132] ile faaliyet gösterirken, diğer yandan gizli örgüt faaliyetleri olarak propaganda yayınlarını

Beyin de itiraflarından anlaşılacağı üzere, Avrupa'ya gidenlerin orada boş durmayarak "Haricî Büro" nâmı ile bir "Komünist Merkezi" te'sis ve İstanbul'da tevkifattan hariç kalan arkadaşları ve sonradan iltihak edenlerle birlikte gizli çalıştıkları ve yeni Türk Ceza Kanunu'nın neşrinden istifade eden mahkûmların serbest bırakılmaları üzerine tekrar faaliyete geçerek evvelemirde âzâsı noksan kalan "Merkezî Komite'ye'' hariçten âzâ alarak bu suretle takviye ettikleri ... son zamanlarda "Haricî Büro"yu idare edenlerden Türkiye Komünist Fırkası lideri bulunan Doktor Şefik Hüsnü Bey ve arkadaşlarının, Türkiye komünistlerinin ve bilhassa "Merkezî Komite"nin atâletinden şikâyetle, Türkiye Komünist Partisi Merkez Hey'etine "Tayfur" imzası ile yazdığı uzun bir mektup ile "Fırka Merkez Hey'eti"ni atâletle ve işbilmemezlikle itham ve ne suretle faâliyete geçebilmeleri iktiza ettiğini bildirdiği, ve bir müddet sonra da gıyaben İstiklâl Mahkemesi kararı ile onbeş sene küreğe mahkûm iken "tebdil-i şekil ve kıyafet" ederek İstanbul'a geldiği ve gelir gelmez faaliyete geçerek Merkez-i Umumî âzâlarının huzuru ile Vedad Nedim Bey'in evinde iki içtima akdettiklerini ve bu içtimâda Şefik Hüsnü Bey tarafından Merkez-i Umumî'nin atâletinden şikâyetle derhal faaliyete geçilmesi teklif edildiği halde, Merkez-i Umumi âzâsının itirazları üzerine, Merkez-i Umumî ile irtibâtını kesmemekle beraber kendi başına faaliyete başlayarak ... Şefik Hüsnü Bey Avrupa'dan "İstanbul Merkez Komitesine gönderdiği mektup ile İstanbul'dan "Balkanlar ve Şark Kitâbeti"ne yazıp "Argüs Postası" vasıtasiyle gönderilmek üzere Vedad Nedim Beye tevdi' eylediği mektup münderecatına nazaran mumaileyhin Rusya'daki "Üçüncü Enternasyonal ve müessesenin Şark Balkanlar Şubesi" ile doğrudan doğruya temas etmekte olduğu ve Türkiye Komünist Fırkası'na verilen "Tahsisat" Şefik Hüsnü Bey vasıtasiyle alınarak "Rus Konsolosu" vasıtasiyle İstanbul'a gönderildiği ve Türkiye Komünist Partisi'nin gerek hariçte ve gerekse dâhilde lideri vaziyetinde bulunduğu ve İstanbul'a gelir gelmez de fi'liyata geçerek mahut beyannamelerin Hüsameddin, Sarı Mustafa, Adnan ve sâire ile tab' ve tevzi ettirdiği tebeyyün ve tezâhür eylemiştir." Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 395-398.

[130] Şefik Hüsnü, 1929 yılında mahkûmiyetinin sona ermesinin ardından Varşova'ya gitmiş, oradan TKP'nin Dış Bürosunun yer aldığı Berlin'e geçmiş ancak faaliyetlerinin Türk-Alman ilişkilerini etkileyebileceği gerekçesiyle sınırdışı edilmiştir. Bundan sonra 1939 yılına kadar Paris'te kalan Şefik Hüsnü'nün yokluğunda TKP, bir yönetici lider eksikliğini yaşamıştır. Bu dönem, Komintern'in doğrudan etkili olduğu ve liderlik tartışmalarının yaşandığı "romantik devir" olarak da adlandırılan karışık bir süreç olmuştur. Bkz. Sayılgan**,** ***a.g.e.,*** 1968, 191. "Romantik Devir" tabiri, Nâzım Hikmet'in 1964'de Paris'de Fransızca olarak yayınlanan ve Türkçe olarak da "Yaşamak güzel şeydir kardeşim" adıyla çıkartılan otobiyografik roman tarzındaki "Les Romantigues-Romantikler" kitabından gelmektedir. Buna göre "romantik" komünistler bu devri, yayın yoluyla "aydınlatma" ve "sınıfları şuurlandırma" devri olarak benimsemişlerdir. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 439.

[131] Selanik'te doğan Nazım Hikmet Ran, İstanbul'un işgalinden sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak için arkadaşı Vala Nurettin ile birlikte Anadolu'ya geçmiş ve sonrasında SSCB'ye giderek burada öğrenim gördü. TKP'nin 2. Kongresi'nde Merkez Komite üyeliğine seçildi. Gıyabında Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından 15 yıl kürek cezasına mahkûm edildi. 1928'de Türkiye'ye gizlice girerken tutuklandı. TKP içinde muhalif bir hareket örgütleme çabaları nedeniyle partiden atıldı. 1932'de muhalif TKP'lilerle birlikte tutuklandı ve dört yıl hapse mahkûm edildi. 1933'te çıkarılan af kanunundan faydalanarak özgürlüğe kavulsa da 1936 yılında tekrar tutuklandı bir yıl cezaevinde kaldı. Yargılama sonunda beraat etti. 1938'de Kara Harp Okulu öğrencileri ile gizli faaliyetler yaptığı nedeniyle tutuklandı. Donanma Davası olarak bilinen davadan dolayı 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Çankırı ve Bursa Cezaevinde yıllarca hapis kaldı. 1950 affıyla serbest bırakıldıktan sonra SSCB 'ye gitti. TKP yurtdışı ilişkilerinde görev aldı. Moskova'da öldü. Bkz. Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 196.

[132] Rize doğumlu Laz İsmail (Marat), Moskova Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde öğrenim gördü. 1925'te Türkiye'ye döndü. Sendikal alanda çalıştı. 1929'da tutuklandı ve dört yıl hapse mahkûm edildi. 1934'te Moskova'ya gitti ve Komintern'de Türkiye delegesi olarak çalıştı. 1975'te TKP Genel Sekreterliği'ne getirildi. 1983'te öldü. Bkz. Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 171.

dağıtmayadevam etmiştir. Bu faaliyetler sonrasında 4 Mayıs 1929'da İzmir'de, 25 Haziran 1929'da ise İstanbul'da yapılan tutuklamalarla 35 kişi yargılanmış ve bunlardan 24'ü mahkûm olmuşlardır.[133]

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, komünizmle mücadelede ciddi bir hassasiyetin olduğunu görüyoruz. Hem devletin yaptığı operasyonel takipler neticesi gerçekleştirilen tutuklamalar, hem de komünist parti örgütü içindeki anlaşmazlıkların da etkisiyle, komünizmin etki sahasının genişlemesine imkân verilmemiştir. Devletin ve hükümetin bu kararlığının işaretini Mustafa Kemal Atatürk'ün, Ankara'dan İstanbul'a giderken 6 Ağustos 1929 sabahında, Eskişehir Garı'nda kendisini bekleyen kalabalık içinde yer alan ve Milli Mücadele döneminde komünizmle mücadelede önemli hizmetleri olan Eskişehir Müdafaa-i Hukuk Reisi Ali Ulvi Bey'e hitaben söylediklerinde de görülmüştür. Konuşmasında Türk milletinin toplumsal nizamını bozma hedefindeki gayretlerin boğulmaya mahkûm olduğunu, bu çaba içindeki "*müfsid, sefil, vatansız ve milliyetsiz sebükmağzların (akılsız)*" amaçlarının Türk milletinin tüm unsurları tarafından isabetli bir şekilde takip edildiğini söyleyerek kanunun bu niyetteki kimselere karşılık her yönüyle işletilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır.[134]

Mustafa Kemal Atatürk'ün bu ifadeleri, komünizme karşı iktidarın kararlı ve net duruşunu yansıtıyordu.[135] Böylelikle komünist hareket iyice mevzi kaybederek, birkaç liderin

---

133 Özgen, ***a.g.e.,*** 1982, 86-87. Bu tevkifat ve mahkeme süreçlerine dair daha geniş bilgi için bkz. Erden Akbulut, E. (Der.). (2005). ***1929 TKP Davası***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

134 (7 Ağustos 1929). ***Milliyet***, 1. Tevetoğlu, Atatürk'ün bu hitabının devamına şunları da eklemiştir: "*Bu memleketteki komünistler, yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alâkadar olacağım. Şurası unutulmamalıdır ki, Türk aleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her göründüğü yerde ezilmeli!..*" Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 429-430. Tevetoğlu, bu hitaba dair dipnotunda, *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *İkdam* gazetelerinin 7 Ağustos 1929 tarihli sayılarına atıf yapmıştır. Ancak *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinin adı geçen sayılarını incelediğimizde bu kısmın yer almadığını görmekteyiz. Yine bu sözlerin geçtiği iddia edilen yerel *Sakarya* Gazetesi'nin 7 Ağustos 1929 tarihli sayısına da erişilememiştir. Sonraki süreçlerde komünizm karşıtı çevrede sıklıkla kullanılan bu söz, tam tersi olarak komünistler tarafından da sıklıkla tartışma konusu yapılmıştır. Bkz. "Bir Sahtekarlığın Hikayesi" başlığı altında İleri, R. N. (1975). ***Atatürk ve Komünizm***, İstanbul: Anadolu Yayınları, 355-360.; Altan, Ç. (11 Ağustos 1965). "Sahte Bir Vesika mı?", ***Akşam***, 1. Bu iddialara karşı ve sözlerin gerçekliğine dair iddialar için ise bkz. Kutay, C. (Eylül 1965). "Maksatlı Bir Arayışa Cevap", ***Tarih Konuşuyor***, 4(20), 1658.; Kutay, C. (Kasım 1965). "Düşen Bir Maske ve Hakikatler", ***Tarih Konuşuyor***, 4(22), 1808-1810. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözleri söylemiş olup olmamasından bağımsız olarak, net ifadelerle dile getirmemiş olsa da, bu cümleden önce sarfettiği sözlerin komünizmle mücadeleye dair vurgular içerdiği açıktır. Nitekim TKP, 1929'da vilayet komitelerine gönderdiği gizli bir bildiride, "*Türkiye burjuvazisinin, Cumhurreisinin ağzı ile Eskişehir istasyonunda TKP'ye harp ilan ettiğini*" söylemiştir. Bkz. Sayılgan, A. (1966). ***Soldaki Çatlaklar (1924-1966)***, Ankara: Uygar Yayınları, 8-10.

135 Harris, Atatürk'ün komünistlere yönelik politikada, "havuç-sopa" stratejisini kullandığını belirterek, tam anlamıyla bir sonlandırma yoluna gitmediğini ve usta bir şekilde tehdite yer bırakmadan belirli bir düzeyde kalmalarını sağladığını söylemiştir. Bkz. Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 140. Bazı yazarlar, Atatürk'ün 1931 yılında Türk Tarih Kurumu, 1932 yılında Türk Dil Kurumu gibi teşkilatları, Rusya rejimi aleyhine, komünizme karşı

desteklediği küçük gruplar halindeki kadrolarla sınırlı kalmıştır. TKP artık, Sovyetler Birliği'nin propagandalarını ileten etkisiz bir parti halini almıştır.[136] Komünist kadrolar önceki yıllardan farklı olarak, 1930'lu yıllar boyunca sanat ve edebiyat sahasında çıkardıkları yasal yayınlarla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.[137] Bu noktada en ön plana çıkan isim Nazım Hikmet ile bazı şair ve romancılar olmuştur. Keskin ve kışkırtıcı olmayacak bir dille, komünist fikir ve yayınlar, izne bağlı bir şekilde genişletilmeye çalışılmıştır.[138] Bu grubun yayın faaliyetleri devam ederken, Şefik Hüsnü'nün söz sahibi olduğu TKP komite üyeleri, Nazım Hikmet ve arkadaşlarına karşı politika geliştirmişler, bu kişilerin partiden gönderildiklerini ilan etmişlerdir.[139] Bu ayrışmalar komünizmle mücadelede, emniyet kuvvetlerinin komünist hücreler ve kadroların kontrol edilebilir bir alanda takibini kolaylaştırmıştır. Oluşum halindeki hücrelenme yapıları ile broşür ve bildiri dağıtmak gibi yasal olmayan tüm eylemler üzerinden ara ara tutuklamalar gerçekleştiriliyordu.[140] Bu tutuklamalar sonrası mahkûm olanların birçoğu Cumhuriyet'in 10. Yıldönümü nedeniyle çıkarılan özel afla serbest kalmışlardır.[141]

---

fiilî bir cevap niteliğinde kurduğunu iddia etmişlerdir. Bkz. Diper, A. (1947). ***Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği***, İstanbul: Cemal Azmi Matbaası, 17.

[136] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 145-146.

[137] Aygün, M. (Ocak-Haziran 2012). "Türkiye'de Anti-Komünizmin Kaynakları-3: 1940'lı Yıllarda Soğuk Savaşın Erken Provası", ***Sosyologca***, (3), 145.; Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 65-66.

[138] Coşkun, A. (2002). ***Nâzım'ın Siyasal Yaşamı ve Davaları***, İstanbul: Cem Yayınevi, 145-146.; Nesimi, A. (1977). ***Yılların İçinden***, İstanbul: Gözlem Yayınları, 143. Bu yayınlar ve gizli propagandaların yanı sıra, gençlik arasında hücreler oluşturmaya önem verilmişti. Adeta kuluçka dönemi diyebileceğimiz bu devrede, ilerleyen süreçte hapis, sürgün gibi nedenlerle eksilen kadroların yerini bu gençlerin doldurması hedeflenmişti. Bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 144.

[139] Coşkun, ***a.g.e.,*** 2002, 107-109.; Yurtsever, ***a.g.e.,*** 2008, 36-37. Şefik Hüsnü, emniyetin Nazım Hikmet ve çevresini, TKP'ye karşı kullandığını iddia etmiştir: *"... Türk burjuvazisi, çeşitli küçük burjuva dönek gruplarını, özellikle Nazım Hikmet'in Troçkist muhalefet grubunu Komünist Partisine karşı kullanmasını biliyor. Bu grup sadece Komünist Partisine karşı yürütülen karalama kampanyasına hizmet etmekle kalmamaktadır. Bu grubun üyelerinin defalarca polis ajanı olarak kullanıldıkları da saptanmıştır. Doğal olarak bu, kendisini komünist olarak gösteren bu grubun işçiler arasındaki itibarını yitirmesine yol açtı. Bu yüzden polis, işçileri şaşırtmak için geçenlerde bu grubun üyelerini de tutukladı. Gerçekte tutuklanan "muhalifler" (Nazım grubunun üyeleri) komünistler hakkında bildiklerini polise anlattıktan sonra tekrar serbest bırakıldılar. Bu grubun önderi olan Türk şairi Nazım Hikmet'e gelince (birçok kere tutuklanıp daha sonra serbest bırakıldı, uzun bir süre kendisini komünist olarak tanıttı ve daha sonra Kemalist toplantılara konuşmacı olarak katıldı), Kemalist hükümet onunla, tıpkı İngiliz hükümetinin Hindistan'da küçük burjuva dönek Roy'la oynadığı oyunu oynamak istemektedir; yani Nazım Hikmet'i "devrimci önder" olarak göstermek amacıyla yargılamak..."* Bkz. Hüsnü, ***a.g.e.,*** 1977, 214.-215. Devlet tarafından devrimci bir kahraman yaratılmak istendiği ima edilen bu değerlendirmede, emniyetin komünizmle mücadelede izlediği stratejilere de atıf yapılmaktadır.

[140] 1930-1932 yılları arasında gerçekleştirilen tutuklamalara dair rapor için bkz. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA). 30.10.0.0/208.421.19, 00.00.1932. 1930 yılı sonrası, Rus yanlısı işçiler üzerinden de bazı tutuklamalar gerçekleştirilmiştir. Bkz. Quataert, D. - Zürcher, E. J. (Der.). (1998). ***Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiyesine İşçiler (1839-1950)***, İstanbul: İletişim Yayınları, 141.

[141] Yalçın, İ. (1967). ***Komünist Cephe Eylemleri ve Taktikleri***, Ankara: Türkiye Fikir Ajansı, 40.; Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 143. Uygulama öncesi, komünistlikle suçlanan siyasi mahkûmların bu af kapsamında olup olmadığı belirsizlik taşıyordu. Bkz. Hüsnü, ***a.g.e.,*** 1977, 216-220.

Komünistlerin hareket kabiliyetleri sınırlandırılırken, aynı zamanda komünistlerin aydın kadrolarının, milliyetçi bir çerçevede, Cumhuriyet rejiminin ve inkılaplarının derinleşmesinde, donanımlarından devlet hizmeti lehine faydalanmak yoluna da gidilmiştir.[142] Bu bağlamda 1932-1933 yıllarında TKP'nin hapisten çıkan üyelerinin de aralarında olduğu, Şevket Süreyya Aydemir,[143] Vedat Nedim Tör ve İsmail Hüsrev Tökin[144] gibi isimlerin başı çektiği "Kadro Hareketi"[145] olarak bilinen bir akım ortaya çıkmıştır.[146] Sovyet Rusya'nın örnekliğinde, mevcut Cumhuriyet rejimine sosyalist dokuda yeni bir ideoloijk çehre kazandırma girişimi olarak nitelendirilebilecek bu hareketin öncüleri; Ocak 1932 ile Aralık 1934 yıllarında arasında 34 sayı olarak yayımlanan *Kadro* dergisi aracılığıyla, fikirlerini ve tezlerini dillendirme imkânı bulmuşlardı.[147] Mevcut iktidarın ideolojisinin gölgesinde olmalarından, sol eğilimli kişilerin büyük çoğunluğunun karşısında durduğu Kadrocular,[148] bürokrasi ve aydın kesiminde yarattığı etki bakımından, Cumhuriyet tarihinin farklı entelektüel denemelerinden biri olmuştur.[149] Bu hareket 1934 yılına gelindiğinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün özel emri ile tatil sûretiyle sonlandırılmıştır.[150]

---

[142] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 140-141.
[143] Edirne'de doğan Şevket Süreyya Aydemir, ilk TKP toplantısına Batum'da katıldı. Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne devam etti. 1923'de İstanbul'a döndü. TKP'nin yayın organı Aydınlık gazetesinde yer aldı ve Orak-Çekiç dergisini yayınladı. 1925'te yargılanmasının ardından 10 yıl hapis cezası aldı. 1926'da çıkan afla tahliye edildi. 1927'de tekrar tutuklandı ve beraat etti. Kadro dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Sonrasında birçok devlet kademesinde görev aldı. 79 yaşında vefat etti. Bkz. İnternet: Yılmaz, E, "Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976)", Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sevket-sureyya-aydemir-1897-1976/, adresinden 11 Aralık 2021'de alınmıştır.
[144] İstanbul'da doğan İsmail Hüsrev Tökin, 1922'de THİF'nin ilk kongresine katıldı ve bu parti adına aynı yıl III. Enternasyonalin 4. Kongresi'ne TKP'nin "genç komünistler teşkilatı" delegesi olarak katılmasına karar verildi. Moskova'da Doğu Üniversitesi'nde öğrenim gördü. 1925'de Türkiye'ye döndü. Kadro dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Sonraki hayatında devlet ve özel sektörde, iktisadî konularda çeşitli yerlerde görevlerde bulundu. Bkz. İnternet: Uzun, Z. "İsmail Hüsrev Tökin (1902-1993)", Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismail-husrev-tokin-1902-1993/, adresinden 11 Aralık 2021'de alınmıştır.
[145] Kadro hareketi ilgili olarak bkz. Ertan, T. F. (1994). ***Kadrocular ve Kadro Hareketi,*** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.; Tekeli, İ. - İlkin, S. (2003). ***Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak***, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.; Harris, G. S. (2002). ***The Communists and The Kadro Movement Shaping Ideology in Ataturk's Turkey***, İstanbul:The Isis Press.; Türkeş, M. (1999). ***Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım***, Ankara: İmge Kitabevi.
[146] Yurtsever, ***a.g.e.,*** 2008, 36.
[147] Atılgan, ***a.g.m.,*** 2009, 59-60; Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961,69.
[148] Nesimi, ***a.g.e.,*** 1977, 148. Kadrocularla TKP arasındaki fikir ayrılığının esasında, Kadrocuların Türkiye'de bir işçi sınıfı olmadığından hareketle, sınıf mücadelesi ile yapılan bir faaliyetin faydasızlığına inanarak CHP ile sosyalist bir Türkiye'nin kurulması gerektiğine inanmaları vardır. Bkz. Tüfekçi, M. (1978). ***Komünizmle Mücadele Esâsları***, Ankara: Emel Yayınları, 159.
[149] Bürün, V., Güner, A. (1976). ***Sosyalizm İhaneti***, İstanbul: Sırdaş Yayınevi, 146; Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 10.
[150] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 443.

Komünizmle mücadele meselesi, 1935 yılında TBMM'de de gündeme gelmiştir. İzmir Milletvekili Halil Menteşe, komünizm tehlikesine dikkat çekerek, işçiler ve öğretmenler arasında komünizm akımının gittikçe yayıldığını belirtmiştir. Buna karşılık Eğitim Bakanı Aydın Milletvekili Abidin Özmen, komünizm fikrine sahip öğretmenlerin sayısının çok az olduğunu, bu durumu tehdit olabilecek bir seviyede görmediklerini söyleyerek cevap vermiştir.[151] Ancak 1936 yılının sonunda İçişleri Bakanlığı bünyesinde Ankara'da gerçekleştirilen "Umumi Müfettişler Konferansı"nda, Emniyet İşleri Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer,[152] son üç yıl içerisinde yurt genelinde yaşanan asayiş olayları hakkında bilgi verirken, önemli bir tehdit unsuru olarak gördüğü komünist hareketlerden de bahsetmiştir.[153]Hazırladığı raporda, henüz entelektüel aydın tabaka arasında gelişen komünist faaliyetlerin, işçiler arasında da yayılmaya başladığı andan itibaren operasyonel davranıldığını belirterek; yüz işçiye bir polis denk gelecek şekilde tedbir alınmasını, emniyet kadrosunun yetersizliği durumunda ise yeni fabrika açılmaması gerektiğini tavsiye etmiştir.[154]

Devlet kademelerinden gelen raporlarda, komünizmle mücadelede, ceza kanununda bu suça dair yeterli bir ifadenin bulunmamasından ve dolayısıyla bu suç kapsamında işlenen fillerin cezasının belirsizliği meselesi adlî makamlara iletilmiştir.[155] 1936 yılı başlarında, devletin ceza kanununda yaptığı değişiklikle, sosyal ve ekonomik düzeni yıkmaya yönelik girişimlerin kanun dışı sayılması kararlaştırılmıştır. 11 Haziran 1938 yılında ise bu kanun ilgili yeni düzenlemeler getirilerek, mahkûmiyet kararları daha da ağırlaştırılmış ve komünizmle mücadelede devletin kanuni çerçevesi çizilmiştir.[156]

1935 yılında bir ayrışma içinde olan komünist kadrolar, halen partinin ilkelerini tartışmakla meşgulken, aynı yıl Komintern'in 7. Kongresi'nde benimsenen "faşizme karşı

---

[151] (25.05.1935). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 5, C. 8, B. 29, 248, 258.
[152] 1946-1947 yıllarında İçişleri Bakanlığı da yapan İbrahim Şükrü Sökmensüer, 20.09.1934 - 17.07.1939 tarihleri arasında Emniyet Genel Müdürü olarak görev almıştır. Bkz. Web: https://www.egm.gov.tr/genel-mudurlerimiz-2019, adresinden 11 Aralık 2021'de alınmıştır.
[153] Varlık, M. B. (Haz.). (2010). ***Umumi Müfettişler Konferansı'nda Görüşülen ve Dâhiliye Vekâleti'ni İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları ile Rapor ve Hulasası-1936***, Ankara: Dipnot Yayınları, 75.
[154] Varlık, ***a.g.e.,*** 2010, 279.
[155] *"...halihazır müdevvenatımızda kafi ve kuvvetli olarak tecziye edilmemiş olan komünistlik suçunun ve komünistlik ef'alinin mukabilinde şiddetli cezalar konması ve komünistliğin suç addedilmesi için Cumhuriyeti koruma kanununa maddeler derci için - esbabı mucibeli olarak ve son seneler zarfındaki komünistlik ef ' al ve harekâtı hakkındaki malûmat leffedilerek - Adliye Vekâleti Celilesinin nazarı dikkati rica olunmuş ve keyfiyet sık sık tekit edilmiştir..."* Bkz. BCA. 30.10.0.0/208.421.19, 00.00.1932.
[156] Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 140.

mücadelede tek cephe” politikası yaşama geçirilmeye çalışılıyordu.[157] Daha önceki komünist mücadele tekniklerinden farklı olan bu karara göre işçi sınıfı mücadelesi gibi geleneksel yöntemler terkedilerek, demokrasi ve barışı destekleyici manada göreceli olarak dönemin iktidarı olan CHP’ye yakınlaşacaktır. Bu çerçevede TKP Komintern’den ayrılıp, sendikal ve gençlik örgütlenmelerini kaldırarak, CHP’ye bağlı Halkevleri gibi yasal zeminlerde faaliyet yapan örgütler içinde faaliyette bulunmaya başlamıştır.[158] Bu yeni durum işçiler arasında göreceli olarak TKP’ye bir yönelim sağlasa da, partinin dağınık yapısının toparlanmasına fırsat vermeyecek gelişmeler olmuştur.[159]

Dünyada savaşa doğru giden gelişmelerin yaşandığı bir süreçte komünizmle mücadelede, 1930’lu yılların en önemli isimlerinden Nâzım Hikmet’in,[160] 1938 yılından itibaren dahil olduğu “Harp Okulu ve Donanma” davaları önemlidir.[161] 1938 yılında Kara Harp Okulu’ndan bir öğrencinin Nâzım Hikmet’i ziyaret etmesiyle başlayan davada, bu öğrenci ile birlikte başka öğrencilerin, ona ait olan şiirleri okumaları sonrası tutuklanmışlardır.

[157] “Halk Cephesi” adı verilen bu girişimler, İkinci Dünya Savaşı’na kadar komünist mücadele stratejine hakim olmuştur. İçinde bulundukları mevcut yapıları kendi istekleri yönünde yönlendirebilmek ve kendi amaçları için başka kimseleri kullanmak yollarını denemişlerdir. Bu stratejide yalnız kalmamak için geçmişten gelen ayrışmaları baskılamışlar, propaganda yöntemlerini değiştirmişlerdir. İktidarın yanlış uygulamalarının halk arasında oluşturduğu hoşnutsuzluklar üzerinden propagandalarını yapmışlardır. Bkz. Yalçın, A. (1969). ***Demokrasi, Sosyalizm ve Gençlik***, İstanbul: Ak Yayınları, 94. 1935 yılındaki komünizmin bu yeni dönemecinde artık klasik komünist ideolojiyi yaymak ve Sovyet dış politikasını öncelemek yer almıyordu. Cephe faaliyetleri ile siyasi ve toplumsal alanda farklı gruplarla iletişime geçilerek partizan yapıdan uzak bir şekilde beraber hareket etme perdesi altında bir proje hayata geçirilmiştir. Artık komünizmin kısa sürede hayat bulması yönündeki sloganlar olan “devrim ve işçi sınıfı diktatörlüğü kurmak” söylemleri yerine, “barış içinde birlikte yaşama” ve “faşizme karşı” gibi söylemler öne çıkmıştır. Bkz. Cornell, R. (1969). ***Gençlik ve Komünizm: Milletlerarası Komünist Gençlik Hareketlerinin Tarihi Bir Tahlili***, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 57.

[158] Altaş, B. Ü. (2013). *Türk Solu’nda Ayrışma: 1920-1971*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013, 202.

[159] Türkali, desantralizasyon (merkezden ayrılma) kararlarının örgüt içinde gizli tutulmasının fikir farklılıklarını artırdığını, bunun da zaten ülke çapında toparlanamamış olan TKP’yi iyice dağınıklığa ittiğini belirtmektedir. Bkz. Türkali, V. (2001). ***Komünist***, İstanbul: Gendaş Yayınları, 44.; Anadol, Ç. (Nisan 1989). “Vedat Türkali ile Söyleşi: Aynı Kaynaktan Güç Alan Yeni Sayfa", ***Görüş***, (29), 15. Bu desantralizasyon kararlarının içeriği için bkz. (2000). ***Vedat Türkali ile “Güven” Üzerine: Desantralizasyon/Separat Karar Belgeleri***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

[160] Sayılgan’a göre Şefik Hüsnü liderliğinde, Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren uygulanan gizli ve açık komünist faaliyetler, toplumda ve işçi kitlesinde köklü bir hareket yaratamamıştı. Aynı şekilde aydın tabakada da etkili olamayan komünist hareket ancak Nazım Hikmet ile birlikte kitlesel bir ivme yakalayabilmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelene kadar Türkiye’deki komünist propagandasının odağını Nazım Hikmet teşkil etmiştir ve gizli partiye alınmış olanlar da onun şiirlerindeki propagandaya kapılarak komünist olmuş kimselerdir. Bkz. Sayılgan, A. (1962). ***İnkâr Fırtınası***, İstanbul: Ülke Yayınları, 32-33.

[161] 1938 yılında gerçekleşen bu davalar ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Uluç, F. (1967). ***Nazım Hikmet ve 1938 Harbokulu Olayının Gerçek Yönü***, Ankara: Ayyıldız Matbaası.; Meriçboyu, A. (A. Kadir). (1966). ***1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet***, İstanbul: İstanbul Matbaası.; Sülker, K. (1967). ***Nazım Hikmet Dosyası***, İstanbul: May Yayınları, 47-99.;Fuat, M. (2000). ***Nâzım Hikmet, Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları,*** İstanbul: Adam Yayınları.; Coşkun, ***a.g.e.,*** 2002, 142-212.

Nâzım Hikmet ise “askeri isyana teşvik” suçundan 15 yıl cezaya mahkûm olmuştur.[162] 1940 yılında Donanma Komutanlığı’nın açtığı soruşturma kapsamında, Yavuz zırhlı gemisinde makine eri bir öğrenci ve birçok askeri personelde, komünizm propagandası yapan basılı materyalin bulunmasıyla, komünizmi yaymak ve askeri isyana teşvik suçlarından Nâzım Hikmet’e yine bir dava açılmış ve bu davadan da 20 yıl hapis cezasına mahkûm olmuştur. İki davanın birleştirilmesi sonucu toplam ceza 28 yıl 4 ay şeklinde düzenlenmiştir. Cumhuriyet tarihinde komünizmle mücadelede en yüksek cezalar bu davalarda uygulanmıştır.[163]

Şefik Hüsnü’nün Türkiye’ye dönmesi ile Komintern’in kararları sonrası cepheyi genişletme politikası uygulayan TKP’nin dağınık durumu toparlanmaya başlamıştır.[164] Hükümete ulaştırılmak üzere kardeşine gönderdiği mektupta, Türkiye’ye döndüğünde siyasi faaliyetlerde bulunmayacağına dair İçişleri Bakanlığı’na güvence veren Şefik Hüsnü, 1940 yılı içinde döner dönmez hemen askere alınmış,[165] ancak bir sene sonra sağlık sorunları nedeniyle terhis edilmiştir. Sonrasında tekrar faaliyete geçen Şefik Hüsnü, komünistlerin idaresini ele almıştır.[166] Türkiye’nin, İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca resmî politikası olan tarafsızlığını sürdürmesi için devletin yakın takibi altında olan TKP, bu dönemde eleman temini ve teşkilatlanma açısından zayıf kalmıştır. Daha çok “halktaki

---

[162] Davanın gerekçeli hükümde şu ifadeler yer almaktaydı: “*... Nâzım Hikmet’in ordu içerisinde sosyalizm (komünizm) esaslarının yayılması ve binnetice bir ihtilâl hareketiyle memleketin komünist bir devlet şekline müntehi olması için ordu dâhilinde komünizmin ne suretle yayılacağı hakkında direktiflerini, Harb okulu’nda bu fikir üzerinde diğer mesâi arkadaşlarının mevcudiyetine vakıf olduğunu Ömer Deniz’e söylemesinin ve Ömer Deniz’in ise daha evvelden başlayan mesâisi ile aynı fikirleri yine okul arkadaşlarına telkin eylemiş olmasının sabit bulunması, ordu dâhilinde sosyalist (komünist) esaslara müstenit ve bunun devletleşmesi olan komünist bir devlet rejimine istihalesini istihdaf etmek, orduda bir ihtilâl hareketi vücûda getirmek ve arkadaşlarını bu vâdiâe çalışmaya teşvik etmek mahiyetinde görülmüştür.*” Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 498-499. “Askeri Ceza Kanunu’nun 94. maddesine göre verilen bu ceza ülke seferberlik döneminde olsaydı idam cezası olarak uygulanacaktı.” Bkz. Bulut, E. Ç. (Kış 2020). “İdeolojinin Türk Hukukuna Yansıması: Komünizm Örneği (1923-1960)”, ***Akademik Bakış***, 14(27), 69.

[163] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 76-77.; Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 69. Aynı davada aralarında Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir ve Kerim Korcan gibi isimlerin de yer aldığı 15 sanık 18 yıl ile 1 yıl arasında değişen cezalara mahkûm olmuşlardır. Bkz. Kabacalı, A. (1992). ***Türkiye’de Gençlik Hareketleri***, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 81. Sonraki süreçte cezaevinden Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir’in özel af istekleri, devlet tarafından kabul görmemiştir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/209.426.6, 10.02.1941. Nazım Hikmet'in ise cezasını infaz için gönderildiği Bursa Hapishanesi’nde de faaliyetlerine devam ederek mahkûmlara komünizm propagandası yaptığı tespit edilmiştir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/210.428.7, 27.10.1945.

[164] Yalçın, ***a.g.e.,*** 1967, 41.

[165] Nesimi, İkinci Dünya Savaşı döneminde birçok komünistin yurdun çeşitli yerlerine sürgüne gönderilerek pasifize edildiği bir ortamda, Şefik Hüsnü gibi bir ismin sürgün edilmediği gibi binbaşı rütbesiyle askeri doktor olarak ordu içinde görevlendirilmesini manidar bulduğunu söylemiştir. Bkz. Nesimi, A. (1979). ***Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler***, İstanbul: Promete Yayınları, 156.

[166] “*Şefik Hüsnü, kendisini himaye edenlerin gayretleriyle nihayet Dâhiliye Vekâleti’nin 11/7/1939 gün ve Emniyet-i Umûmiye Müdürdüğü Şûbe IV. 270/12472 sayılı emirleri üzerine, Paris Konsolosluğundan aldığı 5/8/1939 gün ve 374/4049 sayılı pasaportla İstanbul’a gelmeğe muvaffak olmuştur.*” Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 503.

genel sıkıntıyı antifaşist ve Sovyet dostu bir hatta kanalize etme"ye çabalamıştır.[167] Bu anlamda basılı yayınlarının hepsinde, yasal sınırlar içinde kalmaya özen göstermişti. Bu ihtiyatlı tutumla birlikte TKP kadroları, TKP'nin gayrıresmi organı sayılabilecek ve 26 sayı çıktıktan sonra 1941'de kapatılacak olan *Yeni Edebiyat* gibi dergiler de çıkarmıştır.[168]

İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca TKP'nin izlemiş olduğu siyaset, savaşta Sovyet Rusya'nın aldığı pozisyonlarla eşgüdüm halinde olmuştur. Yine Türkiye'nin de savaş boyunca takındığı uluslararası pozisyonların, Sovyet Rusya ekseninde uyumlu olmasının, TKP'nin hükümetle olan ilişkilerinin seyrini tayin ettiğini de söyleyebiliriz. Bu anlamda Almanya ile Sovyetler Birliği'nin daha savaşın başında imzaladıkları saldırmazlık anlaşması, TKP'nin ihtiyatlı bir hareket tarzını benimsemesinde etken olmuş; bu durum Türkiye'nin tarafsızlık politikasını uygulayan Refik Saydam Hükümeti'nin desteklenmesini beraberinde getirmiştir.[169] Ancak 1941 yılı içerisinde Sovyetler Birliği'ne Almanya'nın saldırması ve bu arada Refik Saydam'ın vefat etmesiyle bu destek de son bulmuştur. Yeni hükümetin başındaki isim olan Şükrü Saraçoğlu'nun, savaşın seyrine bağlı olarak Almanya eksenine yakın bir siyaset izlemesi, TKP'nin hükümete yönelik tavrını da değiştirmesine neden olmuştur. 1943 yılına kadar olan dönem, birtakım kıpırdanmalar olmakla birlikte TKP için oldukça etkisiz bir süreç olmuştur.[170] Savaştaki

---

[167] Özdemir, A. U. (Güz 2014). "Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun Dp ve Hükümet ile İlişkileri 1945-1946", ***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***, (55), 186. TKP'nin faaliyetlerinin iyice azaldığı savaş öncesi süreçte mevcut iktidarın yıpratılmasının, Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkilerini etkileyebileceği düşüncesiyle, komünist propagandanın Alman taraftarı akımlara karşı yoğunlaştırılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu karar savaş başında Almanya ile Sovyetler Birliği'nin karşılıklı anlaşmaları ile uygulanamamış ve TKP'nin faaliyetlerinin etkisini azaltmıştır. Bkz. Vural, M. K. (Bahar-Güz 2009). "En Büyük Tehlike" Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması", ***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi***, 8(18-19), 42-43.; Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 146.

[168] İlerleyen zamanda 15 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Örfi İdare Komutanlığı'nın Şefik Hüsnü'nün evinde yaptığı aramada ortaya çıkan ve Moskova'ya gönderilmek üzere hazırlandığı anlaşılan bir raporda, TKP'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki faaliyetlerine dair önemli bilgiler yer almaktadır: Şefik Hüsnü bu raporunda, savaşın ilk zamanlarında Hükümetin baskıcı politikalarını eleştirerek her girişimin daha ilk hamlede önlendiğini belirtmiştir. Teşkilat yapılarını yok denilecek seviyeye getiren komünistlerin, CHP ve Halkevlerine sızma işinin ise çok az bir derecede başarılabildiğinden söz etmiş, faaliyetlerin aydın gençlik arasında propaganda yapmak ve sol yayınları desteklemekten ibaret kaldığını belirtmiştir. Bu anlamda kendilerinin de siyaset dışında kalarak "edebî marksist bir mecmua" (*Yeni Edebiyat*) çıkardıklarını ancak bunun da devlet tarafından kapatıldığını ve yayıncılarının askerî mahkemeye çıkarıldıklarını söylemiştir. Bkz. Sançar, N. (1966). ***Gizli Komünist Belgeleri***, Ankara: Afşin Yayınları, 7-8.

[169] Şefik Hüsnü, 15 Aralık 1946'da ortaya çıkarılan raporunda, zaten az sayıda olan kişilerin bir araya gelerek yaptığı toplantıda iktidarı eleştirmek yerine mevcut hükümetin yürüyen siyaset içinde desteklenmesi gerektiği kararını aldıklarını söylemiştir. Mevcut kabinenin yerine Alman yanlısı faşist bir kadronun gelmesi durumunda dış siyasette tamamıyla müttefik devletlerden yüz çevrileceğini hatırlatarak günün şartları içinde sol hareketlerin toparlanma evresinde Refik Saydam Hükümetinin iktidarda kalmasının tercih edildiğini belirtmiştir. Bkz. Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 8-9.

[170] Şefik Hüsnü, yeni hükümete bakışını ve sonrasındaki genel havayı adı geçen raporunda anlatmıştır. Buna göre, Saraçoğlu'nun burjuva yanlısı icraatleri sebebiyle hükümeti desteklemeye dair alınan karara son verilmiştir. Bu dönemde sınırlı imkânlarla yapılan propagandalarının daha çok yasal yayınlar üzerine

Alman üstünlüğünün de etkisiyle Türkçülük hareketlerinin görünür olması ve bunun yanında hükümetin Almanya ile ilişkileri hesaba katarak, iç siyasette faaliyetleri daha sıkı kontrol altına alması neticesi komünist kadroların hareket kabiliyetleri oldukça sınırlanmıştır. 1943 yılına gelindiğinde, Alman ordularının savaşı kaybedeceğinin anlaşılması, Türk dış siyaseti ile birlikte, iç siyasetinde de hareketliliği artırmıştır.[171] Bu atmosferden yararlanmaya çalışan TKP, örgütünü tekrar faal hale getirerek, İstanbul ve Ankara merkezli örgütlenerek faaliyetlerine başlamıştır.[172]Bu kapsamda Almanya etkisinde olduğunu düşündükleri "Türkçü-Turancı"lar aleyhinde yayınlar yapmaya başlanmıştır.[173] 1943-1944 yıllarında yürütülen bu etkin propaganda döneminde, Şefik Hüsnü'ye göre aşırı güvenin getirdiği tedbirsizlik ve gizlilik kurallarına uyulmaması[174] gibi nedenlerle yeni tevkifatlar başlamıştır. Ankara'da 1944 yılında Yedek Subay Okulu'nda birinin TKP'ye ait bir evrak ile yakalanması sonrasında geniş çaplı tutuklamalar başlamıştır. Bu tutuklama ve soruşturmalar sonunda, üniversiteler ile TKP arasındaki bağlantılar tespit edilirken aynı zamanda partinin İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerinin yanı sıra Karabük ile diğer bazı şehirlerdeki hücre yapılanmaları da ortaya

---

odaklandığını söyleyen Hüsnü, Ankara'da çıkan marksist iki ciddi dergiye düzenli bir şekilde rehberlik ettiklerini ve diğer taraftan *Tan* gazetesinde genel siyaset ve savaşa dair gelişmeleri anlatan yazıların çıkmasının sağlandığını belirtmiştir. Klasik parti üyelerinden çok gençlik üzerinde komünist etkilerin arttığnı ancak 1943 yılında yapılan bir toplantı sonrası partide ve komünist hareketlerde bir canlılığın meydana geldiğini söylemiştir.Bkz. Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 9-10.

[171] Oran, ***a.g.m.,*** 1969, 253.

[172] İkinci Dünya Savaşı yıllarında sol akım, İstanbul ve Ankara çevrelerinde gelişmiştir. İstanbul çevresi başlıca, Sertellerin çıkardığı *Tan* gazetesi etrafında toplanan solculardan oluşmaktadır. Sol ideoloji ve bilim açısından 1939-45 arasında Türkiye'de sol akımın Ankara'da gelişen kolu çok daha önemlidir. Çoğunluğunu Amerika'da sosyoloji okumuş ve dönüşlerinde Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine doçent olarak atanmış genç bilim adamlarının oluşturduğu bir gurup, *Yurt ve Dünya* adlı önce aylık, sonraları 15 günlük bir dergi çıkarmaya başlamışlardır. Bkz. Oran, ***a.g.m.,*** 1969, 260-263. TKP'nin 1943 yılındaki hareketliliğini artıran önemli gelişmelerden biri de, aynı yıl "partizan mücadele ve antifaşist cephenin güçlenmesi için" Komintern'in sona erdirilmesi kararıdır. Bkz. Weber, H. (1979). ***III. Enternasyonal 1919-1943 Belgeler***, (Çev. Ümit Kıvanç), İstanbul: Belge Yayınları, 199.

[173] Faris Erkman imzalı "En Büyük Tehlike" broşürü bu amaçla yayınlanmıştır. Bkz. Erkman, F. (1943). ***En Büyük Tehlike: Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü***, İstanbul: Ak-Ün Matbaası. Broşür, Türkiye'nin Almanya ile birlikte savaşa katılıp, Sovyet egemenliği altındaki Türk milletlerinin kurtarılarak Türkiye çatısı altında toplanmasını savunan propagandanın içerdiği büyük tehlikeye dikkat çekmek iddiasıyla yayınlanmıştır. Bu propaganda kapsamında Alman Nazi fikirlerini savunanlarının Atatürkçü dış politika ilkelerini çiğnediğini ve Türkiye'yi bir macera içine sokmak istediklerini iddia edilmiştir. Buna karşılık bu broşürde bahsi geçen Nihal Atsız, Yusuf Ziya Ortaç, Reha Oğuz Türkkan gibi isimler kişiler hemen karşıt broşürlerini yayınlamışlardır. Bkz. Vural, M. K. (Güz-2019). "II. Dünya Savaşı Türkiyesi'nde Sosyalistlerin Taktiği ve Faaliyetleri", ***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi***, 19(39), 702.; Vural, ***a.g.m.,*** 2009, 43-48. TKP'nin legal yayın komitesinin hazırladığı bir diğer broşür ise Suat Derviş imzalı "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?" adlı yayın olmuştur. Bkz. Derviş, S. (1944). ***Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?***, İstanbul: Arkadaş Matbaası.

[174] Şefik Hüsnü bahsi geçen raporunda komünist hareketlilikte yaşanan canlanmanın etkisiyle kabul edilemeyecek gizlilik ilkelerine riayet etmeyerek ulu orta hatalar yapmışlar ve durum 1944 tevkifatının yaşanmasında önemli olmuştur. Bkz. Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 12.

çıkarılmıştır. Parti örgütü tamamıyla olmasa da büyük oranda ortaya çıkarılmıştır.[175] Bu soruşturmalarda Şefik Hüsnü herhangi bir suçtan mahkemeye verilmezken,[176] partinin merkez komite üyelerinden Zeki Baştımar[177] gibi önemli isimler ise dava sonunda beraat etmişlerdir.[178] Komünist propaganda artık ordu, okullar[179] ve işçilere yayılan geniş bir alanda faaliyetlerini yürütmek azmindedir.

1944 yılında "İleri Gençlik Birliği"[180] teşkilatını kuran TKP, gençlerin yoğun olduğu üniversite çevresinde propaganda faaliyetlerini artırmak istemiştir. İleri Gençlik Birliği'nin

---

[175] Sayılgan'a göre bu tutuklamalar ne kadar geniş olursa olsun, dışarıda daima yedek militan bir kadro bulunurdu. 1944 tevkifatında mahkemeye verilen 70 komünist, gerçek kadronun belki de üçte birini oluşturuyordu. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 80.

[176] 1944 Tevkifatında, TKP başkanı olarak bilinen Reşat Fuat Baraner yargılanmıştır. Ancak komünist partilerde en yüksek kademe genel sekreterlik olup, bu merkez komite ile birlikte partinin en tepe noktasını oluşturmaktadır. Bunun yanında merkez komitesinin üyelerinden seçilen bir merkez icra komitesi vardır ve bu birim partinin teşkilat işlerini idare eder. Bu tutuklamada merkez icra komitesi sekreteri olan Reşat Fuat yargılanırken, merkez komite sekreteri olan Şefik Hüsnü meydana çıkarılamamış ve mahkemeye verilmemiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 256-257.

[177] "Yakup Demir" takma adıyla, 1963 yılından sonra TKP'nin Harici Büro Sekreteri Zeki Baştımar, Moskova'da üniversite eğitimi aldı. 1932 yılında TKP Merkez Komitesi'ne alındı. 1932 ve 1944 yıllarında tutuklandı ancak beraat etti. TSEKP Ankara il sekreteri olarak görev aldı ve 1946 yılında TKP icra komitesi sekreteri oldu. Bundan sonra TKP'ye 1951 yılında yaşanacak tutuklamalara kadar liderlik etti. 1951 Tevkifatı parti kurucusu ve başkanı olarak on yıl ağır hapisle cezalandırıldı. nda on yıla hüküm giydi. Mahkûmiyetinden sonra, sorgulamalar sırasında polise verdiği ifadeler gerekçe gösterilerek partiden pasifize edildi ve 1961 yılında SSCB'ye oradan da Doğu Almanya'ya geçti. Zeki Baştımar komünistlerin sürekli olarak tartışmalarının odağındaki isimlerden biri olmuştur ve 1973'te de ölmüştür. Bkz. Akar, A. (1989). ***Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler***, İstanbul: İletişim Yayınları, 18.; Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1976, 39. Zeki Baştımar ile ilgili daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. Akbulut, E. (2008). ***Zeki Baştımar: Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar***, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

[178] Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 37.; Vural, ***a.g.m.,*** 2019, 703; Aslan, Z. (Güz 2016). "Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye'de İktidarların "Sol" Algısı (1923-1960)", ***Karadeniz Araştırmaları***, (51), 179. 1944 Tevkifatına ilişkin iddianame ve mahkeme kararları için bkz. İleri, R. N. (Der.). (2003a). ***Kırklı Yıllar-2: 1944 TKP Davası***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları. Bu süreçte tutuklanan komünistlerin yargılanıp tasfiye edilmelerinin yeterince ciddiyetle yapılmadığı tartışması vardır. Dava sanıklarından Hayk Açıkgöz, sorgulamalar sırasında polislerde tavır değişiklikleri gözlemlediğini ve bunun savaşın değişen dengelerinden kaynaklandığını söylemiştir. Buna göre Almanların yenilgisinin anlaşılmasıyla birlikte hükümet soruşturmalara son verilerek sanıkların askeri mahkemede yargılanmalarının sağlanması için talimat vermiştir. Bkz. Vural, ***a.g.m.,*** 2019, 703-704. Sançar da bu konuya dikkati çekerek şunları belirtir: "*İşte bu çözülüşün de yardımı ile yapılan ve yapılmaya devam edilen tahkikat, devrin başbakanı Saraçoğlu Şükrü'nün emriyle durdurulmuştur. Hem rejimi ve hem de devleti yıkmak için çalışan bir ihanet şebekesi mensupları hakkında girişilmiş tahkikatın, o rejimin ve o devletin başbakanı tarafından bir emirle durdurulmasına mânâ vermek güçtür.*" Bkz. Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 38. Sayılgan da, "*1944'deki tevkifat, nedense o zaman hükümetin verdiği direktifle derinleştirilemedi.*" şeklinde meseleyi değerledirmiştir. Bkz. Sayılgan, A. (1970). ***Soldaki Bitmeyen Kavga (Başlangıçtan TİP, III. Genel Kongresine Kadar),*** Ankara: Kardeş Matbaası, 14. Bu yorumlar iç ve dış siyasetteki pozisyonlara göre devlet otoritesinin, komünizmin propaganda temposunu ayarlamaya ya da olması gereken dozuna karar vermesi şeklinde değerlendirilebilir.

[179] İkinci Dünya Savaşı döneminde Ankara'da, komünist ve milliyetçi gençlik arasındaki mücadelenin özellikle Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki öğrenciler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bkz. Arıkan, M. A. (1948). ***Ankara Nümayişinin İçyüzü***, Ankara: y.y., 13.

[180] Bu teşkilat içinde yer alan Mihri Belli ve Mustafa Göksu gibi isimler, bu gençlik örgütünün birebir TKP altında bir örgüt olmadığını, daha çok TKP'nin desteklediği ve gelişmesine yardımcı olarak içine sızdığı, marksist çizgide olmayan antifaşist bir birlik olduğu değerlendirmişlerdir. Bkz. Belli, M. (Temmuz 1969). "Savunmam", ***Aydınlık***, (9), 195.; Karaca, E. (2013). ***Eski Tüfeklerin Sonbaharı***, İstanbul: Puslu Yayıncılık, 51.; Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 75.

başına son tutuklamalarda yer almayan, bir dönem İstanbul Üniversitesi'nde asistanlık yapmış olan TKP Gençlik Birimi başkanı Mihri Belli'yi[181] yerleştirmiştir. Belli'nin bu birlik kapsamında yaptığı en önemli faaliyet, arkadaşı Tahsin Berken ile 19 Mayıs 1944 tarihinde Süleymaniye Camii'nin minarelerine "Saraçoğlu Faşisttir" yazılı bir pankart asması olmuştur.[182] Olay sonrasında dava açılmış ve üniversitedeki diğer komünist öğrencilerinin davaları ile birleştirilmiştir. 1946'da sona erecek olan ve 55 kişinin yer aldığı İleri Gençlik Birliği Davası[183] sonunda, Mihri Belli'nin de içlerinde olduğu 7 kişiye 2 yıl, diğer sanıklara daha düşük cezalar verilmiştir.[184]

Komünizmle devlet merkezli mücadelenin yanı sıra, toplum nezdinde de açık bir biçimde siyasal ve ideolojik anlamda bir mücadele başlamış ve bunun en önemli yansıması 1944 yılında "Irkçılık-Turancılık Davası" olarak bilinen siyasi bir davada görülmüştür. Çünkü düşünce zemininde komünizme karşı mücadelenin toplumsal harcının karılmasında bu süreçte yaşanan gelişmelerin önemli bir katkısı olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın SSCB'ye karşı, Türkiye'deki "Pan-Türkçü" yaklaşımları benimsemesi ve güçlendirmek niyetinde oluşu, savaşa katılmama yönünde çaba sergileyen Türkiye tarafından da desteklenmiştir. Bu yaklaşım 1943 yılına kadar Almanya'nın SSCB karşısında üstün pozisyonunu koruduğu sürece devam etmiştir. Almanya'nın Türkiye aleyhine planladığı projelere karşılık bir zaman kazanma gayesiyle Türk Hükümeti, içerideki Türkçü yaklaşımların gelişimine ve faaliyetlerine de alan açmıştır. Bu dönemde iç siyasette Rus yanlısı ve komünist çizgide yayın yaptığı düşünülen basın-yayın organları ile Türkçü çizgide olan yayınlar arasında karşılıklı yazın alanında bir

[181] Mihri Belli, 1935'te gittiği Missisipi Üniversitesi'nde İktisat öğrenimi gördü. Orada işçi ve gençlik hareketlerinin içinde yer aldı. Türkiye'ye geldiğinde İstanbul Üniversitesi'nde asistan olarak görev aldı. Aynı dönemde TKP'nin genölik yapılanmasını yönetti. İleri Gençlik Birliği davası ile aldığı mahkûmiyeti bittiğinde yurtdışına çıktı ve 1950 yılında çıkarılan af yasasından faydalanmak için geri döndü ve TKP'nin merkez komitesinde görev aldı. 1951 tevkifatı sonrasında yargılanarak 7 yıl ağır hapse mahkûm oldu. 1960 yılllarından itibaren Milli Demokratik Devrim tezleriyle bir akımın başını çekti. Türkiye Emekçi Partisi'ni kurdu. Bkz. Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 45.; Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 19-20.; Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 183-184.

[182] Taylak, M. (1997). ***Türkiye'de Öğrenci Hareketleri***, İstanbul: Hamle Yayınevi, 202.; Vural, ***a.g.m.,*** 2019, 704. Olay sonrası kaçmayı başaran Tahsin Berken daha sonra emniyet güçleri tarafından yakalanmış ve sonrasında yine kaçmayı başaran diğer fail Mihri Belli'nin ismini itiraf etmiştir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/209.427.8., 10.11.1944.

[183] İleri Gençlik Birliği ile ilgili soruşturma ve davaya dair bilgi için bkz. İleri, R. N. (Der.). (2003b). ***Kırklı Yıllar-3: 1945 İGB Davası***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları.; Belli, M. (2013). ***İnsanlar Tanıdım***, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 249-259.; Belli, M. (1967). ***Türkiye Komünist Partisi ve İleri Gençlik Birliği Davaları ile İlgili Yayına Cevap: Savcı Konuştu Söz Sanığındır***, Ankara: Başnur Matbaası, 12-34.

[184] Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 511. İleri Gençlik Birliği örgütü içerisinde 150 kadar militan kadro, 500'e yakın sempatizan bulunmaktaydı. Bu rakamlar o günkü şartlar açısından dikkate değerdi. Bkz. Kabacalı, ***a.g.e.,*** 1992, 93.

mücadele dönemi gerçekleşmiştir.[185] Savaşın sonuna doğru Almanya'nın SSCB karşısında yenilmeye başlaması üzerine Türk Hükümeti önceki siyasetini soyutlayabilmek ve değişen yeni şartlar içinde bir fırsat yaratabilmek için, 1944 yılında *Orkun* dergisini çıkaran ve komünizm karşıtlığı ile bilinen Nihal Atsız'a açılan bir davayı değerlendirmek istemiştir.

Atsız, 1 Mart 1944 *Orkun* dergisinden Başbakan Saraçoğlu'na yönelik bir mektup yazmıştır. Mektupta başbakanın geçmişte Türkçü olmakla ilgili olumlu sözleri hatırlatılarak, Türklük düşmanı olan komünistlerin siyasi ortamdan cesaret alarak sinsi bir şekilde faaliyetler gerçekleştirdikleri, vatan düşmanı fikirleri ile toplumu zehirledikleri yönünde eleştiriler getirilmiştir. Özellikle yayınlar aracılığıyla propagandalarını sürdüren komünistlere karşı tedbir alınmasını istenmiştir. Atsız, bu mektuptan bir ay sonra, 1 Nisan 1944 tarihinde yine aynı dergide "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Mektup" başlığı altında aynı iddialarını tekrarlayan ikinci bir yazı kaleme almıştır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in komünist olduğu bilinen Sabahattin Ali'yi koruduğunu ve bazı komünistlerin de üniversite kadrolarında görev aldığını yazmıştır. Atsız'ın bu iddialarına karışılık Sabahattin Ali bir hakaret davası açmıştır. 26 Nisan 1944'te gerçekleşen duruşma öncesi Atsız taraftarı gençler mahkeme önünde protesto gösterisi yapmışlardır. Dava sonunda Atsız 4 ay hapse mahkûm olmuş ancak cezası ertelenmiştir.[186]

Savaşın ardından SSCB ile iletişimin giderek azalması ve karşılıklı ilişkilerin imkânsızlığı belli olmaya başladıktan sonra Türkçü milliyetçiler, 1947 yılında bu davadan beraat etmişlerdir.[187] 1944 olayları ile komünizmle mücadele, siyasal ve toplumsal alanda bir mevzi kazanmıştır. Davalarda yargılananların büyük bir kısmı özellikle DP dönemi ile birlikte, milliyetçi çizgiyi sürükleyen ve besleyen aktif faaliyetler içinde olmuşlar, bu süreçte kurulan komünizm karşıtı yapıların birçoğunu da temellendirmişlerdir.[188]

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında hem CHP iktidarını içine alan hem de CHP içinde gelişen muhalefet hareketliliğini de dikkate alarak yeni bir cephe çalışmasına girmeyi amaçlayan Şefik Hüsnü, TKP'nin cephe stratejisini güncellemek istemiştir. Ancak 1945 yılında kurulan milli muhalefet partilerinin buna imkân tanımaması üzerine Şefik Hüsnü,

---

[185] Özdoğan, G. G. (2001). ***Turan'dan Bozkurt'a-Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)***, İstanbul: İletişim Yayınları, 126-127.; Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 69-70.
[186] Sefercioğlu, N. (2008a). ***3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası***, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 3-7.; Bu dava için ayrıca bkz. Türkeş, A. (1972)., ***1944 Milliyetçilik Olayı***, İstanbul: Kutluğ Yayınları.; Darendelioğlu, İ. E. (1976). ***Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga***, İstanbul: Oymak Yayınları.
[187] Koçak, C. (2011). ***Geçmişiniz İtinayla Temizlenir***, İstanbul: İletişim Yayınları, 427.
[188] Meşe, E. (2016). ***Komünizmle Mücadele Dernekleri***, İstanbul: İletişim Yayınları, 98.

iktidarın karşısında konumlanan ve muhalefeti de kendi siyasetine çekmek isteyen “Milli Birlik Cephesi” ya da diğer adıyla “İleri Demokratlar Cephesi” programını hazırlamıştır.[189]

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin iç ve dış siyasetteki hareketliliğin artmasıyla birlikte çok partili hayatın kapısını aralanırken TKP de bu demokratik gelişmelerden faydalanmak arzusuyla faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu süreçte TKP, basın alanında daha görünür ve etkili yayınlar yapmak, yasal komünist partilerin kurulmasına yönelik faaliyetler, işçi kitlesinde daha aktif propaganda çalışmaları yapmak ve bu doğrultuda işçi sendikaları kurmak gibi çalışmaları yürütecektir.[190]

---

[189] Sayılgan, ***a.g.m.,*** 1964, 8.
[190] (29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37, 68.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI KOMÜNİZMLE MÜCADELE

1.1. Savaş Sonrasında Türkiye'deki Genel Durum

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı boyunca takip ettiği tarafsız kalma siyaseti, savaş sonunda galip ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Bunun üzerine İnönü başta olmak üzere hükümet yetkilileri, Sovyet genişleme siyaseti üzerinden Türkiye'nin maruz kaldığı tehditlerde dış politikada yalnız bırakılma endişesini taşımışlardır. İnönü, Türkiye'nin bu durumdan çıkışını sağlayacak ve demokratik Batı dünyasının yanında yer alacak şekilde, çok partili hayata geçişi ve demokratik yönetimi sağlayacak olan siyasetleri üretmek durumunda kalmıştır. Savaş sonrasında İnönü liderliğindeki Türkiye'nin temel dış politika önceliği, kendisine yönelik Sovyet tehditlerinin bertaraf edilmesini sağlamak ve buna bağlı olarak Batıyla siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda işbirliğini geliştirebilmektir.[191]

Savaş sonrasının galip devletlerinden Sovyetler Birliği ile yapılan dostluk ve saldırmazlık antlaşmasının sona ermesiyle birlikte Türkiye, bu ülkeden gelebilecek komünizm etkisini önlemeye yönelik yoğun bir gayretin içine girmek durumunda kalmıştır. Tek parti iktidarı dönemlerinde sürdürülen mücadeleler sonucu, komünizmin propaganda etkileri sınırlandırılabilmişti. Ancak savaş sonrası dönemde, komünist bir devletin savaştan galip olarak çıkmasının getirdiği moral üstünlük, çok partili hayata geçiş evresinde farklı fikirlerin siyaset sahnesine çıkma istekleri, savaş sonrası halkın demokratik ve ekonomik taleplerinin artması, farklı görüşlerin basın-yayın alanlarındaki faaliyetlerinin artması gibi sebepler komünizmin hareket alanı bulması ve mevzi kazanmasını kolaylaştırmıştır. Buna rağmen kendi iktidarına alternatif bir muhalefeti talep eden CHP'nin, içinde yer almak istediği demokratik Batı dünyasının kabul etmeyeceği komünist görüşlü bir muhalefete açtığı alanlar oldukça sınırlı ve belirli bir seviyede tutulmuştur.[192] CHP iktidarı Türkiye'nin demokratik kazanımlarını artırmak adına siyasette, ekonomide, basında, sendikal haklarda, eğitimde, hukukta atılımlar yapmaya çalışırken, bu alanlara sızmak ve

---

[191] Göktepe, C., Seydi, S. (Kış 2015). " Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", ***Bilig***, (72), 198.

[192] Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na katılmaması sebebiyle, Türkiye'deki komünistlerin diğer ülkelerdeki gibi komünist kadroların çatışma olanakları tecrübesini yaşaması mümkün olmamıştır. Bu anlamda kitleleri etkilemek ve destek bulmak açısından komünist propagandası daha sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Bkz. Aykan, F. (1976). ***Türkiye'de Sosyalizm Akımının Maddi Temeli (İşgal-Boykot, Yığın Hareketleri),*** Ankara: Şark Matbaası, 28-29.

hatta bu alanlarda söz sahibi olmak gayretindeki komünist girişimlerini dikkatle takip etmiş ve gerektiğinde müdahalelerde bulunmuştur.

1.2. Savaş Sonrası Türkiye'de Komünizmin Genel Durumu ve CHP'nin Komünizmle Mücadelesi

1.2.1. Tan Matbaası Olayları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında komünizmin Türkiye'deki etkisini ortaya koyan ve toplumsal açıdan komünizme karşı yönelik, açıktan ilk önemli tepki olarak Tan Matbaası olayları gösterebilir. Olayların odağında yer alan, başyazarı Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel tarafından çıkarılan *Tan* gazetesi, hükümete muhalif bir çizgide yayın politikası takip etmiştir.[193] 1940-1944 yılları arasında altı defa belirli sürelerle kapatılma cezaları alan gazete, 13 Ağustos 1944'te ise süresiz olarak kapatılmıştır. Ancak 22 Mart 1945'te alınan bir kararla tekrar yayın hayatına başlamıştır.[194] Savaş sırasında Almanların Sovyet Rusya'ya saldırmasıyla birlikte gazetede, açıktan Sovyet lehine yazılar çıkmaya başlamıştır.[195] Tan Matbaası olaylarına giden süreçte dış politika açısından Sovyet Rusya olan ilişkilerin gerginleşmesinin önemli bir etkisi olmuştur.[196] Gazete, her ne kadar açıktan ve doğrudan bir komünizm propagandası yapmasa da 7 Kasım 1945 itibariyle sona erecek olan "Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması"nı gözden geçirme kararı alan Sovyetler'le, dostluk ve işbirliği çerçevesinde bir ilişki geliştirilmesi gerektiğini savunan

---

[193] 1945 yılında *Tan* gazetesinden başka *Vatan* gazetesi de liberal olarak tarif edilebilecek muhalif bir çizgi takip etmiştir. Düzenlediği bir basın toplantısında Başbakan Şükrü Saraçoğlu, siyasi görüşleri açısından farklı sandıkları bu gazetelerin ortak hareket etmelerinden oldukça şaşırdıklarını ve bu durumları ile muhalefet cephesinde birleştiklerini belirtmiştir. Bkz. Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 254. Saraçoğlu bu açıklaması ile fiilen birlikte oluşturdukları muhalefet cephesini bir taktik olarak ayırmak istemiş ve bunda da kısa sürede netice almıştır. Bkz. Koçak, C. (2010). ***Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950),Cilt 1 (İkinci Parti),*** İstanbul: İletişim Yayınları, 774. Bu noktada Hüseyin Cahit Yalçın, muhalif nitelikteki *Vatan* gazetesinin hedef seçilmeyişinin ve sadece *Tan* gazetesine yoğunlaşılmasının sebebinin, bu gazetenin muhalefetinin tamamen komünist içerikli bir hedef ve bilinçle yapıldığının bilinmesi yüzünden olduğunu söylemiştir. Bkz. Yalçın, H. C. (1947). ***Benim Görüşümle Olaylar 4 - Komünist Tahrikleri Karşısında***, Ankara: Karagöz Matbaası, 13-14.

[194] BCA. 30.10.0.0/85.562.9, 20.03.1945. *Tan* gazetesine yönelik baskılarla ilgili Sertel, gazetenin tekrar kapanması üzerine Ankara'da Basın Yayın Genel müdürü Selim Sarper ile görüştüğünü, birçok komünist ve faşist gazeteler yayınlarına devam ederken kendi gazeteleri hakkında yürütülen bu keyfi kapatma uygulamasının nedeni sorduğunu söylemiştir. Sarper, diğer gazetelerdeki kişilerin bilerek kümenlenmelerinin beklendiğini ve böylelikle kendilerini ortaya çıkaracaklarını, sonunda hem kendilerinin tutuklanacağını hem de gazetelerinin kapatılacağını söyleyerek cevap vermiştir. Bkz. Sertel, Z. (1977). ***Hatırladıklarım***, İstanbul: Gözlem Yayınları, 222.

[195] Vural, ***a.g.m.,*** 2008, 385. Gazetenin politikasını bizzat başyazarı şu şekilde belirtmiştir: "*Gazetenin güttüğü politika, şu iki noktada toplanıyordu: Sovyet dostluğu ve faşizm düşmanlığı.*" Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 215.

[196] Oran, ***a.g.m.,*** 1969, 258.

yazılara yer vermiştir.[197] Nitekim Moskova'da çıkan *Pravda* gazetesinin bazı yayınları da, *Tan* gazetesi ile ilgili bu durumu ortaya koymuştur. *Pravda* gazetesinin Türkiye aleyhine yaptığı yayınlarda, *Tan* gazetesi diğer yayın organlarından farklı değerlendirilerek, gerçeği gören ve Ruslara karşı yapılan haksızlıklara tek başına direnen tek gazete olarak ele alınmıştır.[198] Moskova'dan yansıyan bu bakış açısı, *Tan* gazetesinin aleyhine bir katkı daha sunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Cumhurbaşkanı İnönü, 1 Kasım 1945'te yaptığı TBMM'yi açış konuşmasında, millet olarak tek eksiklerinin Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmaması olduğunu belirtmiştir. Geçmişte buna dair bazı tecrübeler yaşanmışsa da istenilen neticenin elde edilemediğini ancak memleketin ihtiyaçları ile birlikte başka bir siyasi partinin de kurulmasının mümkün olacağını ifade etmiştir.[199] Savaş sonrası oluşan bu siyasi atmosferde Serteller de, siyasetin muhalefet kanadını oluşturma niyeti içinde olmuşlardır. Bunun için CHP'den ayrılan muhalif milletvekilleri ile temasları artırarak bir ortak birliktelik oluşturma gayretinde olmuşlardır.

Bu trafiği iktidarın da yakından takip etme çabasında olduğu görülmektedir. Nitekim dönemin İçişleri Bakanı Hilmi Uran, Başbakana gönderdiği Haziran 1945 tarihli bir raporunda, Tan matbaasında ileride kurulması düşünülen muhalefet partisinin müstakbel kurucularından olduğunu düşündüğüTevfik Rüştü Aras, Adnan Adıvar, Zekeriya ve Sabiha Sertel, Sadrettin Celal, Esat Adil ile isimleri öğrenilememiş olan bazı kimselerin toplantılar gerçekleştirdiklerini bildirmiştir. Ayrıca *Tan* gazetesi yazarı Hikmet Bil'in bir gazetenin sahipliğini aldığını ve bunun kurulması düşünülen partinin yayın organı niteliğinde olacağını yazmış ayrıca Tan matbaasında ikinci bir gazete yayınlayacaklarına dair bir bilgi edinildiği de eklenmiştir.[200] Raporda belirtilen bu yayının ismi *Görüşler* dergisi olarak ortaya çıkacaktır.

---

[197] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 80-81. Sayılgan'a göre ise *Tan* gazetesi doğrudan doğruya gizli komünist partisinden direktif alıyordu. Yazdığı yazıların tahrikleri aleni bir biçimde olmaya başladığı andan itibaren antikomünist gençliğin galeyanına sebep olmuştur. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 166.

[198] Gürkan, N. (1998). ***Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)***, İstanbul: İletişim Yayınları, 415.

[199] (01.11.1945) ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 20, B. 1, 7.

[200] BCA. 30.10.0.0/79.524.18, 04.06.1945. Bahsi geçen partinin DP'yi değil, Cami Baykurt'un kurmak istediği sosyalist partiyi ya da TKP'nin ileri demokrat cephe temelinde kurmayı düşündüğü partiyi işaret etmesi olasıdır. Bu girişimlerin birbirinden bağımsız olup olmadığı karmaşık bir yapıda durmaktadır. Ancak yinede DP isminin rapora yansımış olması önemlidir. Bkz. Gökmen, Ö. (2007). "Vesikalı Yakın Dönem Tarihimiz; Başbakan'a Bir Mektup Demokrat Parti ve Sol", ***Kebikeç***, (23), 393-396. Berkes, muhalefet

DP'nin kurulma hazırlıkları aşamasında ortaya çıkan *Görüşler* dergisi, bahsi geçen ortak cephenin bir yayın organı niteliğinde olacaktır. Tevfik Rüştü Aras, bu cephenin ihtiyacını giderecek haftalık bir dergi çıkarılması önerisini getirmiştir. *Tan* gazetesi, sert eleştirileri ve mevcut iktidar ile olan gergin ilişkilerinden dolayı tercih edilmemiş ve bu yeni dergi işini "Serteller" olarak bilinen, Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel üstlenmişlerdir. Daha çok Sabiha Sertel'in ilgilendiği dergi ile amaçlanan, ortak bir cephe kurmak ve herkesi bu cepheye almaktır.[201]Dergide, Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes, Mediha Berkes gibi akademisyenlerin yanında,[202] yeni parti oluşumunda yer alanların da imzalarıyla makale yazmaları planlanmıştır.

Celal Bayar, Adnan Menderes ve Tevfik Rüştü Aras, önerilen tek cephe doğrultusunda yazı yazmayı kabul etmişler ve derginin adının Sabiha Sertel'in *Tan* gazetesindeki sütun başlığı olan "Görüşler"olmasına karar vermişlerdir. Dergi 1 Aralık 1945 günü haftalık olarak piyasaya çıkmış ve ilk sayıda yazıları olmamasına rağmen Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Celal Bayar gibi DP'nin ileri gelenlerinin de yazılarının sonraki sayılarda bu dergide olacağı duyurulmuştur.[203] Derginin kapağında yer alan bu duyuruda Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan gibi isimlerin, resimleri ile birlikte yer almaları telaşlı bir refleks meydana getirmiştir.[204]

---

bileşenlerinin kendi aralarındaki bu karmaşık trafiği "demokratik muhalefet zinciri" olarak tariflendirmiştir. Bkz. Berkes, N. (2011). ***Unutulan Yıllar***, İstanbul: İletişim Yayınları, 354.

[201]Vural, ***a.g.m.,*** 2008, 390. Sertel, *Tan* gazetesinin bu partinin yayın organı olmasına razı olmadığını, yeni çıkacak derginin daha bağımsız olması gerektiğini söylemiştir. O günlerde eşi Sabiha Sertel'le haftalık bir dergi çıkarmak için hazırlık yaptıklarını, özgürlük ve demokrasi davasında bir ortak cephe kurmak amacını taşıdıklarını belirterek, iki girişimi birleştirmek fikirlerini ortaya koymuşlardır. Tek cephe önerisi kabul edildikten sonra derginin çıkacak ilk sayısına Tevfik Rüştü Aras ile Adnan Menderes yazı verme sözü vermişlerdir. Celâl Bayar ise bir demeçle işe karışacaktır. Sertel, Celâl Bayar'ın dergi için sermaye olmak üzere beş bin lira vermeyi teklif etttiğini, sermayesini ise o günlerde İş Bankasından aldığı tazminattan vereceğini söylediğini ileri sürmüştür. Ancak bu teklifin kabul edilmeyip kendi imkânları ile bu dergiyi çıkarma kararı aldıklarını belirtmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 257. Sabiha Sertel de aynı bilgileri verdikten sonra, Celal Bayar'ın demokratik taleplerine inanmadığını belirterek, gidilen birlikteliğin hangi istasyona kadar götürürse götürsün kâr olduğunu belirtmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1987,. 289-290.

[202] Bu dergiye gönderdikleri yazılar nedeniyle bakanlık emrine alınan bu akademisyenler, sonrasında Danıştay'da açmış oldukları davayı kazanarak görevlerine dönmüşlerdir. Bkz.BCA. 30.10.0.0/143.24.21, 14.05.1946.

[203] Özdemir, ***a.g.m.,*** 2014, 200. Derginin kapağında, Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Zekeriya Sertel'in fotoğrafları yayınlanmış; *"Mecmuamıza Yazı Yardımlarını Vadedenler"* başlığı altında ise şu isimler yazılmıştır: Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes, Hulusi Şerif, Adnan Cemgil, Esat Adil, Muavvaf Şeref, Sabiha Dosdoğru, Hulusi Dosdoğru, Sabahattin Ali, Kemal Bilbaşar, Nail V., Aziz Nesin, Niyazi Berkes.

[204] Bu yazı sözü verenler listesi ve fotoğraf eklenmesi fikri, derginin sekreteri olan Nail Çakırhan'dan gelmiştir. Bkz. Akbulut, E. (2008a). ***Nail Çakırhan: Anılar***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 141. *Görüşler* dergisinin yayınlanan ilk sayısının kapak resmi için bkz. Ek-1. Refik Koraltan, dergi çıkmadan önce Sabiha Sertel'in kendisinden görüşlerinin yer alacağı bir beyanatta bulunmasını ve bunun da dergide yer alması

Önce Celal Bayar, derginin yazı kadrosunda olduğu ve dergiye yazı yazacağına ilişkin söz verdiğine haberleri tekzip ederek, Kemalizm dışında hiçbir ideoloji ile ilgisinin bulunmadığı söylemiştir. Aynı şekilde Fuat Köprülü ile Adnan Menderes de söz konusu haberi tekzip ettikleri ve *Görüşler* dergisine yazı yazmayacaklarını beyan etmişlerdir.[205] Bu durum 2 Aralık 1945 tarihli *Akşam* gazetesinin başyazısında Serteller'in yalnız kaldığı şeklindeki ifadelerle ortaya konmuştur.[206]

Celal Bayar, Zekeriya Sertel'i telefonla da aramış ve dergide yer alan ilanın kendileri açısından çok olumsuz bir durum meydana getirdiğini ve iktidarın bunu kendi aleyhlerine kullanacaklarını söyleyerek bahsi geçen ilanın kaldırılmasını rica etmiştir.[207] Dergi çıkmadan önce Bayar, Köprülü ve Menderes'in Zekeriya Sertel'e, parti kuruluşu sebebiyle işlerinin yoğunluğundan yazıları yetiştiremediklerini ve diğer sayılara hazırlayacaklarını belirten mektuplar yazılmıştır. Derginin çıkması sonrası aynı kişilerin gösterdiği tepkiler üzerine, *Görüşler* dergisi editörü Nail Çakırhan, bahsi geçen bu mektupların bir ders olacak şekilde ifşa edilip yayınlanmasını Zekeriya Sertel'e teklif etmiş ancak Sertel, Bayar ve Köprülü'nün kendisine özellikle telefon ederek bu şekildeki girişimlere karşı ricacı olduklarını söyleyerek bunu reddettiğini söylemiştir.[208]

Sabiha Sertel, derginin yayınlanması sonrası CHP'nin buna yönelik özel bir toplantı yaptığını ve bayilere *Tan*, *Yeni Dünya* gazeteleri ile *Görüşler* dergisinin satılmaması, devlet dairelerine ve okullarasokulmaması yönünde yazılı ve sözlü talimatlar verildiğini iddia etmiştir.[209] Bu talimatlar sonrası muhalefet çizgisinde yer alan *Vatan* gazetesi de tavır değiştirmiş ve kendileri ile *Tan* gazetesi ve *Görüşler* dergisi arasındaki cephe iddialarını,

isteğinde bulunduğunu söyleyerek bunu reddettiğini belirtmiştir. Dergi çıktıktan sonra yazı verme vaadinde bulunanlar listesinde ismi olanlar arasında yer aldığı meselesini, bir gazete bayinde gördüğü dergi sayesinde öğrendiğini söylemiş ve Celal Bayar'ı arayarak bir tekzipe hazırlandıklarını belirtmiştir. Bkz. Koraltan, R. (2013). ***Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Kadar Demokratlar***, İstanbul: Timaş Yayınları, 96-98.

[205] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 780-781. Dönemin tanıklarından *Vatan* gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman anılarında, *Görüşler* dergisi etrafında oluşan durum karşısında yeni kurulma aşamasındaki bir partinin kötü bir suikasta kurban gidebileceğini düşünerek, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yle iletişime geçip, dergiyle bir alakalarının olmadığını ilan etmelerini istediğini belirtmiştir.Yine kendi gazetesi *Vatan* ile *Tan* gazetesinin aynı çizgide olmadığını da özellikle belirtmiştir. Bkz. Yalman, A. E. (1970). ***Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim***, C. II, İstanbul: Yenilik Basımevi, 132-133.

[206] Yazıda, koyu kızıllığı örtmesi için bir paravan gibi adı kullanılan Celal Bayar'ın *"Ben Kemalist'im, komünist değilim"* dediğine vurgu yapılırken, Köprülü ve Menderes'in *"Bu oyunda sayımız, suyumuz yok"* şeklinde ifadelerle *Görüşler*'den çekildikleri belirtilmiş ve sonunda bu milletin bünyesinin çok demokrat olduğu ancak komünistliğe elverişli olmadığı ifade edilmiştir. Bkz. (2 Aralık 1945). "Kızıl Yapraklar Açarken", ***Akşam***, 1.

[207] Karakuş, E. (1977). ***40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile Ankara***, Ankara: Hürriyet Yayınları, 97.

[208] Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008a, 142, 148.

[209] Sertel, ***a.g.e.,*** 1987, 301.

Serteller ve müstakbel DP kurucuları arasındaki ilişkileri yalanlayan yazılar yayınlamaya başlamıştır.[210]

Tan gazetesinin siyasi pozisyonunu açıktan göstermesi, diğer basın mecraları ile aralarındaki polemikleri de beraberinde getirmiştir.[211] Ancak başlangıçta çok sert görünmeyen bu tartışmalar basın dünyasının kendi içlerindeki fikri rekabetlerinin de ötesine gidecektir. 3 Aralık 1945 tarihinde, *Tanin* gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın, "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı, polemiklere bir son veren fakat daha büyük bir olayı tetikleyecek olan yazısını kaleme almıştır. Namık Kemal'in sözleriyle okurlarına seslenen Yalçın, komünizm propagandasının ülkede yayılması ve beşinci kol faaliyetlerinin hücuma geçmesi olarak gördüğü *Görüşler* dergisi ile birlikte *Yeni Dünya* gazetesini de hedef göstermiş, şiddetten uzak durularak, basın yoluyla yapılan bu yıkıcı propagandanın karşısında yer alınması gerekliliğini belirtmiştir. Tahrik edici bu yayın faaliyetine karşı Hükümetin tepkisiz kalması gerektiğini belirten Yalçın, cevap vermesi gerekenlerin gazeteciler ve özgür vatandaşlar olduğuna işaret etmiştir.[212]Yine aynı gün *Tanin* gazetesinde "Bozguncu Kızıllara Karşı Milleti Uyanıklığa ve Birliğe Davet Ediyoruz" başlıklı bir yazı daha yayımlanmıştır.[213]

Ertesi gün 4 Aralık 1945'te *Cumhuriyet*'te çıkan bir haberde, "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar" başlığı altında, *Görüşler* dergisinin ilk harfinden yola çıkarak 'G' harfi orağa benzetilmiş, çekicin ise dergideki yazıların içinde yer aldığı yazılmıştır. Demokrasi ve hürriyet ile istenilenin, komünist demokrasi ve kızıl hürriyet olduğundan, bu derginin esas niyetinin komünizm propagandası yapmak olduğundan bahsedilmiştir.[214]

Görüşler dergisinin ilk sayısının çıkışının ertesi günü bazı üniversiteli gençlerin Tan matbaası önünde gösteri yapacaklarına dair haber alan Sertel, konu ile ilgili olarak İstanbul

---

[210] (3 Aralık 1945). "Sol Mecmua Hâdisesinin İç Yüzü ve Elemli Akisleri", ***Vatan***, 1, 3.

[211] Bu polemiklerin birinci nedeni, *Tan* gazetesinin Batı dünyası içinde yer edinmeye çalışan CHP iktidarına ve iktdar yanlısı basına karşı eleştirilerinde kullandığı uzlaşmaz tavırdır. Diğer bir nedeni de Sovyetler Birliği'nin Türkiye aleyhindeki hareketlerine karşı kamuoyunda oluşan duyarlılık ile *Tan*'ın bu ülke lehine yaptığı yayın poltikasıdır. Bkz. Gürkan, ***a.g.e.,*** 1998, 410. Basının *Tan* gazetesi ile yaşadığı tartışmalar için bkz. Acar, A. (2012). "Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945", ***İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi***, II(43), 1-22.

[212] Yalçın, H. C. (3 Aralık 1945). "Kalkın Ey Ehli Vatan", ***Tanin***, 1.; Yalçın, H. C. (4 Aralık 1945). "Beşinci Kol Propagandası", ***Tanin***, 1.

[213] O gün İstanbul'da sıkıyönetim yürürlükte olduğundan, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 15 Aralık 1945 günü Milli Savunma Bakanlığı'na gönderilen inceleme raporunda, bahsi geçen bu iki yazının olayların çıkışında etkili olduğu belirtilmiştir. Söz konusu yazıların elden ele dolaştığı ve bu yazıların etkisiyle üniversite öğrencilerinin "şuurlu bir tezahürat" yapma kararı aldıkları ifade edilmiştir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/85.563.4, 00.01.1946.

[214] (4 Aralık 1945). "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", ***Cumhuriyet***, 1.

Valisi ile görüştüğünü ve buna dair tedbir alınmasını rica ettiğini belirtmiştir. Valinin bu durumdan haberi olduğu ve gerekli tedbirleri aldığına dair cevap alan Sertel, yapılacak olan gösterilerin her zamanki gibi bir protesto olacağını düşünerek önem vermediğini belirtmiştir.[215]

4 Aralık 1945 günü olaylar üniversite, yüksekokul ve lise öğrencilerinden oluşan yaklaşık 20 bin civarındaki öğrencinin İstanbul Üniversitesi önünden hareket ederek Cağaloğlu'nda bulunan Tan matbaasını ve gazetesini tahrip ettikten sonra Beyoğlu'nda bulunan *La Turquie* ve *Yeni Dünya* dergilerinin büroları ile Berrak Kitabevi'ni tahrip etme ile devam etmiş, ardından geri dönüş yolunda ABC Kitabevi de tahrip edilmiştir.[216] Olaylar Taksim Cumhuriyet Anıtı'na çelenkler bırakılması, İstanbul Valiliği ve CHP binaları önünde tezahüratlarda bulunulması sonrasında sona ermiştir.[217]

Saatlerce süren olaylar sırasında, göstericiler bir ara *Vatan* gazetesine de saldırmak istemişler, fakat bundan vazgeçirilmişlerdir. Yine aynı şekilde güvenlik güçlerinin müdahalesi üzerine göstericilerin vazgeçmek zorunda kaldıkları bir başka girişim de, Sovyetler Birliği'nin İstiklal Caddesi'ndeki İstanbul Başkonsolosluğu'na yönelik eylemleri olmuştur.[218] Dönemin Sıkıyönetim Savcısı[219] Kazım Alöç bunların dışında polisin olaylar sırasında gerekli önlemleri almadığını hatta hiçbir şekilde müdahale etmediğini ileri sürerek, kendilerinin sadece olay yerinde bulunmak ve hiçbir şeye karışmamak emrini aldıklarını söylediklerini belirtmiştir. Tahrip edenlerin yalnızca öğrencilerden ibaret

---

[215] Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 258.
[216] (5 Aralık 1945). "Gençliğin Dünkü Tezahürleri", ***Akşam***, 1.
[217] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 793-794.; Demirel, M. (2014). "Tek Parti'den Çok Partiye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya", ***Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***, 36(1), 180. Olayların merkezindeki isimlerden olan Sertel, yaşananları çok daha keskin bir şekilde aktarmıştır. 4 Aralık sabahı gençlerin ellerinde balta, balyoz ve kırmızı mürekkeplerle matbaaya saldırdıklarını ve bu esnada orada bulunan polisin duruma seyirci kaldığını belirtmiştir. Matbaadan içeri giren göstericilerin içerideki makineleri ve diğer tüm eşyayı yakıp yıktıklarını ve sonunda ellerindeki kırmızı mürekkep dolu şişelerle "Serteller nerede?" diye bağırdıklarını, bulduklarında ise niyetlerinin üzerlerine o boyayı dökerek "işte kızıllar" demek olduğunu söylemiştir. Kendilerini bulamayan göstericilerin diğer gazete ve matbaaları da tahrip ettiğini oradan Kadıköy'e geçerek kendilerini evlerinde basmaya giriştiklerini anlatmıştır. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 259.
[218] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 795. Sayılgan, Türk gençliğinin *Vatan* gazetesini hedef almamasının muhalefeti değil, komünizmi susturmak niyetinde olduklarına dair bir delil olduğunu söylemiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 167. *Vatan* gazetesine yönelmemenin bir tercih değil, polisin izin vermemesi neticesi gerçekleşmediği de yazılmıştır. Bkz. Erer, T. (1965). ***Basında Kavgalar***, İstanbul: Yeni Matbaa, 175.
[219] İkinci Dünya Savaşı nedeniyle 23 Kasım 1940 tarihinde başta İstanbul olmak üzere Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu uygulama 1946 yılına kadar her altı ayda bir uzatılmış ve sonunda Hükümetin konuyu Meclis gündemine taşımamasıyla birlikte 1947 yılında kaldırılmıştır. Bkz. Uca, A. (2009). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Altı Vilayetinde İlan Edilne Örfi İdare ve Buna Mecliste Gösterilen Demokratik Tepkiler", ***Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, (40), 375-390.

olmadığını, içlerinde emniyetten, sokaktan, başıboş insanlardan da kişiler olduğunu da eklemiştir.[220] Sonuç olarak polisin kitleleri dağıtmak adına bir çaba göstermediği söylenebilir. Ayrıca sıkıyönetim durumunda olan bir kentte gerektiğinde askeri destek de sağlanabilir, en azından yönlendirmeler yapılabilirdi. Bu durum olayların belirli hedefler ekseninde ve sonuçları bilinerek, yönlendirilmiş ve organize bir hareket olduğu olgusunu ve bu derecede bir planlamanın da ancak siyasi iktidar tarafından şekillendirilebileceği düşüncesini güçlü kılmıştır.[221]

Tan matbaası olaylarının ardından gösteriler hemen kesilmeyecektir. Bursa'da ve İzmir'de protestocu gençler bir yandan kitabevlerinde satılan *Tan* gazetelerini, *Görüşler* ve *Yeni Dünya* dergilerini tahrip ederken, diğer yandan bu gazete ve dergilerin sokak afişlerini yırtmışlardır.[222]

Tan matbaası olayları Sovyet Rusya ile var olan gerginliği artıran bir etki oluşturmuştur. Sovyetler Birliği'nin resmi TASS ajansı, İstanbul'da yapılan ve resmî makamlarca "demokrasi tezahürü" gibi gösterilmeye çalışılan olayların, Sovyet karşıtı faşist bir gösteri olduğunu belirtmiş, tahrip edilen matbaaların yanında Sovyet kitapları satan bir kitapçının da aynı şekilde tahrip edildiğini bildirmiştir.[223] Olaydan hemen sonra Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Sovyetler Birliği'nin Ankara Büyükelçisi Vinogradov arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Sonrasında Ankara ile Moskova arasında karşılıklı olarak resmî nota alışverişi olmuştur. Moskova, gösterinin Sovyetler Birliği'ne yönelik olduğunu, gösteriler sırasında Sovyet yayınlarının satıldığı iki kitabevinin tahrip edildiğini ve Sovyet yayınlarının yakıldığını ileri sürmüş ve güvenlik güçlerinin gösteriye müdahale etmediğini belirtmiştir. Ankara ise, gösterinin Türkiye'nin iç meselesi olduğunu ve komünizme karşı kamuoyunun reaksiyonundan ibaret olduğunu, gösterinin hiçbir şekilde Sovyetler Birliği'ne

---

[220] İleri, R. N. (Der.). (2006). ***Kırklı Yıllar-5, 'İfşa Ediyorum' Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık/Kâzım Alöç, Savcı Konuştu Söz Sanığındır/Mihri Belli,*** İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 226-227.

[221] Özdemir, ***a.g.m.,*** 2014, 210. Sertel de bu konuda şunları yazmıştır: *"Bu işin İnönü'nün bilgisi içinde Saraçoğlu'nun verdiği emir üzerine polis tarafından tertiplenip yürütüldüğünde şüphe yoktu. Gösteri yapan ve matbaaya saldıran gençler arasında birçok sivil polis vardı. Saldırıyı asıl bunlar yönetiyordu."* Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 260. Sabiha Sertel ise bu konuda şunları yazmıştır: *"Tan Matbaası, partinin ve başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun İstanbul parti teşkilatına ve polise verdiği emirle yıktırıldı. ... Tan baskını sonrası, sıkıyönetim komutanı Korgeneral Asım Tınaztepenin yayımladığı tebliğ ve bu tebliğden sonra hiçbir harekete geçilmemesi de olayın CHP tarafından tertiplendiğini gösteren en kuvvetli delilidir."* Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1987, 308, 312.

[222] (6 Aralık 1945). "İzmir ve Bursa Gençleri de Dün Tezahürat Yaptılar", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[223] (7 Aralık 1945). "Rus Ajansının Yaptığı Tahrik ve Tezvirler", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

yönelik olmadığını ve gösterilerden sonra hiç kimsenin yakalanmamış, sorguya çekilmemiş, tutuklanmamış ve mahkemeye de verilmemiş olduğunu belirtmiştir.[224]

Olayların ertesi günü Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bildirisi gazetelerde yer almıştır. Bildiride, üniversite öğrencilerinin hükümet ve güvenlik birimlerini dinlemeyerek eylemlerini gerçekleştirdiklerini, sorumlular hakkında gerekli inceleme ve soruşturmalara başlandığı ve bu şekildeki hareketlerin ve kitlesel toplantıların yasaklanmış olduğu beyan edilmiştir. Bazı tutuklamalar gerçekleştirilmiş olsa da ilerleyen süreçte yargılanan olmamıştır.[225]

Tan matbaasının tahrip edilmesinin ardından muhtemelen komünist partisinin direktifiyle bu hareketi protesto etmek niyeti ile bir imza toplama kampanyası açılmıştır. Fakat daha fazla genişleyemeden bu harekete Emniyet birimlerince müdahale edilmiştir.[226]

Olaylardan bir süre sonra, *Tan* gazetesi ve *Yeni Dünya* dergisi aleyhine hükümetin ve TBMM'nin manevi şahsiyetine hakaret ettikleri gerekçesi ile dava açılmıştır. Bu nedenle Zekeriyâ Sertel, Sabiha Sertel ve Cami Baykurt ile *Tan* gazetesi genel yayın müdürü Halil Lütfü Dördüncü, Tan matbaası olaylarından sonra tutuklanarak üç ay tutuklu kalmışlardır. Mahkeme sonucunda Zekeriya Sertel ile Sabiha Sertel'e birer yıl, Cami Baykurt'a ise on ay ve Halil Lütfü Dördüncü'ye de dokuz ay hapis cezası verilmiştir. Ancak bu karar, Yargıtay tarafından onaylanmamış ve sanıkların tutukluluk hallerine son verilmiştir. Ancak Sertellerin yargılanma süreci bir müddet daha devam etmiştir. Bütün yargılamalar sonucunda, sanıklar, Yargıtay kararı ile beraat etmişlerdir.[227]

Tan Matbaası olaylarının asıl sebebine dair çeşitli iddialar dillendirilmiştir. Bunlardan biri, "Dörtlü Takrir" ile CHP'den ayrılan Celal Bayar ile Adnan Menderes'in, *Görüşler* dergisi'ne yazı yazacak olmaları gibi örneklerle de görülen, yeni oluşabilecek muhalefetin sola doğru kayması endişesi ile Hükümet tarafından organize edilmiş olabileceği iddiasıdır. Buna göre, Bayar ve arkadaşları bu uyarı içeren mesajı almışlar ve siyasetlerini tekrar gözden geçirmişlerdir.[228] İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi koşulların etkisiyle

[224] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 817-818.
[225] (5 Aralık 1945). ***Vatan***. Kabacalı, A. (Aralık 1996). "40. Yıldönümünde Tan Olayı", ***Toplumsal Tarih***, (36), 26.
[226] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 167.
[227] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 805-806.
[228] Sargın, N. (2005). ***Cezaevi Anıları: Davalar, Savunmalar,*** İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 20.; Uyar, H. (1999). ***Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi***, İstanbul: Boyut Kitapları, 338. *Tan* matbaası olaylarının *Görüşler* dergisinin yayınlanmasından üç gün gibi kısa bir süre sonra gerçekleşmesi, *Tan*

komünistlerin bir "İleri Demokratik Cephe" kurmak niyetinde oldukları ve henüz oluşma aşamasındaki bir partinin liderlerini ilk adımda pasifize etme niyetinde olan CHP Hükümetinin Tan matbaası olaylarını tertiplediği, hatta bu işler için Alaattin Tiritoğlu'nu İstanbul'a CHP müfettişi olarak tayin ettiği de iddia edilmiştir.[229]

Olayların çıkışına dair dış politika merkezli yorumlar da vardır. Buna göre Sovyetler Birliği ile karşılıklı notaların alınıp verildiği gergin bir atmosferde, bu olayların yaratacağı etki ile ortaya çıkacak mesajın, güçlü bir şekilde dış dünya tarafından anlaşılması isteğidir.[230] Yani bu durumda da olayların müsebbibi olarak hükümet işaretleniyor ve özellikle ABD ile Sovyetler Birliği gibi dünya ülkelerine, gidilmek istenen siyasi yön ile ilgili perspektif net bir şekilde hissettirilmiş oluyordu.[231]

Bunların yanında Hükümetin Batı siyaseti eksenine girmeye çalıştığı bir ortamda, CHP lehine düşünen yazarların dile getirdiği şekilde, "ülkeyi Amerikalılar'a jurnal eden" bir tarzda muhalif yayın yapan basının susturulması hedeflendiği iddiaları da söylenmiştir.[232] Nitekim yakın zaman sonra Şefik Hüsnü'nün de yer alacağı bir parti kurmak istediğinde *Tan* gazetesi yazarlarından birçoğu buna yanaşmamışlardır.[233]

---

gazetesinden çok *Görüşler*'e yönelik bir gözdağı olduğu ve dolayısıyla bu derginin bir şekilde içinde yer aldığı demokrasi cephesini yıkmak için düzenlendiği de söylenebilir. Bkz. Gökmen, Ö. (1998). "Çok-Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi", ***Toplum ve Bilim***, (78), 163-164. Dönemin bir diğer tanığı Abidin Nesimi de olayların merkezinde *Tan* gazetesinin olmadığını, tertibin asıl hedefinin Mareşal Fevzi Çakmak'ın da içinde bulunması düşünülen bir sosyalist parti kurma peşinde olan Cami Baykurt'un yayımladığı *Yeni Dünya* olduğunu nakletmektedir. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 149.

[229] Fersoy, O. C. (1971). ***Bir Devre Adını Veren Başbakan: Adnan Menderes***, İstanbul: Garanti Matbaası, 1971, 112. Tiritoğlu'nun CHP öğrenci yurtlarında kalmakta olan öğrencilerle iletişime geçerek onlarla toplantılar gerçekleştirdiği ve *Tan* gazetesine karşı yapılacak eylemlerin esasları belirlediği iddia edilmiştir. Bkz. Karakuş, ***a.g.e.,*** 1977, 99.; Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008a, 143.; Mumcu, U. (1994). ***40'ların Cadı Kazanı***, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1994, 94.; *Tan* matbaası olayları sonrası o süreçteki Sıkıyönetim Savcısı olan Kazım Alöç, Tiritoğlu'nun olaylar sonrası gözaltına alınan gençleri Emniyet Müdürlüğü'nde görmeye geldiğini, onlarla sohbet ettiğini ve bu durumu oldukça yadırgadığını aktarmıştır. Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 9-10. CHP'nin önemli isimlerinden biri olan Alaattin Tiritoğlu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Sarısır, S. (Güz 2009). "Milli Mücadele'den Türk Siyasal Hayatına; Alâettin Tiritoğlu (1903-1969)", ***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***, (44), 649-671.

[230] Özdemir, ***a.g.m.,*** 2014, 213.; Çufalı, M. (2004). ***Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)***, Ankara: Babil Yayıncılık, 63.

[231] Sertel, bu olaylarla birlikte Celal Bayar ve arkadaşlarının bir cephe halinde kendileri ile işbirliği yapmalarının önüne geçildiğini, komünistlerle mücadeleye geçildiğini göstermek, Amerikan desteği ve yardımını almak için *"Amerikan emperyalizmine bir taviz"* verildiğini dile getirmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1987, 314.

[232] Yetkin, Ç. (2011). ***Karşıdevrim 1945-1950***, İstanbul: Kilit Yayınları, 474. Sertel de anılarında bu yönde bir değerlendirme yapmaktadır: *"İnönü, Amerika'ya dayanabilmek için, lafta olsun demokrat görünmeye çalışıyordu. Demokrasiden yana olduğunu dış alemi inandırmak zorundaydı. Çünkü Amerika, Türkiye'nin bir diktatörlük olmasını beğenmez görünüyor, demokratik bir düzene geçemedikçe Türkiye'ye yardım elini uzatmayacağı izlenimini veriyordu."* Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977,. 259.

[233] (Mayıs 1969). "Doktor Şefik Hüsnü Değimer", ***Aydınlık***, (7), 67.

Tan matbaası olaylarının sebebinin ne olduğuna dair farklı değerlendirmeler dile getirilmiş olsa da, mevcut siyasi ortam itibariyle olayın arka planında CHP'nin stratejik bir hareketinin olduğu gerçeği ortaya konmuştur.[234] Sonuçları açısından bakıldığında, demokratik bir cephe arayışındaki sol düşünce, siyaset sahasında olması düşünülen muhalefet partisi fikrinin içinde yer almaktan uzaklaştırılmıştır.[235] Bu anlamda müstakbel muhalefet partisi de görece daha müsait olduğunu düşündüğü bir politik sahada faaliyet göstermek durumunda kalmıştır.[236] Başka bir sonuç olarak da iktidar, komünizme karşı mücadeleye dair tutumunda, kamusal bir yaptırım gücü olmasa da, farklı mekanizmaları kullanarak bu konuda kararlı bir siyaset içinde olduğunu hem iç hem dış politikada gösterebilmiştir.[237] Basın tarihi açısından ise oldukça problemli olarak görülen bu olaylar, sonuçları açısından komünizmle mücadele yolundaki ilk önemli sivil ve devlet destekli tepki olarak kabul edilebilir.

1.2.2. Savaş Sonrası Kurulan İki Komünist Parti

10 Mayıs 1946 tarihinde toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda alınan kararla, sınıf menfaatine dayalı derneklerin ve siyasi partilerin kurulmasına izin verileceği ifade edilmiştir.[238] Bu alınan karar sonrasında oluşturulan yasa tasarısı, TBMM'deki

---

[234] Bu gerçeği Adnan Menderes 1952 yılında yapacağı bir konuşmada, *Tan* matbaası olaylarına işaret ederek şu şekilde dile getirmiştir: *"Daha dün işlerine gelmeyen neşriyatı durdurmak için gençleri tahrik ederek İstanbul'un göbeğinde gazete matbaalarını hâk ile yeksan ettiren onlar değil midir?"* Bkz. Kılçık, H. (Yay. Haz). (1991c). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 3***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 137.; Gevgilili, A. (1987***). Yükseliş ve Düşüş***, İstanbul: Bağlam Yayınları, 39-40.

[235] *"Böylelikle "sol kanadı olmayan, sağ partilerden meydana gelen bir 'demokrasi' modeli ortaya çıkmıştır."* Bkz. Timur, T. (2003). ***Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş***, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 114. Sertel anılarında, *Tan* matbaası olayları öncesi DP kurucuları ile beraber çalışabileceklerini sandıklarını ancak sonrasında olayların kestiremeyecekleri ölçüde hızlandığını ve herkesin kendi cephesine çekilmek zorunda kaldığını söyler. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 266.

[236] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 793.

[237] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 802. Sertel anılarında, olaylar sonrası süreçte, Hükümetin dikkatinin üzerlerinde halen devam ettiğini, evlerine gelip gitmeye başlayan ve Adnan Menderes'le Tevfik Rüştü Aras'ın yeğenleri olan Özdemir adlı bir gencin polise hizmet ettiğinin Yassıada duruşmaları sırasında ortaya çıktığını belirterek: *"1945'ten beri, yani bizim eve devama başladığından beri polis emrinde çalıştığını itiraf etti. Polisin aramıza soktuğu casusun o olduğu anlaşıldı. Doğrusu çok ustaca çalışmış, hiçbirimizde ufak bir şüphe uyandırmamıştı. Rolünü iyi oynamıştı."* demiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 262-263.

[238] İnönü kurultayda, konuya ilişkin şunları söylemiştir: *"Partimizin programı, sınıf esası üzerine cemiyet kurulmasını men etmiştir. Bu maddenin kaldırılmasını, tetkik edeceksiniz. Biz, kendi programımızda, sınıf mücadelesini istemiyen ve sınıf menfaatleri arasında ahenk arayan esasta kalacağız. Vatandaşlardan, sınıf menfaatleri üzerine cemiyet ve parti kurmak isteyenlere, kanun yolu ile, mâni olmayacağız. Bizim, kanun yolu ile de men etmeğe çalışacağımız cemiyet ve partiler, kökü dışarıda, yâni yabancı aleti olan cemiyet ve partiler ve onlardan mülhem olanlardır. Bunun gibi, dini siyasete âlet eden cemiyet ve partilere de kanun yolu ile karşı koymakta devam edeceğiz."* Bkz. BCA. 490.1.0.0/218.860.1, 10.05.1946. Kurultayda alınan kararla *"Türkiye'de cins ve sınıf ve reiyonal fikirleri koruma ve yayma, sınıf mücadelesi uyandırma maksatleriyle cemiyet kurulamaz. Devlet, Hususî İdare ve Belediyelerle Devlete bağlı müesseselerden hizmet*

görüşmelerden sonra, 5 Haziran 1946'da "4919 Sayılı Kanun" olarak kabul edilmiştir.[239] Yasayla birlikte 1938 tarihli Cemiyetler Kanunu'nun ilgili hükümlerinde yer alan "sınıf" sözcüğü kaldırılarak, sendikaların kurulmasının önündeki yasal engel kaldırılmıştır. Cemiyetler Kanunu'nun değişmesi ile TKP ve sosyalist kadrolar, 1946 ortalarından itibaren yasal olanakları kullanarak, gelişen demokratik atmosfer ortamında sendikaları örgütlemeye çalışmışlardır.[240]

Sol açısından, illegal durumdan, yasal düzeydeki siyasete evrilen bu süreçte, kurulan birçok sendikanın yanı sıra bir dizi sol çizgide parti de kurulmuştur.[241] Ancak Şefik Hüsnü'nün öncülük ettiği Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) ile Esat Adil Müstecablıoğlu'nun[242] önderliğindeki Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), diğer oluşum ve kadroların önemli bir kısmını kendi yanlarına çekerek, TKP'nin bu legale çıkış döneminde ön plana çıkmışlardır.[243]

Cemiyetler Kanunu değişikliği, bu dönemde komünist yapılanmanın legal anlamda sahaya çıkmasının önemli sebeplerinden birini oluşturmuştur.[244] Ancak bunun öncesinde de, bir

---

karşılığı aylık ve ücret alanlar bulundukları vazifenin sıfat ve hüviyeti ile cemiyet kuramazlar." şeklindeki madde, parti programından kaldırılmıştır. Bkz. BCA. 490.1.0.0/218.861.1, 10.05.1946.

[239] (10 Haziran 1946). ***Resmî Gazete***, (6329).

[240] Pektaş, Ş. (2012). ***Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri***, İstanbul: Fırat Yayınevi, 144. Karpat'a göre CHP bu kararla birlikte, 25 yıldır savunulan sınıfsız toplum anlayışından vazgeçerek, toplum yapısının farklı ekonomik menfaatlere sahip sınıflardan oluştuğu fikrini kabul etmiş olmaktaydı. Bkz. Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 259.

[241] TSEKP ve TSP yanında İşçi ve Çiftçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyalist İşçi Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Sosyalist Partisi gibi partiler de kurulmuştur. Bkz. Aydınoğlu, E. (2007). ***Türkiye Solu (1960-1980),*** İstanbul: Versus Yayınları, 42. Bunlardan Türk Sosyal Demokrat Partisi, yabancı ülkelerle ve özellikle Bulgaristan'daki sosyal demokratlarla ilişki kurmakla suçlanmışlardır. Bkz. BCA. 30.1.0.0/42.24.1, 04.05.1946. Parti 20 günlük kısa bir dönemden sonra, partisine üye bile kaydedemeden hükümet tarafından kapatılmıştır. Bkz. (30 Mart 1946). "Sosyal Demokrat Partisi Kapatıldı", ***Cumhuriyet***, 1. Bu kısa ömürlü partilerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 167-174.

[242] Balıkesir'in Müstecap köyünde doğan, ve Ankara Hukuk Fakültesi mezunu olan Esat Adil Müstecaplıoğlu, 1928'de Brüksel'e giderek eğitimine devam etti. 1932'de yurda döndüğünde Balıkesir ve civarındaki, kendinin de örgütlediği işçi ve köylü eylemlerinde tanındı. Adalet Bakanlığı bünyesinde çeşitli görevlerde bulundu. *Tan* Gazetesi ve kurucusu olduğu TSP'nin yayın organı olan *Gerçek* ve *Gün* Gazeteleri'nde yazılar yazdı. Sonrasında TSP kapatıldı ve hakkındaki davadan da beraat etti. 1950'de TSP'yi tekrar kurduysa da 1952'de tutuklandı. 1958'de öldü. Bkz. Gökmen***, a.g.m.,*** 2008,, 940-947.; Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 100.

[243] Sayılgan'a göre TKP'nin legale çıkışının iki önemli sebebi vardır. İlki, çok partili hayata geçiş sürecinde, Türkiye'de komünizmin bir mesele haline getirilmesiyle bir gereklilik duygusu yaratılarak, Şefik Hüsnü önderliğindeki TSEKP teşkilatlandırılması ve böylelikle Sovyet Rusya'nın politikalarına legal anlamda destek olabilme düşüncesidir. İkincisi, savaş sonrası düzende Türkiye'nin hür dünya milletleri blokuna yönelişinin önüne geçilerek, Sovyet Rusya'nın yaklaşımlarının ve amaçlarının milli problemlerle birlikte harmanlanarak propagandasının yapılmasının gerekliliğidir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 80-81.

[244] Emniyet birimleri legale çıkma konusunun hangi maske ve isim altında olursa olsun TKP'nin ilk gayelerinden biri olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü dünyanın bütün komünistlerinin gizli faaliyetle, halk kitlelerine inemeyeceklerini bildiklerini, komünistlerin illegal çalışmayı çok emin ve fakat yayılma bakımından verimsiz bulduklarını ifade etmişlerdir. Bkz. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM.), (ty).

siyasî parti oluşturmanın zamanının geldiği fikri komünist kadrolar tarafından gündeme alınmışsa da, yaşanan Tan matbaası olayları gibi bazı gelişmeler bunun gerçekleşmesini engellemiştir.[245]

TSP, 14 Mayıs 1946 tarihinde CHP Olağanüstü Kurultayı'nın hemen ardından, ancak Cemiyetler Kanunu'nun son haliyle kabul edilmesinden önce kurulmuştur. CHP'nin Olağanüstü Kurultayı'nda sınıf esasına dayanan cemiyet kurma yasağının kaldırılması yönünde karar alınmış olması TSP kurucularını cesaretlendirmiş olabilir.[246] TSP'nin aksine, TSEKP, Cemiyetler Kanunu değişikliği *Resmi Gazete*'de yayımlandıktan kısa süre sonra kurulacaktır.[247] Merkezi İstanbul'da bulunan TSP'nin taşrada hiçbir şubesi açılmamış, genellikle parti merkezinde konferans, seminer şeklinde faaliyetler gerçekleştirmiş ve broşürler yayınlamıştır.[248] TSP, *Gün* ve *Gerçek* isimlerinde iki yayın

---

Türkiye'de Komünist Tekniği, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Önemli İşler Müdürlüğü Yayınları, (5), 35.

[245] Nesimi, ***a.g.e.,*** 1977, 220. Örfî İdare bölgesinden çıkarılarak Bilecik'te ikamete gönderilen mahkûm komünistlerden Abidin Nesimî'nin 8 Ekim 1946 tarihinde genel merkez üyelerinden arkadaşı Alaattin Hakgüder'e yazdığı mektupta konuyla ilgili şunları şöyler: *"Aziz kardeşim! 30.9.1946 günlü mektubunu aldım... Partimiz hakkındaki düşüncelerimi soruyorsunuz? Geçen sene yani 1945 Eylül ayında "Behçet ve Fehmi" bileciğe ziyaretime geldiler konuştuk, siyasî bir parti kurulması devresinin geldiğine kani olduk. Bir nizamname ve program hazırlıyarak Fehmi ve Behçet'e yolladım. İstanbul'daki arkadaşlar ve Cami Baykurt bu nizamname ve programı gözden geçirip gerekli rötuşu yaptıktan sonra son şeklini aldı. Resmî müracaatta teşekkülün başı Cami Baykurt görülecekti. Gün Gazetesini çıkaracağımız zaman, baş muharrirliğine Cami beyi namzet göstermiştim.*

Zira, Cami bey Milli Hükümetin ilk dahiliye vekilidir. Müdafaayı hukuk teşkilâtının müessisi ve ilk kongre reisidir. Bu itibarla gerek Türkiye, gerek dünya mikyasında bir otoritesi vardır. Şefik Hüsnü bu görüşmeleri ve hazırlığı duyuyor ve o da iştirak ediyor. Resmî müracaatın Cami Bey, Şefik Hüsnü Bey, Sabiha Sertel Hanım ve bizim genç arkadaşlar tarafından yapılması kararlaştırılıyor. Ankara'dan İstanbul'a gelen Sabahattin Âli de muvafık görüyor ve kurulacak partinin neşriyat işlerinde kullanılmak üzere 25 bin lira vereceğini söylüyor. Yalnız müracaat edecekler arasına Esat Âdil'in de alınmasını teklif ediyor. Fakat, 4 Aralık 1945'de yapılan Tan Matbaasını tahrip hâdisesi ve Cami Bey ile Sabiha Hanımın tevkifleri sebebiyle bu teşebbüs yapılamadı." Bkz. Öztürkmen, K. (1965). ***Komünizm ve Türkiye***, İstanbul: Sinan Matbaası, 87-88.; Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 550-551.

[246] Bu durum aynı zamanda, demokratik olmasa da aslolanın yasal çerçevelerden çok, izin verilen sınırlar çerçevesinde yani CHP'nin uygun göreceği bir program dahilinde olduğu sürece problem oluşturmadığına işaret etmektedir. Bkz. Gökmen***, a.g.m.,*** 1998, 187.

[247] TSEKP'in daha geç kurulması, Şefik Hüsnü'nün, iktidarın TSP karşısında göstereceği tavrı izlemesi ve Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliğin *Resmi Gazete*'de yayınlanmasının beklenilmesi ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Bkz. Efe, E. (Yaz 201). "Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket", ***Eğitim Bilim Toplum Dergisi***, 15(59), 50. TSP'nin kuruluşu konusunda dönemin tanıklarından Rasih Nuri İleri, mevcut kanunlar ve yürüyen davalar sebebiyle TKP'nin doğrudan doğruya legalleşmesinin söz konusu olamayacağını, bu yüzden Şefik Hüsnü'nün yetenekli ancak komünistlikle damgalanmamış bir kişiye partiyi kurdurmak isteğinde olduğunu yazmıştır. Bkz. lleri, R. N. (Der.). (2003c). ***Kırklı Yıllar-4, 1947 TKP Davası***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 11. Sayılgan'a göre ise, TSP kurulmadan önce her iki grup arasında temaslar olmuş ancak TKP içindeki anlaşmazlıklar halledilemediğinden Esat Adil TSP'yi bir emrivaki ile kuruvermişti. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 231. TSP içinde yer alanlardan biri olan Topçuoğlu'nun, TSP'nin TKP kararıyla kurulduğunu iddiaları için bkz. Topçuoğlu, İ. (1976). Ne***den İki Sosyalist Partisi: TKP Kuruluş ve Mücadelesinin Tarihi I-II-III (1914-1960)***, İstanbul: Eser Matbaası.

[248] Özcan, Ö. (2000). "Cumhuriyet Döneminde Sosyalist ve Marksist Hareketler", ***Türk Ocakları Yüzyıllığı***, Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 124.

organı ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Komünist kesimde bazı kişiler bu partinin kurucusu olan Esat Adil'in bir emrivaki ile ortaya çıkmasını provokasyon olarak nitelendirmişler ve bu çıkışın komünist işçilerde bir kafa karışıklığı oluşturmaması için Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının legale çıkmasını zaruri gördüklerini belirtmişlerdir.[249] Bunun üzerine henüz legale çıkmayı düşünmeyen TSEKP de çok kısa bir ara ile 19 Haziran 1946'da kurulmuştur.[250] TSEKP, *Sendika* adlı haftalık bir gazete yayınlamıştır.[251]

Birlikte bir güç olarak hareket edilmesi düşünülen bu iki komünist parti, kurulmaları sonrasında anlaşmazlıklar yaşamışlar ve adeta bir rekabet içinde olmuşlardır. Bu iç çekişmeler, partilerin motivasyonlarını ve enerjilerini düşürürken, örgütlenme ve siyaset yapmalarında kendi aleyhlerinde bir katkı sağlamıştır. TSP'den farklı olarak, TKP içindeki birçok elemanını legale çıkartma stratejisini benimseyen TSEKP, keskin bir örgütlenme politikası izlemiştir. İki parti arasındaki çekişme partilerin yayın organlarına da

---

249 Şefik Hüsnü, arkadaşı Münir Selim'e parti kurma teşebbüsüne geçeceğini söylediğinde kendisine *"Türkiye'nin Amerika'nın peyki olma yolunda olduğu ve dolayısıyla partisinin derhal kapatılacağı"* şeklinde karşılık verilmiş, bunun üzerine Şefik Hüsnü, *"biliyorum ama ne yapayım ki Esat Adil partiyi kurdu, benim kadrom sınırlı ve onlar da Esat Adil'in partisine girerlerse benim siyaset hayatım tükenir"* sözleriyle durumunu aktarmıştır. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 150.

250 Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 167. 1947 yılındaki TKP davasının savcısı Kazım Alöç, komünist şurası olarak bilinen SETA'nın yeraltı teşkilatını TSEKP adıyla maskelemek suretiyle yasal siyaset zeminine naklederek resmen kurdurduğunu yazmıştır. Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 101. TSEKP'nin parti programında, büyük üretim vasıtalarını milletin ortak mülkiyetine geçirmek; resmî daireler ve üniversiteler gibi kurumlarda sözle ve yazı ile, ırkçılık kin ve nefretlerini demokrasinin kardeşlik, eşitlik ve serbestlik prensiplerine zıt fikirleri övmüş ve yaymış olan memur, öğretmen ve profesörlerden kısa bir zamanda temizlenmesini sağlamak; kısa bir zaman içinde, resmî ve yarı resmî bütün idarelerin sistemli bir tarzda temizlenmelerini, üretime faydalı olabilecek bir çok elemanları tutup, verimsiz, âtıl hâle sokan mekanizmanın düzenlenmesini, daratılmasını ve aydın emekçiler arasından seçilecek belli nitelikteki yeni kadrolarla gençleştirilmesini gerçekleştirmeye çalışmak gibi maddeler yer almaktaydı. Bkz. (Temmuz 1974), "Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi Programı", ***İlke***, 2(7), 29-35.

251 31 Ağustos 1946'da yayınlanmaya başlayan gazete ancak 16 sayı çıkabilmiş ve "16 Aralık 1946 tedbirleri" ile kapatılmıştır. Bkz. Çelik, A. (2010). ***Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)***, İstanbul: İletişim Yayınları, 102. TSEKP, sendika kurulması ve kurulan bu sendikalara üye toplanması faaliyetlerinde oldukça yol almış, parti mesaisinin büyük çoğunluğu bu işe ayırılmıştır. Bkz. Akbulut, E. (2008b). ***Anılar: Bilal Şen,*** İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 20. Bu konuya önem verilmesinin sebebi, TSEKP'nin sendikal örgütlenmelerden sorumlu yöneticisi, sonradan kapatılacak olan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği BaşkanıFerit Kalmuk'un ele geçirilen bir mektubunda görmek mümkündür: *"İşletme ve dairelerde, hücrelerimizin ele alacakları en mühim ve en acele işlerden biri, sendika kurmak işidir. Hükümetin başında kim olursa olsun yakın bir gelecekte, işçilerin müstakil meslek birliklerinde teşkilâtlandırılmalarını çaresiz kabul etmek zorunda kalacaktır. Bundan ötürü hücrelerimiz şimdiden şiddetli propagandalarla memlekette önüne durulmaz bir sendika hareketi uyandırmağa girişmelidir.... Vilâyet komiteleri, mıntakalar ve hücrelere sendika nizamnâmeleri örnekleri vermek suretiyle yardımda bulunacaklar, sorunları çözmek için takviyeler göndereceklerdir."* Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 128-129.

yansımıştır.[252]Bu görüş ayrılıkların meydana getirdiği hava, komünizmle mücadele eden emniyet birimlerinin çalışmalarını kolaylaştırıcı bir etki yapmıştır.[253]

İki ayrı komünist partisinin neden kurulduğu ile ilgili tartışmalarda, TSP'nin daha çok sosyal demokrat bir parti görünümünde olduğu, daha kitlesel bir sol yönelime sahip olduğu ve bu nedenle iktidar tarafından da pek tehlikeli görülmediği, buna karşın TKP'nin legal yüzü olan TSEKP'nin ise haliyle daha Marksist bir örgüt olduğu değerlendirilmiştir.[254] İlerideki davalarında TSP'nin "komünist maksat ve gayelere hizmet için kurulduğunun anlaşılmadığı" gerekçesiyle beraat kararı aldığı düşünüldüğünde, TSEKP'ye göre daha ılımlı bir siyaset güttüğünü söylemek mümkündür. Buna rağmen partinin geleneksel tarzda bir sosyal demokrat parti olduğunu söylemek zordur. TSP'nin yayın organı olan *Gerçek* gazetesinde çıkan parti programında, kendisini açıktan açığa bir sınıf partisi olarak konumlayan TSP, "sosyal demokratlardan, burjuva ve küçük burjuva sosyalistlerden, radikal sosyalistlerden" kolayca ayırt edilebileceğini belirtmektedir.[255] TKP'nin önemli isimlerinden ve partilerin bölünmesinde kritik rol oynayanlardan biri olan Hüsamettin Özdoğu da, iki partinin hareket ve gaye olarak aynı çizgide olduklarını belirtmiştir.[256]

Sıkıyönetim Komutanlığı yayınladığı bir bildiriyle 16 Aralık 1946 günü mevcut düzeni bozmaya çalıştığını iddia ettiği iki komünist parti ile şubelerini, bazı sendikaları, altı gazete

---

[252]Bayır, Ö. E. (Ekim 2011). "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme", ***İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi***, (45), 55.; Karaca, E. (1988). "Aldatıcı Bir Özgürlük Ortamında İki Sosyalist Parti", ***Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi***, C. 6, İstanbul: İletişim Yayınları., 1931.

[253] Dönemin tanıklarından Bilal Şen mevcut ortamı anılarında şöyle aktarır: *"... bu iki parti kurulur kurulmaz hiç vakit kaybetmeden birbirlerine girdiler. Yani burjuvazinin uğraşmasına hiç gerek yoktu, biz birbirimizle uğraşıyorduk. Bu durum burjuvazinin işini kolaylaştırıyordu. Gündemimize, kim "gerçek komünist" çekişmesi gelip oturdu. Biz sosyalist bir partiyiz ama aramızdaki konuşmalar hep "gerçek komünist biziz" şeklinde oluyordu. "Dr. Şefik Hüsnü Komünist Enternasyonalin temsilcisi, biz komünistiz," diyorduk. Bütün dikkatimizi kendi iç kavgamıza verdiğimiz için tabii bu polisin de hoşuna gidiyordu. Bu kavga bizim emeklerimizin yarısını yedi yuttu. Ve bu iç kavganın ben halen nedenini bulamıyorum."* Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 21.

[254] Karpat, K. H. (1966). "The Turkish Left", ***Journal of Contemporary History***, 1(2), 176. Zaten iki komünist partisinin bu bölünmesinde, Sovyetler Birliği'nin tavrı da TSEKP'den yana olmuştur. Bkz. Efe, ***a.g.m.,*** 2017, 51.

[255] Atılgan, B. (8 Temmuz 1946). "Türkiye Sosyalist Partisi Programı", ***Gerçek***, (2), 2.

[256] Hüsamettin Özdoğu, 11 Ağustos 1946'da TKP elemanı olan arkadaşı Şahabettin Kıvılcam'a, iki parti arasındaki farka dair yazdığı mektubunda, amaçlarının oluşan demokratik siyasi atmosferden faydalanarak, kitleleri teşkilatlandırarak harekete geçilmesine sağlayıp büyümeye çalışmak olduğunu belirtmiştir. Diğer partinin ise işçi hareketini bir kitle hareketi olarak görmeyip eski sistem grupçu olarak benimsediğini ancak yeni durum ve icaplarına gre çalışmak lazım geldiğini, iki parti arasındaki temel farkın da bu olduğunu ifade etmiştir. Mektubun sonunda Özdoğu, *"İşte, ben ve bildiğim eski arkadaşlar bunun için "Sosyalist partisini" kurduk. Eski partimiz içinde kalmadık. Yoksa "hareket ve gaye olarak her iki partide aynıdır." Şimdi düşün. Hangi şekil çalışmayı doğru buluyorsan, o partide çalışırsın. Ortada durmak ve şimdilik bekliyelim demek, inkılâpçılığa yakışmaz."* demiştir. Bkz. ***İçimizdeki Düşman***, 33-34.

ve derginin kapatıldığını duyurmuştur.[257] Başta iki partinin liderleri Esat Adil ve Şefik Hüsnü olmak üzere sayıları yetmişi bulan yöneticileri de tutuklanmışlardır.[258] Açılan davalarda tek mahkûmiyet TSP yöneticisi Hüsamettin Özdoğu'ya verilmiştir. 1947 TKP davası olarak bilinen bu mahkeme süreci sonunda TSP, 14 Temmuz 1948 tarihinde beraat etmiştir.[259] TKP'nin TSEKP olarak legal siyasete açılması yüzünden bu tutuklamalarda birçok etkin komünist tutuklanmış ayrıca TKP'ye ait illegal belgeler de emniyet birimlerinin eline geçmiştir. TKP'nin bu stratejisi komünist çevreler tarafından oldukça eleştirilmiştir.[260]

CHP'den Nihat Erim, *Ulus*'ta 18 Aralık 1946'da alınan tedbirleri değerlendirdiği başyazısında, alınan tedbirlerin içeride ve dışarıda bütün Türkiye ve Türk milli rejimi düşmanlarına ibret olacağından bahsetmiştir. Komünist partilerin legale çıkmaları sonrası hızla örgütlenerek teşkilatlanmalarının da hükümet tarafından takip edildiğini ve kamuoyunda oluşan doğru zamanlama, yani şartların olgunlaşması ile müdahale edildiğine işaret etmiştir.[261] Uzun soluklu olamayan iki komünist partinin kapatılması, kimi solculara göre de stratejik bir tuzağın neticesi gerçekleşmiştir. Buna göre CHP'nin sınıfa dayalı parti

---

[257] Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe imzalı bildiri şu şekildedir: *"1- Mâhkum komünistler ve müfrit komünist mefküreli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadi ve içtimai nizamları bozmaya çalıştıkları anlaşılan TSEKP ve TSP merkez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurulan ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir. 2- Bu partilerin fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır. (...) 5- Komünist propagandası taşıyan her türlü yazının Sıkıyönetim hududu dahilindeki illere girmesi ve bu illerde basılıp satılması yasaktır."* Bkz. (17 Aralık 1946). "İki Komünist Partisile Bunlara Mensub Altı Gazete ve Mecmua Kapatıldı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[258] Gevgilili, ***a.g.e.,*** 1987, 46.

[259] 1947 yılındaki TKP davası için bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2003c.

[260] Dildar, G. (Mayıs-Ekim 2020). "Türkiye Sosyalist Hareketine Tanıklık Eden Komünist Çınar: Vedat Türkali ve Romanları", ***Marksist.com***, e-broşür dizisi: 24, 11. İleri Gençler Birliği üyelerinden Mustafa Göksu, TKP'nin *"tekrar doğarken ölü doğmuş olduğunu, bunun sebebinin de parti kapılarının ardına kadar açılarak, sanki bir kitle partisi gibi davranılmasının, niceliğin niteliğe tercih edilmesinin, örgüte polis ajanlarının sızmasına sebebiyet verdiğini"* belirtmiştir. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 78. Mihri Belli ise legal partinin kadrolarının illegal partiden sağlanmasının yanlış olduğunu, mevcut demokratik ortamın fazla ciddiye alındığını yazmıştır. Bkz. Belli, ***a.g.e.,*** 2013. 374. Yapılan yargılamalar Şefik Hüsnü'nün TKP genel sekreterliğinin sonunu getirmiştir. Bundan sonra partiye Zeki Baştımar, genel sekreter olarak yön verecektir. Bkz. Özcan, ***a.g.m.,*** 2000, 125.

[261] *"Hele son haftalarda ve şu son günlerde komünistlerin cepheden, gafillerin yandan hücumları karşısında, Devlet kuvvetlerinin bir ölü sükûneti içinde seyirci kalır tavrı takınmış olması gerçek yurtseverlerin yüreğinde sızılar yaratıyor, endişeleri artiriyordu. Hâlbuki Hükümet bütün devlet mekanizmasını tehlike etrafında uyanık tutmakta idi. Vatan ve millet düşmanları adım adım takip olunmakta, tekmil faaliyetleri gözden kaçırılmamaya çalışılmakta idi. Herkesin temenni ettiği zecri tedbirleri almakta biraz serinkanlı davranılmış olmasını şöyle izah edebiliriz: demokrasilerde, hükümetler, herhangi önemli bir karar almadan, her hangi önemli bir icraata girişmeden önce, davanın halk efkârınca iyice kavranmış, benimsenmiş olmasını beklemek zorundadır. Bir halk iradesi meyveyi koparmak için iyice olgunlaşmasını bekler. Ancak bu suretle hareket olunduğu takdirdedir ki hükümetin verdiği karar, aldığı tedbir bütün milletin öz malı olur."* Bkz. (18 Aralık 1946). "Türk Milletinin Varlığı İle Oynanamaz", ***Ulus***, 1, 3.

kurulmasına izin vermesi yönündeki kararının, komünizmle mücadele alanında daha büyük çevrelemeler için bir manevra olduğu düşünülmüştür.[262] Bu kapatılma kararları, bir sözlü soru üzerine TBMM Genel Kurulu'nda da görüşülmüş ve İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, CHP'nin bu konudaki duruşunu izah etmiştir. Buna göre, CHP'nin özgürlükleri genişletmek adına attığı demokratik adımlar, bundan faydalanma niyetindeki komünistleri cesaretlendirmiş ve bu ortam komünist taktiğine uygun şekilde bir fırsat olarak kullanılmıştır.[263]

İktidarın, bu iki partinin kapatılmaları istemesinin altında yatan asıl nedenin, geleneksel bir tutuklama pratiği olmadığı, esas olarak kendi kontrolü dışında gelişen işçi hareketinin yaygınlığı karşısındaki endişeleri olduğu da değerlendirilmiştir. Kendi kontrolü altına almak istediği sendikaların, komünist partiler tarafından etki altına alınmalarının arttığını görünce, onların "siyasal özne" ile bağı kesilmek istenmiştir.[264] Bu partilerin hızla yaygınlaşma emaresi göstermelerinin yanı sıra, komünizmin Boğazlar üzerinde hak talep eden Sovyet Rusya lehine içeride birleşik bir halk cephesi oluşturma durumu da kapatılmalarının sebeplerinden biri olmuştur.[265]

Çok partili hayata geçilmeye çalışıldığı ve demokratik bir süreç oluşturma gayretlerinin olduğu siyasi atmosferde, belki kayıtsız kalınabilecek bu iki partinin pasif ve etkisiz bir siyaset yürütmemeleri hızlı yükselişlerine son veren önemli etkenlerden olmuştur. Bir anlamda CHP, çok partili hayata geçiş sürecinde, bu partilerin kendisinin izin verdiği ölçüde ve izin verdiği sürede siyaset yapmalarına alan açmıştır.

---

[262] Sertel, bu izin sonrası ortaya çıkan sosyalistlerin "*armut gibi devşirilmek maksadının güdüldüğünü"* belirtmiştir. Bkz Sertel, ***a.g.e.,*** 1987, 326.

[263] *"Türkiye'deki komünistler, hürriyeti boğmak için en tesirli tedbir olarak Türk Milletinin en büyük nimeti olan hürriyeti vasıta olarak kullanmayı esas-taktik olarak kabullenmişlerdir. Şu suretle demokrasinin geliştirilmesi yolunda Halk Partisi tarafından atılan her adımdan komünist taktiğine uygun şekilde faydalanmakta tereddüt etmemişlerdir."* Bkz. (29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37, 68. İçişleri Bakanı Sökmensüer, iki partinin kapatılması sonrası süreçte ele geçirilen belgeler üzerinden Türkiye'deki komünizm faaliyetlerinin tarihçesini safhalandırarak Meclis kürsünden aktarmıştır. Bkz. (Kasım-Mart 1947). "Büyük Millet Meclisinde: İçişleri Bakanımızın Gizli Komünist Tahriklerini Açıklayan Demeci", ***Doğu Büyük Ülkü Gazetesi***, 9(48-52).

[264] Efe, ***a.g.m.,*** 2017, 40-73., s. 64. Bu konuda dönemin sıkıyönetim savcısı Kazım Alöç'ün *"vay namussuzlar iki ay içinde Türkiye'yi örgütlediler, beşbin kişi topladılar"* dediği iddia edilmiştir. Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008a, 151.

[265] Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 489-490.; Ahmad, F. (1996). ***Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980***, İstanbul: Hil Yayınları, 43.

1.2.3. Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Olayları

CHP döneminde eğitim alanında üniversitelerde de komünizmle mücadele edilmiş ve bunun en tartışmalı, en ses getirenlerinden birisi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde (DTCF) bazı hocaların komünizm propagandası yapmak suçlamasıyla görevlerinden uzaklaştırılmaları, sonraki süreçte ise yargılanmaları olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası DTCF Dekanı Prof. Dr. Enver Ziya Karal, Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) 13 Aralık 1945 tarihinde bir yazı yazmıştır. Karal yazısında, *Görüşler* dergisinin kapağında yazı yazacaklarına dair söz veren ve fakültelerinde görev alan Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Mediha Berkes'in isimlerini gördüğünü, ilmî olmaktan çok siyasi bir yönü olan böylesi bir dergiye bu bilim insanlarının yazı gönderecek olmalarını akademik kariyer düşüncesi ve çalışmalarına aykırı gördüğünü ve bahsi geçenlerin bu hareketleriyle fakülte içindeki durumlarının göz önüne alınması gerektiğini ifade etmiştir. Karal'ın bu yazısından bir ay önce Yüksek Öğrenim Genel Müdürü N. Halil Onan, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e yazdığı 14 Temmuz 1945 tarihli bir yazısında Boratav, Boran, Niyazi Berkes ve eşi Mediha Berkes'in DTCF'de kalmamaları gerektiğinden bahsetmiştir.[266]

Bu gelişmeler sonrası Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, tüm eğitim kademelerindeki öğretim üyeleri ve öğretmenlerin siyaset üzerine yazı yazamayacaklarına ilişkin bir genelge yayınlamıştır.[267] Sonrasında ise komünist eğilimleri olduğu düşünülen tüm MEB personeli bakanlık emrine alınmıştır. Bunlardan Ankara Üniversitesi DTCF'de görevli Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran da 15 Aralık 1945 tarihinde bakanlık emri altına alınmışlardır.[268] Gerekçe olarak *Görüşler* dergisinin yazı kadrosunda yer almaları gösterilmiş ve haklarında soruşturma açılmıştır. Bu hocalar Danıştay'a açtıkları iptal davası ile dört ay sonra tekrar görevlerine geri dönebilmişlerdir.[269] Aynı hocaların tekrar gündeme gelmeleri, 1946 seçimleri sonrası Hasan Ali Yücel'den Milli Eğitim Bakanlığını devralan Reşat Şemsettin Sirer döneminde olacaktır.

TBMM'de 29 Ocak 1947'de Giresun milletvekili Ahmed Ulus, 1946'nın sonlarında İstanbul Sıkıyönetimi tarafından komünist hareketlere dair yürütülen soruşturmaların

---

[266] Mumcu, ***a.g.e.,*** 1994, 99-100.
[267] (16 Aralık 1945). "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Bir Tamimi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
[268] Niyazi Berkes'in adı burada geçmemektedir. Bkz. (16 Aralık 1945). "İki Doçent Bakanlık Emrine Alındı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
[269] BCA. 30.10.0.0/143.24.21, 22.05.1946.

sonuçları ile ilgili İçişleri Bakanına sözlü bir soru yöneltmiştir. Bakan Şükrü Sökmensüer bu soruyu cevaplarken komünist hareketler ve bunlara karşı yapılan mücadele ile alınan tedbirlerin yanı sıra TKP kontrolünde çıktığını iddia ettiği yayınlardan olan *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* gibi dergilerden de bahsetmiştir.[270] Sonrasında bu dergilerin yayın müdürleri olan ve onlara yazılar yazan Pertev Naili Boratav ve Behice Boran gibi Ankara Üniversitesi hocaları tekrar tartışma konusu olmuşlar ve söz konusu iddiaları reddederek, yayıncılıklarında ne siyasi ne komünist bir yönün bulunmadığını beyan etmişlerdir.[271]

Sonrasında 6 Mart 1947'de Ankara Üniversitesi öğrencilerden oluşan yaklaşık bin kişilik bir grup, DTCF'de başlayan ve Ulus Meydanı'nda sona eren bir protesto mitingi sergilemişler, İçişleri Bakanının konuşmasında belirtilen dergilerde yazı yazan ve komünist olduklarını düşündükleri hocaların üniversiteden alınmasını talep etmişlerdir. Ankara Üniversitesi Senatosu hem bu öğrenci hareketliliğini hem de söz konusu iddiaları araştırmak için kendi içinden beş kişilik bir komisyon oluşturduğunu açıklamıştır.[272]

19 Aralık 1947 tarihinde, Ankara ve İstanbul Üniversitesi rektörlerinin de hazır bulunduğu Milli Eğitim Komisyonu, TBMM'de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıda Maraş milletvekili Emin Soysal, DTCF'nin derhal kaldırılmasını sonra yeniden kurulmasını istemiştir. Yine Emin Soysal ve Rize milletvekili Fahri Kurtuluş söz alarak, Boratav, Boran ve Berkes hocaların halen komünizm propagandasına devam ettiklerini örneklerle açıklamışlardır. Toplantıda Ankara Üniversitesi Senatosunun yedi aydan beri bu meseleyi çözüme kavuşturamaması da eleştirilmiştir. Neticede bu mesele beş kişilik bir alt komisyona havale edilmiştir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanı görüşmelerin gizli yapılmasını istediyse de, mesele kamuya mal olduğu düşüncesiyle reddedilmiştir.[273]

Toplantının ardından kısa bir süre sonra 23 Aralık 1947 tarihinde, Ankara'nın Ulus Meydanı semtindeki MEB binası elektrik kontağı arızası ile yanmıştır. Ancak Rize milletvekili Fahri Kurtuluş bu yangının komünistler tarafından çıkarıldığını dillendirmiştir.

---

[270] (29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37, 70. TKP lideri Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya gönderdiği raporlarda yer alan *"Ankara'da çıkan Marksist iki ciddi mecmuaya muntazaman rehberlik ettik"* sözlerinden hareketle bu iki derginin *Yurt ve Dünya* ile *Adımlar* dergileri olduğu kastedilmiştir. Bkz. Sançar, ***a.g.e.,*** 1966, 9-10.

[271] (12 Şubat 1947). "Yurd ve Dünya Mecmuası İçişleri Bakanına Cevap Veriyor", ***Cumhuriyet***, 4.

[272] (7 Mart 1947). "Ankara Gençliğinin Kızıl Propagandayı Protestosu", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[273] Toplantıda Çanakkale milletvekili Nureddin Ünen'in Rektör Şevket Aziz Kansuya hitaben: *"Bu üç hoca komünist mi, hümanist mi, sosyalist mi, bolşevik midir?"* sorusu dönemin algılarını anlamak açısından önemlidir. Bu soruya rektörün cevabı sadece *"Kanun belirlesin"* olmuştur. Bkz. (20 Aralık 1947). "Dil-Tarih Fakültesindeki Sol Temayüllü Hocalar", ***Cumhuriyet***, 1, 4.

Sebep olarak ise yeni Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in öğretmenlerin sicillerini araştırmak mecburiyeti ile ilgili açıklamalarını göstermiştir.[274] Olayı eğitim alanında yapılan komünizmle mücadeleye komünistlerin bir cevabı olarak değerlendirmiştir.

Ertesi gün 24 Aralık 1947'de, Ankara'daki Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından "Türk Gençliği Komünizmle Nasıl Mücadele Etmelidir?" konulu bir konferans düzenlenmiştir. Toplantıya Rize milletvekili Fahri Kurtuluş ve İstanbul milletvekili Cihad Baban gibi politikacılar da katılmışlardır. Toplantıda Baban: *"Bu toplantıyı 15 gün önce yapsaydık, Ankara Üniversitesi'ndeki hocalar rezaletine şahit olmazdık. Komünizmle mücadele davası, Türk milletinin bekâsı davasıdır"* şeklinde son dönemdeki meseleye dair bir konuşma yapmıştır.[275]

Ankara Üniversitesi'ndeki hocalara karşı tansiyonun gittikçe yükseldiği bu atmosferde yapılan bu toplantıdan üç gün sonra, 27 Aralık 1947'de, Ankara'daki yaklaşık onbin kişilik üniversite öğrencisi grubu komünizm karşıtı büyük bir miting düzenlemişlerdir. Ellerinde "Komünist hocaları istemiyoruz, komünistler fakülteden atılmalıdır" yazılı afişlerle Ulus Meydanı'nda toplanmışlar ardından DTCF'ye yönelerek buradaki konferans salonunda bir araya gelerek komünizm karşıtı tezahüratlarda bulunmuşlardır.[276] Kalabalıktan bir grup rektör Şevket Aziz Kansu'nun makam odasına girerek, şikayet edilen hocalarla ilgili bir karar alınmamış olmasını eleştirerek, "Kahrolsun komünizm" şeklindeki bağrışmalarla kendisinden istifa ettiğine dair bir dilekçe almışlardır.[277] Sonrasında üniversite öğrencilerinin yanı sıra dışardan başka kişilerin de karıştığı belirlenen kalabalık, sloganlar eşliğinde tekrar Ulus Meydanı'nda toplanarak buradan dağılmışlardır.[278]

---

[274] Erer, ***a.g.e.,*** 1965,. 225.
[275] (25 Aralık 1947). "Gençliği Komünizme Karşı Duyduğu Nefret", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[276] Kalabalık içinde CHP Seyhan milletvekili Kemal Satır ve Rize milletvekili Fahri Kurtuluş'un da yer aldığı iddia edilmiştir. Bkz. Gönenç, G. (2011). ***Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40'lı-50'li Yıllar***, Ankara: Yeni Umut Yayınları, 39. Bunun yanında Ankara Valiliği, İçişleri Bakanlığına bildirdiği bir raporda, mitingi Sovyet Büyükelçiliği'ne ait birçok görevlinin ve Sovyet muhabirinin takip ettiğini bildirerek, tüm hareketlilikleri detaylarıyla ve isimleriyle bildirilmiştir. Bu raporla, Sovyetler Birliği'nin bu mitinge karşı hassasiyetinin takibi ve bunun kaydedilmesinin, devlet makamlarınca önemli olduğu görülmektedir. Bkz. BCA. 30.1.0.0/65.407.14, 31.12.1947.
[277] Güvenlik güçlerinin yetersiz kaldığı bu olay sırasında, bir askeri kimlikli kişinin rektörü, silahla havaya ateş ederek bir taksi ile üniversiteden uzaklaştırdığı da iddia edilmiştir. Bkz. Gönenç, ***a.g.e.,*** 2011, 39.
[278] (28 Aralık 1947), ***Ayın Tarihi***, 7-8.; Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 242-243.

Bu olaylar sonrası toplanan Ankara Üniversitesi Senatosu, bahsi geçen üç hocanın öğretim üyeliğinden ihraç edildiklerini belirten kararlarını açıklamışlardır.[279] Bu kararın Üniversite Kanununa aykırı olup olmadığı TBMM'de tartışılmış ve Meclis Bütçe, Milli Eğitim ve Adalet komisyonları oybirliği ile bu kararı onaylamışlardır.[280] Bu kararları nihai olarak tartışmak üzere başkanlığını Milli Eğitim Bakanı Sirer'in yaptığı, İstanbul'dan 13, Ankara'dan 7 profesörün katıldığı bir Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur. Kurul toplantı sonunda hocaların aleyhindeki delilleri yetersiz bularak, ihraç kararını reddetmiştir.[281] Ancak DTCF Senatosu ve Milli Eğitim Bakanlığının aldığı karar değişmemiş, söz konusu öğretim üyelerinin Bütçe Yasasındaki kadrolarının kaldırılması ile üniversitedeki görevleri alınınca tekrar kurum dışında bırakılmışlardır.[282] TBMM'de bu kurulun aldığı karar tartışılmış ve bu konuda söz alan Zonguldak milletvekili Orhan Seyfi Orhon, kritik süreçlerde bulunulan zamanlarda böylesi bir konuda, İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkeler olağanüstü tedbirler alırken, kendi Üniversitelerarası Kurulu üyelerinin bu konuda beklenenin altında davrandıklarını belirtmiştir. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, kurulda İstanbul'dan gelen öğretim üyelerinin ihraçlarına karar verecekleri kimselerin fiil ve hareketlerini daima takip ve gözlemleme imkânları olmamasından dolayı Ankara Üniversitesi'ndeki öğretim üyelerinden farklı bir karar aldıklarını düşündüğünü ifade etmiştir. Gelinen nokta ile ilgili olarak Sirer, her çeşit eğitim kurumunda yabancı ideolojilere karşı bir direncin olduğunu ve bu kurumlardaki manevi havanın mikropları yaşatmayacak derece bir yenilenme kazandığını söyleyerek komünizmle mücadelede doğru adımlarla ilerlediklerine dikkati çekmiştir.[283]

Sonraki süreçte 15 Haziran 1948 tarihinde Boratav, Boran ve Berkes hakkında dava açılmıştır.[284] Haklarındaki suçlamalar, ileri bir demokrasi diyerek komünizmi ve Sovyet ilim adamlarını methetmek, derslerde komünizm beyannamesini okumak, okul gezilerine

---

[279] (16 Haziran 1948), "Aşırı Sol Temayüllü Hocalar", ***Cumhuriyet***, s. 1.
[280] (10 Şubat 1948), "Solcu Profesörlerin İhracı Meselesi", ***Kudret***, s. 1.
[281] (24 Şubat 1948), "Solcu Profesörler", ***Kudret***, 1, 4.; (23 Şubat 1948), "Ankara Üniversitesindeki Solcu Profesörler Meselesi", ***Akşam***, 2.
[282] Gevgilili, ***a.g.e.,*** 1987, 47. Üniversitelerarası Kurul toplantısına Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ve bizzat Başbakan Hasan Saka'nın da katıldığı, başbakanın kurul üyelerine hitaben, bu öğretim üyelerinin üniversiteden muhakkak atılması gerektiğini anlatarak *"İşin öyle uzun uzun tahkikata, fezleke tanzimine, yani medreseye düşürülmesine tahammülü yoktur. Bu yüzden hadiseler olduğunu biliyorsunuz. Meclis kaynıyor. Bu meclisin önünde durulmaz. Meclis isterse muhtariyeti de kaldırır. Bu sebeple işin çabuk neticeye bağlanması doğru olur"* dediği ancak olumsuz geri dönüşler aldığı ve toplantıyı terk ettiği iddia edilmiştir. Bkz. Gönenç, ***a.g.e.,*** 2011, 41.
[283] (03.05.1948). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 11, B. 54, 248-249.
[284] Ankara Üniversitesi DTCF'ndeki üç hocanın tasfiye ve mahkeme süreçleri ile ilgili detaylı bilgiler için bkz. Çetik, M. (1998). ***Üniversitede Cadı Kazanı***, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

sağ görüşlü öğrencileri dahil etmemek, milliyetçi öğrencileri dersten bırakmak, mülkiyet hakkının olmadığı ülkelerin daha gelişmiş olduğunu iddia etmek gibi konular olmuştur.[285] Mahkemede tanık olarak dinlenen öğrenciler, hocaları tarafından doğrudan bir komünizm propagandasına maruz kalmadıklarını ancak derslerde izah edilenlerin komünistliğin esasları olarak anlatıldığını bildiklerini söylemişlerdir.[286] Yine şahit olarak dinlenen bir askeri öğrenci, bu üç hocanın derslerde doğrudan bir komünizm propagandası yapmadıklarını ancak dolaylı yollardan komünist fikirleri anlattıklarını söyleyerek yine bu üç hoca ile birlikte komünist öğrenci sayısının gittikçe arttığını belirtmiştir.[287] Suçlamalar karşısında sanık Behice Boran, komünistlik lehine bir propagandaları olduğuna dair bir sonuca ulaşıldığı takdirde, üniversiteden çıkarılmalarına itiraz etmeyeceklerini ancak disiplin soruşturmasına konu olan fikir ayrılıklarından dolayı bir muameleyi de, komünistlik ithamları altında dayatılmasının kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir.[288] Pertev Naili Boratav ise savunmasında, Milli Eğitim Bakanı Sirer'in kendisini 1937'den beri mahkûm ettirmek istediğini, müfettişliği sırasında bunu başaramayınca 29 Ocak 1947'te Bakan Şükrü Sökmensüer'in komünizm faaliyetleri ile ilgili Meclis konuşmasını fırsat bilerek başka hocalarla birlikte üniversitenin kendisine baskıda bulunduğunu, CHP ve DP'nin birbirlerini suçlamak için bu meselenin köpürtüldüğünü ifade etmiştir.[289] Toplam 32 oturumda görülen davalarda aralarında öğretim üyelerinin, öğrencilerin, milletvekillerinin, bürokratların da olduğu birçok tanık dinlenmiştir.[290] Nihayetinde savcı sanıkların aleyhine bir delil bulunmaması sebebiyle beraatlarını talep etse de,[291] duruşma sona erdiğinde Pertev Naili Boratav'a beraat, Behice Boran ve Niyazi Berkes için ise üç ay hapis ve üç ay memuriyetten mahrumiyet kararı alınmıştır.[292] Sonunda Yargıtay bu

---

[285] (16 Haziran 1948). "Solcu Hocaların Muhakemesi Dün Başladı", ***Cumhuriyet***, 1, 4.; (16 Haziran 1948). "Dedikodulu Solcu Hocalar Meselesinin Muhakemesine Nihayet Dün Başlandı", ***Kudret***, 1-2.; (16 Haziran 1948). "Solcu Profesörlerin Muhakemesi", ***Akşam***, 2.

[286] (22 Haziran 1948). "Solcu Profesörlerin Dünkü Duruşmaları", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[287] (13 Kasım 1948). "Solcu Hocaların Muhakemesi", ***Cumhuriyet***, 3.

[288] (5 Şubat 1949). "Ankaradaki Sol Temayüllü Hocalar", ***Cumhuriyet***, 1, 4.

[289] (11 Ocak 1950). "Sol Temayüllü Hocaların Müdafaaları", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[290] (8 Mart 1949). "Solcu Hocaların Muhakemesi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (1 Nisan 1949). "Solcu Hocaların Dünkü Duruşması", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[291] (10 Aralık 1949). "Solculukla İtham Edilen Hocalar", ***Zafer***, 1, 6.

[292] (11 Şubat 1950). "Behice Boran, Niyazi Berkes Üçer Ay Hapse Mahkûm Oldu", ***Kudret***, 1.; (11 Şubat 1950). "Solcu Profesörler", ***Akşam***, 2.; (11 Şubat 1950). "Komünistlikten Sanık Profesörlerin Muhakemesi Bitti", ***Yeni İstanbul***, 1.; (11 Şubat 1950). "Solcu Profesörler", ***Zafer***, 1, 6.

kararları oybirliğiyle bozacak ve yeniden görülen davalar sonucunda 30 Haziran 1950'de Boran ve Berkes de beraat edeceklerdir.[293]

MEB tarafından üniversitedeki kadroların doğrudan doğruya Meclis tarafından alınan kararla iptal edilmesi ile sonuçlanan bu olay ilk örnek olması bakımından önemlidir. Ankara Üniversitesi'nde gerçekleşen bu tasfiye süreci, devletin entelektüel ve siyasi taraflara komünizmle mücadeledeki kararlığını ve azmini göstermesi açısından da önemli bir girişim olmuştur. Aynı şekilde komünizme karşı direnç kamuoyuna da açıkça gösterilmiştir. Yargılanan öğretim üyeleri sonunda beraat etmiş olsalar da, zor yetişen akademik kadroların tedirgin olması ve siyasal tartışma zenginliğinin azalması bu sürecin bedellerinden biri olmuştur.[294]

1.3. Çok Partili Hayata Geçişte Demokrat Parti'nin Kurulması ve Komünizme Bakışı

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Türkiye, savaşın kazanan iki hakim gücü olan ABD ve SSCB ile onların temsil ettiği politikaların dünyayı şekillendireceği bir politik düzlemde, ekonomik ve siyasi anlamda yerini bulmak gibi bir gerçekle karşı karşıya kalmıştır.[295] Bu dönemde Türkiye'de "demokrasi"ye dair tartışmalara daha fazla ilgi gösterilmiştir. Bu siyasi yeniden yapılanma döneminde yapılan tartışmalarda Türkiye için, "Hür Dünya" devletlerinin demokrasiden ne anladıkları, neyi hoş gördüğü veya neyi gayrimeşru ilan

[293] (1 Temmuz 1950). "Komünistlikle Sanık Hocalar Beraat Etti", ***Milliyet***, 5. Alınan beraat kararları temyiz edilmeyerek 23 Aralık 1950'de kesinleşmiştir. Behice Boran'ın memuriyetinin açık olma durumu 1951'e kadar sürmüştür. Genel başkanı olduğu Türkiye Barışseverler Derneği'nin 1950'de Hükümetin Kore'ye asker gönderme kararına karşı yayın yoluyla başlattığı propaganda nedeniyle açılan davada tekrar mahkûmiyet cezası alınca Ankara Üniversitesi Senatosu Behice Boran'ı "devlet memurluğundan ihraç" ve "üniversite öğretim mesleği yetki, unvan ve haklarından da kesin olarak mahrum" edecektir. Bkz. Çetik, ***a.g.e.,*** 1998, 38.

[294] Dural, B. (2011). ***Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket***, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 313. Döneme tanıklık edenlerden Peyami Safa, akademisyenlerin komünizmi bilimsel bir çerçeve ile öğrencilere aktarmalarının yanlış olmadığı savunanlara yönelik: *"Tıp fakültesinde bir profesör, meselâ, tifo mikrobunun hususiyetlerini talebesine anlatır. Bu, hem hakkıdır, hem de vazifesi. Hiç kimse itiraz edemez. Ama, aynı profesör tutar da tifo mikrobunu talebesine aşılamağa kalkarsa, suç işlemiş olur; cezalandırılır. Komünizm de bir içtimaî mikroptur, Ve bu efendiler talebelerine mikrobu tanıtmıyor, aşılıyorlar"* diyerek bu bakış açısına itiraz etmiştir. Bkz. Erdem, G. (1975). ***Sosyalizm ve Milliyetçilik Üzerine Mektuplar***, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 50-51. Yine aynı dönemi yaşayanlardan Osman Turan da meseleyi hastalık metaforu ile anlatarak: *"Artık bir kimsenin kızıllığını anlamak için dersine bakacak, propaganda ettiğine hükmetmek için de beyanname ve nutuklarla kendisini ilân etmesini bekliyecek değiliz. Kurulan hukuki formaliteleri bunlar için bir kalkan olarak kullanmasına da müsade edemeyiz. Ankara Üniversitesinin içerisindeki hastalığı tedavi etmesine engel olmak da onun muhtariyet ve selametine darbe vurmaktan başka birşey değildir"* şeklinde ifade etmiştir. Bkz. Turan, O. (1980). ***Türkiyede Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali***, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 73-74.

[295] Aydemir, Ş. S. (1969). ***Menderesin Dramı: 1899-1960***, İstanbul: Remzi Kitabevi, 320.; Erer, ***a.g.e.,*** 1965, 69-70.

ettiği bir referans noktası oluşturmuştur.[296] Bu anlamda biçimsel bile olsa bir demokrasiye geçişte, solun tasfiye edildiği ve Sovyet tehdidi fikrinin yoğun bir şekilde işlendiği ve büyütüldüğü bir döneme geçilmiştir.[297]

Savaş sonrasında SSCB, 19 Mart 1945'de süresi dolan "Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması"nı feshettiğini Türkiye'ye bildirmiştir. Bunun yanında 7 Haziran 1945 günü verdiği bir nota ile Doğu sınırında kendi yararına bazı değişiklikler gerçekleştirilmesini, Boğazlar'ın iki ülke tarafından ortak savunma altında olmasını ve bir de üs verilmesini, Montreux Sözleşmesi'nin de tekrar değerlendirilerek yenilenmesini istemiştir. Türkiye'nin bu tehdit içerikli önerileri reddetmesi üzerine SSCB, 7 Ağustos ve 25 Eylül 1946 tarihlerinde iki nota daha vererek bu isteklerini yinelemiştir. Bu sırada içerde yaşanan Tan matbaası olaylarında bir Sovyet vatandaşına ait olan bir kitabevinin de bazı gruplarca hedef alınması, iki ülke ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Türkiye'ye bir protesto notası veren SSCB, Türkiye aleyhine yoğun bir propaganda ile baskı kurmaya çalışmıştır.[298]

İkinci Dünya Savaşı ertesinde İnönü ve CHP yönetimi, ülkeyi savaşa dahil etmeme konusunda başarı göstermiş olsa da, ekonomik anlamda ağır bir yara almış durumdadır.[299] Bu ekonomik yükün getirdiği koşulların yanında savaş sonrasında oluşan yeni koşullar, Türk devlet adamlarınca, Türkiye'nin Batı çizgisinde yer alması gerektiği biçiminde değerlendirilmiştir. Ancak Türkiye'nin demokratik anlamdaki zayıf görünümünün Batı tarafından olumsuz bir gözle değerlendirildiğinin bilinciyle, bu anti-demokratik görünen

---

[296] Örnek, C. (2015). ***Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı- Antikomünizm ve Amerikan Etkisi***, İstanbul: Can Yayınları, 78.

[297] Eroğul, C. (1990). ***Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi***, Ankara: İmge Kitabevi, 20.; Özdemir, E. - Şendil, A. F. (Bahar 2016). "Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti'nin Sol Hareketlere Yaklaşımı", ***CTAD***, 12(23), 366.; *"1946-1950 döneminde, demokrasiyi inşa söylemi, taşkın bir anti-komünizmle iç içe geçmişti. Türkiye devleti, kendi jeostratejik önemini vurgulamak, böylece Hür Dünya nezdindeki anlam ve önemini pekiştirmek üzere, komünizm tehdidini alabildiğine büyütmeye dönük bir ideolojik ve psikolojik harekata girişmişti."* Bkz. Bora, T., Ünüvar, K. (2015). "Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasi Düşünce Hayatı", ***Türkiye'nin 1950'li Yılları***, (Haz: Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim Yayınları, 159.

[298] İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği ile yaşanan gelişmeler için bkz. Erkin, F. C. (1968). ***Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi***, Ankara: Başnut Matbaası.; Gürün, K. (1991). ***Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)***, Ankara: Türk Tarih Kurumu.; Sever, A. (1997). ***Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)***, İstanbul: Boyut Kitapları.

[299] Koçak, C. (2003). ***Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt: 2***, İstanbul: İletişim Yayınları, 544.

yapının düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.[300] Bu dış etki, çok partili demokratik bir düzene geçilmesinin ana nedeni olmuştur.[301]

Bu yeni eşikte, Türk kamuoyunda çok partili siyasi hayata geçilmesi yönündeki fikirler dillendirilmeye başlanacaktır. Bu yöndeki ilk farkındalık elbetteki Cumhurbaşkanı İnönü tarafından verilecektir. İnönü 19 Mayıs 1945 tarihli bayram konuşmasında, savaş zamanındaki tedirgin davranışlarının azalmasıyla birlikte, ülke içindeki siyaset ve fikir yaşamında demokratik ilkelerin geniş oranda gerçekleşeceğini söyleyerek yeni döneme dair vurgular yapmıştır.[302]

Bu konuşma sonrası ilk olarak Nuri Demirağ öncülüğünde 7 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi kurulmuştur. Resmi anlamda kuruluşu ise 5 Eylül'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun başvurularını onaylamasıyla olmuştur.[303] Milli Kalkınma Partisi devletçiliğe karşı çıkarken, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerde bulunduğunu iddia ettiği CHP'yi eleştirmiş ve dış politikada İslam birliği temelinde fikirleri savunmuştur.[304] Bu haliyle Milli Kalkınma Partisi, savunduğu görüşler açısından CHP tarafından benimsenmemiş ve yeni dönem açısından eleştirilmiştir.[305] Cumhurbaşkanı İnönü 1 Kasım 1945 tarihli Meclis konuşmasında tek eksiklerinin hükümet karşısında bir parti olmaması olduğunu söylemesi, Milli Kalkınma Partisi'nin bir muhalefet partisi olarak değerlendirmediğinin bir işareti olmuştur.[306]

Türkiye'de muhalefetin başarıya ulaşması için devletin geleneksel hassasiyet alanlarından biri olan komünizmle arasına koyduğu mesafe önemli olacaktır. Bunun yanında oluşacak muhalefetin kamuoyu tarafından desteklenmesi ve iktidarın bir oyunu olarak görünmemesi de önemlidir. Çünkü geçmiş dönemdeki Serbest Fırka tecrübesi sunî bir muhalefet hareketinin neticesi olmayacağını göstermiştir. Bu açılardan DP, kurulduğu anlardan

---

[300] Türkiye'de, başta ABD olmak üzerinde Batılı devletler yanında SSCB de, kendi ideolojik çizgilerine yakın bir muhalefet partisi kurulmasını arzu etmişlerdir. Bkz. Oran, B. (Eylül 1969). "İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye'de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar", ***AÜSBF Dergisi***, 24(3), s. 227-275.
[301] Yetkin, ***a.g.e.,*** 2011, 173.
[302] (20 Mayıs 1945). "Millî Şefimizin Gençliğe Hitabesi", ***Cumhuriyet***, 3.
[303] Eroğul, C. (1992). ***Geçiş Sürecinde Türkiye***, İstanbul: Belge Yayınları, 113.
[304] (10 Temmuz 1945). "Kalkınma Partisi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
[305] Fenik, M. F. (9 Temmuz 1945). "Milli Korunma Partisi Değil de, Kitabı Mukaddes Partisi", ***Ulus***, 1.
[306] (01.11.1945). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 20, B. 1, 7. DP'nin etkili isimlerinden Ağaoğlu, her görüş ve her idealin sese gelip *"Ben de varım denilen, yirmiye yakın partinin, kapakları açılan yaylı kutulardaki hokkabaz bebekler gibi birbiri arkasına ortaya fırladığı bir düzenin"* oluştuğunu belirtmiştir. Bkz. Ağaoğlu, S. (2003). ***Aşina Yüzler***, İstanbul: Alkım Yayınları, ,32.

itibaren muhalefeti bu çizgiler içerisinde tutmaya gayret ederek süreç içerisinde kendini ortaya koyacaktır.[307]

1.3.1. Demokrat Parti'nin Kurulması

Savaşın getirdiği ekonomik ve siyasi daralmışlık ortamında kurulacak olan DP, CHP içinde muhalif söylemleriyle öne çıkan bir grubun girişimleriyle kurulacaktır. Bu muhalif grup, partilerinin kurumlar ve kişiler üzerindeki baskıcı yönlerini eleştirerek, demokratik hak ve özgürlüklerin öncelenmesi ve parti içi demokrasinin siyasetin gündemine gelmesini, böylelikle Batı tarzında bir demokratik modelin hayata geçirilmesini istemişlerdir.[308]

7 Haziran 1945 tarihinde yeni bir partinin kurulması yönündeki ilk adım atılmış ve demokrasinin genişletilmesi yönünde talepler içeren "Dörtlü Takrir" olarak anılan metin CHP Meclis Grubu'na sunulmuştur. Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'in imzalarının yer aldığı bu metin[309] CHP içinde tartışmalara neden olmuştur. Başbakan Şükrü Saraçoğlu bu takririn geri çektirilmesi eğiliminde olmuş diğer partililer de nifak amaçlı bu girişimin sahiplerini baskı altına almak istemişlerdir. İsmet İnönü bu girişimin bir parti kurma amacı taşıdığını ve bunun için takrir sahiplerinin CHP'den ayrılarak siyasi bir mücadele yürütmelerini önermiştir.[310]

21 Eylül 1945 tarihinde toplanan CHP Parti Divanı, Menderes ve Köprülü'nün parti içinde ayrışmalara sebep olmak, partiyi zaaf içinde göstermek ve partinin demokratik ilkelerden uzak olduğunu söyleyerek muhalif bir dille konuşarak partiyi yıkma hevesinde olduklarını söyleyerek oy birliğiyle, iki milletvekilinin partiden ihraçları kararını almıştır.[311] Sonrasında Celal Bayar ve Refik Koraltan da partiden ayrılmışlardır. Bayar'ın da CHP'den ayrılması ile birlikte bu dört isim yeni bir partinin sinyalini vermişler ve kuracakları partinin hedefinde demokratik olmayan uygulamalara son verilerek tek dereceli seçimin hayatta geçirilmesinin ana gündemleri olacağını ifade etmişlerdir.[312]

---

[307] Eroğul, ***a.g.e.,*** 1990, 47.
[308] Goloğlu, M. (1974). ***Milli Şef Dönemi (1939-1945)***, Ankara: Kalite Matbaası, 369.
[309]BCA. 30.1.0.0/53.315.4., 07.06.1947.
[310] Toker, M. (1998). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)***, Ankara: Bilgi Yayınevi, 66-67.
[311] BCA., 490.1.0.0/572.2277.3., 06.02.1947.
[312] Dokuyan, S. (Haziran 2014). "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", ***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi***, 2(2/1) 158. Bayar, Samet Ağaoğlu'na yazdığı bir mektupta, partinin isminin "*Demokrat Halk Partisi*" olacağını belirtmiştir. Ancak CHP ile yeni kurulan partinin ilişki içerisinde olduğu düşüncesi oluşmasın diye "*Halk*" kelimesi çıkarılmıştır. Bkz. Ağaoğlu, S. (1972). ***Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru***, İstanbul: Baha Matbaası, 87.

İsmet İnönü, kurulacak bu yeni partinin büyük bir başarı gösteremeyeceği, ancak sınırlı bir siyasi etki ortaya koyacağını düşünmüştür. İnönü, her ne kadar güçlü ve etkili bir muhalefet partisinin varlığını arzu etse de, ona göre bu güç iktidar olamayacak bir düzlemde kalmalıdır.[313] Ancak tek parti yönetimine karşı duyulan negatif algı DP'nin kuruluşuyla birlikte kendine siyasal bir alan bulmaya başlamıştır. DP'nin ortaya çıkışının nedenini, tek partili siyasetin getirdiği bir düşmanlıkla ilişkili gören halk, partiye katılmaya başlamıştır.[314] Artık CHP yönetimini sona erdirmek ve geçmiş zaman içinde biriken sorunların ve artan şikâyetlerin çözümü için alternatif bir yolun geldiğine inanılmıştır.

Karşısında oluşan muhalefetin kısa zamanda ciddi anlamda bir mesafe kaydetmesi üzerine iktidarını kaybetme endişesine giren CHP bir yandan muhalefete yönelik siyasi ve algı düzeyinde baskılar yaparken diğer yandan baskın bir seçimle bu sıkıntılı süreci aşmak istemiştir. Bu amaçla Eylül 1946'da yapılması gereken belediye seçimleri aynı yılın Mayıs ayına; Mart 1947'de yapılması gereken milletvekili genel seçimleri de Temmuz 1946 tarihlerine çekilmiştir. Kamuoyunda "baskın seçimler" olarak değerlendirilen bu girişim protestolara neden olmuş ve 1946 seçimleri en tartışmalı seçimlerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır.[315] Her ne kadar DP, seçimlerde istenilen neticeyi elde edememişse de, CHP karşısındaki gerçek muhalefetin kendisi olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Savaş sonrası iç ve dış etkilerin getirdiği durumla birlikte CHP'nin daha liberal ve demokratik siyasete yönelmesi, aynı zamanda toplumdaki muhalefeti de giderek güçlendirmiş ve geliştirmiştir.[316] Beklemedikleri bir destekle gelişen bu muhalefet karşısında iç siyasette oldukça zorlanan CHP, komünizmle mücadele gibi siyaset üstü değerlendirdikleri konularda ise ortak hareket edebilme becerisini gösterebilmiştir.

1.3.2. Demokrat Parti'nin Komünizme Bakışı

Bir çoğu CHP'nin içinden gelen DP'li siyasiler kuruldukları günden itibaren komünizm karşısında bir tavır sergilemişlerdir. Ancak yeni siyasetin doğası gereği daha çok kitlenin desteğini alabilmek, yeni dönemin getirdiği demokratik düşünceyi daha görünür kılmak adına sol fikirlere yakınlık gösterenlerle de iletişime geçilmiştir. DP'nin önde gelen

---

[313] Erer, ***a.g.e.,*** 1965, 77.
[314] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 86.
[315] Yasin Kayış, Y. (2008). "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", ***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları***, 7(16), 1.
[316] Akandere, O. (1998). ***Milli Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945)***, İstanbul: İz Yayınları, 467.; Çufalı, ***a.g.e.,*** 2004, 32.

isimlerinin, komünist fikirleri ile tanınan yazar kadrosunun çıkardığı *Görüşler* dergisine yazı yazma vaadinde bulunması, bu sürecin en başta gelen örneği olmuştur. Aynı dönemde meydana gelen Tan Matbaası olayları ile CHP yönetiminin ve kamuoyunun komünizme karşı duruşunun çok net bir şekilde ifade edilmesi, DP'nin siyaset yapma zeminini ve biçimini bulma konusunda derin bir mesaj vermiştir. DP bu düşünce ile bundan sonraki süreçte komünizme karşı takip edeceği siyaseti daha kalın çizgilerle ve daha net bir şekilde yürütecektir.

DP'nin 1946 yılında hazırladığı ilk tüzüğünde de, 1949 yılındaki ikinci büyük kongresi sonrası hazırladığı tüzüğünde de, milli varlığı tehdit eden ve demokratik ilkelere aykırı ideolojilerde olamayan kişilerin parti üyeliğine alınabileceği vurgulanmıştır.[317] Bu ibare, komünist ideolojidekilerin partiye kabul edilmeyeceğini gösteren açık bir işarettir.

5 Haziran 1945'te TBMM'de Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle ilgili görüşlerini bildiren Adnan Menderes, demokratik taleplerle parti içi muhalefet yapsa da bu konudaki sınırlılığı gösteren bir yaklaşım göstermiştir. Menderes, özgürlükleri hedef alarak özgürlük ortamını kullananların örgütsel faaliyetlerine yurt içinde izin verilmesinin yanlışlığına ve demokrasiye de zarar vereceğine inandığını söylemiştir. Hele bu zihniyetin ülke dışı siyasi oluşumlara bağlı olarak hatta onların güdümünde partiler kurmak istemesini vatana ihanet olarak değerlendireceklerini belirtmiştir.[318] Böylelikle kurulmak istenen iki komünist parti karşısındaki görüşler net bir şekilde çizilerek kuruluş aşamasında olan DP'nin komünizme bakışı da ortaya konmuştur.

Celal Bayar, 27 Haziran 1947'de Sivas'a yaptığı bir ziyarette DP kongresinin toplandığı binaya giderek DP teşkilatına ve halka yaptığı konuşmada, komünizmi Türk milletinin menfaatleri aleyhine gördüklerini ve doğru yolun DP çizgisindeki siyaset olduğunu söylemiştir. Mülkiyeti ve aileyi önceleyen, milliyetçi bir çizgide olan DP'ye, kendilerinin bile inanmadığı bir şekilde komünist iftirasının atıldığını ancak bu yaklaşımın millette bir

---

[317] (9 Ocak 1946). "Demokrat Partisi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (1949). ***Demokrat Parti Tüzük ve Program***, Ankara: Doğuş Matbaası, 7.

[318] Kılçık, H. (Yay. Haz). (1991a). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 1***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 73.; DP programında 12. madde şu şekildedir: "*Memleketimizin istiklâlini veya toprak bütünlüğünü bozmayı, yurddaş ana haklarını kayıtlamayı gaye edinen, veya memleket dışındaki siyasî teşekküllere bağlı olan siyasî cemiyet ve partilerin kanun dışı sayılmasını isteriz.*" Bkz. (1946). ***Demokrat Parti Programı Umumî Prensipler***, Ankara, 3.

karşılık bulmadığını belirterek, parti olarak komünizme bakışlarını ortaya koyarken, kendilerine yöneltilen komünistlik iddialarının kabul edilmediğini de açıklamıştır.[319]

Celal Bayar, partinin kurulduğu gün basına verilen demeçlerde, partinin sağda mı solda mı olduğuna dair sorulara karşılık CHP karşısında konumlanmak açısından buna cevap vermenin zor olduğunu belirtmiş ancak demokratik bir süreçten geçildiğini, sınıflar arası mücadele tezini reddettiklerini ve tamamıyla milli menfaatler ekseninde hareket edeceklerini ifade etmiştir.[320] Bayar, DP'ye yönelik komünistlik iddiaları etrafında *"Bize niçin kızıl diyorlar?"* diye soran bir partiliye, programlarının çok net ortada olduğunu ve partiye hiçbir şekilde komünistleri almadıklarını söyleyerek cevap vermiştir. Kendilerine yönelik iftiraları reddederek tüm devletlerle iyi ilişkiler kurmayı hedeflediklerini, bölgesel şartlara göre bir siyaset üretmeye inandıklarını söylemiştir. *"Ne Meşrutiyetin Sait Mollası, ne de son senelerin komünist kırıntılarıyız"* diyerek ne Batı ne de Doğu ekseninde olmadıklarını ima ederek dertlerinin ülkenin öncelikli çıkarları olduğunu belirtmiştir.[321]

Cumhuriyetin yönetim kodlarında başlangıcından beri süregelen komünizme karşı, "tercih edilmiş-zorlanmış eşitsizlik" anlayışı benimsenmiş[322]ve bu anlayış DP'nin kuruluş aşaması ve iktidarında da devam etmiştir. DP komünizme karşı yaklaşımını parti programı, açıklamaları ve hükümetle olan ilişkilerinde her defasında göstermek çabasında olmuştur.

Bazı komünistlere göre ise, hem DP hem de CHP'nin burjuva partileri olması ve ABD güdümündeki siyasetleri sebebiyle kendileri ile bir birliktelik kurmaları imkânsızdır. Önemli olan yaklaşımın iki parti arasındaki ortak yaklaşımları azaltarak, ikisi arasındaki çekişmelerden faydalanabilmektir.[323] İki partinin ortak hareket ettikleri en baştaki konulardan birinin komünizmle mücadele olması, doğal olarak bu düşünce biçimini ortaya çıkarmıştır.

1946 yılı tutuklamalarında Şefik Hüsnü'nün evinde yapılan aramada ele geçirilen bazı evraklarda, komünist bakış açısından, dönemin siyaseti ve DP için değerlendirmeler yer almıştır. Bu evraklarda Şefik Hüsnü, dikkat etmeleri gereken en önemli meselenin DP'nin ilerideki üyeleri olacak kişileri olabildiğince sosyalist demokrasi çizgisine çekilmesini

---

[319] Tanyeli, H.-Topsakaloğlu, A. (1958). ***İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi (1945-1958)***, İstanbul: İstanbul Matbaası, 79.
[320] (8 Ocak 1946). "Demokrat Partisi Dün Resmen Teessüs Etti", ***Cumhuriyet***, 3.
[321] Şahingiray, Ö. (Der). (1999). ***Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri: 1946-1950-1954***, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 18.
[322] Dural, ***a.g.e.,*** 2011, 358.
[323] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 72.

sağlamak hatta bu oluşumun içinde yer alabilmek olduğunu belirtmiştir.[324] Bu konuda mesafe alınacağından da son derece emin olduğunu vurgulayarak oluşan yeni muhalif siyasetin ana aktörü olan DP'nin, kendi fikirleri için adeta bir "kuluçka partisi" haline dönüştürülmesi niyetinde olduğunu göstermiştir. Bu amaçla komünist yapı, DP öncesinde de, kurulduktan sonraki süreçte de oluşacak yeni bir muhalefetin dizayn edilmesinin içinde sürekli olarak yer alma gayretinde olacaktır.

1.4. Komünizmin Muhalif Siyaseti Şekillendirme İsteği

Savaş sonrasında ortaya çıkan ve CHP tarafından işareti verilen yeni bir muhalefet isteği komünistler tarafından da değerlendirilmek istenmiştir. TKP'nin çalışma programında bazı iktidar partisi üyelerini de içeren yeni bir cephe faaliyetine girişilmesi hedeflenmiştir. Bu yeni cephenin ismi "Faşizm ve Vurguncular Karşı Mücadele Cephesi" olmuştur. Ancak 1945 yılından itibaren farklı muhalefet partilerinin kurulması hazırlıkları, bu cephenin uygulanması için uygun bir zemin oluşturmamıştır. Bunun üzerine 31 Temmuz 1945 tarihinde Şefik Hüsnü, iktidarı karşısına alacak ve muhalefeti domine etmek isteyen yeni bir cephe programını hazırlamıştır. Programda bu yeni strateji "Milli Birlik Cephesi" ya da "İleri Demokratlar Cephesi" ismiyle anılmıştır.[325]

Bu programı TKP üyelerine gönderen Şefik Hüsnü, muhalefet partilerinde görev alacakları düşünülen kişileri mümkün olduğunca kendi düşüncelerine yakınlaştırmanın önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısı ile bu eğilim, TKP ve diğer tüm solcu bakış açısına sahip kişi ve gruplarının, DP ile en başından itibaren bir yakınlık kurulmasının şartlarını da oluşturmuştur.[326]

Bir muhalefet partisi oluşumu girişimlerinde Cami Baykurt[327], Tevfik Rüştü Aras[328] ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın[329] isimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.[330] Sonrasında

---

[324]***İçimizdeki Düşman***, 1970, 37.
[325] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 262.
[326] Özdemir, ***a.g.m.,*** 2014, 195-196. Dr. Şefik Hüsnü, ele geçirilen bir raporunda, CHP içinde bir takım ileri görüşlü muhalefetin gruplarının oluştuğunu ve bir cephe için zeminin olgunlaşmakta olduğunu belirtmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1972, 262.
[327] Asker ve siyaset adamı olan Abdülkadir Câmi Baykurt, yaşamı boyunca askerî faaliyetlerinden çok siyasî faaliyetleri ile ön plana çıkmıştır. 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'nin ilk İçişleri Bakanı olarak tanınmıştır. Millî Mücadele döneminde Câmi Bey Bolşevik fikirlerden etkilenmeye başlamıştır. Hatta Mustafa Kemal Paşa'nın kendisinden desteği çekmesinde onun düşünce yapısında meydana gelen bu değişiklikler olduğu da ileri sürülmüştür ve Câmi Bey 1945 yılına kadar siyasetten uzak kalmıştır. Kurmayı düşündüğü partinin yayın organı olarak görev yapacak *Yeni Dünya* gazetesi çıkarmış ve farklı yerlerde yazımıştır. Tan matbaası olayları sonrası yayın hayatı da sona ermiş ve 1949'da vefat etmiştir. Bkz. Yılmaz, E. "Câmi Bey (Baykurt)

Serteller'in ve DP'nin müstakbel kurucularının da dahil olduğu görülmekle birlikte bunlar net bir şekilde birbirinden ayrılmayan iç içe geçen girişimler olmuştur. Bu faaliyetler bütünüyle TKP'nın düşündüğü cephe programı çerçevesinde gerçekleşmemiş olsa da neticede hareket yönü kendisinin ortaya koyduğu "ileri demokratik cephe" doğrultusunda olmuştur. TKP'nin cephe programının ilkeleri ile CHP içinden gelişen muhalefetin demokratik ilkelerinin paralel olduğu düşüncesiyle ilişki kurulması planlanmıştır. CHP içinde açığa çıkan muhalefetin kısa süre içinde parti dışına doğru genişleme eğilimi göstermesiyle birlikte Dörtlü Takrir sahiplerinin farklı isimlerle temasları olmuştur.[331]

DP kurucularının daha sonradan reddetmelerine rağmen Sertel, parti kuruluşunda bizzat yer aldığını belirtmiştir. Tevfik Rüştü Aras'ın kendisine, ikinci bir parti kurma gereğinden söz ederek Celal Bayar ve Adnan Menderes'le birlikte çalışılacağını söylediğini belirmiştir. Birkaç günlük toplantı sonrası partinin adının "Cumhuriyet Demokrat Partisi" olmasına karar verildiğini ve DP'nin ilk temelinin böylece atılmış olduğunu ifade etmiştir.[332] Toplantılar sonrası bazı ilkelerde anlaşılmak üzere olunsa da, DP'nin kurucularının katılımcılarla ilgili endişeleri artmıştır. Aras ve Sertel'in, sosyal adalet konusundaki yaklaşımları sonunda bir anlaşmazlık çıkmıştır. Dörtlü Takrir sahiplerinden Refik Koraltan, gelecek vadeden bir muhalefet projesinin doğmadan ölmesine hakkı olmadığını söylediği Aras'ın kendilerinden olmadığını ve hatta kendisinin komünist olduğunun söylendiğini, bu yüzden bir daha toplantılara gelmemesi gerektiğini

---

(1877- 1949)", https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cami-bey-baykurt-1877-1949/ adresinden 4 Şubat 2022'de alınmıştır.

[328] Tıbbiye mezunu Dr. Tevfik Rüştü Aras, 1920-1923 arası Menteşe Milletvekili, 1923 yılında Sağlık Bakanı, 1923-1927 arası İzmir milletvekili, 1925 yılından Atatürk'ün vefatına kadar 13 yıl Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. 1939 yılında Londra Büyükelçisi olmuş ve 1942 Şubat ayında emekliye ayrılmıştır. Bkz. https://www.mfa.gov.tr/sayin-tevfik-rustu-aras_in-ozgecmisi.tr.mfa adresinden 4 Şubat 2022'de alınmıştır.

[329] TBMM Hükümeti'nde Milli Müdafaa Vekili ve Ocak 1921'den itibaren ilk İcra Vekilleri Heyeti Reisi olan Fevzi Paşa'nın bu görevi Temmuz 1922'ye kadar sürmüştür. 1924 yılında askerlikle milletvekilliğinden birisinin tercih edilmesi konusu gündeme geldiğinde askerlikte kalmayı tercih etmiş ve 1924-1944 yılları arasında Genelkurmay Başkanlığı yapmıştır. 1938'de Atatürk'ün ölümüyle muhtemel Cumhurbaşkanı adayları arasında Fevzi Çakmak'ın adı da geçmiş ama o ordunun başında kalmak istediğini belirterek Cumhurbaşkanı adayı olmamış ve İnönü'yü desteklemiştir. 12 Ocak 1944 tarihinde isteği dışında emekli edilmesine karşı kırgınlık göstermiş ve çok partili hayata geçiş sürecinde siyasetin içinde yer almıştır. Bkz. Çiftçi, A. (Aralık 2019). "Mareşal Fevzi Çakmak'ın 1946-1950 Yılları Arasındaki Siyasal Faaliyetleri", ***Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 21(2), 969-970.

[330] Nesimi, İnönü'nün karşısına çıkabilecek bir isim olmasından dolayı Mareşal'in başkanlık için uygun olacağını söylemiştir. Bkz. Abidin Nesimi, Yılların İçinden, İstanbul, Gözlem Yayınları, 1977, s. 214 .; İleri ise, parti başkanlığı için Mareşal'in isminin söz konusu olmadığını, bunun için Baykurt ve Esat Adil'in düşünüldüğünü belirtmiştir. Bkz. İleri, R. N. (1976). ***Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik***, İstanbul: İshak Basımevi, 56.

[331] Efe, ***a.g.m.,*** 2017, 66-67.

[332] Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 251-253.

belirtmiştir.[333] Sertel ise, Menderes'in bir toplantı sonrası kendisine komünist olup olmadığını sorduğunu, cevap olarak belirli ilkelerde anlaşıldığını, onun dışında kişisel inancına karışılamayacağını belirttiğini söylemiştir.[334] Böylelikle Sertel ve Aras, DP'nin kurulması aşamasında olamamışlardır.

Sonrasında yaşanan Tan Matbaası olayları ve ardından DP kurucularının *Görüşler* dergisinden yazı yazma vaatlerini çektiklerini bildirmeleri üzerine bu ilişki ağı sona erecektir. Sonraki süreçte kurulma aşamasını başaran ve 1946 yılında yapılan seçimlere katılan DP, artık Meclis'te muhalefet partisi olarak yerini alacaktır. Komünist cephe ise, "özgürlük ve demokrasiyi başka bir yoldan savunmak" için farklı bir muhalefet arayışına girmiştir.[335] Bu girişimde öndeki isim ise Mareşal Fevzi Çakmak olmuştur.

1.4.1. İnsan Hakları Derneği

TKP ve diğer muhalefet bileşenleri, DP ile yollarının ayrıldığını anladıkları andan itibaren, muhalif cepheyi yani "ileri demokratik cephe"yi başka bir şekilde yürütme kararı almışlardır. Genelkurmay Başkanlığından yaş haddi sebebiyle emekliye çekilmiş olan Mareşal Fevzi Çakmak'ın ana aktör olarak konumlanacağı "İnsan Hakları Derneği" (İHD) kurulması planlanmış ve artık cephe siyaseti bu dernek üzerinden yürütülmek istenmiştir.[336]

DP'nin tartışmalı 1946 seçimlerinde Meclis içinde kalarak siyaset yapmaya karar vermesi ile Baykurt ve Serteller bu parti karşısındaki pozisyonlarını netleştirmişlerdir.[337] Şefik Hüsnü'nün ele geçirilen raporlarında, seçimlerin meşruiyetinin tanınmaması ve milli iradenin kendini gösteremediğinin ilan edilmesi yoluyla mücadelenin halk arasına yayılması durumunda kendilerinin de tüm güçleri ile buna destek olmaları gerektiğini, tüm faaliyetlerinin buna göre düzenlemeleri gerektiğinden söz ederek bir kalkışma ortamının oluşmasında katkı vermelerinin önemini ortaya koymuştur.[338] Ancak bu süreçte DP'nin bu

---

[333] Koraltan, ***a.g.e.,*** 2013, 93-95.; Toker, M. (1970). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950)***, Ankara: Bilgi Yayınevi, 107-108.
[334] Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 254.
[335] Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 265-266.
[336] Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 266. Bu dernek dönemin yayınlarında "İnsan Haklarını Müdafaa Cemiyeti" olarak da zikredilmiştir.
[337] Ağaoğlu, ***a.g.e.,*** 1972, 157. Menderes, on yıl sonraki bir basın toplantısında bu dönemde Meclis'e girmemenin komünistlere alan açabileceğini söyleyerek, vatanperverlikle bunun önüne geçtiklerini beyan etmiştir. Bkz. Kılçık, H. (Yay. Haz). (1992a). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt: 5***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 408.
[338] (29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37, 73.

çizgi dışında yer alması ve seçimlerin meşruiyetini kabul etmesi üzerine TKP 9 Eylül 1946 günü toplanarak mücadele taktiklerini değiştirmiştir. TKP'ye göre DP'nin siyaseti iflas ediyor ve siyasî mücadeleyi halka mal etmekten çekiniyorlardı. Onların "ileri demokrat politika planını"ileri sürmek cesaretini gösteremediklerinden artık kendilerinin belirli bir asgarî program etrafında "bütün namuslu muhalefeti" toplamak suretiyle bunu başarabilecekleri vurgulanmıştır. Demokratlar ciddî bir şekilde eleştirilirken yine de "muhalefet cephesine" çekilmesi ve kendilerine ayak uydurmalarını sağlamak yönünde müsait bir şekilde çalışmak gerektiği de belirtilmiştir.[339] Bu noktada 1946 seçimlerinin gayrimeşru olduğunu ilan etmesi istenen, DP'den milletvekili seçilen Mareşal Fevzi Çakmak, seçimlerden bir ay kadar sonra TBMM kürsüsünden, "zor ve hile ile seçimlere fesat karıştırıldığını" iddia ederek milli hakimiyetin tesisi için bu haksızlığın giderilmesinin bir namus borcu olduğunu ifade etmiştir.[340] Bu süreçte Baykurt ve Serteller yazdıkları bir mektupla İnönü karşıtlarının simgesi haline gelen Mareşal'e,[341] TBMM çatısı altında daha fazla devam edilemeyeceğini, millet iradesinin ümitsizliğe düşerek anarşiye gidebileceğini, bu yüzden gayrimeşru bir hükümetin sorumluluklarına ortak olmayarak batmakta olan bir geminin amiral kaptanı gibi bayrağını yanına alarak dışarıda halkla beraber siyaset yapmasını tavsiye etmişlerdir.[342]

Böyle bir mektup yazmakla kalınmayıp Mareşal'in evine ziyaretlerde bulunulmuş ve onun halk nazarındaki etkisinin çok büyük olacağı ve kurulması düşünülen bir dernek ile toplumsal bir karşılık bulacağı söylenmiştir.[343] Milli bir kahraman gibi partilerin ve her türlü siyasi kavganın üstünde kalmasının ilk adımı olarak da İHD başkanlığını kabul etmesini önermişlerdir.[344] DP'den ümidini kesmeye başlayan Baykurt, Aras ve Sertel'in

[339] Öztürkmen, ***a.g.e.,*** 1965, 91-92.
[340] (26.08.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 1, B. 8, 155.
[341] Sarı, M. (2015). ***Yakın Dönem Türk Siyasi Tarihi'nde Cami (Baykurt) Bey***, Konya: Çizgi Kitabevi, 194.
[342] (29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37, 71-72. Hüseyin Cahit Yalçın'ın, Mareşal Fevzi Çakmak'ın muhaliflerle ilişkilerini, yaşadığı çelişkilerini, yazılan mektuplar, Mareşal'in etkisi ve etkisizliğini, dönemin şartları içinde daha çok iktidarın bakış açısından ortaya koyan kitabı için bkz. Yalçın, ***a.g.e.,*** 1947.
[343] Mareşal Çakmak'ın kamuoyundaki karşılığı oldukça yüksektir öyleki 1946 seçimlerinde İstanbul'da kendisi 194.833 oy alırken, Bayar'ın oyu bile ancak 186.340 kişiyi bulabilmiştir. Bkz. Gevgilili, ***a.g.e.,*** 1987, 48.
[344] Sarı, ***a.g.e.,*** 2015, 198. TKP'nin ve diğer muhalefet bileşenlerinin neden DP'nin en önemli isimlerinden Mareşal Fevzi Çakmak'ı, "ileri demokrat cephenin" önüne koymak istediği ile ilgili çeşitli yorumlar yapılmıştır: Nesimi'ye göre, Baykurt ile Harbiyeden, Aras ile Dışişleri Bakanlığından tanışklığı olan Mareşal, İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin bütün diretmelerine karşın Türkiye'nin savaşa girmesini önlemiş bu yüzden İngilizlerin düşmanı olmuştur. Savaş sonrası İngilizlerin ısrarıyla İsmet Paşa, 65 yaşını dolduran her devlet memuru emekli olacaktır biçiminde bir yasa çıkarılarak Mareşal'ı emekli olmasına neden olmuş ve Mareşal bu durumu içine sindirememiştir. Bkz. Nesimi, ***a.g.e,*** 1979, 157-158. Toker'e göre, geleneksel komünizm karşıtı bir görüşe sahip olan hatta kendisinin ısrarıyla Nâzım Hikmet'in hapse

oluşturduğu bu "kurmay heyetin" aradıkları kahraman Mareşal olmuş ve onu parlamento dışı bir muhalefete teşvik etmişlerdir.[345]

17 Ekim 1946 tarihli basın haberlerinde İHD adında İstanbul'da bir dernek kurulduğu yer almıştır.[346] Derneğin amacı siyasal etkinlikte bulunmadan BM ilkeleri çerçevesinde insan haklarının ülke içerisinde de hayata geçirilmesi için etkinlik, konferans ve yayınlar yoluyla çalışmalar yapmak şeklinde sunulmuştur.[347] Başkanlığına Mareşal'in getirildiği derneğin[348] basına açık ilk kurucular toplantısında bir gencin, "*Paşam komünistler sizi aldatıyorlar!*" sözleri ile birlikte toplantı ertelenmek zorunda kalmıştır.[349] Sonrasında Mareşal hakkında basında ve kamuoyunda komünizme alet edildiği ile ilgili tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar üzerine kendisinin "aşırı solcularla" ve gayri millî fikirde olan hiçbir kimseyle anlaşmasına imkân olmadığını belirten Mareşal, hayır işleri sebebiyle girdiği bu kurumda

---

konulmasını sağlayan Mareşal, oldukça ihtiyarlamış ve duygusal davranarak konuşuyordu. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 203. Ağaoğlu ise, DP'nin doğal Cumhurbaşkanı adaylarından olan Mareşal'in dört yıl beklemeye tahammülü olmadığını ve Baykurt ve Serteller'in önayak oldukları İnsan Hakları Cemiyeti'nin kuruculuğunu heyecanla kabul ettiğini söylemiş, eşi ve kızının DP'den istifa mektuplarını da aceleciliğinin belgeleri olarak göstermiştir. Bkz. Ağaoğlu, ***a.g.e.,*** 1972, 159-160.; Aydemir'e göre de Mareşal emekli olduktan sonra birbirleriyle çelişen siyasi akımlara kendini kaptırmıştır. Bkz. Aydemir, ***a.g.e.,*** 1969, 202. Yalçın da, Baykurt ile Sertel'in fikirlerini müdafaa için başvurdukları milletvekilinin Mareşal Fevzi Çakmak olmasının başlı başına bir olay ve bir garabet olduğuna işaret ederek, "mesleklerinin mahiyeti icabı olarak antimilitarist olan bu iki solcu nasıl olur da can düşmanlarından hayır beklerler ve onunla kendi aralarında bir fikir ve kanaat vahdeti olabileceğini kabul ederler?" diyerek aslında Mareşal'in seçilmesindeki tutarsızlığa vurgu yapmıştır. Bkz. Yalçın, ***a.g.e.,*** 1947, 16-17. Muhalif komünist cephe açısından bakıldığında, itibarlı ve ciddi isimlere sahip komünist hareketin varlığını ispat etmenin güçlü bir siyasi-ekonomik kredi olduğunun bilinci, kamuoyunda Mareşal gibi muteber kişilerin tercihinde önemli olmuştur. Bkz. Parlar, S. (2005). Osmanlı'dan Günümüze Gizli Devlet, İstanbul: Mephist Yayınları, 195. Dış ülke raporlarında da Mareşal'ın bir tuzağa çekildiği belirtilmiştir. Bkz. TNA. FO 424/290, 1950. Dönemin komünist basını da "*... bu insanca teşebbüsle büyük bir hümanist mevkiine yükselmiş olan Mareşal...*" diyerek kendisinden övgü dolu sözlerle bahsetmiştir. Bkz. (26 Ekim 1946). "İnsan Haklarını Koruma Cemiyetine Karşı Faşistler Ateş Püskürüyor", ***Sendika Gazetesi***, 3.

[345] Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 201.; Goloğlu, ***a.g.e.,*** 1974, 130. Yalçın, kurulması düşünen bu dernekle tarafsızlık perdesi altında, memleketin her tarafında şubeler kurulacağını ve Mareşalin ismi etrafında küçük kasabalarda, ücra köylerde komünist hücreleri rahat rahat işleyeceğini ifade etmiştir. Bkz. Yalçın, ***a.g.e.,*** 1947, 33.; Ağaoğlu'na göre ise dernek aracılığıyla DP ile bir köprü kurulmak istenmiş fakat başarılamamıştır. Bkz. Ağaoğlu, S. (1992). ***Siyasi Günlük, Demokrat Parti'nin Kuruluşu***, İstanbul: İletişim Yayınları, 41.

[346] (1 Ekim 1946). "Mareşal ve Arkadaşları Bir Cemiyet Kurdular", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[347] Akın, F. (2009). ***Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş***, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 138. Ali Fuat Başgil bu derneği kurma düşüncesinin aslında kendisine ait olduğunu söylemiş ancak komünistlerin derneğin etrafını sardığını görünce "*herhalde aşırı solcular dünyanın her tarafında kurulacak bu gibi derneklere sahip çıkma yolunda talimat almışlardı*" diye düşünmüştür. İnsan haklarının Türkiye'de yerleşmesine büyük bir önem vermesine rağmen, İHD'nin komünistler elinde bir propaganda aracı olabileceği ihtimalini ve bunun kendisi için doğuracağı sorumluluğu düşünen Başgil, bu işi yüzüstü bırakmak lüzumunu duyduğunu belirtimiştir. Ayrıca Mareşal'in CHP'ye karşı kırgınlığı bilindiğinden kolayca ikna edilebildiğini ve kendi mücadelerinde onu kendilerine kalkan yapmak istemiş olduklarını da eklemiştir. Bkz. Baban, C. (2009). ***Politika Galerisi***, İstanbul: Timaş Yayınları, 102.

[348] Mareşal başkanlığa, Tevfik Rüştü Aras genel sekreterliğe, Raşit Erer, Selahattin Akif ve Cami Baykurt üyeliklere seçilmişlerdir. Bkz. (16 Kasım 1946). "İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti", ***Sendika Gazetesi***, 2.

[349] Sertel bu gencin polis tarafından gönderilmiş bir provakatör olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 272-273. Bu gencin ileride kurulacak olan Milliyetçiler Federasyonu Başkanı Bekir Berk olduğu da iddia edilmiştir.

ideolojik meseleler olduğunu gördüğü andan itibaren bir yerinin olmayacağını belirtip istifa edecektir.[350]

Mareşal'e yöneltilen suçlamalar siyasi planda DP listesinden bağımsız milletvekili seçildiği için aslında DP'yi de hedef almaktadır. Bunun yanında DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner de bu dernekte yer almış hatta derneğin ertelenen ilk toplantısı onun ofisinde gerçekleştirilmiştir. Bu noktalardan hareketle basında, DP ile bu dernek ve arkasındaki kişilerin bir ilişkisi olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır.[351] Derneğin kendisi ile ilişkilendirilmesi meselesi DP kurmaylarının harekete geçmesini sağlamış ve Mareşal'i bu dernekten ayırma çabasına girmişlerdir.[352] Bu amaçla İstanbul milletvekili Cihad Baban'ın Mareşal ile konuşmasını istemişlerdir. Baban, komünist düşüncenin bu derneği kendilerine bir araç yapmak istediklerini söylemesi üzerine Mareşal, aşırı sol eğilimli insanlarla çalışmayacağını belirten bir demeç hazırlayacağını söylemiştir.[353] Basına verdiği demeçte Mareşal, derneğin kuruluş aşamasında siyasî bir düşünce olmadan tamamen insanî meselelere çözüm bulmak amaçlı olduğunu görerek girdiğini ancak hayır işlerine ideolojik amaçların girdiği andan itibaren böylesi bir yerde kendisinin hiçbir şekilde yer almayacağını açıklamıştır. Sol eğilimlere karşı bakışını ve milliyetçi biri olduğunu söylemesine bile gerek olmadığını da sözlerine eklemiş ve dernekten ayrılmıştır. Aynı şekilde Avukat Kenan Öner de çekilmiştir.[354] Sonrasında Aras da dernekle ilgili yaptığı bir yazılı açıklamada, kendisinin Kemalist olduğunu ve içlerinde komünist kimsenin olmadığını ifade etmiştir.[355]

---

[350] Erer, ***a.g.e.,*** 1965, 171-172.; Sertel, bundan sonraki süreçte bir daha bir araya gelemediklerini, İnsan Hakları Derneği tasarısının suya düştüğünü ve artık etraflarındaki polis kontrolünün daha artırıldığını belirtmiştir. Bkz Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 273.

[351] Gürkan, ***a.g.e.,*** 1998, 426-427.

[352] Yeşil, A. (2001). ***Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş***, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 100.

[353] Baban, ***a.g.e.,*** 2009, 106-108.

[354] (20 Ekim 1946). "İnsan Hakları Cemiyeti", ***Cumhuriyet***, s. 3. Öner'in açıklaması ise şu şekildedir: "*Benim cemiyetle hiçbir alâkam yoktur. Ben şahsen cemiyetin kuruluşunda ve faaliyetinde katiyen faal rol oynamadım. Bunu böyle olduğu gibi kabul edin. İşin hakikî mahiyeti şudur ki, bazı kimseler Mareşal'in evine girmişler ve böyle bir cemiyetin teessüsü için kendisini teşvik etmişlerdir. Cemiyet kurulma günü için hazırladıkları toplantının da benim yazıhanemde olmasına giyabımda karar vermişler. Kanaatlerime tamamen zıt bazı şahısların yazıhanemde toplanmalarını men etmek nezaketsizliğini gösteremezdim. Toplantı benim için emri vakidir. Yukarıda bildirdiğim gibi bu cemiyetle benim hiçbir alâkam olmadığının efkârı umumiyece de bilinmesini isterim.*"

[355] "*Yalnız memleketin değil, dışarıda dahi beni uzaktan veya yakından tanıyan herkes bilir ki ben halis muhlis bir Kemalistim... İnsan Hakları Cemiyeti münasebetiyle tanıdıklarım dahi dahil olduğu halde aramızda aşırı solcu yani komünist, kollektivist ve sendikalist kimse bulunmamıştır.*" Bkz. (23 Ekim 1946). "İnsan Hakları Cemiyeti", ***Cumhuriyet*** , 4.

Bu süreçte Nihat Erim Çankaya'da İnönü ile bir görüşmesinde, Mareşal'in komünistlerle işbirliğini ne kadar tehlikeli bulduğunu sorması üzerine İnönü: *"Komünistlerle ilk mücadeleyi yapıyoruz"* şeklinde cevap vermiştir.[356] Böylelikle komünizmin esintisinin olduğu siyaset alanlarında, karşılıklı tartışma ve suçlamalarla önce bir fırtına meydana geliyor; sonrasında basın, siyaset gibi çeşitli araçlarla gerekli müdahale ve mücadele ile istenilen sükûnet seviyesi sağlanmış oluyordu.

1.5. Demokrat Parti'nin İktidarı Öncesi Komünizmle Olan İlişkilerine Dair Tartışmalar

1946 seçimlerinden hemen sonra sine-i millete dönme teklifi yapan komünist cephenin teklifini kabul etmeyen DP, 7-11 Ocak 1947 tarihindeki Birinci Büyük Kongresi'nde aldığı kararla bir "Hürriyet Misakı" yayımlamıştır. Buna göre, yasalardaki demokratik olmayan hükümler değiştirilecek ya da kaldırılacak, güvenilen ve özgürlükçü bir seçim sistemi yasasının çıkarılması, parti başkanlığı ile devlet başkanlığının aynı kişide olmaması, idarenin tarafsızlığın sağlanması isteniyor, aksi durumda Meclisin terkedileceği ve sine-i millete dönüleceği ilan ediliyordu.[357] Hürriyet Misakı'na CHP Hükümetinin yanıtı çok gecikmemiş ve oldukça da etkili olmuştur.[358]

29 Ocak 1947 günü TBMM'de Giresun milletvekili Ahmed Ulus, son dönemlerde kendini daha fazla hissettiren komünist faaliyetleri ile ilgili, İstanbul'da Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan soruşturmanın akıbeti ve elde edilen son bilgilerin sonuçları hakkında İçişleri Bakanlığından, sözlü olarak açıklamada bulunulmasını rica etmiştir. Bu beklenildiği anlaşılan soruya İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, gizli komünist partisinin faaliyeti hakkında geniş tarihsel bilgiler vererek cevap vermeye başlamış, komünist tutuklamalarında ele geçirilen vesikalar ile mektupların içeriklerini okuyarak devam etmiştir. Konuşmasının ilerleyen kısımlarında, 21 Temmuz sonrası komünistlerin seçimlerdeki usulsüzlükleri bahane ederek seçimin meşruiyetine gölge düşürerek mücadeleyi özellikle halk içine götürmek niyetiyle Meclisten çekilme taktiğine değinerek, meşru muhalefetin gayri meşru muhalefete alet olabileceğini ima etmiştir. Burada DP'nin Hürriyet Misakı'nda belirttiği stratejiye vurgu yapılarak, demokratik bir hak olarak ortaya koydukları Meclisten çekilme uyarısını, komünist taktiği şeklinde ilan etmek suretiyle

---
[356] Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 211.
[357] Eroğul, ***a.g.e.,*** 1990, 24-25.
[358] Gevgilili, ***a.g.e.,*** 1987, 49.

kullanılmaz hale getirmek amaçlanmıştır.[359] Sökmensüer konuşmasında, Mareşal Çakmak'ın komünistlerin bu taktiklerine alet olduğunu söylerken, DP'nin bu oyunlara gelmediğini gördüklerini ve bunu memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir.[360] CHP'nin bu yeni stratejisi ışığında, Sökmensüer'in Mecliste yaptığı konuşmayla siyasi mesajda parmaklar Mareşal'i işaret ederken, gözler DP'ye bakmıştır.

İçişleri Bakanı bu konuşmasında Mareşali gözden düşürerek DP'yi onun desteğinden yoksun bırakmak, Mareşal ile DP'nin arasını açmak, DP Kurultayı'nın hürriyet istekleri kabul edilmediği takdirde DP'li milletvekillerinin meclisten çekilmeleri konusunda aldığı kararı suya düşürmek niyetinde olduğu görülmektedir. Çünkü böyle bir çekilmenin komünist teşviki ile olduğu imajı verilecek ve bu durum CHP'nin mecliste tek başına kalması sonucunu doğuracak, bu da belki ülkenin tekrar seçimlere gitmesine neden olacaktır.[361]

İçişleri Bakanının bu konuşması, adeta tüm ülkede DP'nin komünistlikle itham edilme kampanyasının işaret fişeği olmuştur.[362] Bu yönde propagandalar artarak DP'nin komünist bir teşekkül olduğu, komünistlerden para aldığı, Mareşal'in de komünist olduğu ve yakında vatana ihanet eden bu komünistlerin asılacakları yayılıyor, yol yakınken aklı başında olanların hemen DP'den istifa etmeleri dillendiriliyordu.[363]

---

[359] Eroğul, ***a.g.e.,*** 1990, 25.

[360] *"Bu mektup Büyük Millet Meclisinin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti Meclis Grupunun Meclisi terketmek hareketine teşvikte muvaffak olamayan solcuların Demokrat Partiden ümitlerini keserek Meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak'ı alet olarak kullanma yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir. Bu suretle Mareşal Çakmak'ın hizmet yıllarında kazandığı hürmet sermayesini devleti yıkmak için bir tahrik sermayesi olarak kullanmak teşebbüsü âzami kuvvetini bulmuş demektir. Demokrat Partiyi idare edenlerin komünistlerin bu aldatıcı taktiklerine alet olmamak için gösterdikleri uyanıklığı memnunlukla karşılıyoruz."* Bkz. (29.01.1947). *TBMM Tutanak Dergisi*, D. 8, C. 4, B. 37, 72. Toker, Sökmensüer'in herkesi etkileyen bu konuşmasında, alınan karar gereğince DP'nin suçlamaların dışında tutulduğunu ve neticede bunun siyasi bir başarı getirmese de parlak bir polis başarısı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 240. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 1934-1939 yılları arasında Emniyet Genel Müdürlüğü olarak görev yapmış ve o dönem komünistlerinin CHP içine sızma girişimleri olduğunu tespit ettiklerini söylemiştir. Bkz. V.B. (Yay. Haz.). (1 Mart 1959). "Türkiye'de Komünizm", ***Türk Düşüncesi (Komünizm Sayısı)***, 10(54-3), 40.

[361] Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 285. Nadir Nadi, DP'nin bir dahaki seçime kadar sessizce bekledikleri sürece veya sürekli sine-i millete dönmenin tekrarlanmasın da etkinliklerini zayıflayacağını, çekilme durumunda komünistlere alet olma ithamıyla karşı karşıya kalacaklarını söyleyerek, İçişleri Bakanının konuşmasının siyasi strateji olarak oldukça usta bulduğunu ifade etmiştir. Bkz. Nadi, N. (1 Şubat 1947). "Bir Taktik Ustalığı", ***Cumhuriyet***, 3.

[362] Fersoy, ***a.g.e.,*** 1971, 208. İçişleri Bakanının bu konuşmasının tam metni, CHP'nin yayınlarını basan Ulus Basımevi'nde basılarak bir broşür haline getirilmiştir. Bkz. Sökmensüer, Ş. (1947). ***Komünistler; Mareşali ve Demokrat Partiyi Kötü Maksatlarına Nasıl Alet Etmek İstediler?..,*** Ankara: Ulus Basımevi.

[363] Erer, T. (1963). ***Türkiye'de Parti Kavgaları***, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 202.

İçişleri Bakanının konuşması üzerine hemen pozisyon alınmış ve DP Başkanı Celâl Bayar 8 Şubat 1947'de bu beyanatla ilgili olarak parti teşkilâtına bir genelge göndermiştir. Burada İçişleri Bakanının 19 Temmuz 1946 Hatay nutkunda DP'yi komünistlikle suçlandırmış olduğuna değinilerek[364] İçişleri Bakanının Meclisteki açıklaması sırasında söylediği DP'li idarecilerin komünistlerin aldatıcı kışkırtmalarına alet olmadıklarından dolayı gösterdikleri uyanıklığı memnuniyetle karşıladıkları sözüne işaret edilerek aradaki çelişkiye dikkat çekilmiştir.[365] Genelgede, bu konuşma ile amaçlanmak istenenler şu şekilde sıralanmıştır:

1) DP'yi ve her samimi muhalefet girişimini komünist faaliyetleri ile uzaktan ve yakından ilgi kurarak şüpheli göstermek veya bu şüpheyi yaratmak.

2) DP ile Mareşal arasındaki işbirliğinin farkında olarak partiyle arasını açmak ve sonunda ayırmak, şimdilik bütün hücumları Mareşal'e yönelterek kendisini milletin gözünden düşürmek.

3) Demokratik gerekçelerle kanunların düzenlenmesi istediğinde komünistler ve mürteciler bahane edilerek bunun sırası olmadığının fikrini vermek.

4) Sıkıyönetimi devam ettirerek bir siyasi baskı unsuru olarak elde tutmak.

5) Gerektiğinde TBMM'den çekilmek için kongrede alınan kararı zaafa uğratmak ve böyle bir durumda bir çekilme kararı verildiğinde, belediye seçimlerinde yaptıkları gibi bunun bir komünist etkisi altında gerçekleştiğini iddia edebilmek.[366]

Bayar, CHP iktidarının kendi siyasetleri için sağ ve sol örgütleri kullandıklarını belirterek, yeri geldiğinde kimi zaman komünistlere, kimi zaman ırkçılara alan açtığını, yeri geldiğinde ise birini diğeriyle çarpıştırarak kendi siyaseti lehine dengelemesinin bilinen gerçekler olduğunu söylemiştir.[367] Bayar'ın CHP hakkındaki bu sözleri, iki parti arasındaki

---

[364] İçişleri Bakanı Sökmensüer, Hatay'da 1946 seçimlerinden iki gün önce şunları söylemiştir: "*İyi biliniz ki bunların 'yani demokratların' istedikleri hürriyet Kemalist hürriyet değildir. Kızıl faşist hürriyettir, yani hakiki esarettir. Bu zavallılar işbaşına geçerlerse asıl o zaman bu memleket hürriyetsizlikle boğulacaktır. Çünkü onların kulaklarına üfleyenleri bu temiz ve arslan yürekli vatanın boynuna geçirmek onların baş hedefidir. Kızıl faşistlerin bir gün maskelerini yüzlerinden düşürdünüz mü karşınıza kıpkızıl bir sırtlan dikilir. Ve sizi canavarlar gibi yemek ister.*" Bkz. Mumcu, ***a.g.e.,*** 1994, 126.
[365] Karpat, ***a.g.e.,*** 2008, 286.;Tanyeli-Topsakaloğlu, ***a.g.e.,*** 1958, 64.
[366] Sevgen, N. (1951). ***Celal Bayar Diyor ki (1920-1950),*** İstanbul: Tan Matbaası, 152. Bayar'ın genelgesinin tamamı için bkz. (9 Şubat 1947). "(D.P.) Başkanı Dün Bir Beyanname Neşretti", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[367] Mumcu, ***a.g.e.,*** 1994, 127. Timur, DP'nin esasında egemen sınıflar öncülüğünde oluşmuş bir hareket olmasına ve yoksul tabaka ile ilgili söylemlerinin de popülist ve demagojik bir yapıda olmasınası rağmen CHP tarafından komünizmle ilişkilendirildiğini söylemiştir. Bkz. Timur, ***a.g.e.,*** 2003, 35.

çekişmelerde, siyasetin komünizmle alaka kurmak konusunun araçsallaştırıldığına yönelik bir vurgudur. Bu süreçte Mareşal'in asıl komünistlerle ilişki kuranın CHP olduğu ve kendi döneminde Milli Eğitim Bakanının komünistleri himaye ettiği söylemesi ve sonrasında DP'li Kenan Öner'in bu kişinin Hasan Ali Yücel olduğunu beyan etmesiyle Yücel ve Öner arasında bir mahkeme sürecinin başlamasına neden olmuştur. Bu mahkeme süreci yakından takip edilmiş ve CHP-DP arasındaki komünistlik suçlamaları ya da komünizme alan açılması tartışmaları, siyasetin dışına da taşınarak kamuoyu nezdinde tartışılmış ve bir kanaat oluşmasında etkili olmuştur.[368]

Komünistlik suçlamalarının öncesinde, çok partili hayata geçiş sürecinin başlangıcında legal siyaset yapmak arayışındaki komünist siyasetin aktörleri ile kurulma aşamasında olan DP kurmayları arasında bir ilişki ağı olmuştur. 1945 yılı itibariyle sol düşüncede olmak, tek parti iktidarının karşısında yer almak anlamını da taşımaktadır.[369] Bu haliyle, DP ile sol düşüncede olduğu düşünülen kesim arasında bir kesişme yaşanması, siyasetin akışına ters görülmemiştir. Çünkü bakış açıları ve zeminleri farklı olsa da, dönemin muhalefetinin en başta gelen temel motivasyonu, tek parti rejiminin eleştirisi olmuştur.[370] 1946 seçimlerine doğru giden süreçte, birbirinden güç alan ve birbirine güç veren bir kompozisyonda olan bu muhalif düşünce zemininde, CHP karşıtı güçler, kitlesel bir halk hareketi şeklinde meşru siyasetini büyüten DP çatısı altında derlenip toparlanmak isterken, DP kurucuları da daha çok oy elde edebilmek ve kitlesel desteğini artırabilmek için karşılıklı olarak bu durumu değerlendirme anlayışında olmuşlardır.[371] Birçok solcu ismin DP içinde kendisine

---

[368] Cerrahoğlu, P. B. (1996). ***Demokrat Parti Masalı***, İstanbul: Milliyet Yayınları, 25.; Zürcher, E. J. (2000). ***Modernleşen Türkiyenin Tarihi***, İstanbul: İletişim Yayınları, 310. Mahkeme sonunda Öner, Yücel'in komünistleri himâye ettiği iddiâsını en azından ilk adımda kanıtlamıştır. Bu, Öner ve DP açısından önemli bir siyâsî başarı olmuş, süreçle birlikte gerek Yücel ve gerekse CHP yıpranmış, zamanında komünistleri himâye eder bir konuma düşmüşlerdir. Bkz. Koçak, ***a.g.e.,*** 2011, 448.; Anadol, C. (2004). ***Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti***, İstanbul: Yeni Kuvay-i Milliye Yayınları, 25.

[369] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 30.

[370] Mehmet Ali Aybar da bu ilişkiyi siyasal eğilimi ne olursa olsun bütün muhaliflerin "tek parti rejiminden kurtulmak" için yan yana gelmesi olarak ifade etmiştir. Hatta bu dönemde kimi solcular, DP'ye üye olarak yazılmış, kendisi de bizzat Bursa'da DP listesinden bağımsız milletvekili adayı olmayı kabul etmiştir. Bkz. Aybar, M. A. (2014). ***Türkiye İşçi Partisi Tarihi***, İstanbul: İletişim Yayınevi., 35-36.

[371] Yıldırmaz, S. (Güz 2008). "Demokrat Parti ve Dönemi: Sol Tarihyazımında "Kayıp" Zamanının İzinde", ***Praksis***, (18), 25.; Yetkin, ***a.g.e.,*** 2011, 281. Koçak bu siyâsî işbirliğinin şöyle temellendirmiştir: *"CHP'den dışlanmış olan küçük muhalefet grubunun, siyâsî dayanışmaya olduğu kadar, siyâsî alandaki tecrid edilmişliğinin aşılmasında, yine kendisi kadar küçük ve dar bir grup olan, ancak elinde bulunan yayın imkânları ile bu sırada göz ardı edilemeyecek siyâsî etkinliğe sahip bulunan solsosyalist çevre ile siyâsî işbirliğine ihtiyacı vardı. ... Sol/sosyalist muhalefet grubu ise, sâdece fikir düzeyinde kalan siyâsî aktivitelerini, doğrudan doğruya siyâsî arenaya taşıyabileceği etkili ve ciddi bir siyâsî örgütlenmeye ihtiyacı vardı ve bu ihtiyaç, bu sırada siyâsî sahnede yegâne etkili olabilecek gibi görünen muhalefet grubu ile işbirliği yapması için önemli bir nedendi. Ayrıca, bu sırada bütün sol grupların stratejisi olan tek cephe politikası da, bu işbirliğini ve yardımlaşmayı hem kolaylaştırıyor, hem de meşrûlaştırıyordu. Anlaşılan her*

yer bulması, geride kalan diğer sol muhalefeti, yeni dönemde siyasal mücadelelerini sürdürebilmeleri için cesaretlendirmiştir.[372] Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka husus da, tarafların düşüncelerini her zaman keskin bir netlikte birbirinden ayırmanın çok mümkün olmaması ve düşünce yapılarının iç içe geçmiş olabilmesidir. Savaş sonrası bozulan ekonomik yapının eleştirisi, siyasete ve hukuka dair demokratik istekler, tek parti iktidarının müspet uygulamaları gibi meseleler, kişilerin ideolojik bagajına bakılmaksızın ortak sorunlarıdır ve bu durum eleştirel bir birlik oluşturmaktadır.[373]

DP'nin kurulma aşamasında sol/komünist düşünce dünyası ile kurduğu bu ilişki biçimi, kendi içinden de eleştiri almıştır. İzmir DP Ocak Bucak İdare Heyeti üyesi olan Benlioğlu, büyük toprak sahiplerinin, fabrikatörlerin, tüccarların ön planda olduğu DP'nin komünist olmadığını ve komünistlere de hizmet etmediğini belirtmiş ancak iktidara geçmek için her şeyi mubah görme anlayışından dolayı teşkilâta sol unsurların girmesinin önüne geçilmediğine dikkat çekmiştir.[374]

DP'nin, arka planda Sovyetler ile yakınlaşma talebi olan siyasetçi ve yazarlarla olan dirsek teması, CHP tarafından DP'li önderlerin açık açık "kızıl" olmakla suçlanmasını güçlendiren bir iklim oluşturmuştur.[375] 1946 seçimleri öncesinde CHP, "komünistlerle

---

iki grup da, kendi siyâsî bakış açılarından bu işbirliğinin kısa vaadeli olacağını görüyor, ancak her iki taraf da birbirini kullanmaya çalışıyordu." Bkz. Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 808.

[372] Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 163. Bunlardan biri olan Raci Dinçer şunları söylemiştir: *"Ben TKP'nin izniyle DP'nin 47 no'lu azasıydım. Zeki Baştımar gir dedi, girdim." CHP'nin gitmesi için çabaladık. DP demokrat görünüyordu, sonra olmadı o başka. DP'nin ocak başkanlığını yaptım."* Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 117. Bir başka isim olan Mihri Belli durumu şöyle değerlendirmiştir: *"Başta Celal Bayar olmak üzere, DP kurucuları CHP'nin solunda bir muhalefet partisi, doğrusu sol demagojiyle oy avcılığına çıkacak olan bir burjuva partisi kurmayı tasarlamaktadırlar. Amaç, her ne pahasına olursa olsun iktidar koltuğuna oturmaktır. Sertellerle içli dışlı olmaları; biz Harbiye Askeri Cezaevinde yatarken Celal Bayar'ı yeğeni Mihrizafer ve kız kardeşim Remime aracılığıyla, iki kez, "Mücadelesini anlıyoruz"; "Güzel günler gelecektir" cümlelerini içeren dayanışma mesajları göndermesi, DP kurucularının başlangıçtaki tutumunun bu olduğunu gösterir. O günlerde çoğumuz, ülkede esen DP lehindeki havanın etkisi altındaydık. DP'ye karşı itici davranmama yanlısıydık."* Belli, aynı şekilde parti kurma aşmasındaki Şefik Hüsnü'ye de İstanbul DP il başkanının gönderildiğini, DP'linin güç birliği önererek birinci sorunlarınn CHP'yi iktidardan düşürmek olduğunu, DP'nin solunda bir emekçi partisinin kurulmasını demokrasinin gereği saydığını ama kendisi tarafından kurulacak bir partinin muhalefet kuvvetlerini böleceğini ve kuvvetleri DP'nin çatısı altında birleştirelim dediğini aktarır. Bkz. Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 269.; Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 53.

[373] Mehmet Ali Aybar, Kayseri'de asteğmen olarak vazifede iken sonradan DP milletvekili olacak olan Osman Kavuncu'nun referans olması üzerine; DP kurucularından Refik Koraltan'ın yanına kadar gidip adaylık teklif ettiğini söylemiştir. Aybar, kendisinin sosyalist olduğunu bilmeden bunu yapmış olacağını söylerek sonradan *Yeni Türkiye* adlı kendi gazetelerinde, *"değer verdiğimiz Aybar'ın komünist olduğuna şaşırarak karar verdik"* yazısı çıkmıştır demiştir. Bkz. Mumcu, U. (2004). ***Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık***, İstanbul: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı, 12,13.

[374]Benlioğlu, F. Ş. (1947). ***Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları***, y.y.: Anadolu Matbaası, 46.

[375] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 434.

beraber" söylemi ile toplum desteğini almaya başlayan DP'yi, anarşizm ve komünizm gibi korku ve kaygı uyandıran olgularla siyaseten sıkıştırmak istemiştir.[376]

Bayar, Amerikalı bir gazeteciye verdiği demeçte sağ ve sol kavramlarının göreceli olduğunu belirterek solculuk, halk menfaatini sağlamak, hiçbir sınıf ve zümreye imtiyaz vermemek anlamında ise DP'nin tamamıyla sol olduğunu ifade etmiştir. Yine bir gazetecinin CHP'ye nazaran sağda mı solda mı yer aldığı sorusuna Bayar, CHP'ye göre iki parmak daha solda olduklarını ancak başka bir durumda da iki parmak daha sağında olduklarını söyleyerek politik bir cevap vermiştir.[377] Başka bir konuşmada *"kendilerine niçin kızıl denildiği"* sorusuna ise Bayar, programlarının gayet açık olduğunu ve partiye kızılları, komünistleri almadıklarını söyleyerek, kendilerinin *"ne Meşrutiyetin Said Mollası, ne de son senelerin komünist kırıntıları"* olmadığını vurgulamış, bütün devletlerle iyi komşuluğu esas tuttuklarını ve söylenenlerin iftira olduğunu açıklamıştır.[378]

CHP tarafından DP'ye yönelik komünistlik suçlamalarında, partinin malî kaynağını Sovyet Rusya'dan aldığına dair iddialar da olmuştur. Adnan Menderes, seçimden hemen önce yaptığı bir konuşmasında, DP'nin Rus parasıyla kurulduğunu söyleyen bazı devlet memurları da olduğunu ve bu şekilde propaganda yapan bir valinin mahkemeye verildiğini açıklamıştır.[379]Yine Ali Ertan isimli bir jandarma komutanının da Bayar ve Çakmak'ın Rus hazinesinden para aldıklarını, memlekete Rus casus soktuklarını söylemesi üzerine kendisine dava açılmıştır.[380]

Menderes, 1946 seçimlerinde *Tanin* gazetesinde DP'nin komünist bir yapıda olduğuna dair çıkan yazıların yüz binlerce bastırılarak ülke çapında uçaklarla dağıtıldığını söylemiştir.[381]

Bayar, seçimler sonrasındaki bir parti toplantısında, bu yapılan hücumların bir tesadüf eseri olmadığını ve İçişleri Bakanlığının önceden yaptığı bir hazırlığın ilk aşaması

---

[376] Tamer, A. (Eylül-Ekim 2011). "Muhayyel Komünizm Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası", ***Doğu Batı Dergisi,*** (58), 101. İçişleri Bakanlığı DP'nin seçim propagandasına mani olmak için seçim bahanesi ile köylere komünistler girdiğini ve memleketi yıkmak için çalıştıklarını iddia etmiştir. Bkz. Erer, ***a.g.e.,*** 1963, 137.

[377] Şahingiray, ***a.g.e.,*** 1999, 42, 50.

[378] Sevgen, ***a.g.e.,*** 1951, 117.; Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 166.

[379] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991a, 94. Toker bu kişinin, Yozgat valisi Sadri Aka olduğunu yazmıştır. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 152-153. Bunların yanında DP yöneticilerinin sürekli siyasi polis tarafından takip edildiğini ve fişlendiğini, bunun DP iktidarı sonrası ele geçirilen belgelerden anlaşıldığını söyleyen Ağaoğlu, kitabında kendileri hakkında tutulan fişlerin fotokopisini vermiştir. Bkz. Ağaoğlu, ***a.g.e.,*** 1972, 107-111.

[380] Erer, ***a.g.e.,*** 1963, 204.; (27 Şubat 1947). "Mareşal Çakmak ve Celal Bayar'ın Açtıkları Dava", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[381] Kılçık, H. (Yay. Haz). (1992b). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 6***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 163.

olduğunu söylemiştir. Kendilerine yapılan suçlamalarla ilgili bir delil bulmak adına komünistlikle itham edilen ve tutuklanan kimselerin evlerinde yapılan aramalarda çuvallar dolusu evrağın tarandığını da sözlerine eklemiştir.[382]

Bayar, parti teşkilatlarına Nisan 1948 tarihinde gönderdiği DP aleyhindeki komünist yayınlar ile ilgili bir genelgede ise kendisine yönelik iddiaları bizzat komünistlerin düşünceleri üzerinden boşa düşürmeye çalışmıştır. Genelgede, "Moskova, Sofya, Belgrat, Zagrep, Bakü radyolarının ve özellikle Moskova gazetelerinin birkaç aydan beri şiddetlenen partimiz aleyhindeki neşriyatı arasında 30 Martta yayınlanan 'Demokrat Parti Buhran Geçiriyor' adını taşıyan bir makale"ye dikkat çekilerek kendisi ve partisi adına yöneltilen suçlamaları sıralamıştır. Makaleye göre DP, memleketteki demokratik kuvvetlerin birleşmesi hakkında ilerici partilerin teklifini reddetmiş, TKP aleyhinde daha şiddetli tedbirler alınmasını istemiş, Türk-Amerikan işbirliği siyasetini tercih etmiş, Türkiye'deki komünistlere de Bolşevik taraftarlarına da düşmanlık göstermiştir.[383]

---

[382] Tanyeli-Topsakaloğlu, ***a.g.e.,*** 1958, 90.
[383] Sevgen, ***a.g.e.,*** 1951, 252-253.; Tanyeli-Topsakaloğlu, ***a.g.e.,*** 1958, 101. Bu genelgeden yola çıkarak Cumhuriyet gazetesinden Nadi, komünistlerin DP'yi Türk milletinin içinde bir beşinci kol olarak kullanmak istediklerini ve bunu başaramayınca bu partiden ümitlerini keserek ona düşman oldukalrını yazmıştır. Bkz. Nadi, N. (16 Nisan 1948). "Demokrat Parti ve Bolşevik Propagandası", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

İKİNCİ BÖLÜM

KOMÜNİZMLE MÜCADELE ÖNCESİ DEMOKRAT PARTİ'NİN SİYASETİNİ ŞEKİLLENDİREN ETKENLER

2.1. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve Komünizme Bakışı

DP'nin ortaya çıkışından iktidara doğru yol aldığı süreç içerisinde, CHP ile yaşadığı siyasi tartışmalarda komünizm ile olan ilişki ve buna yönelik duruş adeta siyasetin kerteriz noktalarından biri olmuştur. Komünizme karşı gösterilen bu refleks, siyasi ve toplumsal bir karşılığı bulunmasından dolayı karşılıklı suçlamalarla siyasi rekabette oldukça sık yer almıştır. Bu tartışmaların iç politikadaki siyasi aktüel içerisinde kendine yer bulmasının en büyük sebeplerinden biri partilerin komünizmle mücadeledeki samimiyetleri olmuştur. Dış politikada iki partinin çizgisinin birbirinden farklı olmaması ve rotanın Batı ittifakı yönüne çevrilmesi, siyasetin komünizmle mücadelede tavizsiz bir duruma evrilmesindeki ana faktördür. Zaten DP'nin kuruluş aşamasında Bayar ve İnönü arasındaki görüşmede de bu durum ana kriter olarak değerlendirilerek teyit edilmiştir.[384]

DP'nin iktidar olmasından tam bir yıl önce, İnönü bir gazeteci ile görüşmesinde, *"Biz bu bir sene içinde, Demokrat Parti iktidara gelirse, bize fenalık ve eziyet etmeyeceğine emin olmalıyız. Bundan başka eğer aleyhimize isyankâr bir tavır alırsa biz de ona göre tedbirler alacağız. Nihayet dış politikada ve komünistlikle mücadelede beraber olmalıyız"*[385] diyerek, iktidarı kaybedecek olsa bile devlet olarak komünizmle mücadelenin devam etmesi ve gerekliliği yönünde bir açıklama yapmıştır. Aynı dönemde DP'nin 2. Büyük Kongresi'nde konuşan Bayar, hükümete komünizmle mücadelede daima destek olacaklarını ve bu konunun her daim takipçisi olacaklarını belirterek, *"Aşırı sağcılık ve solculuk hakkında fazla söze ihtiyaç yoktur. Bu memlekette aşırı cereyanları tasvip edecek insanlar bizim aramızda yoktur. Biz, samimi insanlar olduğumuz için bu memlekete iyilik kimin tarafından gelirse gelsin, yahut felâketler kimin tarafından önlenirse önlensin, onlarla beraber olacağımızı her zaman ilân ettik. Hükümet bu noktada hassasiyet gösterince, kendisini desteklemekten çekinmeyeceğimizi ifade ettik. Bunu huzurunuzda da söylüyorum. Yeri gelmişken arzedeyim ki, ben bu meseleler hakkında zaman zaman hükümetin dikkatini çektim. Dikkatliyiz, dediler. Son defa Sayın Başbakanla Meclis'te ayak*

---

[384] İnönü'nün *"Dış politikada ayrılık var mı?"* sorusuna Bayar, *"Yok"* cevabını vermiş ve İnönü de *"O halde, tamam.."* demiştir. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1970, 113.
[385] Ağaoğlu, ***a.g.e.,*** 1992, 325.

üzeri görüştüğüm zaman bana bir kanun getireceğini söyledi. Kanunu okumuş değilim. Başbakana, 'Bu da bir baskı vesilesi olmasın' dedim. Teminat verdi. Şahsına emniyet edilmesi lâzım geldiğini söyledi..." şeklindeki ifadeleriyle bu konuda sonraki dönemlere dair bakış açısını ortaya koymuştur.[386]

1950 seçimlerinin arifesinde, komünizmin kamuoyunda ciddi bir siyasal bir tehdit olarak algılanmasının artmış olduğu görülmektedir. Dönemin basın dünyasında "komünist tehlikesi"ne dair yazılara sıklıkla yer verilmiştir.[387] Nihayetinde 14 Mayıs 1950'de genel seçimler yapılmış ve DP, dört yıllık muhalefet süreci sonrası iktidara gelmiştir. Seçimlerde oyların %55,2'sini alan DP, Mecliste toplam 487 milletvekilliğinden 416'sını kazanmıştır. Büyük bir yenilgi yaşayan CHP de oyların %39,6'sını alarak toplam 69 milletvekilliği almıştır. DP'den ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Millet Partisi ise ciddi bir başarı elde edememiş ve %4,6'lık oyla ancak 1 milletvekili çıkarmıştır. Ayrıca bir de bağımsız milletvekili seçilmiştir.[388] 22 Mayıs 1950 tarihinde toplanan TBMM'de Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Celal Bayar ise Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Adnan Menderes'e ise hükümeti kurma görevi verilmiştir.

Başbakan Menderes, 29 Mayıs 1950'de TBMM'de hükümet programını açıklamıştır. Programda komünizmle mücadele hususunda şunları dile getirmiştir:[389]

> *"... bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır. İrticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanâat sahibi olmaktan ziyâde yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için*

---

386 Temuçin, Ş. (Yay. Haz.). (1950). ***Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Tarihi Kararlar***, Ankara: Ülkü Basımevi, 27.

387 Kartal, C. B. (2003). "Türk Siyasal Hayatında 'Beyaz İhtilal' 1950 Seçimleri", ***Atatürk Dergisi***, 3(4), 272.

388 TÜİK, ***Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011***, Ankara: TÜİK Matbaası, 25. Önde gelen komünistlerden Behice Boran, 1950 seçimleri sonucunun DP'nin iktidarı kazanmasından çok, CHP'nin iktidardan düşmüş olması açısından önemli olduğunu söylemiştir. Bkz. Boran, B. (1968). ***Türkiye ve Sosyalizm Sorunları***, İstanbul: Gün Yayınları, 44. CHP ile mücadele halinde olan ve onun "gadrine uğrayan" komünistler açısından o dönem, her şeye rağmen yeni bir başlangıç olacaktır. DP'nin vadettiği liberal atmosfer, kendileri için yeni bir siyasi çıkış umudunu da taşımaktadır.

389 Neziroğlu, İ., Yılmaz, T. (Yay. Haz.). (2013). ***Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt 2 (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961)***, Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları, 759.

icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatta düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir.”

Menderes’in “aşırı sol cereyanlar” olarak dile getirdiği komünizm meselesi, TBMM’deki diğer partiler tarafından da değerlendirilmiştir. Bahsi geçen aşırı sol cereyanları kesinlikle reddeden bir partinin temsilcisi olarak konuştuğunu belirten Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı, yabancılara alet olarak ülkeyi Rus sömürgesi haline getirmek isteyenleri ezmek hususunda hükümetle beraber hareket edeceğini dile getirmiştir.[390] CHP milletvekili Faik Ahmet Barutçu da, konu ile ilgili tedbirler gündeme geldiğinde içeriklerini tartışmak şartıyla, hükümetin yıkıcı sol cereyanlara karşı mücadele etmesinden memnun olduklarını belirtmiştir.[391] Bağımsız Mardin milletvekili Kemal Türkoğlu da, aşırı sol cereyanlara karşı yeni hükümetin farkındalığından memnun olduğunu, hangi şekilde olursa olsun vatan hainliği ile eşdeğer gördüğünü söylediği solculuktan suç işlemiş olanların da affedilme talebiyle Meclis önüne çıkmayacağını ümit ettiğini söylemiştir.[392]

Fikir ve vicdan hürriyeti içerisinde değerlendirmedikleri söylediği komünizmle, kanuni tüm tedbirleri alarak mücadele edeceğini Meclis kürsüsünden ilan eden DP Hükümeti, bu konuda diğer partilerden de tam bir destek almıştır. Böylelikle yeni hükümet için komünizmle mücadelenin meşru temelleri atılmış ve hızla harekete geçilecek yeni dönem de başlamıştır.

2.2. Demokrat Parti Döneminde Komünizmle Mücadele Önerileri

Komünizmle mücadele ile kendi iktidarı döneminden önce tanışmış olan DP’nin bu konudaki tecrübeleri ve gözlemleri yola yeni çıkan bir siyasi parti özelliğinde değildir. DP, 1946-1950 yıllarında CHP’nin komünizmle mücadele siyasetine ve uygulamalarına tanıklık etmiş, gerektiğinde katkı sunmuş ve hatta yetersiz bulmuştur. DP, yeni hükümet döneminde ise CHP dönemi güvenlik bürokrasinin komünizmle mücadelede geçmiş dönemden gelen kadrolarını ve tecrübesini yanında bulmuştur. Bunların yanı sıra iktidar olduğu dönem boyunca ve bunun öncesinde, fikir ve basın dünyasından insanlar, komünizmle nasıl mücadele edilmesi gerektiği yönünde DP’nin bu konudaki zihin dünyasını sürekli şekillendirmişler ve katkı sunmuşlardır.

---

[390] (31 Mayıs 1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4, 58.
[391] (31 Mayıs 1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4, 53.
[392] (31 Mayıs 1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4, 71-72.

2.2.1. Fikir İnsanlarının Komünizmle Mücadele Önerileri

Dönemin düşünsel hayatında, komünizmle mücadelenin bilinen en önemli isimlerden biri Peyami Safa olmuştur. Safa, köşe yazılarında "komünizm, komünist" gibi konulara ilişkin birçok tespitlerde bulunarak, bu meselede mücadelenin nasıl olması gerektiğine dair çokça önerilerde bulunmuştur. DP iktidara geldikten sonra komünizmle mücadele konusunun daha yoğun gündeme gelmesiyle birlikte, Safa'nın da bu konuya dair tespitlerini daha sık yazıya döktüğünü görmekteyiz. Komünistleri iyi tanımladığından hareketle yola çıkan Safa, mahkemelerin karar alma süreçlerinde, komünist propaganda faaliyetlerini bütünüyle kavramada yetersiz kalacağından bahisle, bu bütünlük içinde davranabilecek olan bir teşkilât kurulması lazım geldiğini, aksi halde en sert kanunu getirmenin bile hiç bir etkisinin olmayacağını belirtmiştir.[393]Bu anlamda mücadelede klasik hukuk devletinin başarılı olamayacağını, komünizme karşı tereddütsüz ve tahammülsüz bir hukuk anlayışına ve devlet tahakkümüne ihtiyaç bulunduğunu söylemiştir.[394] Safa diğer bir köşe yazısında ise düşmanı tam olarak bildiğinden kimsenin şüphe duymaması gerektiğine vurgu yaparak komünistlerle mücadele eden emniyet güçlerinin yeterli olmadığından bahsetmiş ve bu mesele için yüzbinlerce kişilik iyi yetiştirilmiş bir polis ordusuna ihtiyacın olduğunu belirtmiştir.[395]

Dönemin diğer bir fikir adamı Türk tarihçisi Osman Turan, komünizmle mücadelede ilk başlardaki ılımlı iyimserliğinin zaman içinde değiştiğine vurgu yapmıştır. Örneğin 1947 yılında DTCF hocaları ile alakalı olarak, bunların üniversiteden atılmasından ziyade propagandalarının durdurulması ya da tehlikesiz bir kıvama getirilmesi için tedbirler alınması gerektiğini savunurken, geçen zaman içinde bunun yanlış olduğuna karar verdiğini belirtmiştir.[396] Sonraki çalışmalarında komünizmin hedeflerine maddi yetersizliklerle değil, manevî anlamdaki kıymetlerin fakirleşmesi ile erişeceğini

---

[393] Safa, P. (1979). "Komünizme Karşı Kanun (1950, Ulus)", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken, 171.
[394] Safa, P. (1979). "Sinsileri Öldürmeyelim (1950, Ulus)", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken, 177.
[395] Safa, P. (1979). "Bir Komünist Propagandası (1950, Ulus)", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken, 174.
[396] Turan, O. (1948). ***Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi***, Ankara: Doğuş Matbaası, 7.

söyleyerek, derinleşen ruhî boşluğu komünizmin doldurması tehlikesinin bulunduğunu belirtmiştir.[397]

Sosyolog akademisyenlerden Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, komünizmle mücadelede görmezden gelinerek ve yok farz edilerek gidilecek olan yolun doğru olmadığını vurgulayarak, komünizmden hiç bahsedilmemesinin, zehrin yasak altında yayılmasına yol açılması demek olduğunu belirtmiştir.[398]

Bunların yanı sıra mücadele önerilerini kitap halinde yayınlayanlar da olmuştur. Komünizmle mücadele konusunda karşımıza çıkan ilk eserlerden biri, 1947 yılında yayınlanan Avni Diper'e ait *Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği* adındaki kitaptır.[399] Diper kitabında, komünizme karşı alınacak tedbirlerinden bahsetmiş ve bu anlamda en önemli unsurun Türk milliyetçiliği olacağını vurgulamıştır.

Hukukçu, milliyetçi kimliğiyle bilinen Haşim Nahid Erbil, 1951 yılında basılan dış kapağında *Komünizmle Mücadele Rehberi*, 1950 tarihli iç kapağında ise *Komünist Beyannamesi'ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi* olarak çıkan kitabında,komünizmle mücadeleye dair sert ve keskin önerilerde bulunmuştur. Bu meselede Erbil, lokal tedbirlerden daha çok genel tedbir önerilerini sıralamıştır. Bir kanun maddesiyle Dil Kurumunun ilga edilmesini, Milli Eğitim'de eski talim terbiye heyetinin, genel müdürlerin ve eski neşriyat müdürü olan kütüphane müdürünün görevlerinden alınmasını, üniversiteleri temizlemek ve daha modern üniversiteler kurmak adına üniversitelerin muhtariyet kanununun ilga edilmesini, kurulması lazım gelen üniversitelerin kadrosunun ve ihtiyaçlarının tespiti için Amerika ve Almanya'dan ilmi yetkinlikte birkaç profesörün davet edilmesini, yine Amerikan ve Alman uzmanların katılımıyla mevcut vergi sisteminin ıslah edilmesini tavsiye etmiştir.[400]

Kurmay Binbaşı olan Hayri Arsoy, 1954 yılında yayınladığı *Komünizm Tehlikesi ve Korunma Çareleri* adlı kitabında,komünizm tehlikesine karşı korunma çareleri olarak bir "Komünizmle Mücadele Enstitüsü" kurulması ve komünizmle mücadelenin teknik ve taktik unsurlarının burada incelenerek esaslarının tayin ve tespit edilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra komünistlerin, sanat ve tarih gibi çeşitli konular üzerinde

---

[397] Turan, O. (1979). ***Türkiyede Siyasi Buhranın Kaynakları***, İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 254.; Turan, ***a.g.e.,*** 1980, 118.
[398] Fındıkoğlu, Z. F. (1953). ***Komünizm ve Türk Gençliğinin Fikir Terbiyesi***, İstanbul: Yeni Matbaa, 45.
[399] Diper, ***a.g.e.,*** 1947.
[400]Erbil, ***a.g.e.,*** 1950, 293-297.

çalıştıklarını, bunun için mücadele teşkilâtının da buna uygun tertiplenmesi lazım geldiğini ancak böyle esaslı bir teşkilâtın mevcut olmadığını belirtmiştir. Her ne kadar askeri disiplinden gelen biri olsa da, nihayetinde mücadelenin ruhunda "fikre fikirle mukabele" stratejisinin olması gerektiğini söylerken, komünizmle mücadelede başarının en büyük etkenlerinden birinin de sefaletle mücadele ve bunu ortadan kaldırılması olduğunu eklemiştir.[401]

Afyon Emniyet Müdürü Selahaddin Aydın Alp tarafından 1955 yılında yayınlanan *Komünizm ve Rusya* adlı kitapta ise, Türkiye'deki komünist hareketler ve buna karşı yapılan mücadele ile ilgili bilgiler verilmiş, sonrasında komünizmle nasıl mücadele edileceğinden bahsedilmiştir. Mücadeleyi, hükümetin ve milletin alacağı tedbirler olarak ikiye ayıran yazar, devamında iki grubu da maddelendirerek detaylandırmıştır.[402]

DP döneminde, gençlerin neden komünizme eğilim gösterdiği ile ilgili de çalışılmış ve buna dair tespitler ortaya konmuştur. Bu konuda, akademisyen Hikmet Tanyu bir broşür yayınlayarak, komünist olma sebeplerini, birçok etkenden yola çıkarak sekiz ana başlığa ayırmış, bunları da otuzyedi madde ile izah etmiştir.[403] Tanyu'ya göre komünizm, Allahsızlık, din, vatan, milliyet değerlerinden yoksun insanlık, aile, ahlak, iffet, namus, mülkiyet ve özgürlük düşmanlığı demektir. Komünist propagandası farklı kurnazlıklarla, Türk milliyetçiliğine hücum etmektedir. Bunların titiz bir şekilde ele alınmasını ve kurnaz taktiklerin dikkatlice takip edilmesi gerektiğini söylemektedir. Tanyu, komünizmle mücadelenin sadece emniyet alanının bir meselesi olamayacağını eğitim, kültür, basın ve milli savunma gibi birçok alanda dikkat edilmesinin gerekliliğini belirtmiştir. [404]

2.2.2. Basında Tartışılan Komünizmle Mücadele Önerileri

Komünizme dair gelişmeler ve meseleler, basında köşe yazarlarının sıklıkla kaleme aldıkları konu başlıklarından olmuştur. Bu anlamda komünizmle mücadele konusu da sıklıkla ele alınmıştır.

1940'ların sonlarına doğru CHP'nin komünizmle mücadeleye dair vurguları artmış, basın dünyasından da bu yönde tavsiye ve eleştiriler sıklıkla gelmeye başlamıştır.

---

[401] Arsoy, H. (1954). ***Komünizm Tehlikesi ve Korunma Çareleri***, Ankara: E.U.Rs. Yayınları, 14-18.
[402] Alp, S. A. (1955). ***Komunizm ve Rusya (Türkiyede Komunist Hareketleri),*** Afyon: Güven Matbaası. Alp, 1953 yılında Emniyet Genel Müdür Vekili Kemal Aygün'ün kitaba dair takdirlerini belirten notunu da kitabın ön kısmına eklemiştir.
[403] Tanyu, H. (1958). ***Niçin Komünist OluyorIar?***, Ankara: Serdengeçti Neşriyatı, 5-25.
[404]Tanyu, ***a.g.e.,*** 1958, 32-44.

*Kudret*gazetesinde Abdullah Caner, baskı ve şiddet uygulamak, aleyhte mitingler düzenlemek, solcu hocaları istifaya zorlamak gibi metotların komünizmle mücadelede etkisiz olduğunu; vakit kaybetmeden kanunî düzenlemelere gidilmesi, insanların hayat standartlarını artıran uygulamaların geliştirilmesinin gerekli olduğunu belirterek, komünistlerin yaptıkları propagandaların ellerinden alınabileceğini belirtmiştir. Yazısının sonunda, iktidarın bu söylediklerini yapacak iradesi yoksa hiç vakit kaybetmeden bir seçime gidilmesini istemiştir.[405] Yine *Kudret* gazetesinde isimsiz bir başmakalede, komünizm ikiye ayrılarak; bir yüzünün siyasi bir felsefe olduğu, diğer yüzünün ise Rusya lehine bir emperyalizm aracı olduğu değerlendirilmiştir. Bu anlamda komünizmle mücadeleye bu iki açıdan bakılması gerektiği belirtilerek, daha çok beşinci kol faaliyeti şeklinde gerçekleştirilen, casusluk faaliyetlerine odaklanılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun için de kanunî mevzuatın güçlendirilerek mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiştir.[406] HikmetBayur ise, komünizmle mücadelede Rusya'da yaşanan olumsuzluklar üzerinden tersine propaganda yapmanın önemine değinmiştir. Diğer taraftan demokratik gelişime önem verilmesi, ekonomik durumun düzeltilmesi, yolsuzlukların önlenmesi gerektiğinden bahsederek bunu yapamayan veönleyemeyenlerin komünizmle mücadeleyi zaafa uğratacağını belirtmiştir.[407]

1948 yılında hükümetin resmî anlamda komünizmle mücadeledeki yetersizliğine vurgu yapan Bahadır Dülger, mücadelenin daha sistemli bir şekle getirilerek, var olan kanunların etkisizliğinden cesaret alan bu ideolojinin daha fazla canlanmadan ezilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Komünistliği tasfiye etmede özel bir kanun çıkarılmasını istemiş, bu anlamda "demokrat Amerika'dan, profesör olsa bile bir hocayı üniversiteden kovabilen İngiltere'den" örnek alınabileceğini yazmıştır.[408] Aynı düşüncede olan Ali Naci Karacan da, çok değişken fikir yapılarına bürünebilen komünizmin, toplumun tüm insanî yönlerine sokulmak istediğinden bahsederek, komünizmle mücadelenin normal hukuk devleti kurallarıyla yürütülmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. "Demokrat Amerika'da" olduğu gibi yeni kurallar getirilmesinin gerekliliğine vurgu yaparak, gerekirse istisnaî kanun yollarına başvurulması gerektiğini söylemiştir.[409]

---

[405] Caner, A. (11 Ocak 1948). "Hâdiseler Karşısında Kızıl Propaganda", ***Kudret***, 1, 3.
[406] (05 Mayıs 1948). "Komünizmle Mücadele", ***Kudret***, 1, 4.
[407] Bayur, H. (13 Haziran 1948). "Komünistlikle Mücadele", ***Kudret***, 1, 4.
[408] Dülger, B. (11 Nisan 1948) "Komünistliği Tasfiye İçin de Hususi Bir Kanun İsteriz", ***Son Saat***, 1, 4.
[409] Karacan, A. N. (19 Ağustos 1950). "İdeal Kabus", ***Milliyet***, 1.

Zafer gazetesinden Hüsnü Hâmit Koptagel, komünizmle mücadele ile ilgili iki makale yazmış ve ilkinde komünizme yönelik ele alınan kanun maddelerini değerlendirerek, bunların gerekli ve önemli olduğuna değinmiştir.[410] Diğer makalesinde ise komünizmle mücadelede kanuni düzenleme yapmanın yeterli gelmeyeceğini ifade etmiştir. Komünizmin elindeki en önemli silahın propaganda olduğuna vurgu yaparak, üniversitelerin ve halkevlerinin daha donanımlı bir şekilde halkı bu silaha karşı ikaz etmeleri lazım geldiğini belirtmiştir.[411] Yine *Zafer* gazetesinde, 12 Mart 1950'de Falih Rıfkı Atay'ın *Ulus* gazetesinde yayınladığı "Kızıllık" makalesinin broşür halinde bastırılıp köylere dağıtılmasını konusunu ele alan Adviye Fenik, Atay'ın köy halkının komünistlere karşı uyanık olunması yönündeki tavsiyelerini takdir ederken, seçimler öncesi köye giren her yabancının bir komünist olabileceği endişesini uyandıran yaklaşımını eleştirmiştir. Bu konularda emniyet birimlerinin öncü rol oynaması gerektiğini, vatandaşa bu konularda telkin ve tavsiyelerde bulunmanın yanlışlığından bahsetmiştir. İktidarın komünizmle mücadelede hukuki yollardan harekete geçmesi gerektiğini ilave etmiştir.[412]

DP'nin iktidarı ile birlikte komünizmle mücadelenin artık daha kararlı ve etkili bir şekilde devam edeceği vurgusu görülmüş ve bu yönde basında birçok yönlendirmeler olmuştur. *Serdengeçti* dergisinde, yumurtanın kapıya dayandığını ve artık görünürde olan bir mücadeleden vazgeçerek işi ciddi tutmak gerektiğinin altını çizen M. Zeki Sofuoğlu, bu meselede toplumda var olan altı temel güçlü olan özelliğin korunması ve zaafa uğratılmaması gerekliliğine işaret etmiştir. Bunları milliyet, özgürlük, hukukî ve sosyal adalet, aile, din ve mülkiyet olarak belirlemiştir.[413]

Komünizmle mücadelenin öncü isimlerinden Nejdet Sançar, birkaç maddelik kanunla, komünistleri vatandan kovmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Bir yandan polis vasıtasıyla maddî takip yapılıp, toplumsal adaletsizliklerin en kestirme yoldan gidermek gerektiğini; diğer yandan fikren ve yayın yoluyla mücadelenin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.[414]Sançar, **"**moskofçu" olarak tabir ettiği komünistlerin en etkili silahlarından olan propaganda unsurunun ellerinden alınması gerekliliğini vurgulamıştır. Buna yönelik olarak matbaacı, kitapçı ve bayilerin komünist yayınlara karşı boykot ilan etmesi lazım

[410] Koptagel, H. H. (29 Haziran 1949). "Aşırı Cereyanlarla Mücadele Tedbirleri", ***Zafer***, 1, 5.
[411] Koptagel, H. H. (2 Temmuz 1949). "Ölüm Kalım Dâvası ve Komünizm Mücadelesi", ***Zafer***, 1, 5.
[412] Fenik, A. (15 Nisan 1950). "Kızıl Tehlikeye Karşı Broşür", ***Zafer***, 1, 6.
[413] Sofuoğlu, M. Z. (10, Mayıs 1950). "Komünizmle Mücadele Etmenin En İyi Şekli Nedir?", ***Serdengeçti***, 4(4), 4.
[414] Sançar, N. (30 Ağustos 1950). "Komünistle Savaş", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(3), 3.

geldiğini, böylelikle dağıtılan bildiri, dergi gibi yayınları bulunduğunda yok etmekten daha önleyici ve etkili bir tedbir getirilmiş olacağını yazmıştır.[415]Yine basın alanında komünistlerin mizah unsurunu kullanarak, Türk toplumunun temel değerlerine saldırıldığını da eklemiş ve "öz Türkçecilik" gibi taktiklerle Türklerin nesillerle arasındaki fikri bağların koparılmaya çalışıldığından da bahsetmiştir. Resmî kurumlarda ve stratejik konumlarda komünistlerin çalıştırılmaması gerektiğini ve barınanların da mevcut görevlerinden uzaklaştırılmaları gerektiğini söylemiştir.[416]

Komünizmle mücadelede yetkili bir kurum oluşturulması gerektiğini söyleyenler de olmuştur. *Ulus* gazetesindeki yazısında Hüseyin Cahit Yalçın, komünizmle mücadelede hangi söz ve eylemin komünizm propagandası kapsamında değerlendirilmesi gerektiği meselesinin zorluğuna dikkat çekerek, bir üst danışma rolünü oynayacak yüksek bir Millet Meclisi komisyonuna ihtiyaç bulunduğunu kaydetmiştir. Komisyonun tüm partilerden temsilci alarak, tüm komünistlik yayınlarını ve propagandasını denetleme görevini yerine getirmesini, aksi halde komünizm aleyhindeki tüm tedbirlerin ve kanun hükümlerinin yeteri kadar tesirli olamayacağını belirtmiştir.[417]*Cumhuriyet* gazetesinde Falih Rıfkı Atay, komünistlerin düşüncesini anlamadan onları tespit ederek bir teşhisin ortaya konmasının mümkün olmayacağını söylemiştir. Sosyal ve ekonomik anlamda birçok komünist doktrinin aynı zamanda sosyalizmin alt kolları olmasından dolayı bunun olamayacağını belirtmiştir. Atay, bir insanın konuşmaları, eserleri ve davranışlarından yola çıkarak komünist olup olmadığına ancak alanında uzman bir heyet tarafından karar verilebileceğini söylemiştir.[418] Aynı düşünce DP iktidarı öncesi *Millet* dergisi tarafından da ele alınmış ve komünist faaliyetleri ile ilgili bir meclis inceleme heyetinin TBMM bünyesinde kurulması gerektiği savunularak bu yapının objektif bir şekilde çalışmasını sağlayacak yasal düzenlemeleri yapması ve sonunda heyetin suçu sabit görülenlerle ilgili işlem yapması ve görevlerinden uzaklaştırması istenmiştir.[419]

Orkun dergisi yazarlarından İsmet Tümtürk, komünizmle mücadelenin, dünyanın genel durumuna bakıldığında Rus ile mücadele anlamına geldiğini belirtmiştir. Geçmiş

---

415 Sançar, N. (5 Aralık 1950). "Moskofçulukla Savaşta Matbaa, Kitapçı ve Bayilere Düşen Vazife", ***Tanrıdağ***, (3), 4, 8. Aynı yazı başka yerde 8 yıl sonra tekrar yayınlanmıştır bkz. Sançar, N. (30 Nisan 1958). "Moskofçulukla Savaşta Matbaa, Kitapçı ve Bayilere Düşen Vazife", ***Ocak***, (53), 5.
416 Sançar, N. (2 Nisan 1959). "Niçin Komunist Oluyorlar", ***Türk Yurdu***, (49)272, 54.
417 Yalçın, H. C. (24 Haziran 1950). "Komünizme Karşı Hükümetin Politikası", ***Ulus***, 1, 3.
418 Atay, F. R. (13 Ağustos 1950). "Moskovacı", ***Cumhuriyet***, 2.
419 Gök, S. (2009). "Tek Parti İktidarında Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği", A***.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, (41), 365.

tarihimizin Ruslarla mücadele ile dolu olduğunu ve Türklerin varlık-yokluk meselesinde, bu mücadeleden galibiyetle çıkmasının önemli olduğunu söylemiştir. Tümtürk, komünizmle mücadele yollarını; manevi açıdan doğrudan mücadele, toplumsal adaletsizliklerdeki sebep ve bahaneleri ortadan kaldırmaya yönelik mücadele, maddi anlamda doğrudan mücadele şeklinde üç grupta toplamıştır. Bu mücadelenin netice vermesi için, tüm bu yolların ahenkli ve bütüncül bir şekilde uygulanmasının yanında uygulayıcıların da kimler olduğunun belirlenmesinin önemli olduğunu belirten Tümtürk, komünizmle mücadele etmede en etkili araçların ise din ve milliyetçilik olduğunu vurgulamıştır.[420]

Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver, kendine ait olduğu bilinen "Hem Nalına Hem Mıhına" adlı sütununda, toplumsal adalet kavramını sürekli propaganda unsuru olarak kullanan komünizmin elinden bu enstrümanın alınmasını gerektiğini, komünizmle mücadelede sosyal adalet mekanizmasının her anlamda hayata geçirilmesinin, yasaklayan ve ceza koyan uygulamalardan daha tesirli bir çare olduğunu vurgulamıştır.[421]

Daha sert önlemlerin tavsiye edildiği yazılar da olmuştur. *Milliyet* gazetesinde Ali Naci Karacan, komünizmle mücadelede daha radikal tedbirlerin alınmasına ihtiyaç duyulduğunu, bunun için derinlikli incelemeler yapılmasını, idam ve sürgün cezalarını da içeren en tesirli kanunî düzenlemelerin mevcut iktidar tarafından bir an önce yapılması lazım geldiğini belirtmiştir.[422]*Serdengeçti* dergisinde, Nazım Hikmet'in hapishaneden çıkarılarak, komünist memleketlere gönderilmesini, geri kalanların da belediyelerin zehir ilaçlarıyla yok edilmesi tavsiye edilmiştir.[423] Komünizmle mücadelede komünist casusların tespit ve teşhirinin milli bir vazife olduğunu söyleyen *Komünizme Karşı Mücadele* gazetesi, bu meselenin bir yönünün de teşhir ve tespit etmek olduğunu, bu yüzden komünistlerin isimlerinin ve faaliyetlerinin, delilleriyle birlikte kendilerine bildirilmesi istenmiştir.[424]

Komünizmle mücadelede en önemli araçlardan biri olarak dini değerleri ve İslam dinini öne çıkaran yazılar olmuştur. *Büyükdoğu* dergisinde M. Raif Ogan, komünizme karşı en

---

[420] İsmet Tümtürk'ün "Komünizmle Mücadele" adı altında üç kısım halinde yazdığı yazıları için bkz. Tümtürk, İ (13 Ekim 1950). "Komünizmle Mücadele I", ***Orkun***, (2), 4-6; Tümtürk, İ (3 Kasım 1950). "Komünizmle Mücadele II", ***Orkun***, (5), 6-7; Tümtürk, İ (10 Kasım 1950). "Komünizmle Mücadele III", ***Orkun***, (6), 10-11.
[421] Daver, A. (8 Eylül 1951). "Komünizm Zehrinin Panzehiri", ***Cumhuriyet***, 2.
[422] Karacan, A. N. (8 Kasım 1951). "Zehire Karşı Zehirle Mücadele!", ***Milliyet***, 1, 7.
[423] (Mayıs 1950). "Ahmet Emin Yalman-Nazım Hikmet Ran", ***Serdengeçti***, 4(10) , 7, 13.
[424] (1 Kasım 1950). "Komünistleri Tesbit Ediniz!", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(7), 2.

önemli savunma silahının din ve iman olduğunu, çünkü komünizmin ilk iş olarak kendine inananları dinsizliğe sürüklediğini söylemiştir.[425] Bu hususta İleri Jön Türkler ve onların Paris'teki konferanslarını örnek gösteren Ogan, asıl mücadelenin polisiye ve kanunî tedbirler ile değil, din ve iman ile olabileceğini vurgulamıştır.[426]

Siyasetin muhalefet kanadındaki yazarlarından da öneriler gelmiştir. *Ulus* gazetesi yazarı CHP milletvekili Nihat Erim, DP Hükümetinin komünizmle mücadelesine tam destek vermenin, bir vatanseverlik vazifesi olduğunu ve bu meselede alacağı kararlarda kendilerinden teşvik göreceklerini yazmıştır. Ancak hükümetin bunu yaparken, kendilerine yönelik her eleştiriyi ve muhalefeti komünistleri takip etme işinde paravan yapmamasını da tavsiye etmiştir. Aksi halde bu şekildeki bir sindirme politikasının, hükümetin sağlıklı karar alma süreçlerini zedeleyeceğini ve ortada yalnızca kendisine ölçüsüz destek verenleri bulacağını söylemiştir. Kominformun faaliyetini önleyici tedbirler alırken, muhalefeti de onlarla aynı safta göstermek gayretinin yanlış bir taktik olacağını ve başbakanın kendisini bundan süratle kurtarmasını tavsiye etmiştir.[427]Millet Partisi yayın organı olan *Kudret* gazetesindeki bir yazısında Hikmet Bayur ise, DP Hükümetini agresif bir komünist karşıtı duruş sergilememesi üzerinden eleştirerek, Türkiye'den toprak ve üs talep eden Rusya ile her türlü ilişkinin kesilmesi gerektiğini yazmıştır. [428]

1951 yılında gerçekleştirilen tutuklamalar sonrası komünizmin Türkiye'de ağır yara alması üzerine komünizmle mücadele önerileri de değişmiştir. *Hürriyet* gazetesi yazarlarından Sedat Simavi, 17 Kasım'da kaleme aldığı yazısında, 1951 Tevkifatı sonrasında yapılan soruşturmalarla, komünizme karşı çok ciddi bir mücadelenin verilmesi gerektiğinin ortaya çıktığını söylemiş, bu nedenle iki başlı canavar olarak nitelendirdiği Cumhuriyet rejiminin düşmanları ile komünistlerin aynı yöntemle başlarını büyütme şanslarının ortadan kaldırılması gerektiğini belirtmiştir.[429] 1955 yılına gelindiğinde *Forum* dergisi, komünizmle mücadelede ölçünün kaçırılmaması gerektiğini ve itidal içinde hareket etmenin şart olduğunu yazmıştır. Birkaç marjinal ve kısır yazardan başka fikir hayatında komünist ideolojisinde pek kimsenin kalmadığı hatırlatılarak, mücadelede "hain, alçak,

---

[425] Ogan, M. R. (2 Şubat 1951). "Bütün Sırlarını İfşa Ediyoruz", ***Büyükdoğu***, 7(46), 6.
[426] Ogan, M. R. (12 Ocak 1951). "Halimizin Panoraması", ***Büyükdoğu***, 7(43), 6.
[427] Erim, N. (1 Ağustos 1950). "Serbest Münakaşa ve Faydaları", ***Ulus***, 1, 3.
[428] Democracy in Turkey: 1950-1959 (DT.): 983.61. 620pp. 25.02.1950-11.08.1952. (Records of the Department of State relating to Internal Affairs: Turkey, 1950-1954.) "Democracy in Turkey: 1950-1959", Türkiye'nin 1950-1959 yıllarındaki demokrasi hareketlerine yönelik politik, sosyal ve ekonomik gelişimiyle ilgili ABD Dışişleri Bakanlığı'nın birincil kaynak bilgileri sınıflandırdığı veritabanıdır.
[429] DT. 983.61. 620pp. 25.02.1950-11.08.1952.

bozguncu" gibi keskin yaklaşımların olumlu neticeler vermediği, daha yapıcı ve pozitif bir alternatifin oluşturulması gerektiği belirtilmiştir.[430] 1957 yılında *Ocak* gazetesinde, *Çakmak* dergisinden alıntılanan bir yazıda daha farklı öneriler getirilmiştir. Komünizmle mücadelede "gizli emniyet servisi" ile "Birinci Şube"nin mevcut olduğunu ancak bunların nihayetinde resmî kurallara tabi olarak çalıştığını ve fikirlerin fiil haline gelişini bekledikten sonra harekete geçmek zorunda kalan teşkilâtlar olduğu belirtilmiştir. Yasal çerçevede kalmakla yükümlü bu kurumların başarısı takdir edilmekle birlikte, komünizmle mücadelede bunun yeterli olmadığı vurgulanmış ve bazı basit mücadele önerileri getirilmiştir. Devlet radyolarında, "komünizmle mücadele saati" oluşturmak, devlet yardımı ile komünizm karşıtı filmler yapmak ve bunları seyyar sinemalarla köylere kadar göndermek, aynı şekilde komünizm karşıtı tiyatro piyesleri yazdırmak, basın yayın alanında devletlerarası komünistle mücadeleyle irtibat tesis ederek bir şube kurmak bunlardan bazıları olmuştur.[431]

Komünizmle mücadeleye dair getirilen tüm bu öneriler, DP'nin meseleye dair yaklaşımlarını şekillendirmiştir. Getirilen bazı aşırı önerilere karşın DP'nin en azından görünür bir düzeyde, hukuk kuralları çerçevesinde ve demokratik bir seviyede mücadeleye gayret ettiği görülmüştür.

2.3. Demokrat Parti İktidarı Sonrası Komünizm Tartışmalarının İlk Aşamaları

2.3.1. Nazım Hikmet'in Kurtarılması Kampanyası

1950 seçimleri öncesinde, CHP Hükümetinin gündeminde olan af konusu TBMM'de tartışılmaya başlanmış ancak kapsamına dair bir netlik ortaya çıkmamıştır.[432] Bu sırada tutuklu bulunan ve Türk komünist düşüncesinin sembol isimlerinden olan Nazım Hikmet'in serbest bırakılması bir anda gündemde kendine yer bulmuştur.[433] Avrupa'da Paris merkezli olmak üzere dış dünyadan ve içeriden buna yönelik protesto hareketleri yükselmeye başlamıştır.[434] Bu konuda Avrupa'daki derneklerin yanı sıra yurtiçinde de bazı

---

[430] (15 Haziran 1955). "Türkiyede Yıkıcı Cereyanlar Meselesi", ***Forum***, 3(30), 2- 3.
[431] (7 Şubat 1957). "İktibaslar: Komünizmle Mücadele", ***Ocak***, 1(32), 5.
[432] (4 Mart 1950). "Af Kanunu Tasarısı Hakkındaki Tefsirler", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
[433] Arcayürek, bu gündemin ortaya çıkmasında gazeteci Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, Nazım Hikmet'i ziyareti önemli bir rol oynadığını söylemiştir. Liberal yönleriyle bilinen bir ismin, komünistlikten mahkûm biri ile görüşmesi ve hatta affı yönündeki açıklamaları "*düşün alanındaki barometreyi hızla yukarılara tırmandırmıştır.*" Bkz. Arcayürek, C. (1985). ***Açıklıyor-1, Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951***, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 156-157.
[434] Paris'te Jön Türkler Birliği öğrencileri ile birlikte şair Tristan Tzara, "Nâzım Hikmet'i Kurtarma ve Yapıtlarını Yayma Komitesi" kurmuş ve tanınmış sanatçı ve bilginleri hareketin içine katmaya çalışmıştır.

kişilerden ve derneklerden devlet yetkililerine çok sayıda dilekçe ve telgraf gönderilmiştir.[435] Dış basın kuruluşları bu konuda haberler yazmıştır.[436] Bu yoğun protestolara karşılık, Nazım Hikmet'in affedilmesi talebini reddeden dernekler de olmuştur.[437]

Uluslararası anlamda komünist dayanışmasının bir örneği olabilecek "Nazım Hikmet'i Kurtarma" kampanyası, araya 1950 seçimlerinin girmesiyle CHP Hükümetinin gündeminden düşmüştür.[438] Seçimden sonra iktidar olan DP'nin vaatleri arasında af düzenlemesinin de olması, Nazım Hikmet'in mahkûmiyetinin tekrar gündeme gelmesi için yeni bir fırsat doğurmuştur. Bunun için yapılan bir toplantı meselenin tekrar tartışılmasını sağlamıştır.

2.3.2. Çiçek Palas Olayı

Seçimlerden hemen sonra DP'nin af kanunu ile ilgili vaadinin Nazım Hikmet ve solcu çevreleri de kapsayacak şekilde uygulanabilmesi için TKP'nin kontrolündeki İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (İYTGD) ve solcu aydınlar kamuoyu üzerinde baskıyı artırmak istemişlerdir.[439] Bu düşünceyle, Nâzım Hikmet'in affı için başlatılan "Nâzım Hikmet'i Kurtaralım!" kampanyasıyla İYTGD üyeleri büyük bir çaba ortaya koyarak,

---

Bu komite kampanyayı bütün dünyaya yaymaya çalışmış, NewYork'ta Türk Konsolosluğu önünde gösteriler düzenlemiştir ve yine Jön Türkler Birliğinin girişimi üzerine, UNESCO'da bir "Nâzım Hikmeti Kurtarma Komitesi" kurulmuştur. Bkz. Sertel, Y. (2008). ***Nazım Hikmet ile Serteller: İdeolojileri, Yaşamda Bilinmeyenler***, İstanbul: Everest Yayınları, 92.

[435] Tristan Tzara ve UNESCO, Başbakan'a Nâzım Hikmet'in serbest bırakılmasını isteyen bir mektup göndermişlerdir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 2008, 93. Ardından "Uluslararası Hukukçular Örgütü" Nâzım Hikmet'le ilgili alınan kararı ve alınan kararların nasıl uygulandığına incelemek üzere Türkiye'ye bir heyet göndereceğini ilan etmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1977, 180. Ülke içinde de bir kısım avukat, açlık grevine başlayacağını söyleyen Nazım Hikmet'in affına yönelik Cumhurbaşkanı ve Başbakana dilekçe vermişlerdir. Bkz. (5 Nisan 1950). "Af Tasarısının Çıkarılması İçin Meclisin Fevkâlede İçtimaa Çağrılacağına Dair Rivayetler", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; Grev kararı sonrası bazı sanat ve fikir adamlarının da imzanın yer aldığı bir dilekçe Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Bkz. (5 Nisan 1950). "Af İçin Yeni Bir Teşebbüs", **Cumhuriyet**, 1, 3.

[436] Amerika'da 14 Nisan 1950 tarihli *Daily Worker* gazetesi, "Türkiyenin en büyük şairi tehlikede" başlıklı bir yazı yayınladığı belirtilmiştir. Bkz. (1 Mayıs 1950). "Dünya Basınında Nâzım", ***Barış***, 1(2), 5. Fransız basınında ise Nazım Hikmet'in kurtarılmasının önüne hiçbir şeyin geçemeyeceğini ve yakında hapishaneden çıkacağı ilanedilmiştir. Bkz. Darendelioğlu, İ. E. (1978). ***Nazım Hikmet, Vatan Haini mi? Vatan Şairi mi?,*** İstanbul: Orkun Yayınevi, 96.

[437] Türk Kültür Ocağı ve Türk Gençlik Teşkilatı gibi milliyetçi dernekler, 9 Nisan 1950'de Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Günaltay'a bir telgraf göndermişler ve çıkarılması düşünülen bir aftan komünistlerin faydalandırılmamasını, affedilmelerinin milliyetçi cephe açısından kabul edilemez olduğunu bir uyarı niteliğinde dile getirmişlerdir. Bkz. Yavrucuk, S. (1951). ***Komünist Nâzım Hikmet'in 185 Himayecisine***, Ankara: Güven Basımevi, 9.

[438] Çavdar, bu konunun gündemden düşmesinin sebebini, CHP'nin solcu bir şairin adli hata sonucu bile olsa affedilmesini sağlamasının, seçimlerde DP tarafından kendi aleyhine istismar edileceğini düşünmesi olarak gösterir. Bkz. Çavdar, T. (1996). ***Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995),*** Ankara: İmge Kitabevi, 29.

[439] Özdemir, Şendil, ***a.g.m.,*** 2016, 343. Bu arada yurtdışından Nazım Hikmet'e yönelik de destekler devam etmiştir. Yurtdışından gelen protesto telgrafları için bkz. BCA. 30.1.0.0/5.24.8., 16.05.1950.

kendi yayın organları olan *Hür Gençlik* ve *Nâzım Hikmet* dergilerinde bu meseleyi gündemde tutmuşlardır.[440] İYTGD yönetimi, kampanyayı bir toplantı ile legal anlamda da anlatmak istemiş ve yer tahsisi için dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay ile görüşmüştür. Valilik gerekli izinleri sağlarken, toplantının yapılacağı yerde ve çevresinde gerekli güvenlik tedbirlerini de almayı ihmal etmemiştir.[441]

Aksaray Lâleli'de, "Çiçek Palas" adlı salonda 15 Mayıs 1950 tarihinde, genel seçimlerin bir gün sonrasında bu toplantı gerçekleşmiştir. Nâzım Hikmet'in annesi ve teyzesinin de içinde olduğu 200'den fazla kişinin katıldığı toplantı, İYTGD başkanı İlhan Berktay'ın açılış konuşması ile başlamıştır.[442] Bu organizasyonu haber alarak toplantıya katılan milliyetçilerden, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden İlhan Darendelioğlu ilk tepkiyi dile getirerek, konuşmaların "Moskova ağzı" ile yapıldığını vurgulamıştır.[443] Bunun üzerine karşılıklı atışmalar ilerleyip, bir arbede durumuna gelindiğinde milliyetçi öğrenciler İstiklâl Marşı'nı söylemeye başlamışlar ve karşılarındaki kalabalık kitle de onlara katılmak durumunda kalmıştır. Sonrasında salonun kapıları orada bulunan emniyet görevlilerince kapatılarak, tüm katılımcıların kimlik tespiti işlemine başlanmıştır. Bu sırada olaylardan haberdar olan üniversite öğrencileri, Çiçek Palas'ın bulunduğu yerin etrafında toplanmaya başlamışlar ve toplantıdaki solcu öğrenciler aleyhine tezahüratlarda bulunmuşlardır. Toplantı salonuna girilmek istenmesi üzerine, emniyet görevlileri buna engel olmuşlardır. Bu sırada olay yerine İstanbul Valisi de gelmiş ve getirtilen kamyon ve otobüsler

---

[440] İYTGD bu kampanya dahilinde "Nâzım Hikmet'i Kurtarınız" beyannameleri hazırlayıp, dağıtmıştır. Bkz. (11 Mayıs 1950). "Nâzım Hikmet'i Kurtarınız", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (1), 1, 3.; (1 Mayıs 1950). "Nâzım Hikmet'in Kurtarılması İçin Dünya Halk Oyu Sesini Yükseltti", ***Hür Gençlik***, 1(7), 3.; (15 Mayıs 1950). "Dünya Aydınları Savaşa Devam Ediyor", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (2), 2.; (24 Mayıs 1950). "Nazım Hikmet Yeni Siyasi Durum Karşısında Açlık Grevine Ara Verdi", ***Nuhun Gemisi***, 1(30), 1.; (20 Haziran 1950). "Amerikalıların Protestosu", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (8), 3.; (20 Haziran 1950). "Yeni Türk Hükümeti Nazım Hikmeti Kurtarabilecekmi?", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (8), 2.; (27 Haziran 1950). "İskoçyada", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (9), 3.; (4 Temmuz 1950). "Milletlerarası Demokrat Hukukçular Birliği", ***Nâzım Hikmet Dergisi***, (10), 1.

[441] Salonun karşısındaki otopark ve bağlı bulunduğu sokak, sabah vaktinden itibaren Emniyet birimlerince geçici bir karakol haline getirilmiştir. Yine salonda da dinleyicilerin üçte biri kadar sivil polis olduğu, olayların yükseldiği anlarda gözlemlenebilmiştir. Bkz. Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 44-46.; Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 169. Emniyet bu tedbirleri alırken, komünistler de işçilerden insanları, sopalı olacak şekilde örgütlemişlerdir. Dışarıda önlem alan bu grup, bir saldırı durumunda mukavemet göstereceklerdi ancak yoğun bir kitle ile karşı karşıya kalmaları üzerine bir varlık gösterememişlerdir. Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 25-26.; Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 168.

[442] (16 Mayıs 1950). "Lâlelide Çiçek Palasta Dünkü Hadise", ***Cumhuriyet,*** 1, 4. Çiçek Palas toplantısında yapılan tüm etkinlik konuşmalarının tamamı için bkz. (Haziran 1950). "Çiçek Palas Toplantısı Aydın Gençliğin Zaferi Oldu", ***Hür Gençlik***, 1(8), 2, 6.

[443] 1951 yılının Haziran ayına kadar devam edecek olan Çiçek Palas olayları davasında, toplantıya katılan ve milliyetçi kanattan tek âmme şahidi olarak ifadesine müracaat edilen İlhan Darendelioğlu, olayların detaylarını kendi bakış açısından eserlerinde işlemiştir. Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1978,101-111.; Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961,190-201. Çiçek Palas toplantısına katılan tüm milliyetçi öğrencilerin listesi için bkz. (15 Eylül 1950). "Çiçek Palas Kahramanlarının Listesi", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 1.

vasıtasıyla katılımcılar olay yerinden tahliye edilmişlerdir.[444] Olaylar daha da ciddi bir duruma gelmeden yatıştırılmış, İstanbul Valisinin talebi ve konuşması üzerine kalabalık düzenli bir şekilde dağılmıştır. Vali öğrencilere yönelik olarak, "Cumhuriyeti zararlı yabancı ideolojilere karşı korumak hususundaki duyguların iyi anlaşıldığını" vurgulamıştır.[445] Komünistler açısından ise olayların büyümesinde Valinin kışkırtıcı konuşmaları etkili olmuştur.[446]

Günlük basında toplantıda yaşanan olayların işlenişi büyük olmuştur.[447] Çiçek Palas'ta gerçekleştirilen bu toplantının sonunda, organize edenler açısından istenmeyen hadiseler oluşmuşsa da, sonuçları ve toplantının propagandasının yapılması yönünden bu durumun onlar adına ses getirdiği de söylenebilir.

Çiçek Palas olayları, komünistlerin ilk defa daha kitlesel ve kamuya açık bir alanda cesurca bir araya gelebildikleri bir komünist propagandanın tezahürü olarak da algılanmıştır.[448] Komünistler açısından ise, milliyetçilerin bu taşkınlıklarının sebebi, Nâzım Hikmet'in uzun yıllar tutuklu kalmasını sağlayanların teşvik ve yönlendirmeleri ile gerçekleşmiştir.[449]

---

[444] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 217.

[445] DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyeliği de yapmış olan İstanbul Valisi, öğrencilere: "*Sevgili çocuklarım, memlekete çok bağlı olduğunuzu biliyorum. Millî hislerinizi ve sizlere emanet edilen Cumhuriyeti zararlı yabancı ideolojilere karşı korumak için gösterdiğiniz hassasiyetinizi takdir ediyorum. Şimdi bu hassasiyetiniz ile uygun olarak dağılmanızı rica ediyorum."* şeklinde hitap etmiştir. Bkz. (16 Mayıs 1950). "Lâlelide Çiçek Palasta Dünkü Hadise", ***Cumhuriyet,*** 4.

[446] Toplantı sonrası gelen vali, gençlere *"taş atmayın, cam kırmayın, memurlarımız geliyor. Şimdi onları size teşhir etmek için etrafı açık kamyonetler getireceğim"* dediği belirtilmiştir. Bkz. (1 Haziran 1950). "Kanun diye, Kanun diye, Kanun Tepelendi", ***Hür Gençlik***, 1(8), 7. Olay yerine gelen İstanbul Valisi, toplantıya kstılanların aleyhinde tahriklerde bulunduğu ve resmî polis arabalarının hoparlörlerinden toplantıdakileri taşlıyanlara şu şekilde emirler verildiği iddia edilmiştir: *"Dikkatli olun, taşlar emniyet memurlarına gelmesin."* Bkz. (1 Haziran 1950). "İ.Y.T.G. Derneğinin Nâzım Hikmet Meselesi Hakkında Yayınladığı İkinci Beyanname", ***Barış***, 1(4), 5.
Milliyetçiler Derneği Başkanı Bekir Berk ise, Çiçek Palas toplantısına katılan taraftarların meydanlarda ve caddelerde dövüldüklerini dile getirmiştir. Bkz. Berk, B. (15 Temmuz 1951). "Nâzım Hikmet Mes'elesi", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(23), 4.

[447] (16 Mayıs 1950). "Dün Lâleli'de Solcularla Milliyetçi Gençler Arasında Bir Hadise Çıktı", ***Milliyet***, 1, 5.; (16 Mayıs 1950). "N. Hikmet İçin Yapılan Bir Toplantıyı Gençlik Dağıttı", ***Kudret***, 1, 4.; (16 Mayıs 1950). "Komünistlik Aleyhinde Tezahür", ***Akşam***,. 1.

[448] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1978, 103., Kısakürek, N. F. (2012). ***Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık***, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2012, 94.; Dedektif X Bir, (2 Şubat 1951). "Rapor, Devlete, Millete ve Alâkalılara", ***Büyükdoğu***, 7(46), 13-14. Ocak Gazetesi ise Nâzım Hikmet'in bir paravan olarak kullanıldığı bu olayları "facia" olarak niteleyerek, komünistlerin ilk isyan harekâtı olduğunu vurgulamıştır. Bkz. (28 Eylül 1956). "Türkiye'deki Komünistlerin İlk İsyan Harekâtı: Çiçek Palas Hadisesi", ***Ocak***, 1(21),. 8.

[449] (Haziran 1950). "Bir Faşist Komplosu mu?", ***Barış***, 1(4), 5.

Bu toplantıya katılan sekiz kişi hakkında hadise çıkarmak ve komünizm lehine propaganda yapmak suçları ile açılan davanın ilk duruşması 27 Mart 1951 tarihinde başlamıştır.[450] Gizli olarak yürütülmesine karar verilen mahkeme süreçleri, kaçaklar ve başka suçların da eklenmesi sebebiyle devam etmiş ve nihayetinde 14 Ocak 1954 tarihinde mahkûmiyet kararları bozularak beraat etmişlerdir.[451]

2.3.3. Af Kanunu Kapsamında Yaşanan Tartışmalar

Cumhuriyet dönemi boyunca çıkarılmış olan ve siyasi, sosyal açıdan sonuçları olan af yasaları, siyasette ve kamuoyunda hep tartışılan meselelerden biri olmuştur. 1950 seçimleri sonrası iktidara gelen DP'nin de ilk icraatlarından birisi, vaatleri arasında yer alan genel af kanunu olmuştur. Başbakan Menderes Hükümet programını okurken, seçimler öncesinde tartışılan bu meselenin ele alınacağından bahsederek, gerekli incelemelerin yapıldığını ve yakında elde edilecek tasarının Meclis gündemine geleceğini açıklamıştır.[452] Bu doğrultuda çalışmalarına başlayan hükümet, "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun Tasarısı" adıyla bir genel af kanun tasarısını 3 Temmuz 1950 tarihinde TBMM'ye sunmuş ve hazırlanan bu tasarı incelemesi üzerine Adalet Komisyonuna gönderilmiştir.[453]

Tasarının üzerinde en çok tartışılan maddeleri arasında siyasi mahkûmların af kapsamına alınıp alınmayacağı meselesi yer almıştır. Bu tartışmalarda daha çok ön plana çıkan, komünizme dair suç işleyenler ve bu suçla mahkûm olan Nazım Hikmet'in affa dahil edilip edilmeyeceği olmuştur. Tartışmalar daha çok DP milletvekilleri arasında geçerken, CHP milletvekillerinin tartışmalara pek katılmadıkları görülmüştür. Muhalefet adına ise daha ziyade Millet Partisi milletvekili Osman Bölükbaşı söz almıştır.

Tasarı, Adalet komisyonunun "öncelik ve ivedilik" talebi doğrultusunda 13 Temmuz 1950 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır. DP Ankara milletvekili Sadri Maksudi Arsal, görüşmelerde ilk sözü almış ve daha başlangıçta kanunun affa ihtiyaç duyan tüm mahkûmlar için yapıldığını ve yalnız bir "fert" için yapılmadığını söyleyerek, konuyu

---

[450] (28 Mart 1951). "Çiçek Palas Hadisesi", ***Milliyet***, 2.; (28 Mart 1951). "Nâzım Hikmet İçin Tezahürat Yapanlar", ***Akşam***, 1-2. Sekiz sanık öğrenci şunlardır: İYTGD Genel Sekreteri Vecdi Özgüner, Veysel Akkaş, Cenap Karakaya, Nuran Bozer, Zekai Karakaş, Şehnaz Akıncı, Enver Aytekin ve Gönül Başaranoğlu. Bkz. DT. 783.001. 153pp.25.01.1951-03.11. 1954.

[451] (15 Ocak 1954). "Komünizm Propagandasından Sanık 8 Öğrenci Beraat Etti", ***Cumhuriyet***, 7. Bu duruşmada yargılanan (önde soldan itibaren) Enver Aytekin, Cenap Karakaya, Şehnaz Akıncı, Nuran Bozer (Akşit), Gönül Akın, arka sırada Veysel Akkaş ve Vecdi Özgüner'in fotoğrafı için bkz. Ek-2.

[452] Neziroğlu, Yılmaz, ***a.g.e.,*** 2013, 758.

[453] Sönmez, C. S. (2012). "Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek:Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun", ***Yönetim Bilimleri Dergisi***, 10(20), 115.

gündemin tartışma konusu olan Nazım Hikmet'in affedilmesine getirmiştir. Ardından söz alan Adalet Komisyonu sözcüsü, Balıkesir milletvekili Müfit Erkuyumcu, başka suçlarla birlikte komünistlik suçunun tasarıya dahil edilmediğini ancak bu suçu işleyenlerin cezalarında kısmî olarak af indirimi yapılabileceğini belirtmiştir.[454]

Kanunun görüşülmesinde özellikle siyasi suçların af kapsamı dışında bırakılmış olması eleştirilmiş ve tartışma konusu olmuştur. Bu konu üzerinde konuşan DP Ankara milletvekili Ömer Bilen, komünistlik ve casusluk gibi suçların af kapsamında olmamasını takdir ederken, bir iftira ya da isnat sonucu bu suçlardan mahkûm olanlar için encümenin inceleme yapmasının daha adaletli olacağını söylemiştir.[455] DP Çorum milletvekili Ahmet Başıbüyük de komünistlerin af kapsamı dışında tutulmaları konusunda aynı fikirde olduğunu ancak kendisinin de savcılık yaptığı bir dönemde komünistlikle itham edildiğini hatırlatarak, bu konudaki çalışmanın daha dikkatli yapılması gerektiğini dile getirmiştir.[456] Aynı şekilde DP Erzurum milletvekili Emrullah Nutku, affın geniş kapsamlı olması ve siyasi suçluların da affedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Nutku konuşmasında, Sovyet rejiminin aleti ve ajanları olup komünistlikten mahkûm olanların genellikle bu suçla mahkûm edilen veya şaibelendirilen vatandaşların yanında çok az bir kitle olduğuna dikkat çekmiştir. Geçmiş devrin otoriter yapısından dolayı hükümete muhalif olan kişilerin ufak eleştirisi sebebiyle bile komünist olarak fişlendiğini ve bu yüzden birçok kişinin komünistlikle ilgisi bulunmamasına rağmen mahkûm edildiğini söylemiştir.[457]

DP milletvekillerinin tecrübelerinin de yer aldığı ve komünizmle ilgili daha duyarlı denilebilecek bu görüşlere karşılık, bu konuda tavizsiz olunması gerektiğini belirtenler de olmuştur. DP'nin bundan sonraki sürecinde komünizmle mücadeleye dair TBMM içinde en çok söz alan ve en çok gündem oluşturan milletvekillerinden biri olan Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, komünistlerin bir siyasi suçlu olarak değil, vatan haini olarak ele alınması gerektiğini belirtmiş ve bu kişilerin af kapsamına dahil edilmesi yönündeki değerlendirmelere şiddetle karşı çıkmıştır. Parti programlarında yer alan komünizmle

---

[454] (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 603.
[455] (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22,. 606.
[456] (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 610.
[457] (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 631.; Nutku, E. (1979). ***Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar (1946-1958) (Siyasi Anılarım),*** İstanbul: Fakülteler Matbaası, 171-172. DP Manisa milletvekili Yunus Muammer Alakant da, CHP döneminde işçi haklarını savunması yüzünden dönemin Çalışma Bakanı Sirer tarafından komünistlikle itham edildiğini belirterek, tüm DP'lilerin de bu ithama maruz kaldığını, yasama dokunulmazlıklarının olmadığı bir ortamda bu konuda suçlanacak olmalarına dikkat çekmiştir. Bkz. (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 650.

mücadele vurgusuna karşılık şimdi yapılan değerlendirmeleri reddettiğini ve bu konuda verilen önergelere karşı yapılacak oylamada kesinlikle aleyhte oy vereceğini net bir şekilde beyan etmiştir.[458]

Tasarının görüşülmesine ertesi günde devam edilmiş ve görüşülen bir konu da kanun tasarısının getirdiği istisnalardan biri olan Askeri Ceza Kanunu kapsamında alınan bazı cezaların affın dışında tutulması olmuştur. Tartışma özellikle bu kanun kapsamında ceza alan Nazım Hikmet'in de aftan faydalanabileceği yönünde gelişmiştir. DP Tokat milletvekili Ahmet Gürkan'ın, orduyu isyana teşvikten ceza alanların af kanunundan istisna edilmesi gerektiğine dair bir teklif vermesi üzerine, komünizme ve Nazım Hikmet'e dair tartışmalar yine artmıştır.[459] Seyhan milletvekili Remzi Oğuz Arık, tasarının sadece komünistlik ve casusluk konusunda sıkıntıya düştüğünü bunun da Askeri Ceza Kanunu *"94. maddesinin arkasına gizlenen adam"* diyerek kastettiği Nazım Hikmet dolayısıyla olduğunu söylemiştir. Arık, Nâzım Hikmet'in vatanperver olduğu fikrine katılmadığını, eğer yanlış bir mahkûmiyet varsa yeniden yargılanmasını, hasta ise tedavi edilmesinin sağlanmasını istemiş ancak affedilmesine karşı çıkmıştır.[460]

Bu konuda söz alanlardan biri de kısa bir süre sonra Milli Eğitim Bakanı olacak olan ve DP'nin komünizmle mücadelesinin önemli isimlerinden Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri olmuştur. Komünistlerin bir siyaset ve fikir suçlusu olarak değerlendirilemeyeceğini, bu kişilerin vatanına ihanet etmiş ve bu yüzden mahkûm olmuş insanlar olduğunu söylemiştir. Komünizmle mücadelede Hükümet olarak köklü karar alma azminde olduklarını söylerken diğer yandan komünist mahkûmlara *"buyurun biraz hava alın"* denmesinin mümkün olmayacağını belirtmiştir. İleri, Nazım Hikmet'in komünistliğini kendisinin bile kabul ettiğini, cesur ve kahraman biri olsa da neticede komünist olduğunu söylemiştir. Mahkûmiyeti konusunda ise kendisinin komünistlikten mahkûm edilmediğini ve komünistleri affetmemenin de bu işi çözüme kavuşturmadığını belirtmiştir. Bu yüzden Nazım Hikmet konusunun ayrı olarak tartışılma mecburiyetinin olduğunu ifade etmiştir.[461]

---

[458] Mocan ayrıca, *"Hükümet bu Af Kanunu ile beraber bir satırlık (komünist, haini vatandır, cezası idamdır) diye sarih ve esasen vadettiğimiz bir kanunla buraya gelmeli idi, o vakit düşünmeden hepsini affederdik"* diyerek bu konudaki sert tutumunu ortaya koymuştur. Bkz. (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 633-634.

[459] (14.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 23, 691.

[460] (14.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 23, 693-694.

[461] (14.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 23, 695-696. İleri, *"Nazım Hikmet'in bir şair tarafı, bir de komünist ve vatan haini tarafı vardır ve şair Nazım Hikmet'i muhakkak ki, vatan haini Nazım Hikmet*

Bu konudaki tartışmaların uzaması üzerine Komisyon sözcüsü Müfit Erkuyumcu, komünizmle ilgili suçların affının tasarıda zaten olmadığını, Nazım Hikmet'in ise komünistlik suçu sebebiyle değil orduyu isyana teşvik etme suçundan dolayı mahkûm olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden "orduya isyan" anlamına gelen Askeri Ceza Kanunu 101. ve 102. maddeleri affa dahil edilirken, "orduyu isyana teşvike" giren 94. maddenin af dışında bırakılmasının tutarsız olacağını belirterek bir bütün halinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.[462] Nihayetinde getirilen önergeler ile birlikte cezaların indirim oranı tespit edilmiş ve Nazım Hikmet üçte iki oranında ceza indirimi ile, toplam 28 yıl 4 ay olan mahkûmiyetinin 12 yıl 7 ayını tamamlamış olduğundan af kapsamına dahil olmuştur.[463]

14 Temmuz 1950 tarihinde af kanunu oybirliği ile kabul edilmiştir.[464] Kanun kamuoyu tarafından da yakından takip edilmiş ve Nazım Hikmet ile komünistlerin aftan yararlanması tepkilere neden olmuştur.[465]

Af kanunu ile DP, demokratik hakların korunması ve komünizmle mücadelenin bir arada yürütülmesi konusunda önemli bir eşikten geçmiştir. İktidara geldiğinin ilk döneminde çıkarılan bu af kanunu ile komünistlerin ve sol düşüncedeki kişilerin mahkûmiyetleri

---

çoktan öldürmüştür" diyerek, sanatçı kişiliğinin ideolojisine kurban gittiğine vurgu yapmıştır. Bkz. Aksoy, C. (Der.). (1977). ***Babam Tevfik İleri: Konuşmaları ve Görüşleri (Cilt I),*** Ankara: Ayyıldız Matbaası, 251.

462 (14.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 23, 697.

463 Sönmez, ***a.g.m.,*** 2012, 123. Nazım Hikmet hapisten çıktıktan sonra ülke dışına kaçmıştır. Af kanunundan bir yıl sonra hükümet, *"müteakiben radyo yayınlarından Türkiye'nin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhinde geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatiyle Sovyet Hükümetinin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist"* diye tanımladığı Nazım Hikmet'i Türk vatandaşlığından çıkarmıştır. Bkz. BCA. 30.18.1.2/126.56.11, 25.07.1951.

464 (15 Temmuz 1950). ***Resmi Gazete***, (7559), 1.; (15 Temmuz 1950). "Af Kanunu Kabul Edildi", ***Milliyet***, 1, 5. Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün verdiği rakamlara göre, o dönemdeki yaklaşık mahkûm sayısı 20 bin civarındadır. Bunlardan davası sonuçlanmış 103 kişi ve davası devam eden 110 kişi olmak üzere toplam 223 kişi komünistlikten mahkûm olmuştur. Bkz. (13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 22, 616.

465 Af kanunu öncesi MTTB Başkanı Suphi Baykam, Ankara'da devlet yetkilileri ile görüşmüş ve beraberinde 20 bine yakın getirdiği imzanın kendilerine faydalı olacağını söylemiş; gençlerin arzusu dikkate alınacağını ve bu kanundan komünistlerin yararlanamayacağını söylemiştir. Bkz. (28 Mayıs 1950) "Milliyetçi Gençlerin Ankaradaki Temasları", ***Milliyet***, 2. Yine Milliyetçiler Birliği Başkanı Bekir Berk, Başbakan Menderes ve Tevfik İleri'ye hitaben telgraflar çekmiş, Nazım Hikmet'i affedenleri ve serbest bırakanları milliyetçi gençliğin affetmeyeceğini yazmıştır. Bkz. Küçükalcan, K. B. (2016). ***Demokrat Parti Döneminde Milliyetçi Hareketler***, İstanbul: Aygan Yayıncılık, 57-58. Kudret gazetesi, en çok konuşulacak meselenin komünistler ve Nazım Hikmet olacağını söylemiştir. Bkz. (4 Haziran 1950). "Af Kanunu Tasarısı", ***Kudret***, 1, 4. Komünistlerin aftan yararlanacağına dair haberler tepkiye ve protesto mitinglerine neden olmuştur. Bkz. (24 Temmuz 1950). "Elazığ'da Anti-Komünist Nümayişler", ***Yeni İstanbul***, 1.

büyük oranda affedilmiştir. DP üyelerinin bir zamanlar komünistlikte itham edilmiş olmasının da bu kararın alınmasında etkili olmuştur.[466]

2.4. Demokrat Parti'nin Komünizmle Mücadelesini Şekillendiren Dış ve İç Gelişmeler

2.4.1. Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılması ve Komünist Muhalefetin Örgütsel Faaliyetleri

14 Mayıs 1950 seçimlerinden bir ay kadar sonra 25 Haziran 1950'de, Kore Savaşı ortaya çıkmıştır.[467] İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, oluşan yeni ittifakların ilk ciddi kriz alanlarından biri olan Kore Savaşı'na yönelik BM Genel Sekreteri, üye devletlerden yardım çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıyı değerlendiren ve olumlu yanıt verecek olan Türk Hükümeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Meclis Başkanı Refik Koraltan, asker gönderme kararı almadan önce İstanbul'da bulunan Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'le görüşmüşlerdir. Bu toplantı sonrası bir anlamda bu kararın mecburî ve tek yol olduğu sonucuna varılmıştır.[468]

Cumhurbaşkanı başkanlığında 25 Temmuz 1950 akşamı toplanan, Genelkurmay Başkanı ve Meclis Başkanı Refik Koraltan'ın da katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısında, BM Güvenlik Konseyi'nin Kore Savaşı ile ilgili yardım çağrısı konusu tartışılmış ve verilecek cevap şekillendirilmiştir. Nihayetinde Dışişleri Bakanı Köprülü, Kore'de savaşmak üzere 4500 kişiden oluşan bir Türk savaş birliğinin BM emrine verildiğine dair Hükümet kararını BM Genel Sekreterine bildirmiştir.[469]

---

[466] DP Isparta milletvekili Sait Bilgiç, af kanununun görüşülmesi sırasında verilen arada Başbakan Menderes'le karşılaştığını ve kendisine *"Bu fakir milletin, bu mazlum milletin binbir derdi var. Biz o dertlere yönelelim. Memleketi, 'dedim ki, demiş ki' çemberinden kurtaralım. Herkes anasından yeni doğmuş hale gelsin"* dediğini iddia etmiştir. Bkz. Bilgiç, S. (1982). "Sehpasız Bir Devrin Haysiyetli Devlet Adamı", ***100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan***, İstanbul: Tercüman Tesisleri Yayınları, 46. Af Kanununun 15 Mayıs 1950 tarihinden itibaren geçerli olması, CHP'yi rahatsız etmiş ve bunun bir politik intikamla yapıldığı yorumu yapılmıştır. Bkz. Özdemir, Şendil, ***a.g.m.,*** 2016, 346., Bunun yanında aceleyle ve yeterince hazırlık yapılmadan görüşülen af kanununun, komünistler de dahil CHP'ye muhalif olan herkesi kapsayacak şekilde çıkarıldığı düşünülmüştür. Bkz. TNA., FO 371/95267, 1951.

[467] İkinci Dünya Savaşı sonrası Kore, 38. paralele ayrılmıştır. 38. Paralelin kuzeyini SSCB, güneyini ise ABD işgal etmiştir. 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla Kore Savaşı başlamıştır. Bunun üzerine BM, barışı korumak üzere bir karar alarak üye devletlerden Güney Kore'ye yardım talep etmiştir. Kore Savaşı ile ilgili olarak bkz. Akkaya, B. (Ocak-Şubat 2012). "Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı", ***Akademik Bakış***, (28), 1-20.

[468] Erkin, ***a.g.e.,*** 1968, 152-153.

[469] Bağcı, H. (2001). ***Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar***, Ankara: Metu Press, 20. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, BM ile yapılan karşılıklı tüm mesajları TBMM kürsüsünden açıklamıştır. Bkz. (30.06.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 1, B. 15, 310-312.

Bu karar basında ve kamuoyunda olumlu karşılanmış, sivil toplum kuruluşları ve parti teşkilatlarından Başbakan Menderes'e birçok tebrik mesajı gelmiştir.[470] Öğrenci dernekleri bu karar lehine "komünizmi tel'in" mitingleri düzenlemişlerdir.[471] Kararın kamuoyunda benimsenmesi ve Kore Savaşı'na dair haberlerin aktarılması için Ankara radyosu etkin bir şekilde kullanılmıştır.[472] Bu süreçte Türkiye'deki "Amerika'nın Sesi Radyosu" da savaşla ilgili birçok yayın gerçekleştirmiş ve komünizme karşı iki ülkenin kader birliği ederek birlikte hareket etmesine yönelik propaganda haberler servis etmiştir.[473]

CHP, Kore'ye asker gönderilmesine karşı çıksa da bu itiraz, meseleye dış politika yönünden bir muhalefet değil, kararın Meclisin onayından geçirilmeksizin yürürlüğe konulması dolayısıyla usulsüz olduğuna dair biçimsel bir tavır yüzünden olmuştur. Nihayetinde bu konuda düzenlenen komünizmi tel'in mitinglerine ve toplantılarına CHP üyeleri de katılmışlardır.[474]

DP Hükümeti, NATO'ya katılma sürecinde önemli eşik olarak gördüğü bu meselede, biçimsel de olsa aykırı bir tavır istememiş ve kararın kamuoyunda meşru bir yerde kalmasını arzulamıştır. Ancak Kore Savaşı'na asker gönderilmesine itiraz eden komünist yapıda bir muhalefet gelişmesi üzerine DP, komünizmle mücadele yönünde ilk ciddi refleksini göstermiştir.[475]

2.4.1.1. Türk Barışseverler Cemiyeti

DP'ye yönelik komünistler tarafından yapılan ilk muhalif girişim Kore Savaşı'na asker gönderilmesine itiraz edilmesi nedeniyle olmuştur. Bu konuda en ciddi karşılığı vererek ön plana çıkan ise "Türk Barışseverler Cemiyeti" (TBC) adlı bir dernek olmuştur.[476]

---

[470] BCA. 30.1.0.0/17.98.34, 05.07.1950.; Cumhuriyet gazetesinde Abidin Daver, kararın isabetli olduğunu ve ABD'nin Türkiye'nin bu cesur tavrını takdir edeceğini belirterek askeri-iktisadi yardım anlamında cömert davranacağını yazmıştır. Bkz. Daver, A. (28 Temmuz 1950). "Kararımız İsabetli mi, Değil mi?," ***Cumhuriyet***, 3.

[471] Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 58.

[472] Öztan, G. G.- Öztan, T. (2012). "Militarizm ve Anti-komünizmin Kesiştiği Nokta: Kore Savaşı", ***Toplum ve Bilim***, (123), 238-239.

[473] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 187. Bu süreçte bahsi geçen radyoların etkin bir kamuoyu oluşturmak için kullanılmaları ile ilgili olarak bkz. Keloğlu, İşler, E. İ., Analı, S. (Haziran 2015). "Voice of America'dan Ankara Radyosu'na: Kore Savaşı'nda Kamuoyu Oluşturma", ***İletişim***, (22), 83-99.

[474] Toker, M. (1991a). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (DP'nin Altın Yılları 1950-1954),*** Ankara: Bilgi Yayınevi, 91.; Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 375.

[475] Özdemir, Şendil, ***a.g.m.,*** 2016, 347-348.

[476] Bu dernek ile ilgili olarak bkz. Duman, D. (Güz 2019). "Kore Savaşı ve Türkiye'de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti", ***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları***, 19(39), 665-692.

Nükleer silahlanma ve savaşa karşı 1949'da yılında uluslararası bir girişim olarak kurulan "Dünya Barış Kongresi", Stockholm'de 19 Mart 1950'de gerçekleştirdiği bir toplantı sonrası, "Stockholm Barış Çağrısı" adlı bir bildiriyle, dünyanın çeşitli yerlerinde "barışseverler"[477] hareketi olarak bilinen bir organizasyonu gerçekleştirmiştir. SSCB merkezli bir hareket olduğu iddia edilen[478] bu girişimin aldığı kararlar doğrultusunda, 1948'de görevinden uzaklaştırılan akademisyen Behice Boran tarafından Türkiye'de deTBC kurulmuştur.[479] 21 Mayıs 1950'de kurulan bu derneğin yayın organı niteliğinde olan *Barış* dergisi de doğrudan bu girişimi desteklemiştir.[480] Dernek amaçlarını, Türk halkının barış ihtiyacı için yasal çerçevede gerekli faaliyetleri ve yayınları yapmanın yanı sıra hukuki yollardan barış davasına yönelik girişimlerde bulunmak şeklinde ilan etmiştir.[481]

Bu amaçlar doğrultusunda, TBC Başkanı Behice Boran ile Genel Sekreter Adnan Cemgil, Kore'ye asker gönderme kararının iptali için TBMM'ye bir dilekçe ile başvuru yapmışlardır. Dilekçede, hükümetin Amerika senatörü ile görüşme sonrası Kore'ye asker gönderme kararının hem Türk hem de BM Anayasasına aykırı olduğu, bu kararla TBMM'ye başvurmaksızın bir savaş ilanı alındığı ve bunun da yine Anayasaya aykırı

---

[477] Bu girişim dış dünyada "pasifistler" olarak da isimlendirilmiştir. Bkz. DT. 783.001. 153pp. 25.01.1951-03.11. 1954.Ayrıca istihbarat kaynaklarında ünlü komünist şair Nazım Hikmet, Dünya Barış Konseyi Başkan yardımcısı ve Barışseverler topluluğunun yasadışı lideri olarak gösterilmiştir. Bkz. General CIA Records (CIA.) RDP78-00915R000600150006-3, 10.10.1956. (Amerika Haberalma Servisi'nin sunduğu belgeler kendi açkerişim arşivinden alınmıştır. Bkz. İnternet: Web: https://www.cia.gov/ adresinden 8 Temmuz 2019'da alınmıştır.)

[478] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 175.; Darendelioğlu, İ (1962). ***Türkiyede Komünist Hareketleri Cilt II***, İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları, 107.

[479] Sargın, N. (Kasım 1987). "Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Mücadelesine Adanmış Bir Yaşam", ***Gün***, (33), 4. Sayılgan, bu derneğin kurulma kararının muhtemelen TKP'nin direktifi ile olduğunu belirtmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 175.; Derneğin yönetim kurulunda Adnan Cemgil, Vahdettin Barut, N. Kemal Özmeriç,O. Fuat Toprakoğlu, Reşat Sevinçsoy, Muvakkar Güran vardır. Derneğin diğer üyeleri de Akça Akyokuş, Naci Ormanlar, Namık Ergün, Güleren Görkmen (Özdemir), Solmaz Görkmen, Nurettin Akkan, Sabire Dosdoğru, Turgut Pura, Macit Doğudan ve Affan Kırımlı'dır. Bkz. Duman, ***a.g.m.,*** 2019, 677-678. Landau, siyasal bir yapıda olmadığını ileri süren ama faaliyet şekillerinin TKP'nin faaliyetleri ile paralel olan bu derneğin üyelerinin hepsinin komünist olmasa da Adnan Cemgil ve Behice Boran gibi isimlerin bilinen komünistler olduğunu belirtmiştir. Bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 166. Dış raporlarda da bu cemiyetteki komünist etkinin kapsamının herkes tarafından bilinmekte olduğu belirtilmiştir. Bkz. DT. 783.00, 975pp. 01.10.1955-02.12.1955.

[480] Sayılgan bu derginin de doğrudan TKP tarafından yönlendirildiğini iddia etmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 175. Barış dergisinde derneğin kuruluş tarihi 14 Temmuz 1950 olarak tarihlendirilmiştir. Bkz. (1 Ağustos 1950). "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Basına Tebliği", ***Barış***, 1(8), 4. Basında derneğin dış ülkelerle ilişki hakkında Fransa'daki komünist liderlerden Fransız Atom Araştırmaları Başkanlığı'ndan uzaklaştırılan Juliot Curie'nin direktifleriyle hareket ettiğinin tespit edildiği iddia edilmiştir. Bkz. (21 Eylül 1950). "Barışseverler Hakkındaki Tahkikat", ***Yeni İstanbul***, 1.; (21 Eylül 1950). "Barışseverler Cemiyeti Üyeleri", ***Zafer***, 1.

[481] "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Basına Tebliği", Barış, Yıl: 1, Sayı: 8, 1 Ağustos 1950, s. 4.

olduğu, neticede bu kararın derhal iptal edilerek TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağrılması çağrısı yer almıştır.[482]

Başbakan Menderes bu telgraf ile ilgili olarak basına verdiği demeçte bu girişimi eleştirmiştir. Derneğin ululslararası bağlantılarına atıf yaparak barışseverlerin istedikleri barış söyleminden ne kastettiklerini iyi bildiklerini belirtmiştir. Komünizmle mücadele yönündeki kararlığı tekrar vurgulayarak, kanunun etrafından dolanarak ve özgürlük alanlarından faydalanılarak yapılan bu türden faaliyetler için kanunların daha yeterli hale gelmesini temin ederek kritik süreçlerde ortaya çıkacak bu gibi zararlı girişimlerin önüne geçileceğini ifade etmiştir.[483]

Menderes derneğin niyetinin barış olmadığı, dış kaynaklı bir girişim olarak komünist faaliyetler içinde bulunduğu ve Kore Savaşı kararı konusunda boşluk kabul etmeyeceklerini vurgulayarak, bu dernek ile ilgili süratle karar alacaklarının işaretini vermiştir. TBC ise gönderdikleri telgrafla birlikte kararı protesto eden bildiriler hazırlamış ve başta basın kuruluşları olmak üzere İstanbul'da dağıtmışlardır.

Dışişleri Bakanı Köprülü, TBC'nin yayınladığı bu bildirinin tamamen bir komünist propagandası ve komünist yayın dilinden başka bir şey olmadığını değerlendirerek, bunları yayınlayanların maksatlarının milletlerin istilâya karşı direnç gücünü içerden yıkmak olduğunu söylemiştir. Kore meselesi ile ilgili karara karşılık CHP'nin aldığı tavrı imalı bir şekilde eleştirerek, komünist basın dışında ülke içinde ve dışında kararın memnuniyetle karşılandığını belirterek bu konuda tarafların net olduğunu, buna göre hangi tarafta olunacağının değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.[484]

Dağıtılan bildiriye karşı gösterilen tepki ile birlikte TBC hakkında kapatılma kararı alınırken, cemiyet üyeleri de "milli menfaatlere aykırı beyannameler yaymaktan" suçlanarak tutuklanmışlardır. TBC Başkanı Behice Boran, Genel Sekreter Adnan Cemgil, bildiriyi basan matbaacı Cemal Onur ile birlikte Vahdeddin Barut, Osman Fuat Toprakoğlu, Reşat Güranan'ın yer aldığı üyeler Ankara'ya Askeri Garnizon

---

482 (1 Ağustos 1950). "Türk Barışseverler Cemiyeti'nin B.M.M. Başkanlığına Çektiği Telgraf", ***Barış***, 1(8), 11.; (29 Temmuz 1950). "Meclise Müracaat Edildi", ***Milliyet***, 1, 5.; (29 Temmuz 1950). "Kökü Dışarıda Bir Cemiyetin Tahriki", ***Zafer***, 1, 8.

483 (29 Temmuz 1950). "Moskovanın Ağzile Konuşan Cemiyet", ***Cumhuriyet***, 3.

484 (31 Temmuz 1950). "Dış işleri Bakanı Dün Avrupaya Hareket Etti", ***Cumhuriyet***, 3.; (31 Temmuz 1950). "Komünist Beyannamesi", ***Kudret***, 1, 4.

Mahkemesi'nde yargılanmak üzere gönderilmişlerdir.[485] Tutuklama kararı sonrası Behice Boran ve Adnan Cemgil'in evlerinde yapılan aramada komünistliğe ait belgelerin bulunduğu da iddia edilmiştir.[486] Bunun yanında son sayısındaki resim ve yazıların "milli mukavemeti sarsacak mahiyette" olmasından dolayı sorumluları hakkında soruşturma açılan *Barış* dergisi de kapatılacaktır.[487] Ayrıca bu tutuklamalardan birkaç gün sonra İstanbul, Ankara, İzmir'de on yedi gazetenin yazı işleri müdürleri, komünizm propagandası yapmak suçundan savcılığa çağrılmıştır.[488]

Askeri ceza kanunun 163. maddesindeki "milli menfaatlere zarar vermek suçundan" yargılanan TBC üyeleri mahkeme süreci sonunda mahkûm olmuşlardır. Mahkeme verdiği kararda, cemiyetin hükümete verdiği beyannamede gayesinin siyasi olmadığını bildirmiş olmasına rağmen tamamıyla siyasi faaliyette bulunduğunu, hükümetin Kore'ye asker gönderme kararına da itiraz ederek bu hususta beyannameler dağıtarak hükümete olan güveni ve milli mukavemeti kırmak maksadı güttüğünü ve nihayetinde Amerika ile olan dostluğun bozulmasını amaçladığını açıklamıştır.[489] Sanıklardan Behice Boran, Muvakkar Güran, Adnan Cemgil, Vahdettin Barut, N. Kemal Özmeriç, O. Fuat Toprakoğlu, Reşat Sevinçsoy 3 sene 9 ay, Naci Ormanlar ise 1 sene altı aya mahkûm olmuşlar, matbaacı Cemal Anıl ve Talat Tıhan beraat etmişlerdir.[490]

Kore Savaşı'na asker gönderilmesi kararı sonrasında, TBC üyelerinin yargılanmalarında ve basında çıkan yazılarda görüleceği üzere, ABD ile olan ilişkilerin hassasiyetine ve önemine vurgu yapılarak, bu konudaki her türlü itirazda bir baskılama refleksinin gösterildiğini ve meselenin tartışılamaz bir olgu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu

---

[485] Duman, ***a.g.m.,*** 2019, 683.; (25 Ağustos 1950). "Barışseverler Cemiyeti Suçluları Sorguya Çekildi", ***Milliyet***, 1, 5.; (25 Ağustos 1950). "Barışseverler Dün Askerî Mahkemede Yargılandılar", ***Kudret***, 1, 4.; (25 Ağustos 1950). "Barışseverler Kurucuları Ankarada Sorguya Çekildiler", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[486] (30 Temmuz 1950). "Barışseverler Cemiyeti Kurucuları Tevkif Edildi", ***Yeni İstanbul***, 1.
[487] Dergi, son sayısında "Kore Nere?" başlıklı bir kapakla çıkmış ve son sayfasında "Maskelenmiş Medeniyet Düşmanlığı" başlığı ile bir BM askerinin silah dipçiği ile bir insanı darp ettiği bir resim de kullanmıştır. Bkz. (1 Ağustos 1950). "Kore Nere?", ***Barış***, 1(8), 4.; Batı çizgisine yönelmiş ve NATO üyeliğini hedefleyen bir Türkiye'de, bu kadar sert tondan eleştiriler ve resimlerin iktidarı çok fazla rahatsız etmesi muhakkaktır. Bahsi geçen resim için bkz. Ek-3. *Barış* dergisi kapatılınca *Barış Yolu* ismini taşıyan gizli bir dergi daha çıkarılmış ve Türkiye'de 10 bin adrese dağıtıldığı söylenmiştir. Bkz. Laqueur, ***a.g.e.,*** 1961, 216. Hükümet daha sonrasında "Barışseverler" adına her türlü yayının yurda girişine izin vermemiştir. Bkz. BCA. 30.18.1.2/125.19.17, 07.03.1951.
[488] Üstün, N. (1967). ***Türkiyedeki Amerika***, İstanbul: Var Yayınevi, 22.
[489] (31 Aralık 1950). "Barışseverler Mensupları Dün Mahkûm Oldular", ***Kudret***, 1.
[490] (31 Aralık 1950). "Barışseverler Mahkûm Oldu", ***Milliyet***, 1, 5. TBC üyeleri, Ankara'daki askeri mahkeme tarafından hüküm giymelerine rağmen, cezayı temyiz ettiklerini ve hala özgür olduklarını belirterek, İzmir'de komünist sempatizanlar olduğunu söylenen arkadaşlarıyla bir araya gelmişlerdir. Bkz. DT. 783.001. 153pp. 25.01.1951-03.11. 1954.

hassasiyetin getirdiği etki kısa süre sonra Türkiye'nin NATO'ya kabul edilebilmesine önemli bir katkı sağlamıştır.[491] Kore Savaşı'na asker gönderilmesi kararı ile yapılan komünist muhalefet ve DP'nin ona karşı ortaya koyduğu keskin ve tavizsiz tavır, komünizmle mücadelenin kitlesel anlamda hissedildiği ve benimsenmeye başladığı bir sürecin zeminin oluşmasına da katkı sağlamıştır.

2.4.1.2. İleri Jön Türkler Birliği

DP'nin iktidara gelmesinden sonra karşısında bulduğu bir diğer komünist muhalefet grubu, yurtdışında örgütlenen ve "İleri Jön Türkler Birliği" (İJTB) olarak anılan yapılanmadır.[492]

Emniyet birimlerinin raporlarında, bu yapıya ait ilk bilgilerin 1945 yılı itibariyle başladığı bildirilmiş ve ilk çıkışlarını İsviçre elçisi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 1946 yılında Cumhuriyet bayramı sebebiyle Bern'de düzenlediği bir törende yapmışlardır. Tören esnasında dış politika alanında yapılan konuşmalarda, Batı ülkeleri olan dostluktan bahsedildiği sırada, ileride İJTB içinde görev alacak öğrencilerden bazılarının taşkınlık yaptığı belirtilmiştir.[493] Sonrasında burada tutunamayan bu öğrenciler Paris'e geçmişlerdir.[494]

Paris'te toplanan bir grup komünist öğrenci 9 Mart 1949 tarihinde, İJTB ismi altında örgütlenmişlerdir.[495] Derneğin ilk yönetim kurulunda başkan olarak Kemal Baştuji ile Genel Sekreter olarak Doğan Aksoy, Fahrettin Petek, Gün Togay ve Necil Togay yer almışlardır.[496] 1950 seçimlerinden önce yaptığı faaliyetlerle CHP Hükümetinin de takibi altında olmuş olan İJTB üyelerinin yayınladıkları bildiriler engellenerek propaganda yapmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.[497]

---

[491] Kore Savaşı ile birlikte ABD ile olan askeri işbirliğinin daha fazla vurgulanması, ABD'nin Türk ordusunu güçlendirdiği mesajının verilmesi, ABD'nin ordunun modernizasyonuna katkı yaptığı söylemi, esas itkisini Türkiye'nin NATO'ya kabul edilmesiyle bulmuştur. Bkz. Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 188.

[492] Bu yapı ile ilgili olarak bkz. Yuca, İ. S. (Ağustos 2017). "Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhalif Örgüt Örneği: İleri Jön Türkler Birliği", ***Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi***, 4(12), 73-93.

[493] (10 Aralık 1952). Tokar, F. "Fransadaki İleri Jön Türkler Cemiyetinin Esrarı Çözüldü", ***Cumhuriyet***, 6.

[494] Darendelioğlu, İ. (Temmuz 1957). "Türk Hüviyetli Komünistler", ***Toprak***, (32), 17.

[495] Sayılgan***, a.g.e.,*** 1968, 318. Kullanılan "Jön Türk" ifadesi, *"eskiden padişahdan kaçıp Paris'e giden Jön Türkler gibi olduk"* söylemi üzerinden romantik bir yaklaşımla belirlenmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 87.

[496] Çavdar, ***a.g.e.,*** 1996, 37.; Aclan Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 86. Ayrıca Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Yıldız Sertel, Arslan Humbaracı, Tacettin Karan, Muzaffer Özkolçak, Haşmet Akal, Ruhi Su, Ulvi Uraz, Selçuk Uraz, Bekir Özmanav gibi birçok kişi derneğin üyeleri arasında yer almışlardır.

[497] Bu dönemde İJTB'nin beyannamelerinin yurda sokulması yasaklanmış ve dağıtılmış olanların da toplatılması kararlaştırılmıştır. Bkz. BCA. 30.18.1.2/122.44.2, 01.05.1950. İJTB'nin yayınladığı bildiriler şunlardır: Birliğin kuruluş tarihi olan 9 Mart 1949 tarihinde "Türk gençliğine çağrı" başlıklı beyanname, 26

TKP'nin adeta dış bürosu konumunda olan İJTB, kurulduğu andan itibaren uluslararası bir kimlikle hareket etmiş, SSCB'nin komünist partisi ile kendilerinin de yaşadığı Fransa komünist partisi ile sıkı ilişkiler içinde olmuşlar, bu partiler tarafından siyasî ve malî açıdan desteklenmişlerdir.[498] Avrupa'daki diğer komünist örgütlerle de iletişim kurmuşlar ve 1950'de Budapeşte'de ve 19 Ağustos 1951'de Doğu Berlin'de düzenlenen "Gençlik ve Öğrenci Festivali" etkinliklerine katılmışlardır.[499] DP'nin ilk yıllarında Sovyet ve Fransız yazarların da destek verdiği Nazım Hikmet'in affı kampanyasında aktif rol almışlardır. Bu yönde 13 Ocak 1950 tarihinde Paris Türk Büyükelçiliği önünde bir protesto gösterisi düzenlemişlerdir.[500]

İJTB'nin kuruluşundan itibaren örgütlenmesinde ve Türkiye ile olan ilişkilerinde problemler yaşaması üzerine Sevim Tarı,[501]TKP'den aldığı talimatla, derneği disiplin altına alma görevi ile Paris'e gönderilmiştir.[502] Buradaki gruplaşmalar bir düzen altına alındıktan sonra TKP Merkez İcra Komitesi Sekreteri Zeki Baştımar'ın talimatıyla dernekle ilgili yeni bir tüzük üzerinde anlaşmaya varılmıştır.[503]

İJTB'nin en yoğun faaliyeti, daha çok Kore Savaşı'na katılma ve komünizmle mücadele yönünde yapılan hukuksal düzenlemeler gibi meseleleri eleştiren broşürler hazırlamak olmuştur. Paris'te yazılan bu broşürler, emniyet birimlerinin takip etmeleri güçleştirmek adına, Amerika, İngiltere ve Almanya gibi dış ülkelerin postanelerinden postalanarak,

---

Nisan 1949 tarihli "İleri Jön Türkler Komitesi" adı ile "Babıâlinin Amerikancı basınına cevap" başlıklı mektup, 3- 13 Haziran 1949 tarihli "Adalet Bakanına Mektup", 14 Ekim 1949 tarihine ait "Eylül 1949 tarihli Türkiye Gençliğine İkinci Çağrı", 29 Ekim 1949 tarihli "Türkiye Gençliğine Üçüncü Çağrı". Bkz. Öztürkmen, ***a.g.e.,*** 1965, 95-96

[498] Askeri yargıç Şevki Mutlugil, İJTB'nin idari yapılanma şuurunu Türkiye'den alırken propaganda taktiğini Paris'ten öğrendiğini söylemiştir. Bkz. (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 25.

[499] Festivale Halim Spatar, Yıldız Sertel, Gün Togay, Necil Togay, Sevim Tarı, Doğan Aksoy, Yılmaz Gülen, Eren Esen isimleri katılmıştır. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 95. III. Festivalin onur konukları arasında ise Nazım Hikmet yer almıştır. Bkz., (1985). ***Dünya Gençlik Festivali Hareketi, Prag 1947-Moskova 1985***, 12. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali Hazırlık Komitesi Yayınları, 5.

[500] Yuca, ***a.g.m.,*** 2017, 80.

[501] Sevim (Tarı) Belli, 1946 yılında kurulan İYTGD'nin kurucuları arasında yer almış ve sonraki yıllarda TKP üyesi olmuştur. 1951 Tevkifatı ile tutuklanmış ve 1957'de tahliye edilmiştir. 1958'de Mihri Belli ile evlenmiştir. Bkz. Alpat, ***a.g.e.,*** 2003, 243-244.

[502] İnternet: Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 1/8", (Yayın Tarihi: 3 Şubat 2014). (Dk. 03:20) Web: https://www.youtube.com/watch?v=Y3j-Ig8MNh4&t=829s adresinden 22 Kasım 2021'de alınmıştır. Paris'te yaşanan tartışma ve olaylara dair bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 86-94.

[503] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 255. Bu tüzüğe göre TKP'ye yeni üye kaydedilecek, Paris'teki komünist fikirli öğrencilerle iletişime geçilerek yetiştirilmeleri sağlanacak, gerekirse partiye alınacaklar ve kendileri gibi onların da parti faaliyetinde bulunmalarını sağlayacaklar, Paris'te daha geniş bir öğrenci kitlesini içine alabilecek bir örgütün kurulmasına uğraşacaklar, Paris ve dünya yayınlarını takip ederek özellikle Türkiye'yi ilgilendiren meseleleri Türkiye'ye ulaştırılmasına çalışacaklardır. Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 49-50.

telefon rehberlerinden tespit ettikleri adreslerden Türkiye'deki siyaset ve fikir adamlarına gönderilmiştir.[504]

İJTB'nin Haziran ve Temmuz 1950 tarihli bildirilerinde, Stockholm'deki barış çağrısına uyulması istenmiş; Hükümetin komünizmle mücadele maskesi altında demokratik hakları hiçe sayarak Amerikan emperyalizmine ülkeyi sattığı söylenmiş; Kore'ye asker göndermekten vazgeçilmesi ve sulh yanlısı SSCB ile barış ve iktisadi işbirliği anlaşmaları yapılması istenmiştir.[505] "Kahrolsun Faşist Terör Kanunu, Mevkuf Vatanseverlere Hürriyet!" başlığını taşıyan Aralık 1951 tarihli ile gönderilen bildiride, kanunlar ve idam kararlarıyla komünistlerin yılmayacağı, BM teşkilatına başvurularak mücadeleye devam edileceği söylenmiştir. Bildirinin sonunda "Yaşasın şanlı Türk Komünist Partisi, Kahrolsun Atlantik Paktı" sözleri yer almıştır.[506] Cumhurbaşkanı Bayar'a hitaben kaleme alınan Mart 1952 tarihli İJTB Genel Sekreteri T. Yağız imzalı bir mektupta, Kore'deki savaşın durdurulması konusunda harekete geçilerek sorumluluk alınması ve Türk askerlerinin bu savaşta kurban edilmemesi istenmektedir.[507] İJTB'nin Paris'te BM'nin UNESCO toplantısındaki temsilcilere dağıttıkları Ocak 1953 tarihli bir diğer bildiride, Türkiye'nin NATO üyeliğine girmesi sonrası bir yıl içinde 1300 kişiyi tutukladığı ve bunların işkence altında oldukları belirtilirken, ABD Büyükelçisi McGhee'nin "*Türk Hükümetinin komünistleri Türkiye'de yaşatmayacağından şüphem yoktur"* sözüne vurgu yapılarak 141. ve 142. maddelerden bahsedilmiştir. Tutuklanan kişilere bir Amerikalı polis müdürü olan Mr. Engle'nin emirleri doğrultusunda işkence yapıldığı ve İstanbul polisinin de Amerikan tarzı büro ve metotlarla iş tuttuğu belirtilmiştir.[508] Sert bir üslupla yazılan, yalancı ve işçi düşmanı olmakla suçlanan Başbakan Menderes'e gönderilen Nisan 1952

---

[504] ***İçimizdeki Düşman***, 1970, 48-49. Askeri yargıç Şevki Mutlugil, bu bildirilerin Paris'te Sovyet organları tarafından belirlendiği ve sonradan Türkçeye çevrildiğini belirtir. Bunların yine Sovyet ve komünist öğrenciler aracılığı ile İran, Irak, İngiltere ve hatta Amerika'dan postaya verildiğini söyler. Mutlugil ayrıca, İJTB'deki kişilerin azalması ya da içlerinde yaşanan problemlerin, bu bildirilerin gelmesine engel olmadığını, sadece bir kişinin dahi bunu organize edebileceğine dikkat çeker. Bkz. (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 25.

[505] BCA. 30.1.0.0.41.242.10, 31.07.1950.

[506] BCA. 30.01.0.0.123.783.4, 16.12.1951.

[507] BCA. 30.1.0.0/41.243.23, 01.04.1952.

[508] BCA. 30.01.0.0.90.563.1, 05.01.1953. İJTB, BM gibi Batılı devletlerin kurumlarını, kendi propagandası yönünde değerlendirmekte etkili olmuştur. Bu bildiride özellikle Türk emniyet birimlerinin işkence yaptığına (elektrikli oda, doğruyu söyletme makinesi, Amerikan kemeri gibi yöntemlerle) yönelik propaganda öne çıkarılmış ve meselenin insan hakları yönünden değerlendirilerek ele alınması ümit edilmiştir.

tarihli bir bildiride ise, Ankara Belediyesi'ne karşı grev kararı alan Ankara şoförlerinden 20'sinin mahkemeye sevkedilmelerine karşılık, derhal serbest bırakılmaları istenmiştir.[509]

İJTB'nin bildirilerinde, DP'ye getirilen ağır eleştirilerin, Kore Savaşı'nın ortaya çıkmasında rolü olan Sovyetler Birliği ve Çin'e getirilmemesi tek taraflı bir barış isteği gibi durmaktadır. Böyle olmadığı gibi SSCB'nin barış yanlısı olduğu ve kendisiyle anlaşılması gerektiğine dair yönlendirmeler de vardır.[510]

İJTB'nin yayınladığı bu bildiriler yoluyla DP Hükümetine karşı yürüttüğü faaliyetlere yönelik tedbirler alınmış ve bu yayınların birçoğu hakkında karar alınarak yurda sokulması yasaklanmış ve mevcutları da toplatılmıştır.[511]Avrupa sahasındaki ve Türkiye'deki faaliyetlerinin etkisiyle "Siyasî Emniyet Teşkilatı"na bağlı olduğu söylenen bir birim Paris'e giderek İJTB hakkında, kimlerden oluştuğu, nasıl çalıştığı, Türkiye'deki örgüt mesuplarıyla olan ilişki trafiği tespit edilmiş ve sonunda rapor olarak Türk makamlarına iletilmiştir. Rapor sonrasında Ruhi Su, Ulvi Uras, Aclan Sayılgan, Kemal Bekir Özmanav, Süheyl Terek tutuklanmışlardır.[512] Son olarak Hasan Akkuş'un üyeliğinin tespiti ile bir yıl kadar ceza almasıyla birlikte İJTB'nin çözülmesi devam etmiştir.[513] Bir süre sonra Nazım Hikmet'in talimatıyla İJTB dağıtılarak yerine Laz İsmail liderliğinde "Dış Büro" adı altında faaliyet gösteren, daha çok Prag, Budapeşte, Varşova ve Leipzig'deki radyolarda örgütlenmelere yoğunlaşılmıştır.1956'dan itibaren İJTB'li birçok üye bu radyolara dağılıp görev almışlardır.[514]

Başbakan Menderes basına verdiği demeçte, memleket dışında Türkiye'ye yönelik bir komünist faaliyet yürüten İJTB'nin üyelerinden ülke içine girmek isteyen bir kısmının sıkı bir takip altında tutularak, gerekli her türlü tedbirin alındığını belirtmiştir. Paris'teki İJTB hakkında kanunî bakımdan zaman aşımına uğramamak için, ülke içinde olmadıkları halde haklarında adlî takibat yapılmış ve ülke içine gelir gelmez tutuklanmaları kararı alınmış olduğunu da söylemiştir.[515] Elçilik raporlarında da İJTB'nin, Avrupa komünist hareketi

---

[509] BCA. 30.1.0.0.18.103.3, 05.04.1952.
[510] Yuca, ***a.g.m.,*** 2017, 84.
[511] İJTB'nin yayınladığı ve yasaklanan bildiriler için bkz. Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2006). "Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar", ***Kebikeç***, 11(22), 164-166, 193.
[512] (10 Aralık 1952). Feyyaz Tokar, "Fransadaki İleri Jön Türkler Cemiyetinin Esrarı Çözüldü", ***Cumhuriyet***, 6.
[513] (23 Ocak 1953). "Memleketimize Sokulan Komünist Broşürleri", ***Milliyet***, 7.
[514] Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 233.
[515] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 434.

koordinasyonu çerçevesinde oluşturulmuş bir girişim olduğu ve bu yönde propaganda yaptığı ancak çok fazla başarı elde edemeyip dağılmış olduğu belirtilmiştir.[516]

İJTB ve faaliyetleri TBMM gündemine de gelmiş, komünizmle mücadelenin etkili siyasî isimlerinden Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, 1950 yılı sonlarında gazetelerden öğrendiği ve Paris'te İJTB tarafından organize edilen ve Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararını protesto eden üç kişinin yaralandığı haberi üzerinden bazı sorular sormuştur. Mocan, bahsi geçen olayların içinde öğrenci olup olmadığı, varsa devletten burs alıp almadıkları, Jön Türklerin kim oldukları ve hangi ailelere mensup oldukları, suçlular ile ilgili yapılan işlemler ve eski *Tan* gazetesi sahibi olan Serteller'in de orada olup olmadığı gibi sorular yöneltmiştir. Soruları yanıtlayan Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, böyle bir cemiyetin var olduğunu ancak üyelerinin sayısını ve kimlerden teşekkül ettiğini bilmediğini açıklamıştır. Yine de Paris'te gerçekleşen etkinlikleri kendi komünist propagandaları lehinde değerlendirdiklerini ve Türkiye'ye de bildiriler göndererek çalıştıklarının bilinen bir durum olduğunu ifade etmiştir. Bu cevaptan memnun olmayan Mocan, bu cemiyetin Cumhurbaşkanı'na hitaben ideolojik propaganda içerikli mektup yazdığına ve bir yanda komünistlerle çarpışılırken bir yanda da yurt dışındaki komünist öğrencilere burs gönderilmesinin yanlışlığına işaret ederek, bir anlamda bakanın bu kişilere dair bilgisinin olmamasını eleştirmiştir. Söylediklerinin her siyasi görüşün ortak meselesi olduğunu söyleyen Mocan, sözü komünizmle mücadele kapsamında düzenlenecek olan kanun düzenlemelerine getirerek, varlıklarını tehdit eden bu boşluğu hep beraber dolduracaklarını ve bu kanunu ittifakla çıkaracaklarını dile getirmiştir. Tekrardan söz alan Köprülü, bu birliğin kimlerden oluştuğunu kendisinin bilmemesinin Hükümetin diğer ilgili dairelerinin de bilgisi olmadığı anlamına gelmeyeceğini söylemiştir.[517]

TBMM'de yapılan bu konuşma, İJTB gibi örgütlerin faaliyetleri üzerinden bir duyarlılık oluşturulması ve DP'nin komünizmle mücadele kanunu öncesi zeminin ve farkındalığın oluşmasını göstermesi açısından önemlidir. Bu süreç boyunca DP, hangi alanda ve zeminde olursa olsun, komünizmle mücadelesini artırarak devam ettirecektir.

---

[516] TNA. FO 424/291, 1951.
[517] (31.01.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 4, B. 31, 22-230.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE KOMÜNİZMLE MÜCADELE ALANLARI

Milli mücadele dönemlerinden itibaren Türkiye'de yayılma etkisini artırmak azminde olan komünist faaliyetlere karşı en başından itibaren devletin gerektiği ölçüde bir kontrollü müdahalesi sürekli olmuştur. Komünizmin uygulayıcıları da Sovyet Rusya merkezli belirlenen siyasetin paralelinde stratejilerini, mücadele sistemlerini ve propagandalarını, genel ve yerel ölçekli dinamiklere göre sürekli şekillendirmişler ve güncellemişlerdir. Bu karşılıklı bir pozisyon almaktan ziyade iki tarafın siyasetlerinin yansımalarından kaynaklanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren hükümetlerin sınıf mücadelesi eksenindeki hareketlere karşı oluşu, komünizm karşıtlığını oluşturan önemli etkenlerden biri olmuştur.[518] Aynı şekilde başından beri komünizmle mücadele edilmesi, geleneksel bir devlet refleksini de beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise bu geleneksel reflekse, geleneksel "Rus" düşmanlığından gelen algılar da eklenmiştir. Çok partili hayata geçiş sürecinde siyasal atmosferin demokratik söylemlerini artırması ve komünist faaliyetlerin daha çeşitli kanallardan ve daha görünür yüzeyde siyaset yapmasını sağlamıştır. Ancak geçmişten gelen hafıza ve tecrübe ile dış politikanın getirdiği yeni düzen içerisinde komünizmle mücadelede hem siyasette hem kamusal alanda daha profesyonel davranılan bir döneme girilmiştir.

DP dönemine kadar gelen süreç içerisinde, komünizmle mücadelenin en belirgin noktaları yapılan tutuklamalar ve davalar olmuştur. 1920 yılından itibaren 1946 yılına kadar birçok önemli komünist tutuklaması gerçekleşmiştir. Çeşitli suçlardan mahkûm olanların gösterildiği bir devlet kaydına göre 1941 yılında 1 kişi, 1942 yılında 2 kişi, 1943 yılında 4 kişi, 1944 yılında 7 kişi, 1945 yılında 14 kişi, 1946 yılında 12 kişi, 1947 yılında 9 kişi, 1948 yılında 12 kişi, 1949 yılında 60 kişi komünistlik ve komünizm propagandası yapmak suçlarındanmahkûm olmuşlardır.[519] İkinci Dünya Savaşı sonrasında rakamların artıyor olmasında bu dönemde komünist faaliyetlerinin daha görünür olması ile birlikte, CHP Hükümetinin komünizmle mücadelede daha kararlı bir tavır almasının etkisi vardır. DP'nin iktidarı sonrasında 1951 yılında gerçekleştirilecek olan en geniş komünist tutuklamaları ile yapılan yargılamalar sonrasında bu rakamların niceliksel olarak artmasının yanında komünizmle mücadelede niteliksel anlamda büyük dönüşümleri ortaya çıkaracaktır.

---

[518] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 62.
[519] BCA. 30.1.0.0/55.341.3, 1957.

DP, iktidarı boyunca komünizmle mücadelesini sadece güvenlik tedbirleri çerçevesinde ele almayıp kamusal ve sivil birçok alanda doğrudan ve dolaylı biçimlerde gerçekleştirmek eğiliminde olmuştur. Devletin tüm kademelerinin yanında hukuk, basın, sivil toplum örgütleri gibi çeşitli alanlarında bu eğilimini güçlü bir şekilde hissettirmiştir.

3.1. Hukuk Alanında Komünizmle Mücadele

Türkiye'de etkisini göstermeye başladığı günden itibaren komünist propagandanın en yaygın olduğu alan basın-yayın faaliyetleri olmuştur. Bu anlamda hukuk alanında komünizmle mücadelenin ilk uygulandığı yer de basın üzerinden olmuştur. Hıyanet-i Vataniye Kanunu'na dayanılarak yapılan ilk yargılama, Çerkez Ethem'in desteği ile kurulan ve başyazarlık ile sorumlu müdürlüğünü Hakkı Behiç Bayiç'in yaptığı *Yeni Dünya* gazetesi etrafında gerçekleşmiştir. Kanunun üçüncü maddesine[520] dayanılarak 9 Mayıs 1921 tarihinde İstiklal Mahkemesi'nde *Yeni Dünya* gazetesi yazarları yargılanmış ve bazıları mahkûm olmuşlardır.[521] Çerkez Ethem'in Milli Mücadele sırasındaki siyasi tavırları temel etken olsa da, kendisinin ve gazete yazarlarının komünist eğilimli kişiler olmasının bu davanın açılmasında önemli bir etkisi vardır.

3.1.1. Cumhuriyet Sonrası Dönemde Yapılan Hukuki Uygulamalar

Cumhuriyetin ilanından sonra çıkarılan 1924 Anayasası'nda, doğrudan komünizmle mücadele olarak görülmese de sınıfsal farklılığa dayalı bir sistemi ve imtiyazları reddeden bir madde eklenmiştir. "Teşkilâtı Esasiye Kanunu" olarak da bilinen bu anayasanın 69. Maddesinde, Türklerin kanun önünde eşit oldukları ve her türlü herhangi bir sınıf, aile ve kişisel ayrıcalığın yasak olduğu belirtilerek, komünizmin işçi sınıfı ile ilgili ayrıcalık fikri de dolayısıyla yasaklanmıştır. Ancak Anayasa'nın 77. maddesindeki matbuatın kanunlar çerçevesinde özgür olduğu ve yayınlanmadan önce denetlemeyeceği yaklaşımı komünist propagandanın yapılabilmesine imkân vermiştir.[522] Anayasa'nın ilanından bir yıl sonra

---

[520] (7 Şubat 1921). ***Resmi Gazete***, (1), 3. Kanunun üçüncü maddesinde, söylemleri ile halkı vatan hainliğine teşvik edenlerin veya bu konuda yayınları ile propaganda yapanların geçici kürek cezasına mahkûm edileceği ancak bu kışkırtmaların dah büyük çapta bozgunculuğa sebep olması durumunda ise idama mahkûm edilecekleri belirtilmiştir. Bkz. Şengül, H. (2020). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Çıkardığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması", ***Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi***, 5(TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 160.
[521] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 63-64.
[522] İnternet: Web: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/, adresinden 13 Aralık 2021'de alınmıştır. Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 65.

meydana gelen Şeyh Said İsyanı üzerine 4 Mart 1925'te "Takrir-i Sükûn Kanunu"[523] çıkarılmış, sonrasında 1 Mayısta yayınladıkları bir komünist beyanname üzerine İstanbul'daki *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* gazeteleri kapatılmışlardır.[524] Ardından *"memleketin toplumsal nizamını bozmaya yönelik propaganda"* suçundan bazı komünistlere yönelik yargılamalar gerçekleştirilmiştir. İstiklal Mahkemesi'nde görülen davalarda sanıklar komünist propaganda yoluyla ülke güvenliğini tehdit etmek ve devletin rejimini değiştirmeye yönelik faaliyet içinde olmakla suçlanmışlardır. Bu "rejimi değiştirmeye çalışma" suçlaması komünizmle mücadelede önemli bir hukukî dayanak noktası oluşturmuştur.[525]

1925 yılında komünist propagandası yapan 38 kişi tutuklanmış, bunlar "Takriri Sükûn Kanunu"na göre anayasal düzeni zorla değiştirmeye teşebbüs suçlamasıyla yargılanmış ve tutuklananlardan birçok kişi serbest bırakılırken 7 ile 15 yıl arasında değişen kürek mahkûmiyeti alanlar da olmuştur. Bu sırada 1926 yılında Türk Ceza Kanunu (TCK) da yazılmış ve komünist düşüncede olanların hükümeti devirmek suçuyla yargılanmalarının önü açılmıştır.[526] Yine bu kanunun ikinci maddesine göre suçun işlendiği zamanki kanunlar ile yeni kabul edilen kanunlar arasında bir anlaşmazlık çıkması durumunda suçlunun lehine yönelik karar alınması gerekmediğinden kürek mahkûmiyeti alan kişiler serbest bırakılmışlardır.[527] Yine 1927 yılında "gizli komünist partisi kurdukları" iddiası ile aralarında Şefik Hüsnü, Hikmet Kıvılcımlı, Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya'nın da olduğu 89 kişi tutuklanmış ve "Teşkilatı Esasiye Kanunu ihlal etmek, TBMM ve Cumhuriyet Hükümetini devirmek amacıyla aralarında ittifak kurma" suçundan yargılanarak mahkûm edilmişlerdir.Ancak sanıklardan yarısı beraat ederken diğerleri altı ayı geçmeyen cezalar almışlardır.[528] Yine aynı suçlamalarla 1929 Tevkifatı'nda tutuklanan 35 kişiden 24'ü mahkûm olmuş ancak bunlardan en fazlası 4 yıl 6 ay ceza almıştır. Burada tutuklananların komünizm propagandası yapmaktan değil "hükümeti devirmeye teşebbüs"

---

[523] (4 Mart 1925). ***Resmi Gazete***, (87), 6. Kanunun ilk maddesinin sadeleştirilmiş hali şu şekildedir: "*İrticaya, isyana, ülkenin toplumsal düzenini, huzur ve sükûnunu, iç güvenliğini bozmaya yol açacak tüm kuruluşları, kışkırtmaları, özendirmeleri, girişimleri ve yayınları Hükümet, Reisicumhurun onayı ile doğrudan ve idareten önlemeye yetkilidir. Bu eylemleri yapanları Hükümet, İstiklal Mahkemesine verebilir."* Bkz. Güneş, İ. "Takrir-i Sükûn Kanunu", Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/takrir-i-sukun-kanunu/, adresinden 13 Aralık 2021'de alınmıştır.

[524] Toplumsal nizamı bozmak suçlamasıyla bu iki gazetenin dışında *Tevhid-i Efkar*, *Son Telgraf*, *İstiklal*, *Sayha* ve Seb*ilürreşad*'ın da yayınları durdurulmuştur. Bkz. BCA. 30.18.1.1/13.12.12, 05.03.1925.

[525] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 66.

[526] Kanunun ilgili 146. maddesi için bkz. (13 Mart 1926). ***Resmi Gazete***, (320), 21.

[527] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 66.

[528] Çelenk, H. (1976). ***141 ve 142 Üzerine***, Ankara: Anka Yayınları, 36-37.

gibi ceza alınabilecek bir suçtan yargılanmaları hukuki bir boşluk bulunduğunu ortaya çıkarmıştır.[529]

Komünizmle mücadelede ilk ciddi yasal düzenleme, 1936 tarihinde düzenlenen TCK'daki 141. ve 142. maddelerle olmuştur.[530] Bundan önceki tarihlerde komünist düşünceli kişi, kuruluş ve partiler hakkında açılan davalarda mahkûmiyetler farklı yasalar üzerinden değerlendirilerek belirlenmiştir. Bu yüzden komünist düşünce ve örgütlenmeyi doğrudan doğruya cezalandıran yasa maddeleri olmadığından, farklı yasa maddeleri yorumlanarak cezalandırılma yoluna gidilmiştir. Bu anlamda ileride kabul edilecek olan maddelerin ilk kabul gerekçelerinde de bu durum özellikle vurgulanacaktır.[531]

1936 yılı öncesi, düzenleme yapılacak olan TCK'daki 141. ve 142. maddeler tamamen farklı konularla ilgili olup "devletin şahsiyeti aleyhindeki suçlar"la ilgili faaliyetlerdir.[532] Bu iki maddenin, zararlı ve yıkıcı olarak nitelendirilecek fikir akımlarını suç sayması, 23 Haziran 1936 tarihli 3038 sayılı kanunun getirdiği değişiklikle olmuştur. Bu kanunun 141. maddesi, toplumdaki bir örgütün diğerleri üzerinde zorla hâkimiyet kuran veya zorla toplumsal nizamı bozmak üzere örgüt kuran, idare eden kimselerin 5 ila12 sene arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmasını getirmiştir. Peşinden gelen 142. madde de, bir önceki maddenin saydığı esaslar çerçevesinde propaganda yapanların bir yıldan beş yıla kadar cezalandırılacağını bildirmiştir.[533]

Maddelerin kabul edilmesine ilişkin hükümetin gerekçeli yazısında; 141. madde ile Türkiye'de siyasi ve toplumsal yapıyı bozmak amacındaki siyasi örgütlerin hedeflendiği belirtilmiş, devletin selameti için komünist ve anarşist[534] tarzda zararlı ve yıkıcı faaliyetlere karşı korumak için böylesi bir maddeye lüzum olduğu belirtilmiştir. 142. madde ile de yukarıdaki hedefleri taşıyanların yapacakları propagandaların

---

[529] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 67.

[530] 8 Ağustos 1931 yılında kabul edilen Matbuat Kanunu'nda açık bir dille ilk kez komünist fikirlerle mücadele edileceği belirtilmişse de bu sadece basın alanındaki faaliyetlerle sınırlıdır. Ancak komünist düşüncesi ile ilgili ilk kez Türk hukukunda bir ifadenin yer alması bakımdan daha öncelikli olarak belirtilmelidir. Bkz. Coşkun, ***a.g.e.,*** 2002, 224-225.

[531] Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976, 37.

[532] Özek, Ç. (1968). ***141-142,*** İstanbul: Ararat Yayınevi, 122.

[533] Kanunun 141. ve 142. maddesi için bkz. (23 Haziran 1936). ***Resmi Gazete***, (3337), 6713Bkz. (23 Haziran 1936). ***Resmi Gazete***, (3337), 6713. Maddelerde sonradan yapılan değişikliklerde de bu paralellik korunmuş ve maddeler daima birlikte düzenlenmiştir. Bkz. Alacakaptan, U. (1965-66). "Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'inci Maddeleri", ***A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi***, 22-23(1-4), 5.

[534] Maddelerde "komünizm" ya da "anarşizm" kavramları geçmediği halde, bu ve daha sonraki gerekçelerde bu tür kavramlar kullanılmış ve bu kavramların kullanılma gerekçeleri açıklanmıştır. Bkz. Örnek, C. (2014). "Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar", ***AÜSBF Dergisi***, 69(1), 118.

cezalandırılacağı vurgulanmıştır. Son olarak sosyal bir sınıfın diğer bir sınıf üzerinde hakimiyet sağlamak veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak veya toplumsal düzeni bozmak yolundaki faaliyetlere karşı bu iki maddenin devletin ve rejimin en etkili yaptırımlarından birini teşkil edeceği vurgulanmıştır.[535]

3.1.2. 1938 Yılında Yapılan Düzenleme

Yasada yer alan "şiddet" unsuru düşünce suçlarının cezalandırılmasında tartışma yarattığı için iki yıl geçmeden 141. ve 142. maddelerde, 16 Temmuz 1938 yılında 3531 sayılı kanunla[536] tekrar bir değişikliğe gidilmiştir.[537] Buna göre maddelerde yer alan "şiddet" unsuru çıkartılarak, hükümkapsamındaki eylemler şiddet unsuru bulunmasa da cezalandırılabilecek şekilde düzenlenmişlerdir. Ancak şiddet unsuru tamamen etkisizleştirilmeyerek, "amaca ulaşmada şiddet kullanmak da hedeflenmiş" ise bu durum cezayı ağırlaştırıcı bir sebep sayılmıştır.[538] Değişikliğin açıklandığı Adliye Encümeni mazbatasında ise komünizm faaliyetlerinin şiddet unsurunu içerdiğini, dolayısıyla da yargılanacak kişilerin oluşturdukları cemiyetlerde "şiddet" vasıtasını kullanıp kullanmadıklarının bir önemi olmadığı ifade edilmiştir.[539]

3.1.3. 1946 Yılında Yapılan Düzenleme

İkinci Dünya Savaşı sonrası 1946 yılında iç ve dış etkilerle birlikte Türkiye'de çok partili yaşama geçilmiştir. Bu dönemde toplumsal sınıf tartışmaları da yapılmaya başlanmış ve önceki dönemlerden farklı olarak yeni süreçte ortaya çıkacak parti girişimlerinde sınıfların ön plana çıkarılmasına karşı bir esneklik oluşmuştur. Bu anlamda 1945 yılında "Cemiyetler Kanunu" yeniden düzenlenerek sınıf esası temelinde kurulacak derneklerin yasal güvencesi sağlanmıştır. TSP, TSEKP, Türk Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve

---

[535] BCA. 30.18.1.2/59.90.2, 25.11.1935.; Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976,. 41.

[536] (16 Temmuz 1938). ***Resmi Gazete***, (3961), 10302.

[537] İki yıl sonra yeni bir düzenleme yapılması ile ilgili olarak, Nâzım Hikmet'in Askeri Ceza Yasası'nın 94. maddesine göre 15 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edildiği 1938 Harp Okulu Olayı da işaret edilir. Buna göreNâzım Hikmet'e ve diğerlerinin "komünizm propagandası" suçunu işledikleri mahkemenin karar metninde yer almasına rağmen, TCK'nın 142. maddesindeki "zor/cebir" öğesinin aranması nedeniyle bu madde kapsamından değerlendirilmemiş ve orduyu isyana teşvikten mahkûmiyet kararı verilmiştir. Bkz. Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976,. 45-46.; Özek, ***a.g.e.,*** 1968,125-126.

[538] Alacakaptan, ***a.g.m.,*** 1965-66, 5. Alacakaptan, bu değişikliğin, komünizm teorisi ve uygulanışı hakkında esaslı bir bilgiye sahip olmayan kimselerce hazırlanmış olduğuna vurgu yapar.

[539] *"Komünizme ait hareketler dolayısıyla tahaddüs eden bir takım mesailde mahkemelerimizce meri kanunda mevcut (şiddet kullanarak) kaydı komünizm hareketlerinin esasında şiddet mevcut ve mündemiç bulunması itibariyle şiddet hakkında ayrıca maddi delil aramaya lüzum görmeyerek hüküm verilmekte ve temyiz mahkemesince de bu hükümler tasdik olunmaktadır."* Bkz. (29.06.1938). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 5, C.26, B. 83, 5.

Çiftçi Partisigibi partiler yeni kanun çerçevesinde kısa bir zaman içinde siyaset sahnesinde yer almışlardır.[540] Beş hafta gibi bir zaman içinde kurulan birden çok sol parti ve derneklerin faaliyetleri, iktidar tarafından olumlu değerlendirilmeyerek TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin tekrar elden geçirilmesi ihtiyacı hissedilmiştir.[541]

Bu ihtiyaçla 141. ve 142. maddeler 1946 yılında yeniden değiştirilmiştir. Kanun tasarısında bu değişikliğin gerekçesi olarak, Cemiyetler Kanunu'na paralel bir düzenleme yapıldığı belirtilerek bir taraftan sınıf menfaatleri üzerine parti kurmanın yolunu açarken diğer taraftan yabancı kökenli olabilecek parti ve örgütlere karşı koyabilecek bir ölçünün olması gösterilmiştir.[542] Böylelikle birden çok partinin kurulmasına olanak sağlanmış ancak komünist eğilimli partilerin kurulması ya da gelişmesi istenmemiştir. Nitekim bu düşünce Adalet Komisyonu raporundaki ifadelere de yansımıştır.[543] Neticede 18 Haziran 1946 tarihinde 141. ve 142. maddeler yapılan değişikliklerle kabul edilmiştir.[544]

3.1.4. 1949 Yılında Yapılan Düzenlemeler

1946 yılında kurulan komünist eğilimli parti ve derneklerin kısa zamanda gösterdikleri gelişmeler, iktidarın ceza kanunu maddelerinde yeniden değişikliğe gitmesinde önemli bir etken olmuştur. 1946 yılında kurulan TSEKP 6 ay süren bir faaliyet döneminden sonra İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emri ile yine aynı yıl kapatılmıştır. Yöneticileri hakkında ise Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde dava açılmış, sonrasında Sıkıyönetimin sona ermesiyle birlikte dava dosyaları İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ne verilerek bu mahkeme tarafından karara bağlanmış, partinin kurucu ve yöneticileri ağır hapis cezaları ile cezalandırılmışlardır.[545] TSP kurucu ve yöneticileri olan Esat Adil Müstecaplıoğlu ve arkadaşları hakkında İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesinde 1948 yılında açılan davada ise TCK'nın 141. ve 142. maddelerine aykırı bir durum tespit edilememesi neticesi beraat

---

540 Örnek, ***a.g.m.,*** 2014, 120-121.
541 Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976, 55-56.
542 Bkz. (13.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 64, 1.
543 Komisyon raporunda "zor/cebir" unsurunun yeniden değerlendirildiği ve "sureti haktan görünen anarşist partilerin" ülke içindeki yıkıcı faaliyetlerinin önüne geçilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. Bkz. (13.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 64, 3.
544 Buna göre, ülke içinde toplumsal bir sınıfın başka bir sınıf üzerinde tahakküm kurmak üzere oluşturulan ve toplumsal nizamı bozma eğilmindeki örgütleri kuran ve idare edenler hakkında iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası öngörülmüştür. Bu amaçlar "zor" kullanılarak yapıldığı takdirde verilecek ceza beş yıldan on iki yıla kadar ağır hapis cezası olarak kararlaştırılmıştır. Yine aynı hedefler dairesinde propaganda yapmanın cezası da beş yıla kadar ağır hapis cezası olarak hüküm altına alınmıştır. Bahsi geçen kanun maddeleri için bkz. (18 Haziran 1946). ***Resmi Gazete***, (6336), 10778-10779.
545 Tevetoğlu, ***a.g.e.,*** 1967, 556-572.

kararı verilmiştir.[546] Bu durum hükümetin ceza kanununun ilgili maddelerinde yeni düzenlemelere gitmesi gerektiği yönünde önemli bir neden oluşturmuştur.

1948 yılının başında TBMM'de bir sözlü soru önergesi veren Denizli milletvekili Reşat Aydınlı, komünist faaliyetlerini önleyici ne gibi tedbirler alındığını sormuştur. Bu soruya Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu yanıt vererek kanunlar çerçevesinde istihdam edilen komünistler olduğu bilinmesine rağmen bu yöndeki tedbirlerin eksiksiz ve aralıksız devam edeceğini belirtmiştir. Buna karşın Aydınlı, bir kanun çıkarılarak komünistlerin vatansız olarak ilan edilmesi gerektiğini söylemiştir.[547] Bu süreçte muhalefette bulunan DP de, "aşırı sağ ve aşırı sol"[548] akımlara karşı yapılacak düzenlemelerde CHP'nin yanında yer alacağını belirtmiştir. DP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde konuşan Celal Bayar, kanunla ilgili düzenleme düşüncesinden önce Başbakanla görüşmeleri olduğunu ve aşırı sol ile ilgili düşüncelerini aktardığını söylemiştir.[549]Başbakan ise Meclis'e bir kanun getirileceğini söyleyerek DP'den destek istemiştir.

18 Haziran 1948 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu, aşırı sağ ve aşırı sol akımlara karşı gerekli tedbirleri almak ve kanunlaştırmak üzere on kişilik bir komisyonun kurulmasına karar vermiştir.[550] Kurulan Adalet Komisyonunda komünizmle mücadelede alınması gerekli tedbirler ve uygulamaların görüşülüp, tartışılarak bir raporla hükümete ve TBMM'ye sunulması kararlaştırılmıştır. Raporun hemen kanunlaşarak yürürlüğe girmesi için acele edilmemiş ve sürekli geliştirilerek gündemde kalması sağlanarak çok detaylı çalışılmıştır.[551]

---

[546] Örnek, ***a.g.m.,*** 2014, 123.; Özek, ***a.g.e.,*** 1968, 130.; Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976, 66. Tunaya, bu beraat kararının, 141. maddenin 1949 yılındaki düzenlemesindeki belirsizliği gidererek, sosyalist partilerin kurulabileceğinin kabulü anlamına geldiğini belirtir. Bkz. Tunaya, T. Z. (1952). ***Türkiye'de Siyasal Partiler***, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 697.

[547] (15 Ocak 1948). "Komünist Faaliyetini Önleyici Tedbirler", ***Kudret***, 1, 4.

[548] Çok partili hayata geçiş sürecinde parti programlarında, basın ve fikir dünyasında "aşırı sol" kavramı çok daha popüler bir şekilde tercih edilmiştir.

[549] Temuçin, ***a.g.e.,*** 1950, 27.

[550] (19 Haziran 1948). "Aşırı Cereyanlara Karşı Tedbir Alınacak", ***Akşam***, 2. CHP, Başbakanlık bünyesindeki alt komisyonlarda da basın-yayın alanında özellikle mizah dergilerindeki komünist propaganda ve üslupsuzluğun takip edilmesi istenmiştir. Bkz. BCA. 30.1.0.0/42.252.1, 08.06.1948.

[551] (30 Haziran 1948). "Aşırı Sağ ve Solcular Meselesi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (25 Haziran 1948). "Aşırı Sağcı ve Solcular Hakkındaki Rapor", ***Akşam***, 1. CHP Meclis Grubundaki komisyonun çalışmalarının yanı sıra, Hükümet de bu konuda ek tedbirler alan çalışmalar yapmıştır. Başbakan Hasan Saka, daha güçlü bir mücadele zemini oluşturmak adına, komisyon ile hükümetin önerilerinin birlikte müzakare edilmesini istemiş ve bu talebi olumlu karşılanmıştır. Bkz. (25 Haziran 1948). "Aşırı Sağcı ve Solculara Karşı Alınacak Tedbirler", ***Akşam***, 1.; (25 Haziran 1948). "Aşırı Sağ ve Sol Cereyanlara Karşı Tedbir", ***Cumhuriyet***, 1, 3. Komisyonu, "İrtica ve Komünizmle Mücadele Komisyonu" gibi isimlerle belirtenler de olmuştur. Bkz. (4 Mayıs 1949). "Kanunda Ağır Hükümler Var!", ***Zafer***, 1, 3.

Adalet Komisyonunun 1948 tarihli TCK'nın 141. ve 142. maddelerinde değişiklik yapılması ile ilgili gerekçeli raporunda, komünizm ve komünistlerin faaliyetlerine dair genel bir değerlendirme sonrası alınması gerekli tedbirler teklif edilmiştir. Raporda, her fırsat ve imkânı değerlendiren komünistlerin çalışma stratejilerini değiştirip geliştirdiklerinden bahsedilerek hükümetin bunlara yönelik gerekli tedbirleri idarî ve kanunî yollarla aldığını ve suçluların cezalandırıldığını ancak yine de komünist propaganda ve faaliyetlerinin önüne geçilemeyerek gizli teşkilatlanmalarla çalışmalarına devam ettikleri ifade edilmiştir. Komünistlerin ve TKP'nin özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası daha cesur ve yoğun bir etkinlik sürecine girdikleri belirtilerek, 1946 yılında Cemiyetler Kanunu, Matbuat Kanunu ve TCK'da yapılan değişikliklerle legal anlamdaki partilerle açıktan siyaset yapma yönündeki girişimleri artırdığına dikkat çekilmiştir. Fakat Hükümetin bu teşebbüslerin aldatıcı olduğunu görerek bu partileri kapatmak yoluna gitmiş olduğu belirtilmiştir. Raporun devamında komünistlerin tek amaçlarının milli birliği bozmak ve toplumu bir ihtilal sürecine götürerek iktidarı ele almak olduğu, kapatılan partilerin yazılı evrakları ile bir kez teyit edildiği belirtilerek Hükümetin 25 yıldan beri aldığı sıkı tedbirlere ve uygulamaya koyduğu cezaî yaptırımlara rağmen, komünistlik faaliyetlerinin önüne geçilmesinde başarılı olunamadığı, aksine çalışmalarına ve propagandalarına hız verdikleri, sistematik bir şekilde yaygınlaştıkları vurgulanmıştır. Raporun sonunda ise nasıl ki hastalıklarla mücadelede yeni sağlık tedbirlerine başvurmak gerekiyorsa, "komünizm hastalığı salgınında da ülke menfaatleri bakımından daha sonuç alıcı kanunî, şiddetli ve önemli tedbirler alınması gerektiği" vurgulanarak konunun ciddiyetinin altı çizilmiştir.[552]

Raporda 1948 yılına kadar komünizmin ülke üzerindeki etkileri ve tehlikesi hakkında yapılan açıklamalardan sonra buna dair alınması gerekli tedbirler sıralanmıştır. Bugüne kadar uygulanan cezaların etkisiz kaldığı, mahkûmiyeti biten ve serbest kalanların öncekinden daha fazla faaliyette bulunduğu tespiti yapılarak, düzenlenen kanun maddelerinde hangi faaliyetlerde komünistlik unsurunun aranacağı maddelendirilmiştir.[553] Yine raporda, TCK'da yapılması kararlaştırılan madde değişiklikleri ile beraber bu kanuna paralel olarak Askeri Ceza, Matbuat ve Memurin Kanunları'nda da değişikliğe gidilmesi yönünde tekliflere yer verilmiştir.

[552] BCA. 30.1.0.0/51.305.3, 10.10.1948.
[553] BCA. 30.1.0.0/51.305.3, 10.10.1948.

Raporda komünistlerin yargılanma meselesi de ele alınarak 1940 yılından itibaren tüm casusluk ve sabotaj suçlarının askeri mahkemeler tarafından görüldüğünü ancak komünistlerin faaliyetlerinin ordu içinde gösterilmiş ise askeri mahkemeye, ordu dışında gösterilmişse genel mahkemelere verildiği belirtilmiştir. Hâlbuki genel gerekçede bahsedildiği şekilde komünistlerin diğer cepheleriyle yabancılar hesabına çalışan birer casus ve sabotajcı olarak nitelendirilmesi ve dolayısıyla tüm suçlarının tek bir mahkemede değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Bugüne kadar yapılan kovuşturma ve duruşmalarda, devletin aldığı tedbirlerin istenilen sonucu vermemesinin sebebinin, komünistlerin mahkeme süreçlerinin bir kanaldan yürütülmemesinden kaynaklandığı belirtilerek, her yerdeki komünist faaliyetlere yerel kolluk kuvvetleri ve yerel adli makamların el koymaları ile bir dağınık görüntü oluştuğu ve bunun komünizmle mücadelede isabetli karar alınmasına engel olduğu, bundan dolayı komünist faaliyetlerinin genişlediği ifade edilmiştir. Matbuat Kanununda belirtilen komünistlik propagandası yaparak milli birliği bozmak yönünde yayın yapılamaması ve buna aykırı hareket edenlere yönelik maddesine de, TCK'nın 141. ve 142. maddeleri hükümlerinin uygulanacağı ibaresi eklenerek bu konuda da bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Memurin Kanununda da değişikliğe gidilmesi gerektiği belirtilerek, delilsizlikle beraat etmiş ya da mahkemeye verilmemiş olsa da, bir memurun ihaneti hakkında idari bir olumsuz kanaat oluşmuşsa, bu durum onun devlet kadrosunda çalışmamasına yeterlidir denilmiştir.[554] Böylelikle 141. madde gereğince kovuşturma imkânı bulunmayan ancak devlete sadakati bulunmayan memurların, görevlerine devam etmemeleri ve memuriyetten çıkarılmaları yolunda bir teklif düşünülmüş, sonrasında bu teklif hemen işten çıkarmak yerine öncelikle başka bir işte görevlendirme şekline dönüştürülmüş, en sonunda ise bu teklif de geri alınmıştır.[555] Bundan önce yapılması gerekenin memuriyete ilk alımlarda daha titiz bir çalışma

---

[554] Raporun bu kısmında, memurlarla ilgili tespitler yapılırken, komünistlerle ilgili ve devletin komünizmle mücadele noktasındaki durumu da analiz edilmiştir: *"… Komünistlerin mahkemeye verilecek derecede sübut (kesin) delilleriyle yakalanıp adalet pençesine verilmiş olmaları, mücadele için kâfî bir teminat olamaz. Şimdiye kadar gösterdikleri faaliyet bunu isbata yeter. Onların çok kurnaz ve sinsi, sistemli çalışan bir kısım elemanları vardır ki; ele geçebilecek ve mahkemeye verilecek sübut delilleri bırakmazlar. Casusluğun taktiğinde olduğu gibi; kafadaki görme, işitme, konuşma merkezlerini işletirler. Fakat, bunları yaziyle ve krokiyle tesbit etmezler. Komünistlerin en tehlikeli olanları da bunlardır. Bu çalışma sistemlerinden dolayidir ki; bugün memleketimizde kaç komünist vardır; bunlar nerelerdedir; devlet teşkilâtının nerelerine kadar girmişlerdir; ne kadar yüksek katlardadır; diye tahminî olarak da bir sayı vermiye, bunların kemmiyeti üzerinde durmaya ve değişikliklerini göstermiye imkân bulunamamaktadır. (…) Bugüne kadar, mevcud mücadele teşkilâtının yetersizliği ve sayı çokluğu, mücadele eden ekseri elemanların bu konu üzerindeki esaslı bilgi noksanlığı, istenen mücadele sonuçlarını verememiş, böylece, çok sakat ve tamamiyle komünistlerin lehine hükümler çıkarılmasına saik olunmuş ve olunmaktadır."* Bkz. BCA. 30.1.0.0/51.305.3, 10.10.1948.

[555] (8 Haziran 1949). "Aşırı Sağ ve Sol Temayüllü Memurların Cezalandırılması", ***Kudret***, 1, 6.

yürütülerek, alınacak kişinin aşırı solculukla ilgisi olup olmadığının araştırılması olduğuna karar verilmiş ve mevcut memurlarla ilgili ise yeni düzenlemeler getirilmesi kararlaştırılmıştır.[556]

CHP Meclis Grubunda hazırlanan raporda ise, komünizme verilmesi gereken ceza ile ilgili düşüncede, komünistliği sadece vatana ihanet olarak değerlendirip ayrıca ceza verilmemesinin bir noktada komünistlerin faaliyetlerine devam edebilmelerine imkân tanıyacağını, bu yüzden vatana ihanetle ilişki olmayarak suç sayılan komünistlik için, toplum düzenini ihlal ettiği göz önünde tutularak bir ceza belirlemenin gerekliliğine işaret edilmiştir.[557]

9 Mayıs 1949'da, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan, "TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısına dair Adalet Komisyonu raporu"na göre; son dönemlerde komünist hareket ve propagandalar dikkat çekici bir halde artmıştır. Toplumun huzuru ve gelişmesi adına tehlike oluşturan bu türden bozguncu faaliyetlerin hak ettikleri şiddet ve önemde takip edilmeleri, caydırıcı cezalara muhatap olmaları gereği ortaya çıkmıştır. Ancak mevcut ceza kanununun konu ile ilgili maddelerinin hükümlerinin yeterli olmadığı vurgulanarak, tehlike oluşturan hareket ve faaliyetlerden bazılarını içermediği ve yasak ettiği işlemler için kabul ettiği cezaların dahi bu suçların tehlike ve boyutları ile uygun, bunları önleyecek yeterlilik ve şiddette olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple raporda TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin yeniden her yönüyle değerlendirilerek mevcut ihtiyaçlara göre düzenlenmesinin gerekli görüldüğü belirtilmiştir.[558]

3.1.4.1. Madde Değişikliklerinin Müzakeresi ve Kanunlaşması

TBMM'de 8 Haziran 1949'da, TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı müzakerelerinde, oturumda yer alan milletvekilleri komünizmle nasıl mücadele edilmesi gerektiği ile ilgili görüşlerini bildirmişlerdir. İlk olarak DP Afyon milletvekili Hasan Dinçer, yapılacak değişikliğin bir unsur değişikliği olmadığını sadece cezaların üç seneden beş seneye artırılması ile bireysel hareketlerin cezalandırılmasını amaçladığını söylemiştir. Ancak bu ceza artırımının komünizmle mücadelede yeterli olmadığını,

---

[556] BCA. 30.1.0.0/51.305.3, 10.10.1948. CHP Meclis Grubunda bu raporla ilgili verilen bilgilendirmelerde tartışmalar olmuştur. Öneğin Hakkari miletvekili İbrahim Arvas, "Mahkemeye, karara lüzüm olmadan bunların kökünü kurutmalı" derken, arkadaşları "Ya sana da biri çıkar komünist deyiverirse" şeklinde ona karşılık vermişlerdir. Bkz. (12 Ocak 1949). "Aşırı Cereyanlar Ağır Suç Sayılacak", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[557] BCA. 30.1.0.0/42.252.34, 28.04.1949.

[558] (10.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 106, 1.

komünizmi doğuran sebeplerden biri olarak gördüğü ekonomik güçlükleri ortadan kaldırmanın daha doğru bir yol olacağını ifade etmiştir. Ayrıca komünizmin gerçek yüzünün vatandaşlara anlatılarak, komünizm tehlikesine dair ortak bir bilincin oluşturulması gerekliliğinden bahseden Dinçer, bunlar yapılmadan TCK'da yapılacak düzenlemelerle bir yere varılamayacağını belirtmiştir.[559] Bağımsız Denizli milletvekili Reşad Aydınlı da Hasan Dinçer gibi cezaların artırılmasıyla yapılacak bir mücadele ile bir yere varılamayacağını, hayat pahalılığı ile de mücadele edilerek "komünizm mikrobunun" yayılmasının önlenebileceğini ifade etmiştir.[560]

CHP Manisa milletvekili Yunus Muammer Alakant ise komünizmin yalnızca bir fikir mücadelesi olmadığı, komünizmin bizatihi memleketin geleceğini hedef alan bir hareket olduğunu, bu yüzden de yapılacak mücadelenin bir fikir hürriyeti meselesi olarak ele alınamayacağını vurgulamıştır.[561] DP Afyon milletvekili Hazim Bozca da komünizmle mücadelede kanun yapmanın yeterli olmayacağını ve ekonomideki kötü gidişatın da düzeltilmesi gerektiğini söylerken, 141. madde içindeki kavramların da yeterince açık olmadığını ve komünizm hakkında daha açık ifadelerin bulunması gerektiğini belirtmiştir..[562]

Müzakereler 9 Haziran 1949'da da devam etmiş, TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı ile ilgili milletvekilleri görüşlerini açıklamaya devam etmişlerdir. DP Muğla milletvekili Nuri Özsan, ceza kanununa ağır yaptırımlar koymanın komünizmle mücadele için yeterli bir tedbir olmadığını belirterek kanunun daha açık ifadelerle yapılmasının gerekliliğine işaret etmiş ve pratikte vatandaşların bundan dolayı mağdur olabileceklerini söylemiştir.[563] CHP Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu da, 141. maddede yer alan *"içtimaî bir sınıfın diğer bir içtimaî sınıfa tahakküm etmek isteyen"* gibi kavramlar yerine doğrudan "komünizm, komünist" gibi daha net kavramlar kullanılmasını tavsiye etmiştir.[564]

Sonrasında Adalet Bakanı Fuad Sirmen 141. madde ile bilgi vererek, kanun değişikliğindeki amacın ne olduğunu açıklamıştır. Buna göre Sirmen, hükümetin yapmak istediğinin bir yandan cezaların artırılmasını sağlamak iken diğer yandan suç işleme amaçlı

---

[559] (08.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 104, 576.
[560] (08.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 104, 581.
[561] (08.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 104, 589-590.
[562] (08.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 104, 594-595.
[563] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 647.
[564] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 649.

kurulan cemiyetler için olan beş kişinin birleşme şartını, iki kişiye düşürmek olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi olarak da hücre yapılanması ile komünistlerin birbirlerini tanımadan çalışma tarzları olduğunu belirtmiştir.[565]

Bağımsız Maraş milletvekili Emin Soysal, müzakere edilen maddede “komünist” tabirinin açıkça yer almamasını eleştirerek, bu haliyle yoruma açık kalacağını ve sosyal meselelerden bahseden herhangi birinin de bu maddeye maruz kalabileceğini belirtmiştir. Komünistliğin çok çeşitli tarif ve şekilleri olduğunu, bu yüzden öncelikle komünistliğin ne olduğu ile ilgili açık bir tarifin yapılmasını istemiştir. Maddenin bu şekilde düzenlenmesi ile ceza verilecek kişinin suçunun komünistlik olduğunun bilineceğini söylemiştir. Yine maddede yer alan “sınıf”, “temel nizam” gibi kavramların da neye işaret ettiğinin daha doğru bir şekilde izah edilmesini istemiştir.[566] Müzakerelerde bahsi geçen eleştiri ve yorumlara Adalet Komisyonu Sözcüsü Abdurrahman Konuk cevap vererek, neden “komünist” kelimesinin maddede yazılmamış olduğu eleştirisine yönelik olarak açıklama yapmıştır. Konuk, maddenin birinci fıkrasının komünistliğe işaret ettiğini ve doğrudan “komünist cemiyet” gibi tabirlerin belirsizlik oluşturacağı söylemiştir. Komisyonda doğrudan komünistlik tabirinin konulması meselesinin çokça tartışıldığını ancak önceki kanunlardan itibaren bir pratik bir durum oluştuğunu ve aşağı yukarı belirlenmiş bir anlamının oluştuğu düşünülerek istenmeyen neticeler doğurmaması adına tercih edilmediğini ifade etmiştir.[567]

Müzakerelerde sosyal meselelerden ya da işçi haklarından bahseden bir vatandaşın yapacağı propagandanın da suç olabileceği eleştirilerine Adalet Bakanı Fuad Sirmen söz alarak cevap vermiştir. Sirmen, bir kişinin köylünün ya da işçinin haklarından bahsetmesinin herhangi bir şekilde suç teşkil edemeyeceğini ancak bir toplumsal sınıfın diğer bir sınıf üzerine tahakküm oluşturması ve bunun propagandasını yapmasının suç oluşturacağını söyleyerek bu anlamda endişe edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.[568]

DP adına söz alan İstanbul milletvekili Fuad Köprülü, hükümet tarafından hazırlanan tasarıdaki esaslardan olumlu bir şekilde bahsederek komünizmle mücadele konusunda tam bir mutabakat halinde olduklarını ifade etmiştir. DP adına dile getirilen itirazların, maddelerin içeriği ile istenilen hedeflerin gerçekleşemeyebileceğine dair eleştiriler

[565] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 650-651.
[566] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 653-654.
[567] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 657.
[568] (09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105, 664.

olduğunu ve bu anlamda bunun yapıcı bir katkı olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.[569]

Uzun müzakerelerin sonunda TCK'nın 141. ve 142. maddeleri değiştirilmiştir.[570] Maddelerde yapılan değişikliklerde en dikkat çekici noktalardan biri cemiyetlerin cebir, şiddet veya tehdit vasıtalarına başvurmadan amaca varmalarının imkânsızlığı kanaatine varılması durumunda, bu fiillere başvurulmuş gibi hukuki işlem yapılacağının belirtilmesidir. Böylelikle kurulan dernek veya partilerin amaçları arasında düzenin değiştirilmesine yönelik bir gündem varsa, bunun şiddet kullanılmadan yapılamayacağı varsayılarak ceza almaları mümkün hale getirilmiştir. Yine propaganda suçunda da cebir unsuru açıkça önerilmiş kabul edilecek ve ceza arttırılacaktır.[571] Bu kanun değişikliği neticesinde, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis olarak düzenlenen cezalandırma süreleri, üç yıldan on yıla kadar ağır hapis cezası olarak artırılmıştır.

3.1.5. Demokrat Parti Dönemi Komünizmle Mücadele Yasaları

14 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP, 1949 yılında yapılan değişikliklerin komünizmle mücadelede yetersiz kaldığını beyan etmiştir.[572] Bunun üzerine Hükümet birkaç ay sonra, bu konu ile ilgili olarak aralarında muhalif milletvekillerinin de olacağı bir komisyonun kurulmasına karar vermiştir.[573] Komünizmle mücadele için alınması gereken kanuni tedbirleri tespit etmek üzere Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün başkanlığında toplanan

---

569 (10 Haziran 1949). "Komünizme ve İrticaa Karşı Tedbir Alınacak", ***Akşam***, 1-2.
570 Ceza oranlarının yeniden düzenlendiği TCK'nın 141. ve 142. maddeleri için bkz. (16 Haziran 1949). ***Resmi Gazete***, (7234) 16381-16382.
571 Örnek, ***a.g.m.,*** 2014, 122.; Çelenk, ***a.g.e.,*** 1976, 65.
572 Başbakan Menderes, 28 Mayıs 1950'de DP Meclis Grubu'nda, bazı milletvekillerinin sorularını cevaplandırırken, CHP'nin komünizmle mücadelede kararlı olduklarını söyledikleri halde bu mücadelede yetersiz kaldıklarını belirterek, kendilerinin bu konuda kanunî yollardan ayrılmayarak solculuğun nerede başlayıp nerede bittiğini kesin bir şekilde kanuni yöntemler ışığında belirleyeceklerini ve hakimlerin tereddütte kalmadan hüküm verebileceklerini dile getirmiştir. Bkz.(28.05.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. D, Gi. 43, 210. Başbakan Menderes, ertesi gün 29 Mayıs 1950'de TBMM'de Hükümet programı hakkında bilgi verirken de bu konuya değinmiş, aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için kanunî tedbirler alınacağından ve bunların fikir hürriyeti perdesi altında değerlendirilemeyeceğinden bahsederek adaletin pençesine teslim edileceklerini söylemiştir. Bkz. Sükan, F. (1991). ***Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları (TBMM 1950-1960),*** Ankara: Kültür Ofset Limited Şirketi, 12-13.; Kılçık, H. (Yay. Haz.). (1991b). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 2***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 41.
573 Komisyon basın tarafından "Komünizmle Mücadele Komisyonu" olarak da anılmıştır. Bkz. (15 Ağustos 1950). "Komünizmle Mücadele İçin Tedbirler", ***Zafer***, 1, 8. Hukukçu CHP Mardin milletvekili Kamil Boran muhalif milletvekillerinden bir tanesidir ve tasarının tartışılma aşamalarında eleştiri ve katkılarıyla sürece dahil olmuştur. Bu süreçte DP yetkilileri, komünizme karşı mücadele kararlı ve sert olacaklarını sürekli dile getirmişlerdir. Bkz. DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.

komisyona siyasetçilerin dışında alanında uzman birçok kişi de dahil edilmiştir.[574] Komisyonun çalışmalarına katkı yapmak üzere Amerikan Büyükelçiliği de, kendi ülkelerindeki ilgili yasaların metninin kendilerine ulaştırarak, komisyona sunulması için Amerikan Dışişleri Bürosu'na talepte bulunmuştur.[575]

Komisyon çalışmalarına devam ederken Başbakan Menderes, komünizme karşı alınacak kanuni tedbirlerin çok daha açık ve net bir şekilde ortaya konulması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *"Kökü dışarda olan teşkilâtın faaliyetini fikir hürriyeti çerçevesi içinde mütalâa etmek ve müsamaha ile karşılamak bizim için mümkün değildir. Bir çete halinde ve gizli teşkilât olarak muhayyel bir istilânın öncülüğü vazifesini görmeye yeltenenlere karşı kanuni tedbirlerimiz daima şiddetli olacaktır. Bu nev'i faaliyetleri biz, fikir hürriyetiyle asla alâkalı görmemekteyiz. Bu mücadelemizde ilk programımızda da izah ettiğimiz gibi birinci hedefimiz kanuni kıstaslar elde etmektir. Türk hâkimine bu neviden suçları teşhis edip cezalandırabilmek imkânlarını vermek lâzımdır. Bunun için sarih tarif ve kıstaslara dayanan kanun maddelerine ihtiyaç aşikârdır. Bu ihtiyaca uyarak Hükümetçe hazırlanan kanun tadilleri Yüksek Meclisin komisyonlarında tetkik ve müzakere halindedir."*[576]

---

[574] Bunlardan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü Sulhi Dönmezer, Ankara Hukuk Fakültesi Profesörleri Faruk Erem ile Bülent Nuri Esen ile Askeri Adli Yargıç Şevki Ermutlu komisyon çalışmalarına katılmıştır. Bkz. BCA. 30.18.1.2/123.72.6, 16.09.1950. Ayrıca avukat da olan DP Ankara milletvekili Hamit Şevket İnce, Emniyet Genel Müdürlüğü Birinci Daire Müdürü Esat Kaya Ayman, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Müdürü İhsan Köknel de komisyon toplantılarına katılmışlardır. Bkz. (12 Ağustos 1950). "Komünizme Karşı Geniş Ölçüde Mücadele Açılıyor", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (11 Ağustos 1950). "Adalet Bakanlığında Toplantılar Yapılıyor", ***Milliyet***, 1, 5. Komisyon üyelerinden biri, yaptıkları çalışmalara dair şunları söylemiştir: *"Bu memlekette komünizmin K harfini kullandırmayacağız. Tasarıda ölüm cezası, memlektten çıkarılma gibi en ağır cezalardan başlayarak tedrici cezalar da yer alacaktır. Tasarı Meclisin 1 Kasımdan sonra başlayacak yeni faaliyet devresinde görüşülecek bir numaralı kanun tasarısı olacaktır."* Bkz. (29 Ağustos 1950). "Komünizme Karşı Yeni Hükümler", ***Akşam***, 2. Adalet Bakanı Halil Özyörük, komisyonun amaçlarını şu şekilde özetlemiştir: *"Komisyonun esas gayesi, memlekette mevcut komünizm faaliyetini tamamıyla felce uğratmak ve bundan sonra da mümkün olabilecek gayretleri önlemektir. Komünizm faaliyetini bertaraf etmekle demokrasinin bu memlekette en iyi şekilde yerleşip kökleşeceğine eminim. Bu mevzuda mevcut cezai hükümler güçlendirilerek failleri ve mensupları hakkında da amansız takibat yapılacaktır. Hattâ komünistlerin yurt dışına çıkarılması cihetine gidilecektir. Bu hususları sağlamak için hazırlıyacağımız iki kanun tasarısı Meclisin önümüzdeki devresine yetiştirilecektir."* Bkz. (12 Ağustos 1950). "Komünistler Yurt Dışı Edilebilecek", ***Yeni İstanbul***, 1. Komisyon başkanı Halil Özyörük ve komisyon üyelerinden Bülent Nuri Esen gibi isimler, *Orkun* dergisinde eleştirilmiş ve bu kişilerin komünizmle mücadelede milliyetçi bir çizgide olamayacakları iddia edilerek Hükümet tarafından komisyon üyelerinin seçiminin daha dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi gerektiği yönünde uyarılar kaleme alınmıştır. Bkz. Tümtürk, İ. (13 Ekim 1950). "Komünizmle Mücadele", ***Orkun***, (2), 6.; Tümtürk, İ. (12 Ocak 1950). "Bir Tehlike Var", ***Orkun***, (15), 3-4.

[575] DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.

[576] (30.03.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 6, B. 58, 61.

İlk toplantısını 10 Ağustos 1950'de yapan komisyon,[577] 19 Eylül 1950'de çalışmalarının ilk kısmını tamamlamış ve hazırlamış olduğu kanun tasarısını Meclis'e sunmuştur.[578] Komisyon üyelerinden Ankara milletvekili Hamit Şevket İnce, komisyonun hazırladığı tasarıda komünizmin yeni bir tarifinin yapıldığını söylemiştir. Buna göre *"komünizm, Anayasa ve mevcut kanunlarla mahfuz tutulan haklar hilafına, demokrasi esaslarına muhalif olarak memlekette müesses içtimaî, iktisadî ve siyasî nizamı değiştirmeye matuf teşebbüslerdir."*[579] Tasarı, komisyondaki tartışmalar ve maddelerinin içeriği ile basın tarafından önemle takip edilmiştir. Özellikle komünistlere getirilecek idam cezası basında çok ciddi anlamda bir yankı bulmuş, getirilecek teklifte çok geniş anlamda bir ceza kapsamının olacağı yazılmıştır.[580]

Meclis Başkanlığı tarafından Adalet Komisyonu'na havale edilen tasarıda, 57 milletvekilinin imzası bulunuyordu.[581] Tasarı, Adalet Komisyonu'nda etraflı bir şekilde görüşülürken, 7 Kasım 1950'de DP Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan'ın[582] liderliğindeki bir grup milletvekili, TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin düzenlenmesine dair bir önerge vermişlerdir.[583] Bu önergeye göre, 141. maddede bulunan ceza düzenlemelerine idam hükmünün girilmesi ve önergenin ivedilikle görüşülmesi isteniyordu. Önergede, *"komünizme karşı savaşan ordumuz şehitler verirken, vatan haini kominform teşkilatının sinsi faaliyetlerle çalışmaya devam ettiği"* belirtilmiştir. Sert demeçler, resmi işlemler ve komisyonlarda geciktirilen kanun tekliflerinin, emperyalist dış

---

[577] (11 Ağustos 1950). "Komünizm ile Mücadele", ***Akşam***, 1.; (11 Ağustos 1950). "Komünizmle Mücadele Şiddetleniyor", ***Yeni İstanbul***, 1.
[578] (20 Eylül 1950). ***Yeni Sabah***, 3.
[579] (29 Eylül 1950). "Komünizm ve İrtica ile Mücadele Tasarısı", ***Akşam***, 1.
[580] (5 Kasım 1950). "Komünistlere Tatbik Edilecek Ağır Cezalar", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
[581] (8 Kasım 1950). ***Yeni Sabah***, 3.
[582] Şevket Mocan, komünizmle mücadelede hukuk alanında sert ve etkili önlemler alınması yönünde kararlı ve ısrarlı bir tavır ortaya koymuştur. Bu konudaki tavrı dönemin komünizmle mücadele siyasetinde kendisini ön plana çıkarmıştır. Bu meselede yoğun mücadele vermiş olmasına rağmen özel yaşamında yolu birçok kez komünistlerle de kesişmiştir. İlk evliliğini Nazım Hikmet'in teyzesi ile yapmasının yanı sıra 1951 Tevkifatı'nda kızının TKP lideri Zeki Baştımar'ın kuzeni Dündar Baştımar'la evlenmesi de ironiktir. Bunun üzerine uzun süredir görüşmediği kızını evlatlıktan reddettiğini beyan etmiştir. Bkz. (4 Kasım 1951). "Komünist Ele Başları Dün Tevkif Edildiler", ***Milliyet***, 7.
[583] Hazırlanan bu önerge oldukça sert yaptırımları teklif etmektedir. Buna göre, komünist faaliyetler çerçevesinde cemiyet kurucuları ve üyeleri ölüm cezasına çarptırılacaklardır. Bu faaliyetlerin gerçekleşmeyip girişim halinde kalması durumunda ise failleri müebbet ağır hapis veya onbeş seneden aşağı olmamak üzere hapis cezasına mahkûm olacaklardır. Komünist partisine veya bu eğilimde oluşumlara girenler ya da girilmesine vesile olanlara da onbeş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası verilecektir. Bu fiilerden haberi olup ihbar etmeyenler için de beş seneye kadar ağır hapis cezası öngörülmüştür. Yine teklifte propaganda yapanların da ölüm cezasına çarpılmaları istenmektedir. Bu hareketleri övenlere ise on yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezası verilecektir. Bkz. (7 Kasım 1950). "Komünizm İçin Tedbir", ***Milliyet***, 1, 5. (7 Kasım 1950). "Komünistlerle Mücadele Tasarısı Meclise Verildi", ***Yeni İstanbul***, 1.; (7 Kasım 1950). "Kızıl Tahrikçilerine İdam Cezası İsteniyor", ***Zafer***, 1, 4.

odaklara alet olanları cesaretlendirdiği vurgulanarak, teklifin komisyonda acil olarak görüşülmesi istenmiştir. Adalet Bakanı Halil Özyörük bu teklifle ilgili olarak söz alarak, 141. maddenin de yer aldığı tüm değişiklikleri içeren tasarının Bakanlar Kurulu'nda olduğunu ve ilk toplantıda ele alınarak Meclise sunulacağını söylemiştir. Bu çalışmadan önce bu önergenin görüşülmesinin karışıklığa sebebiyet verebileceğini belirterek, iki tasarının da komisyonda değerlendirileceğini söylemiştir. Sonrasında önerge reddedilerek, 141. maddede idam hükmünün de yer alması teklifi, görüşülmek üzere komisyona havale edilmiştir.[584]

Komisyondaki müzakerelerde, maddelerin tüm kelimeleri ve ortaya koyacağı hükümler detaylıca tartışılmıştır. Bunlardan birinde CHP Bingöl milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, kanunun dört kez değiştirildiğini ve şu anda hazırlanan metnin de eskilerinden pek farklı olmadığını söyleyerek bu yeni halinin de yeterli bir şekilde amaca ulaşamayacağını belirtmiştir. Komünizmle mücadelenin en yüksek bir devresinde bulunurken, öncekilerden daha güçlü bir fayda getirmesi için maksadını daha açık bir şekilde ifade eden bir formülün bulunmasının gerekliliğine vurgu yapmıştır.[585] Tasarıda son zamanlarda komünist taktiklerinin de değiştiği belirtilerek komünistliğin tarifinin de net bir şekilde yapılmasını ve cezaların bu tanım üzerinden oluşturulmasını ayrıca maddelerin kanun diline daha uygun bir şekilde hazırlanması gerekliliği de tartışılmıştır.[586] Basında, komünizmle mücadele kanununun amacından sapmayarak sadece bu meseleye odaklanmasını ve komisyondan çalışmalarında metni hazırlarken çok titiz ve sabırlı bir çalışma yürütmesini beklediklerı belirtilmiştir. Aksi halde siyaseten ve hukuken problemler oluşabileceğine işaret edilmiştir.[587]

Yaklaşık bir ay sonra, 20 Aralık 1950'de DP Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, kanun tasarısının ne zaman Meclis'e sunulacağına dair bir soru önergesi vermiştir. Adalet Bakanı Halil Özyörük, 141. ve 142. maddelerle alakalı tasarının 1 Aralık 1950'de Hükümet tarafından Meclis'e sunulduğunu, 20 Aralık itibariyle de Adalet Komisyonu'nda görüşülmesine başlandığını söylemiştir.[588] Ancak komisyon, çalışmalarını yürütürken hızlı

584 (24.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 2, B. 10, 189.
585 DP Konya milletvekili Muammer Obus, DP Edirne milletvekili Mehmed Enginün ve CHP Mardin milletvekili Kâmil Boran da söz alarak Düşünsel'in fikirlerine yakın görüşlerini dile getirmişlerdir. Bkz. (21 Aralık 1950). "Komünizmle Mücadele İçin Meclise Getirilen Tasarı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
586 (21 Aralık 1950). "Komünistliğin Tarifi", ***Akşam***, 1-2.; (22 Aralık 1950). "Komünizmle Mücadele İçin Hazırlanan Tasarı", ***Cumhuriyet***, 3.
587 (23 Aralık 1950). "Ceza Kanunu Tadilatı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.
588 (20.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 3, B. 21, 273-274.

ve etkili olmaktan çok, temkinli ve hassas bir çalışma ortaya koymak gayretinde olmuştur.[589]

Komisyonda tartışılan önemli konulardan biri, tasarıda "zor/cebir" unsurunun yer alması meselesi olmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Profesörü Faruk Erem, ilgili maddelerde cebir unsurunun mutlaka yer alması gerektiğini, bunun komünizmi diğer fikir akımlarından ayıracak önemli bir unsur olduğunu aksi halde bu kanunun hükümetin elinde korkunç bir silaha dönüşebileceğini iddia etmiştir. Başbakan yardımcısı Samet Ağaoğlu ile DP Konya milletvekili ve Yargıtay eski üyesi Rıfat Alabay ise cebir unsurunun kaldırılmasını istemişlerdir.[590] Diğer bir konu olan idam meselesi ile ilgili olarak ise komisyon, bunu kabul etmeyerek, suçun cezasına paralel uygulamalar olmasını kabul etmiştir.Cezaların en fazla 5 yıl olmasını isteyenlerin yanı sıra,cezanın şiddetlendiği oranda komünistliğin tahrik edilerek suçların fazlalaşacağını iddia edenler olmuştur.[591]Neticedekomisyonda ceza müddetinin asgari ceza haddinin 8, azami haddinin ise 15 yıl olmasına karar verilmiştir. Komisyona idam cezası teklifinin kabul edilmesini yönünde çok sayıda telgraf gönderilmiş olsa da bu teklif 5'e karşı 8 oyla reddedilmiştir.[592] Bunun yanında Şevket Mocan'ın teklif ettiği, suçu ihbar etmemenin de suç sayılması fıkrasının maddeye eklenmesi de komisyonda tartışılmıştır. DP Ankara milletvekili Hamit Şevket İnce ve DP Balıkesir milletvekili Müfit Erkuyumcu bu teklifi kabullenilirken; DP Çorum milletvekili Hüseyin Ortakçıoğlu, DP Ankara milletvekili Osman Şevki Çiçekdağ, DP İzmir milletvekili Halide Edip Adıvar, DP Muğla milletvekili Nadir Nadi gibi isimler tarihten örnekler vererek bunun kesinlikle reddedilmesini istemişlerdir. Nihayetinde teklif iki muhalif oya karşılık oyçokluğu ile kabul edilmemiştir.[593] Bu çalışmalar sürerken Adalet Bakanlığı da, hakimlere yönelik olarak görülmekte olan ve görülecek olan davalar için bir rehber niteliğinde komünizm faaliyetlerini ve çalışma stratejilerini anlatan broşürler hazırlatmıştır.[594] Bunun yanı sıra Amerika'da komünist faaliyetlere karşı gerekli tedbirlerin

---

[589] Komisyon çalışmalarından bir toplantı resmi için bkz. Ek-4.

[590] (24 Ocak 1951). "Ceza Müeyyideleri Şiddetlendiriliyor", ***Kudret***, 1, 4.; (25 Ocak 1951). "Ceza Kanunu ve Komünistlik Suçları", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

[591] (3 Şubat 1951). "Komünistlere İdam Cezası", ***Akşam***, 2.; (3 Şubat 1951). "Ceza Kanunun 141nci Maddesinin Tadili", ***Cumhuriyet***, 1.

[592] (7 Şubat 1951). "Ceza Kanunun 141nci Maddesinin Tadili", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (7 Şubat 1951). "Komünistlere Verilecek Ceza", ***Akşam***, 2.

[593] (16 Şubat 1951). "Ceza Kanunu ve Komünist Suçlular", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[594] (23 Ocak 1951). "Komünizm Hakkında Broşür", ***Akşam***, 1-2.; (23 Ocak 1951). "Adalet Bakanı İzmirde", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

alınmasına yetki veren 1950 yılına ait iç emniyet kanunu da, Adalet Bakanlığı tarafından Türkçeye tercüme edilerek bundan faydalanma yoluna gidilmiştir.[595]

Adalet Komisyonu görüşmelerine devam ederken, Şevket Mocan, komünistlere idam cezası verilmesine dair toplam 180 imza toplamış olduğunu, 30 imza daha toplayarak Meclis çoğunluğunun, müzakereler öncesi teklifi kabul etmiş olacağını söylemiştir.[596] Yani buna göre, kanunun görüşülmesi sırasında aleyhte oy verenler olsa dahi, bunun çoğunluk kararına bir etkisi olmayacaktır. Ancak TBMM'de bu tasarının görüşülmesi bir sonraki döneme kalmıştır. DP ile CHP, tasarının hazırlanma süreci devam ederken sürekli dirsek temasında olmuşlar, bu konuda iletişimi güçlü tutmuşlardır. Başbakan Menderes, CHP Grubu başkanlarından Avni Doğan ile bir araya gelerek, sadece bu konu üzerinde görüşme gerçekleştirdiği basına yansımıştır.[597]

Ceza Kanunu tasarısı sıkıntılı ve uzun süreçlerden geçerken, basında ise bir yandan Hükümetin komünizmle mücadelesindeki samimiyetine hak verilirken, diğer yandan tasarının bu haliyle demokratik haklara büyük zararlar verebileceği eleştirileri getirilmiştir.[598] Bu yüzden basında ara ara, tasarının Hükümet tarafından geri çekilmesi ve ilmî bir komisyona havale edilerek, gözden geçirilip yeniden hazırlanması bile gündeme gelmiştir.[599] Şevket Mocan ise bu geri alınma rivayetleri ortaya atılır atılmaz, kanunun bir an evvel Meclise getirilmesini talep etmiştir.[600]

3.1.5.1. Kanun Tasarısı Gerekçeleri, Kanun Teklifleri ve Adalet Komisyonu Raporu

16 Kasım 1951 tarihinde TBMM'ye, Adalet Komisyonu'nun raporu ve kanun tasarısının gerekçeleri sunulmuştur. Buna göre TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında Adalet Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunun 25 Kasım 1950 tarihli toplantısında Yüksek Meclis'e sunulması kararlaştırılan teklifin gerekçesi, Marksizm ile demokrasinin farklarının vurgulanması ile başlamış ve Marksist görüşün sadece ekonomik bir doktrin olmadığını, siyasi bir doktrine de sahip olduğu ile devam etmiştir. Bu siyasi doktrinin esas gerçeğinin de tahakküm yani diktatörlük olduğu vurgulanmıştır. Marksist

---

[595] Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA.) Ebis No: 03004401, Belge No: 1-4.
[596] (25 Mayıs 1951). "Komünistlere Ölüm Cezası", ***Akşam***, 1-2.
[597] (10 Mayıs 1951). "Aşırı Sağ ve Solculara Karşı Yeni Tedbirler", ***Akşam***, 1-2.
[598] Apaydın, B. (16 Kasım 1951). "Ceza kanunu Tadilat Projesi Geri Alındıktan Sonra", ***Cumhuriyet***, 2.
[599] (15 Mart 1951). "Ceza Kanunu Tadil Tasarısı Geri Alınıyor", ***Cumhuriyet***, 1.; (4 Ekim 1951). "Ceza Kanununu Tadil Eden Tasarı Geri Alınıyor", ***Cumhuriyet***, 1, 5.
[600] (16 Kasım 1951). "Komünistler Hakkındaki Kanun Meclis Gündeminde", ***Kudret***, 1.

siyasi anlayışın, sınıfsız bir toplum meydana getirilmesi inancına karşı, devletin, bu türden sınıfsızlaşma hareketlerine karşı korunmasının bir gereklilik olduğundan bahsedilmiştir.[601]

TCK'daki mevcut 141. ve 142. maddeleri ile ilgili daha önceki düzenlemelerin, hem cezaların artırılması hem de suç unsurlarının genişletilmesi ihtiyaçlarından ileri geldiği söylenmiştir. Buna rağmen mevcut maddelerin yetersizliği sıralanmıştır. Buna göre, içerdiği hükümler ve terimlerin net olmamasından dolayı uygulamada hakimlerin güçlüklerle karşılaşması, maddelerin farklı fıkralarındaki hükümlerin birbirlerine karşılık gelmemesi, hükümlerdeki eksikliklerden kaynaklı bazı önemli suçların cezalandırılmaması, cezaların caydırıcılığının fazla olmaması, maddelerdeki metinlerin siyasetteki demokratik gelişimlerle paralellik içinde olmaması gibi sebepler sayılarak kanun metinlerinin mümkün olduğunca daha açık olması gerekliliğine işaret edilmiştir. Maddelerin neden değiştirilmesi gerektiği ile ilgili bu izahlardan sonra, maddelere getirilecek yeni düzenlemenin amacı da ortaya konarak, metinlerdeki belirsizliği ortadan kaldırmak, suçların mahiyeti bakımdan hükümlerini geliştirmek, siyasi ilerlemelere paralel demokratik düzenlemeleri yapmak, yeni ağırlaştırıcı ve hafifletici sebepler ilâve etmek ve cezaları şiddetlendirmek maksadıyla düzenlenmiş bulunduğu belirtilmiştir.[602]

Sonrasında, yapılan düzenlemelerin gerekçeleri tek tek belirtilmiştir. Gerekçelerin çoğunda maddelerin uygulama alanını genişletmek, mevcut ekonomik ve toplumsal yapının korunmasını sağlamak düşünceleri yer almaktadır.[603] 141. madde ile ilgili olarak, "*birinci fıkrasında komünist birleşmelerin kurulmasına tevessül olunması, bunların teşkil, tanzim, sevk ve idare edilmesi ve bu hususta yol göstermesi suç sayılmış bulunmaktadır*" denilmiştir.[604]

---

[601] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 1-2. Bu komisyon raporunun sıra sayısı 264 olarak belirtilmiştir. Kanun tasarısında TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin yanı sıra, aşırı sağ veya irtica hareketlerine yönelik 163. maddesi ile değişik suçlarla ilgili olarak TCK'nın 192, 265, 269, 270, 311, 312, 87, 403, 404, 406, 480, 482, 486, 491, 492 ve 493. maddeleri de ele alınmış, bu maddelerle ilgili gerekçeler ve izahlar konu dışında bırakılmıştır.

[602] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 2-3.

[603] Özek, ***a.g.e.,*** 1968, 133.

[604] Maddede yer alan "cebir" unsurunun maddi veya manevi olabileceği belirtilerek, dikkat edilmesi gerekenin, açıklanmasa ya da bir programa girmese bile, bu unsurun dolaylı olsa dahi mevcut olması olduğu vurgulanmıştır. Maddede yer alan "sosyal sınıf" tabirinin de uygulamada "içtimaî kategori" tabiriyle bağlantılı olarak düşünüldüğü belirtilmiş, "siyasi ve iktisadi nizam" tabirlerine açıklık getirilmiştir. Yine 141. maddede yer alan "cemiyet" tabirinin yerine "birleşme" kelimesinin tercih edildiği belirtilmiştir. Diğer 142. madde ile ilgili olarak da, madde içindeki "propaganda" tabirinden, yayılması istenilen düşüncelerin birden fazla şahısların bilgisine ulaştırılmasını anlamak gerektiği açıklanmıştır. Bkz. (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 3-7.

Şevket Mocan ve 53 arkadaşının, 7 Kasım 1950'de, TCK'nın 141. maddesinin değiştirilmesi hakkında verdikleri kanun teklifinin gerekçesi de komisyon raporuna eklenmiştir.[605] Burada TCK'nın 125. maddesinin[606] ceza hükmünün ölüm olmasına vurgu yapılarak, komünistlerin temel prensibinin de yabancı bir devlet hesabına çalışmak olduğundan hareketle, bu madde paralelinde düşünülmesi gerektiği ortaya konmuştur. Yine TKP faaliyet programının, azınlıkların devletten ayrılma hakkını tanıyan maddeleri de aynı 125. madde kapsamında değerlendirilmiştir. Casusluk ve sabotaj fiillerinin ceza hükümlerindeki ölüm cezalarına işaret edilerek, TCK'nın mevcut 141 ve 142. maddelerinin suç unsurları ve cezalarının, güncel suç-ceza dengesine uygun olmaktan çıktığı kaydedilmiştir. Bu gerekçeyle komünizmin içinde bulunan unsurlarla, TCK hükümleri göz önünde bulundurularak, 141. maddenin önerdikleri şekliyle değiştirilmesi teklif edilmiştir.[607]

Tüm bu değerlendirmeler sonrası Adalet Komisyonu, 1 Ağustos 1951 tarihli raporunda, TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin çeşitli düzenlemeler geçirmesine rağmen, madde hükümlerinin, toplumda artan yıkıcı ve bozguncu faaliyet ve akımları tam manasıyla yasaklayıcı ve cezalandırıcı olmaktan uzak olduğu ifade edilmiştir. Kaynağını dışarıdan alan ve ülke geleceğine tehdit olan bu gibi faaliyetlerin, asıl amaçlarını gizlemek için farklı şekillerdeki metotlarını uygularken, ceza kanununun adı geçen maddelerinin bunlara karşılık yeterli gelmediği vurgulanmıştır. 141. ve 142. maddelerin, içerdiği hüküm ve

---

[605] Bu kanun teklifinin gerekçesinde, geçmiş hükümetlerin komünizmle mücadeleki başarısız önleyici tedbirlerinden kendilerini kurtarabilmek amacıyla gizli olan çalışma şartlarını duruma göre değiştiren komünist faaliyetlerin, her imkândan faydalanarak sahalarını genişlettiklerinden bahsedilmiştir. Hükümetin buna yönelik idari ve kanuni yollarla mücadelesini artırarak tutuklama ve mahkûmiyetlere devam etmişse de, bu tehlikeli faaliyetlerin hızı ve cesareti artırdığı yakalama ve mahkeme kararları ile tespit edildiği belirtilmiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de dahil olmak üzere tüm dünya komünist partilerinin çalışma faaliyetlerini artırdıklarından bahsedilmiştir. Çok partili hayata geçiş evresinde, cemiyetler, basın ve ceza kanunlarında yapılan değişikliklerden cesaret alarak, 1946 yılında yapılacak milletvekili seçiminde sosyalist partilerinin ortaya çıktığı ve ayrıca sendika, cemiyet ve siyasi partilerin içlerine sızarak, fikirlerini yaymaya çalıştıkları görülmüştür. Asıl amaçlarının ne olduğunu fark eden Hükümetin, kanuni tedbirlerle bu partilerin bir kısım faillerini mahkemelere teslim etmek ve partileri kapatmak suretiyle bu tehlikeyi önlemek istediği anlatılmıştır. Komünistlerin milli birliği, istiklal ve hakimiyeti kaldırarak, vatan bütünlüğünü parçalamak için casusluk, sabotaj, beşinci kol gibi vatana hıyanet suçlarını işlediği vurgulanmıştır. Hükümetin 25 yıldan beri aldığı tedbirlerin ve ceza kanunlarına konulan ceza hükümlerinin komünistlik faaliyetlerinin önüne geçilmesinde başarısız olduğundan bahsedilerek, yeni idari, kanuni, şiddetli ve önemli tedbirlere başvurmanın zamanın geldiğine dikkat çekilmiştir. TCK'nın komünist faaliyetlerle ilgili mevcut maddelerine rağmen komünistlerin pişman olmadıklarını, hatta suç işleyenlerin yine aynı kişiler oldukları ve önceki suçlarından daha fazlasına cüret ettiklerine işaret edilmiştir. Bkz. (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 11-14.

[606] *"Devlet topraklarının bütünlüğünü tamamen veya kısmen yabancı bir devletin hakimiyeti altına koymak, devletin istiklalini tenkis ve birliği bozmak ve nihayet hakimiyeti altında bulunan bir kısım topraklarını devlet idaresinden ayırmak fiili…"*

[607] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 14-15.

değişiklikler bakımından açık olmaması, toplum için tehlike arz eden birçok faaliyetleri yasaklayacak kapsamda bulunmaması, ceza hükümlerinin kâfi gelmemesi sebepleriyle, hali hazırda ihtiyaca uygun hale getirilmesinin gerekli olduğu söylenmiştir. Komisyon, Şevket Mocan ve arkadaşları tarafından ölüm cezasını da içeren tekliflerini prensip bakımından kabul etmemiştir. Çünkü ceza kanunu ile yaptırım altında bulunan yasak fiillere derecesine göre sıralanan cezaların oran ve miktarlarına göre, ölüm cezasının kabulünde adil bir oranın sağlanamayacağının düşünüldüğü belirtilmiştir. Komisyon, 141. maddenin ceza hükmünün 8 yıl ağır hapis cezasından 15 yıla çıkarılmasına; 142. maddedeki ceza hükmünün ise 2 ila 6 yıl ağır hapis cezası yerine 3 ila 8 yıl ağır hapis cezası olarak uygulanmasına karar verildiğini belirtmiştir.[608]

3.1.5.2. Maddelerin Görüşülmesi ve Kanunlaşması

TBMM Genel Kurulu, 16 Kasım 1951 tarihinde toplanarak, TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı ile Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan ve 53 arkadaşının 141. madde ile ilgili tekliflerini görüşmeye başlamıştır.[609] İlk sözü alan Şevket Mocan, tarihi bir oturumda olduklarını belirterek konuşmasına başlamış ve görüşülecek olan kanun tasarısının, "vatan haini kızıllara" karşı iç politikanın meşru müdafaasını oluşturacak bir tasarı olduğunu vurgulamıştır. Daha önceki mevzuatın, açıktan komünizm propagandası yapılmadığı sürece harekete geçemeyecek bir şekilde olduğunu belirtmiştir. Komünizmin, hem ceza kanununda, hem de partilerin tüzük maddelerinde kanun dışı görülmesine rağmen, komünizmi reddetmeyen memleketlerdeki komünizmle mücadeleden daha az başarıya ulaşıldığına ve hatta daha tehlikeli boyutlara geldiğine işaret etmiştir. Hükümetin hazırladığı kanun tasarısını tatmin edici bulduklarını belirterek, 53 arkadaşı ile hazırladıkları kanun teklifinden feragat ettiklerini belirtmiştir. Ancak DP ve CHP'den 108 milletvekili ile beraber sadece "hıyanet komitesi başkanlarına" mahsus olacak şekilde, 141. maddeye ölüm cezası fıkrasının ilavesini isteyen yeni bir teklif sunacaklarını ve bu konuda ısrarcı olduklarını önemle ifade etmiştir.[610]

Daha sonra söz alan Seyhan milletvekili Arif Nihat Asya, kanun tasarısının gecikmesine sitem ederek, geçmiş devrin komünistleri himaye eden bir dönem olduğundan ve bunların

---

[608] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 20-22.
[609] Bu kanun tasarısı basında ve kamuoyunda farklı şekillerde isimlendirilmiştir: *"Komünizmle Mücadele Kanunu"* Bkz. (21 Aralık 1950). "Adalet Bakanı İzahat Verdi", ***Milliyet***, 1, 5. ya da *"Demokrasiyi Koruma Kanunu"* Bkz. (21 Aralık 1950). "Komünistliğin Tarifi", ***Akşam***, 1-2. veya *"Komünizmle Savaş Kanunu"* Bkz. (1 Aralık 1951). "Komünizme Karşı Mücadele Tasarısı", ***Cumhuriyet***, 3.
[610] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 110-111.

halen bazı mevkilerde bulunduğundan, özellikle eğitim kurumlarında komünizmin yayılmasının daha fazla olduğundan bahsetmiştir. CHP dönemindeki Milli Eğitim Bakanının mahkûm komünistlere imtiyazlı davranışlarda bulunduğunu ve bundan Başbakan İnönü'nün habersiz olamayacağını söyleyen Asya, geçmiş bakan ve başbakanın sadece suç ortaklığı değil, suçun amiri olduğu şeklinde çok sert ifadeleri dile getirmiştir.[611]

Komünizmin himayesi ve yaygınlaşmasına yönelik geçmiş iktidar dönemine yönelik bu eleştirilerine, şiddetli tepkiler alan Arif Nihat Asya, konuşmasının devamında getirilen kanun tasarısı ile ilgili olarak düşüncelerini paylaşmıştır. Tasarıda "komünizm" kelimesinin geçmemesini eleştirerek, komünizmin tanımlı bir ifade halinde maddelere konmasını istemiştir. Bunun yanında dağın fare doğurduğunu ve tasarıda idam teklifinin arka plana alınarak, komünizm suçunun cezasının az ya da çok olsa da yalnızca hapisten ibaret olduğunu belirtmiştir. İdam cezası ile olarak da devletin bu konuda tavizsiz bir konumda olması gerektiğini ve "sehpa ile kurşun"un komünistler için tek yol olduğunu belirtmiştir. Kore'de komünistlerin ölürken Türkiye'dekilerin hapis cezasıyla sınırlı kalmasının, Kore'de şehit olanların annelerinin vicdanında bir karşılığının olmayacağınısöyleyerek şımarmış durumdaki komünistlerden hiç olmazsa birkaçının sembolik olarak asılmış olarak görmek istediğini ifade etmiştir.[612]

Sonrasında Şevket Mocan, tartışmaların daha verimli ve açık olması için Adliye Encümeninde olduğu gibi, Yüksek Mecliste de gizli oturum yapılmasını teklif etmiştir.[613]Bu kararın oya sunulması için de bir gizli oturum yapılmıştır. İttifakla kabul edilen karar sonrası Şevket Mocan, Adliye Encümeninde izahat veren uzmanın, aynı şekilde Mecliste de açıklamalarını yapmasını teklif etmiştir. Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu da bu teklifi olumlu gördüklerini ancak uzman kişinin hazırlıklarını yapması için, Meclis oturumunun başka bir gün gizli olarak toplanmasını istemiştir.[614]

Üç gün sonra 19 Kasım 1951 tarihinde TBMM, komünizmle mücadele edecek kanun tasarısını görüşmek üzere gizli oturumla toplanmıştır. Askeri Yargıç Şevki

[611] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 112.
[612] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 113-114.
[613] (16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 117.
[614] (16.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5, 3-4. Gizli oturumla görüşelecek komünizmle mücadele yasası ve sonrasında uygulanacak hükümlere dair kararlar, Amerikan istihbaratı tarafından dikkatle takip edilmiştir. Bkz. CIA. RDP82-00457R009400270002-1. 27.11.1951.

Mutlugil,[615] *"komünizmin aziz yurdumuza ika etmek yolunda olduğu fenalıkları belirtmek vazifesiyle"* milletvekillerinin huzuruna çıktığını söylemiş ve yaklaşık 30 sayfalık raporunun izahına, "Bizde komünizm var mıdır?" sorusuyla başlamış ve sorusunu da cevaplayarak, memlekette komünizmin var olduğunu ve hatta elle tutulmakta olduğunu söylemiştir. Komünizmin artık siyasi, ekonomik, toplumsal bir doktrin olmaktan çıktığını, bir emperyalizm öncüsü, beşinci kol, casus şebekesi ve teşkilatı olarak dünyanın her yerinde faaliyette olduğunu ve bu yoldaki kimselerin birer vatan haini olarak görülmesi gerektiğini belirterek, mevzuattaki komünizmle mücadele gayretlerinin artan bu büyük tehlikeyi önlemek için yeterli gelmediğinin açık olduğunu ifade etmiştir.[616]

Mutlugil, sunacağı bilgilerin belge ve delillere dayandığı hususunu özellikle vurgulayarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası, gizli TKP'nin gizli direktiflerini açıklamış, bazı broşürlerde yer alan dikkat çekici ifadeleri paylaşmıştır. Bir komünistin nasıl düşündüğü ve hedefinin ne olduğunu göstermek amacıyla, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Şevket Süreyya Aydemir, Nazım Hikmet gibi tanınmış komünistlerin kalemlerinden çıkan yazıları paylaşmıştır. TKP'nin faaliyet programında yer alan, ayrılıkçı ve bölünme isteklerine yönelik tutumlara nasıl baktıklarını gösteren maddeleri okumuştur.[617]

Mutlugil konuşmasına, TKP'nin tarihçesini anlatarak devam etmiş ve yaklaşık 25 yılı kapsayan bir süreçte partinin, Kurtuluş Savaşı dönemindeki faaliyetlerinden, geçmişdönemlerde geçirdiği tevkifatlardan, yayın ve propaganda faaliyetlerinden, ele geçen belgelerden yola çıkılarak partinin direktif ve teşkilatlanma kollarından bahsetmiştir. 1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, TSP ve TSEKP adında iki komünist partisinin kurulduğunu, bunların prensip ve hedefler bakımından birbirlerinden farklı düşünmediklerini göstermeye çalışmıştır. Kanunî mecburiyetler altında, komünistlik özelliklerini gizlemek zorunda olan bu iki partinin de, sosyalistlik maskesi altında faaliyete geçmiş olduklarını ve aslında tek parti halinde meydana çıkma niyetinde olduklarını ancak

---

[615] Harp okulunu bitiren Şevki Mutlugil, Birinci Dünya ve İstiklâl Savaşları'na katılmıştır. Daha sonra hukuk öğrenimi görerek 1934'de Askeri Hâkim sınıfına geçmiş ve uzun süre Millî Emniyet Teşkilâtı'nda hizmet vermiştir. Hâkim Tuğgeneralliğe kadar yükselen Mutlugil, 14 Mayıs 1978'de vefat ederek Kartal Maltepe Mezarlığı'ndaki aile kabrine defnedilmiştir. Bkz. Öztürk, K. (1998). ***Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem, 1950-1954, II. Cilt***, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 2262. Mutlugil, İstanbul Emniyet Başmüfettişliği Uzman Müşavirliği ve Genelkurmay Başkanlığı Haberalma Heyeti gibi birimlerde görev almıştır. Bkz. BCA. 30.11.1.0/265.23.13, 31.07.1957.; BCA. 30.11.1.0/217.34.3, 30.09.1950.; BCA. 30.18.1.2/123.72.6, 16.09.1950.

[616] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 6-7.

[617] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 7-11.

parti liderleri olan Esat Adil ve Şefik Hüsnü'nün anlaşmazlıkları ve mücadelelerinin buna engel olduğunu vurgulamıştır.[618]

Komünist faaliyetlerin 1950 öncesinde, "barış, öğrenci ve işçi hareketi" olmak üzere üç esas üzerinden devam ettiğini ifade eden Mutlugil, bu esasları "İleri Jöntürkler", DTCF, İYTGD üzerinden örneklendirmiştir. Sonrasında TKP'nin prensipleri, partiye kabul şartları, parti üyelerinin görevleri, ilk teşkilat unsurları ve yerel organları hakkında bilgiler vermiştir.[619]

Mutlugil an itibariyle gizli bir komünist partisinin varlığını koruduğunu ancak "şurasından burasından vaktinde tartaklandığını" ve aktif kadroda olmayan eski komünistlerin basın, sanat, sendika ve siyaset sahasında az çok tesirleri olduğunu ifade etmiştir. Bir komünistin, bir hücreye nasıl kabul edildiği ile ilgili süreci de anlatmış, hapishanelerin bazen bir eğitim hücresi halini aldığını, mahkûm komünistlerin buralardan daha donanımlı bir şekilde çıktıklarından bahsetmiştir. Komünizmin din aleyhtarı olduğuna ve dinle olan ilişkisinin dini ancak bir araç olarak kullanması olduğunu belirterek, Müslüman coğrafyalardan bu taktiğe dair örnekler vermiştir.[620] Komünist propagandasının ne olduğu, nasıl yapıldığı ile ilgili bilgiler vererek gazeteler, tiyatro eserleri, edebi eserler üzerinden yapılmış olan faaliyetler hakkında örnekler vermiştir. Eğitim alanında Köy Enstitülerinin, komünistlerin sızmak istedikleri en önemli kurumlardan biri olduğunu belirten Mutlugil, farklı ülkelerdeki komünist faaliyetlerinden ve komünizmin merkezi olduğunu söylediği Sovyetler Birliği'nin hedeflerinden bahsederek konuşmasını sonlandırmıştır.[621]

Askeri Yargıç Mutlugil'in, geniş brifingi sonrası kapalı oturum devam etmiştir. Bu brifingin dinleyiciler üzerindeki etkisini söz alan Manisa CHP milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver dile getirmiş vebu açıklamalardan tehlikenin ne kadar korkunç ve derin olduğunu dehşetle dinlediklerini, komünizm tehlikesinin üzerinde ciddi bir şekilde durulması gerektiğini ifade etmiştir.[622] Tanrıöver, geçmiş iktidar dönemi ile ilgili de bir özeleştiri yaparak, Rusya ile olan ikili ilişkilerde fazla toleranslı davranıldığını ve bu hatanın komünizmin yayılmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasını, komünizme karşı mücadelenin yalnız kanun çıkarmakla mı, yoksa milletin tarihî şuuruna dayanan bir

---

[618] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 12-24.
[619] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 24-27.
[620] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 27-30.
[621] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 30-34.
[622] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 37.

mücadele ile mi olacağı sorusuyla sonlandırmıştır.[623] Başbakan Adnan Menderes ise, komünizmin artık bir fikir hürriyeti olmaktan çoktan çıkarak bir çeşit emperyalizmin kendisi haline geldiğini ve ilk hedefinin Türkiye'yi bir üs olarak ele geçirmek olduğunu belirterek, sadece kanun yapmanın yeterli olmayacağı ile ilgili eleştirinin paradoksuna işaret etmiştir. Kanunu yapmanın bir zaruret olduğunu ve çıkacak olan bu kanunun kendilerini komünizme karşı savunmada en güçlü silah olacağını vurgulamıştır.[624]

TBMM'deki görüşmeler iki gün sonra açık oturumla devam etmiş, ilk sözü muhalefet partilerinden Millet Partisi Kırşehir milletvekili Osman Bölükbaşı almıştır. Bölükbaşı, komünizmle mücadelenin sadece ceza kanunları ile yapılamayacağını belirterek, memleketteki adaletsizlik ve ekonomik problemleri önlemenin, komünizmin bir "Moskof" aparatı olduğunu millete anlatmanın ve fikre karşı en tesirli silahın yine fikir olduğunu bilmenin, komünizmle mücadele için üç önemli vasıta olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kanunların düzenlenmesinde esnek hükümlerden kaçınılarak her türlü suiistimale kapalı bir hale getirilmesini, aksi halde hükümetin eline çok keskin bir silahın verileceğine ve bunun kötüye kullanılabileceğine işaret etmiştir.[625] Millet Partisi Seyhan milletvekili Cezmi Türk de, ceza kanunu ile ilgili düşüncelerini paylaşarak, "fikre karşı müeyyide, fiile karşı müeyyide" kavramlarına işaret ederek, asıl olarak fiilî anlamdaki uygulamaların önlenmesinin gerekliliğinden bahsetmiş ve komünizm kelimesinin açık bir şekilde kanunda yer almasını istemiştir.[626] Fikre fikirle karşı çıkmak hususundaki düşüncelere katılmayan Başbakan Menderes, DP olarak komünistler için bir fikir hürriyetini kabul etmediklerini, komünistlerin kanun düşmanı oldukları için kanun dışı değerlendiklerini belirtmiştir.[627]

TBMM'nin 23 Kasım 1951'de devam eden görüşmelerinde, DP Kayseri milletvekili İbrahim Kirazoğlu ve arkadaşlarının yazılı teklifleri ile, görüşülen kanun müzakeresinin, sadece komünizm ve komünistlere dair kanunu içermesi için, 141. ve 142. maddelerin dışındaki maddelerin (özellikle de 163. madde) başka bir zamanda ve ayrı bir kanun halinde görüşülmesi istenmiştir.[628] Kirazoğlu, komünizm tehlikesi yanında adeta onun gibi bir tehlike olarak dinin dayatıldığını ancak dinin komünizmi red ve inkar ettiğini vurgulayarak, komünizm ile diğer konuların birlikte tartışılmasını doğru bulmadığını dile

[623] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 38-39.
[624] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 39-40.
[625] (21.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 7, 131-132.
[626] (21.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 7, 160-162.
[627] (21.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 7, 162.
[628] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 176-177.; (24 Kasım 1951). "Ceza Kanununun Tadili Kabul Edildi", ***Cumhuriyet***, 1, 7.

getirmiştir.[629] Başbakan Menderes, bu kanunun odak noktasının komünizmle mücadele olduğunu söyleyerek, Hükümet olarak bu maddelerin ayrı olarak ele alınmasında mahsur görmediklerini, bu ayırmanın diğer maddelerin geri alındığı anlamına gelmediğini ve ileride onların da üzerinde durulacağını belirtmiştir.[630] Uzunca bir süre lehte ve aleyhte[631] tartışılan teklifin kabul edilmesine karar verilmiş ve 141. ve 142. madde ile diğer maddelerin ayrılmasına karar verilmiştir.

Bu karar sonrası 141. maddenin görüşülmesine geçilmiş ve müzakerelerde komünistlerin cezalarının nasıl olması gerektiğine dair fikirler ortaya konulmuştur. DP Tokat milletvekili Ahmet Gürkan, hapishane cezasının yerine idam cezasının gelmesinin gerektiğini vurgulayarak, kanunun ceza bakımından eksik olduğunu söylemiştir. DP Gümüşhane milletvekili Ahmet Kemal Varınca ise idam cezasının sadece lider kadrosuna olması gerekliliğinden bahsetmiştir. DP Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu da, "hapishaneyi bir komünist mektebi haline" getirmek ve idam etmek yerine, suçluların sürgün edilerek Rusya'ya gönderilmesinin daha iyi olacağını söylemiştir.[632] DP Balıkesir milletvekili Ali Fahri İşeri de bu fikri benimseyerek, yurtdışına gönderilmeleri veya memleketin yollarında çalıştırılmalarının daha faydalı olacağını söylemiştir.[633]Yine DP Parti Muğla milletvekilleri Nâtık Poyrazoğlu ve Kemal Özçoban da idam cezasının gelmesini istemişlerdir.[634]

Kanun tasarında yer alan en önemli unsurlardan olan "zor/cebir" meselesi de tartışılmış ve DP Bolu milletvekili Mahmut Güçbilmez ve DP Bingöl milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, bu unsurun maddeden kaldırılmasını isterken, DP Niğde milletvekili Necip Bilge ise maddede aynen kalması gerektiğini söylemişlerdir.[635]

Bu tartışmalar sonrası, Adalet Komisyonu adına İzmir milletvekili Halil Özyörük söz alarak, komünizmin kanunda açık olarak tarif edilmemesi ve ceza hükümlerinin yetersiz bulunması ile ilgili noktalara cevap vermiştir. Genellikle ceza kanunlarının, komünizm gibi ideolojiye dayanan suçlarda tariften kaçındıklarını, çünkü tarifin meseleyi kalıplaştırarak,

---

[629] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 178.
[630] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 179.
[631] Milletvekillerinden Hamid Şevket İnce, Kemal Özçoban, Refet Aksoy, Hüsamettin Tugaç, Fehmi Çobanoğlu konuşmalarında maddelerin ayrılmamasını talep ederken; Ahmet Kemal Varınca, Feridun Fikri Düşünsel, Cezmi Türk, Yunus Muammer Alakant, sadece 141 ve 142. maddelerinin ele alınmasını dile getirmişlerdir.
[632] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 187-188.
[633] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 197.
[634] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 192, 198.
[635] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 190-193.

kanunun hızlı bir şekilde uygulanmasını zorlaştıracağını ve onun hayatiyetini ortadan kaldıracağını ve ayrıca komünizmin kanunî tarifinin yapılmasının hakimlerin yorum ve karar alma sorumluluklarını etkileyeceğini söylemiştir. Komünizmin sürekli değişim geçiren bir ideoloji olması sebebiyle yapılacak her komünizm tarifinin, kanunun yürürlüğe girdiği günden itibaren etkisini kaybedeceğini de belirtmiştir. Ceza hükümlerinin belirlenmesinde ise "cebir" unsurunun önemli olduğunu, dolayısıyla da bu unsurun maddede olmamasının, zararlı veya zararsız fikir akımlarını birbirinden ayırt etmenin imkânsızlığına neden olacağına işaret etmiştir.[636]

DP Bolu milletvekili Mahmut Güçbilmez tekrar söz alarak, maddede "cebir" unsurunun bulunmamasının, hâkimi daha rahat olarak madde hükmünü uygulama imkânına kavuşturacağını ve komünistlikle mücadelenin gerçekleşme aşamasına gireceğini söylemesinin ardından, söz alan Adalet Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu da bu izaha katıldıklarını belirterek, Hükümet olarak "cebir" unsurunun kaldırılmasına taraftar olduklarını ifade etmiştir. Bu hususta konuşan Başbakan Menderes, "cebir" unsurunun kaldırılması ile bütün hürriyetlerin elden gideceği gibi bir düşüncenin pratik anlamda bir karşılığının olmadığını belirtmiştir.[637] Cebir unsurunun maddede yer alıp almamasına dair Meclis'te uzun müzakereler gerçekleştirilmiştir. Genel itibariyle maddede yer almasını savunan milletvekillerinin görüşü, komünizmin nihai amacına "cebir" vasıtası ile ulaşacağı ve suç unsurunun belirleyicisinin de "cebir" olduğu şeklinde olmuştur. Ayrıca bunun siyasi özgürlükleri koruyacağını ve bir hükümet keyfiyetinin önüne geçebileceğini düşünmüşlerdir. Diğer türlü düşünen milletvekilleri ise "cebir" unsuru maddede yer aldığı müddetçe, komünistlerin bundan istifade edebileceğini ve hâkimlerin de uygulamada bu unsuru aramak zorunda kalarak, bulamadıkları durumlarda ceza hükümlerini uygulamakta zorlanacaklarını söylemişlerdir. Geçmişte "cebir" unsuru olmamasına rağmen komünist ve sosyalist partilerin kurulabilmiş olmasının da, siyasi partilerin hürriyetlerine yönelik endişelerin yersiz olduğuna örnek olduğunu belirtmişlerdir. Neticede 141. maddenin ilk fıkrasında yer alan "cebir" unsurunun kaldırılıp kaldırılmayacağına dair mesele,

[636] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 193-194. Ulus gazetesi yazarı Peyami Safa, komünizmle mücadelede cebir unsurunun önemine dikkat çekerek, İsviçre Ceza Kanununda yer alan maddeleri ve gerekçelerini, komisyonun incelemesini tavsiye etmiştir. Burada komünizmi kanun dışı eden maddelerin iki esasa dayandığını, ilkinin yabancı bir devletle işbirliği yapmak, ikincisinin ise devlet nizamının cebir yolu ile devirmek için propaganda yapmak olduğunu belirtmiştir. Bkz. Safa, P. (1979). "141 nci Madde", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 72.; Safa, P. (1979). "Gene O Madde", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 73-74.

[637] (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 197-201.; (24 Kasım 1951). "Komünistler İçin Verilecek Cezalar", ***Kudret***, 1, 4.

görüşülmek üzere Adalet Komisyonuna gönderilmiş ve tekrar hazırlanmıştır.Komisyon bu maddenin birinci fıkrasını tekrar değerlendirerek “cebir” unsurunun çıkarılmasına ve sadece komünist partisi kurucularının idamla yargılanmalarına karar vermiştir.[638]

3 Aralık 1951 tarihinde TBMM Genel Kurulu tekrar toplanmış ve aynı maddeler tekrar gündeme gelmiştir.[639] Kanunun 141. maddesinin diğer fıkralarında da kısmî değişiklikler olmuştur ancak en önemli düzenleme “cebir” unsurunun kaldırıldığı ve ceza hükümlerine idam cezasının getirildiği birinci fıkrada gerçekleşmiştir. Sonrasında, propaganda suçlarına yönelik cezaları içeren 142. madde de ele alınmış ve uzun sürmeyen bir müzakere sonucunda da tasarının tümü kabul edilmiştir.[640] Yoğun tartışmalar, görüşmeler sonrası kesinleşen ve 3 Aralık 1951’de kabul edilen metin, “5844 Numaralı Kanun” olarak *Resmi Gazete*’de yayınlanarak 11 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir:[641]

Komünizmle mücadelenin odak noktasını oluşturan TCK’nın 141. ve 142. maddeleri genel olarak hangi isim ve biçim altında olursa olsun komünist, anarşist, milli duyguları yok etme veya zayıflatma eğiliminde cemiyetler kuranları ya da kurma girişimindekileri, bunların faaliyetlerini sevk ve idare edenleri, bu hususlarda yol gösterenleri ve bunların propagandalarını yasaklamıştır.[642] Maddelere eklenen “geriye yürütme” hükmü ile de, değişikliğin kanunlaşmasından önce işlenen suçlara da yeni düzenlemeye göre ceza verilebilmesi sağlanmıştır. Böylece tevkifatla yakalananların da değişikliklerden

---

[638] (28 Kasım 1951). “Maddeden Cebir Unsuru Çıkarıldı”, ***Ulus***, , 1, 2.; (29 Kasım 1951). “Meclis İdâm Cezasını Kabul Etti”, ***Kudret***, 1, 4.; (29 Kasım 1951). “141nci Maddenin birinci fıkrası kabul edildi”, ***Ulus***, 1, 4. Alınan idam kararı MTTB tarafından olumlu karşılanmış ve bunun için Başbakanlıka bir teşekkür telgrafı çekilmiştir. Bkz. BCA. 30.1.0.0/20.118.20, 06.12.1957. (Belgenin tarihi 1957 olarak görünmektedir ancak tarih 1951 yılı olmalıdır.)

[639] Bu kanunun müzakerelerine izleyici olarak Emniyet Genel Müdürü ve personeli de katılmışlardır. Bkz. (1 Aralık 1951). “Meclis’te Dünkü Müzakereler”, ***Ulus***, 1, 2.

[640] Şevket Mocan, asıl mücadele edilecek olan alanın propaganda unsuru olması sebebiyle, bu unsuru içeren 142. maddenin ceza şartlarının, diğer 141. maddeye göre çok hafif kaldığını belirterek meclise bir önerge sundu. 142. maddenin birinci fıkrasındaki ceza 5 yıldan 10 yıla çıkarılması kabul edildi. Bkz. (4 Aralık 1951). “Meclis, Komünistlere Dair Kanunu Dün Kabul Etti”, ***Cumhuriyet***, 1, 5.; (4 Aralık 1951). “Kızılların İdamı Hakkındaki Kanun Tasarısı Dün Kabul Edildi”, ***Kudret***, 1, 4. (4 Aralık 1951). “Ceza Kanununun Tadili Kabul Edildi”, ***Milliyet***, 1, 7.

[641] (11 Aralık 1951). ***Resmi Gazete***, (7979).

[642] Fikret Sevsen, F. (Nisan 1966). “Ceza Kanunumuzda 141, 142. Maddeler ve Düşünce Hürriyeti”, ***Hareket Dergisi***, (4), 12.

etkilenmeleri amaçlanmıştır.[643] Yani bu kanunun çıkmasından önce 26 Ekim 1951'de başlayan tevkifatların duruşmalarında bu maddeler işletilebilecektir.[644]

CHP döneminde komünizmle mücadele maksatlı ilk olarak 1936 yılında oluşturulan 141. ve 142. maddeler DP'nin 1951 yılındaki güncellemeleri ile yeniden düzenlenmiş ancak bu iki süreç arasında komünizm net bir şekilde yasaklanmamıştır.[645] DP'nin son düzenlemesine kadar komünistler, "hükümet şeklini değiştirmek", "orduyu isyana teşvik", "halkı isyana teşvik" gibi suçlardan mahkûm edilmişlerdir.[646] DP'nin TCK'daki yaptığı son düzenlemelerle hem komünistliğe dair suçların tarifi çok daha belirgin sınırlarla ifade edilmiş, hem de bunlara yönelik cezaî yaptırımlar artırılmıştır.[647] Kanunda, komünizme dair daha geniş kavramlar tercih edilerek, tutuklama ve yargılamaların daha hızlı ve etkili hale gelmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ihbar mekanizmanın maddede yer almasıyla ihbar edenin cezasında indirimin olması, komünizmle mücadeleye önemli bir etki yapacağı düşünülmüştür.

3.1.5.3. Kanun Öncesi ve Sonrasından Yapılan Tutuklamalar

TKP'ye yönelik 1944 yılında yapılan tutuklamalarda, partinin en önde gelenlerinden Zeki Baştımar, Şefik Hüsnü ve Hüsamettin Özüdoğru gibi isimler dışarıda kalarak gizli parti faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.[648] Yine 1946 yılında legal parti kurma girişimleri sonrası da Şefik Hüsnü ve Ankara İl Sekreteri Zeki Baştımar sabıkaları olmadığından mahkûmiyete uğramamışlardır. 1947 yılından itibaren TKP, illegal olarak faaliyetlerine

[643] Örnek, ***a.g.m.,*** 2014, 125. Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1952'de TBMM'nin dokuzuncu döneminin 3. toplantı yılını açış konuşmasında, komünizmle mücadele amaçlı çıkarılan kanunların faydalı sonuçlarının derhal görülmeye başlandığını görmekten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Bkz. Şahingiray, ***a.g.e.,*** 1999, 429.

[644] Ancak idamı da kapsayan kanun maddeleri yürürlüğe girmeden çok daha önce tutuklanan komünistler eski kanunlara göre hüküm giyerken, kanundan sonra tutuklananlar daha ağır şartlarda hüküm giymişlerdir. Bu maddelerden idam cezası 1990 yılında müebbet hapse çevrilmiş, 1991'de ise maddeler tamamen yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 75.

[645] Eyüboğlu, C. R. (28 Ocak 1966). "Sosyalizm ve Komünizm", ***Yön***, 4(148), 16.

[646] Ilgar, H. (1966). ***Komünizm ve Tenkidi***, İzmir: İstiklal Matbaası, 13.; (11 Kasım 1967). "İç Yüzlerini Açıklıyoruz", ***Komünizmle Mücadele***", 2(2), 2.

[647] Dış raporlarda kanunun uygulanması sürecinin tam bir titizlikle yürütüldüğü, aleyhinde tam bir delil bulunmayan kişiler hakkında mahkûmiyet kararları alınmasında dikkatli bir yol izlendiği, sol fikirlerin konuşulmasına imkân verilirken, cadı avını anımsatacak uygulama tartışmalarının ancak dedikodu düzeyinde kaldığı belirtilmiştir. Hükümetin mevcut yetkileri çerçevesinde gücünü kötüyü kullanabilecekken, şimdiye kadar ölçülü bir davranış sergilediği ve yasayı özgürlükleri baltalamak için kullanmadığı kaydedilmiştir. Bkz. TNA. FO 424/291, 1951. Başka bir raporda ise kanunun Hükümet tarafından kötüye kullanılması gibi bir inanış olsa bile, Türkiye'deki komünist faaliyetlerinin tehdidinin büyüklüğü sebebiyle bu riskin alınması gerekliliği ifade edilmiştir. Bkz. DT. 783.34. 22pp. 28.04.1950-16.10.1950. Hükümetin idam cezasını da içeren bu kanunla komünist faaliyetleri etkisiz kılmakta başarılı olduğu kaydedilmiştir. Bkz. TNA., FO 31/101848, 1952.

[648] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 80.

devam etmiş ve bu dönem parti, Ankara merkezli olarak İstanbul ve İzmir'de Zeki Baştımar tarafından idare edilmiştir.[649] Şefik Hüsnü'nün geri planda kaldığı bu süreçte, Merkez İcra Komitesi Birinci Sekreteri olan Zeki Baştımar, 1949 yılı sonlarında İstanbul'a gelerek TKP teşkilatını buradan idare etmeye başlamıştır. Baştımar, parti teşkilatını hareketlendirerek faaliyetlerini genişletmek ve polis takibine karşı kamufle olmak adına teşkilâtın muhtelif kademelerine, emniyet birimlerinin sabıka kayıtlarında henüz olmayan komünistleri yerleştirmeye başlamıştır. Böylelikle sabıkalılar ve sabıkasızlar teşkilatın farklı hücrelerinde birbirlerini tanımadan çalışarak parti faaliyetlerinin hızlanmasını ve genişlemesini sağlarken polis takibini de güçleştirmişlerdir.[650]

DP iktidara geldikten kısa bir süre sonra çıkan Af Kanunu ile cezaevlerinden çıkan TKP'nin önemli isimleri ile birçok komünist, yeraltı teşkilatlarında görev almaya başlamışlardır.[651] Merkez Komite üyeleri 2 Eylül 1951 tarihinde bir araya gelip hareketi toparlamak ve hareketlendirmek için bir toplantı düzenlemişlerdir. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Zeki Baştımar, Halil Yalçınkaya, Mehmet Bozışık ve Mihri Belli'nin[652] katıldığı toplantı sonrası Baştımar'ın teşkilatlanma, Yalçınkaya'nın sendikalar, Belli'nin de gizli yayın işleriyle görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.[653] Bütün bu temaslar İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından takip edilmiştir. TKP içinde bu teşkilatın ortaya çıkmasıyla ilgili endişeler giderek artmış ve çemberin daraldığına dair bir his kadrolara egemen olmaya

---

[649] Sayılgan, TKP'nin Ankara örgütünün 1946 tevkifatı dışında bırakılması ve Zeki Baştımar'ın kısa bir sorgulamadan sonra serbest kalmasını, emniyet birimlerinin ileriye yönelik bir stratejisi olabileceği ihtimalini değerlendirmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.m.,*** 1985, 25. 1947 yılı sonrası örgütlenmelerde, daha sonra emniyet ajanı olacağı anlaşılacak olan Şükrü Dinsel'in, ilk zamanlardan itibaren İzmir II Yönetim Kurulu'nda yer alması ve İstanbul ile Ankara örgütleriyle temas kurması, güvenlik birimlerinin TKP'nin hareketlerini yakından kontrol altında izlediğini göstermektedir. Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2003a, 18.

[650] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 164.; Toker, ***a.g.e.,*** 1971, 22-23.; Özcan, ***a.g.m.,*** 2000, 125.; Sayılgan, özellikle Ankara teşkilâtının bu taktikle polisi bir süre atlatabildiğini ve dikkati yanlış yönlere çekebildiğini belirtir. Buna göre, partiden biri randevuları genellikle takip saatlerinin dışında ve dikkati çekmeyecek yerlerde yapar, takip saatlerinde de polis komünistleri en olmayacak komünist olmayan kimselerle bir arada görerek yanlış kimseleri tespit etmiştir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 145.

[651] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 157.; İleri, 1950 seçimleri sonrası çıkarılan af kanunu sonrası komünistlerin kontrollü bir şekilde faaliyetlere başlamasının önünün açılmasının bir plan dahilinde olduğu iddia etmiştir. Çünkü Mehmet Bozışık'ın 1947'de partiyi Şükrü Dinsel isminde bir emniyet ajanı ile canlandırması, Yusuf Etik gibi diğer ajanların partiye sızarak Ankara ve İstanbul ile irtibat kurması, başından beri emniyetin hareketliliği takip ettiğini göstermektedir. Af Kanunu sonrasında ise önemli isimler tekrar TKP'nin örgütlenmesinde görev alacaklardır. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 154. Ayrıca bkz. Arslan, S. (1976). ***TKP'nin Tarihsel Konumu (Mihri Belli'nin Yazılarından ve Emekçi Dergisinden Derleme)***, İstanbul: Emekçi Yayınları, 33.

[652] 1944 yılında mahkûm edilen Mihri Belli, hapis cezasını çektikten sonra pasaportsuz olarak yurt dışına kaçmış, 1950 affı sonrasında kaçak yollarla yurda girerken yakalanmış ve iki ay süre ile hapse mahkûm edilmiştir. Bir müddet Ankara'da kalan Mihri Belli İstanbul'a gelerek Merkez Komite toplantısına katılarak partinin üç kişilik yönetici kadrosuna seçilmiştir. Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 165.

[653] Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 30.; (15 Eylül 1950). "Komünist Doçent Mihri Belli Dün Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 1-2.

başlamıştır.[654] Çünkü "Terziler Tevkifatı" olarak bilinen ve 1951 Tevkifatının öncüsü niteliğinde,[655] DP döneminin hemen öncesinde Ankara merkezli yapılan tutuklamalar[656] TKP kadrolarını endişelendirmiştir. Ancak emniyet birimlerinin bu operasyonlarda daha geniş bir sonuca ulaşabileceğine dair düşüncesi kısa sürede değişmeye başlamıştır.[657] Birçok tutuklamalar yapılmasına rağmen büyük bir kısmı sorguları sonrası serbest bırakılmışlardır.[658]

3.1.5.3.1. Komünizmle Mücadelede En Önemli Eşik: 1951 Tevkifatı

1950 seçimleri sonrası komünizmle mücadelede tavrını açıkça ortaya koyan DP Hükümetinin bu konudaki en önemli çalışması, ceza kanununda yaptığı düzenlemeler olmuştur. Bu kanunla birlikte komünizme dair tutuklamalarda caydırıcı cezalar öngörülmüştür. Ancak kanunun 11 Aralık 1951 tarihinde *Resmî Gazete*'de yürürlüğe girmesinden birkaç ay önce, DP döneminin ve geçmiş dönemlerin en büyük komünist tutuklamalarını içeren ve "1951 Tevkifatı" olarak bilinen 1951-1952 yıllarını kapsayan süreç başlamak durumunda kalmıştır.[659]

---

[654] *"1951 Tevkifatı öncesi psikolojiler son derece bozuk, hiçbir şey yapamaz haldeydik."* Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 39. Bu dönemde TKP'nin uyguladığı faaliyet biçimleri sonraki dönemlerde oldukça eleştirilmiştir. Buna göre 1947-51 yıllarında TKP'nin çatı yönetiminin üyelerinin çoğunluğunun hapiste ya da yurt dışında bulundukları sırada uygulanan tutum ve faaliyetler, teşkilatlara emniyet ajanlarının sızabilmesini sağlamıştır.Bkz. Arslan, ***a.g.e.,*** 1976, 33. *"1951 Tevkifatı öncesine kadar Marksizm ve genel olarak örgütlenme ilkeleri Türkiye şartlarına yaratıcı bir biçimde uygulanamamış ve polisin çok iyi bildiği klasik hücre örgütlenmelerinde ısrar edilmesi bir hata olmuştur. Polisin çok iyi bildiği klasik hücre örgütlenmelerinde ısrar etmenin yanlış olduğu açıktı."* Bkz. Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 55.

[655] Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 133.

[656] (3 Mart 1950). "Şehrimizde Bir Komünist Şebekesi Meydana Çıktı", ***Milliyet***, 1, 7.; (28 Mart 1950). "Ankarada Tevkif Edilen Komünistler", ***Cumhuriyet***,1, 3.; (2 Mayıs 1950). "Bir Komünist Şebekesi Meydana Çıkarıldı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (3 Mayıs 1950). "Komünist Şebekinin Yazdığı Beyannameler Ele Geçirildi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (3 Mayıs 1950). "Komünist Tahrikatından 6 Kişi Tevkif Edildi", ***Yeni İstanbul***, 1.; (3 Mayıs 1950). "Komünist Tevkifatı", ***Akşam***, 1.; (4 Mayıs 1950). "Ankara'da Yakalanan Komünistler", ***Zafer***, 1, 6.

[657] TKP'nin özellikle Ankara Teşkilâtı belirli bir zaman için kendine özgü bir kamuflaj ve taktikle polisi bir süre atlatabilmiş, dikkati yanlış yönlere çevirmiştir. Parti üyelerinin randevuları genellikle takip saatlerinin dışında ve dikkati çekmeyecek yerlerde olmuş, takip saatlerinde de polis, tanıdığı komünistleri en olmayacak kimselerle görmüş ve bu sebeple yanlış değerlendirmeler yapmıştır. Terziler Tevkifatı diye anılan Ankara tevkifatı da bu yanlış operasyonun sonunda gerçekleşmiştir. Bkz. EGM, ***a.g.e.,*** ty., 28.

[658] DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.; 1951 Tevkifatının başlamasına sebep olan Sevim Belli, Ankara Tevkifatının neticelerinin uzatıldığını ve Meclis'te görüşülen ceza kanununun çıkmasının beklendiğini iddia etmiştir. Bkz. İnternet: Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 2/8", (Dk. 01:27) Web: https://www.youtube.com/watch?v=8HQwUCQtMWo&t=515s adresinden 22 Kasım 2021'de alınmıştır.

[659] Toker bu tevkifatı "balyoz darbesi" olarak tarif etmiştir. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1971, 23.; İleri ise bu tutuklamaları "büyük kök sökme operasyonu" olarak tanımlamıştır. Bkz. İleri, R. N. (1 Ocak 1994). "Abidin Dino Hakkında Bir Kronoloji Denemesi", ***Toplumsal Tarih***, 1(1), 11.

Tevkifata zemin hazırlayan ve hızlandıran süreç, Haziran 1951'de yurtdışına kaçan Nâzım Hikmet'in Berlin'de düzenlenen Gençlik Festivali'nde Türkiye'den gelen Sevim Tarı'ya; çıkarmayı düşündükleri *Barış Yolu* dergisi için TKP'den malzeme temin edilmesi isteğinde bulunması ile başlamıştır. Bu noktada Fransız Komünist Partisi'nin daha çok İJTB ile iletişim halinde olması ve Türkiye'deki TKP kadroları ile mesafeli olması üzerine, Merkez Komitesi lideri Baştımar tarafından buna dair bir mektup yazılması da kararlaştırılmıştır.[660] Bu mektupla birlikte TKP'nin prensiplerinin anlatıldığı bir broşür de hazırlanmıştır. 26 Ekim 1951 tarihinde bu evrakları almak üzere Baştımar'la buluşan Tarı, Marsilya'ya hareket etmek üzere Galata Yolcu Salonu'na gitmiş ve polisler tarafından yolu kesilerek gözaltına alınmıştır.[661] Tarı'nın üzerinde Baştımar'dan aldığı "TKP Teşkilât Prensipleri"[662] adlı 12 sayfalık broşürler de bulunmaktadır. Polis memurları bu "kesik saçlı bayan"ı[663] bir taksiyle Emniyetin komünizm suçları birimi olan Birinci Şube'ye götürürlerken Tarı bu broşürleri arabanın koltuğunun arasına sokmayı başarmış ancak taksi şoförünün sonradan bulup getirmesi ile broşürler açığa çıkmıştır.[664]

---

[660] Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 43.

[661] Sevim Tarı gözaltına alındığı sırada, emniyet görevlilerinin kendisini tutuklamak konusunda kararsız olduklarını ve merkezi arayarak ne yapmaları gerektiğini sorduklarını söylemiştir. Bunun, hazırlanan ceza kanununun henüz yasalaşmamış olmasından dolayı tevkifatı başlatmamak niyetiyle olduğunu belirtmiştir. Bkz. İnternet: Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 1/8", (Dk. 12:50) https://www.youtube.com/watch?v=Y3j-Ig8MNh4&t=829s adresinden 22 Kasım 2021'de alınmıştır.

[662] Bültenin içeriğine dair bilirkişi raporunda şöyle denilmiştir: *"TKP teşkilât prensipleri tetkik edildi. Muhtevası itibariyle ya tamamiyle teşekkül etmiş veya edecek olan bir komünist partisinin nizamnamesi veyahut TKP kuruculannın müşterek beyannamesi mahiyetini taşıdığı görüldü. İş bu nizamname veya beyannamenin kurulmuş veya kurulmak üzere bulunan bir komünist teşekküle aidiyeti, tetkik mevzuu yazının, ilk satırında "Partimiz, Marksçı, Lenінci bir partidir" şeklinde serahaten ifade edilmiş bulunmaktadır. Müteakip satırlarda da bu kuruluşun, Lenin'in, Stalin'in teşkilât prensiplerine dayanan Komünist Partileri meyanında yer aldığı ayrıca zikredilmektedir. Diğer taraftan yazının yukarda verdiğimiz müstakil bölümleri bunun bir Komünist Partisi Nizamnamesi veya kurucularının müşterek beyannamesi olduğunu teyid eder mahiyettedir."* Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 167.; Dönemin tanıklarından Erden Akbulut bahsi geçen broşüre dair şunları söyler: "*Teşkilat Prensipleri Pravda'dan çevrilmiş. Ve bu yayın bizim tevkifatımız ve mahkûmiyetimizde mükemmel bir delil görevi gördü. Yakalanması halinde başımıza bela olacak bir broşürdü ve hakikaten de öyle oldu. 1951 Tevkifatının bu kadar acımasız olmasının nedenlerinden biri de bu broşürdür."* Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 29.

[663] Polis raporlarında ismi bu şekilde geçmiştir. Bkz. İnternet: Erdem, H. "Türkiye Sol'u Tarihinden Bir Sayfa: 1951 Tevkifatı", Web: http://www.toplumsol.org/turkiye-solu-tarihinden-bir-sayfa-1951-tevkifati-hamit-erdem/ adresinden 20 Kasım 2021'de alınmıştır.

[664] Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 377. Sevim Tarı, sadece parti broşürlerinin bulunduğunu, Fransa Komünist Partisi ile kurulacak ilişkiye dair mektubun üstünde olmasına rağmen bulunamadığını iddia etrmiştir. Bkz. İnternet: Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 2/8", (Dk. 00:05) https://www.youtube.com/watch?v=8HQwUCQtMWo&t=515s adresinden 22 Kasım 2021'de alınmıştır.

TKP'nin Dış Büro Sekreteri Sevim Tarı'nın, Sansaryan Hanı'nda bulunan İstanbul Birinci Şube'ye götürülmesiyle "1951 Komünist Tevkifatı" başlamıştır.[665] Tarı'nın tutuklanmasının hemen ardından TKP Merkez Komiteye bağlı isimlerden Zeki Baştımar, Mihri Belli, Halil Yalçınkaya ve Şefik Hüsnü; ardından Tevfik Dilmen, Reşat Fuat Baraner, Dündar Baştımar, Şevki Akşit, yüzbaşı Abdülkadir Demirkan gibi üst düzey kadrolar, birbirlerine haber verme olanağı olmadan tutuklanmışlardır.[666] Tutuklamalar, soruşturmalar ilerledikçe devam etmiştir.[667] Tutuklamaların devam ettiği sırada yakalananlar arasında asker kimlikli kişilerin olması sebebiyle özel bir kararname çıkarılarak Sansaryan Hanı'ndaki İstanbul Emniyet Müdürlüğü Birinci Şubesi'nin hücreler bölümü, "Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Askeri Ceza ve Tutukevi"ne çevrilmiş ve bütün tutuklular buraya konulmuştur.[668]

İlk soruşturma aşamasında, TKP Teşkilat Sekreteri olan Zeki Baştımar 173 sayfalık bir ifade vermiş ve sonraki soruşturmalar bu ifade üzerinden şekillendirilmiştir.[669] Baştımar'ın son dönemlerde teşkilata çok sayıda aldığı yeni üyelerden büyük bir bölümünün daha ilk ifadelerden konuşmaya başlamalarının soruşturmanın çözülmesine önemli katkısı olmuştur.[670] Ancak bu çözülmeye en büyük katkıyı, "esas yemlik"[671] olarak tarif edilen ve o sıralarda kanunlaşacak olan TCK'nın 141. maddesinin 7. fıkrası verecektir. Buna göre son tahkikat aşamasına (mahkeme) gelmeden, ilk soruşturma aşamasında bir suç ya da

---

[665] Karsan, G. (2007). "Türkiyede Marksist Sol Popülizm-Milliyetçilik", ***U.Ü. İktisadi ve İdari Bil. Fak. Dergisi***, 26(2), 40.
[666] Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 47.; (4 Kasım 1951). "Komünist Ele Başıları Dün Tevkif Edildiler", ***Milliyet***, 1, 7.; (5 Kasım 1951). "Komünist Partisi Meydana Çıkarıldı", ***Kudret***, 1, 4.
[667] (11 Kasım 1951). "Komünist Partisi Tahkikatı", ***Cumhuriyet***, 1.; (16 Kasım 1951). "Komünist Tahkikatı Genişliyor", ***Milliyet***, 1, 7. DT. 783.00. 473pp. 06.10.1950-31.12.1950. 1951 tutuklamalarıyla ilgili AmerikanElçiliği'ne gelişmeler hakkında bilgi veren dönemin Ankara Başsavcısı Nazif Yamanoğlu, 1952 yılına gelindiğinde hapishanede tevkifat sonucu tutulanların çoğunun delil yetersizliğinden serbest bırakıldığını ve gözaltına alınanların aleyhinde kullanılabilecek somut deliller bulunamadığını açıklamıştır. Bkz. Özdemir, Şendil, ***a.g.m.,*** 2016, 353.
[668] Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 379. Asker kimlikli tutuklulardan olan Abdülkadir Demirkan (Vedat Türkali), davanın her şekilde askeri mahkemeye taşınacağını ileri sürmüştür. Çünkü savcının iddianamesinde, *"Gerek örgütte asker kişilerin bulunması, suçsuzluktan sabit olsa dahi, gerekse TKP'nin metinlerinde Kore'ye asker gönderilmesi konusunda açık yazılar, iddialar bulunması nedeniyle"* ibaresinin yer aldığını söylemiştir. Bkz. Yıldız, R. (2009). ***İçeri'den***, İstanbul: Literatür Yayınları, 7. Hikmet Bayur, komünistlerin teminatsız yargıçlardan oluşan askerî mahkemelerde yargılanmalarının yanlışlığına vurgu yaparak, bunun iktidar aleyhinde ve mahkûmlar lehinde propagandaya sebep olacağını söyleyerek aksi halde bunun komünist propagandalarında kullanılacağını ve kendi lehlerine bir malzeme olarak kullanacaklarından bahsederek, sivil mahkemelerde yargılamaların devam ettirilmesinin daha doğru olacağı yönünde tavsiyede bulunmuştur. Bkz. Bayur, H. (18 Kasım 1951). "Komünistlik", ***Kudret***, 1, 4.
[669] Arslan, ***a.g.e.,*** 1976, 147.; Sayılgan***, a.g.e.,*** 1966, 43.
[670] Küçük, Y. (1987). ***İtirafçıların İtirafları***, İstanbul: Haziran Yayınevi, 46.
[671] İnternet: Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 2/8", (Dk. 02:55) Web: https://www.youtube.com/watch?v=8HQwUCQtMWo&t=515s adresinden 22 Kasım 2021'de alınmıştır.

suçlunun ihbarı durumunda verilecek cezada dörtte biri oranında indirim yapılacaktır. TKP İstanbul il sekreteri Tevfık Dilmen ile Ankara il sekreteri Ömer Tuncay bu fıkralardan yararlanma yoluna gitmişlerdir. Parti örgütüne hâkim bu iki sekreterin itirafları, tevkifatın ilerlemesini ve peşinden diğer tutukluların itiraflarının gelmesini sağlamıştır.[672]

Çok sayıdaki komünistin anılarında, sorgulamalar sırasında emniyette işkence yapıldığına dair bilgiye yer verilmiştir.[673] Ancak geçmişe nazaran sorgulamaların daha profesyonel yapıldığı da söylenmiştir.[674] Bu iddialar iki taraf açısından propagandaya açık olsa da emniyet birimlerinin 1947-1951 yılları arasında TKP'nin hareketliliğini çok yakından takip ettiği, örgütün tepe noktalarına ajanlar yerleştirdiği ve doğru zamanlama ile hareket etme istekleri göz önüne alındığında bir adım önde olmasının getireceği bir soğukkanlılıkla hareket etmiş olması muhtemeldir. Yine de özellikle emniyetin alt birimlerindeki kişilerin geçmişten gelen alışkanlıkların olması da muhtemeldir.

Tutuklular gruplar halinde veya ayrı ayrı sorgulandıktan sonra Merkez Kumandanlığının Harbiye'de bulunan Ceza ve Tutukevi'ne yerleştirilmişler ve mahkeme sürecine kadar burada bekletilmişlerdir.[675] Burada koğuşların ayrılması ile komünist tutuklular

[672] Şen, B. (Aralık 1996). "1951 Tevkifatı ve Hapishane Anıları", ***Toplumsal Tarih***, (36), 54. Diğer bilinen bir itirafçı da Aclan Sayılgan'dır. Ayrıca Nejat Özön, Behçet Pekmerdol, Adnan Salih Yücebaş, Nevzat Yavuz Yıldırım, İhsan Konaş, Hüseyin Kerpiç, Ali Cihan Erkaya, Recep Egemen, Ziya Kırman, Selçuk Şenel, Selçuk Uraz, Ulvi Uraz gibi isimler de bu fıkradan yararlanan isimlerdir. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 119.; Sayılgan'ın bir ititrafçı değil, Türk polis kurumlarında eğitim almış bir ajan olduğu ve kendini tövbekar bir komünist olarak gösterdiği de iddia edilmiştir. Bkz. Şişmanof, ***a.g.e.,*** 1965, 135.

[673] M. Halim Spatar, 1951'lerde en çok kullanılan işkencenin falaka olduğunu, elektrikten ve hatta domuz askısından bahsedildiğini söylemiştir. Bkz. Yıldız, ***a.g.e.,*** 2009, 31. Belli, o dönem soruşturmalardaki işkence iddiasını şöyle anlatmıştır: *"Türkiye'de polis böyle bir soruşturmayı nasıl yürütür herkes bilir. Daracık, havasız,gün ışığı görmeyen hücrelerde yıllar boyu, her an işkenceye çekilmeye hazır durumda tutulursun, sağlıkça ya da moral bakımından zayıf düştüğünü gördükleri ya da sandıklan an seni götürürler."* Bkz. Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 379.

[674] *"Poliste gördüğümüz bu muamele, bu güne kadar komünist propagandasının tam aksiydi. (51 tevkifatında) Memurların göğüslerinde Hukuk, Iktisad Fakültesi rozetleri vardı. Kemal Aygün ile 1. Şube müdürü Ahmet Topaloğlu Siyasi Polisi adamakıllı islah etmişlerdi. Bir tek polisten kaba muamele görmemiştim o zamana kadar. Sonuna kadar da görmedim. Halbuki 1948 de Gençler Derneği münasebeti ile Ankara Emniyet Müdürlüğüne davet edildiğim zaman, o devrin birinci şube müdürü tarafından gayet kabaca karşılanmıştım."* Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 116. Geçmiş dönemlerde tutuklanan kişilerin sorgulandığı yer olan Sansaryan Han'da bulunan 1. Şube (siyasi şube), komünizm suçundan tutuklananların ağır sorgudan geçtikleri bir yer olarak ün kazanmıştır. Bu şubede uzun dönemler Komünizm Masası Şefi olarak görev yapan olan "Parmaksız Hamdi" lakaplı polis komiseri, tüm komünistler tarafından bilinir aynı şekilde kendisi de birçok kişiyi tanıyan bir "komünizm uzmanı"dır. Bir zamanlar "komünist olmak" ile hayatta en az bir kere Parmaksız Hamdi tarafından sorgulanmak arasında mutlak bir paralellik kurulurdu. Bkz. Dikici, A. (Kış 2009)."Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı", ***Akademik Bakış***, 3 (5), 75.

[675] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 87.

savunmalarını birbirlerine gösteremeden bireysel hazırlamak durumunda kalmışlar, böylelikle fikir birlikteliği oluşturamamışlardır.[676]

15 Ekim 1953 tarihinde, Harbiye'de hazırlanan duruşma salonunda 168 sanığın mahkemesi başlamıştır.[677] Sanıklar arasında tramvay biletçisi, seyyar satıcı, işçi, memur, aktör, doktor, fabrikatör, tüccar, avukat, yedek subay, er, fakültelerde asistan, üniversite öğrencisi, askerî liselerde öğretmen gibi birçok meslek grubundan kişiler vardır.[678] Yargılananların yaş ortalaması 32,1 olup yüksekokul, yüksekokul öğrencisi, lise, ortaokul, ilkokul mezunudurlar.[679] Sanıklardan büyük çoğunluğunun daha önce bir mahkûmiyeti bulunmazken, müseccel yani mahkûm olarak yargılanacakların sayısı toplam sanıkların altıda biri kadardır.

Zeki Baştımar savunmasında, Emniyet'te verdiği ifadesini reddetmeyerek, TKP Genel Sekreteri olduğunu ve sorumluluğu kabul ettiğini belirtmiştir.[680] Diğer sanıklar bu işlerle ilgilerinin olmadığı söyleyerek suçlamaları reddetmişlerdir. Bu durumda savcılık, parti içine sızdırılan emniyet görevlilerinin dinlenmesini istemiştir. Bu noktada birçok iddia açıklığa kavuşmuştur çünkü günü gününe tutulan raporlar ve deliller açık bir şekilde ortaya konmuştur. 1936 yılında 4 yıl mahkûm olmuş ve o zamandan beri emniyet için çalışan İzmir'den Yusuf Etik; 1946 yılından beri Zeki Baştımar'ın yakınında olan Ankara'dan Necdet Günçakıl ve yine Ankara'dan Sebahattin Uğurbay gibi isimler mahkeme salonunda Baştımar'dan alınan belgeleri kimlere verdiklerini, bunların birer örneklerini de polis teşkilâtına verdiklerini ayrıntılarıyla anlatmışlardır. Bu durum bütün sanıklar üzerinde çok olumsuz etki yapmıştır.[681] Daha sonra soruşturma ifadeleri üzerinden nezarethaneler ve polisin tutumu eleştirilmiş, ifadelerin işkence ile alındığı ileri sürülmüştür. Ancak soruşturma sırasındaki ifadelerin, mahkemede emniyet ajanlarını sunduğu polis takip raporlarıyla uyumlu olduğu görülmüştür. Bunun üzerine bu ajanların da kendileri kadar

---

676 Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 50.
677 (13 Ekim 1953). "168 Komünistin Yargılanması İçin Harbiyede Bir Salon Hazırlandı", ***Cumhuriyet***, 6.; (15 Ekim 1953). "167 Komünist Sanığın Duruşmasına Bu Sabah Başlanıyor", ***Milliyet***, 1, 7.
678 (16 Ekim 1953). "Komünistlikten Sanık 167 Kişinin Duruşması Başladı", ***Cumhuriyet***, 6.
679 Özcan, ***a.g.m.,*** 2000, 126.; Mahkeme önüne getirilen sanıkların meslekleri, öğrenim durumları ve adli sicillerini gösteren liste için bkz. Ek-5.
680 Zeki Baştımar'ın mahkemedeki savunması için bkz. (2000). ***Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı***, İstanbul: BDS Yayınları, 309-322.
681 Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 51.

suçlu olduğu dolayısıyla şahitliklerinin geçersizliği ve polisin de vatandaşı hiç bir zaman takibe yetkisi bulunmadığı ileri sürülmüştür.[682]

1951 Tevkifatı sonrası başlayan duruşmalar ve mahkûmiyet kararları dış basın tarafından da yakından takip edilmiştir.[683] Dört açık celseden sonra gizlilik kararı alınan duruşmalar 7 Ekim 1954 tarihinde sona ermiştir.[684] Mahkemenin hüküm özetinde, devam eden duruşma sonunda edinilen kanaat paylaşılmıştır. Buna göre, 1946'da kapatılan TSEKP sonrası faaliyete geçen bazı komünistler hücreler, komiteler oluşturarak çalışmışlar, 1949 yılında Zeki Baştımar, Kemal Ergin'i İstanbul'a göndererek buradaki teşkilatı canlandırmak istemiştir. Partinin Marksist ve Leninist amaçlarla faaliyete geçirildiği evrak içeriklerinden, vesikalardan ve bazı sanıkların itiraflarından anlaşılmıştır. Sevim Tarı'nın götürmek istediği, partinin üç aylık faaliyet raporunda emperyalistlerin savaş yanlısı oldukları, yurdun sömürge haline getirildiği, Kore'de barış cephesine karşı savaş ilan edildiği ve komünizmin lehinde yazılar görülmüştür. Memlekette Marksist ve Leninist amaçlarla kurulan ve gizli olarak idare edilen TKP'nin kurulduğuna mahkemece vicdanî kanaat oluştuğu belirtilmiştir. Sınıfsal baskı kurmak ve kendi görüşleri olan işçi diktatörlüğü kurmak için cebrî yöntemler tercih edilmiştir. Bu partinin meşru yollarla iktidara gelmesi mümkün olmadığından cebir ve şiddet, hâdisede hususi kasıt unsuru olarak görülmüştür.[685] Sonrasında sanıklara verilen cezalar okunmaya başlanmış ve 184 sanıktan 52'si beraat etmiştir. Geriye kalan 131 sanık, 5 ila 10, 2 ila 7 yıl ağır hapis cezalarına mahkûm olmuşlardır. Beraat edenler arasında bulunan Asım Aşkar ise zaman aşımı yüzünden beraat etmiştir. Sanıklardan bir kısmının suçları, 11 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe giren Ceza Kanunu öncesinde gerçekleştiği için, bu kanunun hükümleri onlara uygulanmamıştır. Bir

---

[682] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 169. Belli, 1947'den itibaren faaliyetlerinin suç olduğu emniyet birimlerince tespit edilen bir illegal örgüt hakkında kovuşturmaya girişilmesinin ve 1951 yılına kadar beklenilmesinin, suça teşvik niteliği taşıdığı ileri sürülerek savunma yapıldığını belirtmiştir. Bunun yanında Belli, meselenin hukuk yönü dışında, kanun dışı eylem olduğunu bile bile tam dört yıl beklenilmesi ve ancak 1951 sonunda harekete geçilmesinin iktidar açısından akıllıca bir davranış olduğunu da vurgulamıştır. Bkz. Belli, ***a.g.e.,*** 1967, 36.

[683] Özellikle Fransız gazeteleri davaya özel bir ilgi göstermişlerdir. Paris'te çıkan *Le Monde* gazetesinde 11 Kasım 1953 tarihinde H. Torossian imzasıyla yayınlanan bir makalede, 600 polisin katılımıyla Cumhuriyet tarihinin en geniş zabıta hareketi olarak nitelendirilen davada her çeşit toplumsal sınıftan sanık olduğunu, dava dosyasının 6000 daktilo sayfası tuttuğunu ve mahkemenin gizli yürütülmesinde dava savcısının niyetinin sanıkların işkence gördüklerini gizlemek olduğunu yazmıştır. Bkz. CA. 03002342, 1. Diğer bir Fransız gazetesi olan *Humanite*'de çıkan 7 Mayıs 1952 tarihli bir yazıda ise İzmir'de 200 kişinin komünist partisi kurma suçlamasıyla tutuklandğı, bu kişilerin birçoğunun Fransa'da eğitim gördüğü söylenmiş, ayrıca serbest bırakılmaları ve davalarının askeri mahkemede değil sivil mahkemelerde görülmesi için Türk makamlarına mektup yazmaları istenmiştir. Bkz. BCA. 30.01.0.0/102.634.8, 07.05.1952.; (16 Ekim 1953). "Communist Trial in Turkey", ***The Times***, 6.; (8 Ekim 1954). "Prison for Turkish Communist", ***The Times***, 6.

[684] (8 Ekim 1954). "Dün 184 Komünist Hüküm Giydiler", ***Cumhuriyet***, 1, 8.

[685] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961, 89-90.

kısım ise Askeri Ceza Kanunu'nun 148. maddesinin B fıkrası aracılığıyla TCK 141. maddenin hükümlerine uyularak çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Bu kararlara göre sanıklardan çok azı düzenlenmiş olan yeni ceza kanuna göre yargılanabilmişlerdir.Verilen kararlara göre 3 komünist kurucu ve elebaşı 10 yıl, 1 kişi 9 yıl, 5 kişi 8 yıl, 8 kişi 7 yıl, 7 kişi 6 yıl, 29 kişi 5 yıl, 4 kişi 4 yıl, 3 kişi 3 yıl, 48 kişi 2 yıl, 14 kişi ise 1 yıl ağır hapse mahkûm edilmişlerdir. 10 kişi de birer yıldan aşağı çeşitli hapis cezalarına çarptırılmışlardır. Mahkûmiyetleri 5 yıldan yukarı olanlar ayrıca kamu hizmetinden ömür boyu mahrumiyete ve verilen cezaların üçte birinden az olmamak şartı ile çeşitli illerde gözetimli serbestlik altında bulundurulmaya mahkûm edilmişlerdir. 3 ila 5 sene arasında hapis cezalarına çarptırılanlar ise, ceza sürelerine paralel şekilde, kamu hizmetlerinden yasaklanmasına ve bir oran gözetilmek şartıyla çeşitli illerde gözetimli serbestlik altında tutulmaya hüküm giymişlerdir. Buna göre 131 komünist, cezalarını tamamladıktan sonra yurdun çeşitli illerine ve ilçelerine gönderilerek iletişimleri yasaklanacaktır. Basında karar okunduktan sonra mahkûmlar arasında bir kaynaşma olduğu ve bu arada el sıkışan ve tebrikleşenler olduğu belirtilerek, sanıkların polis kordonu içinden geçerek cezaevine sevkedilirken ilk dakikalardaki zoraki neşelerinden çok fazla kaybettikleri kaydedilmiştir.[686]İdam cezasının gölgesinde başlayan süreç sonunda, en fazla verilen cezanın 10 seneyi geçmemesi elbetteki bir sevinç yaratsa da, günün sonunda birçok kişi çeşitli cezalara mahkûm olmuşlardır.[687]

Mahkeme sonunda verilen cezalar sanıklar açısından sürprizler barındırsa da, dışarıdan bakıldığında pek öyle görünmemiştir. İngiliz kayıtlarında mahkeme sonuçlarının çok ilgi uyandırmadığı ve bir heyecan oluşturmadığı belirtilmiştir. Bunun sebebinin sanıkların, bir avuç profesyonel üyenin dışında pek çoğunun devlet kademelerinde görev alan ya da halk kesiminden kimselerden oluşması olduğu belirtilerek bu kişilerin etkilerinin de sınırlı ve önemsiz düzeyde olduğu belirtilmiştir.[688]

DP döneminde komünizmle mücadelede o güne kadar yapılmış en büyük tutuklamalar silsilesi 1951 Tevkifatı ile gerçekleşmiş, yine o güne kadarki en geniş mahkûmiyetler de bu tutuklamalar sonrası verilmiştir. DP dönemi boyunca TKP'nin faaliyetleri durma

---

[686] (8 Ekim 1954). "Komünistler Mahkûm", ***Ulus***, 1. Mahkûmiyet kararlarının listesi için bkz. Ek-6
[687] Tüm sanıkların gerekçeli mahkûmiyet kararları için bkz. (1954). ***Esbabı Mucibeli Hüküm: Esas 1953/17, Karar 1954/33, Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Asliye Mahkemesi***, İstanbul: K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi.; (2000). ***Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı***, İstanbul: BDS Yayınları.
[688] TNA. FO 424/294, 1954.

noktasına gelirken, bundan sonraki komünist girişimlerin büyük kısmı sistematik olmayan, teşkilata bağlı olmadan gelişen bireysel ve fikirsel girişimler olmuştur. Sorgulama ve mahkeme süreçlerindeki bölünme ve fikir ayrılıkları da örgütün dağınık bir yapıya bürünmesine sebep olmuştur. Artık geleneksel komünizme dair faaliyetlerle birlikte bunların ele alınış biçimleri de daha fazla sorgulanır olmuştur. Tevkifatın kendisi, sebepleri ve sonuçları komünist kesimler tarafından sürekli değerlendirilmiş, tartışılmış ve özeleştiriler getirilmiştir.[689] Komünizmle mücadelede en önemli güç olarak 11 Aralık 1951 tarihinde yürürlüğe giren ceza kanunu ise, 1951 Tevkifatında tam anlamıyla uygulanamamıştır. Sanıklardan birçoğu, kanunun düzenlenmesinden önceki faaliyetlerden yargılanmaları dolayısıyla bu kanundan muaf olmuşlardır. 1951 Tevkifatı'nın sonunda ortaya çıkan yeni durum, komünist faaliyetlerinin azalmasının ve etkisinin sınırlı olmasının en önemli sebeplerinden biri olurken, diğer bir sebep ise caydırıcı güç olarak bu ceza kanununun etkisi olacaktır. Nitekim bundan sonraki yıllar boyunca komünist ideoloji en büyük mücadele alanlarından birini de, bu maddelerin kaldırılması ve düzenlenmesi ile ilgili olarak verecektir.

3.2. Kamu Kurumlarında Komünizmle Mücadele

3.2.1. Orduda Komünizmle Mücadele

Türkiye'de komünistlerin orduya sızma girişimleri Milli Mücadele dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde bir yandan Türk-Sovyet ilişkileri geliştirilmeye çalışılırken, öte yandan ülke içinde ve orduda komünizmin yayılması hususunda kontrollü bir dikkat ve mücadele gayreti ortaya konmuştur. Milli Mücadelenin yoğun bir şekilde devam ettiği günlerde, Merkez Ordusu Kumandanı Mirlîva Nurettin Paşa, bazı mebusların Yeşil Ordu içindeki komünist faaliyetlerini fark etmesiyle, durumu 19 Ocak 1921 tarihli, şifreli bir

---

[689] 1951 Tevkifatının yol açtığı ağır tahribatın geleneksel solu tam anlamıyla kış uykusuna yatırdığı belirtilmiştir. Bkz. Karaca, E. "Demokrat Parti Döneminde Komünist Hareketin Kuğu Çığlığı: Vatan Partisi", ***Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi***, 1962.; 1951 tutuklamaları sonrasındaki yıllar yalnız TKP'nin değil, genel olarak solun en dağınık, örgütsüz ve sessiz dönemi olmuştur.. Bkz. Yurtsever, ***a.g.e.,*** 2008, 39. Bu tevkifatla birlikte bütün normları ile çökertilen TKP, uzun yıllar sürecek bir eylemsizlik dönemine girmiştir. Bkz. Yalçın, ***a.g.e.,*** 1967, 44. Dönemin mahkûmlarından Bilal Şen, dönemin şok etkisini şu şekilde anlatmıştır: *"1951 tutuklaması en büyük tevkifat oldu. Hareketimize çok zarar verdi. Bütün deliller polis kayıtlarına alınmış, çok sıkı hazırlanmış bir tevkifattı. Örgüt sanki kabak çiçeği gibi açılmıştı. Mehmet Şeyda'ya kadar ne kadar polis kullanılmışsa hepsi geldi, ifade verdiler. O kadar çok polis kullanmıştı ki devlet, şaşılacak şey."* Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 47. Şen, bir de özeleştiri yaparak bu tutuklamaların komünist hareketini yıllarca felce uğratacağını kestirilemediğii, bu yıkımın nedenlerini sadece geleneksel yöntemleri eleştirmeye yüklemenin yanlış olduğunu ve başarı için önce kendini sorgulamak gereğinin kavranamadığını belirtmiştir. Bkz. Şen, ***a.g.m.,*** 1996, 57. 1951 TKP tevkifatı ile birlikte komünizmin sendikal alandaki faaliyetleri de önemli bir kesintiye uğramıştır. Bkz. Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 234.

telgrafla "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti"ne bildirmiştir. Bu telgraf üzerine Fevzi Paşa (Çakmak) Vekiller Heyeti Reisliği'ne 24 Ocak 1921 tarihinde bir resmî yazı yazarak, gereken işlemlerin yapılmasını bildirmiş, ardından Hükümet de İstiklâl Mahkemesi'ni harekete geçirmiştir. 1921 yılında gerçekleşen tevkifatla komünistlerin Yeşil Ordu aracılığı ile Türk Ordusuna sızma gayretleri ortaya çıkarılmıştır. [690]

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele sürecinde Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiyi koruma çabasında olsa da, komünizmin yurt içinde yayılma isteğinin farkında olmuş ve buna karşı tedbirler geliştirme arayışında olmuştur. Bu anlamda "Bakü Şark Milletleri Kongresi"ne yakın ekibinden Piyade Binbaşısı Arif, Topçu Binbaşı Şükrü, Yüzbaşı Asım beylerle, sivillerden Cevad Dursunoğlu ve Mahir beyleri delege olarak göndermiştir. Bunlardan Binbaşı Arif Bey, TBMM Reisliği'ne Ekim ve Aralık 1920'de iki rapor takdim etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin komünizme karşı hassasiyetini gösteren ilk belge niteliğindeki bu raporlarda Binbaşı Arif Bey şöyle demiştir:[691]

> *"Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Bakü'de akdedilen kongre ile fırka haline geçerek Türkiye Komünist Fırkası namını almıştır. Bu fırkanın başında Mustafa Suphi yoldaş da dahil olduğu halde memleket ve milletle alâkaları olmayan, vicdan ve hamiyetlerini kendi menfaati sefahatı hadiselerine feda eden ve memlekette hayatlarını teminden aciz, umumî harpte düşman tarafına firar ederek ordumuzun hezimetini izhar eden bir takım avantürist ve serserilerden ibarettir.*
>
> *Rus parasiyle temin-i mevki ve hayat eden, kuvvetlerini beynemilel inkılâp kuvvetinden alan bu Fırkanın emel ve gayesi her ne pahasına olursa olsun içtimai inkılâp yapmak ve hükümeti ellerine almaktır.*
>
> *Halen Bakü'de bu Fırka'nın idaresinde mevcudu bini mütecaviz esirlerden mürekkep bir Kızıl askeri kıtâ vardır. Memleketimiz için birer mikrop oldukları kanaatini beslediğim bu fırka mensubinin memleketimize girmesine meydan verilmemesi taraftarıyım."*

1925 yılında İstiklâl Mahkemesi'ne sevk edilen komünistler arasında ordu hesabına Tıbbiye'de okuyan öğrencilerde vardır. 1921 tevkifatında ise Baytar Salih (Hacıoğlu) ve Affan Hikmet gibi şahıslar ordu kadrolarında baytar olarak görevli idiler. 1925 yılında

[690] Ketenci, T. (1971). ***Türk Silahlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol***, Ankara: Altınok Matbaası, 21-22.
[691] Ketenci, ***a.g.e.,*** 1971, 22-24.

Doktor Mümtaz, Teğmen rütbesinde ordu mensubu bir hekim iken Hikmet Kıvılcımlı, Hasan Ali Ediz ise Askerî Tıp Fakültesi öğrencileriydiler.[692]

1929-1930 yıllarında TKP orduya sızma faaliyetlerine hız vererek, 1930 Nisan'ında Ankara İmalât-ı Harbiye fabrikasında çalışan işçilere İstanbul'dan posta ile beyannameler göndermiştir. Bu çerçevede Hasan Ali Ediz, Maltepe Atış Okulu'nda beyannameler dağıtırken yakalanmıştır. 1930 yılında aynı Hasan Ali Ediz, o sıralarda İstanbul Hukuk Fakültesinde okuyan Rıza adında üsteğmen bir akrabasını, üniformalı oluşundan yararlanarak, Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı ile iletişimi sağlaması için aracı olarak kullanmıştır.[693]

Komünistlerin başlangıçtan beri orduya sızmak istemeleri stratejik bir yönelimdir ve komünist programlarında da kendine yer bulmuştur. TKP'nin 1931 yılında, dış bürosu Berlin'de iken gizli olarak yayınladığı *İnkilâp Yolu* dergisinde yayınlanan, TKP'nin tüzük ve programının 41. maddesinde bu gerçek şu şekilde yer almıştır: *"TKP, ordu ve donanmada sistemli bir komünist propagandası yapar. Genç Komünistler Birliğinin (Komsomol) asker ve gençlik arasındaki faaliyetlerini sevk ve idare eder."*[694]

1938 yılında, başta Nâzım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı önderliğinde Harp Okulu'na ve donanmaya sızmak isteyen komünistler yakalanarak askeri mahkemeye verilmiş ve ağır hapis cezalarına mahkûm olmuşlardır. "A. Kadir" olarak bilinen Abdülkadir Meriçboyu, Ömer Deniz ve Şadi Alkılıç 1938 Harp Okulu tevkifatında ordudan ihraç edilen isimler olmuşlardır. Bu olayda TKP'nin etkisinde kalan ve 18 yıl ile 3 ay arası ağır hapse mahkûm olan subay ve erlerin sayısı 21 olarak belirlenmiştir. TKP ayrıca Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı aracılığı ile Deniz Harp Okulu'ndan başka Yavuz Zırhlısı, Reşit Paşa Gemisi, Pınar Hisar Su Gemisi'nde de faaliyetlerde bulunmuşlardır.[695] Bu davalar sonrasında uzun yıllar boyunca Türk Silahlı Kuvvetleri içinde komünist düşüncenin etkisi kırılmıştır.[696]

Bundan sonra 1944 yılında, sabıkalı Reşad Fuat Baraner'in hücre teşkilatı, ordu saflarına sızmak için Deniz Harp Okulu'nu ve Yedek Subay Okulu'nu hedef almıştır. Buna yönelik olarak 12 Mart 1944 tarihinde Yedek Subay Okulu öğrencilerinden Necdet Işıksel'in cebine gizlice "Günün Meseleleri" adı altında komünist beyannameler koyulmuştur.

---

[692] Ketenci, ***a.g.e.,*** 1971, 23.
[693] Ketenci, ***a.g.e.,*** 1971, 24.
[694] KAF. 29-36/539-558, "TKP Faaliyet Programı", 25.11.1931.
[695] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1978, 69.; Ketenci, ***a.g.e.,*** 1971, 24-26.
[696] Küçük, ***a.g.e.,*** 1987, 37.

Sonradan öğrencinin durumu farketmesi ve okul komutanına ihbarı ile birlikte olayla ilgili gizli ve geniş soruşturma başlatılmış ve askeri savcılar da bilgilendirilmiştir. Soruşturma sonunda gizli komünist teşkilatına mensup ve Reşad Fuat Baraner'in güvendiği hücre teşkilatlarından 11 askerî şahıs olmak üzere 64 kişi tutuklanmışlardır. Ankara Garnizon Kumandanlığının 2 No'lu Askeri Mahkeme Heyeti, sanıkların 32'sini çeşitli cezalara mahkûm etmiştir.[697]

DP iktidarı sonrası komünizmle mücadele, resmî ve sivil tüm kurumlarda hızla hayata geçirilmeye başlandığında, ordu da en dikkat edilen yerlerden biri olmuştur. 1951 yılının başlarında Kuleli Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapan "Vedat Türkali" olarak tanınan yüzbaşı Abdülkadir Demirkan tutuklanmıştır.[698] Askeri makamların yürüttüğü soruşturma kapsamında Demirkan'ın askeri pozisyonu itibariyle kendini kamufle edebildiği, bu sayede soruşturmanın bazı bilgilerini komünist partisi adına çaldığı anlaşılmıştır.[699]1954 yılında hakkındaki karar kesinleşinceye kadar memuriyetten atılmış ve neticede ceza alan Abdülkadir Demirkan ordudan ihraç edilmiştir.[700] Demirkan, 1958'de koşullu olarak serbest bırakıldıktan sonra *Cumhuriyet* gazetesinde musahhihlik (düzeltmen) yapmaya başlamıştır ve ardından "Demirkan" soyadını mahkeme kararıyla aile lakabı "Pirhasan"a çevirmiştir.[701] Yüzbaşı Abdülkadir Demirkan yanında üsteğmen Behçet Pekmerdol ve askerî kimyager Ali Hikmet Maltepe de tutuklananlar arasındadır.[702] Yine aynı yıllarda sağlık gerekçesiyle ordudan istifa eden ve eski bir kaptan olduğunu iddia eden bir şahsın, İstanbul'a ait savunma planlarını almayı başardığını ancak uzun süren soruşturmalar sonrası Türk güvenlik birimleri tarafından yakalandığı ile ilgili dış basında haberler çıkmıştır.[703]

---

[697] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 49-50. Kitabın devam eden bölümünde komünistlerin, ordu içindeki önceki faaliyetleri ile ilgili şunlar belirtilmiştir: "İstanbul Emniyet Müdürlüğü Siyasi Kışını arşivlerinde 1929 yılında Piyade Alış Okulu'nda ele geçirilen komünisı beyannameleri saklı durmaktadır. Bunun dışında, Moskova'da yetiştirilen ve komünistlerin Bakkal Celâl diye tanıdığı Celâl Benneci'nin 3. Kolordu Birlikleri'ne aynı tertip beyannameler dağıtmış ve bu yüzden mahkûm olmuştur." Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 50.

[698] Darendelioğlu, İ. (1977). ***Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri***, İstanbul: Toker Yayınları, 293. Bilinen komünistlerden Vedat Türkali'nin asıl adı Abdülkadir Demirkan'dır ve kendisi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Karaca, E. (2006). ***Vedat Türkali Ansiklopedisi/Abdülkadir Pirhasan Hakkında Bilmek İstediğiniz Herşey***, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2006.

[699] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 181.

[700] BCA. 30.11.1.0/262.45.5, 02.11.1956.

[701] Hasan Pulur, (23 Eylül 2006). "Solun Tarihinden Bir Görüntü...", ***Milliyet***,

[702] Ketenci, ***a.g.e.,*** 1971, 27. 1951 yılında tutuklanan mahkûmlar arasında, orduda görev yapanlar da bulunmaktaydı. Mahkûmlardan orduda görevli olan Vedat Türkali, tutuklanan 168 kişinin içinde kendisi ile birlikte, Behçet ve Ali Hikmet adında bir yedek subayın adını vermiştir. Bu kişilerin beraat ettiklerini, kendisinin ise ceza aldığını belirtmiştir. Bkz. Yıldız, ***a.g.e.,*** 2009, 9.

[703] (14 Nisan 1952). "Espionage in Turkey", ***The Times***, 6.

Basında çıkan bazı haberlerde, orduda komünizm propagandası yapan bir astsubayın suçüstü yakalanarak askerî cezaevine gönderildiği yer alır.[704] *Kudret* gazetesinde de, Sovyet Rusya hesabına casusluk yaptığı belirlenen askerlerin yakalandığı haberleri yer almıştır.[705]

DP iktidarının son dönemlerinde, özellikle 1958-1959 yıllarında Türk Silahlı Kuvvetleri'nde komünizmle mücadelesi hızlandırılmıştır. Gizli TKP'ye girmek ve burada faaliyetlerde bulunmak suçundan ceza alan birçok rütbeli asker ya ordudan ihraç edilmiş ya da askerî hakları kaldırılmıştır.[706] Suçsuz bulunanlara ise hakları tekrar iade edilmiştir.[707]

Türk siyasi hayatındaki sivil siyaset aktörleri ile kendisini kurucu bir aktör olarak gören ordu arasındaki ilişkilerde mesele komünizmle mücadele olduğunda ortak bir hareket bilinci geliştirilmiştir.[708] Bu anlamda komünistlerin, nüfuz etmekte zorlandıkları en kritik kurum Türk Silahlı Kuvvetleri olmuştur. Milli Mücadeleden beri tesis edilen komünizmle mücadele geleneği ve refleksleri, komünist faaliyetlerin bu kurumda yayılmasına imkân vermemiştir.[709] Ancak ordunun tamamı komünist etkinin dışında kalamamıştır ve bireysel ama küçük faaliyetler görülmüştür.[710] Geleneksel anlamda, düşman olarak kodlanan

---

[704] (18 Mart 1953). "Komünizm Propagandası Yapan Bir Astsubay", ***Milliyet***, 7.

[705] (14 Ağustos 1951). "Rusyaya Casusluk Yapan Sanık Mahkemeye Verildi", ***Kudret***, 1, 4.; (8 Eylül 1951). "Rus Casusluğu Hadisesi Davasına Bir Kurmay Subay İsmi de Karıştı", ***Kudret***, 1.; (10 Eylül 1951). "Rusya Hesabına Casusluk Eden Yeni Bir Şebeke Meydana Çıkarıldı", ***Kudret***, 1, 4.

[706] BCA. 30.11.1.0/262.45.6, 02.11.1956. Atğm. Hilmi Ertan; BCA. 30.11.1.0/278.30.3, 14.10.1959. Atğm. İlhan Başgöz; BCA. 30.11.1.0/263.5.11, 27.02.1957. Yd. P. Tğm. Mehmet Ruhi Su; BCA. 30.11.1.0/271.20.16, 21.07.1958. Yd. Ulş. Tğm. Kamil Akar; BCA. 30.11.1.0/271.20.17, 21.07.1958. Yd. Sv. Ütğm. Veli Gemici; BCA. 30.11.1.0/271.20.18, 21.07.1958. Yd. P.Tğm. Ömer Lütfi Tuncay; BCA. 30.11.1.0/271.20.19, 21.07.1958. P. Tğm. Erdoğan Berktay; BCA. 30.11.1.0/273.35.11, 24.12.1958. Askeri Öğretmen Behçet Pekmertol; BCA. 30.11.1.0/274.2.1, 13.01.1959. Yd. İst. Atğm. Ali Cihan Erkaya; BCA. 30.11.1.0/274.2.12, 28.01.1959. Yd. Top Atğm. Kemal Bekir Özmanav; BCA. 30.11.1.0/274.2.13, 28.01.1959. Yd. Lv. Atğm. Aclan Sayılgan; BCA. 30.11.1.0/274.2.14, 28.01.1959. Yd. P.Tğm. Fuat Hikmet Güner; BCA. 30.11.1.0/274.2.15, 28.01.1959. Yd. P. Atğm. TurhanTuna; BCA. 30.11.1.0/274.2.16, 28.01.1959. Yd. P. Tğm. Cemil Toygar; BCA. 30.11.1.0/274.2.17, 28.01.1959. Yd. P. Tğm. Hayati Sencer; BCA. 30.11.1.0/274.2.18, 28.01.1959 Yd. Top. Tğm. AhmetYılmaz Çolpan.; BCA. 30.11.1.0/274.2.5, 14.01.1959. Yd. Muh. Tğm. Turgut Akalın; BCA. 30.11.1.0/274.4.14, 10.02.1959. Yd. Top. Tğm. Demir Kandemir; BCA. 30.11.1.0/274.4.16, 10.02.1959. Yd. Lv. Atğm. Lütfi Kanak; BCA. 30.11.1.0/274.4.17, 10.02.1959. Yd. Lv .Atğm. Nejat Özün; BCA. 30.11.1.0/274.4.18, 10.02.1959. Yd. Top. Tğm. Ulvi Uraz; BCA. 30.11.1.0/274.5.6, 10.02.1959. Yd. Top. Tğm. Salih Çekın.; BCA. 30.11.1.0/275.11.10, 01.04.1959 Yd. P. Ütğm. Muzaffer Arabul.; BCA. 30.11.1.0/275.11.9, 01.04.1959. Yd. Tbb. Tğm. Nevzat YavuzYıldırım; BCA. 30.11.1.0/275.8.19, 30.03.1959 Yd. P. Tğm. Doğan Çetiner.; BCA. 30.11.1.0/275.9.6, 01.04.1959. Üsteğmen Ali Hikmet Maltepe; BCA. 30.11.1.0/277.24.18, 29.08.1959. Yd. Sıh. Tğm. Muhittin Balioğlu.

[707] BCA. 30.11.1.0/237.10.15, 10.04.1953.; BCA. 30.11.1.0/271.19.1, 19.08.1958.

[708] Öztan, G. G. - Özekmekçi, M. İ. (2014). "Anti-Communist Propaganda of Turkish Armed Forces During The Cold War", ***International Journal of Turcologia***, (9), 48.

[709] Sofuoğlu, M. Z. (Eylül-Ekim 1948). "Komünizmin Yayılmasında Gizli Elebaşılarının Rolü", ***Kalem***, 1(2), 7.

[710] TNA. FO 424/297, 1957.

Sovyet Rusya ile komşu olmak, ordu mensuplarını sosyalist fikirlerden uzak tutan önemli bir unsur olmuştur.[711] Buna karşın 1951 yılında Rus basınında çıkan bir habere göre, Kore'ye gitmeyi reddeden ve ordudan ayrılmış subay ve askerler sebebiyle ordudaki memnuniyetsizliğin çok arttığı ve son aylarda ordudan 70 general ile 176 kıdemli subayın ihraç edildiği belirtilmiş, Ankara'daki Amerikan Askeri Misyonu'nun başı General Arnold'ın onların "gereksiz" olduklarını söylediğini yazmıştır.[712]

3.2.2. Emniyet Alanında Komünizmle Mücadele

Komünizmin hücre teşkilatlanması ve gizlilik esasına göre çalışan bir yapıda olmasından dolayı açık mücadele yöntemlerinin komünizmle mücadelede etkili olamayacağı bir gerçektir. Devletin emniyet birimleri de bunun farkında olarak komünizmle mücadelede en önde faaliyet gösteren unsurlar arasında olmuşlardır.

CHP döneminde emniyet birimlerinin komünizmle mücadelesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren hızla artmaya başlamıştır.[713] 1951 Tevkifatı sonrası görülmüştür ki, özellikle 1948 yılından itibaren komünist hücrelere birçok polis sızmayı başarmıştır. Tevkifat sonrası mahkeme kayıtlarında Ege Bölge Emniyet Baş Müfettişliğinin 4 Mayıs 1954 tarihli yazısı ile polis ajanı olan Behçet Şener'in 3 Şubat 1948, İbrahim Turan'ın 25 Eylül 1948, Şükrü Dinsel'in 20 Ekim 1946, Yusuf Etik'in 1 Aralık 1944 tarihlerinde Millî Emniyet tarafından angaje (örgüte sızdırılmaları) edildikleri; aynı şekilde Ankara Emniyet Baş Müfettişliğinin 12 Mayıs 1954 tarihli yazısına dayanılarak Necdet Günçakan'ın 1946 yılında, Sabahattin Özbay'ın da 1948 yılında Millî Emniyet tarafından angaje edildikleri belirtilmiştir.[714] Milli Emniyet'in köklü bir komünizmle mücadele birikimi bulunmasından

---

[711] Demirel, T .(2015). "Demokrat Parti İktidarı ve Ordu", ***Türkiye'nin 1950'li Yılları***, (Yay. Haz. Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim yayınları, 276.

[712] Örs, ***a.g.e.,*** 2011, 117.

[713] CHP döneminde komünizmle mücadelede TKP içine birçok polis ajanı sokulmuştur. TKP tarafından tespit edilebilenler 1935 yılında "Kara Liste" adıyla Orak-Çekiç gazetesinde listelenmişlerdir. "*Polisin ajanlarına, provakatörlere amele safları içinde nefes aldırmayınız!*" şeklinde yayınladıkları liste için bkz. (20.12.1935). "Kara Liste", ***Orak-Çekiç***, 1(9), 3. Bu listede yer alanlardan bir tanesi 1928'den beri İstanbul polisinde çalıştığı belirtilen İbrahim (Altındiş Faik)'tir. TKP ile Komintern arasında iletişim kurmuş bir ajandır. Altındiş Faik ile daha geniş bilgi için bkz. Tunçay, M. (1992). ***Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936 C. II***. İstanbul: BDS Yayınları, 36-37.

[714] T ***Esbabı Mucibeli Hüküm***, 1954, 25. Komünist sanıklardan Mihri Belli bu durumu şöyle yazmıştır: *"1953-1954 TKP Davasında kamu tanığı olarak dinlenen Milli Emniyet ajanları 1947'den beri partinin İzmir ve Ankara örgütüne nasıl sızdıklarını uzun uzun anlattılar. Bunların dava dosyasındaki ifadeleri daha da ayrıntılıydı. Yani iktidarın elinde aslında başından beri istediği bir komünist tevkifatını başlatma olanağı vardı. Ancak harekete geçmiyorlardı."* Bkz. Belli, ***a.g.e.,*** 2013, 376. Ajanlardan Sabahattin Özbay komünist teşkilatında öyle güvenilen bir isim olmuştur ki, Merkez Komite Sekreteri Kemal Ergin, partinin arşivinin muhafaza görevini bu ajana teslim etmiştir. Bkz. İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 160.

dolayı komünistler, teşkilatın bu sızma faaliyetlerinden oldukça endişe duymuşlardır. Nitekim 1951 Tevkifatı sonrası bu endişelerinde haklı olduklarını görmüşlerdir.[715]

Emniyet tarafından angaje edilen bu ajanlar, tıpkı hücre yapılanmalarında olduğu birbirlerini dahi tanımadan görev yapmışlardır. Toplantılara iki ayrı Milli Emniyet ajanı katılıp, birbirlerinden habersiz rapor hazırlayarak, aynı toplantıya ait bilgileri birimlerine bildirdikleri olmuştur.[716] Emniyet birimlerinin komünistlerin tarassut (gözetleme) altındaki durumları her detayıyla ile birlikte rapor edilmiştir.[717] TKP üyeleri, polisin özellikle de 1946 yılında yapılan komünist tutuklamalarında bazı üyelerini bilinçli bir şekilde dışarıda bıraktığını iddia ederek, taktiksel tutuklamalar yaptıklarınısöylemişlerdir.[718]

CHP döneminde kolluk kuvvetlerinin komünizmle mücadelesi, DP döneminde de artarak devam etmiştir. Nitekim CHP döneminde Emniyet İşleri Genel Müdür Yardımcısı olan kişi, DP döneminde vali olarak devam etmiştir. Yine CHP döneminde emniyet müdürü olarak görev yapan kişilerin DP döneminde bankaların yönetim kurullarında yer aldığı görülmüştür.[719] Bu meselede görev yapanların taltif edilmeleri, komünizmle mücadelenin bir devlet ilkesi olarak görüldüğünün işaretlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

DP öncesinde ve sonrasında da Milli Emniyet'te görev alan emekli yargıç General Şevki Mutlugil, komünistlerin teorik ve pratik faaliyetlerinin, stratejilerinin danışıldığı en önemli isimlerden biridir.[720] 1951 Tevkifatı öncesi komünizmle mücadele ilgili yapılan kapalıMeclis oturumunda milletvekillerine, Türkiye'deki komünizmin gelişim aşamalarını ve güncel durumunu detaylarıyla izah eden bir bilgilendirme yapmıştır. Bu bilgiler ışığında komünizm tehdidinin büyüklüğü anlaşılmış ve gerekli idari, kanunî düzenlemeler şekillendirilmiştir.

---

[715] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 60.
[716] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 149.
[717] Vedat Türkali bu durumu şöyle özetliyor: *"Polisler beni nasıl takip ettiklerini anlatıyorlar. O kadar doğru anlatıyorlar ki, her dedikleri doğru. Bana sordular, 'Yalan' dedim."* Bkz. Yıldız, ***a.g.e.,*** 2009, 5.
[718] İleri, R. N. (Mayıs 1969), "Doktor Şefik Hüsnü Değimer", ***Aydınlık***, (7), 68.
[719] Karakuş, ***a.g.e.,*** 1977, 93.
[720] Parlar, ***a.g.e.,*** 2005, 23. Nihal Atsız'ın oğlu olan Yağmur Atsız, Mutlugil ile ilgili şu anektodu aktarır: "*Atsız'ın arkadaşlarından eski bir istihbâratçı ve son olarak Millî Emniyet Teşkîlâtı'nın son İstanbul bölgesi başkanı Şevki Mutlugil sık sık ziyâretimize gelir ve Peder'le uzun uzun sohbetler ederdi. Şevki Paşa bir keresinde Aziz Nesin'i nasıl ikide bir içeri aldıklarını "tatlı tatlı" anlatırken bunlardan birinde kendisiyle onun arasında geçen bir mükâlemeden de bahsetmişdi. Aziz Nesin tabii artık Millî Emniyet'in "müdâvim"lerinden biri hâline geldiği için sorgulamalar da hâliyle bir ahbab toplantısı havası içinde geçiyormuş... Gelsin çaylar, gitsin kahveler filan derken Şevki Paşa bir ara demiş ki "Aziz Bey, sizin gibi zekî ve kültürlü bir adam şu Komünizm saçmalığına nasıl kendini kaptırır?" Aziz Nesin'in cevâbı âdetâ vecîzevârîdir: "Paşam, tevkıyf ede ede, içeri tıka tıka, kafama vura vura beni sizler Komünist ettiniz! Benim başlangıçda hiç böyle bir niyetim yokdu!"* Bkz. Atsız, Y. (2 Ağustos 2012). "Komünist ve Tûrancı Ben", ***Star***.

DP döneminde Emniyet Müdürlüğü'nün komünizm suçları ile ilgilenen birimi 1. Şube kısmındadır. Bu birim dört gruptan oluşmaktadır. Bunlardan azınlıklara bakan A Grubu Grup Şefi Emniyet Amiri Ali Rıza Bilgitay'dır.Komünizm masası olan B Grubu'nun Emniyet Amiri Hamdi Özdemir'in denetiminde olmuştur. C Grubu sendikalar ve derneklerle ilgilenirken, D Grubu ise basın ve matbaalardan sorumluydu ve onun şefliğini ise Atilla Doğan Bey yürütmüştür.[721]

Emniyet Müdürlüğü 1. Şube'de siyasi kısma bakan B Grubu Emniyet Amiri, Emniyet Polis Müfettişi rütbesinden "Parmaksız Hamdi" olarak anılan Hamdi Özdemir, komünizmle mücadele denildiğinde hem devlet hem komünistler tarafından en iyi bilinen isim olmuştur. Özdemir, bir memuru bir göreve göndereceğinde yapacağı işleri, bineceği araçları, iniş biniş duraklarını tüm detaylarıyla izah ettiği için ayrıca "Mufassal Hamdi" olarak da tanınmıştır. Ancak özellikle komünistler arasında en bilinen lakabı, elindeki parmaklarından birinin olmaması nedeniyle, "Parmaksız Hamdi"dir. Görev yaptığı dönemde Türkiye'nin tanınmış komünizm uzmanı olarak bilinen Özdemir, 1951 Tevkifatı ve sonrasında en kritik operasyonları organize eden ayrıca Nazım Hikmet'in affı meselesinde, yurttan kaçış yollarını düşünen, ihtimalleri değerlendirerek teoriler geliştiren bir kişi olmuştur.[722]

Aclan Sayılgan, komünistlerin zulme karşı hassasiyeti kullanarak, insandaki merhamet duygularını tahrik amacıyla "polis zulmünü" ön plana çıkardıklarını iddia etmiştir. Bu anlamda Parmaksız Hamdi'nin "zalimliği" kendi aralarında efsaneleşmiş bir korku halini almıştır. Ancak Sayılgan, 1951 Tevkifatı sonrası bunun doğru olmadığını öğrendiğini söylemiştir. Hamdi Bey'in işkence yaptığından değil, Türkiye'deki komünist faaliyetlerini en iyi bildiği ve hangi soruşturmaya el atarsa, parti örgütünü meydana çıkartabildiği için işkenceci olarak gösterildiğini belirtmiştir. Hatta bunun komünist taktiklerinden biri olduğunu, partiye alınacak yeni adaylara bir moral takviyesi niteliğinde propaganda unsuru olarak kullanıldığını da iddia etmiştir. Böylelikle Parmaksız Hamdi'nin işkence retoriği üzerinden komünist partizanlarının kahramanlıkları anlatılarak birlik motivasyonu sağlandığını öne sürmüştür.[723] 1951 Tevkifatı tutuklularından Mihri Belli ise polisin, insan hakları ve kanunu hiçe sayarak işkencenin her şekline başvurmaktan çekinmediğini dile getirmiştir. Bu amaçla 1. Şube görevlilerinden "komisyon" adı verilen gruplar

---

[721] Alıveren, E. (Ekim 2006). "40-50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti", ***Çağın Polisi Dergisi***, 5(58), 17.
[722] Alıveren, ***a.g.m.,*** 2006, 17.
[723] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 181-182.

oluşturulduğunu belirterek, bunların arasında Emniyet Müdürü Ahmet Demir, Emniyet Amiri Hamdi Özdemir, yine 1. Şubeden Komiser Rüştü Emrullah, Bulgar Ahmet ve muavin Hüseyin Praviştalı isimlerini sıralamıştır.[724] 1951'de tutuklananlardan bir başka kişi M. Halim Spatar ise, en çok kullanılan işkence metodunun falaka olduğunu, sorgudan gelen arkadaşlarının büyük bir kısmının yürüyemez halde olduklarını söylemiştir. Kendisinin işkenceye maruz kalmadığını ancak elektrik ve domuz bağı gibi metotlardan bahsedildiğini de eklemiştir.[725] Bazı tutuklulardan itirafçı olanların genellikle ya kendilerinin veya diğer arkadaşlarının dayak yediğini gördüklerinde konuşmak zorunda kaldıklarını ifade ettikleri de söylenmiştir.[726]Dış ülke raporlarında da polisin sorgu almada uyguladığı yöntemlerin çok sert olduğu vurgulanmıştır.[727] Ancak bunun komünizmle mücadelenin etkin kılınması yönünden bakılan bir değerlendirme raporu olarak ele alınması daha doğru olacaktır.

Tutuklanan komünistlerin hapishane şartlarındaki durumları da emniyet birimleri tarafından takip edilmiştir. Hapishane idaresi üzerinden stratejik yer değiştirmelerle tutukluların dirençlerinin kırılmasını sağlanarak, çözülmeleri ile doğru bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.[728]

Dönemin hukukçularından Haşim Nahid Erbil, emniyet birimlerinin komünizmle mücadelesinde kendi içinde bulunanlara yönelik de bir tasfiye gerçekleştirilmesinin önemli olduğu konusunda uyarmıştır. Emniyet teşkilatının "Moskof ve İngiliz casuslarından" temizlenmesinin hayatî bir mesele olduğunu dile getirmiştir.[729]

1950'li yılından itibaren hükümetin bazı kanallarında ve belli başlı kamu kuruluşlarında Amerika'dan gelen uzmanların istihdam edildiği ve bu kişilerin bulundukları teşkilatta örgütlenmeden, personel istihdamına kadar her konuda etkide bulundukları belirtilmiştir.[730] Bu konuda sistematik ve net kayıtlar olmasa da bazı gazete haberleri arasından emniyet

---

[724] Belli, ***a.g.e.,*** 1967,, s. 27.
[725] Yıldız, ***a.g.e.,*** 2009, 31.
[726] İleri, ***a.g.e.,*** 2006, 52.
[727] TNA. FO 424/294, 1954.
[728] Tutuklulardan Bilal Şen hapishanedeki bu durumu şöyle anlatmıştır: "*Hapishanede ilk sorun olarak komün oluşumu, geçim, yemek işini ele aldık. Herkes birlikti, ilk aşamada ayrılık filan yoktu. Emniyetin, polisin etkisiyle yavaş yavaş 7. fıkracılar ayrılmaya başladılar. Zamanla bunlar başka koğuşlara geçtiler. Yönetici kadrolar bunlara karşı sert tavır koydu. İdare de çok değişik bir taktik izledi. Dışarıdan yiyecek, para gelenler ile gelmeyenleri ayırmaya başladı. Özellikle tütüncüler, yani işçilerle aydınları, özellikle Ankara'dan gelen gençleri başka bir büyük koğuşa aldılar. Bu ayrımda proletarya ile aydınların arasını açarak 7. fıkracıların onlar üzerinde etki yaratmasını istediler.*" Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 48.
[729]Erbil, ***a.g.e.,*** 1950, 178.
[730] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 28.

teşkilatındaki komünizmle mücadeleye dair birkaç perspektif yakalanabilmektedir. Buna göre Amerika'da uygulanan suçlu sorgulamasında kullanılan tekniklerin, Türk emniyet makamları tarafından da hayata geçirildiği ve çok olumlu neticeler elde edildiği bildirilmiştir.[731] Rus basınından *Ogonyok* gazetesinde Kasım 1951 yılında çıkan "İstanbul'dan Mektup Var" isimlibir haberde, Türk Polisi ve güvenlik birimlerini, Amerikan Federal Soruşturma Bürosu'ndan (FBI) "büyük uzman" Byron Enge ve aynı büronun bir elemanı olan Misis Elizabet'in yönettiğini yazmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir polis şeflerinin Washington'da Amerikalıların "3. derece metotlar" diye adlandırdıkları kurslardan geçtiğini ve bu metotların Türk emniyet birimleri tarafından sahada uygulandığı haberi yer almıştır.[732]

Emniyet birimlerinin komünizmle mücadele yöntemleri ve Türkiye'deki komünizmin durumu İngilizler tarafından da değerlendirilmiştir. Buna göre Türk polisi, Türkiye'deki gerçekleşen komünist faaliyetlerin Sovyet Büyükelçiliği tarafından organize edilebileceğine dair bir istihbarat için oldukça çaba gösterse de buna dair bir işarete ulaşamamıştır. Sürekli polisin takip ve tacizi altında kaldıkları ileri sürülen komünistlerin, dağınık bir halde ve Sovyet teşvikinden yardım alamayan, üstüne Moskova'ya ait her şeye düşmanca davranan bir kamuoyu ile karşı karşıya kaldıkları belirtilmiştir. Polisin komünist örgütlenmeyi tam olarak deşifre edememesi durumunda, hareketlerini ve temaslarını takip edebileceği komünistleri bilinçli olarak diğer hücrelerle iletişime geçmesi adına serbest bırakabileceği ve daha etkili operasyonlara gidebileceği değerlendirilmiştir.[733] Türk makamlarının, komünist örgüt ve faaliyetleri hakkındaki bilgi birikimleri konusunda ketum olduklarını bildiren diğer bir raporda, uygulanan tekniğin, sağlam ve yeterli kanıta ulaşıldığında 1951'de olduğu gibi "acımasızca saldırmak" olduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda avlarının kaçmaması adına sabırlaharekete geçilmesini bekleyerek mevcut bilgilerinin ifşa edilmemesine dikkat edildiği de eklenmiştir.[734] Başka bir raporda, Türk polisinin komünist hücrelere sızma konusunda etkili bir sisteme sahip olduğu, Sovyet birimleri ile ilişkiler ve birbirleri ile olan temaslarını da dikkat çekmeksizin yapabilme kabiliyetine sahip olduğu belirtilerek, Türkiye'de bir komünist örgütlenme kurulabilmesinin oldukça düşük bir ihtimal olduğu değerlendirilmiştir.[735] Ayrıca Sovyet

[731] Tanyer, D. (5 Eylül 1952). "Emniyetteki Teknik Büro Faaliyete Geçti", ***Milliyet***, 1, 7.
[732] Örs, ***a.g.e.,*** 2011, 114.
[733] TNA. FO 424/291, 1951.
[734] TNA. FO 424/297, 1957.
[735] TNA. FO 424/291, 1951.

Büyükelçiliği ve İstanbul Sovyet Başkonsolosluğu'nun istihbarat alanında faaliyet gösterdiği ve başarılar elde ettiği biliniyorsa da, özellikle kırsal bölgelerde Türklerin Rus karşıtlıkları sebebiyle herhangi bir alışılmadık durumu derhal polise bildirmelerinin işlerini oldukça zorlaştırdığı da değerlendirilmiştir.[736]

Emniyet Genel Müdürlüğü, Önemli İşler Müdürlüğü tarafından yayınlanan *Türkiye'de Komünist Tekniği* adındaki "hizmete özel" kitap, komünizmle mücadelede polisin elde ettiği veritabanını anlamak açısından önemlidir.[737] Zira kitapta, komünizme dair tanımlamalarla birlikte, TKP'nin içte ve dışta gerçekleştirdiği çalışma yöntemleri, stratejileri ve taktiklerine dair analizler ve şemalar yer almaktadır. Gizli TKP'nin teşkilat yapısı, gelir kaynakları, kamuflaj ve çalışma şekilleri, iletişimleri, yayın faaliyetleri, propaganda taktikleri gibi tüm konularda detaylı bir harita şeklinde değerlendirmeler ele alınmıştır. Somut verilerden yola çıkılarak hazırlandığı anlaşılan hücre yapılanmaları ve iletişim yollarına dair bilgiler, kitabın sonunda yer alan şemalarla daha anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

Kitap, 1951 Tevkifatı sonrasında elde edilen sonuçlara dayanılarak, illegal faaliyet yapan TKP'nin nasıl bir teknikle çalıştığının somut işaretlerini gösterdiğini belirtmiştir. Bu faaliyetler "iç ve dış taktik" olarak iki başlık altında değerlendirmiştir. Buna göre TKP'nin teşkilatlanmasının şematik görünüşü bir merkezden aşağı sarkan ve gittikçe genişleyen tersine bir üzüm salkımı gibidir ve üç başlık altında değerlendirilir: a) Merkez Komite, Merkez İcra Komitesi b) Mıntıka, semt ve vilayet komiteleri c) Hücreler, sempatizanlar.[738]

1951 Tevkifatı'nda meydana çıkarılan TKP Merkez Komite teşkilatının üye sayısı beş olarak belirlenmiştir. Merkez Komite üyeleri muhtelif zamanlarda Moskova ile temas kurmuş, büyük çoğunluğu orada eğitim görmüş, özel talimatlar almış kişilerdir. Bu beş kişinin temasını sağlayan kişi olarak, Türkiye'de Moskova'nın en güvendiği isim olarak Şefik Hüsnü Değmer işaret edilmiştir. Komünist partilerde "Genel Başkanlık" gibi bir makamın olmadığını buna karşılık "Merkez Komitesi Sekreterliğinin" olduğunu yani diğer adıyla "Parti I. Sekreterliği" bulunduğu yazılmıştır. 1922'den 1959 yılına kadar TKP

---

[736] TNA. FO 424/294, 1954.

[737] 1946-1950 yıllarında Rize milletvekilliği yapan Fahri Kurtuluş tarafından TBMM Kütüphanesi'ne hediye edilen ve tarihi olmayan bu 80 sayfalık kitap, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün operasyonel altyapısını oluştururken sahip olduğu bilgi birikimini göstermesi açısından kayda değerdir. Kitabın içerisinde, 1951-1952 tutuklamaları sonrası elde edilen bulgu ve neticelerden yola çıkılarak bu bilgilerin derlendiği belirtilmiştir. Bkz. EGM, ***a.g.e.,*** ty.

[738] Komünist teşkilatlanma yapısına dair şekiller için bkz. Ek-7.

Genel Sekreteri, Merkez Komitesi Sekreteri vazifesini Şefik Hüsnü yürütmüştür.[739] TKP'nin Merkez Komitesi Teşkilâtı daima İstanbul olmuştur. Merkez Komitesinin bir de arşivinin olduğunu ve bunun 1952 yılına kadar Türkiye içinde olmadığının ve en yakın ihtimal olarak Bulgaristan'da olabileceği değerlendirilmiştir. Merkez Komitenin onayı alınmadan hiç bir partilinin yurt dışına çıkamayacağını ve kaçırılamayacağı da belirtilmiştir.[740]

Kitapta, bir komünist teşkilatını gizli toplantı halinde iken ele geçirmenin ve suçüstü bir biçimde yakalayabilmenin çok zor olduğunu, buradaki en önemli meselenin komünist temaslarının tespiti ve bu temasların analizine yönelik istihbarat çalışmaları olduğu kaydedilmiştir.[741] Ancak Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölüm yıldönümü olan 28-29 Ocak tarihlerinde aşağı yukarı tüm partinin bütün hücrelerinin anma toplantıları gerçekleştirdiği de eklenmiştir.[742]

Partinin gelir kaynakları meselesinde, komünist partilerinin genel olarak Sovyet Rusya tarafından finanse edildikleri doğrulanırken bu yardımların parti mensuplarına verilmediği belirtilmiştir. Çeşitli yollarla yapılan yardımlar ise daha çok teşkilat giderleri, yayın giderleri, matbaa alınması gibi kalemler için olmuştur. Komünist partinin gayrimeşru olmayan tek gelir kaynağının üyelerinden her ay topladığı aidatlar olduğu ifade edilmiştir. Geçmiş dönemlerde, özellikle Komintern döneminde (1919-1943) İstanbul'da kurulmuş "Nelt Sendikat Rus Harici Ticaret Bankası, Askot Şirketi, Sovyet Vapur Acentası" gibi çeşitli Sovyet şirketleri aracılığıyla TKP'nin kolaylıkla finanse edilebildiği de belirtilmiştir.[743]

Kitapta göze çarpan bilgilerden bir diğeri de, parti içindeki irtibatçılardır. Buna göre Merkez İcra Komitesi sekreteri ile vilâyetler arasında bağlantı kuran kimseler olan irtibatçıların özel hayatındaki işi ya mobil yapılan bir iştir, ya bir müfettiştir veya bir iş adamıdır. Bir çok yeri dolaştığından dikkati üzerine çekmez ve bu kimse eğer partinin

---

[739] 1944 yılından sonra, Merkez İcra Komitesi Sekreterliğini Zeki Baştımar'ın yaptığı anlaşılıyor. 1944'e gelene kadar bu görevde Şevket Süreyya (Aydemir), Vedat Nedim (Tör), Hikmet Kıvılcımlı, Reşad Fuad Baraner'in bulundukları bilinmektedir, Merkez İcra Komitesi Sekreteri partinin en aktif lideridir. 1946 ve 1951 tevkifiatından anlaşıldığına göre partinin Gençlik ve Üniversite kolları Merkez Komite üyeleri tarafından idare edilmiştir. Bkz. EGM, ***a.g.e.,*** ty. 17-18.

[740] Bu konuda*"Nitekim Sabahattin Ali'nin kendi başına yürüttüğü firar işi, hayatına mal olmuştur."* denilerek, bu olayın bir örgüt içi infaz olduğu değerlendirilmiştir. Bkz. EGM, ***a.g.e.,*** ty., 20.

[741] EGM, ***a.g.e.,*** ty., 19.

[742] EGM, ***a.g.e.,*** ty., 31.

[743] EGM, ***a.g.e.,*** ty., 26-27.

kıymetli ve faal bir elemanı ise, temasını doğrudan doğruya Parti İcra Komitesi Sekreteri ile yapabilir. Vilâyetlerle direkt temas sağlar ve raporlarını Parti icra Komitesi Sekreterine verir. Buna örnek olarak 1950-1951 yılında Zeki Baştımar ile Saim Sadık Altıneş arasındaki ilişki verilir. Çalışma Bakanı müfettişlerinden olan bürokrat Saim Sadık Altıneş, Zeki Baştımar'ın özel irtibatlısı ve kuryesidir.[744]

Emniyetin komünizmle mücadeledeki geleneksel hafıza ile elde ettiği bilgi birikimi, edindiği tecrübeler her seferinde gelişerek devam etmiş, TKP mensuplarının hareket stratejileri, eksik yönleri, zafiyetleri sürekli analiz edilerek müdahale stratejileri güncellenmiştir. Emniyet birimlerinin bu çalışmaları, komünizmle mücadelenin sahadaki uygulayıcısı olmaları sebebiyle hem devlet yetkilileri tarafından sürekli desteklenmiş, hem de komünist kadrolar açısından sürekli dikkate alınarak tedbirler geliştirmesini sağlamıştır. Komünizmle mücadelenin esas omurgasını oluşturması bakımından Emniyet görevlilerinin ortaya koyduğu özveri oldukça önemli olmuştur.

3.2.3. Eğitim Alanında Komünizmle Mücadele

Komünizmle mücadelede üzerinde en çok durulan konulardan birisi eğitim olmuştur. Eğitim kurumları ve eğitmenler kanalıyla, komünizmin daha yaygın bir şekilde ve daha genç bir kitleye propaganda yapabilmesi, siyasetin bu alanda yoğunlaşmasını da beraberinde getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında, Eskişehir, İzmir, Adana ve İstanbul'da komünizm propagandası yapmak suçu ile tutuklanmış öğretmen ve öğrenciler olmuştur. Ancak komünizmin eğitim alanında daha geniş ve planlı faaliyetleri daha çok İkinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren görülmeye başlanmıştır. Bunun resmî bir biçimde açıkça ortaya konulması ise İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in 29 Ocak 1947 tarihinde TBMM kürsüsünden yaptığı açıklamalarla olmuştur. Bu durum Milli Eğitim Bakanı Reşad Şemsettin Sirer tarafından Köy Enstitülerinde yaptırılan teftiş ve incelemelerle de belgelenmiştir.[745]

CHP tarafından özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren eğitim alanında öğrencilerin ve öğretmenlerin komünist eğilimleri takip edilmiş, buna yönelik tedbirler

---

[744] EGM, ***a.g.e.,*** ty., 32-33.
[745] Tevetoğlu, F. (Şubat 1966). "Milli Eğitimde Kızıl Faaliyet", ***Türk Kültürü***, 4(40), 333.; Tevetoğlu, F. (Mart 1966). "Milli Eğitimde Kızıl Faaliyet", ***Mücadele***, 2(11), 645.

alınmaya çalışılmıştır. Bu anlamda çok partili hayata geçiş süreci boyunca CHP il teşkilatlarından, parti genel sekreterliğine birçok ihbar niteliğinde mektuplar gönderildiği görülmektedir. Devlet konservatuarı, CHP öğrenci yurtları, liseler gibi farklı eğitim kurumlarında öğrencilerin komünizm propagandası yaptığı yönündeki faaliyetleri parti merkezine bildirilmiştir. Bunun yanı sıra 1944-1945 yıllarında tutuklanan ve mahkûmedilen komünist öğrencilerin "ismi, işi, yakalanma tarihi, görüşleri" gibi başlıklar altında fişleme listelerinin de parti tarafından işlendiği görülmektedir.[746]

Eğitim alanında komünizmle mücadelede CHP'nin üzerinde durduğu en önemli alanlardan biri Köy Enstitüleri olmuştur. Kendi iktidarı döneminde kurguladığı, 17 Nisan 1940'da Meclis'te kabul edilen kanun[747] ileçok büyük umut ve emeklerle ortaya koyduğu Köy Enstitülerinin, kuruluş ilkelerinden uzaklaşarak, kurumsal yapısının komünist etkilere açık kaldığı ve bu sayede yıpratıldığı tartışmaları yine kendi iktidarının son dönemlerinde oldukça yoğun bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır.[748] Muhalefette bulunan DP ve kamuoyunda oluşan hassasiyet, bu eğitim kurumlarındaki komünist propaganda ve bu doğrultuda oluşan olumsuz gelişmelerin gündemde kalmasına sebep olmuştur. Yoğun bir komünizm karşıtlığını daha da görünür kılan Köy Enstitülerine karşı birçok toplantı düzenlenerek ve beyannameler yayınlanarak tepkiler dile getirilmiştir.[749]

CHP Hükümeti Köy Enstitülerindeki komünizme yönelik iddialar sonrası kamuoyunda artan eleştiriler üzerine konunun üzerine eğilmiştir. Öncelikli olarak komünistlik suçlamalarına maruz kalan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel görevinden alınarak yerine Reşat Şemsettin Sirer getirilmiştir. Köy Enstitülerinin başında bulunan İsmail Hakkı Tonguç başta olmak üzere eski bakan Yücel'in ekibini görevlerinden uzaklaştıran Sirer, enstitü mezunu olup köylerde görev alan öğretmenlerin de birçoğunu başka devlet kademelerine naklettirmiştir. Ayrıca bu kurumların program ve yönetmelikleri

---

[746] BCA. 490.1.0.0/1191.16.2, 07.03.1951.
[747](22.04.1940). ***Resmi Gazete***, (4491), 13682-13683.
[748] TBMM'de de Köy Enstitülerine yönelik komünizm eleştirileri, daha önceki eleştiri konularının önüne geçer. CHP'nin Maraş milletvekili Emin Soysal, Hasanoğlan, Savaştepe, Arifiye Köy Enstitülerinde bizzat şahit olduğu olayları Meclis kürsüsünden dile getirmiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde "*Sosyalizm ve Sosyal Meslekler Tarihi*" isimli bir kitaptan ders işlendiğini, öğrencilerin komünistler ve milliyetçiler diye ikiye bölündüğünü ve tartışmaların yaşandığından bahsetmiştir. Soysal, Savaştepe Köy Enstitüsü'ne gittiğinde, okul kooperatifi adına gönderilmiş bir pakette "*Sosyal Mücadele ve Marksizm*" isimli bir kitap bulduğunu da belirtmiştir. Soysal, temel derslerin ve pedagojik eğitimlerin ihmal edildiğini belirttiği konuşmasının devamında Arifiye ve Savaştepe Köy Enstitülerinde öğrencilerin anne ve babalarından habersiz kendi aralarında nişanlandıklarını ve aile kavramının zedelendiğini de söylemiştir. Bkz. (24.12.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8., C. 3, B. 22, 456-457.
[749] Meşe, E. (2017). "Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı", ***Asya Studies***, (1), 85.

düzenlenmiş ve incelemeler yapmak üzere müfettişler görevlendirmiştir. MEB Başmüfettişlerinden Fethi İsfendiyaroğlu, bu kurumları denetlemek ve bakanlığa bir rapor sunmak üzere tayin edilmiştir.

Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu'nun 1947 yılında sunduğu raporlarda dikkati çeken en önemli vurgu, bazı kişiler ve özellikle de *Köy Enstitüleri* dergisi aracılığıyla yapılan komünist propaganda ve bunun bir yansıması olarak düşünülen ahlak dışı olduğu belirtilen faaliyetlerdir.[750] İsfendiyaroğlu raporlarında, Köy Enstitülerinde solcu ve komünist yazarlara ait hikaye, roman tarzı kitaplar, *Gün* dergisi gibi komünist organı olduğunu belirttiği gazeteler ve içinde çok zararlı gördüğünü söylediği *Köy Enstitüleri* dergisi adındaki yayınların okunduğunu yazmıştır.[751]

Köy Enstitülerine yönelik suçlamalarda komünizm vurgusunun ön plana çıkması, bu kurumların en büyük destekçilerinden olan Cumhurbaşkanı İnönü'nün de bir inisiyatif geliştirmesine engel olmuştur.[752] Köy Enstitülerine yönelik komünistlik suçlaması, Mareşal Fevzi Çakmak'ın gazetelere verdiği bir demeçle farklı bir boyut kazanmıştır.[753] Dönemin siyasi havasında eski Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, kendisine yöneltilen komünistlik suçlamalarını reddettiği açıklamasında *"Ben daha iş başında iken eski bir milli eğitim bakanının komünistlik faaliyetini destekleyen hareketinden dolayı hükümeti resmen ikaz ettim. Kimse kulak asmadı..."* sözlerini de sarfetmiştir.[754] Buna karşılık Hasan Ali Yücel'in konu edilen bu bakanın kendisi olup olmadığı sorusuna Mareşal'in yerine DP İstanbul İl Başkanı avukat Profesör Kenan Öner, "*Evet, o Maarif Nazırı sizsiniz*" diyerek cevap vermesi üzerine olay mahkemeye taşınmıştır.[755] Kamuoyu tarafından yakından takip edilen mahkemenin sonunda Kenan Öner davayı kazanmış, sonrasında Hasan Ali Yücel bir üst mahkemeye giderek davadan aklanmıştır. Davanın en önemli yanı, mahkeme süreci boyunca ortaya konan iddialar, tanıklar ve delillerin, Köy Enstitülerine yönelik

---

[750] Koç, N. (2013). ***Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri***, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, , 456.
[751] İnternet: Taha Toros Arşivi, "Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu tarafından bakanlığa gönderilen rapor özeti", 08.01.1947. Web: https://openaccess.marmara.edu.tr/items/acff56d3-15f8-401d-80d4-0b0dca108f01 adresinden 22 Nisan 2019'da alınmıştır.; Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu tarafından Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Makamına gönderilen rapor", 08.01.1947. Web: https://openaccess.marmara.edu.tr/items/b1c8af6a-1c05-4345-b5ef-a52c7a487b40 adresinden 22 Nisan 2019'da alınmıştır.
[752] Gülen, A. (2022). "İsmet İnönü ve Köy Enstitüleri", ***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***, (70), 205.
[753] Mareşal Fevzi Çakmak'ın kendisineyöneltilen komünistlik iddiaları kurucularından olduğu İnsan Hakları Derneği ile ilgili bölümde anlatımıştır.
[754] (7 Şubat 1947). "Mareşalın Beyanatı", ***Cumhuriyet***, 3.
[755] Mumcu, ***a.g.e.,*** 1994, 129-130.

komünistlik suçlamalarının gündemde kalmasına ve tartışılmasına neden olması olmuştur.[756]

Köy Enstitülerindeki komünizm iddiaları, dönemin muhalefeti DP tarafından sürekli gündemde tutulmuş, buna yönelik hem kamuoyunda hem de TBMM'de tartışmalar devam etmiştir. DP, 1950 yılında iktidarı sonrasında bu kurumlardaki komünizm iddiaları araştırılmaya ve tedbirler alınmaya devam edilmiş, nihayetinde süreç Köy Enstitülerinin kapatılmasına kadar gitmiştir.

DP iktidara geldiğinde her alanda olduğu gibi eğitim alanında da komünizmle mücadele etmiş ve bu konudaki kararlılığını, bu mücadeleyi en iyi yapacağını düşündüğü bir siyasetçi olan Tevfik İleri'yi eğitim işlerinin başına getirerek göstermiştir. DP iktidarının ilk yılında üç ay gibi çok kısa bir süre Ulaştırma Bakanlığı yapan İleri, aynı yıl Ağustos ayında Milli Eğitim Bakanı olmuştur.[757] Bu hızlı değişimin en önemli sebeplerinden birisi olarak kendisinin komünizmle mücadele konusunda çok istekli bir profile sahip olması gösterilebilir.[758] İleri, komünizmi bir fikir ya da ideoloji olmaktan çok daha ağır bir suç olarak algılamış, komünistlerin neredeyse tamamının Sovyet taraftarı olarak değerlendirilmesi gerektiğini değerlendirmiştir. Komünizmle mücadele edilebilmesi için, komünizmi besleyen sosyal ve ekonomik etkenlerin ortadan kaldırılması gerektiğini, bunun için de her türlü hurafeden arınmış İslam dini ile Türk milliyetçiliğinin bir silah olarak komünizme karşı kullanılabileceğini düşünmüştür.[759]

Tevfik İleri daha Ulaştırma Bakanı iken Nazım Hikmet'in affı ile ilgili tartışmalarda TBMM'de söz alarak komünizme bakış açısını ortaya koymuştur. İleri, komünistliğin bir fikir olamayacağını, komünistlerin dış ülkelerden emir alan kişiler olduğunu vurgulayarak Nazım Hikmet'in de bir fikir mahkûmu olmadığını, vatana ihanetle mahkûm olmuş bir kişi

---

[756] Bu dava için bkz. Öner, K. (1947). ***Öner ve Yücel Davası***, İstanbul: Kenan Matbaası..; Yücel, H. A. (2019). ***Davam***, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.; Yücel, H. A. (2011***)., Hasan Ali Yücel Tarafından Açılan Davalar ve Neticeleri***, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.; Erer, ***a.g.e.,*** 1963, 209-226.

[757] Tevfik İleri, DP dönemi boyunca en uzun süre Milli Eğitim Bakanlığı yapan kişi olmuştur. İlk Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'dan 11 Ağustos 1950'de görevi devralan İleri, 8 Nisan 1953'e kadar görevine devam etmiştir. İkinci bakanlık görevi 12 Nisan ile 2 Kasım 1957 tarihleri arasında olmuştur. Son olarak 1959'da yaklaşık ay kadar daha vekaleten Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. Bkz. Öztürk, K. (1998). ***Türk Parlamento Tarihi (1950-54), Cilt: 7***, Ankara: TBMM Yayınları, 945.

[758]*"Tevfik İleri, etkili bir hatip, oldukça milliyetçi ve antikomünist biri olarak değerlendirilebilir."* Bkz. DT. 783.13 154pp. 21.09.1957-31 Aralık 1957.

[759] Bozkurt, A. (2012). ***Tevfik İleri: Cumhuriyet'in İkinci Eğitim Mimarı***, İstanbul: İdil Yayıncılık, 128.

olduğunu belirterek komünizmi her şekilde cezalandırmaya devam edeceklerini ifade etmiştir.[760]

Tevfik İleri, 12 Ağustos 1950 tarihinde MEB görevine gelir gelmez prensiplerini hemen uygulamaya koyma isteğinde olduğunu göstermiştir. Basına yaptığı açıklamalarda hükümetin komünizmle mücadele konusunda kesin ve azimli tavrının kendisi vasıtasıyla eğitim kurumlarında da kararlı bir şekilde uygulanacağını ifade etmiştir.[761] Basında da yeni bakanın milliyetçi ve azimli yanına dikkat çekilerek komünizmle mücadelede önemli çalışmalar yapacağı inancı ifade edilmiştir.[762] Komünizmi *"gözle görülmeyen bir mikrop kadar tehlikeli"* olarak değerlendiren İleri, sayılarının şu an için ne kadar olduğu bilinmese de bu mikrobun eğitim kurumlarındaki öğretmenlere de bulaştığını söylemiştir. Komünizmle mücadelede kimseye haksızlık yapılmayacağını, endişe etmesi gerekenlerin yalnızca bu işte kendisinden şüphe edenler olması gerektiğini de beyan etmiştir.[763]

İleri, eğitimde yapılacak komünizmle mücadelenin nasıl olacağı ile ilgili olarak komünist olduğunu tespit ettikleri tüm eğitim personelini mahkemeye vermekte tereddüt etmeyeceklerini söylemiştir. Ancak acele etmeyip oldukça hassas ve derin incelemeler sonucu elde ettikleri neticeye göre davranacaklarını da özellikle belirtmiştir. Çünkü eğitim alanında bir öğretmenin komünist eğilimle öğrenci karşına çıkmasını istemedikleri kadar bir öğretmenin komünistlikle damgalanmaması için de titiz davranacaklarını söylemiştir.[764]

Bakan İleri, eğitim kurumlarında öğretmenlerin ideolojik meselelerde taraf olduğunu hatta seçim kurullarına üye olduklarını belirten bir genelge yayınlayarak, eğitim sorumluluğu taşıyanların apolitik bir çizgide kalarak tarafsız kalmaları gerektiğini belirtmiş, devlet

---

[760] (14.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 1, B. 23, 695-696.

[761] Bu konuda İleri şunları söylemiştir: *"Türkiye'de bugün, bilhassa Hükûmet olarak komünizmle mücadeleye katî surette karar verilmiştir. Ben de diğer arkadaşlarım gibi, kendi branşım dahilinde komünizmle mücadele etmeyi kendime vazife sayacağım. Bu mücadele, hükümet programında da belirtilmiş olduğu gibi, en esaslı vazifelerimizden olacaktir. Millî Eğitim camiasında komünizmle mücadele, vesikalar ve kat'î delilleriyle senelerden beri genç insanlar üzerinde komünizm tahrikatı yaptıkları sabit olan ve bilinen unsurları evvelemirde bu ulvî hizmetin dışına atmak ve hattâ kanuna tevdi etmekle ve bunun dışında geniş mikyasta çocuklarımıza mekteplerde millî duyguları aşılamak, memleketin maddî ve manevî yükselmesi için yaşayıp çalışacak ve icabında bu memleket uğrunda göz kırpmadan ecdadımız gibi seve seve ölecek insanlar yetiştirmekle yapılacaktır."* Bkz. (13 Ağustos 1950), "Komünizmle Mücadele", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (13 Ağustos 1950), "Milli Eğitimde Tasfiye Hareketi", ***Milliyet***, 1, 7.

[762] Yalman, A. E. (15 Ağustos 1950). "Maarifimizin Başına Bir Yüksek Mühendis Gelirken", ***Vatan***, 1. Metin Toker, Tevfik İleri'nin Ulaştırma Bakanı iken bile Milli Eğitim Bakanı olmak istediğini çünkü Türkiye'yi komünizm tehlikesinden kurtarmak misyonunu kendinde gördüğünü yazmıştır. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1991a, 119.

[763] Aksoy, ***a.g.e.,*** 1977, 244.; (27 Ağustos 1950). "Komünizmle Mücadelede Haksızlık Yapılmayacak", ***Milliyet***, 1, 7.

[764] Aksoy, ***a.g.e.,*** 1977, 104-105.

görevlilerinin ve eğitmenlerinin siyasi etkinliklere katılmalarına izin verilmeyeceğine işaret etmiştir.[765]

İleri, görevinin ilk ayında aralarında eski İlköğretim Umum Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un da olduğu dokuz öğretmeni bakanlık emrine almıştır.[766] Sonraki süreç içerisinde MEB, listeler halinde eğitim kurumlarında tasfiyeler gerçekleştirecektir. Bakan İleri, ilk adımda bakanlık emrine alınarak, soruşturmalar ilerledikçe de adli makamlara devretmek şeklinde bir mücadele çizgisi benimsemiştir. Özellikle Köy Enstitülerinde çalışmış öğretmen, eğitim şefi, müfettiş gibi kimseler üzerinde durularak sonrasında bu kurumlardan mezun olan öğretmenlerin soruşturma evrakları gözden geçirilerek, haklarında incelemeler yapılacaktır.[767] Eğitim kurumlarında yapılan mücadelede daha kaç kişinin inceleme, soruşturma geçireceği ile ilgili basından gelen sorulara İleri: *"Benim elli ile, altmış ile işim yoktur. Bütün öğretmenlerin durumlarını teker teker tetkik ettiriyorum. Elime gelmiş dokümanların vaziyetine göre durumlarının şüpheli olduğuna kanaat getirdiklerime derhal işten el çektiriyorum. Bu ne elli, ne altmış olacaktır, bu devam edecektir"* şeklinde cevap vermiştir.[768] Bakan İleri, soruşturma evraklarının incelenmesi sonucu oluşturacak listelerin hazırlanması ile bizzat ilgilenmiştir.[769]

Bakan İleri, 1950 yılının sonunda gazetecilere verdiği bir demecinde, tamamen doğrulanabilir bilgiler üzerinden yapılan incelemeler sonucunda 45.000 öğretmen arasından yaklaşık 45-50 kişinin saf dışı edildiğini ve kararlılıkla bu mücadelenin süreceği bilgisini vermiştir.[770]

3.2.3.1. Köy Enstitülerinde Yapılan Düzenlemeler ve Alınan Tedbirler

Komünizmle mücadelenin en önemli uygulama alanlarından biri olan eğitimde, CHP'nin 1940'ların sonlarında, DP'nin ise iktidarının ilk yıllarında odaklandığı ana konulardan biri

---

[765] DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1950.

[766] Ankara Atatürk Lisesi resim öğretmeni İsmail Hakkı Tonguç, Aydın Lisesi felsefe öğretmeni Sami Gürtürk, Diyarbakır Lisesi İngilizce öğretmeni Rasim Göknel, Şebinkarahisar Ortaokulu resim öğretmeni Zeynel İlhan, Amasya Ortaokulu Türkçe öğretmeni Fikret Madarlı, Bolu Valiliği emrinde ilkokul öğretmeni İzzet Palamar, İstanbul İlköğretim müfettişi Osman Yalçın, Çorum İlkokul öğretmeni Halil Aytekin, Çiçekdağı İlçesi Boğazavcı Köyü öğretmeni Mehmet Özdemir. Bkz. (9 Eylül 1950), "Solcu Öğretmenlerle Mücadele Başlıyor", ***Akşam***, 2.

[767] (10 Eylül 1950). "Sol Temayüllu Öğretmenlerin Hepsi Tasfiye Ediliyor", ***Hürriyet***, 1.; (13 Eylül 1950). "Solculuk ile Mücadele", ***Akşam***, , 1.

[768] (14 Eylül 1950). "Sol Temayüllü Öğretmenler", ***Yeni İstanbul***, 1.

[769] (28 Ekim 1950). "Komünizmle Mücadele", ***Akşam***, 2.

[770] (16 Aralık 1950). "Milli Eğitim Bakanının Dünkü Basın Toplantısı", ***Cumhuriyet***, 7.

Köy Enstitüleri olmuştur.[771] Özelikle CHP döneminin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, Köy Enstitülerindeki komünizme yönelik faaliyetlerle ilgili araştırma ve çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda yapılan değişiklik ve idarî tasarruflarla, bu kuruma yönelik eleştirileri bir parça durdurabilmiştir. Yinede sürekli denetim ve alınan tedbirlere rağmen Köy Enstitülerinde komünizm propagandası yapıldığına yönelik, siyaset ve basındaki tartışmalar devam etmiştir. DP iktidarına taşınan bu tartışmalar içinde Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri de, bu konunun üzerine giderek ciddi tedbirler almıştır.[772] Köy Enstitüleri konusunda siyasetteki algı anlamında, CHP ve DP'nin uygulamalarında farklılıklar olsa bile en azından teorik anlamda farklı düşünmemişlerdir. Bu teorik düşünce, Köy Enstitülerinin aslından uzaklaşarak farklı bir biçime dönüştüğü ya da dönüştürülmeye çalışıldığı gerçeğidir.[773]

Köy Enstitüleri ile ilgili Tevfik İleri'nin de birçok kimse gibi başlangıçtaki düşünceleri oldukça olumlu ve umut doludur. İleri, Samsun'da Bayındırlık Müdürü iken 1944 yılında *"hasta ruhlar için bir şifa kaynağı"* olarak betimlediği Ladik-Akpınar Köy Enstitüsü için çok anlamlı bir yazı kaleme almış ve burada yeni bir neslin yetiştirildiğini, ülke için çok faydalı olan Köy Enstitüleri davasının gerçekleşmesinin gelecek için çok ümit verici olduğunu belirtmiştir.[774]

1946 yılından sonra Köy Enstitüleri ile ilgili hem parti içinden hem yeni kurulan partiler tarafından getirilen eleştirilerin artması üzerine CHP ilk tedbir olarak Hasan Ali Yücel'i MEB'ten alarak yerine Reşat Şemsettin Sirer'i getirmiştir. Başta Köy Enstitülerinin başında bulunan İsmail Hakkı Tonguç olmak üzere Hasan Ali Yücel'in ekibini de tasfiye eden Sirer, bu kurumlara yönelik olarak ciddi tedbirler alma yoluna gitmiştir.[775] 1947 yılından itibaren Köy Enstitülerinin program ve yönetmelikleri değiştirilerek daha çok geleneksel öğretmen okullarına dönüştürülmeye çalışılmıştır. Devamında Yüksek Köy Enstitüleri kapatılarak son sınıf öğrencileri de dâhil tüm öğrencileri başka okullara

---

[771] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 72.

[772] Bozkurt, ***a.g.e.,*** 2012, 76-77. Köy Enstitüsü mezunlarından 136 öğretmenin, iktidarı devralan yeni DP Hükümetine yönelik haklarında çıkan söylentiler ve iddialarla ilgili bir beyanname yayınlamaları da tartışmaların yeni dönemde de devam edeceğini göstermiştir. Mezun öğretmenlerin bu gibi davranışlarını, "direnen militan kanatlarının koparılmaya çalışılması"na karşı bir duruş olarak değerlendirenler de olmuştur. Bkz. Türk, İ. (1978). ***Türk Toplumunda Sosyal Sınıflar***, İstanbul: Öncü Kitabevi, 95.

[773] Turan, O. (Ekim 1959). "Köy Enstitüleri Hasreti ve Milli Şuûru Koruma Zarureti", ***Türk Yurdu***, 7 (277), 5.; Güngör, S. (2004). ***Muhalefette CHP***, Ankara: Alternatif Yayınları, 138.

[774] İleri, T. (1944)."Ladik Halkevi ve Köy Enstitüsü", (19 Mayıs), (66), akt. Yetkin, ***a.g.e.,*** 2011, 245.

[775] Altunya, N. (2011). ***Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bakış***, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 136. Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine getirilen Tonguç, sonraki Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu döneminde ise Ankara Atatürk Lisesi'nde resim öğretmeni olarak görevlendirmiştir.

dağıtılmıştır ve bu okuldan mezun olanlar köy öğretmeni olarak görevlendirilmişlerdir. Aynı yıllarda Köy Enstitülerinde öğrenci sayısının düşürülmesine de çalışılmıştır.[776] Sonrasında kısa bir süre Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu da, Köy Enstitüleri ile tedbirleri sıkı tutmuş, bu konuda bir taviz vermemiştir.[777]

1950 yılından itibaren Köy Enstitülerine yönelik tedbirlerin de daha da hızlandığı anlaşılmaktadır. Enstitülerdeki tüm kız öğrenciler Kız Köy Enstitüsüne dönüştürülen Kızılçıllu'da toplanmış ve sonrasında Bolu kent merkezindeki Kız Öğretmen Okulu'na nakledilmişlerdir. Ardından bu öğrencilerin sadece kızlara özel olmak üzere Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne nakledildiği görülmektedir.[778]

Tevfik İleri, MEB görevine gelir gelmez, Köy Enstitülerinde yapılan komünizm propagandaları ile ilgili duyumlar aldığını, sadece bu kurumlarda değil, eğitimin tüm kademelerinde bu mesele ile ilgili çalışmalar yapılacağını ifade etmiştir.[779] Sonrasında İleri, içlerinde dönemin Köy Enstitülerinin başkanı İsmail Hakkı Tonguç'un da bulunduğu MEB kadrosundaki dokuz öğretmen ve memuru bakanlık emrine almıştır. Tonguç'un emekliye ayrılmasına yakın bir zamanda vekâlet emrine alınması ile ilgili olarak İleri, kamuoyu karşısında solcu olup olmadığının hesabını vermesi amacıyla bunu yaptığını söylemiştir.[780] Bununla ilgili olarak 14 Kasım 1950 tarihinde DP Meclis Grubunda konuşan Tevfik İleri, Tonguç örnekliği üzerinden Köy Enstitülerinin olumsuzluklarına değinmiştir. Tonguç'un, dönemin Milli Eğitim Bakanı Sirer'in tüm çabasına karşın ancak Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atandığını fakat kendisinin döneminde, onun ortağı olduğunu iddia ettiği on kişi ile birlikte bakanlık emrine alındığını söylemiştir. Tonguç'a ait elinde çok önemli ve büyük bir dosya olduğunu ifade eden İleri, soruşturmalarla bunu derinleştirdiğini söyleyerek;Tonguç'un Köy Enstitülerine misafir olarak gittiğinde kendisine içki sofraları hazırlattığını ve kız öğrencilerin ona hizmet ettirildiklerini iddia etmiştir. Yine Tonguç'un, karma eğitimin olduğu enstitülerde ahlaksızlığın teşvik edilmesine yol açtığını da sözlerine eklemiştir.[781] Devamında bütün enstitülerdeki kız

---

[776] Türkoğlu, P. (2013). ***Tonguç ve Enstitüleri***, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 297.
[777] (6 Ocak 1950). "Köy Enstitülerindeki Solculuk Cereyanları", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[778] Gedikoğlu, Ş. (1971). ***Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri***, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret Yayınları, 217.; Çizmeli, Ş. (2007). ***Menderes: Demokrasi Yıldızı?,*** Ankara: Arkadaş Yayınevi, 464.
[779] (15 Ağustos 1950). "Maarifte Kızılların Temizliği", ***Milliyet***, 5.
[780] (15 Eylül 1950). "Büyük Temizlik Başladı", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 1. Bu girişimden memnun olan ancak devamının gelmesini bekleyen *Büyük Doğu* Dergisi ise, eski Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Ali Yücel'in de aynı şekilde bakanlık emrine alınmasını beklediklerini ifade etmiştir. Bkz. Müftüoğlu, M. (15 Eylül 1950). "Tevfik İleri'yi Tebrik Ederiz", ***Büyükdoğu***, 6(26), 9.
[781] (14.11.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. A, Gi. 23, 88-89.

öğrencilerin İzmir'de tek bir okula yerleştirilerek 700 kişilik bir köy enstitüsü kurdurduğunu da sözlerine eklemiştir.[782] Bakan İleri, birgün öncesinde de Meclis kürsüsünden Köy Enstitülerine bilerek ya da bilmeyerek komünistlerin sokulduğunu ve bunlarla yapılacak mücadelenin oldukça sert olacağını işaret etmiştir. Zonguldak'taki bir öğretmenden örnek vererek açıkça yapılan ikazlara rağmen İstiklal Marşının okutulması ve bayrak töreni yapılmasına izin vermediğini söylemiştir.[783]

Kasım 1951 tarihinde TBMM'de ceza kanununda yapılacak değişiklikler için yapılan kapalı oturumda askeri yargıç Şevki Mutlugil, Türkiye'deki komünist faaliyetler hakkında bilgiler verirken Köy Enstitüleri ile ilgili de değerlendirmeler yapmıştır. Sonrasında geçmiş dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, köy enstitüleri ile ilgili üzerine düşen görevleri yerine getirdiğini belirtmiş ardından yeni bakan Tevfik İleri söz almıştır. Konuşmasına Sirer'in geçmişte yaptığı katkı ve çalışmalara teşekkür ederek başlayan İleri, Köy Enstitüleri ile asıl çalışmaların kendi döneminde gerçekleştiğini ve ikisinin konuşmasında da bahsi geçen Tonguç'un yine kendi döneminde tamamen pasifize edildiğini ifade etmiştir. Bakan İleri, enstitülerdeki komünizm meselesine dair kapalı oturumda olmalarından dolayı ağır eleştiriler getirmiş ve birçok sorunun kendi dönemlerinde çözüme kavuşturulduğundan bahsetmiştir.[784]

1952 yılının sonlarında Zonguldak milletvekili Abdurrahman Boyacıgiller'in Köy Enstitüleri ile ilgili verdiği bir yazılı soruya, Bakan İleri de yazılı olarak cevap vermiş ve bu kurumlar ile ilgili gelinen son durumu aktarmıştır. İleri öncelikle, Köy Enstitülerine getirilen idari ve öğretim personelinin titizlikle seçildiğini, bu kadroların bu kurumlara komünizm gibi her türlü akımın sızma girişimine karşı koruma sağladığını belirtmiştir. Köy Enstitüsü mezunlarının çalışmalarının da yakından ve büyük bir dikkatle takip edilmekte olduğunu eklemiştir. Yine bu mezunlardan öğretmen olan 16.677 kişi arasından

---

[782] (14.11.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. A, Gi. 23, 89. Bu grup toplantısında bazı grup milletvekilleri komünist olduklarını iddia ettikleri kişilerle ilgili söz almışlardır. Konuşmaları dinleyen İleri'nin, bahsi geçen kişilerle ilgili ancak belge ve delil olması durumunda harekete geçebileceğini belirtmesi kayda değerdir.

[783] (13.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 2, B. 5, 68.

[784] Milli Eğitim Bakanı, enstitülerdeki komünizm meselesine dair ağır iddialarda bulunmuştur. Komünizmin propaganda unusurlarından birinin de din ve aile kavramını yok etmek olduğunu belirten İleri, komünist kişilerin gençleri kendi yönlerine çekebilmek için para yerine serbest birliktelikler teklif ettiklerini söylemiştir. Ulaşılması zor olan bölgelere kurulan bu kurumlara girmenin zor olduğunu ve yaşları küçük öğrencilerin sürekli birlikte çapa yaptıkları, horon oynadıklarını ve akşamları da aynı koğuşlarda yattıklarını söylemiştir. Bunları ancak gizli oturumda dile getirebildiğini söyleyen İleri, birçok köy kızlarının fuhuşa teşvik edildiğini iddia etmiştir. Bu yüzden kız öğrencilerinin İzmir'de toplanmasına karar verdiklerini ve bu isabetli işleri yapmanın kendilerine nasip olduğunu belirtmiştir. Bkz. (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 43.

komünistlikle takibata uğrayanlardan sadece birinin meslekten ihraç edildiğini, beş kişinin vazifesine son verildiğini, dokuzunun da bakanlık emrine alındığını bildirmiştir. Konuşmasının devamında, DP iktidarı başlangıcından bugüne kadar komünistlikten takibata uğrayan 26 ilkokul öğretmeninden 25'inin köy enstitüsü mezunu, birinin öğretmen okulu mezunu olduğunu ve bunlardan beşinin beraat ettiğini söylemiştir. Ortaokul ve liselere devam eden öğrencilerden, 1947-1952 yılları arasında komünistlikle takibata uğrayanların 32 kişi olduğunu, bunlardan 29'unun suçlarının derecelerine göre türlü disiplin cezasına çarptırıldığını, üçünün de kovma cezası aldığını; bunlar arasında yargılananlardan bir öğrencinin üç ay, diğer bir öğrencinin de altı ay hapse mahkûm olduğunu, 7 öğrencinin de beraat ettiğini eklemiştir.[785]

Bu yazılı soruya verdiği cevaptan yaklaşık bir ay sonra TBMM'de konuşan İleri, Köy Enstitüleri ile ilgili genel vaziyeti ve alınan mesafeyi dile getirerek, bu kurumlardaki komünizm propagandasına hizmet eden olumsuz faaliyetleri, bölümler halinde salona aktarmıştır. Buna göre enstitülerde serbest okuma saatlerinde öğrencilere, solcu yayınlar incelettirilmiş ve *"Sovyetizm", "Demokrasi ve Sosyalizm", "Sosyal Mücadelelerin Tarihi"* gibi eserlerin özetleri, öğrenci konferansları adı altında gençlere dinletilmiştir. Derslerde "hükümeti devirmek, şehirli köylü eşitliğini sağlamak, aile kutsiyetinin anlamsızlığı" gibi konularda konuşmalar yapılmıştır. Bir öğrenciye "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde Eğitim" konusunda konferans için bir metin hazırlatılmıştır. Bundan başka Marks'ın hayatı ve eserleri hakkında konferanslar verilirken, öğretmenlik mesleğine hazırlayacak çalışmalar arka planda kalmıştır. Komünist Partisinin manifestosu öğrencilere dağıtılmış, *Köy Enstitüleri* dergisinde "Aç harmanı", "Cinsi sapıklıklar", "Rusya'da komünizm ve sosyalizm" ve "Zengin ve fakir meselesi" gibi başlıklar altında yazılar yayınlanmıştır. Dergideki yazıların yüzde seksenini oluşturan ve komünizmi yaymayı amaçlayan bu yazılar, ders kitabı şeklinde öğrencilere okutturulmuştur.[786]

Köy Enstitülerine yönelik durumu bu şekilde ortaya koyan İleri, bu kurumlardaki faaliyetlerin uzun bir zamandan beridir dikkatli bir şekilde incelenmekte ve soruşturulmakta olduğunu söylemiştir. Üç kişilik bir müfettiş grubu tarafından söz konusu faaliyetlerin derinlemesine soruşturulmasına ve neticelendirilmesi gayretlerine devam edildiğini, nihayete erecek dosyanın yakın zamanda adli makamlara ulaştırılacağı bilgisini

---

[785] (14.11.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4, 158.
[786] (26.12.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9 C. 18, B. 22, 441-443.

paylaşmıştır. İleri konuşmasını: *"Bu asîl ve necip Türk Milleti her türlü suçu affeder, fakat komünistliği asla!"* diyerek sona erdirmiştir.[787]

Köy Enstitüleri ile ilgili çeşitli tedbirler düşünülürken, milliyetçi *Orkun* dergisinde, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye, Köy Enstitüleri ilgili isteklerin listelendiği yazılar yayınlanmıştır. Yazılarda bu kurumların müfredatının düzenlenmesi ve şehirli çocukların da bu okullarda yer alması gibi istekler dillendirilmiştir. Tüm eğitim kurumları yanında enstitülerin de kapatılmayarak, bu kurumların komünistlerden arındırılarak gerçek milliyetçilerden oluşan eğitimciler kadrosuna bırakılması talep edilmiştir. Bu çağrısını okurları ile de paylaşan *Orkun* dergisi, Köy Enstitüleri ile ilgili olumlu bilgi ve belgeye sahip olan milliyetçilerin bunları kendilerine acele olarak göndermelerini de rica etmiştir.[788]

1953 yılında Köy Enstitüsü Programının, ilköğretmen okulları ile birleştirilmesi ile sistemden tamamen vazgeçildiği anlaşılmaktadır. 4 Şubat 1954 tarihinde Köy Enstitülerinin tamamı "ilköğretmen okulları" adı altında ilköğretmen okulları ile birleştirilmiş[789] ve bu okullara kentlerden de öğrenci alınmaya başlanmıştır. 1954 yılında enstitülerin son sınıfındaki öğrenciler ikişer aylık uygulama çalışmaları programı içine alınarak Köy Enstitüleri kapatılmıştır.[790]

İleri'nin izlediği politikalar sonucunda CHP döneminde temel yapılarını ve özelliklerini yitiren Köy Enstitülerindeki komünizm söylentileri sona erdirilmiş, Köy Enstitüleri ile ilköğretmen okulları programları birleştirilerek, ülkede iki farklı öğretmen yetiştirecek sistemin doğurabileceği muhtemel bir ikiliğin önüne de geçilmiştir.[791] Köy Enstitülerinin dönüştürülmesi ve sonrasında kapatılması, DP'nin komünizmle mücadele yönünde aldığı en önemli mesafelerden biri olarak değerlendirebilir.[792]

---

787 (26.12.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 18, B. 22, 443, 445.
788 (24 Ağustos 1951), ***Orkun***, (47).
789 (4 Şubat 1954). ***Resmi Gazete***, (8625), 8093-8095.
790 Elmas, A. (2020). ***Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri***, Ankara: İksad Yayınevi, 67. DP Hükümeti alınan tüm tedbirlerle birlikte, köy yaşamının komünist propagandanın yapılabilmesi için çok uygun bir zemin olması sebebiyle, bu meselede dikkati elden bırakmama gayretinde olmuşlardır. Bkz. TNA., FO 424/294, 1954.
791 Bozkurt, ***a.g.e.,*** 2012, 82.
792 Meşe, ***a.g.m.,*** 2017, 93.

3.2.3.1.1. Köy Enstitülerindeki Komünizm ile İlgili İddialar

Köy Enstitülerinin komünizmle olan ilgisi olumlu ve olumsuz anlamda sürekli gündemde kalmış ve hep tartışılagelmiştir. Bu kurumlardaki komünist propagandaya yönelik birçok iddia ortaya atılmıştır. Bu konuda en ciddi iddiaları, CHP döneminde görevlendirilen Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu'nun raporları oluşturmaktadır. Bunun dışında kamuoyunda çokça tartışılan iddialardan biri, bu kurumun en büyüklerinden olan Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün havadan alınan bir kuşbakışı resminde, bina yapısının orak-çekiç işaretine benzediğidir.[793] Yine en fazla komünist propagandanın bu enstitüde gerçekleştiği belirtilmiştir. Öğretmen yetiştirilmek üzere yüksek seviye kısım olarak planlanan Hasanoğlan Köy Enstitüsü, yetiştirip mezun ettiği öğretmenleri vasıtasıyla diğer enstitülerde de aynı komünist propagandayı yaygınlaştırabilecektir. Buradaki derslere iyi yetişmiş komünist eğilimli kişilerin girmesi bunun en önemli delili olarak gösterilmiştir.[794]

Köy Enstitülerinde yapılan eğitimde uygulanan yöntemler de, komünist eğilimine dair iddialara örnek gösterilmiştir. Pilavlıoğlu, Lenin'e ait olduğunu iddia ettiği *"köye giden yol maariften gider"* sözünden hareketle, enstitülerde uygulanan teorik ve pratik uygulamalardaki asıl amacın "Bolşevizm ruhunun" aşılanması olduğunu belirtmektedir. Böylelikle memleketin en ücra köşelerine bile ulaşılabileceğini bilen Bolşeviklerin, bu kurumlara büyük önem vermiş olduklarından bahsetmiştir.[795]

Köy Enstitülerinin başına bir resim öğretmeni olan İsmail Hakkı Tonguç'un getirilmesi de tartışılmıştır. Pedagojik altyapısı olmadığı ve Avrupa'da buna yönelik bir eğitim almadığı halde bir resim öğretmeninin geniş yetkiler verilerek böylesi bir eğitim projesinin başına geçirilmesi eleştirilmiştir. Tonguç'un, komünist eğilimli aydınlar tarafından Ankara'da eğitildiği ve yönlendirildiği de bu iddialara ilave edilmiştir.[796] İlköğretim Genel Müdürü olan Tonguç'un, eğitimdeki plan ve projelerinin ana belirleyicisinin TKP'nin ilk kurucu üyelerinden olan, *"uzaklarda bir kutup yıldızı gibi sönmüş"* diye bahsettiği Ethem Nejat ve onun fikirleri olduğu hatta bu enstitülerin kurulmasının onun vasiyeti olduğu dile

---

[793] (22 Mart 1952). "B. M. M. de Görülmemiş Bir Hâdise..", ***Serdengeçti***, 6(14), 11.

[794] Darendelioğlu buradaki derslere Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Sabahattin Eyüboğlu, Behice Boran, Mediha ve Niyazi Berkes gibi isimlerin sık sık gönderildiğini belirtmiştir. Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1962,112-113. Türkiye'de komünistlerin Köy Enstitülerinden itibaren faaliyetlerini okullar üzerinden eğitim ve aydın kesim arasında yoğunlaştırması, halktan daha çok kendilerini aydın gören kesim arasında komünizm fikrinin beslendiği ve arttığı bir duruma sebebiyet vermiştir. Bkz. Ilgar, ***a.g.e.,*** 1966, 17.

[795] Pilavoğlu, K. (1949). ***Komünizme Hücum***, Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, 50.

[796] Darendelioğlu, İ. (1962). "Köy Enstitüleri", ***Neden Köy Enstitüleri Değil***, (Yay. Haz. Yücel Hacaloğlu), İstanbul: Toprak Yayınları, 12**.**

getirilmiştir.[797] Tonguç'un komünist eğilimli olduğu şeklindeki iddialara karşılık Aydemir, bunun ciddi hiçbir belgeye dayanmadığını ve zorlama çıkarımlar olduğunu söyleyerek bu gibi iddia ve suçlamalarla 20.000 Köy Enstitülü arasında ancak dört kişinin komünist eğiliminden dolayı ceza aldığını, bunun bir Harp Okulu ile kıyaslandığında kayda alınmayacak kadar önemsiz bir rakam olduğunu belirtmiştir.[798] Bu önermeye karşı çıkan Sayılgan, 1944 tutuklamalarında birçok komünist partilinin yargılanmasına rağmen sadece Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde doksan gizli komünist hücresi bulunduğunu ve bir hücrenin üç kişiden oluşuyor olması nedeniyle o yıllarda bu sayının 270 olarak kabul edilmesi gerektiğini iddia etmiştir.[799] Tonguç'un Sovyet eğitim sistemini inceleyerek buradan bazı fikirler aldığı ve kullandığı da iddia edilmiştir. Ancak Tonguç'un Almanya, Bulgaristan gibi ülkeleri de incelediği, Amerikalı eğitimcilerin düşüncelerine önem verdiği görülmektedir.[800]

Milliyetçi sağın en bilinen isimlerinden Necip Fazıl Kısakürek bu iddia ve tartışmaları reddederek, meselenin komünist yapılanması veya devrime giden yolda uygulanan taktikler olarak görmediğini söyleyerek, meseleyi farklı bir açıdan değerlendirmiştir. Orak-çekiç formunda inşalar gibi basit söylemlerle anılan Köy Enstitülerinin hesaplı bir devşirmecilik ocağı haline getirildiğini, bu kurumların genç Anadolu ruhunu tarihsel köklerden kopararak farklı bir gelecek oluşturma amacıyla, bir yozlaştırma sistemi uyguladığının altını çizmiştir.[801] Yine Köy Enstitülerindeki tartışmalar başlamadan önce, TKP üyesi olarak bilinen eski komünistlerden Sayılgan da bu iddiaları fazla abartılı bulduğunu söylemenin yanında, bu kurumlardaki komünist yapılanmanın ciddiye alınacak kadar önemli olduğunu, tartışılan bazı komünistlik suçlamalarının meselenin ciddiyetine zarar verdiğini kaydetmiştir. Komünist manifesto okunduğundan, Rus edebiyatına ilgi gösterildiğinden, orak-çekice benzeyen binalar olduğundan bahsetmenin ancak popülist bir etki yaratmak adına demagojik veriler olduğunu ancak bir delil olarak nitelendirilemeyeceğini ifade etmiştir. Sayılgan'a göre enstitüler, kırsal kesim arasındaki

---

[797] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 193.; Tevetoğlu***, a.g.m.,*** 1966, 342-343. Tonguç'un 1919 yılında Eskişehir'e öğretmen olarak geldiği ve Eskişehir Eğitim Müdürü Ethem Nejat'ın fikirlerinden etkilendiği ve tüm düşünceleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Türkoğlu***, a.g.e.,*** 2013.
[798] Aydemir, Ş. S. (2011b). ***İkinci Adam 2 (1938 - 1950) - II. Cilt,*** İstanbul: Remzi Kitabevi, 384-385.
[799] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 196.
[800] Karaömeroğlu, M. A. (Bahar 1998). "Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler", ***Toplum ve Bilim***, (76), 74.; Karaömerlioğlu, M. A. (Mayıs 1998). "The Village Institutes Experience in Turkey", ***British Journal of Middle Eastern Studies***, 25(1), 66.
[801] Meşe, ***a.g.m.,*** 2017, 89. Kısakürek'in Köy Enstitülerine yönelikdüşünceleri için ayrıca bkz. Kısakürek, N. F. (1962). ***Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri***, İstanbul: Doğan Güneş Yayınevi.

çatışmaları körükleyebilecek bir sistem getirmiş olduklarından ve bunun sınıfsal çatışmalarla birlikte oluşabilecek devrimsel bir zemine hizmet edebilecek bir potansiyeli taşıyabilmesinden dolayı uluslararası komünist karargâhlarının hedefinde olmuşlar ve bu yüzden bu kurumların içine sızma eğiliminde olmuşlardır.[802]

Köy Enstitülerinin simge isimlerinden İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç, Köy Enstitülerinin eğitim seferberliği, bir kırsal kalkınma modeli, bir öğretmen yetiştirme iddiası, bir okullaşma projesi olmadığını; asıl amacının tarihsel konjonktürün sunduğu imkânlardan faydalanarak iktidara katılıp bir güç elde etme ve bu yolla emekçi sınıfların bilinçlenmesi ile devrimsel süreci hızlandırma stratejisi olarak değerlendirmiştir.[803]

3.2.3.2. Üniversitelerde Alınan Tedbirler

Yükseköğretim alanında komünizmle mücadeleye yönelik ilk ciddi adım, CHP döneminde 1947 tarihinde başlayan ve kamuoyunu uzunca bir süre meşgul eden, Ankara Üniversitesi DTCF'ndeki üç hocanın, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın, komünizm propagandası yaptıklarına yönelik iddialar sonrası üniversitelerden uzaklaştırılmaları ve sonrasında da yargılanmaları ile olmuştur. Her ne kadar yargılamalar DP döneminde beraat ile sonuçlanmışsa da, CHP Hükümeti bu hocaların tasfiyesi sonrası üniversitelerde sağlıklı eğitim ortamının arttığı kanaatinde olmuştur.

DP dönemine gelindiğinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, tüm eğitim kurumlarında olduğu gibi üniversitelerde de komünizme yönelik bütün faaliyetleri takip etmiş, sıkı tedbirler almıştır. Bakan İleri, 1950 yılında gazetecilere verdiği bir demecinde, üniversitedeki öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmamaları adına Ankara Üniversitesi Senatosunun önemli bir karar aldığını, İstanbul Üniversitesi'nin bu yönde bir karar alacağına inandığı söylemiştir. Doğal olarak bir profesörün siyasetle meşgul olmamasını aksi halde cezalandırmanın da doğal bir hareket olacağını hatırlatmıştır.[804] Üniversite kütüphanelerine de değinerek, buralarda bulunan komünizme ait kitapların kaldırılması

---

[802] Sayılgan, A. (1962). "Köy Enstitüleri", ***Neden Köy Enstitüleri Değil,*** (Haz. Yücel Hacaloğlu), İstanbul: Toprak Yayınları, 96-98. Özellikle orta ve yüksek kısım enstitülerdeki öğrencilerin bir kısmının kapıldığı görüşün komünizm değil, sadece basit ve keskin bir köylü-kentli çatışması olduğunu ve bu durumun oluşmasına zemin hazırlayanların ise dönemin iktidarı CHP olduğu şeklinde bir bakış açısı da olmuştur. Bkz. Mustafa Demir, Köy Enstitüleri ve Solculuk, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1959, s. 11. Bu anlamda dönemin muhalefeti DP'yi bu konuda rahatsız eden en önemli meselelerden biri de, enstitü mezunu öğretmenlerin CHP'nin bir "militan"ı şeklinde düşünmeleridir. Bkz. Kut, D. (2000). ***60. Yılında Basında Köy Enstitüsü***, Ankara: Güldikeni Yayınları, 445.

[803] Engin Tonguç, E. (1970). ***Devrim açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç***, İstanbul: Ant Yayınları, 270.

[804] Bakan burada hem yasal siyasi partilere ait hem de komünist siyasetlere ait propagandayı kastetmiştir.

gerektiğine inanmadığını ancak bir propagandaya aracılık edilmemelerine dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek üniversite çatısı altında komünizm gibi ideolojilerin tahriklerine fırsat vermeyeceklerinin de altını çizmiştir.[805]

Hükümetin komünizmle mücadelesinde eğitim konusundaki hassasiyeti bazı durumlarda öğrenci ve öğretim üyesini karşı karşıya bırakabilmiştir. Bunun bir örneği İstanbul Üniversitesi'nde profesör olan Ali Tanoğlu hakkında "komünist veya Rus casusu" olduğuna dair açılan soruşturmadır. Tanoğlu konu ile ilgili Bakan İleri'ye bir mektup yazarak, imzasız ve okunaksız bir ihbarla yola çıkıldığını, ihbar edenin kendisinin yakın zamanda okuldan ceza ile uzaklaştırdığı bir öğrenci olduğu ve bunun bir öç alma meselesi olduğunu yazmıştır. Bu soruşturmanın hukuki olmadığını, bu ihbar dışında geçmişinde hiçbir olumsuz durumun bulunmadığının göz önüne alınması gerektiğini ve peşin bir hükümün kabul edilemez olduğunu belirterek Milli Eğitim Bakanını sert bir tondan eleştirmiştir.[806] Komünizmle suçlanmanın getireceği olumsuz sonuçların etkilerinin farkında olarak öğrenci belki de ihbarını bu yönden yapmış, öğretim üyesi de bu suçlamanın üzerinde kalmamasına yönelik bir çaba göstermiştir. Bu konuda başka bir örnek de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi doçent ve asistanlarının Başbakan Menderes'e yazdıkları bir mektuptur. Kendilerini "Edebiyat Fakültesi genç öğretim üyeleri" olarak tanıtan bu akademisyenler mektupta, CHP döneminde yerleşen ve devamında Üniversiteler kanunu ile yerlerini sağlamlaştırıldıklarını düşündükleri koyu CHP'li ve komünist olduklarını iddia ettikleri fakülte profesörlerinin bir listesini göndermişlerdir.[807]Bu örnekler komünizmin ve komünistlik suçlamasının kullanışlı bir sindirme argümanı olarak kullanma isteğinin yansıması olarak görülmelidir.

DP iktidarının ilk yıllarından itibaren üniversitelerle hükümet arasındaki ilişkiler iyi olmuştur ve komünizme yönelik çok ciddi tartışmalar olmamıştır. Ancak 1953 yılında öğretim üyelerinin güncel siyasete karışmalarını engelleyen kanunun yasalaşmasıyla ikili ilişkiler sarsılmaya başlamıştır.[808] Ancak bu engellemeler daha çok akademi dünyası ile

---

[805] (16 Aralık 1950). "Milli Eğitim Bakanının Dünkü Basın Toplantısı", ***Cumhuriyet***, 7.
[806] BCA. 30.1.0.0/90.562.10, 31.10.1952.
[807] Bu listede koyu komünist olarak belirttikleri Prof. Hilmi Ziya Ülken, Öğr. Gör. Sabahattin Eyüboğlu, Prof. Mazhar Şevket İpşiroğlu, Doçent Süheyla Bayrav'ın ilk etapta tasfiye edilmeleri gereken öğretim üyeleri olarak belirtilmiş, bunun yanında Doçent Halet Çambel ve Doçent Mina Urgan da yine bu listede yer almışlardır. Hilmi Ziya Ülken'in komünistliğine dair altı maddelik bir delil dosyasının da sunulduğu mektupta, diğer isimlerin de komünistliklerine dair kısa deliller parantezle belirtilmiştir. Bkz. BCA. 30.1.0.0/18.106.26, 22.07.1954.
[808] (28 Temmuz 1953). ***Resmi Gazete***, (8469), 6836.

siyasetin arasını belirli çizgilerle ayırmak içindir.[809] 1954 yılında çıkarılan, vazifeden uzaklaştırma kanunu ile bu durum netleştirilerek senatonun görüşü alınarak akademisyenler bakanlık emrine alınabileceklerdir. 16 Ocak 1956'da bağlı bulundukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacaklar hakkındaki kanunun değiştirilmesine dair olan tasarının TBMM İçişleri Komisyonu'nda yapılan müzakeresi sırasında, bazı milletvekilleri, üniversitedeki öğretim üyeleri arasında komünistlere alet olan şahısların bulunduğunu ve bu sebepten dolayı, kanundaki hükümlerin aynen kalmasını istemişler ve bu teklif de kabul edilmiştir.[810] Komünizmin bu kurumlarda yaygınlaşma potansiyelinin en alt seviyede olması için Hükümet, elindeki yetkilerin azalmasına rıza göstermemiştir.

TBMM'nin bu yöndeki tavrı, Ankara Üniversitesi'nde rahatsızlık yaratmış ve Senato tarafından mesele ele alınarak kendilerine yönelik ithamlar kesin bir dille reddedilmiştir. Kanunlarla kesin bir şekilde cezaya bağlanmış komünizm suçunun, üniversite içinde de aynı yaptırımlara tabi olduğunu, herhangi bir suçlama ya da delil üzerine gerekli işlemlerin yapılmasına açık olduğu vurgulanmıştır.[811] Ancak bu mesele ile ilgili konuşanlardan DP milletvekili Süleyman Çağlar, geçmiş dönemde Ankara Üniversite'sinde yaşanan hadiselere atıf yaptığını söylemiştir.[812]1956 yılına gelindiğinde, söylem olarak dahi komünizmin, keyfi ya da kontrolsüz kullanımının devlet kurumlarında yarattığı ve hissettirdiği hassasiyeti göstermesi açısından bu konu bir örneklik oluşturur.

Üniversite öğrencileri ile ilgili olarak 1952 yılının sonunda Milli Eğitim Bakanı İleri, yüksek öğretim öğrencilerinden komünistlik suçu ile takibata uğrayanlarla ilgili olarak bir yazılı soruya cevap vermiştir. Buna göre 1948 yılından itibaren 531 öğrencisi olan Güzel Sanatlar Akademisi'nden 6 öğrenci takibata uğramış, bunlardan dördü beraat etmiş, birisi bir yıl hapis cezasına, birisi de para cezasına çarptırılmıştır. İstanbul Eğitim Enstitüsü'nden bir öğrenciye kovulma cezası verilmiş, 6860 öğrencisi olan Ankara Üniversitesi DTCF'nden bir, Hukuk Fakültesinden beş, Siyasal Bilgiler Fakültesinden iki, Tıp

---

[809] CHP üniversitelerin politika ile uğraşmaları gerektiğini savunurken DP, CHP'nin üniversitelere "koruyucu melek" gibi davranarak, bu kurumlar üzerinden siyasette meşruiyet üstünlüğünü almaya çalıştığını düşünmüştür. Bkz. Arslan, A. (2002). "Çok Partili Döneme Geçişten 2 Mayıs'a Türkiye'de Siyaset ve Üniversite", ***Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları***, (2). 78.

[810] Arslan, ***a.g.m.,*** 2002, 58-59.

[811] (18 Ocak 1956). "Ankara Üniversitesi İthamı Reddediyor", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

[812] (19 Ocak 1956). "Gazeteciler İçin Yeni Bir Korkutma Teklifi", ***Cumhuriyet***, 1, 5. Bu konuyu dile getiren diğer DP milletvekili ise Ekrem Anıt'tır. Bu iki milletvekili de polis kökenlidirler. Konunun sert tepki ile karşılaşmasının nedenlerinden biri de, bu konuşmayı başbakan ve iki profesör milletvekilinin desteklemesi olmuştur. Bkz. Hatiboğlu, M. T. (2000). ***Türkiye Üniversite Tarihi,*** Ankara: Selvi Yayınevi, 215.

Fakültesinden bir öğrenci hakkında emniyet makamlarınca tahkikat açılmıştır. Veteriner Fakültesinden 8 öğrenci hakkında tahkikat açılmış ve mahkemece haklarında beraat kararı verilmiştir. 12.574 öğrencisi olan İstanbul Üniversitesi'nin, Tıp Fakültesinden 3, Hukuk Fakültesinden 3, İktisat Fakültesinden 7 öğrenci hakkında emniyet makamlarınca tahkikat açılmıştır. İktisat Fakültesinden bir öğrenci Sosyalist Partisi üyesi olarak halen tutuklu bulunurken Edebiyat Fakültesinden bir öğrenci bir yıl hapis, 8 ay sürgüne, diğer bir öğrenci 6 ay hapse, bir öğrenci de 3 ay hapse mahkûm olmuşlardır.[813]

3.2.3.3. Yurtdışındaki Öğrencilerle İlgili Alınan Tedbirler

MEB, yurtdışında öğrenim gören öğrencilerden komünist oldukları düşünülen ve belirlenenler için de tedbirler almıştır. Bu çerçevede 1950 yılında Dünya Gençlik Birliği (WAY-World Assembly of Youth)[814] Teşkilatı Merkez İcra Komitesi daimi Türk delegesi Mükerrem Taşçıoğlu tarafından ileri sürülen ve Paris'te eğitim gören üniversite öğrencilerinin yüzde altmışının komünist olduklarına dair iddia üzerine MEB harekete geçerek, Paris'teki öğrenci müfettişliğinden bu konuda kapsamlı bir değerlendirme raporu istemiştir.[815] Bunun yanında Bakanlık, Taşçıoğlu'nu konuya ilişkin raporuyla beraber bilgi vermek üzere Ankara'ya çağırmıştır. İddialarını dört başlık altında toplayan Taşçıoğlu, Prag'da düzenlenen Dünya Gençlik Toplantısı'na Paris'teki Türk öğrencilerinin de katılmak istemeleri, Paris'te Türk Büyükelçiliği önünde Nazım Hikmet'in affına yönelik gösteri yapmaları, eski bir bakanın oğlunun ve kızkardeşinin komünist öğrencilere başkanlık etmesi, bu öğrencilerin komünist olduklarını gizlememeleri ve hatta meçhul kaynaklardan para aldığını söylemeleri gibi durumları bilgi olarak Bakanlığa sunmuştur.[816] Taşçıoğlu, gerek kendi raporu, gerek Fransa'daki öğrenci müfettişlerinin yolladığı raporda, Fransa'daki komünist Türk öğrencilerin varlığı konusunda ortak bir kararın olduğunu ancak müfettişliğin raporunda komünist öğrenci sayısının oldukça düşük gösterildiğini söylemiştir. Kendisinin sayıyı belirlemede şahsi değerlendirmelerinin yanı

[813] (14.11.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4, 158.
[814] Dünya Gençlik Birliği, Sovyet Rusya kontrolündeki komünist gençlik yapılanması olan "Demokratik Gençlik Federasyonu"na karşılık oluşturulmuş bir yapılanmadır. Daha geniş bilgi için bkz. (14 Ağustos 1950). David Laidlaw, "(W.A.Y.) Nedir?, ***Cumhuriyet***, 2.
[815] (20 Temmuz 1950). "Paristeki Türk Talebesi", ***Cumhuriyet***, 1, 3. Mükerrem Taşçıoğlu, Kudret gazetesine verdiği röportajda, diğer ülkelerdeki Türk öğrencilerle ilgili yaptığı araştırmada, komünist eğilimli tek bir kişiye bile rastlamadığını, Fransa'daki komünist propagandanın güçlü olması sebebiyle rakamın bu kadar büyük olduğunu beyan etmiştir. Bkz. (30 Temmuz 1950). "Fransada Kominist Talebelerimiz", ***Kudret***, 6.
[816] (30 Temmuz 1950). "Paristeki Komünist Türk Talebeleri", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

sıra, uzun yıllar Fransa'da kalmış öğrenci arkadaşlarından dinledikleri ve Fransa'daki komünist mitinglerindeki izlenimlerinin etkisi olduğunu belirtmiştir.[817]

Milli Türk Talebe Federasyonu da bu komünist öğrenciler hakkında MEB'e bir teklif yapmış ve bu teklifi kabul edilmiştir. Bu teklife göre komünist oldukları belirlenenlerden devlet hesabına okuyanların geri çağrılması, kendi hesaplarına okuyanların burslarının kesilmesi istenmiştir. Ayrıca, Paris'teki bütün öğrenciler hakkında da resmi soruşturma başlatılması kararı alınmıştır. Bunlara ek bir tedbir olarak bu öğrencilerin bir öğrenci cemiyeti kurmaları istenmiş, böylelikle Paris'teki diğer öğrencilerin töhmet altında bırakılmayarak kamuoyu önünde temize çıkarılması düşünülmüştür.[818]

Mükerrem Taşçıoğlu, Paris Büyükelçiliği'nin üniversitelerde öğrenciler için bir pansiyon olmadığını göz önünde tutarak sırf komünist öğrencileri bir çatı altında toplamamak için Paris'te Düyunu Umumiye binasını bir lokal ve pansiyon haline getirmekten çekindiğini beyan etmiştir. Ayrıca Paris'teki öğrenci müfettişliğinin, Unesco temsilciliği, Kültür Ataşeliği gibi sorumlulukları da olduğu için öğrenci işleriyle tam anlamıyla meşgul olamadığını da belirtmiştir.[819]

Milli Eğitim Bakanı da bu konuda basına verdiği bir demeçte, yurtdışında komünist eğilimli az miktarda öğrencinin bulunduğunu ve bunların burslarının kesilerek geri döndürüldüklerini ayrıca her ülkede eğitim gören öğrencilerin durumlarını kontrol eden Milli Eğitim teşkilatının da güçlendirildiğini ifade etmiştir.[820] Bakanlık Paris Hükümetinden de komünist olduğundan şüphe edilen burslu öğrencileri geri istemiş, dönmeyi reddedenlerin bursunun kesileceğini bildirmiştir.[821] İlerleyen süreçte MEB bazı

---

[817] Cumhuriyet gazetesinde Batı Avrupa muhabiri olarak görev yapan Metin Toker, Fransa'daki Türk öğrencilerin komünist olmadıklarını ancak komünistler için Paris'in önemli bir faaliyet alanı olduğuna dikkat çekmiştir. Kominform'un en rahat çalıştığı merkezlerden olan Paris'te özellikle İleri Jön Türkler Birliği'nin burada bulunan öğrencilere genellikle broşür dağıtmak şeklinde sürekli propaganda yapmak eğiliminde olduğunu belirrterek Paris'te yaklaşık 350 gencin öğrenim gördüğünü, komünist olarak görülebilecek öğrenci sayısının ancak beş ya da on kadar olabileceğini söylemiştir. Bkz. Toker, M. (12 Şubat 1951). "Pariste Talebemiz Komünist Değildir", ***Cumhuriyet***, 2.

[818] (5 Ağustos 1950). "Pariste Komünist Olan Talebelerimiz", ***Milliyet***, 1.; Sayılgan, bu öğrenci cemiyetinin MEB öğrenci müfettişi Ahmet Kutsi Tecer aracılığı ile kurulduğunu ve müfettişliğe kayıtlı bulunanların genel bir kongreye çağrıldığını belirtmiştir. Komünistlerin önceleri bu cemiyeti baltalamak istediklerini ancak azınlıkta olmaları sebebiyle cemiyete sızarak çalışmayı daha uygun buldukları yazmıştır. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 90.

[819] (23 Ağustos 1950). "Pariste Komünist Talebemizin Durumu", ***Yeni İstanbul***, 3.

[820] (15 Aralık 1950). "Haricde Solculuğa Meyleden Talebenin Dövizleri Kesiiyor", ***Cumhuriyet***, 3. Türkiye'ye dönenlerden bir öğrenci de yakalanarak, yargılamalar sonunda mahkûm edilmiştir. Bkz. (5 Ocak 1952). "Bir Komünist Yakalandı", ***Milliyet***, 1.

[821] Yaklaşık 100 öğrencinin Paris'ten geri çağrıldığı raporlarda belirtilmiştir. MEB tarafından Amerikan Büyükelçiliği'ne sunulan bilgilerde ise, 1950 Ağustos itibarıyla Fransa'daki Türk öğrenci sayısı şu şekildedir:

tedbirler alarak bundan sonra Fransa'ya ve diğer Avrupa ülkelerine gitmek üzere müracat eden öğrencilerin mülakatlarına daha çok dikkat etmiştir.[822] Bunun dışında 1954 yılından itibaren MEB tarafından yurtdışındaki Türk öğrenciler kadar, yurtdışından Türkiye'ye gelen yabancı öğrenciler için de inceleme yapılması tedbirine başvurulmuştur. Özellikle Ortadoğu ülkelerinden üniversitelerde öğrenim görmek için gelen yabancı uyruklu öğrencilerin, komünizm propagandası yaptıkları tespit edilmiş ve haklarında soruşturma başlatılmıştır.[823] Bu mesele etrafında MTTB de komünizmi tel'in eden bir beyanname yayınlamıştır.[824]

Tevfik İleri bir yandan komünizmle mücadele konusunda çok kararlı bir tavır içindeyken, diğer yandan kendisi komünist olmakla itham edilmiştir. Falih Rıfkı Atay, Tevfik İleri'nin 1933 yılında MTTB Başkanı iken yapılan bir ankete verdiği cevabı bulduğunu söylemiştir. Bu ankette İleri, Nazım Hikmet'in Anadolu'yla, Türk köylüsüyle ve makineleşmeyle ilgili şiirlerindenövgüyle bahsetmiş ve kendisinin komünist olup olmamasının kendisini ilgilendirmediğini söylemiştir. Falih Rıfkı bu yorumuna atfen Tevfik İlerinin de komünist olabileceğini ima etmiştir. İleri ise yaptığı basın toplantısında, Nazım Hikmet'in o dönem için Anadolu üzerine yazdığı şiirlerini beğendiğini söylemiş ardından "*Nazım Hikmet'in bir şair tarafı bir de komünist ve vatan haini tarafı vardır. Şair Nazım Hikmet'i muhakkak ki vatan haini Nazım Hikmet çoktan öldürmüştür*" şeklinde meseleyi özetlemiştir.[825] Tevfik İleri de, Atay'a ait olan *Yeni Rusya* kitabında Bolşevizm propagandası yapıldığını iddia etmiştir. Bu mesele CHP'ye yakınlığı ile bilinen bir yazarın ve bir DP'li Bakanın, dönemin "kara lekesi" olan komünizm üzerinden yaptıkları bir siyasi düello olarak da okunabilir.

Eğitimde çok ciddi anlamda komünizmle mücadele edilmiştir ancak bu tam anlamıyla çözüme kavuşturulacak bir hale gelememiştir. Bu durum yani Türkiye'deki eğitim kurumlarında komünizmin etkisi, İngiltere'nin 1955 yılına ait bir raporunda şu şekilde değerlendirilmiştir:

Resmi kayıtlı öğrenci sayısı 21, çeşitli bakanlıkların stajyer kursiyerleri 46, bireysel öğrenci sayısı 257 olmak üzere toplam 324'tür. Bkz. DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1950.

[822] Toker, M. (18 Eylül 1950). "Harice Gönderilecek Talebeler", ***Cumhuriyet***, 1.

[823] (28 Mayıs 1954). "Yabancı Talebeler Arasında Komünist Ajanları mı Var?", ***Milliyet***, 1, 3.

[824] (29 Mayıs 1954). "Üniversitemize Sokulmak İsteyen Kızıl Uşaklar", ***Milliyet***, 3.

[825] Bozkurt, ***a.g.e.,*** 2012, 54. Bu ikilinin karşılıklı açıklamaları ve cevapları için bkz. (25 Ekim 1951). "Tevfik İleri'nin Dün Yaptığı Basın Toplantısı", ***Cumhuriyet***, 1, 4.; (26 Ekim 1951). "Falih Rıfkı Atayın Bir Teşebbüsü", ***Cumhuriyet***, 1, 5.; (27 Ekim 1951). "Tevfik İleri-Falih Rıfkı Münakaşası", ***Cumhuriyet***, 1, 5.; (28 Ekim 1951). "Tevfik İleri-Falih Rıfkı Münakaşası", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

"Türk yetkililer, çok uzun süredir hiçbir öğretmenin komünist görüşlere sahip olması sebebiyle görevden alınmadığını ve şu an için böyle bir düşüncede olmadıklarını söylüyorlar. Bu muhtemelen aşırı iyimser bir tahmindir. Çünkü 1955'te orak-çekiç çizmekten tutuklanan bir işçiye yaptığı propaganda nedeniyle suçlanan bir öğretmen ve okul müfettişiyle ilgili halen yürüyen bir yargılama süreci bulunmaktadır.... eğitimde komünist eğilimde öğretmenin olmadığına inanmak zordur. Yabancı komünistler de öğretmenleri hedef haline getirmişlerdir. Dünya Barış Konseyi'nin Türkiye'de propaganda yapmak üzere seçtiği muhataplar arasında çok sayıda öğretmen de bulunmaktadır. 1954 yılında Sovyetler Birliği için casusluk suçundan tutuklanan İstanbul Üniversitesi'nden bir Alman öğrenci, kendisine üniversite içinde komünist propagandaya müsait uygun bir öğrenci listesi hazırlaması talimatı verildiğini itiraf etti. Bu talimatta tüm Türkiye'de devrimin temellerini hazırlamak için aydınlardan yararlanmanın öneminden, köydeki öğretmenin komünist planda açık bir şekilde kilit bir figür oluşundan bahsedilmişti. Eğitimde önemli çabalar gösterilmiştir bu inkar edilmez, ancak durum resmi makamların bildirdiği kadar da toz pembe değildir."[826]

Her ne kadar arada bir yapılan soruşturma ve tutuklamalar devam etmişse de, özellikle Bakan Tevfik İleri döneminde, eğitim alanında komünizmle mücadele adına yapılan düzenleme ve tedbirlerin büyük oranda netice verdiği, siyasi ve ideolojik yönelimlerin kararlı uygulamalarla çok aza indirildiği görülmüştür.[827]

3.3. Sivil Toplum Alanında ve Diğer Alanlarda Komünizmle Mücadele

3.3.1. Basın-Yayın Alanında Komünizmle Mücadele

Milli Mücadele yıllarından başlayarak Cumhuriyetin ilan edilişinden sonraki süreci de kapsayan bir dönemde Atatürk, Sovyet Rusya ile diplomatik ve askeri olumlu ilişkiler geliştirmiştir. Böyle olmakla birlikte Sovyet Rusya'nın ülke içinde yaymaya çalıştığı

---

[826] TNA. FO 424/297. 25.08.1957.

[827] Bu durum TBMM'de DP Ankara milletvekili Sadri Maksudi Arsal tarafından "*Tevfik İleri'nin komünizmle olan mücadelesi, hiçbir zaman unutulmayacaktır*" denilerek teyit edilmiştir. Bkz. (24.02.1954). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 23, B. 49, 847.

komünist propaganda amaçlı girişimler ile de mücadele edilerek, komünizm eksenli yayınlar denetlenmiş ve gerektiğinde kapatılmışlardır.[828]

Basın-yayın alanında komünist faaliyetlerin denetlenmesinin ve ciddi yaptırım uygulanmasının ilk yasal düzenlemesi 25 Temmuz 1931 yılında kabul edilen "Matbuat Kanunu" ile olmuştur. Bu kanunla birlikte matbaa açma, gazete ve dergi yayınlanması, basın personelinin sorumlulukları, basın suçları, suça tahrik, kapatılma ve toplatılma esasları gibi hükümler getirilmiştir. Kanunun 40. maddesi *"...komünistlik ve anarşistliğe tahrik eden neşriyatta bulunulamaz. Hilâfına hareket edenlere altı aydan üç seneye kadar ağır hapis cezası verilir"* diyerek basın alanında komünizm propagandasına mahkûmiyet getirmiştir. Yine kanunun 50. maddesi, ülkenin genel siyaseti aleyhine olabilecek yayınların Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılabileceğini belirtirken, 51. maddesi de yurtdışından gelen yayınların yine aynı hassasiyetle yöntemle yurda sokulmasının ve dağıtılmasının yasaklanabileceğini belirtmiştir.[829] 1934 yılında ise Matbuat ve Neşriyat Umum Müdürlüğü bir düzenleme yaparak daha geniş bir örgütlenmeye gitmiş ve kanun maddelerine "*memleketin milliyet ve demokrasi esaslarına aykırı fikir cereyanlarının yayılmasına mani olmak için tedbir almak, bu gibi fikir cereyanları ile neşriyat vasıtası ile mücadele etmek"* ibaresini de koymuştur.[830]

İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği bir ortamda basının kontrol altında tutulması gerektiği düşünüldüğünden buna yönelik tedbirler alınmıştır. 25 Mayıs 1940 yılında ilan edilen Örfi İdare Kanunu ve 28 Kasım 1940'da altı şehirde ilan edilen sıkıyönetim, bu tedbirlerin uygulanmasını kolaylaştırmıştır.[831] Ayrıca 28 Mayıs 1940'da Matbuat Umum Müdürlüğü'nün oluşturulması ve 1942'deki bir kanunla bu kuruma Anadolu Ajansı'nı denetleme yetkisinin verilmesi de bu kapsamda alınan önlemler olmuştur.[832] Sonraki

[828] Bu dönemde komünist propaganda yaptığı belirlenen yayınlara yönelik alınan yasaklama kararı sayısı 11 olup, bunların yarıdan fazlası 1930 yılı öncesine aittir. Bkz. Yılmaz, M., Doğaner, Y. (2007). ***Cumhuriyet Döneminde Sansür***, Ankara: Siyasal Kitabevi, 21.
[829] (8 Ağustos 1931). ***Resmi Gazete***, (1867), 4-5.
[830]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 8-9.
[831] (25 Mayıs 1940). ***Resmi Gazete***, (4518), 1385-13858.
[832] Bulut, ***a.g.m.,*** 2020, 70. Komünist propaganda amacı ile çıkarılan ve zararlı olarak nitelendirilen yayınların incelenmesi ve vaktinde yasaklanarak toplatılabilmesi için bir komisyonun kurulması ve daimi olarak çalıştırılmasına dair karar 24 Aralık 1938 tarihinde onaylanmıştır. Bkz. BCA., 30.18.1.2/85.105.17, 24.12.1938. Sonraki süreçte basın ve radyo üzerinde kontrolü sağlamak için, 28 Mayıs 1940 tarihinde Başvekalete bağlı olarak Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bkz. (28 Mayıs 1940). ***Resmî Gazete***, (4520), 13874-13875.

dönemde CHP, basın alanında “zararlı neşriyat”[833]olarak nitelendirdiği, komünist propaganda yaptığını düşündüğü yayınlarla mücadele etmiş ve özellikle de 1940’lı yıllarının sonlarında sayısı ciddi anlamda artan yasaklamalara gitmiştir.[834] Nitekim 1948 yılında CHP Genel Sekreterliği, komünist propaganda yapan basın ile ilgili alınacak tedbirlerin tespit edilebilmesi için bir komisyon kurulmasına karar vermiştir.[835] Bu bağlamda 1938-1947 yılları arasında toplam 72 yasaklama kararı getirilirken, sadece 1948-1949 yılları arasında toplam 95 yasaklama kararı alınmıştır.[836] Bu yıllarda yabancı ülkelerden yurda sokulan komünist nitelikteki dergi, gazete ve broşürlerin sayısında artış gözlenmiştir. Özellikle posta yolu ile okullara gönderilen bu yayınların yetkili birimlerce, öğrencilere ulaşmadan toplanması sağlanmıştır.[837]Bunların yanı sıra bürokratların yazdığı

---

[833] CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya, 8 Nisan 1938 târihinde, İçişleri Bakanı ve Halkevi başkanlıklarına ilettiği bir genelgede, kamuyouna ve özellikle gençliğe yönelik olarak komünistlik fikri aşıladığı ve propagandalarında etkili oldukları anlaşılan listede belirtilen yazılı eserlerin hükümetçe yasaklandığını bildirmiştir. Bkz. Koçak, C. (2015). ***Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler***, İstanbul: İletişim Yayınları, 154. Sonraki süreçte komünist propaganda amacı ile çıkarılan ve zararlı olarak nitelendirilen yayınların incelenmesi ve vaktinde yasaklanarak toplatılabilmesi için bir komisyonun kurulması ve daimi olarak çalıştırılmasına dair karar 24 Aralık 1938 tarihinde onaylanmıştır. Bkz. BCA., 30.18.1.2/85.105.17, 24.12.1938. Sonraki süreçte basın ve radyo üzerinde kontrolü sağlamak için, 28 Mayıs 1940 tarihinde Başvekalete bağlı olarak Matbuat Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Bkz. (28 Mayıs 1940). ***Resmî Gazete***, (4520), 13874-13875.

[834] İnönü döneminde, her yayın hükümetin bir anlamda lütfuyla çıkmaktaydı ve bu anlamda birçok yayın hükümet kararıyla sebepsiz bir şekilde kapatılmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, M. (1998). “İsmet İnönü Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar 1938–1945”, ***Türk Kültürü Araştırmaları Dr. Orhan Köprülü’ye Armağan***, 34(1-2), 187–215.Bu dönemde muhalif anlamdaki yayınların İstanbul yerine Anadolu’da basılma sebeplerinden biri, *Tan* Gazetesi olayları sonrası büyükşehirlerdeki öğrencilerin bu yayınlara baskı uygulayarak, propagandanın daha etkisiz kalacağını düşündükleri yerlere ötelenmesi düşüncesindir Mehmet Ali Aybar bu durumu kendinden bir örnekle izah etmiştir. Matbaacı İzmirli bir vatandaşın kendisine bir mektup yazarak 1947’de İzmir’de çıkardıkları *Zincirli Hürriyet* gazetesini basabileceğini söylemesiyle orada üç sayı çıkarabildiklerini söylemiştir. Aybar Anadolu’ya sürüklenmenin CHP Hükümetinin Tan matbaası olaylarından itibaren uyguladığı bir taktik olduğunu söylemiştir. Bu sefer de İzmir’deki bir kısım öğrenciler *Zincirli Hürriyet*’in basıldığı matbaaya gelerek 3. sayının tamamnı halk önünde yaktıklarını ve sonrasında İzmir’de hiçbir matbaanın gazetelerini çıkarmaya yanaşmadığını belirtmiştir. Mecburen İstanbul’a dönmüş ve İstanbul’da sıkıyönetim kalkınca 1 sayı daha çıkarabildiğini ancak yine öğrenciler tarafından gazetenin basılmaması yönünde tehdit edildiğini belirtmiştir. Bkz. Mumcu, U. (9 Mart 1986). “Mehmet Ali Aybar Anlatıyor, Bitmeyen Koşu”. ***Cumhuriyet,*** 6. 1944 yılında *Adımlar* dergisinin 10. sayısında, Azerbaycan’da çıkan *AzatMillet* ve *Azerbaycan* adlı gazetelerde, İstanbul’da Cahit Saffet Irgat’ın “Rüzgarlarım Konuşuyor adlı şiir kitabında, Upton Sinclair tarafından yazılan ve Emin Eliçin’in Türkçeye çevirdiği “Altın Zincir” isimli kitapta,Rusya’da çıkan *Zarya Vostoka* gazetesiyle Yugoslavya’da çıkan *Bulletin* adlı dergide komünizm propagandası yapılması sebebiyle yasaklanması ve toplatılması ile kararlar alınmıştır. Bkz. BCA. 30.10.0.0/85.561.8, 09.02.1944.; BCA. 30.1.0.0/87.573.5, 22.07.1946.; BCA. 30.1.0.0/87.576.1, 30.12.1946.; BCA. 30.1.0.0/88.577.3, 24.02.1947.; BCA. 30.1.0.0/88.578.11, 23.06.1947.

[835] BCA., 30.1.0.0/42.252.1, 08.06.1948.

[836]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 18.

[837] (23 Ağustos 1949). “Okullara Sokulan Kızıl Dergiler”, ***Zafer***, 1.; (6 Aralık 1949). “Memlekete Giren Kızıl Neşriyat”, ***Zafer***, 1.

antikomünist yayınların desteklenmesi adına Başbakanlık'a bağlı genel müdürlükler tarafından satın alınması istenen yayınlar da olmuştur.[838]

DP, iktidarının ilk aylarında komünizm propagandası yapan dergiler hakkında harekete geçilmesini sağlamıştır. Mizah, fikir ve ideolojik kavramlar altında komünizm propagandası yapan 11 yayın İstanbul Cumhuriyet savcılıklarınca incelenmiş ve soruşturmalar açılmıştır. Bunun yanında dördü Ankara'da ve ikisi İzmir'de aynı nitelikte 6 yayın hakkında yerel savcılıklar harekete geçmiştir ve birkaç kişi gözaltına alınmıştır.[839]

DP döneminde Başbakan Menderes, 4 Mart 1953'te üçüncüsünü gerçekleştirdiği basın toplantısında, komünizm ile ilgili alınan tedbirlere ilişkin açıklamalar yapmıştır. Bu toplantıda Menderes, iktidara geldikten sonra, hürriyet ortamını tehdit eden bir gelişme olarak komünist faaliyetlerinin büyük bir problem olarak önlerinde beklediğini vurgulamıştır. Komünistlerin faaliyetlerini bir parti halinde devam ettirdiklerini ve dış dünyadaki komünistlerin çalışma metotlarını uyguladıklarını dile getirmiştir. Bunların yanında bir de özellikle işçiler ve öğrenciler arasında yapılan yayın alanındaki faaliyetlerinden bahsetmiştir.[840] Bu anlamda yapılan komünist yayınlarını da dört kategoriye ayırmıştır: Bunlardan ilki açıktan yapılan komünizm yayınlarıdır ki, bunlara örnek olarak *Nâzım Hikmet, Nuhun Gemisi, Bostan, Gerçek, Barış, Bağrıyanık* gibi yayınları örnek göstermiştir. İkincisi daha geniş nitelikte olan ve maskeli olarak yapılan komünizm yayınlarıdır ki, bunlara örnek olarak *Marko Paşa, Malum Paşa, Merhum Paşa, Çapanoğlu, Eşek, Muhalefete Güven, Vur Abalıya, Kurusıkı* gibi yayınları vermiştir. Üçüncü olarak edebî tarzda yapılan komünizm yayınlarını söylemiştir ve bunların gerçek anlamda bir etkileri olmadığını belirtmiştir. Son olarak da günlük büyük gazetelere, yayın editörlerinin ve gazete sahiplerinin bilgileri dışında, el altından sızdırılarak yapılan yayınları söylemiştir ki, artık bunun hiçbir şekilde gerçekleşmediğinin altını çizmiştir.[841]

---

[838] Sayıştay denetçilerinden R. Necati Yazgan'ın yazdığı "Dünya İşçilerine Mektup" adlı kitap buna örnektir. Bkz. BCA. 30.10.0.0/210.429.1, 14.04.1949.

[839] (5 Ağustos 1950). "Komünizm Propagandası Yapan Mecmualar", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[840] DP iktidarının ilk yıllarında bu yönde hem uyarı hem destek açıklamaları olmuştur. Komünistlerin yayın alanındaki durumlarına bildiklerine dikkat çeken Milliyetçi Öğrenciler Federasyonu, *"Atatürk'ün emanetini korumak için komünist yayın yuvalarını dağıtmayı bilen Türk gençliğinin, bir kampanya başlatan hükümetten, komünizme karşı amansız bir mücadele yürütmesini bekliyoruz"* şeklinde bir açıklama yapmışlardır. Bkz. DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951..

[841] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 432-433.

Hükümetin geçen üç yıl boyunca komünist basın üzerindeki yasal tedbirleri neticesinde bu anlamda bir komünist basın-yayın faaliyeti büyük oranda ortadan kaldırılmıştır.[842] Bundan sonraki dönemlerde komünizm karşıtı yayınların daha da arttığı ve DP iktidarının basında komünizme dair propaganda unsurlarına dair durumlara karşı dikkatli bir tavır takındığını görmekteyiz.[843]

1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları sonrasında Sıkıyönetim Komutanı Nurettin Aknoz Paşa,[844] 10 Eylül 1955 tarihinde tüm gazetelerin patronlarını ve yazı işleri müdürlerini, Harbiye'deki merkeze davet etmiştir. Toplantıda katılımcılara istekleri ilgili bir brifing vermiştir. Çok gergin günlerden geçildiğini ve artık basın mensuplarının daha dikkatli ve sakin bir dil kullanması gerektiğini belirterek, hükümet ve sıkıyönetimin eleştirilmemesini, TBMM'de konu ile ilgili konuşmaların heyecandan arındırılarak yazılmasını, olaylardan zarar görenlerin isteklerinin yazılmamasını talep etmiştir. Ayrıca olayları komünistlerden başkasının yaptığı yolunda yazılar yazılmamasını önemle belirtmiştir. Yaşanan olayları doğrudan doğruya komünistlerin hazırladığını, haber metinlerinde ve yorumlarda buna dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir.[845] Bu anlamda, bu toplantıda basın mensupları bilgilendirilmekten daha çok komünistlerin olaylardaki etkinliği hususunda yönlendirilmişlerdir.

1957 seçimleri öncesi bazı yapılara yerleşme gayretinde olduğunu iddia ettiği, gizli komünistlikle mücadele etmeyi parti programına koyan DP, seçimlerin hemen ardından buna yönelik ilk iş olarak basın-yayın alanında tedbirleri artırma yoluna gitmiştir. 9 Aralık 1957 tarihinde Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürü Munis Faik Ozansoy imzası ile gazete ve dergi yayın müdürlerine "özel" olarak bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıda, dergilerinde yazar, muhabir ve diğer görevliler arasında daha önce komünistlikten mahkûm olmuş, komünistlikten dolayı soruşturma geçirmiş, Sovyet Rusya ve bağlı devletlerinde uzun veya kısa süre ile bulunan ya da seyahatetmiş olan kişilerin isimleri ile dergideki görevlerinin ne olduğu acele olarak Genel Müdürlüğe bildirilmesi istenmiştir.[846] Bu süreçte

---

842 (5 Mart 1953). "Menderes Komünistlere ve İrticaa Karşı Alınan Son Tebirleri Anlattı", ***Zafer***, 1, 6.
843 Tamer, ***a.g.m.,*** 2011, 106.
844 Korgeneral Nurettin Aknoz'un sık gazete kapattığına işaret olarak "Kapattım Paşa" olarak anılarda yer aldığı belirtilmiştir. Bkz. Cerrahoğlu, ***a.g.e.,*** 1996, 91-92.
845 Topuz, H. (Eylül 2000). "6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa'nın Yasakları", ***Toplumsal Tarih Dergisi***, 14(81). 40-41.
846 TNA., FO 371/136454, 1958.; (22 Ocak 1957). "Gazete ve Dergilerdeki Komünistler, Komünist Temayüllüler Tesbit Ediliyor", ***Ocak***, 2(43), 1.

Hükümetin adeta kırıntı toplarcasına kalan komünistlerin izlerini ihbar mekanizması ile takip etmeye çalıştığı görülmektedir.

Amerikan Başkonsolosluğu, bu yazıdaki tüm soruları kesin bir şekilde hayır şeklinde cevaplandıran ticarî gazetelerden olan *Ticaret Postası*'nın görüşünün, Basın Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü tarafından reddedildiğini bildirmiştir. Müdürlük için bu gazetede hiçbir komünist nüfuzun olmaması çok güçtür. Buna göre buradaki editör ve yazarlar resmî incelemeye tabi tutulacaktır. Başkonsolosluk devamında Sovyetler Birliği'ni ziyaret edenler arasında *Dünya* gazetesinden Falih Rıfkı Atay'ın, *Akşam* gazetesinden Vala Nurettin Vanu'nun ve *Milliyet* gazetesinden Peyami Safa'nın isimlerini vurgulamıştır.[847]Bu isimlerin ziyaretleri muhtemelen komünizmle mücadelenin yoğunlaşmadığı önceki dönemlerde gerçekleşen ziyaretlerdir.

DP iktidarı boyunca komünizm propagandası yaptığı düşünülen ve çoğunluğu ya yabancı dilde olan ya da çeviri olan bazı yayınların Bakanlar Kurulu kararlarıyla yurda sokulması yasaklanmıştır.[848] Bunlardan ilki *1 Mayıs* adlı Macarca, Rusça ve Fransızca broşürdür. Sonra 1950 yılında sırasıyla Paris'te Yugoslav Komünist Partisince yayınlanan Fransızca bir bülten, Berlin'de Sovyet işgal bölgesinde yayınlanan bir dergi, Bulgaristan Komünist Partisince bastırılan raporlar yasaklanmıştır. Fransa'da yayınlanan *Güney Kore İşçilerinin Durumu ve Birleşmiş Milletler Kore Komisyonunun Faaliyetleri* adlı bültenler, Dünya Barış Taraftarları Komitesi tarafından gönderilen mektuplar ve Lübnan'da yayınlanan *Sovyet Birlik Köşesi* adlı Arapça kitabın Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır.[849]

1951 yılında *Rüyada Venüs* adlı Fransızca bir kitap, Tass Ajansının Fransızca yayınladığı bir bülten, *L'Espoir(Ümit)* adında Fransızca bir roman, İspanya iç savaşında komünistleri destekleyen Çin'de yayınlanan *Peoples China* adlı dergi, Marko Marçevski'nin yazdığı *Mavi Kayalar* isimli roman, Stalin'in *Pravda* gazetesinde verdiği röportajdaki cevaplardan oluşan bir yazı, *Sovyet Halkının Önemli Yeni Başarıları* adlı beyannameler, Paris'te yayınlanan *Revue de la Politique Mondiale* ve Lozan'da yayınlanan *Vivre* isimli dergiler, *Nidalül Şaab* adlı Arapça bir gazete, Newyork'ta yayınlanan *Hungarian News and Information Service* ile *Problems of Socialist Culture in Hungary* adlı iki bülten, *Bugünkü Polonya* adlı Türkçe bülten ile *Macar Halk Cumhuriyeti* adlı dergi komünist propaganda

[847] DT. 783.001. 13pp. 05.08.1955-28.01.1958.

[848] DP, iktidarının özellikle ilk yıllarında bu yasaklamaları hayata geçirmiştir. 1950 yılındaki 8 kararla 28 yayın; 1951 yılında 9 kararla 26 yayın, komünist propaganda yaptıkları düşüncesiyle yasaklanmıştır.

[849]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 36-39.

yaptıkları gerekçesiyle yurda sokulmaları yasaklanmıştır.[850] Aynı yıllarda Barışseverler Cemiyeti ve İJTB gibi, yurtdışında Türkiye aleyhine komünist faaliyetler içinde bulunan kuruluşların mektup, bildiri, broşür, kartpostal, beyanname gibi yayınlarının da yurda sokulması ve dağıtımı yasaklanmıştır.[851]

1952 yılında Pekin'de yayınlanan *China's Youth* ile *Culture and Education in New China* adlı iki broşür, İran'da yayınlanan *Kaviyan* adlı Farsça dergi, Brüksel'den gelen *Kore-İtham Ediyoruz* adlı kitap, Ankara'da Polonya Basın Servisi tarafından yayınlanan *PolonyaBasın Haberler Bülteni*, Polonya, Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'dan gelen tüm yayınlar, İran'da Komünist Tude Parti tarafından yayınlanan *Azerbaycan* adlı gazete, Budapeşte'de yayınlanan Fransızca *Joseph Rvai Alexandre Petfi* adlı broşür, Tiran'da yayınlanan *Shgiperia* adlı Arnavutça gazete, Moskova'da Dış Kültür Yayınevi tarafından bastırılan Rusça *Hapiste ve Hürriyet İçinde Bir Türk Komünistin Notları* adlı kitap, Nazım Hikmet tarafından yazılan *Türkiye Hakkında Hikaye* adlı piyes ile Dr. Ali Suat tarafından yazılan Arapça *Min Şiir Nazım Hikmet* adlı kitap ve Sovyet Rusya'da yayınlanan tüm yayınlar, komünizm propagandası yapmaları gerekçeleriyle yasaklanmışlardır.[852] 1952'de Komünist Çin Hükümeti tarafından yayınlanan tüm yayınların da yurda sokulması ve dağıtılması yasaklanmıştır.[853]

1954 yılında *Haber Belleteni-Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu* adlı Türkçe bültenler, *Heros National de Grece* ve *Livre de Sang No: 2* adlı kitaplar, Newyork'da yayınlanan *Political Prisoners Relief Committee* adlı dergi yasaklanmışlardır. 1955 yılında ise Viyana'daki Rencontre International de la Jeunesse Rural adlı kuruluş tarafından yayınlanan broşür ve mektuplar, Dünya Barış Konseyi tarafından Arapça olarak hazırlanan gazete ve mecmualar, Milletlerarası Demokratik Kadınlar Federasyonu adlı komünist kuruluştan gelen her türlü yayın, Nazım Hikmet'in yazdığı bilinen ama adı belli olmayan bir şiir kitabı, Şam'da yayınlanan *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği* adlı Arapça broşür ile Ressam Rıdvan tarafından yapılan *Bayram Sabahı* yazılı kartpostal da komünist propaganda yapmaları sebebiyle yasaklanmıştır.[854]

---

[850]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 39-41
[851] BCA. 30.18.1.2/125.19.1, 07.03.1951.; BCA. 30.18.1.2/125.19.5, 08.03.1951.; BCA. 30.18.1.2/125.29.6, 06.04.1951.; BCA. 30.18.1.2/126.0.19, 27.09.1951.
[852]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 42-43.
[853] BCA. 30.18.1.2/128.29.14, 14.04.1952.
[854]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 44.

1956-1957 yıllarında Rusya'yı öven *Look* isimli bir İngilizce dergi, Rus milliyetçiliği yapan *Russky Putk* adlı bir dergi, Beyrut'ta basılan *İşçi ve Çiftçi Partisi* adlı kitap, *Sovyetler Birliği Hakkında 100 Suale 100 Cevap* adlı kitap, Halep'te yayınlanan *Eşşebap* adlı gazete, *Aspects Veritables de la Rbellion Algerienne-Cezayir İsyanının Hakiki Manzaraları* adlı Fransızca kitap komünizm propagandası yapmaları sebebiyle yasaklanmışlardır.[855]

1958 yılında *Labour Monthly* adlı bir işçi dergisi, Suat Derviş'in Fransızca olarak yazdığı *Yalının Gölgeleri* adlı roman, Paris'te yayınlanan Nazım Hikmet'le röportaj yapan *Fransız Edebiyatı* adlı dergi ve *Sovyet Edebiyatı* adlı kitap, Kahire'de yayınlanan *Havva* adlı dergi komünizm propagandası yapması sebebiyle yasaklanmıştır. 1959 yılında da özellikle Paris'ten sonra Kahire, Beyrut ve Bağdat'ta yayınlanan çok sayıda gazete, dergi ve kitap yasaklanmıştır. Komünist ülkeler lehine yazı ve karikatürler içeren *Essayyad*, *Mülhak el Cumhuriyet*, *Ettahrir*, *El Ahad*, *El Hürriyet*, *Ezzeman*, *El Kifah*, *El Cumhuriyet*, *Ahbar El Yevm* gibi gazeteler ile *La Vie Syndicale Des Mineurs Dans Le Monde-Dünyada Maden İşçilerinin Sendika Hayatı* adlı Fransızca mecmua ve Nisan 1960 tarihinde de Dünya Sendikalar Federasyonunun *Demokratik Hakların Temininde Oynadığı Ehemmiyetli Rol* adlı İngilizce broşür aynı gerekçelerle yasaklanmıştır.[856]

Yasaklanan bu yayınlar daha çok yurtdışında basılan ve yurda sokulmaması ve dağılmış olanların da toplatılması yönünde karar alınan yayınlardır. İçeriklerinde doğrudan Türkiye aleyhindeki yazılardan çok, komünizm rejiminin olumlu yönlerinden bahseden propaganda amaçlı bilgilerin yer aldığı bilinmektedir. DP döneminde 19 Ocak 1950'den başlayarak, 26 Nisan 1960 tarihine kadar alınan Bakanlar Kurulu kararları doğrultusunda komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle 53 dergi, 36 kitap, 34 gazete, 18 broşür, 15 bülten, 6 beyanname, 4 mektup, 3 rapor, 3 kartpostal, 2 piyes ve sayısı belli olmayan bazı yayınlar yasaklanmışlardır. Buna yönelik olarak toplam 47 yasaklama kararı alınmıştır.[857]

3.3.1.1. Süreli Yayınlarda Çıkan Komünizmle Mücadele Yazıları

DP döneminde komünizm propagandası yaptığı düşünülen yayınlarla mücadele edilmesinin yanı sıra, doğrudan komünizm karşıtı yayınların yaygınlaşıp desteklenmesinin de önü açılmıştır. Bundan başka Türkçü ve İslamcı olarak bilinen dergi ve gazetelerde de,

[855]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 45-46.
[856]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 46-48.
[857]Yılmaz, Doğaner, ***a.g.e,*** 2007, 20.

çok sayıda komünizme ve komünizmle mücadeleye dair haberlerin, yorumların ve köşe yazılarının yer aldığını görmekteyiz.[858] Türk milliyetçiliği fikrinin yoğun olarak işlendiği *Türk Yurdu* (1911-...)[859], *Toprak* (1945-1967)[860], *Tanrıdağ* (1950-1951)[861], *Orkun* (1950-1951)[862], *Türklük veMukaddesat Düşmanlariyle Savaş* (1951)[863], *Ocak* (1956-1958)[864],

---

858 Ele alınacak dergilerin, DP döneminde komünizm ve komünizmle mücadeleye dair yazıları dikkate alınacaktır. Söz konusu dergilerin bu dönemden önce ya da sonra çıkmış olan sayılarında, yine aynı konu ile ilgili olan yazıları bulunmaktadır.

859Türk Yurdu Cemiyeti'nin fikirlerini yaymak üzere 1911'de yayın hayatına başlayan dergi, bu cemiyetin kısa bir süre sonra kapanması ile birlikte Türk Ocakları'nın yayın organı olmuş ve günümüze kadar yayınlarını kesintilerle sürdürmüştür. Bkz. Sefercioğlu, N. (2008). ***Türkçü Dergiler***, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 6. Dergide komünizme dair yer alan yazılardan birkaçı şu şekildedir: Sançar, N. (Nisan 1959). "Niçin Komunist Oluyorlar", ***Türk Yurdu***, 2(272), 54.; Tuna, O. (Nisan 1959 "Komünizme Karşı Mukabil Bir Proğrama Sahip Miyiz?", ***Türk Yurdu***, 3(273), 25.; Esenkova, E. (Temmuz 1959). "Türkiye'de Komünist Tahriklerinin Tarihçesi (1919-1959)", ***Türk Yurdu***, 5(275), 17-18.

860 Yayın hayatına Temmuz 1945'te başlayan *Toprak* Dergisi'nin ikinci dönemi Aralık 1954-Aralık 1961 yılları arasını kapsamaktadır ve 85 sayı çıkarmıştır. İlhan Darendelioğlu ile özdeşleşmiş olan *Toprak* Dergisi'nin temel ilkelerinden birisi, yıkıcı görülen zihniyetler ve mensupları ile savaşmak olmuştur. Dergi için daha geniş bilgi için bkz. Güçlü, G. (2019). *Milliyetçi-Mukaddesatçı Bir Dergi: Toprak Dergisi (1954-1961),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya. Dergide komünizm ve komünizmle mücadeleye dair çıkan yazılar şu şekildedir: Türk, C. (1 Haziran 1955). "Birinci Tehlike!.", ***Toprak***, 1(7), 3-4.; Arık, R. O. (1 Ağustos 1955). "Sözde İnsan Hürriyetine Aşık Görünen ve Şimdi Bütün Dünyada İpliği Pazara Çıkmış Olan Komünizm", ***Toprak***, 1(8-9), 13.; İnan, A. (1 Aralık 1955). "Komünizm", ***Toprak***, 2(13), 5, 20.; Zülkadiroğlu, Y. (1 Temmuz 1956)., "Solcu Zihniyeti", ***Toprak***, 2(20), 6, 19.; Sançar, N. (1 Temmuz 1956). "Komünistlerin Rejiminde Kızılların Âkıbeti", ***Toprak***, 2(20), 10-11.; Sançar, N. (1 Şubat 1957). "Komünizme İndirilen Darbeler", ***Toprak***, 2(26), 3-5.; Güngör, E. (1 Şubat 1957). "Komünizmle Mücadele", ***Toprak***, 2(26), 12-13.; Güngör, E. (1 Haziran 1957). "Komünizmle Asıl Mücadele", ***Toprak***, (31), 7-8.; Darendelioğlu, İ. (1 Temmuz 1957). "Maalesef Türk Hüviyetli Komünistler", ***Toprak***, (32), 15-18.; Ünal, Y. (1 Ağustos 1957). "Komünizm ve Mukaddesat", ***Toprak***, (33), 14.; Tanyu, H. (11 Mart 1959). "Komünizmle Mücadele", ***Toprak***, 5(52), 14, 19.; Hacaloğlu, Z. (1 Eylül 1959). "Milliyetçilik Anlayışımız ve Komünistlik", ***Toprak***, 5(58), 2-15. *Toprak* dergisinde "her sayı bir solcu dergi" dizisiyle komünist basından dergiler ifşa edilirken, sayılar içinde sürekli komünist kişiliklerle ilgili bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

861 1942'de Dr. Rıza Nur tarafından çıkartılan *Tanrıdağ* dergisi, sekiz yıl sonra ikinci döneminde (1950-1951) "Tanrıdağı Kadar Türk Hira Dağı Kadar Müslüman" sloganı ile toplam yedi sayı olarak yayınlanmıştır. Derginin

çıkış amacı, ilk sayısında şu şekilde ifade edilmiştir: "*Rıza Nur merhumun elinde münhasıran ilmî Türkçülüğe hasredilen Tanrıdağ, bugün koyu ve şuurlu bir Türkçülükle beraber, Türkçülük aleyhtarı bütün cereyanlarla mücadeleyi ve şuurlu bir din havasını kendine şiar edinmiştir...*" Bkz. Müftüoğlu, M. (5 Kasım 1950). "Rıza Nur ve Tanrıdağ", ***Tanrıdağ***, 1(1), 1. Dergide komünimle mücadele ve komünizm hakkında çıkan yazılar şu şekildedir: Asya, A. N. (5 Kasım 1950). "Komünizm", ***Tanrıdağ***, 1(1), 3.; Öztürkmen, Ö. (5 Aralık 1950). "Sabotaj", ***Tanrıdağ***, 1(3), 1, 8.; Cansever, H. F. (5 Aralık 1950). "Komünizm Karşısında Milliyetperver Müslüman Türklerin Durumu", ***Tanrıdağ***, 1(3), 3.; Sançar, N. (5 Aralık 1950). "Moskofçulukla Savaşta Matbaa, Kitapçı ve Bâyilere Düşen Vazife", ***Tanrıdağ***, 1(3), 5, 8.

862 Yayın hayatına 6 Ekim 1950 tarihinde başlayan dergi, 18 Ocak 1952 tarihinde 68. Sayısı ile kapanmıştır. İsmet Tümtürk, *Orkun* dergisinin gerçek sahibi değildir. Türkçüler Yardımlaşma Derneği"nin bir üyesi olarak formaliteyi yerine getirmek için derginin sahipliğini üstlenmiştir. *Orkun*, bilhassa memleket içinde komünist faaliyetleri yakından takip ederek onlarla savaşmayı vazife bilmiştir. Okurlarına sık sık gördükleri komünist faaliyetleri kendilerine ulaştırmalarını tembihlemiştir. Özellikle komünizme karşı mücadele eden dergilerin sıkça reklamını vererek mücadelenin artırılmasını vazife edinmiştir. Bkz. Elçi, M. N. (2019). *Türk Milliyetçiliği Tanımlamalarında Orkun Dergisi Örneği (1950-1952),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 1-3. Dergide yer alan komünizm ve komünizmle mücadele yazıları şu şekildedir: Tümtürk, İ. (13 Ekim 1950). "Komünizmle Mücadele I", ***Orkun***, (2), 4-6.; Tümtürk, İ. (3 Kasım 1950). "Komünizmle Mücadele II", ***Orkun***, (5), 6-7.; Tümtürk, İ. (10 Kasım 1950). "Komünizmle Mücadele III", ***Orkun***, (6), 10-11.; Çiftçioğlu, N. S. (24 Kasım 1950). "Komünistlik ve Yalancılık I", ***Orkun***, (8), 10-11.; Çiftçioğlu, N. S. (8 Aralık 1950). "Komünistlik ve Yalancılık II", ***Orkun***, (10), 4-5.; Çivicioğlu, A. (29

Mefkûre (1951-1953)[865], *Türkeli* (1951-1953)[866], *Türk Düşüncesi* (1953-1960)[867]gibi dergilerde komünizmin kendisine dair ve komünizmle mücadele ile ilgili çok sayıda yazı

Aralık 1950). "Komünist Devletler Karşısında Türkiye'nin Durumu", ***Orkun***, (13), 9-12.; Togan, Z. V. (5 Ocak 1951). "Komünizm, Plânları ve İstikbali", ***Orkun***, (14), 5-7. *Orkun* dergisinde komünizm karşısında yazıların yanında şiirler de dikkat çeker. Hiciv başlığı altındaki şiirlerin çoğunluğunda komünizm eleştirisi vardır.

[863] Dergi "*muhtelif fikirlerle zaman zaman efkârı umumiyeyi bulandırarak menfur gayelerin tahakkukuna hizmet eden imansızların hakiki hüviyetlerini ortaya koymak için*" çıktığını belirtmiş ve ancak dört sayı çıkabilmiştir. Dergide komünizmle alakalı çıkan yazılar şu şekildedir: Elbeyioğlu, M. A. (2 Mart 1951). "Komünizm ve İrticaa Dair", ***Türklük ve Mukaddesat Düşmanlariyle Savaş***, 1(1), 2, 4.; Altunbay, M. (2 Mart 1951). "Rusyada Din ve Allah Düşmanlığı", ***Türklük ve Mukaddesat Düşmanlariyle Savaş***, 1(1), 2.

[864]*Ocak* gazetesinde komünizm ve komünizmle mücadele ile ilgili yazılar şu şekildedir: Tümtürk, İ. (9 Mart 1956). "Komünistler", ***Ocak***, 1(2), 1, 8.; Darendelioğlu. (23 Mart 1956). "Ahmaklar, Gafiller Uyanın", ***Ocak***, 1(4), 1, 8.; Darendelioğlu. (20 Nisan 1956). "Bizdeki Solcular Riyakâr ve Sahtekâr Politikası", ***Ocak***, 1(8), 2.; Çiftçioğlu, N. S. (22 Haziran 1956). "İki Türlü Komünist", ***Ocak***, 1(17), 6, 8.; Deliorman, A. (27 Temmuz 1956). "Baylar, Gafletten Uyanalım", ***Ocak***, 1(21), 3.; (28 Eylül 1956). "Milli Komünist", ***Ocak***, 1(24), 8.; (26 Ekim 1956). "Tükçülük Komünistlik Çarpışmasında Kızıllara Üstünlük Sağlayan Hususlar", ***Ocak***, 1(25), 1, 7.; (26 Ekim 1956). "Bir Komünist Tanırım", ***Ocak***, 1(25), 2, 4.; Kankurudanoğlu, N. B. (2 Kasım 1956). "Bir Teşkilat Lazım", ***Ocak***, 1(26), 1, 8.; (7 Aralık 1956). "Komünizle Mücadelede Yeni Bir Adım: Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Kuruldu", ***Ocak***, 1(29), 1, 8.; (7 Aralık 1956). "Komünizme Karşı Türkçülük", ***Ocak***, 1(29), 1, 8.; Sofuoğlu, M. Z. (7 Aralık 1956). "Komünistlerin Yapmak İstedikleri Nedir?", ***Ocak***, 1(29), 2.; Tanyu, H. (7 Şubat 1957). "Komünistlerin Samimiyetsizliğine Dair Deliller", ***Ocak***, 1(32), 1, 8.; (7 Şubat 1957). "Üç Tip Komünist", ***Ocak***, 1(32), 1, 4.; (20 Nisan 1957). "Ben Bir Komünist Ajanıydım", ***Ocak***, 1(34), 6-7.; Darendelioğlu. (20 Nisan 1957). "Çiçek Palas Faciası, Türkiye'de Komünistlerin İlk İsyan Harekâtı", ***Ocak***, 1(34), 11.; Safioğlu, T. (1 Haziran 1957). "Türk Gençlerine Açık Mektup, Moskofa Alet Olma", ***Ocak***, 1(35), 1-15.; Sançar, N. (30 Ağustos 1957). "Komünist Nedir", ***Ocak***, 1(37), 1.; Togan, Z. V. (30 Ağustos 1957). "Komünizm, Plânları ve İstikbali", ***Ocak***, 1(37), 11-12.; (22 Kasım 1957). "Komünist Partisi mi, Vatan Partisi mi?", ***Ocak***, 1(40), 1, 13.; (25 Aralık 1957). "Gizli Komünistler", ***Ocak***, 1(42), 1, 14.; (25 Aralık 1957). "Komünistleri Kimler Besliyor?", ***Ocak***, 1(42), 1, 13.; (22 Ocak 1958). "Gizli Komünistlerle Mücadele Programı Hazırlandı", ***Ocak***, 1(43), 1, 14.; (5 Şubat 1958). "Komünizmle Mücadelede Hükümetin Attığı İsabetli Bir Adım Daha: Vatan Patisi Kurucuları Tevkif Edildi", ***Ocak***, 1(44), 1, 14.; Sançar, N. (5 Şubat 1958). "Demokrasilerde Kominístlerin Yeri", ***Ocak***, 1(44), 2.; Sançar, N. (19 Şubat 1958). "Moskof İhtirası", ***Ocak***, 1(46), 12.; Çiftçioğlu, N. S. (30 Nisan 1958). "Komünistlik ve Yalancılık", ***Ocak***, 1(53), 8-9. *Ocak* gazetesinin birçok sayısında "Solcu ve Zararlı Neşriyat" ile "Babıali Komünistleri" adı altında, ifşa edici yazı dizileri de yayınlanmıştır.

[865] Türk Milliyetçiler Derneği'nin yayın organı olan dergi, imkânsızlıklar sebebiyle ancak 2 sayı çıkarabilmiştir. Bkz. Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008b, 43-44. Doğrudan bir konu başlığı altında komünizm ve komünizmle mücadeleyi ele almamış olsa da, yazıları içinde bu mesele ilgili vurgular bulunmaktadır.

[866]*Türkeli* Dergisi, Türk Milliyetçiler Derneği Afyon Şubesi'nin yayın organıdır ve 2 sayı çıkarmıştır. Bkz. Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008b, 36-37. Komünizme, komünizmle mücadeleye dair yazıları şunlardır: Burdurlu, T. (18 Aralık 1951). "Komünizm'le Mücadele İçin", ***Türkeli***, 1(2), 3-4.; Akalın, M. (20 Ocak 1952). "Komünizmle Mücadele", ***Türkeli***, 1(4), 4-5.; Gözler, H. F. (5 Şubat 1952). "Ezelî Düşmanlarımızı Tanımalıyız!", ***Türkeli***, 1(5), 3, 5.; Çoşkuner, K. F. (20 Nisan 1952). "Türk Milliyetçiliği ve Komünizm", ***Türkeli***, 1(10), 4.; Özalp, İ. (5 Mayıs 1952). "Kızıl Tehlike", ***Türkeli***, 1(11), 7.; Aygen, M. S. (20 Mayıs 1952). "Kızıl Hastalık", ***Türkeli***, 1(12), 4, 7.; Aygen, M. S. (5 Haziran 1952). "Kızıl Materyalizme Kaşı Manevî Seferberlik", ***Türkeli***, 1(13), 1.

[867] Aralık 1953'te aylık fikir ve sanat dergisi olarak yayın hayatına başlayan derginin sahibi ve müdürü Peyami Safa'dır. Nisan 1960'ta yayın hayatı sona eren dergi toplam 63 sayı çıkarmıştır. Bkz. Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008b, 46. *Türk Düşüncesi* dergisinde komünizm ile alakalı yazılar çıkmışsa da, özellikle Mart ve Nisan 1959 tarihlerinde iki seri halinde çıkan "Komünizm" temalı sayılarında, yazıların neredeyse tamamı bu konuya ayrılmıştır. Dergide komünizm ve komünizmle mücadele ile ilgili yazılar ise şu şekildedir: Esenkova, E. (1 Şubat 1957). "Komünizmin İslâmiyet Hakkında Görüşü", ***Türk Düşüncesi***, 6(3-36), 6-12.; Deniz, Ü. (1 Mart 1957). "Hür Milletlerin Umacısı Sovyetler Birliği", ***Türk Düşüncesi***, 7(7-37), 41-46.; (15 Haziran 1957). "Komünizm Okullara Nasıl Sokulur", (Çev. N. Artam), ***Türk Düşüncesi***, 7(7-40), 19-24.; (15 Temmuz 1957). "Komünizm Okullara Nasıl Sokulur", (Çev. N. Artam), ***Türk Düşüncesi***, 7(8-41), 23-28.; (Aralık 1957-Ocak 1958). "Komünizmi Mahkûm Eden Eski Bir Komünistin Kitabı", ***Türk Düşüncesi***, 8(13/14-46/47), 3-7.; Safa, P. (1 Mart 1959). "Marxim Yapısı ve Çürük Temelleri", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-

kaleme alınmıştır. Yine milliyetçi olduğu kadar İslamcı düşüncesi ağır basan *Büyük Doğu (*1943-1978)[868], *Serdengeçti* (1947-1962)[869], *Sebilürreşad* (1948-1966)[870], *İslam Mecmuası*(1956-1976)[871] gibi dergilerde de, daha çok komünizmin din ile karşılaştığı alanlar tartışılmış ve komünizmle mücadelede din unsurunun etkisi ele alınmıştır.

3.3.1.2. Doğrudan Komünizmle Mücadele İçin Çıkan Yayınlar

DP iktidarında basın alanında, dönemin en hareketli konularından olan komünizm ve komünizmle mücadeleye dair birçok yazı çıkmıştır. Bunların yanında doğrudan komünizmle mücadele etmek amacıyla ya da yine bu amaçla kurulmuş Komünizmle Mücadele Dernekleri aracılığıyla çıkarılan yayınlar olmuştur. Bu yayınlar, *Komünizme Karşı Mücadele* (1950-1952), *Komünizmle Mücadele* (1952), *Komünizme Hücum* (1954), *Komünizmle Mücadele Birliği* (1952-1958) dergileridir.[872]

*Komünizme Karşı Mücadele*dergisi, DP iktidarının hemen sonrasında 1 Ağustos 1950 tarihinde, *"Silahlar konuşmaya başlamadan önce münevver milliyetçi gençlik kendisine*

---

54), 4-8.; (1 Mart 1959). "Komünizm ve Tenkitleri", ***Türk Düşüncesi,*** 10(3-54), 9-11.; Kohen, S. (1 Mart 1959). "Komünizm Dünyada Kaybediyor", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 15-19.; (1 Mart 1959). "Cayan Komünistler", (Çev. Z. Münif), ***TürkDüşüncesi***, 10(3-54), 20-29.; (1 Mart 1959). "Atatürk ve Komünizm", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 37.; Gürün, V. (1 Mart 1959). "Türkiye'de Komünizm", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 38-51.; N. Ö., (1 Mart 1959). "Komünist Öğretmenler", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 44-45.; Kısakürek, N. F. (1 Mart 1959). "Komünizma ve Moteryolizma", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 52-53.; (1 Mart 1959). "Türkiye'de Komünistlerin Muhakemesi", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 58-64.; Aydın, S. (1 Nisan 1959). "Marx'ın Hayatı", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54), 4-6.; Köymen, N. (1 Nisan 1959). "Komünizm ve Sosyalizmle Neden Mücadele Ediyorum?", ***Türk Düşüncesi***, 10(3-54),. 17-22.

868 Dergide komünizm ve komünizmle mücadele ile ilgili yazılar şu şekildedir: Sılay, C. (25 Ağustos 1950)., "Niçin Ve Nasıl Komünist Oluyorlar?", ***Büyük Doğu***, 5(23), 15.; Sılay, C. (1 Eylül 1950). "Niçin Ve Nasıl Komünist Oluyorlar?", ***Büyük Doğu***, 5(24), 11.; (9 Şubat 1951). "Yeni Bir Komünist Marifeti", Büyük Doğu, 5(47), 12.

869 Dergide, komünizm ve komünizmle mücadeleyle ilgili yer alan yazılar şu şekildedir: Sofuoğlu, M. Z. (Mayıs 1950). "Komünizmle Mücâdele Etmenin En İyi Şekli Nedir?", ***Serdengeçti***, 4(10), 4.; (Haziran 1952). "Komünizm Dinin Bir Numaralı Düşmanıdır", ***Serdengeçti***, 6(15-16), 12-13.; (Aralık 1957). "Hükümet Komünizmle Mücadele Ediyor", ***Serdengeçti***, 10(26), 12.

870 Komünizm ve komünizmle mücadeleye dair dergide yer alan yazılar şu şekildedir: (Şubat 1951). "Komünizm Afeti", ***Sebilürreşad***, 4(96), 326-327.; Başgil, A. F. (Mart 1951). "Komünist Öncüleri", ***Sebilürreşad***, 4(97), 344.; (Mart 1951). "Komünizm", ***Sebilürreşad***, 4(98), 359.; (Haziran 1951). "Din ve Komünizm", ***Sebilürreşad***, 5(104), 64.; (Eylül 1951). "Hem Bir Dine Salik, Hem Komünist Olmak Mümkün Müdür?", ***Sebilürreşad***, 5(111), 169-170.; (Aralık 1951). "Komünist Ajanları Kimlerdir?", ***Sebilürreşad***, 6(140), 239-240.; (Ocak 1953). "Komünizm Tarifi", ***Sebilürreşad***, 6(142), 262; Kantemir, A. (Nisan 1959). "İslamiyet ve Komünizm", ***Sebilürreşad***, 12(291), 254-256.

871 Derginin komünizm ve komünizmle mücadele ile ilgili yazıları şu şekildedir: Nomer, K. (Haziran 1954). "Mühim Bir Eser: 'Türkiye'de Komünist Hareketleri", ***İslam Mecmuası***, 7(81), 278-281.; Hızal, M. H. (28 Ocak 1960). "İslamiyetin En Büyük Düşmanı Komünizm", ***İslam Mecmuası***, 3(28), 110.; Hızal, M. H. (29 Şubat 1960). "İslamiyetin En Büyük Düşmanı Komünizm", ***İslam Mecmuası***, 3(29), 149-150.

872 DP dönemi sonrası, 1964 ile 1969 yılları arasında İzmir'de yayınlanan *Mücadele* dergisi de yine bu derneklerin çıkardığı bir yayın olmuştur. Bunun yanında 1965-1967 yılları arasında çıkarılan *Komünizmle Savaş*, 1964-1965 yıllarında Aydın'da çıkarılan *Komünizmle Mücadele* dergileri ile 1966'da çıkarılan *Türkiye Komünizmle Mücadele* Gazetesi de bu konudaki önemli yayınlardır.

düşeni yapmak kararındadır. Komünizme ve komünistlerle kıyasıya mücadelemiz başlamıştır" diyerek yayın hayatına başlamıştır.[873] 15 Mayıs 1952 tarihine kadar, "milliyetçi siyasi dergi" sloganıyla onbeş günde bir çıkan derginin fiyatı 10 kuruş, son üç sayısında ise ise 15 kuruş olarak devam etmiştir. İmtiyaz sahipliğini, 1 ve 15. sayılar arasında Bekir Berk yaparken, devam eden sayılarda Fatma Berk üstlenmiştir. Yazı işlerini idare edenler ise Bekir Berk, Hüseyinbeyoğlu Nurettin (Özdemir), Erdoğan Özbenli, Hayrettin Özgüven ve Mehmet Emin Alpkan olmuşlardır.[874]

Derginin en önemli idarecilerinden Bekir Berk, bu derginin komünizme karşı fikren mücadele gayesi ile çıktığını, bunun gerçek ve samimi bir şekilde yapılabilmesi için, özgür ve tarafsız kalmak adına kimseden yardım kabul etmeden çıkarıldığını belirtmiştir.[875]Yaz tatili sonrası Ekim ayında tekrar faaliyete geçeceği hususunda okuyucularına açıklama yapmasına rağmen dergi, 15 Mayıs 1952 tarihindeki son sayısından sonra bir daha yayınlanmamıştır.[876] Toplamda 36 sayı çıkan dergide, komünizm ve komünizmle mücadeleye dair birçok yazı, haber, şiir ve çeviriye yer verilmiştir.[877]

---

[873] (1 Ağustos 1950). "Başlarken:", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(1), 1.
[874] Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008b, 35-36.
[875] Berk, B. (1972). ***Hakkın Zaferi İçin***, İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 21-22.
[876] Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008b, 36.
[877] Topçu, N. (1 Ağustos 1950). "Millet ve Komünizm", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(1), 2.; Topçu, N. (15 Ağustos 1950). "Komünizmin Kaynakları", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(2), 2.; Atilhan, C. R. (15 Ağustos 1950). "Asrın Gailesi Komünizm", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(2), 3.; Tanyu, H. (15 Ağustos 1950). "Niçin Komünist Oluyorlar", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(2), 4.; Berk, B. (30 Ağustos 1950). "İnönü ve Komünizm", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(3), 1.; (30 Ağustos 1950). "Komünizme Karşı Birleşelim ve Çarpışalım", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(3), 2.; Topçu, N. (30 Ağustos 1950). "Din ve Komünizm", ***Komünizme Karşı Mücadele,*** 1(3), 2.; Sançar, N. (30 Ağustos 1950). "Komünistle Savaş", ***Komünizme Karşı Mücadele***, Yıl: 1(3), 3.; (15 Eylül 1950). "Büyük Temizlik Başladı", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 1.; Erbil, H. N. (15 Eylül 1950). "Komünizmle Nasıl Mücadele Edilir? Komünistler Nasıl Temizlenebilir?", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 2.; Arık, R. O. (15 Eylül 1950). "Komünizmle Savaş", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 3-4.; Topçu, N. (15 Eylül 1950). "Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(4), 3.; Topçu, N. (1 Ekim 1950). "Komünizm Karşısında Üniversitemiz", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(5), 2.; Kaplan, M. (1 Ekim 1950). "Kim Komünisttir?", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(5), 3.; (1 Ekim 1950). "Amerikada Komünizm Kanun Dışı Ediliyor", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(5), 5.; Tanyu, H. (1 Ekim 1950). "Niçin Komünist Oluyorlar", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(5), 5.; (1 Kasım 1950). "Dünyada Komünizm Meselesi", ***Komünizme Karşı Mücadele,*** 1(7), 1.; (15 Kasım 1950). "Komünistlere Ölüm!", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(8), 1, 4.; (1 Aralık 1950). "Kime Komünist Denir?", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(9), 1, 4.; Kaplan, M. (15 Aralık 1950). "Komünizm Karşısında Türkiyenin Durumu", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(10), 3-4.; Sofuoğlu, M. Z. (1 Ocak 1951). "Amerika Komünizme Karşı Nasıl mı Mücadele Ediyor? Biz Ne Yapıyoruz?", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(11), 2, 4.; Mücadeleci, (15 Ocak 1951). "Mücadelemiz Devam Ediyor", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(12), 1.; Arık, R. O. (15 Şubat 1951). "Türkiyede Komünizm", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(14), 2, 4.; S. Hocaoğlu, E. (1 Mart 1951). "Türkçülük ve Bir Komünist Taktiği", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(15), 2.; Arık, R. O. (1 Mart 1951). "Türkiyede Komünizm II", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(15), 3-4.; Berk, B. (15 Mart 1951). "Mücadele Ediniz!", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(16), 1.; (15 Mart 1951). "Komünizme Karşı Manevi Seferberlik", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(16), 4.; Sofuoğlu, M. Z. (1 Nisan 1951). "Komünistlerin Yapmak İstedikleri Nedir?", ***Komünizme Karşı Mücadele***,

Diğer bir dergi olan ve sadece ilk sayısına ulaşılan *Komünizmle Mücadele* dergisi, 1 Şubat 1952 tarihinde İstanbul'da yayınlanmıştır. Hem sahibi hem yayın müdürü olan Kemal Işıklar'ın idaresinde cuma günleri 16 sayfa olarak çıkan derginin fiyatı da 15 kuruş olarak belirlenmiştir. Sloganı "Hürriyet ve Demokrasinin Yılmaz Müdafiiyiz" olan dergide daha çok dış dünyadaki komünizmle ilgili yazılar yer almıştır.[878]

Derginin ilk sayfasında neden çıktıklarına dair bir yazıya yer verilmiştir.[879] Buna göre *"komünizmin gizli kolları bu topraklara zuhur ederse, milli gururun yumruğu ile kendi kalemlerinin buna engel olacağını"* söyleyerek bu amaçla çalışacaklarını belirtmişlerdir.[880] Yine derginin ilk sayfasının sonunda özel bir teşekkür notu yer almaktadır. Derginin çıkmasında her türlü kolaylık ve yardımı esirgemeyen Amerikan Haberler Bürosu'na teşekkür edilmektedir.[881] Dergide yer alan diğer yazı ve haberlerde Amerika'nın, komünizm karşısındaki olumlu etkisi ile ilgili güçlü vurgulara yer verilmiştir.

1954 yılında çıkarılan ve iki sayısına[882] ulaşabildiğimiz *Komünizme Hücum* dergisi, yine komünizmle mücadele ekseninde çıkarılmış yayınlardan biridir. Ankara'da basılan dergiyi çıkaranların, üniversiteli gençler olduğu belirtilmiştir. Sahibi ve müdürü Ahmed Fuad Çapan, genel sekreteri M. Şevket Eygi'dir. Fiyatı 25 kuruş olarak belirlenen derginin, uzun soluklu olması planlandığından aylık ve yıllık ücretlendirmeler de yazılmıştır.İlk sayısında okuyucularına hitaben, daha öncesinde birkaç küçük dergi dışında,bu mücadele için devamlı bir yayın çıkmadığı belirtilmiştir. Çıkarılan bu dergilerin daha çok komünizm meselesi ve farklı konular ile sınırlı kaldığını, bu yüzden de uzun ömürlü olmadıklarını

1(17), 2.; Şadan, İ. (15 Ağustos 1951). "Komünizmle Mücadele, Hastalıklı Bir Zihniyetin Tahlili", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 2(24), 3.; Berk, B. (1 Aralık 1951). "Mücadelemize Devam Ediyoruz", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 2(25), 1.

[878] Güneyligil, M. A. (1 Şubat 1952). "Komünizme Karşı Hür Dünya", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 4.; (1 Şubat 1952). "Stalin Daha Neler Yapmak İstiyor?", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 5, 12.; (1 Şubat 1952). "Hür Dünyadan Haberler", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 6.; (1 Şubat 1952). "Korede Bu Hafta", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 8.; (1 Şubat 1952). "Amerika Haberleri (USIS)", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 10-11.; (1 Şubat 1952). "Rusyanın Yeni İmparatorluğu", ***Komünizmle Mücadele***, 1(1), 11-12.

[879] Derginin kapak resminde, muhtemelen Kore Savaşı'na asker gönderilmesi kararını destek için düzenlenen bir mitingin fotoğrafı tercih edilmiştir. Bkz. Ek-8.

[880] (1 Şubat 1952). "Niçin Çıkıyoruz?", ***Komünizmle Mücade***, 1(1), 1.

[881] *"Amerikan Haberler Bürosuna Açık Teşekkür: Mecmuamızın çıkmasında her türlü kolaylık ve yardımını esirgemeyen İstanbul Amerikan Haberler Bürosuna teşekkür etmeyi bir borç biliriz."* Bkz. (1 Şubat 1952). "Amerikan Haberler Bürosuna Açık Teşekkür", ***Komünizimle Mücade***, 1(1), 1. Dergideki diğer yazılarda da, Amerikan Haberler Merkezi'nden gelen yazıların baskın olduğu görülmektedir. Amerikan Haberler Merkezi (United States Information Service – USIS)'nin Türkiye'deki sosyal, kültürel ve basın çalışmalarına yönelik olarak bkz. Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 172-193.

[882] Dergi muhtemelen devam etmiştir çünkü derginin ikinci sayısındaki kapak yazısının devamının üçüncü sayıda olacağı belirtilmiştir. Bkz. Eygi, Ş. (Mayıs 1954). "Fikir Hayatımızın Başıboşluğu ve Türk Gençliğine Düşen Vazife", ***Komünizme Hücum***, 1(2), 1.

ifade etmiştir.[883] Kendilerine farklı bir gözle bakılması gerektiğini çünkü metotlarının farklı olduğunu vurgulamışlardır. Dolaylı yoldan değil, doğrudan doğruya bir mücadelenin organı olduklarının altını çizmişlerdir.[884] Bu doğrultuda derginin incelenen iki sayısında komünizm ve komünizmle mücadele ilgili yazılar ele alınmıştır.[885]

Son olarak1952 ile 1957 yılları arasında İstanbul'da yayınlanan, aylık siyasi bir dergi olan *Komünizmle Mücadele Birliği*, toplam 28 sayı olarak çıkmıştır. Derginin yazı işleri müdürü Şefkati Kurak, idare müdürü Ömer Faruk Merdivenci, propaganda ve ilan şefi Nihat Kandemir'dir. 1956 yılına kadar bu üç kişinin yazıları dışında, çeviri yazıları hariç kişisel bir yazı olmamıştır.[886]Derginin iç kapağının alt başlığında "Gayemiz Komünizmle Mücadele Başta Olmak Üzere Her Kötülükle Mücadeledir" sözleri ile amaçları bildirilmiştir. Yine devam eden cümlede, adreslerini bildiren köylülere derginin ücretsiz gönderileceği de belirtilmiştir. Periyodik zamanlama anlamında düzensiz yayınlanan ve dünya haberlerinin yoğun olduğu dergide, Amerika'nın komünizmle mücadelesine ve Amerikan politikalarına sıklıkla yer verildiğini görmekteyiz.[887]

DP dönemindeki komünizmle mücadelede, komünizm karşıtı yayınların desteklemesinde Amerikan Haberler Merkezi doğrudan yardım ve katkıları olmasının yanı sıra bu merkezin propaganda haberlerini yayınlayan dergiler de olmuştur.[888]

---

[883] (Şubat 1954). "Okuyucularla Konuşma", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 1.
[884] (Şubat 1954). "Sevinilecek Bir Cereyan", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 31.
[885] Karakoç, M. S. (Şubat 1954). "Komünizm", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 11-13.; (Şubat 1954). "Rusya'da Komünist Rejim ve Türkler", ***Komünizme Hücum,*** 1(1), 21-23.; Leventoğlu, M. (Şubat 1954). "Moskova Radyosuna Bir Hitap", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 24-25.; Esmer, A. Ş. "Stalinizm", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 27-29.; (Şubat 1954). "Komünistlerde Ahlak Yoktur", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 30.; Şambioğlu, M. Z. (Mayıs 1954). "Komünist Kategorileri", ***Komünizme Hücum***, 1(2), 1-4.; Safa, P. (Mayıs 1954). "Kızıl Çocuğa Mektup", ***Komünizme Hücum,*** 1(2), 5-7.; (Mayıs 1954). "Sevinilecek Bir Cereyan", ***Komünizme Hücum***, 1(1), 31.; (Mayıs 1954). "Komünizm ve Din", ***Komünizme Hücum***, 1(2), 13.
[886] Merdivenci, Ö. F. (Ocak 1953). "Gayemiz Komünizmle Mücadele Başta Olmak Üzere Her Kötülükle Mücadeledir", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(2), 5.; Kandemir, N. (Ocak 1953). "Davamızı Baltalamak İsteyenler", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(2), 6.; Merdivenci, Ö. F. (Şubat 1953). "Komünizme Karşı Birlik Halinde Mücadele Edelim", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(3), 3.; Kurak, Ş. (Şubat 1953). "Zavallı Gafil", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(3), 4.; Merdivenci Ö. F. (Mart 1953). "Stalin'in Ölümü, Rusya'da Bir Hürriyet Kongu'nun da Çalması Demektir", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(4), 3, 15.; Kurak, Ş. (Nisan 1953). "Amerikanın Harika Silahları", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 1(5), s. 13.
[887] Derginin içeriğinde genellikle hür dünya, Amerika'nın sivil ve siyasi kurumlarındaki gelişmeler, dünyada yaşanan gelişmeler, Amerika ve Türk sanayisindeki gelişmeler, iktisadi kalkınmaya yönelik gelişmeler, Amerikan basınındaki haberler, Türkiye'deki müteşebbis insanların biyografileri, Türkiye'deki belediyelerin çalışmaları gibi çok çeşitli konular yer almıştır. Dergide Amerika ile birlikte NATO'ya dair propaganda etkisi de çok yoğun olarak farkedilmektedir. Bkz.Kurak, Ş. (Mayıs-Haziran 1957). "İstikbale Aşık Milletlerin Kal'ası Hürriyetin Kâbesi NATO", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 4(25-26), 1.; Kavur, H. (Ağustos-Eylül 1957). "Barış ve Hürriyet Bekçisi: NATO", ***Komünizmle Mücadele Birliği***, 4(27-28),. 1-3.
[888] Komünizmin Amerika'da yayılması halinde kilisenin ve insanların başına neler geleceklerini anlatan "Amerikan Aleyhtarı Faaliyetleri Önleme Komitesi" tarafından hazırlanan bir yazının tercümesi, 1958

Komünizmle mücadele dergilerinde çoğunlukla benzer yazarların benzer konuları işlediğini sıklıkla görmekteyiz. Aynı başlık altında aynı yazının farklı yayınlarda da verildiğini de görmekteyiz. Yakında çıkacak olan veya yayında olan dergilerin ve yayınların reklamlarını, birbirlerinin sayfalarında paylaşmışlardır. Bu dergilerde, okuyucularının mücadeleye katkı vermeleri gerektiği, etraflarındaki komünist olduklarını düşündükleri kişileri kendilerine bildirmelerini istediklerini belirten yazılar da olmuştur.[889] Neticede komünizm karşıtı yayınların DP iktidarı ile birlikte yayıldığı ve seslerini daha gür bir şekilde çıkardıkları görülmektedir.

DP iktidarının ilk yıllarında, komünizmle mücadelenin sertleştiği dönemde bazı yayınlar, yayınladıkları yazıların komünist fikirli olmadığını izah etme gayreti içinde olmuşlardır.[890] Bu anlamda *Forum* dergisi[891] zikredilmelidir çünkü 1954 yılında kurulan bu dergi, muhalif tarzdaki yayınları ile farklı değerlendirilmelere maruz kalmıştır.[892] Esasında dergi, komünizmle mücadelenin net bir şekilde desteklenmesi yönünde irade ortaya koyarken,[893]

---

yılında *İslam Mecmuası* dergisinde kendisine yer bulmuştur. Bkz. (Ocak 1958). "Komünizm ve Din Hakkında Bilmemiz İcabeden Bazı Hususlar", (Çev. Demirhan), ***İslam Mecmuası***, 13(2), 17-19.

[889] *"Yarasa ışıktan, komünistler ise tanınmaktan korkarlar. Komünizmle mücadelenin bir cephesi de onları tesbit ve teşhir etmektir. Bütün milliyetçilerin çevrelerindeki komünistlerin isimlerini ve faaliyetlerini (delilleriyle) hemen bize bildirmek suretiyle mücadelemize katılmalarını bekliyoruz. Casusları tesbit ve teşhir millî bir vazifedir."* Bkz. (1 Kasım 1950). "Komünistleri Tespit Ediniz", ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(7), 2.

[890] Yurter, M. (18 Ekim 1951). "Yeni Adam Komünist midir?", ***Yeni Adam***, (710), 1. *Yeni Adam* dergisinin başyazarı İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, komünizm üzerine yazdığı yazılar üzerine kendisine söylenen etiketlerden kurtulmak amacıyla kendini anlatmaya çalışmıştır. Bkz. Baltacıoğlu, İ. H. (26 Ocak 1951). "Meğer ben neler imişim", ***Yeni Adam***, (686), 3. Baltacıoğlu'nun komünizme dair yazısı içi bkz. Baltacıoğlu, İ. H. (13 Temmuz 1950). "Üç Türlü Komünizm", ***Yeni Adam***, (658), 1. Baltacıoğlu, kızıl propaganda tehlikesi karşısında Amerika'nın yardımlarını da önemli bulduğunu belirtmiştir. Bkz. Baltacıoğlu, İ. H. (8 Şubat 1951). "Barışa mı Savaşa mı?", ***Yeni Adam***, (688), 1. Bir diğer örnek olarak da aylık sanat ve fikir mecmuası olan *Varlık* dergisini verebiliriz. Bkz. Nabi, Y. (1 Ekim 1950). "Komünizmle Mücadele", ***Varlık***, (363), 2. Başka bir örnek olarak İslamcı dergilerden olan *Serdengeçti*'de yer alan bir yazıdır. Bkz. (Haziran 1952). "Serdengeçti'mize Komünist Diyen, Kızıl, Rezil Köpeklere!...", ***Serdengeçti***, 6(15-16), 16-17.

[891] *Forum* Dergisi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Çakmak, D. (2010). ***Forum Dergisi: 1954-1960***, İstanbul: Libra Kitap.

[892] *"Memleket fikir hayatındaki yerimizi tayin edebilmek, temsil ettiğimiz fikir cereyanını adlandırabilmek için zaman zaman bize sorular soruldu. Siyasi ve içtimai doktrinler demeti içinde adlandırmak icap ederse, temsil ettiğiniz fikir akımına liberalizm mi yoksa sosyalizm mi demek daha doğru olurdu? İtiraf etmek icap eder ki, bu tarz soruların sualleri cevaplandırmakta güçlük çektik. Yerimizin daha isabetli tespit edilebilmesi için, içtimai doktrinler sahasında iştirak etmediğimiz, inanmadığımız fikir cereyanlarının belirtilmesi daha kolay olacaktır. Sosyalizm karşısında tavır almak gerekirse, temsil ettiğimiz cereyana sosyalist vasfı takılabileceğini sanmıyoruz. Hele bu doktrinin Marksist ve ihtilalci koluyla tam bir anlaşmazlık içerisindeyiz. Cemiyet içindeki ahenksizliklerin, ihtilal yoluyla, şiddet metotlarıyla, proleter diktatörlüğü kurarak ortadan kaldırabileceğine inanmıyoruz. Türkiye'de komünizme karşı gayet kuvvetli bir alternatif formül bulunduğuna kaniiyiz. İnkılabımızın gerek sosyal, gerekse siyasi ve iktisadi sahada meydana getirmeye çalıştığı süratli değişme hamlesi devam ettirilebilirse içtimai cereyan olarak Türkiye'de komünizm için hiçbir istikbal olmayacağına inanıyoruz."* Bkz. (15 Eylül 1956). "Biz Ne İstiyoruz?", ***Forum***, 5(60), 1-2.

[893] *"Tarafsız Forum, hürriyetin, demokrasinin, içtimai adaletin, ileri ve müreffeh Türkiye'nin taraflısıdır. Hürriyetçi Forum, daima aşırı sol ve aşırı sağ şeklindeki ifratlarla mücadele etmiştir. İster komünizm, ister dini irtica kılığına bürünsün, her türlü totaliter ve hürriyet aleyhtarı cereyanla mücadele edecektir. Forum,*

hükümetin yöntemlerinden ziyade bunun nasıl olması gerektiği yönünde farklı düşüncelerini okuyucularına aktarmıştır.[894]

Bunların yanında, kırsal kesimdeki vatandaşlara ulaşmak ve onların da bilinçlendirilmesi adına, daha çok "halk gazetesi" olarak yayınlanan, karikatür ve fotoğrafların yoğun olarak kullanıldığı komünizm karşıtı yayınlar olmuştur.Yarım gazete boyunda, büyük puntolu formatta çıkan bu yayınlar, sadece kırsal kesime yönelik olarak değil, tüm ortalama halk kesimlerine hitap etmek niyetindedirler. İlginin daha da artırılması için ağırlıklı olarak mizah dili ve komik unsurlar açıkça tercih edilmiştir. Gazetelerin hepsinde özellikle Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler ele alınmış ve yoğun bir biçimde antikomünist bir propaganda gayreti görülmektedir. Analiz, tanımlama, fikrî yaklaşımlardan daha çok şiir, mani ve karikatürler görünür bir biçimde tercih edilmiştir. Bu gazetelerden en bilinenleri *Karagöz*, *Kelkahya*, *Köroğlu*, *Körkadı* gazeteleridir.[895]

3.3.1.3. Komünizmle Mücadele Amaçlı Çıkan Kitaplar

DP döneminde komünizmle mücadele amaçlı doğrudan ya da dolaylı bir biçimde birçok derginin çıkarıldığı görülmektedir. Yine aynı dönemde, bu amaca hizmet eden, komünizmi tarif eden veya eleştiren, komünizme karşı yapılması gerekenleri yazan, öneriler getiren kitaplar da yayınlanmıştır.

Türkiye'de demir perde arkasındakine benzer sahte demokrasilerin değil, gerçek demokrasinin kök salmasını özlemektedir. Bunun için her türlü şahıs, parti,zümre, sınıf diktatörlüğüne karşıdır..." Bkz. (15 Şubat 1956). "İşte Forum Budur", ***Forum***, 4(46), 2.

[894]Başbakan 4 Aralık 1957'de Mecliste okuduğu hükümet programında, "gizli komünistlikle müessir bir mücadeleye girişmek" gerektiğini yönündeki beyanını Forum dergisi *"Beşinci Menderes hükümeti siyasi rejimimiz içinde son kalan hürriyet bakiyelerini de tasfiye etmek için harekete geçmiştir. Bu tasfiye için aradığı bahaneler arasında 'gizli komünizm ile mücadele' arzusu iyi bir paravan vazifesi görecektir"* şeklinde yorumlamıştır. Bkz. (15 Aralık 1957). "Gizli Komünistlikle Mücadele", ***Forum***, 8(90), 4-5.

[895] Yıldırmaz, S. (2012). "Nefretin ve Korkunun Rengi: Kızıl", ***Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri,*** (Der. İnci Kerestecioğlu, G. Gürkan Öztan), İstanbul: İletişim Yayınları, 58-61. *Karagöz* gazetesinin 1950 yılındaki bir sayısında çıkan kapakta, DP'nin komünizmle mücadelesini nasıl gördüğü resmedilmiştir. Buna göre Başbakan Menderes, sakin bir yüz ifadesi ile "Komünizmle Savaş" sopası ile gizli olarak bir taşın altına saklanmış olan kızıl renkteki, orak-çekiç desenleri bulunan bir yılanın kafasına vurmak üzeredir. Burada çoğu zaman yılanla özdeşleştirilen komünizmin gizli yapısına karşı, devletin bunu bulmaya ve kanunların gücüyle onu alt etmeye muktedir olduğu anlamını görebiliriz. Resimde Menderes'in elindeki sopanın hemen arkasında ise başında "Demokrasi" yazan bir kadın figürü de bulunmaktadır ve sopa başına isabet etmektedir. Bununla da komünizme karşı mücadele edilirken, demokratik hakların zarar görmemesinin mümkün olmadığına vurgu yapılmaktadır. Bkz. (24 Ağustos 1950). ***Karagöz***, 43(4375). Bahsi geçen kapak resmi için bkz. Ek-9. Bunun yanında *Karagöz* dergisinde, hükümetin komünizmle mücadelesinin olumlu bulunduğuna dair yazılar da yer almıştır. Bkz. (29 Ocak 1951). "Komünistlik Nedir, Biliyor musun?", ***Karagöz***, 2.

Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği tarafından, 1950 yılında basılan Nejdet Sançar'ın *Kızıl Cennet Masalı*kitabı buna ilk örnektir.[896] Sançar bu kitabında, daha çok Doğu Avrupa ülkelerinin yer aldığı komünist rejimli devletlerin içinde bulundukları durumları izah etmiştir. Yine aynı dernek tarafından, aynı yılda Nejdet Sançar'a ait *Komünist Nedir?* kitabı da yayınlanmıştır. Bu eserde, dünyadaki tüm komünist hareketlerin Moskova merkezli olduğundan, tüm komünist partilerin Moskova'dan talimat aldığından ve dolayısıyla tüm komünistlerin vatan haini olarak değerlendirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.[897] Aynı derneğin yayınlarından çıkan bir başka eser ise birçok yazarın bölümler halinde katkı sunduğu *Komünizmin İç Yüzü* adlı kitaptır. Broşürde, dernek tarafından "Komünizm zehrine karşı bir panzehir olmak üzere yayınlandığı"belirtilen bir önsözden sonra İsmail Suphi Soysallıoğlu, "Dünya Milletleri ve Bolşevik Rus Politikası"; Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "İki Çeşit Sosyalizmin Düşünce ve Akideleri"; Zeki Velidi Togan, "Bugünkü Türkistan ve Yakın Mazisi"; Zeki Urazoğlu, "Kızıl Propagandanın Çeşitleri" başlıklarıyla bölümler kaleme almışlardır.[898] Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği tarafından tarihi olmayan ancak yine aynı yılda çıktığı tahmin edilen Hikmet Tanyu Çiviçioğlu'nun *Niçin Komünist Oluyorlar?* adlı bir broşür daha bulunmaktadır. Eserde ekonomik, siyasi, sosyolojik birçok sebepler dolayısıyla insanların neden komünist olabilecekleri tartışılmıştır. Sonunda ise komünizmle mücadele edebilmek için yapılması gerekenler maddeler halinde sıralanmıştır.[899]

DP'nin iktidarının başında tartışılan Nazım Hikmet'in affı meselesi üzerine de kitaplar kaleme alınmıştır. Bununla ilgili olarak 1950 yılında Yaşar Bahadır tarafından çıkarılan *Kuduran Solcu Neşriyat* adlı broşürde, dönemin basınında Nazım Hikmet'in affına yönelik yazı kaleme alanlar eleştirilmiştir.[900] Aynı mesele etrafında 1951 yılında Sami Yavrucuk tarafından *Komünist Nâzım Hikmet'in 185 Himayecisine* adlı bir broşür daha yayınlanmış ve komünist taktiğine kapılan fikir adamlarının gaflet uykusundan uyanmalarına yönelik bir amaç taşıdığı belirtilmiştir.[901]

Komünizmle mücadeleye yönelik 1951 yılında hukukçu Haşim Nahid Erbil tarafından *Komünizmle Mücadele Rehberi* adlı doğrudan bir yayın çıkarılmıştır. Eserde, komünizmin

---

[896] Sançar, N. (1950). ***Kızıl Cennet Masalı***, Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.
[897] Sançar, N. (1950). ***Komünist Nedir?,***Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.
[898] (1950). ***Komünizmin İç Yüzü***, Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.
[899]Tanyu, ***a.g.e.,*** 1958.
[900] Bahadır, Y. (1950). ***Kuduran Solcu Neşriyat***, Ankara: Örnek Matbassı.
[901] Yavrucuk, ***a.g.e.,*** 1951.

ortaya çıkışı, Türkiye'deki komünist faaliyetlerine ait bölümlerin yanı sıra komünizmle mücadele yollarına dair doğrudan önerilerde bulunulmuştur. Sosyal ve ekonomik kalkınmanın yanında hukuki açıdan düzenlemeler yapılması, devlet kurumlarındaki değişiklikler ve istihdamlar, vergi sisteminde düzenlemeler gibi birçok yerel anlamda öneriler getirilmiş, dış politikada yapılması gerekenlere dair de fikrî değerlendirmeler yapılmıştır.[902]Haşim Nahid Erbil'in bir diğer kitabı olan *(Kommünist Beyannamesi)ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi'*nde yine komünizmle mücadelede için öneriler getirilmiştir.[903]

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun 1953 yılında *Komünizm ve Türk Gençliğinin Fikir Terbiyesi* adlı bir kitabı yayınlanmıştır. Kitabında komünizmin ideolojik temellerine, sosyalizm ile arasındaki farklar ve benzerliklerine işaret etmiş, komünizme karşı Türk gençliğinin yapması gerekenlere dair değerlendirmelerde bulunmuştur.[904]

1954 yılında Kurmay Binbaşı olan Hayri Arsoy tarafından komünizmle mücadelenin gerekliliğinden ve bu yönde takip edilecek yollardan bahsettiği *Komünizm Tehlikesi ve Korunma Çareleri* adlı bir kitap yayınlanmıştır.[905] Başka bir asker olan olan Yüzbaşı Nazmi Özoğul tarafından kaleme alınan *Korede Niçin Savaştım? Komünizmin Mezalimi, Korunma Çareleri* adlı bir eser daha yayınlanmıştır. Özoğlu, Kore'de yaşadıklarını ve gözlemlerini paylaştığı kitabının sonunda, komünizmi, komünizmin çalışma taktiklerini değerlendirmiş ve komünizme karşı Türk halkına yönelik olarak kendi bakış açısından uyarılarda bulunmuştur.[906] Yine devlet kadrosundan bir yazar olarak Afyon Emniyet Müdürü Selâhaddin Aydın Alp 1955 yılında *Komünizm ve Rusya, Türkiyede Komunist Hareketleri* adlı bir kitap yayınlamıştır. Komünizmden ve komünizmin Türkiye'deki faaliyetlerinden bahsettiği kitabında komünizmle nasıl mücadele edilmesi gerektiğini maddeler halinde sıralamıştır.[907]

Bu kitapların ve basında çıkan diğer tüm komünizmle mücadeleye yönelik yayınlar, Hükümetin uygulamaya koyduğu komünizmle mücadele siyasetinin, halkın zihnindeki rıza ve ikna boyutu açısından önemli katkılar sunmuştur denilebilir. DP'nin bu mücadelesinde

[902] Erbil, H. N. (1951). ***Komünizmle Mücadele Rehberi***, İstanbul: Sinan Matbaası.
[903]Erbil, ***a.g.e.,*** 1950.
[904] Fındıkoğlu, ***a.g.e.,*** 1953.
[905] Arsoy, ***a.g.e.,*** 1954.
[906] Özoğul, N. (1954). ***Korede Niçin Savaştım? Komünizmin Mezalimi, Korunma Çareleri***, Ankara: Karınca Matbaası.
[907] Alp, ***a.g.e.,*** 1955.

basın alanındaki kontrolü de önemli bir yer tutmuştur. Mevcut dönem koşullarında, kitlelerin bilinçlendirilmesi ya da propagandaya maruz bırakılması özellikle basılı görseller üzerinden sağlanmaktadır. Bu anlamda komünistlerin propaganda unsuru olan bildiriler, broşürler, kitaplar, dergiler, gazeteler sürekli takip altında olmuş ve gerektiğinde önü kesilmiş ya da kapatılmışlardır.

3.3.2. Dinî Alanda Komünizmle Mücadele

Komünizmin din düşmanı bir ideoloji olduğu iddiasından yola çıkılarak, komünizmin yayılma çabasında olduğu ülkelerde dinî etkinin daha da artırılması gerektiği,fikir insanları ve bazı siyasetçiler tarafından savunulmuştur.[908] Dinîn kurumlarda, eğitimde, siyasette daha etkin hale getirilmesinin, komünizmle mücadeleye önemli bir katkısının olacağı düşünülmüştür. Bu anlamda, komünizmle mücadelede din etkisinin Türk siyasetinde ciddi bir biçimde ele alınıp tartışıldığı ilk platform Kasım 1947 tarihindeki CHP'nin 7. Büyük Kurultayı olmuştur.

Kurultayda, iç politika anlamında din ve laiklik konuları tartışılırken, aynı zamanda masonluk ve komünizm tehlikeleri üzerinde de durulmuş ve bunlara karşı acil tedbirler alınması gerektiğine dair görüşler olmuştur. Bu konuda ilk olarak Rize milletvekili Fahri Kurtuluş söz almış, komünizm ile mücadelenin şimdiye kadar ciddi olarak ele alınmadığını, bu konu ile alakalı Meclis'e getireceği kanun teklifinde kendilerine destek olunması gerektiğini belirtmiştir. Kendilerinin Amerika kadar demokrat olmadığını, buna rağmen orada onüç bine yakın kişinin görevden alındığını ve bunların içinde general ve profesörlerin de olduğu bilgisini de paylaşmıştır. Kendi memleketinde de devlet hizmetinde bulunan "sapkınların" gençliğin başından alınmasını istemiştir.[909]

İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, komünizmle mücadele merkezli olmasa da, dinin daha etkin bir hale getirilmesi gerektiği konusunu savunmuştur. Komünizmin

[908] Sovyet Rusya'da elçilik yapmış olan ve "kutsal cephe" stratejisinin en önemli teorisyenlerinden olan Amerikalı diplomat Bullitt, Sovyet yayılmacılığına karşı ortak cephe oluşturmada dinin siyaset alanında kullanılmasını isteyerek *"Tanrı'dan başka efendi tanımayan biz Amerikalılar birleşelim, diğer milletleri bizimle birlikte hareket etmeye zorlayalım. Bu yolda kullanılacak en meşru manevi silah dindir"* demiştir. Bkz. Bullitt, W. C. (1946). ***The Great Globe Itself: A Preface To World Affairs***, New York: Charles Seribner's Sons, 170-171. Bu "komünizme karşı manevi birleşme" fikrinin pratik alanda yansımaları Türkiye'de de gündeme gelmiştir. Buna örnek olarak Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, Amerika'da davet edildiği bir din kongresinde yaptığı konuşmanın haberi *Sebilürreşad* dergisinde yayınlanmıştır. Bkz. (Haziran 1948). "Amerika'da Dünya Din Kongresi", ***Sebilürreşad***, 1(6), 96.

[909] (1947). ***Cumhuriyet Halk Partisi Yedinci Büyük Kurultayı***, (CHP 7. Kurultay). 190. (TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu'ndan alınmıştır. Yer No: 76-1525)

kendisini bir din olarak kabul ettiğini ve bundan dolayı yayılmak istediği her yerde din adamlarını takip ettiğini belirterek eğitim kurumlarında verilecek olan dinî derslerin öneminden bahsetmiştir.[910] Komünizmle mücadeleye dinin etkisi hususunda Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas ise, komünizmin iktisadî bir doktrin olduğunu, bu yüzden mücadelenin de bu yönden yapılması gerektiğini belirtmiştir. Aç olan bir işçinin, din ile tatmin olamayacağını, eşitsizliğin olduğu yerde dinin bir destek olmayacağını belirterek komünistliğe karşı dinin birmücadele aracı olarak kabul edilebileceğini düşünmediğini net bir şekilde dile getirmiştir.[911] Bu yaklaşım İslamcı dergiler tarafından eleştirilmiş, komünizme karşı milliyeti destekleyen ve koruyan en önemli ve kuvvetli unsurun din olabileceği vurgulanmıştır.[912]

Kurultayın devamında Fahri Kurtuluş, başkanlığa sunulmak üzere komünizmle mücadele edecek bir heyetin kurulmasını, devlet kadrolarından gerekli tasfiyelerin gerçekleştirilmesini de içeren beş maddelik bir önerge hazırlamıştır. Ancak önergeye karşılık olarak Konya Milletvekili Ali Rıza Türel, bu önergenin burada okunmasının bile doğru olmadığını dile getirerek bu önergenin kabul edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.[913] Bu itiraz komünizmle mücadeleye karşı bir tavır olmaktan çok, içerdiği sert önlemler nedeniyle yanlış bir strateji olduğunu düşünmesi sebebiyle olmalıdır.

Çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte, özellikle de DP'nin kuruluşu ile İslamcı yayın çizgisine sahip dergilerin sayısının hızla arttığı görülmektedir.[914] Bu dergilerde, komünizmle mücadele ile ilgili birçok yazı kaleme alınmıştır. Yazıların bir çoğunda, bu mücadelede dinin önemi sürekli ön planda tutulmuştur.[915] Yine bu dönemde komünizmle

---

[910] ***CHP 7. Kurultay***, 458.
[911] ***CHP 7. Kurultay,*** 459-460.
[912] (9 Ocak 1948). "Koministlikle Mücadele", ***Selâmet***, 2(34), 3.
[913] ***CHP 7. Kurultay,*** 397, 513.
[914] Bu dergilerin birçoğu 1947 yılında yayın hayatına başlamışlardır: *Serdengeçti* (1947-1962), *Sebilürreşad* (1948-1966), *Doğan Güneş* (1947-1948), *Doğru Yol* (1947-1948), *Ehli Sünnet* (1947-1953), *İrşad* (1947), *Hakikat Yolu* (1947-1949), *Hakka Doğru* (1947-1960), *İslâmiyet* (1948-1960), *İslam Dünyası* (1947), *Müslüman Sesi* (1948-1985), Selâmet (1947-1949).
[915] Bu dergilerde konu ile ilgili çıkan yazılar için bkz. Saruhan, H. (Temmuz 1948). "Komunizme Karşı Duracak Ancak İslamiyet Kalesidir", ***Sebilürreşad***, 1(9), 142.; Şenkon, H. (Mart 1949). "Kızıl Tehlikeye Karşı Din ve Ahlak Cephesi", ***Sebilürreşad***, 2(34), 139.; (Eylül 1949). "Komünizme Karşı Dünyada En Büyük Set, Müslümanlık", ***Sebilürreşad***, 3(59), 140.; (14 Ağustos 1949). "Komünizmle Mücadele", ***Müslüman Sesi,*** 1(14), 16.; (6 Nisan 1949). "Din Kuvveti İnkâr Edilemez", ***Selâmet***, 4(81), 3, 15.; (Mayıs 1948). "Din Düşmanı Komünizmle Mücadele İçin Ma'nevi Enerji Lazım", ***Sebilürreşad***, 1(2), 29.; (Haziran 1948). Yörükân, Y. Z. "Din Aleyhtarlığı Komunizm Yoludur", ***Sebilürreşad***, 1(6), 89. DP'nin kurulmasından önce yayın hayatına başlamış olan İslamcı dergiler de bu dönemde komünizmle mücadelede dinin etkisine dair yazılar kaleme almışlardır. Bkz. (Ekim 1947,. "Komünizm Âfetine Karşı Din", ***İslâm-Türk Ansiklopedisi Muhitülmaarif Mecmuası,*** 2(82), 3-12.; Togay, M. F. (23 Mayıs 1947). "Kızıl Tehlikeye Karşı Müttefikimiz", ***Büyük Doğu***, 2(64). 9.

mücadelede dinin rolü ile ilgili olarak Ticanî tarikatının lideri olarak bilinen Kemal Pilavoğlu'nun *Komünizme Hücum* adlı kitabı önemlidir. Pilavoğlu, eserin önsözünde dünyayı bir veba gibi sarıp tahrip eden komünizme karşı uyanık olunması gerektiğini çünkü komünistliğin dini ve milli kültürün en büyük düşmanı olduğunu, komünizmle mücadelenin milli olduğu kadar da dini ve insani bir borç olduğundan bahsetmiştir. Bunun için komünizmle iyi mücadele etmenin yolunun onu iyi anlamak olacağını ifade etmiştir. Kitabının sonuna da, "Komünizm ve Din Hakında Bilinmesi Lazım Gelen 100 Şey" adıyla Amerika'da yayınlanan bir broşürün tercümesini eklemiştir.[916] Bunun yanı sıra bu dönemde İslamiyet ile sosyalizmin benzerliği ve uyumu konusunda Faik Bercavi'nin *İslâmda Sosyalizm* kitabı gibi eserler de kaleme alınmıştır. Kitapta, sosyalistliğin ana prensiplerinde, din aleyhtarhğı veya dinsizlik gibi bir konunun olmadığı, bir insanın her hangi bir dine bağlanmış bulunmasının sosyalist olmasına hiç bir bakımdan engel oluşturmadığı yazılmıştır. Din karşıtı bir görüntü veren sosyalizmin doğrudan doğruya dine değil, daha çok hâkim sınıfların dini, halk kitleleri aleyhine bir istismar vasıtası olarak kullanmasına karşı olduğunu belirtir. Özetle eser, İslamiyet'in ilk dönemlerinden yapılan anlatı ve örneklerle, İslâmiyet'in güttüğü ve varmak istediği insani amaçlarla sosyalizmin iddiaları arasında hemen hemen tam bir benzerlik bulunduğu sonucuna varmıştır.[917]

DP dönemi ile birlikte, dinin komünizmle mücadelede çok etkili bir unsur olduğu görüşü daha yüksek tonda siyaset ve fikir dünyasında dillendirilmeye başlanmıştır. Bu dönem İslamcı fikir dünyasında, uluslararası boyutta bir tehlike olarak dillendirilen komünizmin karşısına farklı din ya da inançlardan oluşan bir maneviyat cephesi kurulması düşüncesinin benimsendiği görülmektedir.[918]

DP, iktidar olduktan sonra yaptığı ilk grup toplantısında komünizmle mücadele konusunu da ele almış ve bu konuda Ankara milletvekili Sadri Maksudi Arsal, "aşırı solculuk" gibi genel tabirler yerine, ekonomik bir doktrin olmaktan daha çok mezhepsel bir ideoloji olan "komünizm" tabirinin tercih edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır.[919] Sonrasında Balıkesir milletvekili Ali Fahri İşeri, din konusu üzerinde daha çok durulması gerekliliğini belirterek, dininkomünizmden daha tehlikeli olduğunu iddia eden geçmiş iktidarın aksine komünizme karşı en büyük silâhın din olduğunu söylemiştir. Tüm dünyanın bu eğilimde

---

[916] Pilavoğlu, ***a.g.e.,*** 1949, 1, 65-104.
[917] Bercâvi, F. (1946). ***İslâmda Sosyalizm***, İstanbul: Işık Basımevi, 48-51.
[918] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 321.
[919] (28 Mayıs 1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. D, Gi. 4, 16.

olduğunu, kendilerinin de buna daha fazla önem vermeleri gerektiğinin altını çizerek, karşılarına çıkan tehlikeyi ancak bu şekilde önleyebileceklerini kaydetmiştir.[920] Ankara milletvekili Ömer Bilen de bu konudan bahsederek, komünizme karşı din eğitiminin mecburi olmasını isteyerek dini bilgilerin öğretilmesini istemiştir. Aksi halde komünizm denilen büyük tehlikenin hareket kabiliyetinin çok rahat olacağını, buna karşı duracak en büyük etkenin ise din olacağını belirtmiştir.[921]

DP milletvekilleri, komünizme karşı din faktörünün önemine dair TBMM kürsüsünden de görüşlerini dillendirmişlerdir. Erzurum milletvekili Bahadır Dülger, dindar bir halkın, derin bir tarihî şuuru ile komünistlerin karşısına en büyük bir engel halinde duracağını söyleyerek aşırı sağ hareketleri önlemekte vatandaşı hakiki din bilgisi ile donatmanın olumlu bir netice vereceğine inandığını belirtmiştir. Donanımlı din adamı yetiştirmenin komünizmle mücadeleye de olumlu katkılar vereceğini ve böylelikle komünist yalanlarının halkın gözü önüne serilebileceğini ifade etmiştir.[922] Tokat milletvekili Ahmet Gürkan, "kızıl ideoloji" olarak tabir ettiği komünizmle mücadele edebilmek için materyalist esaslar kadar maneviyata da dayanmaya mecbur olunduğunu ve bunun için de kültür müesseselerine manevi bakımdan önem verilmesi ve onlara bu anlamda görevler verilmesi lazım geldiğini dile getirmiştir. Amerika dahil yeni dünya devletlerinin komünizmle mücadele etmek için ele aldıkları en önemli unsurun din meselesi olduğunu söylemiştir. Bu çerçevede MEB'in okullarda sadece dördüncü ve beşinci sınıflarda din dersi eğitimi verdiğini, imkânı olmayan okullarda da din dersinin uygulanmasını istediğini belirtmiştir.[923] Kocaeli milletvekili Yeredoğ Kişioğlu ise batıl inanışların ve hurafelerin dine karışmasıyla birlikte komünizmin de bu yolla dinin içine sokulabileceğine dikkat çekmiştir. Komünizmin "*ekinler arasına benim de yaprağım sizinkilere benzer diyerek girdikten sonra alttan alta onların köküne gıda ve yer bırakmayarak yalnız kendisini yaşatan ayrık otu gibi*" olduğunu söyleyerek dinî anlamda alınacak tedbirlerin önemli olduğunu vurgulamıştır.[924]Yani Kişioğlu, ideolojik anlamda farklı olan yapıların pratikte birbirlerini kullanarak, birbirlerinden yararlanabileceklerini dolayısı ile birini bastırmak için diğerini desteklemenin de zararlı olabileceğini ima etmiştir.[925] Afyon milletvekili Bekir Oynağanlı, uzun yıllar dinden ve diyanetten mahrum kalan halkın çeşitli fenalıklarla

[920] (28 Mayıs 1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. A, Gi. 18, 83.
[921] (28 Mayıs 1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. B, Gi. 46, 223.
[922] (22.12.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 3, B. 22, 284-285.
[923] (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 428-429.
[924] (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 433.
[925] Özdemir, Şendil, ***a.g.m.,*** 2016, 357.

karşılaştığını söylemiş, buna örnek olarak da memleketin farklı yerlerinde komünistlerin türediğini ve komünizm propagandaları yapıldığını, hâlbuki dinin bu gibi şeylere asla müsait olmadığını belirtmiştir. Dinin ihya edildiği zaman, komünizm gibi birçok problemin kendiliğinden önleneceğini ifade etmiştir.[926] Antalya milletvekili Burhanettin Onat, din meselesine tüm dünyanın önemle yaklaştığının altını çizerek bu konuda İngiliz tarihçi Toynbee'nin, komünizmle mücadelede İslam dininin tek ve asıl kurtarıcı olacağı ile ilgili yaklaşımlarının çok kıymetli oluşundan bahsetmiştir.[927] Dinin öneminden bahisle *"komünizm bir zehirse bunun panzehiri dindir, komünizm bir mikropsa onun serumu, aşısı yine dindir"* diyerek yapılması gerekenin din eğitiminin ilkokullarda verilmesinin yanı sıra donanımlı din adamları yetiştirmek olduğunu söylemiştir.[928] Onat tam dört yıl sonra Meclis kürsüsünden bu sözleri teyit eder şekilde "*eğer komünizm bir yıldırımsa bunun paratoneri müslümanlıktır, bir taun/vebaise, bunun serumu, bunun aşısı Müslümanlıktır; bir zehir ise, bunun panzehiri Müslümanlıktır"* diyerek tekrar dile getirmiştir.[929] Balıkesir milletvekili Ali Fahri İşeri de, milletin geleneksel bir din anlayışına sahip olduğundan, ibadet olarak dini yaşamamasından dolayı ülkede komünistlerin olduğunu ve bunların dinsizlik neticesinde bir ilahî ceza olarak yaşandığını iddia etmiştir.[930]

Burdur milletvekili Mehmet Özbey, okullarda din derslerinin mecburi hale getirilmesi, din derslerinin dördüncü, beşinci sınıflarda değil üçüncü sınıflarda başlaması gerektiğini söyleyerek Allah korkusu olmayan bir insanın komünist olabileceğini ve Batıdaki Türk öğrencilerinin komünist olduklarını duyduklarını belirtmiştir. Buna karşılık alınacak

---

[926] (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 435.

[927] Onat bu konudaki iddiasını şu şekilde anlatmıştır: "*İki sene kadar evvel İngiliz tarihçisi Toynbee gelmişti. Burada konferanslar verdi. Dünyanın bugün içinde bulunduğu felâketi mevzuubahis ederken bundan kurtulmanın tek çaresi insanların dinlerine tekrar avdet etmeleriyle mümkündür dedi. Ve din olarak hiristiyan dininden ve bundan daha mütekâmil ve daha modern bir dinin müslümanlık olduğunu söyledi. Arkadaşlar, Toynbe yalnız tarihleri kaydetmekle kalmamış. Tarihin felsefesini de yazmış bir adamdır. Sonracihanşümul Belçikalı bir din ve sosyoloji âlimi ki, Amerika üniversitelerinde fahrî profesördür. Bizim bâzı gazetelerimizde de tercümesi intişar eden bir makalesinde dünyayı diyor komünizm cereyanından, komünizm belâsından kurtarmak için ancak müslümanlık esaslarını ele almak icabeder, tek çaresi budur. Bunu söyliyen, yazan, adam koyu bir katoliktir. Ve gerçekten büyük, bu asrın, bu devrin en büyük din âlimlerindendir. Bakmayın diyor; Şark inhitata uğramıştır. Şark diyor; inandığına mübalâğa ile bağlanır. Ve Şarkın fakir halkının birtakım din adamı kisvesine bürünmüş, muhteris insanlar iğfal etmişlerdir, bu vaziyete düşürmüşlerdir. Yoksa en küçük, basit müslüman bir Afrika köyüne gidiniz; orada mutlak bir adalet ruhunun hâkim olduğunu görürsünüz. Uzun uzun incelemeye lüzum yok arkadaşlar. Bir generalle bir nefer bir safta namaz kılar. Müslüman indinde âmirle,hizmetkârın farkı yoktur. Demek ki, hakiki demokrasi ondadır, adalet ruhu ondadır, ahlâk, temizlik, sıhhat ondadır."* Bkz. (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 445.

[928] (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 446-447.

[929] (21.02.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 5, B. 45, 433.

[930] (22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48, 449.

tedbirlerin çok acı ve temelden olması gerektiğini ifade etmiştir.[931] Afyon milletvekili Gazi Yiğitbaş, dinî hiçbir değeri tanımayan komünizm tehlikesi karşısında maneviyat kalesinin her bakımdan güçlendirilerek takviye edilmesi zorunluluğuna işaret ederek din adamı yetiştirecek kurumların kurulması meselesinin bir an önce hayata geçirilmesi gerektiği temennisini dile getirmiştir.[932] Ordu milletvekili Hamdi Şarlan ise, dünyayı ikiye ayıran komünizmin, din ve dindar ile bağdaşmasının imkânsız ve ihtimal dışı olduğunu belirterek komünizm afetinden toplumu koruyan manevi silahın din olduğunu ifade etmiştir.[933] Isparta milletvekili Said Bilgiç, dinin komünizme karşı önemine dair Meclis kürsüsünden ifade ettiği sözlerini daha sonra, *Komünizme Karşı Din* adıyla kitaplaştırılmıştır. Burada dinin öneminden bahsederek *"Komünizmin asıl düşmanı mabettir. Bir memlekette din düşmanlığı yapan bir politika adı ve sanı ne olursa olsun komünizmin öncülüğünü yapmış olur"* diyerek, din karşıtlığının komünizmin etkisini artırmaya yardımcı olacağından bahsetmiştir.[934]

Bu dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aktif bir biçimde hükümetin komünizmle mücadele politikalarına destek olduğu da görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki bir basın toplantısında komünizm aleyhinde yaptığı konuşmasında: *"...Komünistliği, ideolojisini ve ne şekilde olursa olsun, bütün tatbikatını İslâmiyet kat'iyetle reddeder. Komünistliğe karşı gelebilecek en kudretli silah, iman ve ruh kuvvetidir. Hakikî bir müminin komünistlik fikirleriyle ve icraatiyle bağdaşabilmesine imkân yoktur"* şeklinde açıklama yaparak, İslamiyet ile komünizmin karşıtlığına vurgu yapmıştır. Akseki, komünizme karşı farkındalığı artırabilmek için ellerindeki tüm araçları kullandıklarını ve okullarda din eğitimi ile ilgili gelişmelere büyük önem verdiklerini de sözlerine eklemiştir.[935] Diyanet İşleri Başkanlığı, Hükümetin komünizmle mücadele programı çerçevesinde vaizler de görevlendirmiştir. Buna göre Diyanet İşleri Başkanlığı müfettiş vaizlerinden Mehmed İrşadi, Hacı Bayram Veli Cami'nde bir vaaz vermiştir. Yaklaşık iki bin kişiden oluşan cemaatin büyük bir kısmının Hukuk, Mülkiye, Dil-Tarih ve Harp Okulu öğrencilerinin oluşturduğu vaazda İrşadi, gençleri komünizmle mücadeleye

---

[931] (13.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 2, B. 5, 65.
[932] (23.02.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 13, B. 45, 606.
[933] (19.02.1953). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 20, B. 47, 526.
[934] Bilgiç, S. (1960). ***Komünizme Karşı Din***, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
[935] (26 Ağustos 1950). "Komünistliğe Karşı En Kudretli Silah İman ve Ruh Kuvvetidir", ***Milliyet***, 2.; Ahmad, F. ve B. T. (1976). ***Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971***, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 74.

davet ederek, insanları komünizm illetinden ancak İslamiyet'in kurtaracağını anlatmıştır.[936] Bu vaaz sonunda dinleyici gençler komünizmle mücadele uğrunda bir söz vermeye davet edilerek, "*misullu (benzeri) fikirlerle hayatımın sonuna kadar mücadeleye ahdediyorum*" şeklinde yemin ettirilmiştir. Cumhurbaşkanı Bayar ve bazı çevreler, bu şekildeki bir heyecan durumunun fazla aşırı bulduklarını belirtmişlerdir.[937]

Komünizmle mücadelede dinin önemine dair çıkan yazılarda çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ali Fuat Başgil, komünizmin en büyük düşmanı olarak demokrasinin gösterilmesinin yanlış olduğunu, komünizmin asıl düşmanının "mabet" olduğunu belirtmiştir. Dinî maneviyatın güçlü olduğu yerlerde komünizmin yayılmasına imkânolmadığını bu yüzden öncelikli hedefinde daima dini yapılar ve kişiler olduğunu vurgulayarak din düşmanlığının da bu sebepten komünizme alan açmak demek olduğunu ifade etmiştir:[938]

Dönemin yazarlarından, sosyolog, Nusret Köymen ise, büyük bir toplumsal hastalık olarak değerlendirdiği komünizme karşı mücadelede dine önem verilmesi gerekliliğinden bahsederek komünizmin dinsiz olduğunu, komünistlerin amacının dinleri birbirleri aleyhine kışkırtmak olduğunu yazmıştır. Köymen'e göre, bu tuzağa düşmeyi önlemek için bilim zihniyeti ile çatışmadan ve taassuba yol açmadan yapılacak bir din eğitimi, maneviyatın temelini oluşturacaktır. Bu fikirlerini 1957 yılında katıldığı NATO din adamları konferansında da dile getirdiğini hatırlatmıştır.[939]Din eğitimi ile ilgili çıkan başka bir yazıda ise, komünist ülkelerin öteden beri en korktuğu kuvvet olan dine karşı tahriplerini artırmak için büyük bir çaba gösterdikleri, büyük masraflara giriştiklerini belirtilerek komünizm gibi ideolojilere karşı en etkili önlem alarak ihmal edilmiş olan din kurumlarının ve din eğitiminin yeniden ele alınarak değerlendirilmesi gerekliliğinden bahsedilmiştir.[940]

---

[936] Nal, S. (2005). "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", ***AÜSBF Dergisi***, 60 (3), 161-162. Vatan gazetesindeki aynı haberde ise dinleyici sayısı üç bine yakın olarak verilmiştir. Bkz. (7 Temmuz 1952). "Komünizmle Mücadele Mevzuunda Vaiz Verildi", ***Vatan***, 2.

[937] *"Yayın birçok çevrede dehşet uyandırdı. Bunların arasında DP'li olanlar da vardı. Fakat Celâl Bayar o görüşle değildi. Aksine, böyle eleştirileri yapanlar asıl zararlılardı. Cumhurbaşkanı o sonbahar Meclisi açış nutkunda şöyle diyordu: "Şahsi ihtiras veyahut bir siyaset taktiğiyle güya inkılaplar tehlikede imiş gibi göstererek imtiyazlı bekçiler sıfatını takınanlar gerilik temayülleri ile hareket edenler kadar zararlıdırlar."* Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1991a, 200.

[938] Başgil, A. F. (1 Mayıs 1959). "Dine Hücum Edenler Kime Hizmet Ediyorlar?", ***Türk Düşüncesi***, 10(56-5), 5.

[939] Köymen, N. (1 Nisan 1959). "Komünizm ve Sosyalizmle Niçin Mücadele Ediyorum?", ***Türk Düşüncesi***, 10(55-4), 21.

[940] Balkanlı, K. (Ağustos 1957). "Nasıl Bir Din Öğretimine Muhtacız", ***İslam Mecmuası***, 1(12), 6-7.

Komünizmle Müslümanlık arasındaki karşıtlığı göstermek ve aralarında bir bağlantının olamayacağını göstermek üzere yapılan çalışmalar olmuştur. Bunlardan birisi de Büyük Sovyet Ansiklopedisi'nin "İslam" maddesinin Türkçeye tercüme edilerek yayınlanması olmuştur. Böylece, Sovyetler Birliği ile Komünist Partisi'nin bu konudaki resmi görüşleri ortaya konulmak istenmiştir.[941]

Komünizmin din karşıtı söylemi ve algısı sebebiyle, komünizmle mücadelede dinin etkisi, DP döneminde oldukça tartışılan ve önerilen unsurlardan biri olmuştur. Bu önerilerin altında yatan bir diğer sebep de, CHP iktidarı döneminde dinî kurumların ve din eğitiminin ihmal edildiği iddiası olmuştur. Bu durumun komünizmin yayılmasına hizmet eder bir durum oluşturduğu dillendirilmiştir.[942] DP Hükümeti, gerek MEB ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumları vasıtasıyla, gerek basın alanında ortaya çıkan İslamcı dergilerdeki yazılar ile dinin komünizmle mücadelede etkin bir şekilde kullanılmasına gayret etmiştir.

3.3.3. Propaganda Alanında Komünizmle Mücadele

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak kitlelerin belirli bir ideoloji ya da bilince yönelik algılarla işlenmesi faaliyetleri de artmıştır. Kamuoyunun oluşturulmasını sağlamaya yönelik tüm bu faaliyetler propaganda olarak adlandırılmaktadır. Propaganda, kamuoyunu etkilemek için gerçek, yarı gerçek veya doğru olmayan bilgileri simgeler aracılığı ile bireylerin düşünce kalıplarını etkileme yönünde yapılan tüm sistemli gayretlerdir.[943] Kısaca propaganda, çeşitli iletişim araçlarından yararlanarak, belirli ideolojilerin sistematik bir biçimde yayılmasını sağlamak ve bireyleri bu düşünce sistemlerinin etrafında toplama faaliyetleridir.[944] Latincede yaymak ve tohum ekmek anlamlarında kullanılan propaganda, bir fikrin yayılması, bir ideolojik söylemin kitlesel zihinlere ekilmesi işlemidir. Bu anlamıyla propagandanın amacı kitlelerin propaganda yapan ideoloji tarafından fethedilmesi faaliyetidir.[945]

---

[941] Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Esenkova, E. (1 Şubat 1957). "Komünizmin İslamiyet Hakkında Görüşü", ***Türk Düşüncesi,*** (3-36), 6-12.

[942] Bu konuda bir örnek düşünce olarak bkz. Şenkon, H. (17 Ekim 1948). "20 Küsür Sene Süren Komünizm Umdeleri Milletin Manevi Bünyesini Yıktı; Ne Din Bıraktı, Ne Ahlâk!", ***Sebilürreşad***, 1(17), 264-265.

[943] Bektaş, A. (2013). ***Kamuoyu, İletişimve Demokrasi***. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 144.

[944] Bülbül, A. R. (2004). ***Halkla İlişkiler***, Ankara: Nobel Yayınevi, 87.

[945] Jowett, G. S., Victoria O'Donnel, V. (2012). ***Propaganda and Persuasion***, USA: Sage Publications, 2.

İdeolojik olarak komünizm de propaganda unsurundan faydalanmış ve bunu etkin bir şekilde kullanma gayreti içerisinde olmuştur. Dolayısıyla her bir komünist partisi üyesi doğal olarak propaganda yapma görevinide üstlenmiş olmaktadır. Türkiye'de komünist tutuklamalarının ve komünizme dair suçların takibinde propaganda unsuru ilk sıralarda yer almıştır. Devamlı propaganda yapmak, ısrarla aynı fikrin aşılanması eylemi, zihinlerin önce kanıksaması sonra benimsemesinde önemli bir rol oynadığından, komünist ideolojinin bu alanı değerlendirmemesi imkânsız olmuştur.[946]

Çok partili hayata geçiş sürecinde iç politika ekseninde ve uluslararası anlamda Türkiye'nin yönelimi hakkında yapılan komünist propagandanın içeriği DP dönemi ile birlikte değişmiştir. Artık Türkiye'nin Batı siyaseti çizgisinde hareket etmesinin netliğine paralel olarak, komünist propagandasının ana vurgusu, halkın bir sömürü düzenine getirildiği ve bundan kurtulmanın yolunun Amerikan karşıtlığının artırılması gerektiği olmuştur.[947] Ancak komünist propagandanın işçilerden daha çok toplumdaki aydınlar ve yazarlara yönelik yapıldığı görülmüştür.[948] Peyami Safa, aydın ve yazarlar üzerinde yapılan propagandanın etkili olduğunu zira bu kesimde sıkça komünizmle mücadelenin polisiye tedbirlerden daha çok fikrî ve ekonomik alanlarda yapılması tartışmalarının yaşandığını belirtmiştir. Dönemin bu konuda en çok yazanlarından biri olarak Safa, komünizmle savaşın akademik bir tartışmadan ibaret olamayacağını, komünist ajanlarıyla bir savaş olduğunu vurgulamış ve bu tarz propagandaların komünistlerin sistematik taktiklerinden biri olduğunu belirtmiştir.[949]

Aynı şekilde komünizmle mücadelede siyaset, kolluk kuvvetleri, basın ve sivil toplum örgütleri de propaganda unsurunu karşı oldukları ideolojiye karşı kullanmışlardır. DP döneminde basında, komünizm propagandası yapmaktan tutuklananlarla ilgili çok sayıda haber çıkmıştır.[950] Haber içeriklerinde ve metinlerinde birbirine benzer birçok unsur yer

---

[946] EGM, ***a.g.e.,*** ty., 36. Siyasi ve iktisadi propaganda yapmak, komünist yayınlarının başlıca özelliklerinden birisidir. Bkz. Buzek, A. (1966). ***Komünist Basın Nasıl Çalışır***, Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası, 5.

[947] Laqueur, ***a.g.e.,*** 1961, 215.

[948] Raporlarda bu duruma sebep olarak işçilerin eğitim düzeylerinin düşüklüğü, siyasi bilinçsizlikleri ve güçlü milliyetçi yaklaşımları gösterilmiştir. Ayrıca komünist tutuklamalarındaki profillerin eğitim seviyelerinin genel anlamda yüksek olmasının da buna işaret ettiği belirtilmiştir. Bkz. TNA. FO 424/291. 1951.

[949] Safa, P. (1979). "Aldatıcı Propaganda", ***Sosyalizm Marksizm Komünizm***, İstanbul: Ötüken Yayınevi, 97-98.

[950] (26 Temmuz 1951). "Bir Komünist Taslağı Yakalandı", ***Milliyet***, 2.; (27 Nisan 1951). "Komünizm Propagandası Yapan İki Kişi Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 2.; (17 Nisan 1953). "Komünizm Propagandası Yapan Bir Şoför Yakalandı", ***Milliyet***, 2.; (27 Mayıs 1952). "Gaziantebde Komünizm Propagandası Yapanlar Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 3.; (27 Eylül 1951). "Komünizm Propagandası Yapan Biri Yakalandı", ***Milliyet***, 2.;

alırken, birbirinden ilginç propaganda örneklerine de rastlanmıştır. 1952 yılındaki bir haberde, bir nalbant ustasının iki gençle birlikte komünizm propagandası yapmaktan tutuklandıklarını ve mahkûm oldukları yazılmıştır. Habere göre "anormal ve serseri" biri olan nalbant, "Yoldaş Partisi" adında bir örgüt kurmuş ve bu iki gençle bir tüzük hazırlamak istemiştir. Ankara'ya giderek hükümeti devirme niyetinde olan nalbant, kurmayı düşündüğü milis kuvvetleri için bir forma bile tasarlamıştır. Nalbant bu iki gence, partiye getirecekleri her on üye için bir yıldız vereceğini söylemiştir. Gençler mahkemede nalbantın kendilerini tehdit ettiğini ve korkularından kimseye birşey söylemediklerini belirtmişlerdir.[951]

Komünist propagandası ile ilgili başka ilginç bir haber de kırmızı çamurdan Atatürk'ün bir büstünü yapan öğretmenle ilgilidir. Habere göre Şile civarındaki köylerde öğretmenlik yapan birisi, komünizm propagandası yapmasının yanı sıra, bir sabah köy çocuklarını okul bahçesinde toplayıp kendi yaptığı Atatürk büstünü de göstermiştir. Bunun üzerine ihbarla yakalanan öğretmene, büstün yapımında neden kırmızı çamur kullandığı sorulduğunda, kötü bir niyeti olmadığını belirterek alçı ve benzeri bir toprak bulamadığından bu kırmızı toprağı seçtiğini ifade etmiştir. Neticede öğretmene, bir sene hapis ve dört ay sürgün cezası verilmiştir.[952] Burada çamurun renginden yola çıkılarak "kızıl ideolojiye" dair bir propaganda yapıldığı düşüncesinden hareket edilmiştir.

Basında komünizm propagandası yapmakla ilgili çıkan haberler genellikle kahvehanelerde,[953] okullarda,[954] işyerlerinde,[955] öğretmen olarak,[956] işçi olarak,[957] broşür

---

(31 Mayıs 1950). "Bursada Bir Komünist Taslağı Tutuldu", ***Milliyet***, 5.; (10 Ocak 1957). "Komünizm Propagandası Yapan Birisi Mahkûm Oldu", ***Milliyet***, 2.

[951] (11 Mart 1952). "Dün 3 Kızıl Tahrikçi Yakalandı", ***Milliyet***, 1, 7.

[952] (8 Haziran 1952). "Komünist Öğretmen Mahkûm Oldu", ***Milliyet***, 1, 7.; (8 Haziran 1952). "Bir Kızıl Öğretmen Boluya Sürüldü", ***Akşam***, 1-2.

[953] (1 Mayıs 1953). "Komünist Taslağı", ***Milliyet***, 2.; (13 Aralık 1952). "Üç Komünist Taslağı Yakalandı", ***Milliyet***, 3.; (15 Mart 1951). "Bir Komünizm Propagandacısı Daha Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 2.; (17 Şubat 1951). "Ödemiş'te Yakalanan Komünist", ***Milliyet***, 1.; (22 Ekim 1952). "İki Komünist Propagandacısı Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 2.

[954] (3 Mayıs 1952). "Komünizm Propagandası Yapan Öğrenciler", ***Cumhuriyet***, 2.; (2 Mayıs 1952). "Konservatuarda Komünizm", ***Akşam***, 1-2.; (8 Temmuz 1950). "Komünist Propagandası Yapan Bir Talebe", ***Milliyet***, 2.; (25 Ocak 1952). "Denizli Lisesinde Kızıl Propagandalar", ***Milliyet***, 7.; (9 Ocak 1951). "Komünistlik İddiasıyla Aydın Ticaret Lisesi Müdürü Tevkif Edildi", ***Kudret***, 1.; (11 Temmuz 1950). "Komünistlik Propagandası Yapmaktan Sanık Bir Talebe Tevkif Edildi", ***Cumhuriyet***, 2.; (11 Temmuz 1950). "Komünizm Propagandası Yapan Bir Genç Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 2.; (2 Mayıs 1954). "Komünizm Propagandası Yapan İki Ecnebi Talebe Hudut Dışı Ediliyor", ***Milliyet***, 1.

[955] Muhallebici dükkanında yapılan propaganda haberi için bkz. (15 Mart 1951). "Komünizm Propagandası Yaparken Yakalandı", ***Milliyet***, 4.; Bir lokantada yapılan propaganda haberi için bkz. (16 Ocak 1952). "Komünizm Propagandası Yapan Biri Yakalandı", ***Milliyet***, 2.; Bir berber dükkanında yapılan propaganda haberi için bkz. (13 Temmuz 1952). "Komünist Propagandası Yapan Ermenin Tevkifi", ***Akşam***, 3.

dağıtarak,[958] yayınlar aracılığı ile[959] propaganda yapanlar olarak kategorilendirilebilir. Haberlerde düşük profildeki kimselerin,[960] göçmenlerin[961] veya yabancı uyruklu kişilerin[962] yaptıkları komünizm propagandası haberlerine de oldukça yer verilmiştir. Bunun yanı sıra çok nadir de olsa, komünist propagandası yaptığına dair iftiraya uğrayanlar da haberleştirilmişlerdir.[963]

Hamamda tellak olarak çalışan Ermeni asıllı bir kadına dair *Milliyet* gazetesinde çıkan iki haber ilginçtir. Zira Aralık 1950'de çıkan haberde komünist propaganda yapma suçundan tutuklanıp cezaevine gönderilen kadın,[964] aynı suçla ve aynı şekilde Mart 1951 tarihindeki haberde tekrar adliyeye sevkedilmiştir.[965] Bu durum komünizm propagandası ile ilgili birçok haberin yanı sıra, gündemdeki sıcaklığını koruması açısından bir komünizm propagandacısı haberi olarak arşivden sunulan bir haber servisi olarak da değerlendirilebilir.

DP döneminde komünizm propagandası yapılmamasına yönelik mücadeleye dair olaylardan birisi, Ağustos 1951'de İzmir'de düzenlenen bir fuar etkinliğinde,[966]

---

956 (12 Şubat 1951). "Komünistlik Propagandası Yapan Bir Öğretmen Yakalandı", ***Milliyet***, 2.; (13 Ağustos 1953). "Komünist Propagandası Yaparken Yakalanan Gezici Başöğretmen", ***Cumhuriyet***, 3.; (14 Ağustos 1954). "Bir Komünist Taslağı Linç Ediliyordu", ***Cumhuriyet***, 1.; (15 Şubat 1951). "Komünist Başöğretmen", ***Milliyet***, 1, 5.; (24 Mart 1952). "Komünistlik Propagandası Yapan Bir Öğretmen Tevkif Edildi", ***Kudret***, 1.; (25 Şubat 1952). "Bir Öğretmen Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 5.; (26 Kasım 1952). "Komünizm Propagandası Yapan Bir Öğretmen", ***Cumhuriyet***, 3.

957 (2 Temmuz 1955). "Bir İşçi Komünizm Propagandası Yaparken Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 3.; (8 Kasım 1951). "Afyon'da Komünist Propagandası Yapan Şef", ***Kudret***, 1, 4.; (12 Ağustos 1952). "Ankara'da Bir Kızıl Tahrikçi Yakalandı", ***Milliyet***, 1.; (26 Şubat 1955). "Komünizm Propagandası Yapan 21 İşçi Adliyede", ***Milliyet***, 2.

958 (4 Ocak 1953). "Memleketimize Sokulmak İstenen Kızıl Risaleler", ***Milliyet***, 1.; (14 Mart 1952). "İzmir'de Basılan Matbaa", ***Milliyet***, 1, 7.; (21 Haziran 1950). "Yeni Bir Komünizm Propagandası", ***Milliyet***, , 1.

959 (5 Ağustos 1950). "Kızılların Yaptığı Neşriyat", ***Milliyet***, 1, 5.; (1 Ekim 1952). "Komünizm Propagandası Yapan 4 kişi Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 2.; (13 Ocak 1951). "Komünizm Propagandası Yapanların Duruşması", ***Milliyet***, 2.

960 (12 Mart 1951). "Komünist Tahrikçiliği Yapan Eroinci", ***Milliyet***, 5.

961 (12 Mart 1953). "Bir Komünist Taslağı Yakalandı", ***Milliyet***, 7.; (16 Şubat 1951). "İzmir'de Bir Komünist Yakalandı", ***Milliyet***, 1.; (16 Nisan 1955). "Komünizm Propagandası Yapan Bir Terzi Yakalandı", ***Milliyet***, 2.

962 (16 Eylül 1951). "Komünistlik Propagandası Yapan Birisi Yakalandı", ***Cumhuriyet***, 3.; (19 Aralık 1950). "Kırklarelinde Bir Komünist Yakalandı", ***Milliyet***, 5.

963 İzmir'de komünistlik propagandası yaptığı iddiası asılsız çıkan bir öğretmen, kendisine iftira atan müdürüne açtığı dava ile ilgili haber için bkz. (18 Mart 1955). "İzmir'de Komünistlik Suçu İsnad Edilen Bir Öğretmen", ***Cumhuriyet***, 7.

964 (28 Aralık 1950). "Komünist Propagandası Yapan Bir Tellak Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 2.

965 23 Mart 1951). "Komünizm Tahrikçisi Tellak Kadın", ***Milliyet***, 1-2.

966 Fuara 11 farklı ülke katılmış, özellikle Marshall Planı standında grafik ve haritalarla, Türkiye'nin Avrupa kalkınmasındaki rolünün gösterilmesi önemli bulunmuştur. Söz konusu fuara ait Kültür Bakanlığı tarafından servis edilen için propaganda filmi bkz. İnternet: "Çeşitli Olaylar (1950)", Web: https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/karisik-haber--1950-1 adresinden 15 Aralık 2022'de alınmıştır.

Çekoslovakya standında yazılı olan afişler olmuştur. Bu afişlerde "Çekoslovakya'da toprak, toprağı sürenindir", "Çekoslovakya'da işsizlik yok" gibi yazılar olduğu basın aracılığıyla ihbar niteliğinde haberleştirilmiştir.[967] Bunun üzerine İzmir Cumhuriyet Savcılığı duruma el koyarak, bilirkişiler eliyle afişleri inceletmiş ve bunların komünizm propagandası yapacak nitelikte olduklarına karar vermiştir. Bu standın kaldırılması talebine olumsuz yanıt veren Çekoslovak idarecilerine dava açılmış ve Sulh Hakimi kararıyla stant ziyaretçilere kapatılmıştır.[968]

DP dönemi, "işsizlik yok" demenin bile komünizm propagandası olarak görüldüğü bir ortam oluşturmasından ve bu propagandanın fazla abartılmasından dolayı eleştirilmiştir.[969] Örneğin Fransızca yayımlanan *Larousse Ansiklopedisi*'nin "Larus" biçiminde okunuşu, "Ya Rus!" diye yorumlanmasından dolayı bazı kişilerin mahkemeye verildiği, yine başka bir örnekte Nazım Hikmet'in soyadı olan "Ran"dan yola çıkılarak bazı yayınlarda "ran" sözcüğünü tersinden okuyup "nar" sözcüğüne varılarak narın kırmızılığı ile "kızıllığın" eşdeğer anlam taşıdığı öne sürülerek şairin komünistliğinin kanıtlama gayretleri olduğu ifade edilmiştir.[970]

DP'nin komünizme karşı duruşunun en önemli somut göstergelerinden biri olan Kore Savaşı'na asker gönderilmesi sürecinde de, halk ve askerî kesime yönelik komünizm karşıtı propagandalar yapılmıştır. Böylelikle bu askeri hareketliliğin gerekliliği ve haklılığı konusunda bir meşruiyet oluşturmak hedeflenmiştir. Bu propagandaların odak noktasını komünizmin rejim olarak tehlikesi ile Türk ordusunun dünya barışına ve bölge halkına sunacağı katkı oluşturmuştur. Bu anlamda Amerika'dan gelen Kuzey Kore'deki komünist askerlerin savaş yöntemlerinin şiddeti, Amerikalı askerlerin davranışları, Koreli insanlara dair görsel materyaller de bu duruma katkı sunmuşlardır.[971] Bu süreçte komünistler de Kore Savaşı'na Türk ordusunun gönderilmesini eleştiren propagandalar yapmışlar hatta bu askerlerin Konya'daki ailelerine buna dair broşürler göndermişlerdir.[972]

Komünizme karşı halkın bakışı ile ilgili olumsuz bir örneği de DP Kırklareli milletvekili Mehmet Ali Ceylan vermiştir. Buna göre önemli bir ihraç ürünü olan ayçiçeği mahsulünde

---

[967] Aynı makalede Macar standında da komünist propagandasının yapıldığı yazılmıştır. Bkz. Fenik, F. (23 Ağustos 1951). "Fuarda Komünist Propagandası Yapan Yabancı Paviyonlar", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[968] (24 Ağustos 1951). "İzmir Fuarındaki Propaganda Afişleri", ***Milliyet***, 1, 3.; (24 Ağustos 1951). "Fuarda Komünizm Propagandası", ***Akşam***, 1-2.
[969] Arcayürek, C. (1983). ***Açıklıyor 2 - Yeni İktidar, Yeni Dönem 1951-1954***, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 126.
[970] Arcayürek, ***a.g.e.,*** 1985, 179.
[971] Öztan - Özekmekçi, ***a.g.m.,*** 2014, 51.
[972] (12 Temmuz 1951). "Kızılların Propaganda Paçavraları", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

ortaya çıkan "orabanche" isimli bir canavarotunun hastalığa sebep olduğunu ve halk dilinde bu bitkiye "komünist otu" adı verildiğini belirtmiştir.[973]Bu yaklaşım, zihinlerin sürekli olumsuz örneklenmesi neticesi ortaya çıkan bir durum olduğu kadar, halkın komünizm ile ilgili düşüncesinin hastalığa sebep olan bir ideoloji olduğu gerçeğine inanmış olmalarının bir yansımasıdır. 1958 yılına gelindiğinde ise, komünizmle mücadelede mesafe alınmış olsa da komünizmin tehlikeli yapısının halen varlığını devam ettirdiği ve uyanık kalınmasına yönelik dernek bültenleri antikomünist propaganda örnekleri olarak basında yer almışlardır.[974]

3.3.3.1. Tel'in Mitingleri Üzerinden Komünizmle Mücadele

Komünizmle mücadelenin en önemli unsurlarından olan karşı propaganda için DP döneminde ve öncesinde sık sık komünizm karşıtı "tel'in" adı verilen ve daha çok öğrencilerin ve gençlerin oluşturduğu grupların organize ettikleri protesto mitingleri ve toplantıları düzenlenmiştir.[975] Bunun yanı sıra komünizm meselesinde en çok zan altında bırakılan işçi grupları ile sendikalar da bu yönde protesto mitingleri ve toplantılar düzenlemişlerdir. Mitingler genellikle komünizm karşıtı pankartlar ve sloganlar eşliğinde bir yerde toplanılarak İstiklal Marşı'nın okunması, şehrin Atatürk anıtının ziyaret edilmesi ve ardından bazı konuşmacıların hitaplarından oluşacak şekilde ya da çoğunlukta sendika ve öğrenci derneklerinin tertiplediği kapalı mekânlardaki toplantılar şeklinde gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyet Rusya ile birlikte komünizm de sıkça protesto edilmiş, birçok kentte tel'in mitingleri ve yürüyüşler düzenlenmiştir. Genellikle öğrenci ve halk inisiyatifi ile gerçekleşen bu eylemler,[976] 1947 yılından itibaren sendikaların da ön plana

---

[973] (27.02.1957). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 17, B. 48, 1053.

[974] *"Komünizm Bir Tehlikedir, Bugün Türkiye'de komünizmin büyük bir tehlike teşkli etmediğini zannedenler maalesef hâlâ mevcuttur. Halbuki komünizm milli varlığımızı istiklalimizi ve geleceğimizi tehdit eden ciddi bir tehlikedir."* Bkz. (12 Şubat 1958). "Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği İstanbul Şubesi Çalışmaları", ***Ocak***, 1(45), 15.

[975] Aydemir, komünistlerin her tarafa yayılmış, her olayın teşkilatçısı gibi gösterilmeleri ve komünizmin tüm dünyayı saran bir hayalet gibi gösterilerek salgın bir komünizm korkusunun yayılmasının komünizmle mücadeledeki esaslardan olduğunu söylemiştir. Bu anlamda komünizmi tel'in mitinglerinin bunu sağlamaktaaracı olduğunu söyleyebiliriz. Bkz. Aydemir, Ş. S. (5 Eylül 1962). "Komünizm İle Mücadele", ***Yön***, 1(38), 1. Vatandaşların "tehlikeli bir dönem" içerisinde yaşadığı bilincinin oluşturulmasında ve toplumun geneline bunun yaygınlaştırılmasında bu mitinglerin önemli bir işlev gördüğü değerlendirebilir. Bkz. Kerestecioğlu, İ. Ö., Öztan, G. G. (Der.). (2012). ***Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri***, İstanbul: İletişim Yayınları, 50.

[976] MTTB'nin organize ettiği "Türk Gençliği Komünizmle Nasıl Mücadele Etmelidir?" konulu toplantı, öğrencilerin düzenlediği ilk önemli komünizm karşıtı toplantılardan biri olmuştur. Toplantıya MTTB başkanı, CHP milletvekilleri Fahri Kurtuluş ile Cihad Baban katılmışlardır. DP'den Fuat Köprülü ise

çıktığı mitinglere dönüşmüşlerdir.[977] Bunların ilk örneklerinden olarak 29 Mayıs 1947 yılında *Merhum Paşa* dergisi gibi komünist yayınları protesto için Adana'daki işçilerin toplanması verilebilir.[978] Bu şekilde mitingler ve yürüyüşler büyük şehirlerde öğrenci ve gençlik tarafından organize edilirken, bu miting ise yükseköğretim öğrencisi olmayan ve Adana'da var olan tek işçi örgütünce düzenlenmiştir.[979] Bu durum sendikalarla hükümetin komünizmle mücadelede ortaklaşması ve sonraki süreçlerde de sendikaların komünizm karşıtı refleks göstermesinin ilk yansımalarından biri olmuştur.

DP dönemine gelindiğinde komünizmin tel'in edildiği mitingler artarak devam etmiş, siyasi partilerden, öğrenci derneklerinden, sivil toplum örgütlerinden, sendikalardan birçok kişinin katıldığı ve organize ettiği etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Parti programı ile birlikte komünizmle mücadeledeki azmini ortaya koyan DP, iktidarı sonrası bu konuda hukukî anlamdaki yaptırımlar için çalışmalarını hızlandırmıştır. Bu süreçte hem iç kamuoyuna hem de dış kamuoyuna, komünizmle mücadeledeki duyarlılık ve kararlılığın gösterilmesi açısından komünizmi tel'in mitingleri oldukça etkili olmuşlardır. Bir devlet tavrı olarak TBMM'de grubu bulunan tüm partiler bu konuda tam bir fikir birlikteliği sergilemişler, düzenlenen organizasyonlara birlikte katılarak, komünizme karşı mücadelede ortak hareket edildiği görüntüyü kamuoyuna vermek istemişlerdir. Özellikle Ağustos 1950 yılında yapılan organizasyonlara başta komünizmle mücadele konusunda ön planda olan isimlerden olan DP Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan olmak üzere CHP ve Millet

---

katılamadığı için toplantı heyetine bir telgraf göndermiştir. Bkz. (25 Aralık 1947). "Gençliğin Komünizme Karşı Duyduğu Nefret", ***Cumhuriyet***, 1, 4. Bu dönemde öğrencilerin düzenledikleri başka komünizm karşıtı mitingler için bkz. (31 Aralık 1947). "Balıkesir Gençleri, Komünizm Aleyhinde Bir Miting Yaptılar", ***Cumhuriyet***, 3.; (12 Ocak 1948). "Mersin Gençleri Komünizmi Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 4.; (18 Ocak 1948). "Kayseride Komünizm Aleyhinde Miting Yapıldı", ***Cumhuriyet***, 3.; (26 Ocak 1948). "İzmir Gençlerinin Komünizmle Mücadelesi", ***Cumhuriyet***, 3.; (4 Mayıs 1949). "Gençler Dün Komünizmi Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 2. (4 Mayıs 1949). "Komünizmi Tel'in İçin Bir Toplantı", ***Zafer***, 1.

[977] Güzel, M. Ş. (1996). ***Türkiye'de İşçi Hareketi (1908-1984),*** İstanbul: Kaynak Yayınları, 188. DP dönemi öncesinde birçok sendika komünizmi protesto eden mitingler düzenlemişlerdir: İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikasının toplantısı için bkz. (22 Aralık 1947). "İşçilerimiz Komünizmi Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; İşçiler ve halkın Adana'daki mitingi için bkz. (2 Ocak 1948,). "Adana ve Ceyhanda Komünizm Tel'in Edildi", ***Cumhuriyet***, 3.; (2 Ocak 1948). "Komünizme Karşı Miting", ***Akşam***, 2.; Beyoğlu Mensucat İşçileri Sendikasının toplantısı için bkz. (5 Ocak 1948). "Türk İşçileri Komünist Propagandacıları Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 2.; Adana'da dokuma fabrikası işçilerinin mitingi için bkz. (31 Mart 1949). "Adanada İşçiler Komünizm Aleyhine Miting Yaptılar", ***Cumhuriyet***, 3.; Edirne'de Milli Mensucat Fabrikası işçilerinin mitingi için bkz. (31 Mart 1949). "Edirnede ve Adanada", ***Vatan***.; Malatya Mensucat Fabrikası işçilerinin mitingi için bkz. (11 Nisan 1949). "Malatyada İşçiler Komünizmi Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 3.; Konya Ereğli mensucat işçilerinin toplantısı için bkz. (2 Eylül 1949). "Komünizmi Tel'in", ***Zafer***, s. 1.

[978] (30 Mayıs 1947). "Adanada İşçilerin Protestosu", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[979] Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 188.

Partisi'nden birçok farklı isim de katılmışlardır.[980] Tüm parti grup temsilcilerinin katıldığı İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin tertiplediği 4 Ağustos 1950 tarihli komünizm karşıtı mitingde, Mocan hararetli bir konuşma yapmış ve toplantı sonunda Başbakan Menderes'e bir telgraf çekilerek *"komünistlerin kökünü kazıyacağınıza dair vaadinizi tatbik etmenizi ve milli iradenin müdahalesinden önce komünizmle mücadelenizi sabırsızlıkla bekliyoruz"* denilmiştir.[981] Mocan iki gün sonra da Tekirdağ'da bir mitinge katılmış ve burada hitap ederken *"komünist vatan hainidir, cezası idamdır"* şeklindeki sözleri milli birlik sembolü olarak kabul edilmiştir. Sonunda ise yine Başbakana komünizmle mücadelede aceleci olunmasına yönelik bir telgraf gönderilmiştir.[982]

Komünizm karşıtı atmosferde işçilerin sürekli komünistlik iddiası ile yüz yüze gelmeleri, sendikacılarda bir savunma refleksi geliştirmiş ve bu konuda toplumun diğer kesimlerinden daha fazla komünizme karşı tavır almış ve aksiyon sergilemişlerdir. Buna yönelik düzenlenen komünizmi tel'in mitinglerinde DP'li ve CHP'li olarak adlandırılan sendikalar, tam bir fikir birliği içinde hareket etmişlerdir.[983] Sendikalar bu konuda hem kendileri birçok miting düzenlemiş, hem de gerçekleşen mitinglere katılım göstererek destek olmuşlardır.[984] Bunun yanında DP döneminde öğrenci derneklerinin, sivil toplum

[980] Tüm partilerden temsilcilerin olduğu Ankara'daki miting için Bkz. (27 Ağustos 1950). "Dün Ulus Meydanında Komünizmi Takbih İçin Büyük Bir Miting Yapıldı", ***Kudret***, 1, 4.; (27 Ağustos 1950). "Ankaradaki Miting", ***Cumhuriyet***, 3.; (27 Ağustos 1950). "Komünizmi Tel'in Mitingleri", ***Akşam***, 1.; (27 Ağustos 1950). "Komünizme Karşı Yapılan Mitingler", ***Zafer***, 1, 3. Ankara'da düzenlenen bu kalabalık mitingdeki pankartlardaki komünizm karşıtı afişler için bkz. Ek-10. (Bu afiş ve dövizlerde "komünist" kelimesinin hepsinde farklı olduğu farkedilecektir.) DP milletvekillerinden Arif Nihat Asya, Reşat Güçlü, Cezmi Türk'ün de katıldığı miting için bkz. (30 Ağustos 1950). "Adanada Gençliğin Yaptığı Miting", ***Milliyet***, 3.; (31 Ağustos 1950). "Komünizm Tel'in Edildi", ***Yeni İstanbul***, 1.; (27 Ağustos 1950). "Dün Ankara'da Büyük Bir Miting Yapıldı", ***Ulus***, 1, 4

[981] (5 Ağustos 1950). "Komünizmi Tel'in İçin Gençliğin Toplantısı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (5 Ağustos 1950). "Gençliğin Komünizmi Tel'in Eden Toplantısı", ***Milliyet***, 5.; (5 Ağustos 1950). "Talebe Birliğinin Tertiplediği Komünizmi Tel'in Toplantısı", ***Yeni İstanbul***, 1.

[982] (7 Ağustos 1950). "Tekirdağ'da Komünizm Tel'in Edildi", ***Milliyet***, 1, 5.; (7 Ağustos 1950). "Tekirdağda Büyük Bir Miting Yapıldı", ***Yeni İstanbul***, 1.

[983] Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 129-131.

[984] Elektrik, Motorlu Taşıt İşçileri Sendikasının tertiplediği mitingde işçiler, komünizmle mücadeleye hazır olduklarını, çıkarılacak yeni kanunlarla tespit edilen komünistlerin idam sehpalarına gönderilmelerini talep etmişlerdir Bkz. (27 Ağustos 1950). "İşçiler Komünizmi Dün Tel'in Ettiler", ***Cumhuriyet***, 1, 3.; (27 Ağustos 1950). "İstanbul İşçilerinin Dünkü Muazzam Toplantısı", ***Milliyet***, 1, 7.; (27 Ağustos 1950). "İşçiler Dün Komünizmi Tel'in Eden Büyük Bir Miting Yaptılar", ***Yeni İstanbul***, 1. Bursa'daki işçilerin bir mitingi içib bkz. (18 Eylül 1950). "Kızılları Tel'in", ***Zafer***, 1.; Kırıkkale İşçi Sendikaları Nazilli'de meydana çıkarılan bir örgüt üzerine düzenledikleri miting için bkz. (11 Mayıs 1952). "Kırıkkale İşçileri Kızıl Şebekeyi Tel'in Etti", ***Milliyet***, 7. Ankara ve diğer şehirlerden gelen işçi delegelerin katılımıyla Sakarya Bölgesi İşçi Federasyonu tarafından Eskişehir'de düzenlenen miting için bkz. (23 Şubat 1953). "Eskişehirde İşçiler Komünizmi Tel'in Etti", ***Milliyet***, 7. Bu miting sonrası Cumhurbaşkanına hitaben bir teşekkür telgrafı çekilmiş ve *"Türk işçileri komünizmle ilelebet savaşacaktır"* denilmiştir. Bkz. CA. 03002030, 1-2.Zonguldak Maden İşçileri Sendikasının mitingi için bkz. (12 Ekim 1953). "Zonguldakta Kömür İşçilerinin Mitingi", ***Cumhuriyet***, 3.

örgütlerinin ve halkın düzenlediği birçok komünizm karşıtı miting ve toplantı gerçekleştirilmiştir.[985]

3.3.3.2. Semboller ve Resimler Üzerinden Komünizmle Mücadele

Propaganda prensiplerinden ilki, propagandasını yaptığınız ideolojiyi insanların zaten bildiği ya da kuvvetli bir şekilde hissettiği bazı tutum, sembol ya da duygular ile ilişkilendirmektir.[986] Bu anlamda propaganda yapılırken, kamuoyunu etkilemek adına, oluşturulan ya da var olan simge, slogan ve işaretlerden etkin olarak faydalanılmıştır.[987]

Sembol, bir şeyin doğrudan anlatımını yapmak yerine çağrışıma dayalı anlatımını kullanmayı ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle herhangi bir şeyi direkt olarak söylemek yerine onu hatırlamayı sağlayacak olan bir imge kullanılmasıdır. Komünist propagandanın en önemli unsurlarından biri de komünizmi çağrıştıran simgeler ve resimler olmuşlardır. Bu husus iki açıdan değerlendirilebilir: İlki bilinçli bir propaganda unsuru olarak komünist ideoloji tarafından kullanılan semboller, ikincisi ise algı düzeyinde komünist ideolojiye hizmet ettiği düşüncesi ile yorumlanan sembollerdir.[988]

Sovyet devrimi ile komünizm ideolojisi tüm unsurlarıyla Sovyet Rusya'ya yerleşmiştir. 1923 yılında Sovyet Rusya, komünizm fikrini simgeleyen orak-çekiç motiflerini, kırmızı bir zemin üzerine yerleştirerek yeni bayraklarını oluşturmuştur. Bundan sonraki süreçte köylüyü simgeleyen orak, işçileri simgeleyen çekiç işareti komünizmin ana sembolü olmuştur. Bu sembol komünist propagandalarında sıklıkla kullanılmıştır. Komünizmle

---

[985] MTTB'nin Eskişehir'de düzenlediği miting için bkz. (27 Ağustos 1950). "Eskişehirdeki Miting", ***Cumhuriyet***, 3., (27 Ağustos 1950). "Komünizmi Telin Mitingi", ***Milliyet***, 3.; Kütahya'daki bir miting için bkz. (6 Eylül 1950). "Kütahyada Komünizmi Tel'in Mitingi", ***Milliyet***, 3., Konya'daki bir miting için bkz. (6 Kasım 1950). "Kızılları Tel'in", ***Zafer***, 1, 4. Adana'daki bir miting için bkz. (11 Mart 1951). "Adanada Dünkü Büyük Miting", ***Akşam***, 2. MTTB'nin ve Milliyetçiler Federasyonu'nun Kore Savaşı'na destek olarak düzenledikleri toplantı için bkz. (10 Aralık 1950). "Gençlik Kore Kahramanları İçin Büyük Bir Miting Yaptı", ***Yeni İstanbul***, 1. Bu mitingin Kültür Bakanlığı tarafından servis edilen video kaydı için bkz. İntermet: "Çeşitli Olaylar (1950)", Web: https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/cesitli-goruntuler-14 adresinden 15 Aralık 2022'de alınmıştır.

[986] Çetin, B. N. (2014). "Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması", ***Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 24(2), 243.

[987] Bektaş, ***a.g.e.,*** 2013, 146.

[988] Çağlar, komünist propagandaya yönelik basında yer alan söylemlerin neredeyse bütünün gerçeklikten kopuk bir şekilde antikomünist bir propaganda olduğunu iddia etmektedir. Bu söylemleri "Kanatlı casuslar, ajan, güzel kız-kadın, Nazım Hikmet, diplomatik temsilcilikler, Kore Savaşı, Stalin, Köy Enstitüleri, şeriatçı-komünist işbirliği, orak-çekiç ve Rus bayrağı, NATO üsleri, radyo istasyonları, işçi-öğrenci-yazar-şair, mikrop harbi, kızılrenk motifleri" şeklinde kategorilendirerek incelediği çalışması için bkz. Çağlar, D. (2008). ***Hayali Komünizm, Soğuk Savaş'ın Türkiye Söylemleri***, İstanbul: Berfin Yayınları.

mücadelede ise suç takibinde ve komünist tutuklamalarında bu sembole dair her detay önemle takip edilmiştir.[989]

Semboller üzerinden komünizm propagandası yapıldığına dair en çok tartışılan iddianın kamuoyunda geniş yankı bulan ve 1945 yılında kurulan *Görüşler* dergisi üzerinden olduğu söylenebilir. Basında, dönemin muhalif gazetecilerinden Sabiha Sertel'in öncülüğünde çıkacak olan ve kapağında derginin adının yazılı olduğu "Görüşler" kelimesinin 'G' harfinin, orak şeklinde olduğu iddia edilmiştir.[990] Derginin kapağındaki yazı kırmızı bir zemin üzerinedir ve harf diziliminde 'G' harfi formunun özellikle bir değişikliğe maruz bırakıldığı görülmektedir.[991] Komünizmin ana sembollerinden birinin bu şekilde kullanıldığı iddiası ve sonrasında buna yönelik eleştirel bakış açısı sonraki dönemlerde bir tutum olarak sıklıkla basında kendisine yer bulacaktır.[992]

CHP döneminde inşa edilen ve DP döneminde tartışılan konulardan biri de, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne ait yerleşkenin bir kısmının orak şeklinde inşa edildiği haberleri olmuştur. Kasım 1951 tarihinde TBMM'de ceza kanunundaki değişiklikler için yapılan kapalı oturumda, uzman olarak Hükümet adına askeri yargıç Şevki Mutlugil, Türkiye'deki komünist faaliyetler hakkında bilgiler verirken enstitülerle ilgili de değerlendirmeler yapmış ve Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nün havadan çekilmiş bir fotoğrafında, müzik salonu binasının hiçbir mimari ilişki olmadan orak şeklinde inşa edildiğini ifade etmiş ve *"burada esen taşkın bir hava, çekinmeden bu binaya bu şekli vermiştir"* diyerek devlet kurumuna bunun yapılmasının özgüvenden gelen bir cesaret olduğuna işaret etmiştir.[993]

---

[989] Bu işaret komünizmin temel propaganda unsurlarının başında gelmiştir: *"... bir gün bana, 'Sen Feshane Fabrikası'nda çalışıyorsun, orada beyanname dağıtabilirsin,' dediler. ... Bildiri dediğin de, el kadar bir kağıtçık. Sadece 'İşçiler Birleşiniz' yazıyor, altında da çok kötü kırmızı mürekkeple basılmış orak çekiç işareti var. Başka da bir şey yok."* Bkz. Akbulut, ***a.g.e.,*** 2008b, 16.

[990] Cumhuriyet Gazetesi, G harfi üzerine doğru bir parmak resmi koyarak, *"Ya bunun çekici nerede?"* sorusuyla orak sembolünün nasıl göründüğünü resmetmiştir. Bkz. Ek-11, (4 Aralık 1945). "Bizim Yoldaşlar Nihayet Maskelerini Attılar", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[991] Dergi kapağındaki yazı formatının aslı için bkz. Ek-9. Sabiha Sertel, bu iddiaları sonradan öğrendiğini ve kapak yazısını yazan kişinin komünistlikle ilgisi olmayan zengin bir ressam çocuğu olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Sertel, ***a.g.e.,*** 1987, 300.

[992] Koçak, ***a.g.e.,*** 2010, 784. Basında bu konudaki çıkan eleştirilerin arka planında, dergi kapağında CHP'den ayrılan ve DP'yi kuran dört kurucunun, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, resimlerinin yer alması ve bazılarının bir sonraki sayı için yazı verecek olmaları da vardır. Basında, derginin komünist duruşunu gölgelemek için CHP'den ayrılan bu isimlerin marka olarak kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz. Acar, ***a.g.m.,*** 2012, 11.

[993] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6, 32. İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç, burada bir kasıt aranmaması gerektiğini, yalıtım teknolojisinin olmadığı bir dönemde müzik odalarının birbirinden izole edilerek öğrencilerin kişisel çalışmalarını daha rahat yapabilmeleri için odaların bir yay şeklindeki koridora ayrı ayrı yerleştirmenin mimari bir zorunluluktan kaynaklandığını ve bölüm ana yapı ile birleşince havadan orak biçimi olarak yorumlanabilmesinin normal olduğunu belirtmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de bu meseleyi doğrulayarak, burada bir kasıt olup olmadığının araştırılacağını ve Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde devam eden inşaatla birlikte mevcut mimari yapının bu istenmeyen görüntüden arındırılacağını söylemiştir.[994]

DP döneminde orak-çekiç sembolüne dair basında çok sayıda haber çıkmıştır.[995] Bunlardan ön plana çıkanlardan biri, yıkandığında altından orak-çekiç figürleri çıkan mendil ve eşarp haberleri olmuştur. Buna göre satılan büyük boy kırmızı mendiller yıkandığında üzerinde yüz kadar orak-çekiç resmi ortaya çıkmaktadır.[996] Diğer bir haber Ankara Bira Fabrikası'nda imal edilen 150 sandık bira ile ilgilidir. İnebolu ilçesine giden bu sandıkların üzerine Türkiye Cumhuriyeti Tekel İdaresi'nin logosu[997] siyah boya ile yazılmış ancak sonradan bunların ustalıkla bazı kısımları kazınarak orak-çekiç haline getirilmiştir. Olaya Ankara, Kastamonu ve Cumhuriyet Savcıları el koymuşlardır.[998] Başka bir haberde "Royal" markalı çikolata fabrikasında imal edilen çikolataların ikramiye serisi bayrak kâğıtlarında, Yeşilay bayrağının köşesinde orak-çekiç resminin farkedilmesi üzerine fabrika sahibi, matbaacı ve klişeci tutuklanmışlardır.[999] Bir diğer haberde ise *Şoförler*

Bkz. Engin Tonguç, E. (2007). ***BirEğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç***, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları, 628. Diğer bir enstitü olan Düziçi Köy Enstitüsü'nde ise Türk bayrağının üzerine pislendiği ve bir köşesine orak-çekiç yapıldığına dair bir iddia dile getirilmiştir. Bkz. Öcal, C. O. (Mayıs 1949). "Nihayet Şanlı Bayrağımızı da Kirlettiler!..", ***Serdengeçti***, 3(6), 7.

[994] Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1977, 309.

[995] Arkadaşının defterine orak-çekiç resmi yazan bir öğrenci haberi için bkz. (8 Aralık 1951). "Bursada Komünistlik Propagandası Yapan Bir Talebe Tevkif Edildi", ***Cumhuriyet***, 3. Komünistlikten sanık 3 kişinin evlerinde yapılan aramada sadece orak-çekiç resimlerinin yer aldığı bir defter bulunduğuna dair haber için bkz. (10 Mart 1952). "Yakalanan Komünistler", ***Milliyet***, 2. Feshane dokuma fabrikası duvarlarına orak-çekiç resmi çizenlere dair haber için bkz. (11 Nisan 1951). "Feshane Fabrikasında Komünist Faaliyeti", ***Milliyet***, 2. İstanbul Erkek Lisesi'nin tuvaletlerine orak-çekiç resimleri çizen öğrencilerin tutuklanmasına dair haber için bkz. (15 Mayıs 1952). "Yeni Bir Komünist Tahriki", ***Milliyet***, 1, 7. Adana'da bir lisede bir öğrencinin defterine çizdiği orak-çekiç resmi haberi için bkz. (25 Aralık 1951). "Adana'da Komünistlik Hadisesi", ***Milliyet***, 3. Bir tren istasyonunun bekleme kapısı arkasına çizilen orak-çekiç resmi haberi için bkz. (26 Nisan 1953). "Kartal'da Komünist Propagandası Yapılıyor", ***Milliyet***, 6. Ankara Tıp Fakültesi duvarına orak-çekiç resmi çizilmesi haberi için bkz. (5 Ekim 1952). "Ankara'da T. Fakültesinde Müessif Hadise", ***Akşam***, 1. Ekmeklerde görüldüğü iddia edilen orak-çekiç işaretlerine dair haber için bkz. (8 Temmuz 1952). "Ekmeklerde Orak-Çekiç İşaretleri Görüldü", ***Akşam***, 2. Sınıfta tahtaya orak-çekiç resmi yapan bir öğrenci haberi için bkz. (12 Mayıs 1950). "Komünistlik Propagandası Yapan Bir Kız", ***Zafer***, 1, 6.; Yine Aydın'da sınıf tahtasına orak-çekiç resmi çizen üç öğrenci ve okul müdürünün soruşturması ile ilgili haber için bkz. (7 Ocak 1951). "Aydın Lisesinde Komünizm Tahrikatı", ***Kudret***, 1, 4.

[996] (11 Kasım 1952). ***Yeni İstanbul***, 1.

[997] Türkiye Cumhuriyeti Tekel İdaresi'nin logosu zaman içinde farklılıklar gösterse de, yapı itibariyle aynı kalmıştır. Bkz. Ek-12.

[998] (16 Kasım 1952). "Orak-Çekiçli Bira Sandıkları", ***Akşam***, 1-2.; (17 Kasım 1952). "Komünist Uşaklarının Marifeti", ***Milliyet***, 1, 7.; (16 Kasım 1952). "Soysuzca Bir Hareket", ***Ulus***, 1, 2.

[999] (22 Kasım 1952). ***Yeni İstanbul***, 1. Fabrika sahibi Apostol Etnopulos, tutuksuz yargılanmak talebiyle Cumhurbaşkanlığına bir telgraf çekmiştir. Burada Rus bayrağını Yeşilay bayrağı ile değiştirmek amacıyla matbaacıyı ikaz ettiğini buna rağmen teknik bir hata yüzünden, gözle görülemeyecek şekilde, birkaç bayrakta orak-çekice benzer lekeler olduğunu belirtmiştir. Bkz. CA. 03001557, 104. Bu habere benzer şekilde Özden şekerleri hakkında da ihbarda bulunulmuş, şekerlerin içinden çıkan bayrak resimlerinde Sovyet bayrağı da

Dünyası adı altında dört kişinin çıkardığı bir gazetenin kapağındaki başlıkta yer alan ‘D’ harfinin ustalıkla orak-çekiç şeklinde tasarlandığı iddia edilmiştir. Başlığı tasarlayan kişi ve gazeteyi çıkaranlar Ağır Ceza Mahkemesi’ne verilmişlerdir.[1000] Bunların dışında MTTB’nin savcılığa yaptığı bir müracaatta, 1954 yılında kurulan Vatan Partisi’nin, il parti genel merkezinin tabelasında Türkiye haritasının orağa benzeyen abartılı bir P harfi içinde gösterilmesi konusunda tedbir alınması istenmiştir. Neticede şikâyet edilen tabela daha sade ve normal bir tabela değiştirilmiştir.[1001] Milliyet gazetesi yazarlarından Peyami Safa da, bir resim sergisindeki tablonun içine yerleştirilen orak-çekiç imgesinin farkedilmesiyle ressamın tutuklandığını ve bir banka afişinin imza yerinde yine bu şekilde bir orak-çekiç sembolünün olduğu duyumunu aldığını ve afişi arattırdığını kaleme almıştır.[1002] Türkiye Cumhuriyeti ibaresinin kısaltması olan “T.C.”nin farklı alanlarda kullanılırken (özellikle dönemin Tekel İdaresinin ürünlerinde) komünistler tarafından bilinçli de olsa ya da algılama açısından yorumlama da olsa, orak-çekiç sembolü ile ilişkilendirilebilmiştir.[1003]

Semboller üzerinden komünizle mücadele meselesinde yaygın olarak kullanılan diğer bir imge ise Sovyet Rusya lideri Stalin’in resimleri ya da figürleri üzerinden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası komünist dünyasının en prestijli kişisi Stalin, hem dönemin siyasi gelişmelerine paralel olarak haber olmasının yanı sıra, propaganda amaçlı olarak gündeme gelmesi de söz konusu olmuştur. Komünizm propagandasına hizmet etmesi açısından normal haber metinlerinde bile Stalin’in resminin sık kullanılması eleştirilirken[1004] dönemin komünist tutuklamalarında Stalin isminin anılması ile ilgili haberler basında kendisine sıkça yer bulmuştur.[1005] Bu haberler dışında Stalin resminin liselerde okutulan

olduğu bildirilmiş ve hakkında soruşturma başlatılmıştır. Bkz. (8 Temmuz 1952). “Ekmeklerde Orak-Çekiç İşaretleri Görüldü”, ***Akşam***, 2.

1000 (18 Aralık 1952). “Komünizm Propagandası Yapmaktan Sanık 5 Kişi”, ***Cumhuriyet***, 2.

1001 Darendelioğlu, İ. (13 Temmuz 1956). “Babıâli Komünistleri Nu: 6 Hikmet Kıvılcım”, ***Ocak***, 1(19), 8.; Darendelioğlu, İ. (Kasım 1957). “Vatan Vatansızlara mı Kaldı?.”, ***Toprak***, (36), 13. Vatan Partisi’nin söz konusu tabelası için bkz. Ek-13.

1002 Safa, P. (9 Mart 1955). “Yer Altı Fitnesi”, ***Milliyet***, 2.

1003 Orak-çekiç figürü ile alakalı olarak 7 Kasım 1928 yılında çıkan bir haberde, yeni bir Türk bayrağı tasarısı ile ilgili rivayetler üzerine isminin Şükrü olduğu belirtilen bir emekli albay, kendisinin tasarladığını söylediği ve renginin belli olmadığı bir bayrak resmini bir mektupla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya göndermiştir. Resmin de paylaşıldığı haberde kullanılan ve orak-çekici andıran bayrak motifi, komünizmle mücadelede etkili olunan bir dönemde oldukça sıradışıdır ya da siyasi algıda o duyguya sebep olmamıştır. Bkz. (7 Kasım 1928). “Gazi Hz.ne Bir Mektup”, ***İkdam***, 1. Bahsi geçen bayrak resmi için bkz. Ek-14.

1004 Propaganda unsurunu iyi bilen Avrupa basınının, Stalin’in resmini hiç basmadıklarını veya çirkin bir karikatürünü koydukları yazılmıştır. Bkz. (27 Eylül 1949). “Komünizmle Mücadelede Çok Geriyiz”, ***Müslüman Sesi***, 1(16), 11.

1005 Bir mülteci Rus vatandaşının, “*Yakında Stalin buraya gelerek hepimizi kurtaracak*” sözleriyle tutuklanması ile ilgili haber için bkz. (23 Ocak 1951). “Şehrimizde Yakalanan Komünistler”, ***Milliyet***, 1, 5. Bir vatandaşın Stalin hakkında yaptığı komünist propaganda sonrası tutuklanmasına dair haber için bkz. (18 Şubat 1952). “Bir Komünist Taslağı Dün Sabah Tevkif Edildi”, ***Milliyet***, 2. Bir Ermeni ustanın kahve sohbeti

bir astronomi kitabında kullanıldığına dair oldukça dikkat çekici bir haber daha yapılmıştır.[1006] Habere göre kitapta yer alan bir meteor taşı fotoğrafının içerisine Stalin ve Lenin'in figürleri eklenmiş ve özellikle Stalin'in kalın kaş ve pos bıyıklı halinin farkedilir bir netlikte olduğu belirtilmiştir.[1007] Kitabı yazan öğretmen hakkında soruşturma açılırken, söz konusu baskıların tümü toplattırılmıştır.[1008] Aynı gazete yazarlarından Peyami Safa bu habere ilişkin olarak *"Stalin ve Lenin'in yan yana oturmuş, milli gafletimize gülüyorlar"* diyerek komünist faaliyetler hususunda çok uyanık olunması gerektiğini vurgulamıştır.[1009] Safa'nın bu "acayip titizliğini" eleştiren Nadir Nadi, komünizmle savaş meselesinde Moskova'nın oyununa asıl düşenlerin bu gibi kimseler olduğunu belirtmiştir. Milletin komünizme karşı uyanık olduğunu ve komünizmle en etkili mücadelenin, komünistlerden korkmamak ve ideolojilerini tartışmaktan çekinmemek olduğuna dikkat çekmiştir.[1010] Eski komünist parti üyelerinden Sayılgan da bu gibi "gönüllü zehir hafiyeciliğinin" daha çok çıkar odakları tarafından yapıldığını, tekel ürünlerinde Stalin'in siluetini aramanın, logoları orak-çekice benzetmenin komünizmle mücadeleye zarar verdiğini belirtmiştir.[1011]

Stalin silüeti üzerine, komünist propaganda suçu ile açılan başka bir dava konusu da, *Yeryüzü* adlı bir dergide çıkan "Milli Kurtuluş Şarkısı" adlı şiirin üstünde yer alan ve Stalin olduğu iddia edilen resimdir.[1012] Şiirin yazarı bahsi geçen resmin ressam Nuri İyem'in

---

sırasında komünizmi överek "*Yaşasın Stalin*" diye bağırması üzerine tutuklandığı ile ilgili haber için bkz. (5 Ağustos 1952). "Komünist Propaganda", ***Milliyet***, 2.; Stalin'in ölümü nedeniyle bir sinemada Stalin'in görüntülerinin yer aldığı bir film gösteriminde komünist propagandası yapıldığına dair haber için bkz. (05 Mayıs 1953). "Bir Sinemada Gösterilen Film Adliyeye İntikal Etti", ***Milliyet***, 1, 7. Yaşlı bir adamın Stalin'i överek komünizm propagandası yaparken linç edilmekten kurtarıldığı ilgili haber için bkz. (Haziran 1954). "Komünizm Propagandası Yapan Bir İhtiyar Linç Ediliyordu", ***Milliyet***, 1, 3. SSCB Konsolosluğu önünde Stalin resmini göstererek *"Yaşasın Stalin, bu memleketi Stalin kurtaracak!"* şeklinde bağıran Ermeni bir vatandaşın haberi için bkz. (26 Haziran 1952). "Beyoğlu Caddesinde Komünizm Propagandası", ***Akşam***, 1-2.; (26 Haziran 1952). "Stalin Resmine Tapan Bir Ermeni Linç Ediliyordu", ***Büyükdoğu***, 1, 6. İzmir'de *"Stalin öldü, yüreğime hançer saplandı"* diyen bir kişinin haberi için bkz. (11 Mart 1953). "Edremit'te Bir Komünist Yakalandı", ***Milliyet***, 7.

[1006] (9 Mart 1955). "Bir Okul Kitabı Toplatılıyor", ***Milliyet***, 1, 7.

[1007] Çintan, Ş. (1953). ***Yeni Astronomi***, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 142. Bahsi geçen fotoğraf için bkz. Ek-15.

[1008] Gazete haberin ertesi günü, kitabın yazarı Kabataş Lisesi matematik öğretmeni Şerafettin Çintan ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Adı geçen resmin aslının yaklaşık 10 yıl önce çıkardığı "Yer Gök Bilgisi" adlı kitapta da yer aldığını savunan Çintan, meteor taşının üzerindeki resimlerin iki çocuğa ait olduğunu ve bunların taşın büyüklüğü hakkında bir fikir verebilmesi adına yapıldığını ifade etmiştir. Bkz. (10 Mart 1955). "Astronomi Kitabı Tetkik Ediliyor", ***Milliyet***, 1.

[1009] Safa, P. (10 Mart 1955). "Yeraltı Fitnesinin Yeni Delilleri", ***Milliyet***, 2.

[1010] Nadi, N. (12 Mart 1955). "Oyuna Gelen Kim?", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[1011] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 214-215.

[1012] Kurdakul, Ş. (1 Kasım 1951). "Milli Kurtuluş Şarkısı", ***Yeryüzü***, (2), 2-3.

genç bir Kuvayı Milliyeciyi simgeleyen deseni olduğunu söyleyerek bu suçlamayı kabul etmemiştir.[1013]

Stalin'in imgesinin başka resimlerin içine gizlenerek propaganda yapılması ile ilgili en ciddi iddia ise 19 Kasım 1951 tarihinde TBMM'de, komünizmle mücadele kanununun görüşülmesine yönelik yapılan kapalı oturumda dile getirilmiştir. Askeri Yargıç Şevki Mutlugil kürsüden Türkiye'deki komünist faaliyetler ile ilgili örnekler verirken yaptığı bilgilendirme konuşmasında, 1950 yılında *Cumhuriyet* gazetesinin, Cumhuriyet Bayramı sayısının ilk sayfasında yayınlanan bir resme vurgu yaparak Atatürk'ün alnı üzerine Stalin'in resminin oturtulduğunu ve bunun bir propagandadan daha çok bir cesaret ve güç gösterisi olduğunu ifade etmiştir.[1014]

Bilinçli ya da yorumlanma biçiminde olsun, komünist ideolojiye ait imgeler aracılığıyla propaganda yapılmasının yanı sıra komünizm karşıtı propaganda unsurları da bu dönemde yoğun olarak kullanılmıştır. Basın-yayın ve sivil toplum örgütleri komünizmi ve komünistleri belirli semboller üzerinden kategorize etmişlerdir. Bunlar genellikle "kuru kafa ile kan" metaforu,[1015] "yılan" metaforu, [1016] "ahtapot" metaforu[1017] gibi simgeler olmuştur. Bu gibi imgeler DP sonrası süreçte de, komünist karşıtı literatürde sıklıkla yer alacaktır.

[1013] Kurdakul, Ş. (2003). ***Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den TİP'e : Anılar***, İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 41. Söz konusu resim için bkz. Ek-16.
[1014] (19.11.1951). (Kapalı Oturum). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6,. 31. Bahsi geçen resim için bkz. Ek-17.
[1015] Bkz. Ek-18, (Kapak) K Pilavoğlu, ***a.g.e.,*** 1949.; Bkz. Ek-19, (Kapak) (1 Mart 1958). ***Toprak***, (40).
[1016] Bkz. Ek-20, (Kapak) (1 Şubat 1956). ***Toprak***, (15).; Bkz. Ek-21, (Kapak) (1 Aralık 1956). ***Toprak***, (25).
[1017] Bkz. Ek-22, (Kapak) (1 Aralık 1959). ***Toprak***, (61).

3.3.4. Örgütler Alanında Komünizmle Mücadele

Komünizmle mücadelenin etkin bir mücadele haline dönüşebilmesinin yollarından biri de, sivil toplum alanında atılacak adımlar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Buna dair ilk girişimler, etkisi sınırlı da olsa, daha İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlamıştır. Ankara'da bazı sivil-asker kimselerden oluşan bir cemiyetin, komünizmle mücadelenin yanı sıra milliyetçi, demokratik bir yönetimi gerçekleştirmek niyetinde olduğu iddia edilmiştir.[1018]

1947 yılının sonlarında yükseköğretime bağlı gençlik örgütleri komünizmle mücadelede etkin rol alacaklarını bildirmeye başlamışlardır. 12 Aralık 1947 tarihinde İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği bir tebliğ yayınlayarak, sıkıyönetim şartlarının ortadan kalkması ile birlikte komünistlerin faaliyetlerini artıracaklarını tahmin ettiklerini belirtmişlerdir. Bu takdirde memleket düşmanı olarak gördükleri komünizmle her yönden güçlü bir şekilde mücadele edeceklerini bildirmişlerdir.[1019]

16 Aralık 1947 tarihinde ise MTTB Hukuk Derneği de komünizmle mücadele kararı aldığını açıklamış ve bu kararları Anadolu'daki gençlik teşkilâtları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Birlik, sol düşünceli olarak tanınan ve Anadolu'ya giden öğrenci arkadaşlarının kimliklerini gerektiğinde açıklayacağını ve bu suretle kimlerle mücadele etmek gerektiğinin bilineceğini ilan ederek, mücadele konusunda kararlığını ve ciddiyetini göstermek istemiştir.[1020]

Ankara Ziraat Fakültesi Öğrenci Derneği de bir tebliğ yayınlamış ve farklı maskeler altında vatanı yıkma hedefi güden komünizm propagandası karşısında kararını çoktan vermiş bir milletin çocukları olarak yaratıldıklarını beyan etmişlerdir.[1021] İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği iç tüzüklerinin engellemesinden dolayı örgüt olarak katılamasalar da, bu mücadeleyi destekleyeceklerini ilan etmişlerdir. Ankara Fen Fakültesi Öğrenci Derneği de komünizmle mücadeleye katıldıklarını bir tebliğ ile açıklamışlardır. Yine Ankara Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti de aldığı kararla, diğer birliklerin yayınlamış

[1018] DP milletvekillerinden Ağaoğlu, 1938 yıllarında Ankara'da bazı sivil-asker kimseler eliyle "Millî Cephe" isimli gizli bir cemiyet kurulduğunu ve örgütün kısaltılmış isminin de "Meç" olduğunu iddia etmiştir. Bkz. Ağaoğlu, ***a.g.e.,*** 1972, 75.

[1019] İstanbul Üniversite Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneğinin ardından Ankara Üniversitesindeki hukuk öğrencileri de komünizmle mücadele etmek kararlığında oldukları belirten bir beyanname yayınlamıştır. Bkz. (13 Aralık 1947). "Türk Gençliği Komünizme Karşı Kesin Cephe Alıyor" ***Ulus***, 1.; (13 Aralık 1947). "Gençliğin Komünizmle Mücadele Kararları", ***Cumhuriyet***, 1, 4.

[1020] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 236.

[1021] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 236.

oldukları beyannameleri onayladıklarını bildirerek bu kutsal savaşta şerefle yer alacaklarını belirtmiştir.[1022]

3.3.4.1. Komünizm Karşıtı Örgütlerin Faaliyetleri

Üniversite gençliğinin komünizme karşı ortaya koydukları irade ile birlikte bunun örgütsel bir hale getirilmesi ya da mevcut derneklerin ve öğrenci örgütlerinin bu irade ekseninde faaliyetler göstermesi önemli olmuştur. Komünizm karşıtı mitingler, toplantılar şeklinde gelişen bu öğrenci hareketleri, 1950 yılında daha sistematik ve örgütlü bir şekilde gerçekleşecektir.

DP Hükümetinin işbaşına gelmesi ve programında komünizmle mücadele yönünde gösterdiği kararlılık, bu konuda yeni derneklerin ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur. Bu yıllardan itibaren "Rus" düşmanlığı ile "komünizm" karşıtlığını birleştiren bir söylem oluşturan "milliyetçi-mukaddesatçı" örgütler, komünizmle mücadelede kitleleri etkileme ve istenen biçimde mobilize etmede sürükleyici bir işlevselliğe sahip olmuşlar ve bu yönüyle siyasetin önem verdiği yapılar olmuşlardır.[1023] Bu anlamda geniş bir toplumsal desteği de yanlarında bulmuşlardır.

Çok partili hayata geçiş sürecinde ve özellikle de 1946-1947 yıllarında birçok milliyetçi dernek kurulmuş ve bu dernekler DP döneminde kurulacak olan "Türk Milliyetçiler Derneği" için bir zemin oluşturmuşlardır.[1024] Bu derneklerden Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Türk Kültür Derneği, Kayseri Türk Kültür Birliği, Türk Kültür Birliği ve Genç Türkler Cemiyeti gibi milliyetçi örgütler, aralarındaki ilişkileri güçlendirerek müşterek hareket edebilmek ve komünizme karşı mücadelede daha etkili olmak amacıyla Nisan 1950 tarihinde İstanbul'da "Milliyetçiler Federasyonu"nu kurmuşlardır. Daha sonra Türk Kültür Derneği, Türk Gençlik Teşkilatı ve Kayseri'de kurulan Kültür Birliği de bu federasyona dahil olmuştur. Başkanlığına, 1950 öncesi komünizm karşıtı öğrenci hareketlerinin sözcüsü konumunda olan Bekir Berk seçilmiştir. Milliyetçileri komünizme karşı ortak bir platformda birleştiren Milliyetçiler Federasyonu, kuruluş nizamnamesinde "Komünizmle mücadeleyi gaye edinen dâhildeki ve hariçteki teşekküllerle işbirliği" yapmak ve bunun için "Komünizm ve komünistlerin istismar ettiği mevzuları ele alarak milliyetçi görüşte tetkik etmek ve işlemek" olarak

---

[1022] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 237-238.
[1023] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 152.
[1024] Küçükalcan, ***a.g.e.,*** 2016, 21.

amaçlarını özetlemiştir.[1025] Çiçek Palas olaylarında MTTB ile birlikte yer alan Federasyon Ankara Ulus Meydanı'nda komünizm karşıtı bir miting düzenlenmiştir. Federasyon, Kore Savaşı'na desteğini göstermek için 14 Aralık 1950 tarihinde Ankara'da "Mehmetçik Günü" düzenlemiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Seyhan milletvekili Arif Nihat Asya, Tekirdağ milletvekili Şevket Mocan, Nurettin Topçu, gibi isimlerin yer aldığı ve gençliğin komünizmle mücadeleye davet edildiği bir toplantı organize etmişlerdir.[1026]

İlk kurultayını 1 Nisan 1951 tarihinde İstanbul'da yapan Milliyetçiler Federasyonu, çatısı altında bulunan tüm derneklerin kendilerini feshederek birleşme kararı alması sonrasında "Türk Milliyetçiler Derneği" olarak kurulmuştur.Resmî anlamda 13 Nisan 1951 tarihinde kuruluşunu tamamlayan derneğin başkanlığına DP Isparta Milletvekili Sait Bilgiç getirilmiştir.[1027]Bütün milliyetçileri teşkilatlandırmak amacında olduğunun belirtildiği nizamnamesinin 3. maddesinde, *"Türk harsına yönelen tecavüzler ve milliyetçiliğe aykırı cereyanlarla fikir yoluyla mücadele etmek"* konusu da vurgulanmıştır. Milliyetçilik görüşlerinin komünizme düşman olduğunu ve komünistlikten mahkûm olan herhangi birinin dernekten ihraç edileceği de nizamnamelerinde yer almıştır.[1028]Kuruluşunun ilk yılında 50 şube açan dernek, 1953'e kadar toplamda 76 şubede örgütlenmiştir.[1029] Dernek, "1944 Türkçülük Günü", Nazım Hikmet'in affı girişimini tel'in etkinliği, Doğu Türkistan Türkleri için toplantılar, Ayasofya'nın yeniden camiye dönüştürülmesi isteğine ilişkin etkinlikler, Hürriyet ve İstiklal Günü gibi faaliyetler gerçekleştirmiştir.[1030]Başlangıçta DP Hükümeti ile olumlu giden ilişkiler, derneğin adeta baskın karakterde bir yapıya dönüşmesi bu ilişkileri etkilemiş görünmektedir. Başbakan Menderes, 4 Mart 1953'te yaptığı konuşmasında dernek hakkında, *"hedefleri komünistlerin hedeflerinden farksızdır"*

[1025] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 110-111.; *Türkeli* dergisinde, komünizmle mücadelede bu derneğin önemi şu şekilde vurgulanmıştır: *"Millî varlığımızın baş düşmanı olan komünizmle savaşmak için bir derneğe ihtiyaç yok mu? Tabii var; ve var olduğu için bu dernek kurulmuştur. (Türk Milliyetçiler Derneği). Gayesi komünizm afetine karşı gençliği kuvvetlendirmek, bu mikrobun tek ve tesirli ilâcı olan vatanseverlik aşısını tatbik etmek, bu kızıl kanseri Türk yurduna sokmamaktır. Dernek, siyasi partilerin üstündedir."* Bkz. Burdurlu, T .(18 Aralık 1951). "Komünizm'le mücadele için", ***Türkeli***, (2), 4.

[1026] (15 Aralık 1950). "Mehmedçik Günü Toplantısı", ***Cumhuriyet***, 3.

[1027] Derneğin kurucuları arasında Abdullah Savaçşı, Abdulhadi Toplu, Ahmet Çavdar, Aslan Göbelezoğlu, Bekir Berk, Celal Erçıkan, Erdoğan Okçu, Erhan Löker, Faruk Kadri Demirtaş, Gökhan Evliyaoğlu, Haluk Karamağaralı, Hulki Hotamışlıgil, Hüseyin Çıkrıkçıoğlu, Kamil Özden, Kemal Yaman, Kubilay Mevlanaoğlu, Mehmet Aydın, Necati Torun, Remzi Sakarya, Şadi Pehlivanoğlu bulunmaktadır. Bkz. (1951). ***Türk Milliyetçiler Derneği Tüzüğü***, Ankara: Sebat Matbaası, 12-13.

[1028] (1952). ***Türk Milliyetçiler Derneği Ananizamnamesi ve Çalışma Programı***, Ankara: İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Kollektif Ortaklığı, 3, 4, 9.; (20 Mayıs 1950). "Millliyetçiler Birliği Esas Nizamnamesi", ***Milliyet***, 5.

[1029] Sefercioğlu, N. (2012). ***Türk Milliyetçiler Derneği ve Kapatılış Davası***, İstanbul: BilgeOğuz Yayınları, 26.

[1030] Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2012, 32-41.

diyerek çok sert bir açıklama yapmış, hatta bir merkezden hareket edildiklerini dahi söylemiştir.[1031] Nihayetinde kanunlara aykırı faaliyetlerde bulunduğu, din ve ırk temelli kurulmuş olduğu gibi gerekçelerle 4 Nisan 1953 tarihinde Türk Milliyetçiler Derneği kapatılmıştır.[1032]

Her ne kadar komünizmle mücadele yönünde etkili faaliyetler sergilese de, dönemin siyasi rekabeti içinde derneğin etki gücü kırılmış ve sonunda da kapatılmasıyla sonuçlanmıştır. Celal Bayar DP sonrası dönemde, geçmişe dönük değerlendirmelerinde, toplumda karşılığı olan önemli bir komünist karşıtı güç kaynağının erkenden kökleşmesinin engellendiğini ve milliyetçilere karşı bu türden yaklaşımların hatalı olduğunu açıklamıştır.[1033] Yine dönemin tanıklarından Ali Fuat Başgil, komünizme karşı bir kale olarak değerlendirdiği Türk Milliyetçiler Derneği'nin kapatılmasını "aşırı ve acemice tedbir" olarak nitelendirmiş, hükümetin böyle yaparak üniversite desteğinden yoksun kaldığını ve oralarda sadece komünist eğilimlerin güçlenmesine zemin hazırladığını belirtmiştir.[1034]

Komünizm karşıtı bir diğer dernek 27 Nisan 1927'de kurulan "Milli Türk Talebe Birliği" (MTTB)dir. 1931-1933 yılları arasında başkanlığını Tevfik İleri'nin yaptığı MTTB, 1936 yılına kadar daha çok Türk Ocakları ile birlikte hareket etmiştir. Ardından izinsiz olarak Hatay halkına destek mitingi düzenledikleri gerekçesi ile 21 Kasım 1936'da kapatılmıştır.[1035] 5 Şubat 1946 tarihinde bir grup genç bir araya gelerek MTTB'yi tekrar "Talebe Birliği" adı altında kurmuş, daha sonra Bakanlar Kurulu kararı ile 1947

[1031] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 436.; Bu konuşmanın temelinde, gericiliğin ve irticanın önünü açmakla CHP tarafından suçlanan DP'nin karşı önlemler geliştirmesi yatmaktadır. 22 Kasım 1952 tarihinde gazeteci Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da bir suikast düzenlenmesi sonrası Büyük Doğu dergisinin sahibi Necip Fazıl Kısakürek ve Serdengeçti dergisinin sahibi Osman Yüksel Serdengeçti, suikastla ilişkili oldukları iddiasıyla tutuklanmışlardır. Bu süreçte İslâmcı yayınlara ve örgütlere karşı davalar açılmış ve kapatılmışlardır. Türk Milliyetçiler Derneği de yapılan incelemelerde Malatya Suikastı ile ilişkili bulunmuştur. Bu yaşanan süreç ve derneğin kapatılışına dair detaylı bilgi için bkz. Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2012, 43-64.; Dernek, kendilerine yönelik iddialara yayınladıkları beyannamelerle cevap vermiştir. Bkz. (9 Ocak 1953). ***Türk Milliyetçiler Derneği İstanbul Şubesi Beyannamesi***, ***Son Hadiseler ve Biz,*** İstanbul.; Türk Milliyetçiler Derneği Umumî Merkezi.; (1952). ***Türk Milletine Beyanname***, Ankara: Güven Basımevi.

[1032] Türk Milliyetçiler Derneği'nin ardından Nisan 1954'de aynı düşünce zemininde "Milliyetçiler Derneği" kurulmuştur. Derneğin yakın bir isimle yeniden kurulması, milliyetçiliğin siyasal alanın dışına itilemez bir güç haline gelmesi olarak değerlendirilebilir. Bkz. Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 113-115.

[1033] Taşkın, Y. (2007). ***Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına- Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya***, İstanbul: İletişim Yayınları, 118.

[1034] Başgil, A. F. (2008). ***27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Görüp Yaşadıklarım***, İstanbul: Yağmur Yayınevi, 94-95. Münevver Ayaşlı da DP'nin bu meseledeki yaklaşımını "iktidarın bindiği dalı kesmesi" olarak değerlendirmiştir. Bkz. Münevver Ayaşlı, M. (1966). "Aşırı Sağ, Aşırı Sol", ***Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını Özel Sayı 1,*** İstanbul: Gazetecilik İşletmesi Matbaası, 113-114.

[1035] MTTB'nin yayın organı olarak ve Adnan Cahit'in yönetimindeki *Birlik* gazetesi 1933 yılında ilk sayısını çıkarmış ve burada "komünistliğin şiddetle aleyhtarıyız." deniliyordu. Bu karşıtlık süreç içinde örgütün itici güçlerinden biri olacaktır. Bkz. Okuyan, M. Ç. (2004). ***Bozkurt'tan Kur'an'a Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980***, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 78-80.

yılında "Milli Türk Talebe Birliği" adını tekrar almıştır.[1036] 10 Aralık 1947 tarihinde düzenlediği kongresinde yayınlanan bildiride, *"milli mukaddesat mefhumlarını inkar eden komünizmle fikri mücadeleyi şiar ittihaz eder"* diyen MTTB'nin, bu dönem için en önemli faaliyeti, 24 Aralık 1947 yılında "Tük Gençliği Komünizmle Nasıl Mücadele Etmelidir" konulu büyük bir konferans düzenlemek olmuştur.[1037] DP dönemi ile birlikte, komünizmle mücadelede kararlılığın ortaya konması üzerine MTTB Başkanı Suphi Baykam, Başbakana hitaben çektiği telgrafta, *"Türk Milletinin yıllardan beri özlediği komünizmle kesin mücadeleye karar veren hükümetinize milliyetçi Türk gençliğinin şükran ve minnetlerini arzederiz"* diyerek, bu meseledeki desteğini göstermiştir.[1038] DP Hükümetine bir başka destek de, 21 Ocak 1951 tarihindeki kongresi sonrası gelecektir. Buradaki konuşmacıların çoğu memlekette uyanan irticanın, en az komünizm kadar tehlikeli olduğunu ve dinin komünistler tarafından kullanılabileceğini söylemişlerdir.[1039] MTTB bu tavırla, komünizmle mücadelede hükümete destek vererek elinin güçlendirilmesini sağlamıştır.[1040] 19 Ağustos 1951 yılında Berlin'de düzenlenecek olan Dünya Talebe ve Gençlik Barış teşekküllerinin üçüncü kongresine MTTB Genel Başkanı Suphi Baykam da davet edilmiştir. Ancak Baykam, barış maskesi altında, dünyadaki komünist oluşumlar tarafından organize edilen bu kongreye katılmayacağını bildirmiştir.[1041] Dernek, DP Hükümetinin komünizmle mücadelesinde almış olduğu idam kararını memnuniyetle karşıladığını belirtirken,[1042] 1954 yılında yaptığı toplantıda ise, komünizmi lanetlemekle faaliyet yürütmenin yeterli olmadığı, aydınlatıcı kitaplarla köylerin bilinçlendirilmesine başlanması gerektiği belirtilmiştir.[1043]

1 Mayıs 1948 tarihinde İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ile İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği tarafından "Türkiye Milli Talebe Federasyonu" (TMTF) kurulmuştur. Bu federasyon, üniversitelerin yüksekokulları ile talebe birliklerinden, talebe birlikleri ise, fakültelerdeki ve yüksek okullardaki talebe cemiyetlerinden oluşmaktaydı.[1044] TMTF, 1948-1949 yıllarında "Anadolu'yu Fiilen ve Fikren Kaldırma", "Cehaletle Mücadele" gibi

---

[1036] Pars, V. (2005). *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Ssyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 231-232.
[1037] (25 Aralık 1947). "Gençliğin Komünizme Karşı Duyduğu Nefret", ***Cumhuriyet***, 1, 4.
[1038] Taylak, ***a.g.e.,*** 1997, 263.
[1039] (22 Ocak 1951). "Milli Türk Talebe Birliği Kongresi", ***Milliyet***, 1. 5.
[1040] DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.
[1041] (6 Ağustos 1951). "Kızıl Talebe Toplantısına Bir Davet", ***Cumhuriyet***, 1.
[1042] (6 Aralık 1951). "Komünistlere Dair Kanun ve M.T. Talebe Birliği", ***Cumhuriyet***, 2.
[1043] (17 Ocak 1954). "M.T.T.B. Kongresinde Çalışmalar", , ***Cumhuriyet***, 1, 6.
[1044] Pars, ***a.g.t.,*** 2005, 231-232.

girişimlerde bulunmuş, aynı yıllarda komünizmi tel'in mitingleri yapmıştır.[1045] Bu örgüt de DP'nin komünizmle mücadelesinde Hükümetin yanında yer alacaklarını bir beyanname ile bildirmiştir.[1046] TMTF, komünizmle mücadelede hukuki yaptırımların yetersizliğine işaret ederek bu konudaki mevzuatı sağlamlaştırmak amacıyla bir hukuk müşavirliği aracılığıyla bir çalışma başlatarak, bir ön taslak hazırlanmasını sağlamıştır. Sonrasında federasyon başkanı bu çalışmayı, TBMM Başkanı Refik Koraltan ile paylaşmıştır.[1047] Sonrasında TMTF Ankara'da toplanarak hazırladığı bu ön tasarıyı birkaç düzeltme ile birlikte kabul etmiştir.[1048] Türkiye dışındaki öğrenci dernekleri ile de iletişim halinde olan TMTF, Pakistan'daki yüksek öğrenim gençliğinden gelen ve komünizme karşı ortak bir cephe halinde ilmî mücadele yanında, bu konuda her türlü işbirliğine açık olduklarını belirten bir teklifi de olumlu bir şekilde karşılayarak kabul etmiştir.[1049] Bunun yanında Paris'teki Türk öğrencilerden komünist olanlara dair MEB'e bir rapor sunarak kendilerinde olan bilgi ve belgeleri paylaşmıştır ve sonrasında orada bulunan Türk öğrencileri için bir cemiyet oluşturulması kararını almıştır.[1050]

DP'nin komünizmle mücadele siyasetine hem isimleri, hem amaçları hem de faaliyetleri ile doğrudan destek veren iki örgüt, ilk önce 1950'de Zonguldak'ta, daha sonra 1956'da İstanbul'da kurulan "Komünizmle Mücadele Derneği" (KMD) olmuştur.[1051] Bu örgütlerin dönemin siyasetinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülse de, siyaseti etkileme ve yön vermede etkili olmaları açısından, ortaya çıkan siyasetin sebepleri arasında da düşünülebilir. Komünizmle mücadelede gerektiğinde devlet adına pozisyon alan, yayınları ve faaliyetleri ile komünistlerin ötekileştirilerek dar bir alana sıkıştırılması gayretinde olan bir örgütlenme yapısıyla karşımıza çıkan bu derneklerden ilki 1950 yılında Zonguldak'ta kurulan KMD'dir.

[1045] Hatiboğlu, ***a.g.e.,*** 2000, 423.
[1046] Türkiye Milli Talebe Federasyonu, komünizmle mücadelede hükümetin yanında olduklarını belirten bir beyanname yayınlamıştır. (7 Ocak 1951). "Milli Talebe Federasyonu İrtica ve Komünizmle Azimle Çarpışacak", ***Milliyet***, 1, 5.
[1047] (24 Mayıs 1950). "Talebe Federasyonunun Solcularla Mücadelesi", ***Yeni İstanbul***, 1.
[1048] (28 Mayıs 1950). "Milli Talebe Federasyonu Dün Ankarada Toplandı", ***Yeni İstanbul***, 1.
[1049] (16 Temmuz 1956). "Komünizme Karşı Müşterek Cephe", ***Cumhuriyet***, 5.
[1050] (24 Temmuz 1950). "T. M. Talebe Federasyonunun Çalışmaları", , ***Cumhuriyet***, 2.
[1051] DP Dönemi sonrası 1963 yılında aynı isimle İzmir'de de bir Komünizmle Mücadele Derneği kurulacaktır. Bu dernekle ilgili olarak bkz. Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 125-126.; Aydınlı, E. (2021). *Türkiye'de Rus Düşmanlığının Amerika Ekseninde Anti-Komünizme Evrimi ve Komünizmle Mücadele Dernekleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 267-305.; Güldal, M. (2017). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kurucuları Bahattin Dökerel, Nurettin Gürtunca, Zeki Kandemir, Bahattin Açıkel ve Yaşar Tüzün'den oluşan bu dernek, Zonguldak vilayet makamına 1948 yılında başvurularak kurulmuş[1052] ancak 1950 yılında Nejdet Sançar ile Ziya Özkaynak'ın Zonguldak Lisesi'ne öğretmen olarak atanması ve derneğe üye olması ile büyük etkinlik kazanmış ve faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.[1053] Derneğin Zonguldak'ta kurulmasının nedenlerinden ilki, kuruculardan olan Nejdet Sançar'ın eşinin görevi sebebiyle burada yaşamak zorunda olması, diğeri ise TKP'nin burada faaliyetlerde bulunmasıdır.[1054] Zonguldak KMD idare heyeti, Nejdet Sançar (edebiyat öğretmeni), Ziya Özkaynak (tarih öğretmeni), Bahaddin Yurderi (memur), Kani Engin (tüccar), Zeki Kandemiroğlu (gazeteci), İsmail Tek (tüccar), Bahaddin Dökerel (fabrikatör) ve Tahsin Baysal (tüccar) isimlerinden oluşmuştur. KMD'nin ilk başkanı Bahaddin Dökerel olmuş ve 27 Eylül 1951'de yapılan ikinci dernek kongresinde ise Hâlit Taşman (diş doktoru) onun yerini almıştır.[1055] Dernek, etkin olduğu yıllarda komünizmle mücadeleye daha çok kitapçıklar yayınlayarak katkıda bulunmuştur. *Nazım Hikmet Meselesi'nde Yalman'a Cevap*, *Türk Gencine Açık Mektup*, *Komünist Nedir?*, *Komünizmin İçyüzü*, *Kızıl Cennet Masalı* ve *Mehmet Emin Yurdakul* isimli komünizmle mücadele amaçlı kitaplar yayımlamıştır. Bu yayınlardan özellikle *Nazım Hikmet Meselesi'nde Yalman'a Cevap* büyük ilgi görmüş, derneğe olan ilgi ve yardımları artmıştır. Bu yardımlarla birlikte *Komünizme Karşı Türklük* adlı, 15 günde bir çıkan gazete de yayımlanmıştır. Sadece Zonguldak'ta değil, Batı Karadeniz genelinde etkili olmaya çalışan dernek, ayrıca kiraladığı bir sinemada komünizm aleyhtarı filmler göstermiş ve iki kez de müsamere etkinliği düzenlemiştir. Zonguldak KMD, Türk Milliyetçiler Derneği'ne katılmış ve sonrasında bu derneğin kapatılması dolayısıyla 1953'de faaliyetlerini durdurmuştur.[1056]

[1052] 1948 yılında basında, "Komünizmle Mücadele Cemiyeti" adlı bir örgütün kurulduğu yer almıştır. Yayınladıkları beyannamede ise *"Yapacağımız bu mücadele, savaşların en mukaddeslerinden biri olacaktır"* vurgusu yer almıştır. Bkz. (27 Mayıs 1948). "Komünizmle Mücadele Cemiyeti", ***Cumhuriyet***, 2.; (Haziran 1948). "Komünizmle Mücadele", ***Sebilürreşad***, 1(3), 41.; Bahsi geçen bu cemiyet, başvurusu tamamlanmamış ve tam anlamıyla hayata geçmemiş Zonguldak KMD olmalıdır. Örgütün bu durumu, milliyetçi dergilerden olan *Kalem*'de çıkan bir yazıda, komünizmle mücadele gibi büyük bir davada, bu cemiyetin faaliyetlerinin devede kulak bile olmadığı şeklinde özetlenmiştir. Bkz. Binokay, E. (Kasım 1948). "Türkiye'de Komünizm ve Komünizmle Mücadele Cemiyeti", ***Kalem***, 1(3), 16.

[1053] Sefercioğlu, N. (2008c). ***Milliyetçi Dernekler***, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, 24.

[1054] Sançar, Zonguldak'ın bir işçi şehri olması sebebiyle komünistlerin ilgi gösterdikleri bir yer olduğunu ve yerli gazetelerde de etkin olduklarını belirtmiştir. Bkz. Sançar, N. (1963). ***Afşın'a Mektuplar***, Ankara: Afşın Yayınları, 26.

[1055] Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008c, 24-25.

[1056] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 120-121.; Sefercioğlu, ***a.g.e.,*** 2008c, 25.

DP döneminde bir diğer etkin komünizm karşıtı dernek, 7 Aralık 1956'da İstanbul'da kurulan Türkiye KMD'dir.[1057] Burhanettin Şener'in genel başkan, Altan Deliorman'ın da genel sekreter olduğu bu derneğin diğer kurucu üyeleri Ali Rıza Özer, Demir Aslan, Ekrem Marakoğlu, İlhan Darendelioğlu ve İrfan Açıkel'dir.[1058] Tüm bu isimler, Türk milliyetçisi olmaları ile bilinen ve daha sonraki benzer yapılarda ve yayınlarda yer alan kişilerdir. Türkiye KMD'nin amacı *"Millî bünyemizi meydana getiren ve kuvvetlendiren, millet olarak yaşamamızı sağlayan unsurları takviye ederek komünizm ile fikir yoluyla mücadele etmek"*şeklinde tüzüğünde yer almıştır. Dernek siyasetle ilgisi olmadığını da belirtilmiştir.[1059] İstanbul'da kurulan Türkiye KMD de Zonguldak'ta kurulan ilk derneğe yakın özelliklere sahiptir.[1060] Burhanettin Şener'in çıkardığı *Ocak* gazetesi de derneğin yayın organlığını üstlenmiştir.[1061]Dernek kurulduktan çok kısa bir zaman sonra "Gençliği vazifeye davet ediyoruz, Uyanık ve Dikkatli olalım" başlıklı bir beyanname yayımlamıştır. Beyannamede şu şekilde sona ermiştir: *"...Unutma ve derhal bu mücadeleye katıl! Komünistlerle tek bir cephe olarak daha kesin neticeler almak gayesi ile 'Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği' kurulmuştur. Sen de soysuzluğun, anarşinin ve hiyanetin tepesine inecek yumruklardan biri olmalısın. Bu hayırlı teşekkül sizlerin gayretiyle gelişecek, yaşayacak, vazife görecektir. Vazife seni bekliyor."* Bu beyanname, komünizmle mücadelenin yapılmasını milletin büyük ve mukaddes vazifesi olarak tanımlaması gençler arasında beklenen etkiyi göstermiş, derneğin İstanbul şubesi şubesine 50 civarında genç kaydolmuştur. TKMD İstanbul şubesi başkanlığına Yücel Hacaloğlu, sekreterliğine de

---

[1057] (25 Aralık 1956). "Komünizmle Mücadele Derneği Kuruldu", ***Milliyet***, 3.; Derneğin yayın organı olan *Ocak* gazetesi, derneğin gelişini bir ay öncesinde şöyle haber vermiştir: "*Kurulması zamanı gelmiş olan milliyetçi bir dernek... bu günlerde kültürümüzün, gençliğimizin ve ahlâkımızın daha fazla zehirlenmesine mâni olmak için milliyetçi bir derneğin kurulma zamanı çoktan gelmiştir... Milliyetçi gençler, koşunuz ve birleşiniz, teşkilatınızı kurup amansız mücadelenize girişiniz. Kızıl kalemleri, kızıl fikirleri daha fazla yaşatmayınız."* Bkz. Kankurudanoğlu, N. B. (2 Kasım 1956). "Bir Teşkilat Lazım", ***Ocak***, 1(26), 8.

[1058] Küçükalcan, ***a.g.e.,*** 2016, 95.

[1059] Dernek tüzüğünün ilk 20 maddesi için bkz. (7 Aralık 1956). "Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tüzüğü", ***Ocak***, 1(29), 7.; Dernek tüzüğünün 20-47. maddeleri için bkz. (21 Aralık 1956)."Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği Tüzüğü", ***Ocak***, 1(30), 7.

[1060] Zonguldak'ta kurulan dernek ile İstanbul'da kurulan Türkiye KMD birbirlerinden bağımsızdır. Bu durum derneğin genel sekreteri Altan Deliorman tarafından da açıklanmıştır. Deliorman, bu dönemde DP'nin toplumda revaç bulan Türkçü ve milliyetçi dernek ve teşkilâtlara uyguladığı baskıdan kurtulmak için isim değiştirmeye karar verdiklerini ve adında "Türk" bulunmayan bir dernek kurma kararı sonucunda Türkiye'de KMD'nin kurulduğunu söylemiştir. Bkz. Gönül, M. (2011). ***Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu***, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi, , 142.

[1061] Sefercioğlu, N. (Mart-Mayıs 1999). "1950-1960 Arasında Milliyetçi Kuruluşlar", ***Türk Yurdu***, 19(139-140-141), 298.

Necmettin Hacieminoğlu seçilmiş, idare heyetinin diğer üyeleri ise Niyazi Yurdakul, Gündüz Sevilgen ve Ali Sait Yüksel'den oluşmuştur.[1062]

Türkiye KMD, 20 Şubat 1955'te yaptığı yıllık kongre toplantısında, komünizmle mücadelede hükümet ve milli emniyetle daha sıkı işbirliği yapılması gerektiğinden bahsetmiştir.[1063] Dernek, 1957 yılından itibaren seri konferanslar tertipleyerek komünizmle mücadelesini yürütmeye devam etmiştir. Bu konferansın ilki 8 Ocak 1957 tarihinde Eminönü Öğrenci Lokali'nde düzenlenmiş ve Peyami Safa "Marksizm'e Bir Bakış" başlığı altında bir konferans vermiştir.[1064] 15 Ocak 1957'de ikinci konferansta ise Dr. Cezmi Türk "Bizim Milliyetçilik Anlayışımız ve Komünistlik" başlığı üzerine konuşmuştur. Daha sonraki konferanslarda ise İsmail Hami Danişmend, Zeki Velidi Togan ve Tahsin Demiray gibi milliyetçi şahsiyetler, komünizme karşı mücadeleyi çerçevesinde konferans ve seminerler düzenlemişlerdir. Dernek 27 Mayıs 1960 İhtilali'ne kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.[1065]

3.3.4.2. Komünist Örgütlerle Mücadele

TKP, 1946-1950 yılları arasında, üniversite gençliğinin toplumu etkilemede ve propagandada önemli bir unsur olduğu düşünerek, çok partili hayata geçiş atmosferindeki müsait zeminden faydalanarak öğrenci örgütleri kurmak istemiştir.[1066] Bu maksatla cemiyetler Kanunu'nun değiştirilmesi ve üniversite özerkliğinin tanınmasının ardından kurulan derneklerden biri de "İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği" (İYTGD) olmuştur. 2 Temmuz 1946'da "İstanbul Üniversitesi Yüksek Okullar Öğrencileri Birliği" adı ile kurulan dernek, bir süre sonra adını değiştirip İYTGD olmuştur.[1067]Kuruluş nizamnamelerinde kendilerini, "ilerici, demokrat ve anti-faşist öğrenci derneği" olarak tanımlamışlar ve kurucuları Vahdettin Barut, Adil Giray, Zekai Karakaş, Moris Gabay,

[1062] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 123-124.
[1063] (21 Şubat 1955). "Komünizmle Mücadele Cemiyetinin Dünkü Yıllık Kongresi", ***Cumhuriyet***, 1.
[1064] (8 Ocak 1957). "Komünizmle Mücadele Derneğinin Bugünkü Konferansı", ***Cumhuriyet***, 3.
[1065] Meşe, ***a.g.e.,*** 2016, 124-125.
[1066] Özgen, ***a.g.e.,*** 1982, 104.
[1067] Sançar, N. (Kasım 1964). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: 2 - İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği", ***Mücadele***, (9), 26. İYTGD'nin daha sonra kurucularından olan Nihat Sargın açısından derneği değerlendirmek için bkz. Sargın, N. (Ağustos 1978). "İlerici Gençlik Hareketinde Dünü Bugüne Bağlayan Halka: İstanbul Yüksek Tahsil Derneği", ***Genç Öncü***, (3), 26-29.; Sargın, N., Ormanlar, Ş., Berktay, İ. (1997). ***Kuruluşunun 50. Yıl Dönümünde İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (1946-1951),*** İstanbul: Baba Basımevi.

Kegam İşkol, Cemal Güner, İlhan Başaran, Bahattin Uğurçok olmuştur. [1068] Faaliyetlerini ve propagandasını TKP'nin gençlik kolunun yasal bir uzantısı olarak üniversite merkezli olarak gerçekleştirmiştir. Üniversiteler ve uluslararası öğrenci kongrelerinde üniversite gençliğini temsil etmek de amaçları arasındadır.[1069] 1950 yılına kadar olan faaliyetler daha çok öğrenci sorunları üzerinde propaganda yapmak üzerinedir ve derneğe üye kaydetmek[1070] ilk adımdaki amaçlarından biri olmuştur. Bu anlamda konser, konferans ve gezi etkinlikleri düzenlemişlerdir.[1071] İYTGD, kurulduğu andan itibaren *Hür Gençlik* adlı bir dergi çıkarmıştır.[1072] Derneğin en önemli faaliyetleri, Nazım Hikmet'in serbest bırakılması yönünde yaptığı çalışmalar olmuş ve bunun için Çiçek Palas toplantısını organize etmiştir.[1073]

10 Mayıs 1950 yılında harçların kaldırılması için yayınladıkları bir bildirinin ardından dernek yöneticileri hakkında dava açılmıştır. Ardından 1951 yılında, Uluslararası Öğrenci Birliği ile temas halinde bulunmaları suçundan yargılanmışlardır.[1074] İYTGD dernek merkezinde yapılan aramalar sonunda başkan İlhan Berktay, genel sekreter Vecdi Özgüner, yönetim kurulundan Şaban Ormanlar, Nuran Bozer, Hasan Güldağ ve derneğin 50 faal üyesi tutuklanmıştır.[1075] Tüzel kişiliğine ilişkin bir kapatma kararı bulunmamasına karşın, artan baskılar sonucu dernek kapanmak zorunda kalmış ve yayın organı *Hür*

[1068] (1946). ***İstanbul Üniversite ve Yüksek Okullar Öğrencileri Birliği Ana Nizamnamesi***, İstanbul: Üniversite Matbaası, 4-7.; Sayılgan'a göre derneğin ilk kurucuları TKP ve TSEKP'nin üyelerindendir ancak kamuflaj maksatlı hiç bir siyasî fikri olmadığı düşünülen kişileri de kurucular arasına dahil etmişlerdir. Bkz. Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 174.; Aynı şekilde Landau, dernek üyelerinin çoğunluğun komünist olmamasına rağmen, 12 üyeli Yürütme Komitesinin çoğunun tanınmış TKP militanlarındanın oluştuğunu, geri kalan üyelerden 43'nün ise daha sonra mahkûm olacak TKP üyeleri olduğunu belirtir. Bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 164.

[1069] Sargın, Ormanlar, Berktay, ***a.g.e.,*** 1997, 9.; ABD raporlarında İYTGD'nin, uluslararası komünist cephe örgütleri olarak görülen Uluslararası Öğrenci Birliği ve Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu üyesi olduğu kaydedilmiştir. Bkz. CIA. RDP78-00915R000600140008-2, 01.02.1957.

[1070] Landau, hepsi 35 yaşın altında 206 üyesi olduğunu söylerken; Sançar, beş yıla yakın sürede 218 öğrencinin derneğe üye olduğunu belirtmiştir. Bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 164.; Sançar, N. (Kasım 1964). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: 2 - İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği", ***Mücadele***, (9) 26.

[1071] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 174.

[1072] Sançar, ***a.g.m.,*** Kasım 1964, 27.

[1073] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 174. Nazım Hikmet'in serbest bırakılmasına yönelik, o dönem Türkiye şartlarında oldukça fazla bir rakam olan 48.000 bildiriyi Mayıs 1950'de bastırmış ve İstanbul'un tüm semtlerinde dağıtılmasını sağlamıştır. Bkz. Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 165., Darendelioğlu, tüm bu faaliyetlerin TKP'nin İstanbul mıntıka komitesi sekreteri olan Şevki Akşit'in, dernek içine sızdırdığı partililerle sağlandığını, Nazım Hikmet kampanyası, Çiçek Palas toplantısı gibi faaliyetlerin Merkez komitesinden gelen direktife uygun olarak Şevki Akşit tarafından planlandığını iddia etmiştir. Bkz. Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1962, 174.

[1074] Pars, ***a.g.t.,*** 2005, 273.; Derneğin Lübnan'da komünist bir öğrenci teşkilatı ile de ilişkisi tespit edilmiştir. Bkz. Elverdi, A. (1977). ***Bu Vatana Kastedenler***, İstanbul: Yeni Asya Yayınevi, 12.

[1075] (14 Temmuz 1952). "Komünizm Propagandası Yapan Gençler", ***Milliyet***, 2.; Anadol, Z. T. (Mart 1995). "Hür Gençlik, Hücreler ve Tabutluklar", ***Tarih ve Toplum***, 23(135), 49.; Arslan, ***a.g.m.,*** 2002, 53.; Alınan önlemlerin dernek yöneticileri ile sınırlı kalmayıp, 100 kadar üyeyi kapsadığı da iddia edilmiştir. Bkz. DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.

Gençlik de 9 Ocak 1951 tarihinde son özel sayısını yayınladıktan sonra yayınını durdurmuştur.[1076]

3.3.5. Sendikalar Alanında Komünizmle Mücadele

Sanayi Devrimi sonrası ortaya çıkan ve zamanla gelişen sendikalar, işçi ve işverenlerin çalışma hayatlarındaki ekonomik ve sosyal haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurdukları örgütlerdir.[1077] İşçi sınıfının temel alındığı bir sınıf mücadelesine inanan komünizm ideolojisinin, yayılma ve etkili hale gelme isteğinde sendikalar önemli bir yer tutmuşlardır.[1078] Nitekim bu durum 1921 yılında Moskova'da kurulan "Kızıl Sendikalar Enternasyonali"nin[1079] tüzüğünün 9. maddesinde, Komünist Enternasyonal'a bağlı her partiye hitaben örgütün hedefleri ve amaçları arasında açıkça ortaya konulmuştur:

> *"Her parti... sendikalarda, işçi ve işletme meclislerinde sistemli ve azimli bir komünist hareket ve faaliyete girişmelidir... Bu teşekküllerin içinde, onları, sürekli ve sebatlı bir çalışma sonunda komünizme kazandıracak komünist yuvalar kurmak gerekir... Komünist yuvalar tümüyle Partiye bağlı olmak zorundadır."*[1080]

Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye'de ağır sanayi ve buna bağlı olarak işçi altyapısı yavaş geliştiği için sendikal faaliyetlerin yaygınlaşması da fazla hızlı olmamıştır. Yoğun üretimi olmayan atölye ve işletmelerdeki işçiler aracılığıyla 1920'lerden itibaren başta İstanbul olmak üzere kentsel merkezlerde sendikalar kurulmuş ve sayıları giderek artmaya başlamıştır.[1081]1925 yılında kabul edilen "Takrir-i Sükûn Kanunu" ile birlikte işçi

---

[1076] Pars, ***a.g.t.,*** 2005, 273-274. DP dönemindeki diğer komünist örgütler çalışma içinde farklı bölümler altında değerlendirildiğinden burada yer verilmemiştir. Bunun yanında İYTGD ile aynı yılda Ankara'da yine TKP ile irtibatlı "Türkiye Gençler Derneği" diye başka bir öğrenci örgütü de kurulmuştur. Bkz. (13 Aralık 1946). "Ankara'da Türkiye Gençler Derneği kuruldu", ***Hür Gençlik***, 1(2), 2. Ancak dernek, sayısı 206 olan (içlerindeki TKP'ye mensup üye sayısı 19 olarak belirtilmiş) üyelerinin tutuklanması sonrası 1949 yılında fiilen kapatılmıştır. Bkz. Sançar, N. (Aralık 1964-Ocak 1965). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: 3 - Türkiye Gençler Derneği", ***Mücadele***, (10), 10. Bu derneğin yöneticiliğinde bulunmuş Nabi Dinçer'in açısından derneği değerlendirmek için bkz., (Eylül 1978). "1946-50 Dönemi Türkiye Gençliğinin Anti-Faşist Örgütlenmesinde: Türkiye Gençler Derneği", ***Genç Öncü***, (4), 32-33.

[1077] Güloğlu, T. (2020). "Dünden Bugüne Türkiye'de Sendikacılığın Gelişimi", (Ed. E.S. Kala), ***Disiplinlerarası Sosyal Politika Çalışmaları-1***, Bursa: Ekin Yayınevi, 11.

[1078] Taylor, D. (1963). ***Sendikalar ve Komünizm***, (Çev. Engin Ünsal), İstanbul: Metin Matbaası, 5.

[1079] Profintern olarak da bilinen bu yapı, uluslararası düzeyde komünist faaliyetlere paralel olarak kurulmuş ve Batı'daki "Amsterdam Enternasyonali" olarak da isimlendirilen, sınıf mücadelesi tezine karşı sınıf işbirliğini savunan ve bu yolla komünist fikirleri reddeden Uluslararası Sendikalar Federasyonu'na karşıt faaliyetler yürütmüştür. Bkz. Browder, E. R. (15 Kasım 1921). "The Red Trade Union International: The First World Congress of Revolutionary Unions", ***The Toiler***, 4(192), NewYork, 9-10. .

[1080] Lefranc, G.-Sülker, K. (1966). ***Dünyada ve Bizde Sendikacılık***, İstanbul: Varlık Yayınları, 52-53.

[1081] Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 129. Türkiye'deki işçi hareketleri ve sendika faaliyetleri ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Sülker, ***a.g.e.,*** 2004.; Güzel, ***a.g.e.,*** 1996.; Sencer, O. (1969). ***Türkiye'de İşçi Sınıfı-Doğuşu ve Yapısı,*** İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.; Koç, Y. (2003). ***Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık***

hareketleri ve sendikal faaliyetler kontrol altında tutulmuşlardır. 1930'lardan sonra Türk sanayileşmesinin hızlanması için devletçi ekonomik bir model benimsenmiş ve süreç içinde 1936 yılında bir iş kanunu oluşturulmuştur. Kanunda, iş yaşamı çerçevelendirilerek sınıf ayrımının kabul edilmediği vurgulanmış, grev ve lokavt tanımları yapılmış ancak bunlar resmen yasaklanmıştır.[1082] Bu kanunla birlikte devletin, çalışma hayatı ilişkilerinde belirleyici bir pozisyon aldığı görülmektedir.[1083] Sonrasında 1938 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile devletin idari makamlarının yetkileri genişletilirken, özellikle sınıf esasına dayanan belirli cemiyetlerin kurulması yasaklanmıştır.[1084] Bu kanunla birlikte sınıf esasına dayanan dernek kurmaktan bahsedilemeyeceği gibi sendikal faaliyetler de neredeyse imkânsızlaşmıştır.[1085]

İkinci Dünya Savaşı süreci boyunca Türkiye'deki işçi dernekleri hükümetle kurduğu iyi ilişkilerle varlıklarını sürdürebilmişlerdir.[1086] Savaş sonrası dönemde ise, Türkiye'nin iç politikasında yaşanan çok partili hayata geçiş aşaması ve dünyada yaşanan değişimler, mevcut Cemiyetler Kanununun değiştirilmesini gündeme getirmiştir.[1087] Konu ile ilgili yasa tasarısının TBMM'deki görüşmelerinde DP Aydın milletvekili Adnan Menderes, yürürlükte olan kanunun, benzeri olan başka kanunlara göre geride olduğunu ifade etmiş ve siyasi partilerin üzerindeki baskı unsurunu eleştirmiştir.[1088] Bu görüşmeler sonrası 10 Haziran 1946'da kabul edilen yasa ile "sınıf esasına dayanan" dernek kurulması yasağı kaldırılmıştır.[1089] Bu yasa değişikliği ile birlikte 1946 yılında işçiler arasında sendika kurma faaliyetleri hızlanırken, bu süreçte kurulan iki parti olan TSP ve TSEKP de bu

HareketiTarihi, İstanbul: Kaynak Yayınları.; Erişçi, ***a.g.e.,*** 1951.; Çeçen, A. (193). ***Türkiye'de Sendikacılık***, Ankara: Özgür İnsan Yayınları.; Ağralı, S. (1967). ***Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı***, İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

[1082] Karabulut, U., Özkul, Ö. F. (2020)."Atatürk Dönemi İşçi Hareketleri ve İş Hayatına Dair Yasal Düzenlemeler", ***Sabit Duman Armağanı***, (Ed. Y. Başkan), Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 237, 245.

[1083] Makal, A. (2006). ***Türkiye'nin Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Sendikalar: 1946-1950,*** Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 3.

[1084] Kanunun 9. maddesine göre devletin mülkî bütünlüğünü bozmaya çalışan, devlet rejimine aykırı amaçlar güden, siyasal ve ulusal birliği bozan, din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan, bölgesel amaçlar güden, aile , cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan cemiyetler kurulamayacağı belirtilmiştir. Bkz. (14 Temmuz 1938). ***Resmî Gazete***, (3959), 10272-10274.

[1085] Sülker, ***a.g.e.,*** 2004, 51. Bunun öncesinde TCK'nın 141. ve 142. maddelerindeki değişiklikle sınıf mücadelesini teşvik etmeye yönelik girişimlerin cezalandırılması, sınıf mücadelesi esasına dayanan komünist örgütlenmeleri zaten yeterince sınırlandırmıştı. Bkz. Harris, ***a.g.e.,*** 1967, 137-138.

[1086] Savaşın getirdiği olumsuz sonuçlarla ilgili istekler, CHP ve onun yerel yöneticileriyle iyi ilişkiler kuran işçi dernekleri tarafından dile getirebilmiştir. Bu işçi örgütlerinin yöneticilikleri bazen doğrudan CHPli kişiler tarafından yürütülmüştür. Bu derneklerin başkanlarının CHP milletvekilleri, vali, belediye başkanı veya CHP il ya da ilçe başkanları arasından seçilmesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 145-146.

[1087] Talas, C. (1961). ***İçtimai İktisat***, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayını, 268.

[1088] (05.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 59, 49-50.

[1089] (10 Haziran 1946). ***Resmî Gazete***, (6329), 10729-10730.

ortamdan faydalanarak sendikaları örgütlemeye çalışmışlardır.[1090] Bu partilere bağlı sendikalarda daha önceki dönemlerde TKP faaliyetlerine katılanlar yöneticilik yapmışlar ve parti kurucuları arasında yer almışlardır. Bu iki partinin öncülüğünde işçiler, birikmiş sorunlarına çare bulmak, seslerini daha iyi duyurabilmek, yasal zeminde olmaları ve bu örgütlerin komünist yapıda olduğu ile ilgili algının henüz yerleşmemiş olması gibi sebeplerle sendikal faaliyetlere katılmışlardır.[1091]

Cemiyetler Kanununda yapılan yeni düzenlemeler sonrası işçilerin zamanla artacak bir şekilde sendikalaşma süreci yaşayacağını düşünen CHP Hükümeti, Çalışma Bakanlığı kadrosunu güçlendirerek bu süreci yönlendirmek niyetinde olmuştur.[1092] Ancak işçilerin komünist eğilimli iki partinin öncülüğünde oluşturulan sendikalara olan yoğun ilgisi üzerine CHP, önce kendine yakın dernekler kurulması yoluna gitmiştir.[1093] İstenilen neticenin alınamayacağı görüldüğünden 18 Haziran 1946 tarihinde yapılan değişikliklerle TCK'nın 141. ve 142. maddelerinin kapsamı genişletilerek, sendika faaliyetlerinin komünist etkilerden korunması amaçlanmıştır. Böylelikle sınıf menfaatleri üzerine parti kurmanın yolu açılırken, yabancı kökenli olan yani komünist eğilimli parti ve örgütlere karşı koyabilecek bir ölçü getirilmiştir.[1094] Takip eden zamanda İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 16 Aralık 1946'da TSP ve TSEKP'nin yanı sıra bunların örgütlediği tüm sendikalar ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ile İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir. Bu parti ve sendikaların çıkardıkları belirlenen yayınlar ve matbaaları da kapatılmışlardır.[1095]

[1090] Sülker, ***a.g.e.,*** 2004, 55. TSP, her iş kolunda sendikalar kurarak bunları ulusal olarak Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonuna bağlamayı ve uluslararası olarak da Dünya Sendikaları Federasyonuna katılmayı öneriyordu. 16 Aralık 1946'da kapatılana kadar toplamda yedi sendika kurmuştur. TSEKP ise daha farklı bir işçi örgütlenmesi ile attan yukarıya doğru bir sistemle Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu oluşturmak istemiştir. Her ikiparti işçi örgütlenmesi yanında, yoğun bir propaganda ve yayın faaliyetine de başlayarak, işçilerin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi amacıyla seminerler ve konferanslar düzenlemiş, bunları yayın organları aracılığıyla ayrıca yayımlamışlardır. Bkz. Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 148-149.

[1091] Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 152-153. Bu katılımların ideolojik temelli olmasından çok, ekonomik beklenti ve çalışma haklarının elde edilmesi gibi sebepleri olması muhtemeldir. Türkiye'de işçi hareketi, ne kadar çelişkili de olsa, bir bütün halinde komünist hareketin etkisine girmemiştir. Bkz. Aşçıoğlu, A. (17 Haziran 1966). "Türkiye'de Sosyalizm ve İşçi Hareketi", ***Yön***, 5(168). 12.

[1092] Bianchi, R. (1984). ***Interest Groups and Political Development in Turkey***, New Jersey: Princeton University Press, Princeton, 122.

[1093] CHP'ye yakın kişilerin kurduğu Türkiye İşçiler Derneği, Ankara ve İstanbul'da birçok dernek oluşturmuştur. Ancak bu dernekler fazla üye bulamamışlardır. Bkz. Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 152.

[1094] (13.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 64, 1.

[1095] (17 Aralık 1946). "İki Komünist Partisi İle Bunlara Mensub Altı Gazete ve Mecmua Kapatıldı", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

Birçok sendikanın kapatılması ile bu işçi örgütlerinin komünizm gibi farklı alanlara savrulmasının önüne geçtiğini düşünen CHP Hükümeti,[1096] sonraki adımda çıkaracağı bir kanunla yeni kurulacak sendikaların denetim altında olmasını sağlamak istemiştir. Bu amaçla Başbakan Recep Peker'in *"milli anlayışa aykırı zihniyetlerin tesiri altında tutulmak istenen işçi örgütlerini, milli ruha uygun esaslar üzerinde kurmak"*[1097] hedefiyle hazırladıklarını söylediği yasa tasarısı TBMM'de görüşüldükten sonra 20 Şubat 1947'de yayımlanıp yürürlüğe girmiştir.[1098] Bu yasayla işçilere grev gibi haklar verilmese de sendikaların faaliyetleri ve kapsamı yasal bir çerçevede düzenlenerek Türkiye'de ilk kez işçi ve işverenlere sendika hakkı tanınmıştır.[1099] Kanuna göre tüm sendikaların Çalışma Bakanlığının denetimine tabi olacakları yazılmıştır. Her ne kadar Çalışma Bakanı bu denetim mekanizmasının, işçi-işveren ilişkileri açısından olduğunu dile getirse de, sonraki süreçte işçiler, oluşan bu yeni yapıda daha çekingen bir durumda olmuşlardır. Kısa süre önce başlayan ve çok çabuk sonlanan sendikalaşma süreci sonunda bir baskı hissetmiş olabilecek işçilerin, sendika kurmak ve sendikalara girmekte yavaş ve tereddüt eder bir halde olması üzerine CHP harekete geçmiştir.[1100] Sendikalaşmayı teşvik etmek hatta kendi eliyle sendika kurmak isteyen CHP, işçileri örgütlemeye ve kurulacak sendikalar için onlara kuruluş masrafı vermeye başlamıştır. Bu konuyla ilgili olarak İstanbul il merkezinde bir büro kuran CHP'de bu sürece öncülük eden isim, Zonguldak milletvekili Dr. Rebi Barkın olmuştur. Barkın, sendikaların kurulması ve işleyişinde işçilerin doğrudan rol oynaması gerektiğine inanmakla beraber, işçiler arasında komünist propaganda yapılmamasının da önemli olduğunu belirtmiştir.[1101] Barkın, öncelikle işçilerin bir birlik

---

[1096] TBMM'de 1947 yılına ait bütçe görüşmelerinde Çalışma Bakanı Sadi Irmak yaptığı bir konuşmada bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: *"İşçi topluluğu olan her yerde bir takım beynelmilel ajanların tesir etmiye çalıştıkları görülür. Bu ajanlar işçi kütlesine proleteryalık duygusunu aşılamağa çalışırlar. Sonra da bütün dünya proleterleriyle birleşmek yani beynelmilel olmak telkinini verirler. Önün için biz de işçimizde bu proleterlik duygusunun ve durumunun husule gelmemesine en ziyade dikkat edeceğiz."* Bkz.(28.12.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 3, B. 26, 738. İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer de Ocak 1947'de TBMM kürsüsünden, kısa bir zamanda birçok yerde yerden biter gibi sendikaların ürediğini ve yasal ya da yasal olmayanşekillerde kurulmuş olan bu sendikalardan 38 tanesinin idari kadrolarının hemen hepsinin sicilli ve fanatik komünistlerden oluştuğuna dikkat çekmiştir. Bkz. (29 Ocak 1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37. 75.

[1097] Sülker, K. (1973). ***100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri***, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 60-61.

[1098] (26 Şubat 1947). ***Resmî Gazete***, (6542), 11929-11930.

[1099] Güzel, ***a.g.e.,*** 1996, 155. Bu yasayla ilgili olarak DP milletvekili Fuat Köprülü, komünizm gibi dış etkilerden korunmasını olumlu bulurken, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların anayasasına uyumlu hale getirmek adına aceleyle sendikaların çerçevesinin belirlenmesini de eleştirmiştir. Bkz. (20 Şubat 1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 47. 75, 805.

[1100] (Şubat 1971). "Türkiye'de İşçi Sınıfının Gelişmesi", ***Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği Dergisi***, (2), 48-49.

[1101] BCA. 490.1.0.0/1439.6.1, 1948.

etrafında toplanması adına İşçi Sendikaları Birliği'nin kurulmasını sağlamıştır.[1102] Daha sonra doğrudan kurucusu olduğu ve tamamıyla işçilere hitap eden *Hürbilek* gazetesinin çıkarılmasını sağlayan Barkın, bu sayede sendikalaşmanın önemini ve getireceği kazançları işçi kitlesine daha rahat anlatma imkânını oluşturmuştur.[1103] İşçi hakları, sendikal gelişmeler ile ilgili oldukça geniş bilgilerin verildiği gazetede, dünya işçileri ve komünist rejim altındaki işçilerin durumu ile ilgiler bilgilerin yanı sıra komünizmle mücadeleye dair yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan birinde, komünistlerin en önemli hedeflerinden biri olan sendikalarda daima uyanık ve tedbirli olunmasını ancak bu yapılırken sendikaların birer komünist yuvası olarak düşünülmemesi gerektiği belirtilmiştir.[1104]

Tüm bu çalışmalar sonrasında işçilerin büyük çoğunluğu halen sendikalara üye olma konusunda isteksiz davransa da 1948 yılı içinde 73 sendika kurulabilmiştir. 1946 yılındaki sendikacılıkta iki komünist eğilimli partinin rekabeti altında faaliyet gösterilirken, bu dönemdeki sendikal hareketler CHP ve DP arasındaki rekabet altında gerçekleşmiştir.[1105]CHP mevcut süreçte idari etkinliğini kullanırken, DP ise farklı sınıflardan insanların menfaatlerini önemsemiş ve kamu yararı açısından bunların dikkate alınması gerektiğine inandığını belirtmiştir. Sendikalara, siyasi ve ideolojik etkiler altında kalmamak koşuluyla grev hakkı gibi birtakım hakların tanınması gerektiğini, işçilerin her türlü alanda daha rahat bir yaşam seviyesine ulaştırılması gerektiğini düşünmüştür.[1106]

DP, ilk kurulduğu anlardan itibaren sendikalardaki komünist etkilerden rahatsızlığını dile getirmiştir.[1107] Ancak işçilerin temel refah seviyelerinin artırılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sendikal haklara kavuşması için de desteğini ortaya koymuştur. İktidara geldiği ilk zamanlardan itibaren DP, sendikalarla iyi ilişkiler kurmaya özen göstermiştir.

[1102] Sülker, ***a.g.e.,*** 1973, 61.
[1103] (17 Temmuz 1948). "Sayın Okuyucularımıza", ***Hürbilek***, 1(1), 1. Hürbilek gazetesi ile ilgili daha geniş bilgi içiz bkz. Celep, B. (2015). ***İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı: Hürbilek Gazetesi***, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.
[1104] (29 Temmuz 1949). "Sendikalar ve Komünizm", ***Hürbilek***, 2(60), 1.
[1105] Toprak, Z. (Temmuz 1996). "1946 Sendikacılığı, Sendika Gazetesi, İşçi Sendikaları Birlikleri ve İşçi Kulüpleri", ***Toplumsal Tarih***, 6(31), 19. 1947 yılında Makine ve Teknik İşçileri Sendikası yönetim kurulu üyesi Naci Kurt, bu dönemde sendikacıya "komünist" denildiğini dolayısıyla sendikacının sırtını bir yere dayamak zorunda olduğundan ya CHP'ye ya da DP'ye yanaşmak zorunda olduğunu söylemiştir. Bkz. Koç, Y. (1999). ***Türk-İş Tarihinden Portreler-Eski Sendikacılardan Anılar Gözlemler 1***, Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, 103.
[1106] Çeçen, ***a.g.e.,*** 1973, 20. Osmanlı Devleti'nden itibaren tüm siyasi partiler daima muhalefette iken işçi desteğini almak için onlara geniş vaadlerde bulunmuşlar, ama iktidara gelince bizzat güçlenmelerinin önleyici tedbirlere başvurmuşladır. Bkz. Ağralı, S. (1967). ***Türk Sendikacılığı***, İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 45.
[1107] (12 Ekim 1946). "Demokrat Parti İşçi Sınıfını İnkâr Ediyor", ***Sendika***, 1(7), 4.

Her ne kadar söz verilen grev hakkı gibi vaatleri gerçekleştirmese de, işçilerin yaşam kalitesini artıracak düzenlemeler amaçlanmıştır.[1108] Bu niyetle Mayıs 1951 tarihinde DP Çalışma Bakanı Nuri Özsan, mevcut Sendikalar Kanununun yeni baştan değerlendirilerek ele alındığını, fikirlerini almak üzere sendikalarla görüşüleceğini ve oluşturulacak tasarının Meclise geleceğini söylemiştir. Bu konuda Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ise mevcut kanunun Anayasaya ve DP programına aykırı olduğunu, bugünkü işçi sendikalarının totaliter ve komünist bir sistemin unsurları şeklinde kurulduklarını ifade etmiştir.[1109]

Komünizmin işçi sınıfına yönelik bakışı ve verdiği önem, DP Hükümetinin işçi örgütleri olan sendikalara karşı komünizmle mücadele hassasiyetini canlı tutmuştur.[1110] DP, sendikal çalışmaların artırılması ve güçlendirilmesi yönünde bir gayret gösterirken, bu yapıların içeriğindeki komünist unsurların varlığından dikkatini kesmemiştir.[1111] Sendikalar üzerinde Çalışma Bakanlığı ile sınırlı olmadığı görülen bir devlet denetimi ve yakın takip olduğu görülmüştür.[1112] Emniyet ve istihbarat birimleri, komünist propagandanın en etkin olacağını düşündükleri sendikalara ve sendika liderlerine kuşku ile yaklaşmış, sürekli takip mekanizmasını işletmiş ve bu alanlara eleman yerleştirerek bilgi akışını gerçekleştirmiştir.[1113]

[1108] TNA. FO 371/107547, 1953.; Koç, işçilerin 1950 seçimlerinde DP'yi geniş ölçüde desteklediğini, DP'nin de iktidarı boyunca getirdiği bazı hak ve özgürlükler, çalışma ve yaşama koşullarında gözlenen iyileşmeler, bu desteğe cevap verdiğini, dolayısıyla işçilerin DP tarafından ihmal edilmiş ve hakları verilmemiş söyleminin doğru olmadığını belirtmiştir. Bkz. Koç, Y. (2000). ***Türkiye'de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar),*** Ankara: Yol-İş Yayını, 18.

[1109] (29 Mayıs 1951). "Sendikalar Kanunu Yeni Baştan Ele Alındı", ***Cumhuriyet***, 1, 5. Ağaoğlu sonraki konuşmalarında, TSP ve Demokrat İşçi Partisi (DİP) gibi sosyalist görünümlü ancak komünist olduğunu iddia ettiği partilerin sendika idare heyetlerine nüfuz etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bkz. (7 Mayıs 1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 15, B. 69, 805. Ancak söz konusu partiler bu iddiayı reddetmişlerdir. Bkz. (9 Mayıs 1952). "Ağaoğlunun Meclisteki Beyanatının Akisleri", ***Cumhuriyet***, 5.

[1110] (10 Temmuz 1950). "Sendikalara Politika Girmeyecek", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[1111] Türkiye'deki sendikacılığın henüz yeni gelişmeye başladığı ve işçi hareketleri ile komünist eylemler arasındaki ayrımın güç olduğu bir atmosferde, hükümetlerin sendikaları yakından takip etmemeleri mümkün görünmemektedir. Bkz. TNA. FO 424 297, 1957. Sendika idare kurulları ve üyeleri içinde komünist eğilimli olanların tespit edilip, uzaklaştırılmasına karar verilmiştir. Bkz. (10 Ağustos 1950,). "Solcularla Mücadele", ***Milliyet***, 1, 5.

[1112] Eylül 1950 tarihinde kurulan İstanbul Akaryakıt İşçileri Sendikası ile ilgili Çalışma Bakanlığı, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne bir yazı yazarak, sendika kurucuları hakkında bilgi istemiştir. Emniyet Müdürlüğü sendika kurucularına ait bilgileri bakanlık ile paylaşmış, komünistlik ile ilgilerinin olup olmadığı da yanıtlanmıştır. Bkz. Koç, ***a.g.e.,*** 2003, 40.

[1113] Landau, ***a.g.e.,*** 1979, 130. Milli Emniyet Teşkilatı'na mensup Ferit Özdemir isimli bir eleman İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İETT İşçileri Sendikası Yönetim Kurulu üyesi olarak işçileri temsil makamında bulunmuş ancak Milli Emniyet Teşkilatı'nın daha üst bir kademesine geçmesiyle birlikte durum açığa çıkmıştır. Bkz. Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 223. Sendika liderleri ve yöneticilerinin anılarında, sürekli polis tarafından takip edildikleri bilgisi yer almıştır. Bkz. Koç, ***a.g.e.,*** 1999, 26, 47, 58, 135, 162.

DP Hükümetinin de desteğiyle 6-7 Eylül 1952 tarihinde İzmir'de ilk İşçi Sendikaları Kongresi toplanmış ve sonunda Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu olan Türk-İş kurulmuştur. Hükümet en başından itibaren bu konfederasyonu da yakın takip altında tutmuştur.[1114] Türk-İş'in kurulmasında, komünizmle mücadelede desteğine ihtiyaç duyulan Amerika'nın önemli katkıları olmuştur.[1115] Bunun için 1951 yılında Türkiye'ye gelen Amerikan Sendikalar Federasyonu'nun Batı Avrupa ve Afrika sorumlusu olan Irving Brown'ın gözlemleri ve raporlarının çok büyük etkileri olmuştur.[1116] Brown, DP'nin özellikle komünist sızmaları hesaba katarak devlet kontrolündeki sendikalardan bağımsız bir sendikalaşmaya geçişe sıcak bakmadığına işaret ederek bunu abartılı bulduğunu belirtmiş ancak bu kaygının doğru bir perspektifle değerlendirilerek ele alınması gerektiğini de eklemiştir. Ayrıca Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği, Amerikan Sendikalar Federasyonu'na başvurarak komünist propagandalara karşı Amerikan sendikalarında uygulanması için hazırlananmetinlerden birkaçının Büyükelçiliğe

[1114] TNA. FO 371/107547, 1953.

[1115] Çelik, ABD sendikacılığının Türkiye üzerindeki etkisinin abartıldığını söyleyerek Türk sendikacıların edilgen unsurlar olarak betimlenmesini eleştirmiştir. Bkz. Çelik, A. (2010). "Vesayet Mektupları; 1950 ve 60'lı Yıllarda Türk ve ABD Sendikacıları Arasındaki Yazışmalar", ***Çalışma ve Toplum***, (2), 68. Çelik'in bu yönde vurguladığı çalışmalardan birinde Bulgar Gazeteci Şişmanov, Türk-İş üzerindeki Amerika etkisi ile ilgili şunları belirtmiştir: "*Uzun müzakerelerden sonra hükümet işçi sendikaları konfederasyonunun kurulmasına ve Batıdaki sağcı sosyalist sendikalar ile Amerikan sarı sendika yöneticilerinin güttüğü antikomünist politikaya uyulması şartıyla Batıdaki işçi konfederasyonu ile bağlantıya girilmesine izin verdi. Bu meselede burjuva partileriyle sıkı işbirliği yapan hükümet, bir taraftan da, Batıdaki sağcı sendika konfederasyonundan ve Amerikan sarı sendikalarının yöneticilerinden, Türkiyedeki sendika hareketini antikomünizmi yoluna sevk etme işinde yardımistedi. Ankarada bulunan "Marshall Plânı" temsilcisiyle Amerikan elçiliği mümessilleri, hükümet makamlarıyla yaptıkları görüşmelerden sonra 19 ocak 1951 de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Merkezini ziyaret ettiler. Orada, ilgililere, kurulacak konfederasyon, Amerikan işçi konfederasyonunun yolundan gittigi takdirde Marshall Plânından ve diğer Amerikan yardım fonlarından mali yardımda bulunacaklarını vaadettiler.*

Birleşik Amerika İş Federasyonu temsilcilerinden Irving Brown iki defa Türkiyeye geldi. Mayıs 1951'de İstanbul Sendikalarının yöneticileriyle görüşerek, Türkiye İşçi Sendikalar Konfederasyonuna, Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonuna girmesi şartıyla malî yardım yapılacağını bildirdi. İki türk sendika yöneticisini de Birleşik Amerika'ya davet etti. Bir Amerikan sendika heyetiyle Marshall Plânı temsilcilerinden müteşekkil bir grup, Türkiye işçi sendikaları konfederasyonunun kurulması ve faaliyetiyle ilgili talimat vermek üzere Aralık 1951'de Türkiye'ye geldi. Fransa ve Belçika sağcı işçi sendikalarının temsilcileri de onların izinden yürüdüler. Kendi sarı sendika federasyonlarının tüzük (nizamname) programlarını da beraberlerinde getirerek. Türkiye işçi sendikaları konfederasyonu kurulurken örnek tutulmalarını tavsiye ettiler. Amerikan sendika temsilcileri ve Marshall Plânının Ankara'daki heyeti Konfederasyona her yıl yardımda bulunmayı vaadettiler. Buna karşılık da Konfederasyonun içişlerine karışma, yöneticilerine talimat verme hakkını kazandılar. Bundan sonra, Türk sendika yöneticilerinden bazıları, sendika işlerinde "bilgi edinmek, talim görmek, ihtisas sahibi olmak" üzere, devre devre Birleşik Amerika'ya gönderildi. Bittabi! gönderilecek yöneticilerin Amerikalıların işine yarıyacak kimseler olmasına dikkat ediliyordu." Bkz. Şişmanof, ***a.g.e.,*** 1965, 127-128.

[1116] Irving Brown ve Türkiye'deki faaliyetleri ile ilgili bkz. Çelik, A. (Mayıs 2019). "Bir Sendikal Soğuk Savaş Örneği; DP Döneminde Irving Brown'ın Türkiye Faaliyetleri", ***Toplumsal Tarih***, (305), 38-43.

gönderilmesini ve bu yaklaşımların Türkiye sendikaları için de örneklik teşkil etmesini istemiştir.[1117]

Hükümetin komünizmle mücadeledeki kararlılığı ve iradesi, kurulduğu andan itibaren Türk-İş'in komünizmle olan mesafesini her fırsatta vurgulamasında önemli bir etki yaratmıştır.[1118]Türk-İş'in İzmir'deki ilk genel kurulunun en önemli katılımcılardan olan Irving Brown, bu konfederasyonun kurulmasının önemine değinerek, komünizme karşı verilen mücadeleye büyük katkılar vereceğini ve bölge ülkelerine de örneklik oluşturucağını söylemiştir.[1119] Brown Ağustos 1951'de yayınladığı fikirlerinde, Türkiye'nin komünizmle mücadelede önemli bir ülke olduğunu söyleyerek Batı sistemlerine eklemlenmesinin gerekli olduğunu söylemiştir. Türklerin antikomünist olmaktan çok anti-Rus olduğunu ve SSCB'ye karşı ciddi bir güvenlik tehdidi hissettiklerini söyleyerek bu durumun sendikal hareketleri de derinden etkilediğini belirtmiştir. Hükümetin etkisi altında olduğunu iddia ettiği sendikaların komünistlere karşı mücadelede önemli bir unsur olduklarını ve komünist sempatizanların üye yapılmaması konusunda gayret içinde olduklarını söylemiştir. Bu geçiş aşamasında, işçilerin yaşam düzeylerinin düşük olmasının yarattığı ortamda demagojik manevra yapma kolaylığı nedeniyle komünistlerin sendikalarda propaganda yapma fırsatı bulabileceklerini ancak sendikalardaki etkilerinin önemsenmeyecek bir azınlıkta olduğuna işaret etmiştir. Komünizmle mücadelede başarı elde etmek için sadece baskıcı uygulamalar değil, doğru ve akılcı sosyal reformların uygulanmasının önemli olduğuna değinmiştir. Ayrıca Brown, Türkiye'nin SSCB'nin olası bir saldırısına karşı Batılı güçlerle birleşmesini sağlayacak,

---

[1117] Çelik, ***a.g.e.,*** 2010,. 218.

[1118] Buna bir örnek olarak 18 Ocak 1953'te Değirmisaz İşçileri Sendikası Kongresi'nde hazır bulunan Kütahya Vali Vekilinin bir işçinin konuşmasını komünistlikle suçlaması üzerine Türk-İş tarafından 22 Şubat 1953 günü Eskişehir'de komünizmi tel'in mitingi düzenlenmiştir. Türk-İş tarafından yayınlanan miting beyannamesinde memleket gerçeklerini herşeyin üstünde tutan sendikalarının ve işçilerinin komünistlikle itham edilmelerine üzüldüklerini belirtmişler ve Türk-İş Başkanı İsmail İnan mitingde yaptığı konuşmada: *"Komünizm en kötü insana bile izafe edilebilecek şüphelerin en sonuncusudur (...) Türk işçisi, komünizme karşı parolasını, onu gördüğü ve sezdiği yerde pençesi ile ezmek üzere tanzim etmiştir. (...) Bazı ahvalde vatandaşın haklı talebi karşısında ikna imkânsızlığına gömülen bazı idareciler tarafından hepimizin nefret ettiği bu pis çamurun üzerimize atıldığını maatteessüf görüyoruz. (...) Biz idarecilerden rica ediyoruz: her sınıf insan gurupları içinde bulunabilecek bu mikropları sıfat ve selahiyet tefrikine lüzum bırakmadan elbirliği ile bulduğumuz yerde ezelim"* diyerek komünizme karşı olan tutumlarını açıkca ortaya koymuştur. Bir başka örnek de İstanbul Umumi İnşaat İşçileri Sendikası'ndan 11 işçinin komünizm propagandasi nedeniyle tutuklanmaları üzerine Türk-İş, yayınladığı bildiride *"Kanunlarımız bu sahadaki kudret ve ciddiyetini hürmetle anarken, İstanbul Umum İnşaat İşçileri Sendikası'nın Konfederasyonumuzla ve bağlı bulunan herhangi bir aza teşekkülümüze hiçbir münasebetinin bulunmadığını efkari umumiyyeye arzederiz"* diyerek bu sendikanın kendileriyle ilişkisi olmadığını vurgulama gereği duymuştur. Bkz. Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 132-133.

[1119] TNA. FO 371/101897, 1952.

Atlantik Paktına veya oluşturulacak savunma ittifakları içine dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.[1120]

Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticiler genel olarak DP ve bir ölçüde de CHP ile bireysel ilişkiler geliştirmek, onların politikalarını etkilemek ve bu partilerden milletvekili seçilmeye çalışmak şeklinde olmuştur. DP yasalar aracılığıyla işçilere önemli haklar büyük kısmının kendi yanında konumlanmasını sağlamıştır.[1121] DP'nin ilk hükümet döneminde sendikalarla kurduğu bu iyi ilişkiler, 1954 seçimlerinden sonra kötüleşmeye başlamıştır. Bu dönemde sendikacılık faaliyetleri kontrol altında tutulmak istenmiştir. Bu yüzden Hükümetle Türk-İş arasında ciddi sorunlar yaşanmıştır.[1122] Bu sorunların bir nedeni de, 1954 sonrasında sendikaların yönetim kademelerine CHP'ye yakın kişilerin gelmesidir.[1123] Bu anlamda Türk-İş mevcut iktidardan daha da sıyrılmak adına politikalar takip etmeye başlamıştır.[1124] İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsünün düzenlediği 6 Nisan 1956 tarihinde düzenlenen "Sosyal Siyaset Konferansı"na Türk-İş Genel Sekreteri İsmail İnan da katılmış ve burada DP'yi eleştiren bir konuşma yapmıştır.[1125]Bu gelişmeler sonrası uzun yıllardır düzenlenen bu konferanslarda paylaşılan fikirler ve bu etkinliklerin önde gelen isimleri komünistlikle suçlanmışlar ve konferanslar iki yıl süreyle yasaklanmıştır.[1126] Ankara Valiliği'nin bir yıl sonraki konferansa izin vermemesi üzerine Çalışma Bakanı Mümtaz Turhan konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur.[1127] Turhan, komünizm veya

---

[1120] Öztürk, K. (Temmuz 1989). "Sendikalar Birliği ve ABD'li Irving Brown", ***Tarih ve Toplum***, 12(67), 47-49.

[1121] Koç, ***a.g.e.,*** 2003, 42. 1950'den itibaren küçük kasabalarda ve kentleşmiş bölgelerdeki sendikalşmalarda DP eğilimi daha fazla olurken, büyük şehirlerdeki daha önde gelen liderler her zaman olmasa da genellikle CHP'ye sempati duymuşlardır. Bkz. Rosen, S. M. (1962). "Turkey", ***Labor in Developing Economies***, (Ed. Walter Galenson), Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 288.

[1122] Güloğlu, ***a.g.m.,*** 2020, 11. 1954 yılında İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerde yaşayan işçiler, kendi temsilcilerini TBMM'ye sokmak için aralarında "Sendikalistler" adıyla anılan bir grup kurmuşlar ve ardından Hükümet bunlar hakkında kovuşturma açmıştır. Bkz. Üstün, ***a.g.e.,*** 1967, 37.

[1123] Çalışma Bakanlığı iktidar partisinin yıpratılmasını hedeflemek için sendikalarda siyasetin sokulduğunu düşünmüştür. Bkz. TNA. FO 424/297, 1957.

[1124] 1956 yılında sendikalar hükümetle olan ilişkilerinde ise daha eleştirel ve muhalif tavırlar geliştirmiştir. Bkz. CIA. RDP79-00927A000100190001-2, 10.10.1956.

[1125] Pektaş, ***a.g.e.,*** 2012, 265.

[1126] Koçak, H. (2008). "50'leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik Bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak", ***Çalışma ve Toplum***, (3), 82.

[1127] Konu ile ilgili, komünist propaganda yapıldıysa bunu yetkili makamlara ihbar etmek gerektiği yoksa konuşmanın doğru olmayacağı eleştirileri basında yer almıştır. Bunlara karşılık günün şartlarında tüm dünyada komünizmle mücadele eden ülkelerin deliller üzerinden harekete geçme stratejisi uygulaması milli bir intihar olarak belirtilmiş ve bu süreçte komünist propagandanın mesafe alacağına dikkat çekilmiştir. Ayrıca suç sayılan fiillerin belirli bir ideolojik üniforma ile meydana çıkması düşünülemeyeceğinden meseleyi sadece suç vaziyetlerini takip etme ve onun dışında her türlü ikazdan çekinme ve müsamaha göstermenin yanlış olduğu ifade edilmiştir. Sonunda her memlekette olduğu gibi bizde de meşruiyetin kanalları içinde zehrini akıtmağa çalışan bir ideolojik düşmana karşı bu uyanıklığı elden bırakmamanın

kişisel sebeplerle sendikalara siyaset sokulmasının mümkün olmadığını belirterek *"Türk işçisinin idrakinde ve vicdanında yabancı ideolojiler pazar kuramaz. Komünizm bu memlekette, kireçli toprağa atılmış tohum gibidir. Hiçbir vakit intaç (sonuç) için aradığı rutubet ve harareti bulamayacaktır"* demiştir. Nihayetinde Hükümetin bu konuda maksatlı çalışanları tespit ettiğini de vurgulamıştır.[1128] Bu beyanlar üzerine Hürriyet Partisi Kocaeli milletvekili Turan Güneş, konu ile ilgili TBMM'de Çalışma Bakanına yönelik bir sözlü soru vermiş ve komünist olarak nitelendirilen bu kişilerin kimler olduğunu, tespit edilenlerin ilgili makamlara ihbar edilip edilmediğinin cevabını istemiştir. Bakan Mümtaz Turhan, komünistlerin propaganda faaliyetlerini görünür bir şekilde açıktan yapmadıklarını, kendilerini cezadan korumak adına ustalıkla ve gizlilikle faaliyet yürüten insanlar olduğunu belirtmiştir. Bakan ayrıca kendi sahasında suç olarak gördüğü meseleleri ilgili makamlara ilettiğini de eklemiştir. Bakanın cevaplarından memnun olmayan Güneş bu defa da komünist olarak nitelendirilen üniversite ve sendika mensuplarının neden halen görevlerinde kaldığını ve haklarında neden bir işlem yapılmadığı sorusunu yöneltmiştir. Bakan ise bu konferansın halka açık bir şekilde yapılmayıp, sendikanın öncülüğünde sadece bir kısım işçilere yönelik yapılmasının *"sen sürüyorsun, milyonerler zuhur ediyor, peri masalındaki efsanevi hayatı yaşayan insanlar var, sen sürünüyorsun. Hattâ birtakım telkinlerle bu iş olmaz, bir gün gelecek işçi vatandaşlar, siz vazifenizi yapacaksınız, ihtilâle gideceksiniz"* şeklinde propaganda yapmak amaçlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca konferans metninden bölümler de okuyan Bakan, burada geçen sözlerden işçi hareketlerinin eylemsel bir hale gelmesi için uygun bir zaman olmadığını ve öncelikle ihtilalci şeflerin yetiştirilmesi gerektiği anlamını çıkardığını da belirtmiştir.[1129]

Bu konferanslardan başka Amerikan Yardım Teşkilatının yardımları ile Çalışma Bakanlığı tarafından 1954 yılından itibaren farklı yerlerde Amerikalı uzmanlar tarafından verilen işçi seminerleri düzenlenmiştir. Bu seminerlerde Amerika'daki sendikalarla, komünist yapıdaki ülkelerin sendikaların arasındaki farklar işlenmiştir. Bu faaliyetlerin komünizmle mücadelede Türkiye'deki sendikacılar ve işçiler üzerinde önemli etkileri olmuştur.[1130]

---

hükümetin yalnız hakkı değil, hiç bir zaman ve hiç bir şekilde ihmal edemeyeceğl başlıca görevi olduğu vurgulanmıştır. Bkz. BCA. 30.1.0.0/87.544.12, 25.03.1957.

[1128] (20 Mart 1957). "Çalışma Vekilinin Ağır İthamları", ***Cumhuriyet***, 1, 5.; (20 Mart 1957). "Çalışma Vekili 'Komünizm Türk İşçisi Arasında Barınamaz' Dedi", ***Milliyet***, 1, 3.

[1129] (6 Mayıs 1957). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 19, B. 64, 16-24.

[1130] Pektaş, ***a.g.e.,*** 2012, 271.; Rosen, ***a.g.m.,*** 1962, 288.

İşçi ve işveren ilişkisinde ortaya çıkan mücadelede, bir denge unsuru olarak sendika liderleri farklı sıfatlarla kategorize edilmişlerdir. Bu durum Hükümet ile sendikaların ilişkilerinde de ortaya çıkmış ve "komünistlik" etiketi bu dengelerde oldukça sık kullanılmıştır. Bunun yanında dönemin havasındaki genel eğilim de sendikacıların komünist olarak görülmelerini sağlamıştır.[1131] Örneğin dönemin Petrol-İş Genel Başkanı Ziya Hepbir, DP'li yıllarda sendikacı olan, bir sosyal haktan bahseden herkesin komünist olarak nitelendirildiğini söylemiştir. Kendisinin işçiye yönelik olarak yapılan birçok olumlu girişimlerden dolayı DP'yi tutmasına rağmen "komünist Ziya" olarak anıldığını ve sendikanın ilk şubesini açtıklarında bir "komünist yuvası" diye kimsenin yer tahsis etmek istemediğinden bahsetmiştir.[1132] Adana'da kurulmuş olan Milli Mensucat İşçileri Sendikası Genel Sekreteri Fahri Karakaya ise bu dönemde işverenin de hükümetin de karşılarında olduğunu söylemiştir. Kendisinin DP'li, başka bir üyenin ise CHP'li olduğunu ancak buna rağmen aralarında bir politik anlaşmazlık olmamasına rağmen dışardan her ikisinin de komünist olarak görüldüklerini söylemiştir.[1133] Çok fazla sendikal özgürlüğün, bir sendikal hakimiyete ve komünizmin sızmasına hizmet edeceğini düşünen Hükümet, bir noktadan sonra sendikalarla ilgili fikir ayrılığına düştüğü konularda işin komünizm yönündeki potansiyelinesıklıkla başvurmak durumunda kalmıştır.[1134] Bu durum sendika liderlerinin de daha rahat kontrol edilebilir bir düzeyde tutulabilmesine imkân sağlamıştır.[1135]

Komünizmde kendi ideolojik düzenine geçişinin esas öznesi olarak görülen işçilerin, örgütsel anlamda bir yapıda toplanmış olması çok önemlidir.[1136] Bu noktada DP'nin komünizmle mücadelesinde işçilerin örgütlenme alanı olan sendikalar, dikkat ettiği alanlardan biri olmuştur. Bu dönemde işçilerin yaşam kalitesini iyileştirmeye dönük adımlar atılırken, işçi hareketleri de yakından takip edilmiş, gerekli görüldüğünde sendikalar kapatılmışlardır.[1137]

[1131] İpek, G. (Bahar 2021). "'Bağımsız ve Milli' Sendikalaşma: 1947 Sendikalar Kanunu'na Basının Yaklaşımı", ***Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi***, 6(1), 234.
[1132] Koçak, M. H. (Ed.). (2014). ***O Hep Sendikacıydı (Ziya Hepbir'in Yaşam Öyküsü)***, İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları, 67-68, 243.
[1133] Koç, ***a.g.e.,*** 1999, 33.
[1134] Zonguldak'ta 1958 yılında gerçekleştirilen bir DP Kongresinde, işçilerin grev hakkı talep etmelerinin komünistlikten başka bir şey olmadığı dillendirilmiştir. Bkz. (1 Ocak 1959). "D.P.lilerin İtham Ettiği Sendikacılar", ***Cumhuriyet***, 1, 5. Komünistlik suçlamasını reddeden sendikalar, bu konuda DP'yi eleştiren açıklamalar yapmışlardır. Bkz. (3 Ocak 1959). "Sendikalar Komüsitlik İsnadını Reddediyorlar", ***Cumhuriyet***, 1, 5.
[1135] Rosen, ***a.g.m.,*** 1962, 292.
[1136] Ermis, V. (Ed.). (ty.). ***İşçi Sınıfının Tarihsel Misyonu***, Essen: Offset Druckerei, 4.
[1137] Pektaş, ***a.g.e.,*** 2012, 38.

3.3.6. Siyasi Partiler Alanında Komünizmle Mücadele

DP döneminde ” işçi, sosyalist ve çalışma” gibi isimler altında kurulan sol partiler olmuştur. Bunlar 1946 yılında kapatılan ve 1950 yılında tekrar kurulan “TSP”, yine 1950 yılında kurulan “Demokrat İşçi Partisi” ve “Çalışma Partisi”, 1954 yılında kurulan “Vatan Partisi” (VP) ve DP döneminin sonlarında 1960 yılında kurulan “Sosyalist Partisi”dir.[1138] Bunlardan TSP ve VP dışındaki üçü, daha çok işçiler ve sendikalara özel önem ve ağırlık veren partiler olmuşlardır.[1139] DP’nin ilk dönemlerinde sendikalarla ilişkilere önem veren bu sol eğilimli siyasi partilerin faaliyetleri, Ekim 1951 yılında başlayacak komünist tutuklamalarının ardından gözetim altında olmuştur.[1140]

1946 yılında kurulan ancak birkaç ay sonra kapatılan TSP’nin kurucusu Esat Adil Müstecaplıoğlu Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından yargılanmış bir süre sonra delil yetersizliği yüzünden beraat etmiştir. Esat Adil bu kararla birlikte, 28 Ağustos 1950’de tekrar TSP’yi kurmuştur. 1951 ara seçimlerine katıldıysa da başarı elde edememiştir. Partinin yayın organı olan *Gerçek* gazetesi de yeniden yayınlanmaya başlamış ve parti tarafından sosyalizmi anlatan konferanslar organize edilmiştir. İki yıllık bir faaliyetten sonra, 17 Haziran 1952’de komünizm propagandası yapmak suçuyla başta TSP’nin Genel Başkanı Esat Adil Müstecapoğlu olmak üzere, partide görev almış olan 15 kişi tutuklanmış ve partinin faaliyetlerine son verilmiştir.[1141]*Gerçek* gazetesi de aynı gerekçeyle kapatılmıştır. İstanbul 3. Ağır Ceza Mahkemesinde uzun yıllar devam eden duruşmalar beraatla sonuçlanmıştır.[1142] Esat Adil, Başbakan Menderes’e yazdığı bir mektubunda, partisinin komünizm karşıtı olduğunu ve son dönemlerde kendileriyle alakalı gizli

---

[1138] Çelik, A. (2014). “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”, ***Çalışma ve Toplum***, (41), 34.

[1139] Bu partilerden ilki 26 Eylül 1950’de kurulan Demokrat İşçi Partisi’dir. Kurucularından olan Orhan Arsal, 1950 seçimlerinde DP’den İstanbul adayı olan ancak adı listeden çıkartılmış bir isimdir. DP’nin Arsal’ı sola yakın eğilimlerinden dolayı tercih etmemesi muhtemel görünmektedir. Siyasi mücadelesine bu şekilde başlayan Arsal’ın partideki diğer kurucu arkadaşlarının hepsi işçidir. Arsal demeçlerinde komünist olmadığını ve işçi diktatörlüğüne karşı milli davaları halletmek için kurulmuş ılımlı bir sol parti olduğunu belirtmiştir. 14 Ağustos 1955 tarihinde dağılmıştır. Bkz. Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 236-239. Diğer bir parti 19 Eylül 1950’de kurulan Çalışma Partisi’dir. 1953 yılında iki partinin de aynı işi yaptığını belirterek Demokrat İşçi Partisi’ne katılma kararı almıştır. Son parti ise DP döneminin sonlarında, 10 Ocak 1960 tarihinde kurulan Sosyalist Partisi’dir.

[1140] Pektaş, ***a.g.e.,*** 2012, 225.

[1141] TNA. FO 371/107547, 1953.; (18 Haziran 1952). “Sosyalist Partsi Erkânı Dün Tevkif Edildiler”, ***Cumhuriyet***, 1, 4.

[1142] Pars, ***a.g.t.,*** 2005, 256.

komünistlikle ilgili yöneltilen suçlamaların haksızlığını belirtmiştir.[1143] TSP üyelerinin evlerinde yapılan aramalarda ele geçen delillerden, "sosyalist" kelimesinin partinin gizli amaçlarını gizlemek için kullandığı, her hafta parti lokalinde toplantılar yaparak partizan yetiştirildiği, Kore'ye asker gönderilmesinin aleyhinde sistemli bir kampanya açılması için üyelere propaganda yapıldığı, TCK'nın 141. ve 142. maddeleri aleyhinde propagandalar yaptığı tespit edilmiştir.[1144]

DP, 1957 seçimleri sonrasında gizli komünistlikle mücadele edileceğini açıklarken, açık ve yasal bir şekilde faaliyet gösteren ancak gizli amaçlarla komünizme hizmet ettiğini düşündüğü oluşumlara karşı da mücadele etmiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri, 1954 yılında kurulan VP olmuştur.[1145] 1954 Tevkifatı sonrası, komünist hareketin yönetici kadrolarının mahkûm olduğu ve komünist faaliyetlerinin dağınık bir görüntü sergilediği dönemde, örgütlü bir parti kurma girişimi "çok güçsüz bir hareket"[1146] olarak görülse de, komünist hareket açısından yine de anlamlı bulunmuştur.[1147] Partinin kurucusu Dr. Hikmet Kıvılcımlı,[1148] çevresine toplayabildiği az sayıdaki komünistle 29 Ekim 1954'te VP'yi kurmak için başvuruda bulunmuşsa da partisi ancak 1957 yılında faaliyete geçebilmiştir.[1149] Parti programında açıktan komünist ve sosyalist vurgular görünmese de tek başına Kıvılcımlı'nın geçmiş dönemlerden sicilli bir komünist olması, VP üzerinde baskı oluşmasına yeter bir sebep oluşturmuştur. Bu baskılar neticesi parti üyeleri, sabıkalı

[1143] BCA. 30.1.0.0/18.104.7, 14.06.1952. Başbakan Menderes ise 1953 yılında verdiği bir demeçte, sosyalistlik kelimesinin bir maske olduğunu, bu partinin tamamıyla komünist fikirleri yayma amacında olduğunu belirtecektir. Bkz. Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 434-435.

[1144] BCA. 30.1.0.0/67.418.14, 1952.; Darendelioğlu, ***a.g.e.,*** 1961,112-113.

[1145] Kaçmazoğlu, H. B. (1988). ***Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları***, İstanbul: Birey Yayıncılık, 179.

[1146] Vatan Partisi'nin İzmir il yönetiminde bulunan Esat Balım, çok güçsüz bir hareket olarak tarif ettiği bu girişimin bir sol partinin yaşatılması amacıyla kurulduğunu belirtmiştir. Bkz. Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 57.

[1147] Partinin üyelerinden Zihni Anadol, kuruluş öncesinde bir parti kurmak için uygun bir zaman olmadığına yönelik tartışmalarda Kıvılcımlı'nın ısrarcı olduğunu ve parti programını bile hazırladığını belirterek, kendilerinin çok etkilerinin olmasa da onun tek başına masal kahramanları gibi savaşa girdiğini söylemiştir. Bkz. Anadol, Z. (1989). ***Kırmızı Gül ve Kasket***. İstanbul: Belge Yayınları, 139.

[1148] Kıvılcımlı, 1927'de komünizm propagandası yapmaktan 3 aya; 1929 tevkifatında 4 yıl, 6 ay, 15 güne; 1938'de "askeri isyana teşvik" suçundan Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesince 15 sene hapse ve kamu hizmetlerinden de ömür boyu mahrumiyet cezasına mahkûm edilmiştir. 1950 af kanunu ile mahkûmiyetleri sona ermiştir. Bkz. Toker, ***a.g.e.,*** 1971, 25. TKP'nin geçmiş yöneticileri ve önde gelenlerinden Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Zeki Baştımar ve Mihri Belli gibi isimler, teorik altyapıları olmayan teşkilatçı bir komünist zihin dünyasına sahipken Hikmet Kıvılcımlı bu kişilerden farklı olarak teorik çalışmaları ve meseleleri ele alış biçiminden dolayı farklı bir konumda değerlendirilmiştir. Bkz. Aydınoğlu, ***a.g.e.,*** 2017, 43. Kıvılcımlı'nın yaşamı ve düşünce yapısı için bkz. Ünsal, S. (2008). "Türkiye'de Komünist Düşüncenin Kaynaklarından BiriOlarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı", ***Toplum ve Bilim***, (78), 108-133.; Tufan, T. (2008). ***Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı ve Eserleri,*** İstanbul: Nokta Kitap.; Karaca, E. (2011). ***İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı***, İstanbul: Destek Yayınevi.

[1149] Basında, Kıvılcımlı'nın komünist kimliği ön plana çıkarılarak, VP'nin kuruluşuna izin verilmesinin zor olduğu vurgulanmıştır. Bkz. (12 Kasım 1954). "Vatan Partisi", ***Cumhuriyet***, 1, 6.

hiçbir komünistin partiye alınmaması kararını almışlar ancak zamanla bu konudaki stratejiden vazgeçmişlerdir.[1150]

1957 seçimlerine kalabalık bir işçi aday listesiyle katılan VP lideri Kıvılcımlı'nın, 15 Ekim 1957'de Eyüp'te yaptığı bir miting konuşması nedeniyle, hakkında hem komünizm propagandası yapmak hem de laiklik karşıtı eylem ve söylemde bulunmaktan dolayı dava açılmıştır.[1151] 30 Aralık 1957'de de VP'nin faaliyetleri durdurulmuştur. Hikmet Kıvılcımlı, Kerim Korcan, Fatma Nudiye Yalçı, Zihni Anadol, Zehra Kosova'nın da aralarında bulunduğu 25 kişi tutuklanmıştır.[1152] Bu kişilerin davaları 1961 yılında beraatla sonuçlanacaktır.[1153]

VP, emperyalist olarak gördüğü ABD'yi Türkiye'nin iç işlerine karışmakla eleştirirken, dış politikada ülkenin ağır sanayisini destekleyecek tüm devletlerle dostluk kurulmasını benimsemiştir. Bu yönüyle VP'nin ABD'nin dikkatini çekmiş olması muhtemeldir.[1154] DP açısından ise komünizmle mücadelenin halen kararlılıkla devam ettiğini göstermesi açısından VP'nin kapatılması bir bakıma iyi bir fırsat olarak görünmüştür.

3.3.7. İşbirliği Toplantıları Yoluyla Komünizmle Mücadele

DP ülke içinde komünizmle mücadeleyi her alana yayma yönünde gayretlerini artırırken, komünistlerin dış ülkelerdeki aynı ideolojiden kişilerle kurduğu iletişimin de farkında olmuşlardır. Bu anlamda diğer ülkelerdeki komünizmle mücadele yöntemleri, bu yöntemlerin fikir alışverişleriyle değerlendirilerek birbirlerine bilgi aktarımlarının sağlanması gibi düşüncelerle bazı faaliyetlerde bulunulmuştur.[1155]

[1150] Akar, ***a.g.e.,*** 1989, 62. VP'nin tüzük ve programı için bkz. (2011). ***Vatan Partisi Tüzük ve Program***, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları. İngiliz raporlarında, Kıvılcımlı'nın uzun dönem komünist olmasından hareketle VP'nin sosyalist görünümünde gerçek bir komünist partisi olması şüphesine yer verilmiş ancak her durumda mevcut önemi ve etkisinin kesinlikle sınırlı olduğunbelirtilmiştir. Buna karşılık yakın mercek altında gözlemlenmesi gerektiği de kaydedilmiştir. Bkz. TNA. FO 424/297, 1957.

[1151] Koca, B. (2015). "Ellili Yıllarda Merkez Sağ: Demokrat Parti'nin Özgürlük ile İstismar Arasındaki Dini Politikaları", ***Türkiye'nin 1950'li Yılları***, (Yay. Haz. Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim Yayınları, 313.

[1152] Celasun, M. (26 Ocak 1958). "Şehrimizde Faaliyet Gösteren 25 Komünist Tevkif Edildi", ***Cumhuriyet***, 1, 5.; (26 Ocak 1958). "25 Komünist Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 1, 5.; (5 Şubat 1958). "Komünizmle Mücadelede Hükümetin Attığı isabetli bir Adım Daha: Vatan Partisi Kurucuları Tevkif Edildi", ***Ocak***, 2(44), 14.

[1153] Özcan, ***a.g.m.,*** 2000, 127.; Vatan partisinin kurucuları, yaptıkları faaliyetler, mahkemeye verilişleri ve devam eden davaların seyri için bkz. BCA. 30.1.0.0/42.247.6., 21.09.1960.

[1154] Kıvılcım, Sayılgan, DP'nin o sırada Türkiye'de bulunan NATO Heyetine siyasi bir jest olsun diye VP'yi kapattığını söylemiştir. Bkz. Sayılgan, A. (1963). ***Yakın Tehlike: Komünizm***, Ankara: Kardeş Matbaası, 35.

[1155] DP öncesi dönemde de bu yönde adımlar atılmıştır. Örneğin Eylül 1949 tarihinde Irak, İran ve Türk Hükümetleri, komünizme karşı polis ve istihbarat birimleriyle tedbirler almak için birlikte çalışmaya karar

1951 yılında Dışişleri Bakanlığı Ortadoğu'da görev yapan elçilere bir genelge göndererek bulundukları memleketlerin hükümetleri ile komünizm mücadelesi etrafında işbirliği yapılması hususunda iletişime geçmelerini bildirmiştir. Komünistlerin özellikle Suriye ve Lübnan'da sistemli bir şekilde çalışmaları ve Türkiye'deki komünistlerin Beyrut merkezinden emir aldıklarının düşünüldüğü ve buna karşın Dışişleri Bakanlığı'nın bu ülkelerde ve Ortadoğu'nun diğer yerlerdeki komünistlerin kökünün kazınması hususundaki kararlılığı vurgulanmıştır.[1156]

14-16 Ocak 1956 tarihinde Bağdat'ta Türkiye ile Irak, İran, Lübnan ve Ürdün arasında bir komünizmle mücadele toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Milli Emniyet Hizmetleri Reisi Korgeneral Behçet Türkmen, Komünizmle Mücadele Müdürü Mustafa Gürgün ve Arapça tercümanı olarak da Ömer Sancer katılmışlardır.[1157] Toplantı öncesi görüşülmesi planlanan konular şu şekildedir:

> "*1) Üye devletleri doğrudan doğruya alakadar etmiyen fakat bilgi edinmesinde fayda umulan bilgilerin teatisi suretiyle yardımlaşma: Komünist faaliyetleri, neşriyatı ve idarecileri hakkında bilgi vermek,*
>
> *2) Üye devletleri alakadar eden faaliyetler etrafında yapılacak yardımlaşmalar: Komünistlikle alakalı mühim eşhasın ve faaliyetlerinin takip ve tesbitile bu hususta bilgi vermek ve bu gibi komünistlerin gittikleri üye Devlet Memleketlerinde barındırılmamaları için mümkün olan tedbirleri alarak alakalı üye devlet emniyet servisine bildirmek.*
>
> *3) Muhabere ve irtibat işleri: Acil işlerde emniyet servisleri arasındaki muhabere telsiz telgrafla yapılacak, dalga uzunluğu,çağırma zamanlan ve işaretleri, muhabere kodu ayrıca kararlaştırılacak; fotoğraf, vesikalar ve mektuplar sefaret kuryeleriyle emniyet servisi şeflerinin isimlerine gönderilecek, raporlar ve yazılar İngilizce yazılacak; gönderilecek bilgilerin anlaşmaya dahil olmayan devletlere intikal ettirilebilmesi için, bilgiyi veren devlet emniyet servisi şefinin daha evvelden muvafakat ve mutabakatının alınmış olması şarttır.*

---

verdiklerini açıklamışlardır. Bkz. (24 Eylül 1949). "Ortadoğu'da Komünizme Karşı Tedbir", ***Cumhuriyet***, 1, 4.

[1156] (23 Ekim 1951). "Hükümetimiz Ortaşarktaki Elçilerimize Bir Tamim Yaptı ", ***Kudret***, 1, 3.

[1157] BCA. 30.18.1.2/141.113.20, 09.01.1956.; (16 Ocak 1956). "Bağdadda Emniyet Konferansı", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

Anlaşma Hükümetlerce tasvip edildiği andan itibaren yürürlüğe girecek ve tasvipten her servis diğer servis şeflerini haberdar edecektir.”

1954 ve 1955 yıllarında üye devletlerin ikili antlaşmalarının dışında, toplantı sonrası beşli bir antlaşma imzalanarak şu kararlar alınmıştır:

“I. ... Geçmiş senelerde yapılmış olan, yukarıda yazılı ikili ve üçlü müzakerelere ve anlaşmalara ait metinler okunduktan ve icabeden mevzularda fikir teatilerinde bulunulduktan sonra, delegeler aşağıdaki esaslar üzerinde mutabık kalmışlardır.

II. Komünizmle mücadelede beş devlet arasında yapılacak yardımlaşma mevzuları: A) Üye devleti doğrudan doğruya alakadar etmeyen, fakat bilgi edinmesinde fayda umulan, teferruatı aşağıda yazılı bilgilerin teatisi suretiyle yapılacak yardımlaşma: 1) Legal ve illegal komünist partilerinin faaliyet programlarına, teşkilat prensiplerine ve partinin taktiklerine dair elde edilmiş olan dükümanlar; 2) Sözde barışçı gayelerle veya demokratik unvanlarla dünya gençlik, talebe veya meslekî teşekküller birlikleri ve bunların federasyonları halinde faaliyet göstermekte olan komünist teşekküllerine, bunların toplantılarına, toplantıya iştirak edenlere ve toplantıda aldıkları kararlara ait bilgiler. 3) Komünistlerin nüfuz etmeye ve yuvalanıp yerleşmeye çalıştıkları işçi teşekküllerine, sendikalara hulul tarzlarına ve buralarda çalışma metodlarına, işçi federasyon ve konfederasyonlarındaki her türlü gizli ve açık tahrikata, bu faaliyetlerin umumî suretteki sevkü idaresine ve sevkü idarecilerine ait bilgiler. Keza millî teşekküllerle, okullara ve üniversitelere sokulmalarına ve buralarda çalışma metodlarına dair bilgiler. 4) Komünist partilerinin, parti mensupları için yaptıkları gizli neşriyat ile, halk kitlelerini tahrik için seçtikleri propaganda mevzularından ve komünistlikten hiç bahsedilmediği halde kapalı bir şekilde, fakat yıkıcı mahiyette olarak sınıfları birbirine veya halkı devletin selamet ve emniyetile alakalı mevzulara karşı tahrik eden neşriyat ve telkinat hakkında ilgili devlet makamları ikaz edilmekle beraber, bu kabil neşriyat, telkinat ve propagandalardan lüzumlu görülecekler akit emniyet servislerinden ilgili olanlarına bildirilir.

B) Doğrudan doğruya üye devleti alakadar eden faaliyetler etrafında yapılacak yardımlaşmalar: 1) Anlaşmaya dahil devletlerin, diğer bir üye devletin hudutları dahilinde yapılmakta olan tahrikata ve bunu sevk ve idare edenlere dair herhangi

bir şekilde muttali olabileceği bilgiler. 2) Beynelmilel kızıl teşekküllerle alâkalı üye devlet tebaası komünistlerin faaliyetlerine ait bilgiler. 3) Bir üye devletten veya başka yerlerden diğer üye devlet sınırlarına geçtiği veya geçeceği öğrenilen komünistlikle alâkalı mühim eşhas hakkında bilgiler. 4) Bir üye devletin legal ve illegal komünist partisine mensup olan veya mensubiyetinden şüphe edilen o memleket vatandaşı eşhas; ticaret, seyahat veya daimî ikamet maksadile diğer üye devlet memleketlerine gittikleri takdirde, haklarındaki şüphenin sebebi ve öğrenilebilmişse zahiri seyahat maksadı şahsın gittiği üye devlet emniyet servisine en seri vasıta ile haber verilerek, durum ve temaslarının en sıkı bir şekilde gözaltında bulundurulması istenebilir. Bu gibi taleple karşılaşan üye devlet, kendi memleketine girmiş olan bu şahsın her türlü hareket ve temaslarını sıkı bir şekilde takip ve tesbit ederek, talebi yapan üye devlet emniyet servisine bildirir. Bu gibi komünistlerin gittikleri üye devlet memleketlerinde barındırılmamaları için mümkün olan tedbirler alınır ve alâkalı üye devlet emniyet servisine bildirilir. Bu şahısların yer değiştirmeleri halinde ilgili üye devlet servisleri zamanında haberdar edilir.

III. Muhabere ve İrtibat İşleri: Acil işlerde, emniyet servisleri arasındaki muhabere münhasıran telsiz telgrafla yapılacaktır. Bunun için kullanılacak dalga uzunluğu, çağırma zamanları ve işaretleri, muhabere kodu ayrıca kararlaştırılacaktır.

Döküman mahiyetinde ulaştırılacak fotoğraf, vesikalar ve mektuplar sefaret kuryelerile ve emniyet servisi şeflerinin isimlerine hitaben zarflanıp gönderilecektir.

Raporlar, yazılar İngilizce yazılacaktır.

IV. Beş devlet emniyet delegeleri arasında kabul edilen bu anlaşmaya istinaden yapılacak muhaberatın, gönderilecek rapor ve dökümanların mahremiyetine hususî bir itina gösterilecek ve bunlar (ÇOK GİZLİ) işaretile gönderilecektir. Bu bilgilerin anlaşmaya dahil olmayan devletlere intikal ettirilebilmesi için, bilgiyi veren devlet emniyet servis şefinin daha evvelden muvafakat ve mutabakatının alınmış olması şarttır.

V. Faaliyet hasılalarının tetkiki ve yeni faaliyet esaslarının tesbiti için, ilgili servis şeflerinin her senenin Mayıs ve Ekim ayları içinde üye devlet merkezlerinden birinde münavebeten buluşmaları faydalı ve şayanı tavsiyedir.

VI. Bu anlaşma emniyet servislerinin mensup oldukları hükümetlerce tasvip edildiği andan itibaren yürürlüğe girecek ve bu tasvibi istihsal eden her servis, mukaveleye vazıülimza diğer servis şeflerini keyfiyetten haberdar edecektir."[1158]

Bu antlaşma ile üye olan beş devlet, birbirlerini etkileyen tüm komünist faaliyetler, şebekeler, hücreler, kişiler hakkında istihbarat paylaşımının sağlanması konusunda oldukça net ve detaylı bir kararlılık göstermişlerdir. Bu toplantının devamı niteliğinde, kararlaştırılan tarih aralığında olacak şekilde 30 Ağustos 1957 tarihinde, beş üye devlet bu sefer Tahran'da bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıya Türkiye'den delege olarak bu sefer Milli Emniyet Hizmetleri Reisliği Mütehassıs Müşaviri Emin Çobanoğlu ile Emniyet Müfettişi Turhan Deniz katılmışlardır.[1159]

1950'li yıllarda uluslararası alanda komünist olmayan devletlerarasında komünizmle mücadele alanında çalışmalar yapan kuruluşlar olmuştur ve bunların en önemlilerinden birisi "Asya Devletleri Antikomünist Birliği"dir. Bu birliğe, (Asian Peoples Anti-Communist League) İngilizce adının ilk harfleriyle kısaca APACL denilmiştir.[1160]

APACL'ın I. Kongresi, 15-16 Haziran 1954 tarihinde Kore'nin Chin-Hae şehrinde gerçekleştirilmiştir. Bu ilk kongreye Asya ülkelerinden sekizi olan Hür Çin Cumhuriyeti, Kore Cumhuriyeti, Hong Kong, Makao, Filipinler Cumhuriyeti, Ryukyu, Tayland (Siyam) ve Güney Vietnam 42 delege ile katılmışlardır.[1161] Birliğin idare merkezi Seul'de kurulmuştur ve kuruluş sebepleri sıralanmıştır. Buna göre, komünizmin yasadışı, aldanmış ve aldatılmış "serseriler ideali" olduğu, adalet, hürriyet ve barışa kavuşmanın ancak bu kişileri kökünden temizlemekle gerçekleşebileceğinin ülke kamuoyuna anlatılması gerekliliği gösterilmiştir. Asya milletlerinin komünist karşıtı bir cephede birleştirerek

---

[1158] BCA. 30.18.1.2/146.41.8, 28.08.1957.
[1159] BCA. 30.18.1.2/146.41.8, 28.08.1957.
[1160] Birlik hakkında detaylı bilgiler veren Tevetoğlu, APACL'ı "Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği" olarak adlandırmayı tercih etmiştir. Bkz. Tevetoğlu, F. (Aralık 1964-Ocak 1965). "Asya'da Komünizmle Mücadele ve A.P.A.C.L. (Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği)", ***Mücadele***, (10), 16-17.
[1161] Birlik zamanla bütün Asya memleketlerinde, Pasifik ve Afrika devletlerinde genişleyerek ve bütün Batılı ülke temsilcilerini de gözlemci sıfatıyla toplantılarına davet ederek faaliyet alanını uluslararası bir seviyeye getirmiştir. Asya'dan 22 doğal, diğer kıta ülkelerinden 29 olmak üzere toplam 51 üyeden oluşmaktadır. Bkz. Tevetoğlu, ***a.g.m.,*** Aralık 1964-Ocak 1965, 16.

komünist faaliyetlerini önleyerek onların propagandalarını daima şiddetle protestoetmek; komünist partilerini kanun dışı bırakarak her türlü sızma girişimlerinin önüne geçmek ve BM ilkeleri ile uyumlu bir biçimde ortak güvenliği tesis etmenin de üzerinde durulmuştur. Tüm hür milletlerin Sovyet etkisindeki milletlerin kurtuluşuna var güçleriyle katılmalarını istemek; bütün hükümetlerin, dostluklar ve milletlerarası işbirlikleri kurarak güçlenmelerini sağlamak; Sovyet Rusya'nın "yeni sömürgecilik" anlayışının istismarcı yapısı hususunda Asya milletlerinin dikkatini çekerek demokratik ilkelerin önemini anlatmak; üye ülkeler arasında her alanda geniş ilişkiler kurarak işbirliğini artırmak gibi hususlar da birliğin amaçları arasında gösterilmiştir.[1162]

II. APACL Yıllık Kongresi, 9-12 Mart 1956 tarihinde Filipinler'de gerçekleştirilmiştir ve Tayland dışında diğer yedi kurucu üye ülke bu toplantıya katılmışlardır. 27 Mart-1 Nisan 1957 APACL III. Yıllık Kongresi, Güney Vietnam'ın merkezi Saygon'da olmuştur. Konferansa sekiz kurucu ülkenin dışında, Avusturalya, Burma, Malaya, Pakistan, Singapur ve Türkiye'nin de olduğu altı yeni üye ülke temsilcileri de katılmışlardır.[1163] Ayrıca, birçok kuruluş ve komiteden dinleyici ve müşahit olarak davetliler konferansa katılmışlardır. Bu konferansta ele alınan konular, komünizmi terkeden sâbık komünistlerden nasıl faydalanılacağı, komünist dünyadan kaçanların faydaları ve tehlikeleri, istihbarat ve propaganda kabiliyetleri, işçi haklarının korunmasına yönelik çalışmalarda bu kesimin komünist sızmalardan uzak tutulmaları sağlamak, eğitim alanındaki ilişkileri arttırmak, ekonomik alanda yardımlaşmayı güçlendirirken komünist ekonomik stratejisi karşısında ortak bir savunma oluşturmak ve tüm bu birliktelik oluşturacak çalışmaları yürütecek kadroları yetiştirmek olmuştur.[1164]

APACL'ın IV. Yıllık Kongresi 1958 Nisanında Tayland-Bangkok'da[1165] ve V. Yıllık Kongresi ise 1-11 Haziran 1959 tarihinde Kore-Seul'da gerçekleştirilmiştir.[1166]

[1162] Fethi Tevetoğlu, ***a.g.m.***, Aralık 1964-Ocak 1965, 16.-17.

[1163] Bu toplantıda Türkiye'yi İstanbul Milletvekili Nazlı Tılabar ile Vatan Gazetesi'nden Ahmet Emin Yalman temsil etmişlerdir. Bkz. BCA. 30.18.1.2/145.120.11, 22.03.1957.

[1164] Tevetoğlu, F. (1965). ***Açıklıyorum***, Ankara: Ajans Türk Matbaası, 128-130. DP dönemi sonrası APACL'ın VI. Yıllık Kongresi 1960 Haziranında Çin-Taipei'de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Türkiye'yi Ahmet Şükrü Esmer temsil etmiştir. Bkz. BCA. 30.18.1.2/157.25.12, 07.02.1960. VII. Yıllık Kongresi 2-5 Mayıs1961'de Filipinler-Manila'da gerçekleştirilmiştir. VIII. Yıllık Kongre, 1-5 Ekim 1962'de Japonya-Tokyo'da yapılmıştır.

[1165] Türkiye'yi İstanbul Milletvekili Nazlı Tılabar temsil etmiştir. Bkz. BCA. 30.18.1.2/148.21.11, 17.04.1958.

DP, komünizmle mücadele için uluslararası ve bölgesel anlamdaki çalışmaları ve gelişmeleri takip etme ve bu konuda etkin olma gayretinde olmuştur.[1167] Bu çerçevede yurt içindeki komünistlerin dışarıdan aldıkları maddi, manevî desteklerin ve iletişimin kesilmesi anlamında, yakın bölge ülkeleri ile koordineli çalışma imkânları oluşturmuştur. Bu çalışmalarda kendi tecrübelerini aktarırken, farklı coğrafyalardaki ülkelerin deneyimlerinden de istifade etmiştir.

[1166] Bu toplantıya Türkiye'den İstanbul Milletvekili Nazlı Tılabar temsilci olarak katılmıştır. BCA. 30.18.1.2/152.33.8, 24.06.1959. Konferans programının dört günü, şehir gezileri olmuştur. Türkiye konferansta başından sonuna kadar etkin bir rol oynamıştır. Bkz. CA. 03006205, 1-3..

[1167] Uluslararası bir çalışma olarak, Avrupa'nın komünist idaresinde olmayan ülkelerinde komünizmle mücadele amacıyla "Sulh ve Hürriyet" adlı bir komite kurulmuş, DP Hükümeti de bu komitenin Ankara'da da kurulmasını sağlamıştır. Komitenin başkanlığına DP Meclis Grubu Başkanı Hulusi Köymen, umumi katipliğine de Konya milletvekili Ziyad Ebüzziya getirlmiştir. Bkz. (17 Aralık 1952). "Komünizmle Mücadele", ***Milliyet***, 7.; (17 Aralık 1952). "Komünizmle Mücadele", ***Cumhuriyet***, 3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ'NİN KOMÜNİZMLE MÜCADELESİNDE DİĞER ETKENLER

4.1. Demokrat Parti Döneminde Komünizme Dair Yaşanan Diğer Gelişmeler

DP'nin iktidara geldiği 1950'den itibaren komünizmle mücadelede ön hazırlık aşamalarından sonra büyük bir ivme yakalanmıştır. Özellikle 1951-1952 yıllarında yapılan geniş çaplı tutuklamalar sonrası komünist faaliyetler pratik düzeyde azalmaya başlamış, 1951 Tevkifatı'nın sonrasında görülen mahkemenin 1954 yılında sonuçlanması ile birlikte bu faaliyetler düşünce planında da zayıflamaya başlayarak komünist girişimler giderek azalmıştır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün verdiği suç oranları cetvellerindeki rakamlardan da bunu görmekteyiz. Buna göre, 1950 yılında 24, 1951 yılında 87, 1952 yılında 60, 1953 yılında 50, 1954 yılında ise 27 kişi komünizm suçundan tutuklanmışlardır.[1168] İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün diğer bir raporunda ise komünizm hakkında propaganda yapanlara karşılık açılan dava sayıları gösterilmiş, buna göre 1950 yılında 120, 1951 yılında 247, 1952 yılında 206, 1953 yılında 163, 1954 yılında 73, 1955 yılında 59, 1956 yılında 53, 1957 yılında 41 kişiye dava açılmıştır.[1169] Bu rakamlar ışığında 1951 Tevkifatı sürecinde komünizme dair suçların artmasından çok, zaten komünist faaliyet içinde olanların yakalanması ve adlî süreçlerinin başlatılmasından dolayı sayılar artmıştır. Bu süreçte birçok komünist yöneticisinin yakalanması ve yargılanması sonucu 1953-1954 yılından itibaren komünizm suçları ve davalarında hızla azalmalar görülmeye başlanmıştır.

Başbakan Menderes, 1951 Tevfikatı tutuklamalarının devam ettiği süreçte 18 Ocak 1953 yılında Gaziantep'te yaptığı bir basın toplantısında, tüm komünistlerin avuçlarının içinde olduğunu, tutuklanmış ve hapishanede olanların dışında yurtiçinde faaliyet gösteren tüm komünistlerin kimler olduğu ve ne tür faaliyetler içinde olduklarının çok net bir şeklide bilinmekte olduğunu söyleyerek komünizmle mücadelede her şeyin yolunda ve kontrol altında olduğunu beyan etmiştir.[1170] Birkaç ay sonra 4 Mart 1953 tarihinde Başbakanlıkta yaptığı bir basın toplantısında da, aynı doğrultuda konuşan Menderes, gizli veya açık

---

[1168] BCA. 30.1.0.0/116.34.1, 1954.
[1169] BCA. 30.1.0.0/55.341.3, 1957.
[1170] (Şubat 1953). "Başvekil Adnan Menderes Komünizme Karşı Bütün Türk Milletini İkaz Etti", ***Komünizmle Mücadele Birliği,*** 1(3), 13.; Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 352.

olarak hiçbir komünist yayının yayınlanamadığını, komünist parti ve örgütlerin tamamıyla ortadan kaldırıldığını, komünist faaliyet içinde olanların hem hükümet hem emniyet birimleri tarafından bilindiğini ve işçi, öğrenci gruplarına sızma girişimleri ile propaganda imkânının çok düşük seviyeye geldiğini açıklamıştır.[1171] Menderes, 1954 yılında yaptığı bir konuşmasında da benzer şekilde komünist yayınların sona erdiğini, bir zamanlar işçiler arasında propaganda yapanların artık mahkemelerde hesap verdiklerini ve komünist partisinin çekirdeğinin yok edildiğini ima ederek yeniden var etme fikrinin bile akıllarından geçmediğini söylemiştir.[1172] Bu konuşmalar 1954 yılı itibariyle DP'nin komünizmle mücadelede başarılı bir noktaya gediğini ve sonraki süreçte de bu başarının devam ettirileceğinin kararlı bir yansımasıdır. Bu düşünce sadece iktidardaki siyasetin bir görüşü olmayıp, o zaman koşullarında komünist düşüncenin büyük bir kısmına hakim olmuş bir tespittir. Bu durum dışarıdan bakanlar açısından da aynı şekilde görülmüştür.[1173] Ancak 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları sonrası komünizmin öyle hemen bitemeyeceği ya da diğer bir okumayla "siyasi açıdan bitmemesi" gerektiği görülmüştür.

4.1.1. 6-7 Eylül Olayları

İkinci Dünya Savaşı sonrası Kıbrıs Adası'nda bulunan Rumların, Yunanistan'a katılma istekleri ve bu yöndeki çabaları Yunanistan tarafından başlangıçta talep bulmazken, sonradan desteklenmiş ve buna yönelik olarak harekete geçilmiştir. 1954 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın BM'ye başvurarak, Kıbrıs Adası'nın kendilerine ilhakı yönündeki talepleri Türkiye'yi hareketlendirmiştir. İlerleyen süreçte adada görülen terör olayları ve Türk nüfusa yönelik baskı ve saldırılar, Kıbrıs'ın bir sorun olarak ortaya çıkmasını sağlamış ve ardından da uluslararası sorun haline dönüşmesini beraberinde

---

[1171] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991c, 435.; DT. 783.13. 339pp. 17.03.1950-30.12.1954.

[1172] Kılçık, H. (Yay. Haz). (1991d). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 4***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 356.; Komünist yayınlara son verilmesinin yanı sıra komünist filmler ve edebiyat da ülke dışına çıkarılmıştır. Birkaç spor etkinliği dışında SSCB'den gelen tüm kültürel yaklaşımlar Türkiye tarafından reddedilmiştir. Bkz. Kirkpatrick, E. M. (1956). T***arget: The World (Communist Propaganda Activities in 1955)***, NewYork: The MacMillan Company, 232.

[1173] Artık komünizmin hızla yayılmasının mümkün olmadığı ve mahkûmiyet almış TKP liderlerinin yerine başka liderler atandığına ya da herhangi bir şekilde yeniden partileşme olduğuna dair hiçbir eğilimin görülmediği belirtilmiştir. Komünist fikirler ancak gizlilik ve çok zor şartlarda faaliyet gösteren bir dizi dağınık birey ve grupla sınırlı kalmıştır. Ancak Türk Hükümetin baskıcı tedbirlerini uygulamaya devam ettiği bir ortamda bu sınırlı grupların ciddi bir siyasi tehdit haline gelmesinin muhtemel olmadığı rapor edilmiştir. Bkz. TNA. FO 424/297, 1957. Artık Amerikalılar tarafından Türkiye'nin bu işi başardığına dair haberler görülmeye başlıyacaktır. Türkiye'ye gelen Amerikalı bir sosyolog, *"Türkiye'nin kızıl rejim karşısında, tifo hastalığına karşı bağışıklık kazanmış bir insan kadar güven içinde"* olduğunu belirtmiştir. Bkz. (17 Aralık 1954). "Türkiyede Komünizm Aleyhtarlığı Tam Bir Şekilde Benimsenmiştir", ***Cumhuriyet***, 3. 15 Temmuz 1956 tarihinde *Forbes* Dergisinde çıkan bir yazıda ise, ABD müttefikleri içinde komünistlere karşı en cesaret ve ilham verici mücadeleyi Türklerin yaptığı yazılmıştır. Bkz. CA. 03004076, 2.

getirmiştir. Bu dönemde İngiltere'nin adadaki etkinliğini devam ettirme niyetiyle burada bulunan Kıbrıs Türkleriyle Rumlar arasındaki ince siyaseti, doğrudan Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu gerilimli ortamda İngiltere'nin de kışkırtmalarıyla Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu eve atılan ses bombasıyla mesele yeni bir boyut kazanmış ve "6-7 Eylül Olayları" olarak anılacak olan hadiseler yaşanmıştır.[1174]

1955 yılı süresince Türk kamuoyunda, Kıbrıs'ta yaşanan olaylarla ilgili olarak bir hassasiyet ve gerginlik oluşmuştur. Bu atmosferde 6 Eylül 1955 günü öğle vakti devlet radyosunda, Selanik'te Atatürk'ün doğduğu eve bombalı bir saldırı yapıldığı haberi duyurulmuştur. Ardından İstanbul *Ekspres*Gazetesi iki ayrı erken baskısıyla saldırı haberini yayınlamıştır. Haberin hızla yayılması sonrası aynı gün Taksim'de"Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin[1175] çağrısıyla çeşitli öğrenci birliklerinin de olduğu bir protesto mitingi düzenlenmiş, ardından bazı gruplar İstiklal Caddesi'nde bulunan gayrimüslimlere ait işyerlerine zarar vermeye başlamışlardır. Olaylar gayrimüslimlerin yoğun olduğu başka semtlere de sıçramış, gayrimüslimlere ait kilise ve mezarlıklara da saldırılar gerçekleştirilmiştir.[1176] Şiddet ve yağmalama olayları ertesi günün sabahına kadar devam etmiştir.[1177] Ankara ve İzmir illerinde de paralel şekilde gösteriler olmuştur. İzmir'deki

---

[1174] 6-7 Eylül olaylarındaki Kıbrıs sorununun etkisi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Keser, U. (Güz 2012). "Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye'de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış", ***Çağdaş TürkiyeTarihiAraştırmaları Dergisi***, 12(25), 181-226; Sakin, S., Dokuyan, S. (2010). ***Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları***, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.; Fırat, M. M. (Eylül 2000). "Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)", T***oplumsal Tarih***, 14(81), 22-27. İngiltere'nin 6-7 Eylül olaylarının planlanmasında katkısı olduğuna dair ipuçlarına örnek olarak, Atina'daki İngiliz Büyükelçiliği'nin, Türk-Yunan dostluğunun çok yüzeysel olduğuna ve küçük bir şokun, mesela Selanik'teki Atatürk'ün evinde meydana gelecek küçük bir tahribatın bu ilişkiyi sarsacağından bahseden Ağustos 1954 tarihli bir beyanı bulunmaktadır. İngiliz Dışişleri'nden bir bürokrat ise daha açık ifadeyle "*Ankara'da meydana gelecek bir kaç olayın aslında işlerine çok yarayacağını"* belirtir. İnternet: Akt. Kılçer, C. "60. Yılında 6-7 Eylül Olayları: Yine Komünistlerin Suçlanması", Web: http://tkh.org.tr/haberler/60-yilinda-6-7-eylul-olaylari-yine-komunistlerin-suclanmasi adresinden 11 Aralık 2019'da alınmıştır.

[1175] Kıbrıs meselesi hareketlenince bir gençlik örgütü olan olarak Türkiye Milli Talebe Federasyonu 24 Temmuz 1954'de bir toplantı gerçekleştirmiş ve bir Kıbrıs Komitesi kurarak meseleyi gündemde tutmak amacıyla mitingler düzenlemiştir. Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından 24 Ağustos 1954'te bir kongre düzenlenerek yeni bazı oluşumlara gidilmiştir. Bunlardan en önemlisi, "Kıbrıs Türktür Komitesi" olmuştur. Dr. Hüsamettin Canöztürk, Orhan Birgit, Ahmet Emin Yalman, Dr. Ziya Somer, Nevzat Karagil, Kamil Önal ve gazeteci Hikmet Bil'den oluşan bu komitenin ardından, bütün Türkiye'de aynı isimle birçok komite daha kurulmuştur. Ardından İngiltere'de de bir Kıbrıs Türktür Komitesi oluşturulmuş, böylece Türkiye, İngiltere veKıbrıs'ta, Kıbrıs Türktür Komiteleri paralel mitingler düzenlemeye başlamışlardır. Bu komiteler Kıbrıs meselesi konusunda Türk kamuoyunu harekete geçirerek, Kıbrıs'ta ayrı bir Türk halkı bulunduğunu ve Kıbrıs'ın geleceği üzerinde söz sahibi olduğunu göstermişlerdir. Bkz. Gürcan, G. (2006). *6-7 Eylül 1955 Olayları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 44.

[1176] Güven, D. (2005). ***Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları***, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 13-14.

[1177] (7 Eylül 1955), ***Akşam***. 1.

olaylarda Yunan Konsolosluğu, fuarda bulunan Yunan pavyonu, limandaki Yunan bandralı motorlar ateşe verilerek yakılmak istenmiştir.[1178]

Olaylar başladığında güvenlik güçlerinin şiddeti ve yağmalamayı önlemeye yönelik müdahalesi oldukça düşük seviyede kalmıştır.[1179] Aslında bu olaylardan önce Kıbrıs meselesinin gerginleşmesiyle birlikte buna dair İstanbul'da yaşanabilecek olumsuz olaylar için bazı tedbirler alınmış, 28 Ağustos'tan itibaren güvenlik kuvvetleri artırılarak çevre illerden takviye polisler getirilmiştir. Hilton Oteli, Fener Patrikhanesi ve Yunanistan Konsolosluğu gibi uluslararası önemdeki yerlerde üst düzey güvenlik sağlanmıştır. Gece vakti olaylara askerî anlamda müdahale edilmiş, geceyarısından itibaren sıkıyönetim ilan edilmesiyle birlikte olaylar kontrol altına alınmaya başlanmıştır.[1180]

Olayların kontrol altına alınmasındaki başarısızlıklarından dolayı, görevlerinin başındaki İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa ederken, İstanbul Emniyet Müdürü, İzmir Valisi ile üç sorumlu general de görevlerinden alınmışlardır. Olaylar sırasında görevlerini ihmal sebebiyle birçok memurun da görev yerleri değiştirilmiştir.[1181]

Sıkıyönetim ilan edildikten sonra, Sıkıyönetim Komutanlığı oluşturularak, toplumsal düzenin sağlanmasına ve oluşan tahribatın giderilmesine çalışılmıştır. Olaylarda mağdur olan gayrimüslim vatandaşlara tazminatlar ödenirken, kayıplarının telafisi için birçok kolaylık sağlanmıştır.[1182] Ayrıca Başbakanlık kanalıyla bir yardım komitesi kurularak,

---

[1178] (7 Eylül 1955), "İzmir'de Yunan Konsolosluğu Yakıldı", ***Milliyet***, 1, 7. İzmir'de yaşanan olaylarla ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Kılıçdere, A. (Şubat 2000). "İzmir'de 6/7 Eylül Olayları", ***Toplumsal Tarih***, 13(4), 34-41.

[1179] Başbakan Menderes, İstanbul'da Kumandan Nurettin Aknoz ile yaptığı telefon görüşmesinde: *"Ben Başvekil Adnan Menderes'im, emrediyorum! Bu hareketi ne pahasına olursa olsun durduracaksınız ve silâh kullanacaksınız!"* derse de, Kumandan Nurettin Aknoz ihtiyatlı davranır ve yazılı olmayan bu emrin uygulanması doğrultusunda fazla istekli yönlendirme yapmamıştır. Bkz. Aydemir, Ş. S. (2011c). ***İkinci Adam 3 (1950-1964) - III. Cilt***, İstanbul: Remzi Kitabevi, 185.

13 Ocak 1956 tarihinde TBMM'de yapılan toplantıda CHP Malatya milletvekili Nüvit Yetkin, olaylardan haftalar öncesinde muhtarlardan tahribe hedef olan azınlık vatandaşlarının ev ve iş adreslerinin istendiğini dile getirerek, neden önleyici tedbirlerin alınmadığını sorgulamıştır. Bkz. (13.01.1956). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 1, B. 23, 75.

[1180] Demir, Ş. (2007). "Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları", ***Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları***, (12), 44-45. Hükümetin tedbir aldığını, 12 Ocak 1955'de Devlet Bakanı Fuat Kprülü TBMM'de yaptığı konuşmada şu şekilde dile getirmiştir: *"Şunu söyliyeyim ki, bu hâdiseden Hükümet evvelce haberdardı. Ona göre bâzı tertibat da almıştı. Fakat bu hâdisenin günü ve saati muayyen değildi, ve bu bütün gayretlere rağmen âdeta bir baskın şeklinde her tarafta birden tecelli etmiştir."* Bkz. (12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80, 684.

[1181] Demir, ***a.g.m.,*** 2007, 46.; (10 Eylül 1955). "Üç Generale Dün İşten El Çektirildi", ***Ulus***, 1, 7.

[1182] Kocabaşoğlu, U. (Eylül 2000). "6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar Tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı", ***Toplumsal Tarih***, 14(81), 45-49.

geniş çaplı bir yardım kampanyası ile bağış toplanmıştır.[1183] Olayların odak noktasındaki Kıbrıs Türktür Cemiyeti de 8 Eylül itibariyle tüm şubeleri ile kapatılmıştır.[1184]

4.1.1.1. 6-7 Eylül Olaylarının Sorumlusu Olarak Komünistlerin Suçlanması ve Tutuklanması

6-7 Eylül olaylarının sorumlusunun kim olduğu konusunda farklı görüşler oluşmuştur. Buna göre iç politikadaki güç kaybını, Kıbrıs meselesi ile ilgili dış politikada kazanacağı bir avantajla değerlendirerek gidermek isteyen DP Hükümetinin, Kıbrıs Türktür Cemiyeti yanında başka unsurları da devreye sokarak organize etmiş olacağı görüşü vardır.[1185] Diğer bir bakış açısı, Sovyet Rusya'nın, Türkiye'nin NATO üyeliği ve Yunanistan'la olan temaslarının artması sebebiyle, içerideki komünist unsurları vasıtasıyla planlamış olduğudur.[1186] Bir diğer görüşe göre de, NATO ve Batı eksenli devletlerin aracılığı ile dönemin Milli Emniyet Teşkilatı'na, Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile başka gençlik örgütleri eliyle yaptırılmıştır.[1187] Tüm bu görüşlerin ışığında olayların sadece İstanbul'da gerçekleşmemiş olmaması, şehir dışından kişilerin olaylara karıştığının belirlenmesi; yaşananların anlık ya da duygusal olarak gelişen doğal bir süreç olmadığını, bir sistematik içerisinde geliştirilen organize bir durum olduğu kanaatini güçlendirmiştir.

DP Hükümeti, ulusal ve uluslararası kamuoyunda çok yankı uyandıran 6-7 Eylül olaylarının meydana gelmesinde, komünistlerin asıl kışkırtıcı rolü üstlendiğini belirterek, gerçek sorumlularının da onlar olduğunu dile getirmiştir.[1188] Bu iddia basında kendine

---

[1183] Güven, ***a.g.e.,*** 2005, 40-50.

[1184] (9 Eylül 1955). "Kıbrıs Türktür Cemiyeti Kapatıldı",***Milliyet***, 1, 3. Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile birlikte Türkiye Milli Talebe Federasyonu üyelerinin suçsuzluğuna ve tutuklanan üyelerin serbest bırakılmasına dair Başbakan Menderes'e birçok telgraf ve mektup gönderilmiştir. Bkz. BCA. 30.1.0.0/3.226.2, 24.12.1955. Örnek telgraflar için bkz. Ek-23. Bu konuda örneklerin de yer aldığı geniş bilgi için bkz. Demir, U. (Ekim 2005). "6-7 Eylül Sonrası Menderes'e Mektuplar", ***Toplumsal Tarih***, 24(142), , 38-44.

[1185] Aydemir'e göre bu olayları organize edenler, ülkenin olağanüstü bir durumda olduğunu göstermek adına bir rüzgar estirmek istemişler ancak olayların kendi kontrollerinden çıkmasıyla duruma hakim olamamışlardır. Bkz. Aydemir, ***a.g.e.,*** 2011c, 95-96.

[1186] Bu dile getirilen iddiayı Amerikan Dışişleri Bakanlığı da kayda geçirmiştir. Bkz. DT. 783.00. 593pp. 17.04.1956-31.12.1957.

[1187] Babaoğlu, R. (Şubat 2013). "6/7 Eylül 1955 Olayları'nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme", ***The Journal of Academic Social Science Studies***, 6(2), 1351.

[1188] Tutuklu komünistlerden olan Nihat Sargın, olayların olduğu gece yarısından sonra Başbakanın emriyle 225 kişilik bir liste hazırlandığını belirtir. Kendisinin de yer aldığı bu listede, bir yıl önce ölmüş Celâl Benneci'nin, halen askerliğini yapmakta olan bir tutuklunun, TKP'den atılanların olduğu asgarinin asgarisi bir ciddiyetten yoksun, alt alta yazılmış isimlerin olduğunu belirtmiştir. Bkz. Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 226. 6-7 Eylül olaylarının faili olarak komünistlerin direkt olarak suçlandıkları, Başbakan Menderes'e gönderilen birçok telgraf ve mektup olmuştur. Bkz. BCA. 30.1.0.0/37.222.1, 17.09.1955; BCA. 30.1.0.0/37.222.2, 23.09.1955; BCA. 30.1.0.0/37.224.1, 26.09.1955; BCA. 30.1.0.0/37.225.1, 26.09.1955.

fazlasıyla yer bulmuştur.[1189] DP Meclis Grubu 12 Eylül günü, yaşanan olayların sebep ve neticelerini görüşmek üzere bir araya gelerek, bir toplantı gerçekleştirmişlerdir.DP'li milletvekillerinin sorularını cevaplayan Başbakan Menderes konuşmasında, *"meselenin sadece Kıbrıs meselesinden doğan milli bir galeyan olmadığını, büyük bir komünist darbesinin karşısında bulunmakta"* olduklarını vurgulayarak, elverişli bir atmosferden ustaca yararlanarak durumu istismar eden komünistlerin, çok ağır bir durum meydana getirdiklerini belirtmiştir. Menderes, sadece gayrimüslimlerin dinî yapıları üzerinde yoğunlaşılarak buraların tahrip edilmesinin de bu olayları komünistlerin yaptığını açık bir şekilde ortaya koyduğunu belirtmiştir. Türkiye'de komünistler için sığınacakları bir alan olmadığının mutlaka ispat edilmesi gerekliliğinin altını çizen Menderes, ayrıntılara girmeden tüm gerekli tedbirlerin alındığını belirtmiş, milli menfaatler açısından daha fazla açıklama yapmayarak, konunun bu haliyle noktalanmasını isteyerek sıkıyönetimin tüm grup tarafından onayını istemiştir.[1190]

Aynı tarihte öğleden sonra TBMM de, yine 6-7 Eylül olaylarını tartışmak üzerine toplanılmıştır. Hükümet kanadından ilk söz alan DP Burdur milletvekili Mehmet Özbey, yıllardır sinsi nöbet bekleyen komünistlerin plân ve programları neticesindedurumu fırsat bilerek araya karışan çapulcu ve yağmacılarla bu felaketin meydana getirdiklerini dile getirmiştir. Hükümeti ve ülkeyi zor bir durumda bırakmak isteyen komünistlerin, gizli bir şekilde en ince ayrıntısına kadar hazırlandığını, kiliselerin tahrip edilmesi, dükkânların

---

[1189] *Cumhuriyet*, olağan şekildeki protestoların "kızıl provokatörler" eliyle bir tahribat dalgasına dönüştüğünü belirtmiştir. Bkz. (10 Eylül 1955). ***Cumhuriyet***, 1.; *Zafer*, komünist komploya alet olmuş bir kitlenin kullanıldığını ve hareketin komünist bir provakosyon olduğunun belli olduğunu yazmıştır. Bkz. (7 Eylül 1955). "Kirli ve Gizli Ellerin Tertibi", ***Zafer***, 1, 7. *Milliyet* ise Peyami Safa, bunun komünist bir ihtilal provası olduğunu dile getirmiştir. Bkz. Safa, P. (10 Eylül 1955). "Bu Bir İhtilal Provasıdır", ***Milliyet***, 2.; *Ulus*,Selimiye Kışlası'nda gözaltına alınan 2059 kişiden 33 kişinin adli sicili olan komünistler olduğunu belirtmiştir. Bkz. (10 Eylül 1955). ***Ulus***, 1. Olayların ertesi günü yapılan basın toplantısında, günün gazetelerinde çıkan haberlerin de halkı kışkırttığı belirtilmiştir. Bkz. Bulunmaz, B. (Ocak 2012). "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları", ***Öneri***, 10(37), 209. Zafer ve Ulus gazetelerinde 6-7 Eylül olaylarının nasıl yansıltıdığı ile ilgili olarak bkz. Kaya, A. E. E. (2006). "6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer'de Yansıtılışı", ***Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi***, (7), 166-186.

[1190] Demir, Ş. (2010). ***Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes***, İstanbul: Paraf Yayınları, 484.; Karakuş, ***a.g.e.,*** 1977, 285. Başbakan Menderes'in grup konuşmasının tamamı için bkz. Kılçık, ***a.g.e.,*** 1992a, 414-428. Menderes'in komünistlerle ilgili bu yaklaşımının, çok yakın zaman önce yine kendisinin yaptığı açıklamalarla çelişkili olduğu belirtilmiştir: Daha öncesi komünistlerin artık avucunun içinde olacak kadar kontrolu altındaolduğunu belirten bir söylemden, 6-7 Eylül olayları sonrası komünistlere hakim olamadığını söylemek zorunda kalan bir noktaya gelinmiştir. Bkz. Belen, F. (1960). ***Demokrasiden Diktatörlüğe***, İstanbul: İstanbul Matbaası, 42.Olaylardan üç ay önce, yabancı basının, komünistlerin karışıklık çıkartacak unsurlarının olup olmadığının sorusuna Başbakan Menderes: *"Türkiye'de her yerde olduğu gibi komünist ajanları türlü kisveler altında yıkıcı faaliyetlerini icraya çalışmaktadır. Fakat çok şükür ki Türkiye'de komünizm cereyanı yoktur"* şeklinde cevap vermiştir. Bkz. (8 Haziran 1955). "Az Gelişmiş Memleket Olmaktan Kurtulmalıyız", ***Milliyet***, 7.

yağmalanması, mağazalara zarar verilmesi için tüm tedarikini günler öncesinden tamamladığını ve tüm noktalarda aynı zamanda tahribe başladığını da sözlerine eklemiştir. Olayların zamanlamasının da manidar olduğunu söyleyen Özbey, hadisenin tüm dünyadan katılımcıların olduğu, ülke temsilcilerinin toplantılar yaptığı bir sırada meydana geldiğine dikkat çekmiştir.[1191] Bu şekilde sokağın iradesinin ele geçirildiğini, tahrip, yağma ve yangınlarla heyecan ve protesto içinde olan genç kitlelerin istismar edildiğini belirtmiştir.[1192] Yine DP Antalya milletvekili Burhanettin Onat da, gençliğin heyecanının gölgesine sığınan sistemli, eğitimli bir komünist teşkilâtı varlığına işaret etmiştir.[1193]

Muhalefet, olaylarda hükümetin aldığı tedbirlerin yetersizliğine vurgu yapsa da, söz alan Kırşehir milletvekili Osman Alişiroğlu olayların bu dereceye gelmesinde komünist tahriklerin önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Hadiselerin belli semtlerde, aynı zaman diliminde başlaması ve paralel bir şekilde gelişmesi, tahrip edilen yerlerin gayet iyi bir şekilde tespiti gibi unsurların, günler öncesinden bir hazırlığı işaret ettiğini söylemiştir.[1194]

Söz alan Başbakan Yardımcısı Fuat Köprülü, ortaya atılan bomba haberi ile istenen fırsatı ele geçiren komünistlerin, gençliğin hareketinin yönünü değiştirerek, aylar öncesinden planladıkları gibi durumu tahripkâr bir hale getirerek yağmalama ve yıkıma sebep olduklarını söylemiştir. Komünizm propagandasının Türkiye gibi ülkelerde gerçek yüzüyle değil, vatanseverlik, özgürlük, dindarlık gibi maskelerle içten yıkım siyaseti uyguladığını ve böylelikle ülke kamuoyu üzerinde etki yaratarak, onun motivasyonunu kırmaya çalıştığını söyleyen Köprülü, ibadet yerlerinin tahribinin de bütünüyle bir komünist taktiği olduğunu, Türkiye'nin tarihinde böyle olayların hiç yaşanmadığını belirtmiştir.[1195] Köprülü'nün ardından Başbakan Menderes de, olaylarda yaşanan duruma dair açıklamalarda bulunmuş ancak komünistlerin etkisine dair bir ifade kullanmamıştır.

[1191] O tarihte İstanbul'da, Uluslararası Karşılaştırmalı Hukuk Bilimleri Kongresi, Bizans Tarihçileri Kongresi, Uluslararası Üniversite Dernekleri Kongresı, Uluslararası Kriminologlar ve Polisler Kongresi gibi bir çok uluslar arası toplantı ve kongre gerçekleştirilmişti. Bkz. Dosdoğru, H. (1993). ***6-7 Eylül Olayları***, İstanbul: Bağlam Yayınları, 28.; (6 Eylül 1955). "Milletlerarası Kriminoloji Kongresi Dün Törenle Açıldı", "Hukukî İlimler Kongresi Çalışmalarına Başladı", ***Vatan***, 1.

[1192] (12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80, 671-672.

[1193] (12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80, 678.

[1194] (12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80, 675.

[1195] (12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80, 685. Kilise ve mezarlıklara yapılan saldırılar ile ilgili olarak yapılan soruşturmalarda, komünistlerin rolü özellikle araştırılmış ve ilk neticede herhangi bir delile ulaşılamadığı belirtilmiştir. Bkz. Çoker, F. (2005). ***Fahri Çoker Arşivi (6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler),*** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 303.

Köprülü'nün ve Menderes'in olaylardan haberleri olduğu yönündeki sözlerine karşı ise İnönü, yürütülen soruşturma kapsamında iktidarın bu meseleden başlangıcından beri haberleri olup olmadığı noktasındaki belirsizliğin varlığı sebebiyle bir Meclis araştırması açılmasını önerdiyse de, bu öneri DP oylarıyla reddedilmiştir.[1196]

6-7 Eylül olayları sonrası Emniyet Müdürlüğü, olaylarda rolü olduğunu düşündüğü, aralarında Kıbrıs Türktür Cemiyeti başkanı ve üyelerinin de olduğu toplam 2057 kişiyi tutuklamıştır.[1197] Tutuklanan komünist sayısı ise 45 olmuştur.[1198] Komünistlerin bu tutuklanmalarının, deliller neticesi ya da suçüstü durumlar üzerine gerçekleşmediği, öncelikle tutuklanıp, soruşturmalar sonrası sonucunun belirleneceği bir süreç yaşandığını belirtmişlerdir.[1199]Tutuklananlar arasında 600'den fazla işçi de vardır. Bu işçiler arasında sendikalı olanlarının sayısının fazla olması sebebiyle 34 sendika, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatıldıysa da, yaklaşık 3 ay sonra tekrar açılmışlardır. Sendikalara yönelik bu

---

[1196] Güngör, ***a.g.e.,*** 2004, 357.

[1197] (8 Eylül 1955). "Dün Geceye Kadar 2057 Kişi Tevkif Edildi", ***Milliyet***, 1, 7.

[1198] Kendisinin de içinde olduğu cezaevindeki 44 kişinin ismini Nihat Sargın şu şekilde listelemiştir: Faik Muzaffer Amaç, İbiş Aydınlatan, Nihat Balyoz, (Gandi Nihat), Banka müstahdemi genç, İlhan Berktay, Asım Bezirci, Fuat Bileke (Kunduracı), Can Boratav, Müeyyet Boratav, Mustafa Börklüce, (Sarı Mustafa), Conga Ali, Hasan İzzet Dinamo, Hulusi Dosdoğru, Lütfü Erişçi, Efe Selâhattin (kunduracı), Fahri (terzi), Ahmet Fırıncı (Dede Ahmet), Haydar (tütün işçisi), Kadri (ahçı-eski tütün işçisi), Kafkaslı rehber, Veli Kasımoğlu, Haşan Kaşarcı, Aslan Kaynardağ, Kemal Tahir (Tipi), Kerami, (Gül bahçeli), Fehmi Kurucu, Hadi Malkoç, Medet, Mustafa (Dinamo'nun hücre arkadaşı işçi), Aziz Nesin, Hüsamettin Özdoğu, Örfi, Muzaffer Özkolçak (Uzun Muzaffer), Remzi (Kasımpa- şalı tütüncülerden), Nihat Sargın, Emin Sekun, (Tornacı Emin), ismet Selimoğlu, Hamdi Alev (Şamilof), İsmail Tanıkoğlu, Ferit Teksoy (Barışçı Ferit), Nurettin Tipi (Kemal Tahir'in kardeşi), Tornacı Süleyman, ZiyaTüzmen (Tabelâcı Ziya), Recep Yelkenkaya. Bkz. Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 239. Tutuklanan bu 45 kişinin listesi o günden bugüne, "komünist fişli listesi" ya da "45'lik fişli liste" diye anılmıştır. Bkz. Şarman, K. (Eylül 2000). "Komünistler Yapmıştır, Yakalayın!", ***Popüler Tarih***, (4), 67. Tutuklanan komünistlerin sayısını Çoker, 48 olarak vermiştir. Bkz. Çoker, ***a.g.e.,*** 2005, 302. Basında ise *Zafer* tutuklanan komünist sayısını 43 kişi olarak yazmıştır. Bkz. (12 Eylül 1955). ***Zafer***, 1, 7;*Milliyet* Gazetesi ise daha önce tutuklanan sabıkası bulunan 33 komünistin sayısının artarak 87'e ulaştığını bildirmiştir. Bkz.(10 Eylül 1955). "Son Hadiselerle İlgili Olarak 3 Generale Dün İşten El Çektirildi", ***Milliyet***, 1, 3.

[1199] Türkiye'de komünizmin meselesinde uzman bir devlet görevlisi olan Tuğgeneral Şevki Mutlugil 22 Kasım 1955 tarihinde hazırladığı bir raporda, 48 komünistin ihtiyaten tutuklandığını belirtmiştir. Bkz. Güven, ***a.g.e.,*** 2005, 56. Buna göre tutuklanan şahıslar adlî bakımdan üç grup olarak sınıflandırılmıştır. Birinci grup, olaylara doğrudan katılmış olan birkaç bin kişilik tutuklulardır. İkinci grup, olay gecesi halkın arasında görüldüklerinden dolayı tutuklanan 19 komünistir. Üçüncü grup ise tedbir olarak tutuklanan 45 komünisttir. Soruşturmaya birinci grup ile başlanmış ancak ifadelerinden kendilerini kışkırtan, teşvik eden olup olmadığı hakkında ayrıntılı bilgiler alınamamıştır. İkinci grupta yer alan komünistler ise o gece tesadüfen ya da merakları sebebiyle halkın arasında olduklarını belirtmişlerdir. Üçüncü gruba dâhil olan komünistler ise olaylarla hiçbir ilgileri olmadığını, halk arasında bile olmadıklarını iddia etmişler ve bunu nerede olduklarına dair şahitlerle desteklemişlerdir. Bu sorgulamalar neticesinde olayların milliyetçiler, komünistler ya da yabancı bir oluşum ya da Kominform tarafından mı gerçekleştiği noktasında detaylı bilgilerin yapılan soruşturma sonrasında anlaşılacağını belirtmiştir. Bkz. Çoker, ***a.g.e.,*** 2005, 289-296. O gün listede bulunan Nihat Sargın, tutuklanmalarını şu şekilde anlatır: "Sonradan duyduğum söylentiye göre Birinci Şube'de o gece nöbetçi baş komiser Rüştü imiş. 50 kişilik bir komünist listesi hazırlaması emredilmiş. O da, arayıp soracak, dosyalan karıştıracak kadar bile vakti yok, o anda aklına gelenlerden 50 kişiyi yazmış. Görev verilmiş, listedekilerin toplatılmasına başlanmış." Bkz. Sargın, ***a.g.e.,*** 2005, 225.

tavrın belirleyicisi, hükümetin olaylarda sorumlu olarak gördüğü komünistlerin izlerini sürebilmektir.[1200]

DP Hükümeti, olayları komünistlerin yaptırdığını ispat etmek adına, Amerika'dan uzmanlar getirtmiş, ancak onların sunduğu raporda *"komünistler bu kadar etkili olsalardı, dükkan tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı"* görüşü sonrası bu fikirden vazgeçme eğilimine girmiştir.[1201] Bu raporla ilgili olarak, bu olayların iç politikanın bir sonucu olarak, iktidarı yıpratmak adına muhalif partilerin organize etme ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu belirten bir detay da belirtilmiştir.[1202]Bunun yanındaAmerikan istihbaratı da, 6-7 Eylül olaylarının komünistler tarafından başlatıldığı iddiasını büyük oranda abartılı bulduğunu rapor etmiştir.[1203] İngiltere Büyükelçiliği ise, tutuklanan komünist sayısı ve önceki yıllarda hükümet tarafından da dillendirilen komünist eylemlerinin etkinliğinin azalması sebebiyle, olayların sorumlusu olarak komünistlerden daha çok Kıbrıs Türktür Cemiyeti'ni işaret etmiştir.[1204]

Soruşturmalarla birlikte ilerleyen süreçte Hükümet, olayların sorumlularının komünistler olduğu iddiasını giderek gündemden düşürmüş ve yaklaşık 3 ay kadar sonra komünist tutuklular serbest bırakılmışlardır. Bir kısmının davaları devam etse de, davası sona erenler 6-7 Eylül olayları ile ilgili bir ceza almadan beraat etmişlerdir.[1205]

Olaylardan bir yılı aşkın bir süre sonra Adnan Menderes, DP Meclis Grubunun 31 Aralık 1956 günkü toplantısında, 6-7 Eylül olaylarının millî bir heyecan sonrası meydana geldiğini, bu genişlikteki bir hareket bir yana, daha küçük çaptaki bir hareketin dahi komünist tertibi olarak gerçekleştirilmesinin mümkün olamayacağını söyleyecektir. Bununla birlikte komünistlerin bu hareketlilikten faydalanmayı düşünmüş olduklarını da belirtmiştir.[1206]

[1200] Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 264. Sendika üyelerinin olaylar sırasında kitlelerin mobilize olmasında ve yağma, yıkım olaylarında gerekli malzemeleri temin etme anlamında katkıları olduğu görülmüştür. Bkz. Güven, D. (Eylül 2005). "6-7 Eylül Olayları ve Failleri", ***Toplumsal Tarih***, 24(141), 45.
[1201] Turan, A. (2007). ***Darbe Arası Türkiye: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül Anılar Gözlemler Tanıklıklar***, İstanbul: Resital Yayınları, 50.; Eroğul, ***a.g.e.,*** 1990, 110.
[1202] Erer, T. (1963?). ***On Yılın Mücadelesi (Türkiye'de Parti Kavgalarının 2. cildi),*** İstanbul: Ticaret Postası Matbaası, 257.
[1203] CIA. RDP79R01012A007500030001-7, 21.02.1956.
[1204] TNA, FO 424/295, 22.09.1955.
[1205]Dosdoğru, ***a.g.e.,*** 1993, 85.
[1206] Kılçık, H. (Yay. Haz). (1992c.). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 7***, Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları, 122-124.; Demir, ***a.g.e.,*** 2010, 487.

1961 yılındaki Yassıada yargılamalarında 6-7 Eylül olaylarında komünistlerin suçlanması ile ilgili olarak Sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz, olaylara ilk vaziyet ettiği andan itibaren bunun komünist bir eylem olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Ancak yapılan tutuklamalar ve mahkeme kararları sonrasında olayların komünistler dışındaki cemiyetler ve gençler tarafından yapıldığı idrak ettiğini ifade etmiştir.[1207] Milli Emniyet Müdürü Kemal Aygün, olayların pratik ve taktik tarafının başlangıçta bir komünist hareketi olarak değerlendirildiğini ancak soruşturmanın ilerlemesiyle birlikte delillerin isabetsizliği ve yetersizliğinden dolayı teorik aşamada kaldığını belirtmiştir.[1208] İstanbul Milli Emniyet Şefi Cemal Sancak ise bir komünist hareketi olsaydı, görevleri icabı önceden bir istihbaratın kendilerine gelmesi gerektiğini ancak bu yönde hiçbir haber almadıklarını ifade etmiş ve buna rağmen araştırmaları sonucu bu yönde bir delile ulaşmadıklarını söylemiştir.[1209]

Başbakan Adnan Menderes, gizli bir şekilde faaliyet yürütmeleri sebebiyle, gerçekleşen olay ve imkânlardan faydalanmayı bilen komünistlerin ilk aşamada sorumlu olarak gösterilmesinin doğal olduğunu belirtmiştir. Ancak araştırma ve soruşturmalar ilerledikçe, bilgi ve değerlendirmeler güncellendikçe bakış açısının değiştiğini de ilave etmiştir.[1210] Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü de, açık bir kuvvet tarafından böylesi bir olayın gerçekleştirilmesinin güç olması sebebiyle, ilk adımda bunun bir teşkilat tarafından yapıldığına işaret ettiğini belirterek çeşitli sebeplerle komünistler tarafından yapıldığını söylemiştir.[1211]

[1207] Naskali, E. G. (Yay. Haz.), ***6/7 Eylül Olayları Davası***, İstanbul: Remzi Kitabevi, 112. Olaylardan sonraki süreçte askerî hakim olan Fahri Çoker, birçok hakim ve adli amirin de bulunduğu, 15 günde bir yapılan toplantılarda, Orgeneral Nurettin Aknoz'un bu hadiselerin tamamen komünistlerin tertibi ve eseri olduğunu ve *"meydanlarda salkım salkım insanların asılı olduğunu görmek istediği"* hakkında sözler söylediğini belirtmiştir. Bkz. Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 154. Yine hakimlerin yer aldığı başka bir toplantıda ise Milli Emniyet müfettişi Cemal Sancak ile Milli Emniyet Müdürü Kemal Aygün de bulunmuşlar ve kendilerinden komünistlerin gizli faaliyetleri ve bunların nasıl hazırlandığı gibi konularda malumat vermelerini istemişlerdir. Bu konudaki bilgiyi, bu işlerden sorumlu olan ve toplantıya katılan Tuğgeneral Şevki Mutlugil genel teorik bilgiler ekseninde izah etmiştir. Bkz. Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 184.

[1208] Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 119.

[1209] (1960). ***Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları***, "6-7 Eylül Olayları Davası (Esas No: 1963/3)", 143. (TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu'ndan alınmıştır. Yer: 1985-4503).

[1210] Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 32.

[1211] Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 89. Olayların ertesi günü bakanlar kurulu toplandığında genel eğilim, bu kadar geniş bir harekette komünistlerin rolü olduğu şeklindeydi. Kendisinin de bu yönde düşündüğünü belirten Köprülü, görüştüğü emniyet müfettişlerinin de başlangıçta olayların bu taraftan ele alınmasının isabet olduğunu vurguladıklarını söylemiştir. Yine o zaman Emniyet teşkilatının başında bulunan General Behçet Türkmen, ve o sırada, İstanbul'da bulunan Amerikan İstihbarat Şefi Allen Dulles, eski Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ınkardeşinin, tahribat şekillerinin tamamıyla komünist tekniği ve usullerine uygun olduğunu ifade ettiklerini söylemiştir. Bkz. Naskali, ***a.g.e.,*** 2007, 105.; Parlar, ***a.g.e.,*** 2005, 233.

6-7 Eylül olayları sonrası, sorumlu olarak gösterilen komünistler, hızlıca tutuklanıp, soruşturulmuş ancak hem kısa zaman içinde, hem de sonraki yıllarda çok sınırlı bir etkilerinin olduğu kabul edilmiştir. 6-7 Eylül olayları, kamuoyunun ve siyasetin komünizmle mücadeledeki hassasiyetini ve hissiyatını göstermesi açısından önemli bir dönemeç olmuştur.

4.2. Demokrat Parti'nin Komünizmle Mücadelesinde Amerika'nın Etkileri ve Türkiye'deki Komünizme Bakış

İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelen Sovyet Rusya'nın tehditleri ile birlikte Türkiye'nin iç politikasında komünizm karşıtı söylemler artmaya başlamıştır. Bu durum tek başına dış politikadaki tehdit unsuru ile ilgili olmayıp, Batı ittifakı çizgisinde bir yön arayışındaki Türkiye'nin, ABD ile ilişkileri geliştirme gayretlerinin de bir yansıması olmuştur.[1212] Bu, Türk dış politikası açısından önemli bir değişimi beraberinde getirirken, iç siyasetini de şekillendiren yenilikleri içinde barındırmıştır.[1213] Bu atmosferde komünizmle mücadele, siyasi kodlara işlemeye başlarken içerideki tüm ideolojik alanlar bu dönüşümden etkilenmişlerdir.[1214]

Türkiye yeni siyasi durumda SSCB'ye karşı yeteri kadar net bir tavır sergilemediğini gördüğü ABD'yi, içinde bulunduğu durumla ile ilgili ikna etmeye ve bu konuda dikkatini artırmaya çabalamıştır. Savaş sonrasında ABD ile SSCB'nin savaş yıllarından gelen müttefiklik ilişkilerindeki taşların henüz yerine oturmamış olması ve Türkiye'nin savaş dışı kalma çabalarının getirdiği uluslararası yalnızlığının bu sınırlı ilgide önemli payı olmuştur.[1215] ABD Başkanı Truman'ın 6 Nisan 1946 tarihinde, 1944 yılında ölen Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'üncenazesinin Amerikan donanmasının en büyük zırhlı gemilerinden olan "Missouri" ile Türkiye'ye göndermesi, ilişkilerin farklı bir iklime kavuşmasını sağlamıştır. Bunun iki ülkenin dostluğunun gelişmesinde yeni ve önemli bir gösterge olduğu yönündeki iki taraftan yapılan açıklamalar, Türkiye'ye karşı yürütülen politikanın değiştiğinin habercisi olmuştur.[1216]Bundan bir yıl sonra Truman, 12 Mart 1947 tarihinde ilan ettiği doktrinle,

---

[1212] Kahraman, H. B. (2010). ***Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II***, İstanbul: Agora Kitaplığı., 194-195.
[1213] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 44.
[1214] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 17.
[1215] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 72.
[1216] Sever, ***a.g.e.,*** 1997, 41. Türkiye'yi Batı ittifakının içine alan ilişkilerde İngiltere'nin Türkiye'ye bakış açısı önemlidir. Çünkü Özelliikle 1950'lerin başından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu'da, İngiltere'nin çıkarları ile paralel SSCB karşıtı ittifak projeleri içerisinde yer alması, bu yıllarda dış politikanın ana

Yunanistan ve Türkiye'nin komünizm tehdidine karşı korunacağını ve destekleneceğini ilan etmiştir. Türkiye bu andan itibaren hem ABD'nin daha fazla dikkat alanında olmuş hem de dünya gündeminde kendini anlatma olanağı bulmuştur. Bu doktrinle birlikte uluslararası anlamda komünizmle en ciddi biçimde karşı karşıya geliş ortaya konmuştur ve bu meydan okumanın tam ortasında Türkiye de bulunmaktadır. Türkiye'de komünizmle mücadelede Amerikan'ın desteği, bu tarihten itibaren oldukça hissedilmeye başlayacaktır.[1217] Bu doktrinden bir ay sonra ABD Senatörü Berkley'in başkanlığında bir Amerikan heyeti Ankara'ya gelmiş ve *"Para ile satın alınabilecek dostluğun bizim için bir kıymeti yoktur. Ancak Rus genişlemesine de bir son verme zamanı gelmiş ve hatta geçmiştir"* şeklinde demeçler vermişlerdir.[1218] 1948 yılında ise ABD'nin Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye ile de ekonomik işbirliği imzalanmıştır.[1219] Bu süreçte ABD, Türkiye'nin komünizmle mücadele çalışmalarını takip etmiş, bu konuda hazırlanan ve kanunlaşmış bulunan hukukî çalışmaları talep etmiştir.[1220]

DP dönemi ile ABD ile ilişkiler artarak devam etmiş, komünizme karşı ABD destekli yardımlar devam etmiştir. DP Hükümeti de içeride kanunlarını güçlendirerek komünizmle mücadelesini hızlandırarak artırmıştır. ABD, DP Hükümetinin hazırladığı kanunlar çerçevesinde yapılan tutuklamaları takip etmiştir. Özellikle 1951 Tevkifatı'na gözlemciler göndermiş olması da muhtemeldir.[1221]

---

meselelerinden biri olacaktır. 1952'de NATO üyeliği ile devam eden süreçte Türkiye, Ortadoğu Komutanlığı ile hayata geçirilen ve 1955 yılında Bağdat Paktı'nın kurulmasına giden bir Ortadoğu'nun savunulması meselesinin merkezinde yer alan ülkelerden biri olacaktır. Bkz. Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 74. İngiltere'nin bu savunma projeleri için bkz. Yeşilbursa, B. K. (2000). ***İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye, 1950-1954***, Ankara: Bizim Büro Basımevi.

[1217] İlhan, M. (Eylül 2015). "II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)", ***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi***, 3(16), 256,257. Sovyet tehlikesi karşısında Türkiye'nin bölgedeki en önemli güçlerinden biri olduğu gerçeği de bu kararda önemlidir. Bkz. Satterthwaite, J. C. (Mayıs 1972), "The Truman Doctrine: Turkey", ***The Annals of the American Academy of Political and Social Science***, (401), 75. Bu süreçte Türkiye'nin çok partili yaşama geçişinin de ABD tarafından önemsendiği İnönü'nün hatıralarından anlaşılmaktadır. Truman Doktrini'nin ilan edilmesi sürecinde DP'den bağımsız milletvekili seçilmiş olan Adnan Adıvar Amerika'da bulunmuş ve dönüşünde İnönü'ye Türkiye'de demokrasi bulunmadığı ile ilgili ABD'de yaygın bir kanaat olduğunu söylemiştir. Bkz. İnönü, İ. (2008). ***Defterler 1919-1973***, (Yay. Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 451.

[1218] (13 Nisan 1947). "On Amerikan Saylavı Dün Ankaraya Geldi", ***Cumhuriyet***, 1, 3.

[1219] Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948'de tarihinde imzalanan Ekonomik işbirliği Anlaşması için bkz. İnternet:Web: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf adresinden 30 Eylül 2021'de alınmıştır.

[1220] CHP hükümeti döneminde Başbakanlık'ta görev alan DP milletvekillerinden Refet Aksoy bunu Meclis'te dile getirmiştir. Bkz. (23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8, 180.

[1221] Sevim Tarı, yakınlarının bile giremediği davalara Amerikalı NATO uzmanlarının rahatça girebilmesinden bahsetmiştir. Bkz. Karaca, ***a.g.e.,*** 2013, 117.

ABD, komünizmle mücadele için uluslararası anlamda malî ve askerî yardımlar aracılığıyla tedbirler alırken, aynı amaç etrafında her ülkenin toplumsal haritasına göre sosyal alanda birçok politika geliştirmiştir. Bu sayede toplumsal alandan kendine doğru bilgi akışını yönlendirirken, kendi belirdiği projelerin de eşzamanlı bir şekilde aynı toplum üzerinde propagandası yapabilmiştir. Bu propagandanın öncelikli hedefi ise Sovyetler Birliği'nin bu ülkelerdeki hareket alanının sınırlandırılması ve bürokrasiden aydınlara kadar farklı katmanlar arasında komünizmin etkisinin azaltılmasıdır.[1222] Bu çalışmalar kapsamında ABD'nin önemli propaganda enstrümanlarından olan "Voice of America-Amerika'nın Sesi" radyosunun aktarıcı istasyonunun Türkiye'de açılması için DP Hükümeti ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.[1223] Bunların dışında ABD lehine ve komünizm hilafına birçok dergi, broşür, kitap, haber bültenleri, film, televizyon programları da düzenlenmiştir.[1224]

1957 yılına gelindiğinde ABD Başkanı Eisenhower, Ortadoğu'da komünizmin yayılmasını önlemek amacıyla "Eisenhower Doktrini" olarak bilinen siyasetini dünyaya duyurmuştur.[1225] Bu doktrin ile ABD artık, içinde Türkiye'nin de yer aldığı Ortadoğu ülkelerine Sovyetler Birliği üzerinden yapılacak herhangi bir saldırıyı uluslararası komünizmin bir saldırısı olarak göreceğini ilan etmiştir.[1226] Bu doktrin DP Hükümeti tarafından olumlu karşılanmış, sadece dış politika açısından değil iç politika ve ekonomideki sıkıntıları için de bazı açılardan fırsat olarak görülmüştür.

4.2.1. Amerika'nın Türkiye'deki Komünizme ve Komünizmle Mücadeleye Bakışı

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ile SSCB'nin mücadelesi yoğunlaştıkça, müttefik ülkelerin iç işlerinde meydana gelen siyasi ve toplumsal olaylar da bu ülkelerin yakın takibine sebep olmuştur. Bu anlamda ABD Büyükelçiliği ve konsoloslukları, Türkiye'deki komünizm faaliyetleri ve propagandalarını, basında buna dair çıkan haberleri belirli

---

[1222] Örnek, ***a.g.e.,*** 2015, 151. ABD, 1953 yılında uluslararası bir bilgi alma servisi (United States Information Agency -USIA) kurmuş ve Soğuk Savaş süresince dış ülkelerde Sovyet propagandalarına karşı durmakla beraber kendi propagandalarının yayılmasını sağlamıştır. Türkiye'de de ABD destekli birçok etkinlik, bu kuruluşun finansmanı ve organizasyonu altında gerçekleştirilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Aydınlı, E. (Temmuz 2022). "Amerika'nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde Unıted States Informatıon Agency Örneği", ***Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi***, 6(2), 315-331.

[1223] Tamer, ***a.g.m.,*** 2011, 98.

[1224] Aydos, S. (Aralık 2012). "1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi", ***Amme İdaresi Dergisi***, 45(4), 123.

[1225] (6 Ocak 1957). "Eisenhower, Ortadoğu Planını Dün Resmen Açıkladı", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

[1226] Boran, ***a.g.e.,*** 1968, 297.

periyotlarla rapor halinde devletlerine bildirmişlerdir. ABD'nin uluslararası haber alma servisleri de meselenin sıcak savaş boyutunu da ele alarak yine bu konuda raporlar sunacaktır. Bu raporlarda daha çok öne çıkan, Sovyetler Birliği yerine sıklıkla kullanılan tabir olan, "Rus" ile Türkiye'nin çok eskiden gelen düşmanlıkları ve bu yüzden Türk toplumu ve devletinin bu ülkeden gelen yaklaşımlara şüphe ile yaklaştığıdır.[1227]

1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini sonrasında Türkiye'nin artık bir müttefik haline gelmesiyle, ekonomik, siyasi meselelerin yanında Türkiye'deki komünizmin durumu ve devletin komünizmle mücadelesi ile ilgili raporlar ABD'ye sunulmuştur. 1948 tarihli bir raporda, Türk hukukunun sınıf farklılıklarını kışkırtacak ve devrim planı olan, dışarıya bağlı örgütlerin varlığını yasakladığı, bu yüzden komünistlerin ancak yeraltı faaliyetlerinde bulunabildikleri ve sayılarının nüfusun yüzde birinden daha az olduğu, buna rağmen polis ve güvenlik birimlerinin özellikle aydın grupların içine sızarak etkili oldukları belirtilmiştir. Rusya'ya güvenmemekten kaynaklı olarak Sovyet propagandalarının çok etkili olmadığı dolayısıyla Sovyet ve komünist ajanlarının etkilerinin sınırlı olduğu, komünizme eğilim gösterilse bile emniyet birimlerinin dikkatli olmalarının komünizmin Türkiye'de yayılmasına karşı etkili bir kontrol görevi yapacağı kaydedilmiştir.[1228]

1949 tarihli bir raporda, sendikalardan bahsedilmiş ve bunların komünistlik eğilimleri olduğu bildirilse de emniyet birimleri tarafından yakın takip altında oldukları ve sürekli kontrol edildikleri vurgulanmıştır. Türkiye'de komünizmle SSCB'nin ayrılmaz bir şekilde ilişkili görüldüğü, her Türkün geçmişten gelen Rus isteklerinin farkında olmasından onlara karşı derin bir güvensizliğin olduğu ve son Sovyet taleplerinin de bunu artırdığı belirtilmiştir. Raporda ayrıca 1948 yılında Türkiye ile imzalanan ekonomik işbirliği antlaşması sonrası oluşturulan "Ekonomik İşbirliğiİdaresi"ne (The Economic Cooperation Administration - E.C.A.) karşı tutum ve bu programın ilerleyişini engelleyecek durumlar özellikle takip edilmiştir. [1229]

DP iktidarı öncesi Mart 1950 tarihli bir raporda komünizmin Türkiye'de önemli bir güç olmadığı ve emniyet birimlerinin bu "önemsiz güç" üzerinde etkili olduğu tekrar

[1227] Tamer, ***a.g.m.,*** 2011, 96-97.
[1228] CIA. RDP78-01617A001400020001-3, 22.12.1948.
[1229] CIA. DOC_0000258571, 04.01.1949.

belirtilmiştir. Ayrıca, beklenmedik bir sabotajın ya da eylemin gerçekleşme ihtimali olmasına rağmen henüz böyle bir gelişme yaşanmadığı da eklenmiştir.[1230]

Benzer değerlendirmeler Mart 1951'de Türkiye'ye gelen "Amerikan Emek Federasyonu" (AFL) Avrupa sorumlusu Irving Brown tarafından da yapılmıştır. Brown, Türklerin komünizm karşıtı olmaktan çok, Rus karşıtı olduklarını ve SSCB'ye karşı var olan derin kuşkunun sendikalar da dahil tüm alanlarda hissedildiğini söylemiştir. Yine sendikaların faaliyetlerine özellikle dikkat eden Çalışma Bakanlığı müfettişlerinin, komünist sızmalara karşı hassas olduklarını ve adeta bir polis titizliğinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Bunun yanında ziyaret ettiği ülkeler arasında komünizmin etkisinin en az hissettiği ülkenin Türkiye olduğunu da belirtmiştir. [1231]

1951-1952 yıllarında Türkiye'de komünist tutuklamaları artmış ve TKP'nin ileri gelen kadroları sorgulanmaya başlamıştır. 1952 yılının sonlarında açıklanan bir raporda, Türkiye'deki tüm sempatizanları ile birlikte toplam komünist sayısının 5000 bin ile 10000 civarında olduğu ve bu kişilerin kent merkezlerinde ve üniversiteler odağında gizli faaliyetlerini yürüttükleri belirtilmiştir. SSCB ajanı olarak düşünülen komünistlerin ise Kürt, Yunan, Ermeni ve Yahudi gibi daha çok farklı etnik ve dinî gruplardan olduğu vurgulanarak bu kişilerin sabotaj faaliyetlerinin ancak sıcak bir savaş durumunda bir güvenlik riski oluşturabileceği ifade edilmiştir.[1232] 1951 Tevkifatı'nın mahkeme süreçleri 1954 yılında sona erdiğinde ABD raporlarında Türkiye'deki komünizme dair durumun kontrol altında olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de Batı Avrupa'daki gibi bir komünist probleminin olmadığı ve daha çok Rus nefretiyle beslenen ve onun ürünü olduğu düşünülen bir komünizm karşıtlığı olduğu tekrar vurgulanmıştır. Kemik komünist kadrolarının 2000 civarında olduğu ve komünist faaliyetlerin ağır yasalar altında olmasından dolayı yıkıcı bir tehdit düzeyinde olmadığı kaydedilmiştir.[1233]

ABD'nin Türkiye'nin kendi siyasi çıkarlarına karşı aldığı pozisyonlar ve yaklaşımlar da özellikle dikkate alınmıştır. 1956 tarihli bir raporda, Türkiye'nin Rusya'ya karşı güçlü bir güvensizlikle birlikte ABD'nin askeri, ekonomik ve teknik yardım programlarının aracılığıyla bu güvensizliğe karşı kendileri güçlendirebileceğini düşündüklerini, Batı

[1230] CIA. RDP78-01617A000900030001-8, 28.03.1950.
[1231] Çelik, ***a.g.e.,*** 2010, 127.
[1232] DT. 783.00. 822pp. 03.08.1951-16.12.1952.
[1233] DT. 783.00. 548pp. 18.10.1955-16.04.1956. 1954 yılında ABD ziyaretinde Cumhurbaşkanı Bayar da basına yaptığı açıklamada, komünizmin Türkiye'de en küçük bir ilerleme kaydedemediğini belirtmiştir. Bkz. Şahingiray, ***a.g.e.,*** 1999, 100.

ittifakında olma arzusunun ABD varlığının gönüllü ve şüphesiz bir şekilde kabul görmesine neden olduğu belirtilmiştir. Milli bağımsızlık çizgisinde olsa da Türkiye'nin askerî kapasitesinin yetersizliğinin farkında olarak kendi topraklarında yabancı tehditlerine karşı caydırıcı bir unsur olarak bir ABD üssü bulunmasından memnuniyet duyacağı işaret edilmiştir. Raporun sonunda Türkiye'de ABD'ye karşı genel anlamda olumlu bir yaklaşımın bulunmasına karşılık çok kayda değer olmasa da gizli Amerikan karşıtı faaliyetler olduğu, ihtiyatlı bir şekilde bu konuda dikkatli olunması da belirtilmiştir.[1234] DP'nin son döneminde ise artık komünizm yanlısı unsurların ve komünistlerin çok az bir önemde olduğu, komünist parti üyeliğinin yalnızca birkaç yüzle sınırlı kaldığı düşünüldüğü belirtilmiştir.[1235]

Bu raporlar genel olarak değerlendirildiğinde ABD açısından Türkiye'deki komünizm karşıtlığının temeli, Ruslara karşı geçmişten gelen güçlü nefret ve güvensizliktir ve bu yüzden komünizm fikri de bir "Rus ürünü" olarak görülmektedir. Geçmişten beri sürekli yasaklanan komünist partisi 1954 yılından itibaren büyük oranda etkisiz kılınmıştır. Türkiye'de komünizme olan ilgi sınırlı olduğu ve daha çok şehir merkezlerde yaşayanlar ile aydınlar tarafından benimsendiği düşünülmüştür. Az olduğu bilinen komünist yönetici kadrolarına kadar sızabilmiş sıkı bir polis kontrolü vardır. Türkiye'de diğer Batı ülkelerine nazaran bir komünizm tehlikesi yoktur. Ayrıca Türkiye için esas meselenin komünizmden çok ekonomik kaygılar ve Batı çizgisindeki dış politika olduğu değerlendirilmiştir.

4.3. Demokrat Parti Döneminde Komünizmin Araçsallaştırılması

Çok partili hayata geçiş sürecinde DP ile CHP'nin siyasi rekabetinde komünizme bakışları ve komünist eğilimli kişilerle olan ilişkileri ana gündem maddelerinden biri olmuştur. Bu dönemde CHP, hem komünist muhalefetin odağındaki isimlerle DP'nin ilişkileri hem de yine bizzat DP'nin kendisinin Sovyet Rusya destekli bir hareket olması üzerinden bir siyasi baskı kurmaya çalışırken; DP de devlet kadrolarında bulunan komünist eğilimli olduğunu düşündüğü isimler üzerinden CHP Hükümetine eleştiriler getirmiştir. Ancak iki siyasi partinin de ortak oldukları konu, özellikle dış politika gerçekliğinden yola çıkılarak komünizmle mücadelenin öncelikli olduğu ve bu konuda yeteri kadar gayretin gösterilmesinin gerekliliğidir. Özellikle 1947 yılından itibaren kamuoyuna pek yansımasa

---

[1234] CIA.RDP80B01676R002700040004-7, 21.02.1956.
[1235] CIA. RDP79R00890A001200040016-3, 27.04.1960.

da, bu ortak çizgi kendini daha çok göstermiştir.[1236] Bu dönemden sonra Başbakan Şemsettin Günaltay, Celal Bayar ile komünizme karşı mücadele konusunda fikir paylaşımında bulunmuş ardından Fuat Köprülü, DP'nin komünizmle mücadelede Hükümetin yanında yer aldıklarını açıklamıştır.[1237] Yine DP'den Adnan Menderes, geçmiş dönemlerde CHP'nin komünist fikirlere alan açmasıyla ilgili bir eleştiriye karşılık vermiş, bunun ancak komünist sızmasıyla gerçekleşen bir art niyet olabileceğini yoksa CHP'ye komünistlik yakıştırması yapmanın doğru olmayacağını söylemiştir.[1238]

Bu devlet merkezli düşüncenin genel kabulüne rağmen, siyasi rekabetin belirginleştiği ve arttığı her seçim döneminde olduğu gibi 1950 ve sonrasındaki belediye seçimlerine girilen atmosferlerde de komünizm, siyasetin gündeminde olmuştur.[1239] Yine de 1950 seçimlerinden sonra ana muhalefete geçen CHP, nasıl muhalefet edeceklerine dair yaptığı açıklamada komünizme karşı olacaklarını önemle belirtmiştir.[1240] 1951 yılında toplanan kurultayda da ölüm kalım meselesi olarak gördükleri komünizme karşı şiddetle mücadele konusunda parti olarak görüş irliğine vardıklarını belirterek bu konudaki ortak politika tekrar teyit edilmiştir.[1241] 1953 yılında Başbakan Menderes'in yaptığı bir konuşmada da, geçmişte komünizmle mücadelede yeterli bir gayret gösteremeyen CHP'nin, bugünün şartları içinde kendileri ile beraber hareket etmemelerini, akıldan dahi geçirilmesinin mümkün olmadığını belirtilmiştir.[1242]

Komünizmle mücadeledeki bu ortak yaklaşım, mevcut iktidarların siyasî alandaki yetersizlikleri veya hatalarının ortaya çıkması durumunda ya da siyasetlerini

---

[1236] CHP'nin 7. Büyük Kurultayı sonrası komünizmle mücadele yönünde ortaya konan kararlılık, bu konudaki birlikteliği artıran bir eşik olmuştur. Bkz. Timur, ***a.g.e.,*** 2003, 75.

[1237] Özçelik, M. H. (2012). ***"Atatürk Devrimlerine Karşı Faaliyetlerle Mücadele (1938-1960)"***, ***New World Sciences Academy,*** 7(4), 320.

[1238] Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991a, 373.

[1239] İnönü, 1950 belediye seçimlerinde yapılan bir konuşmada geçen komünistlik suçlamasıyla vatandaşların yurtdışına gönderilmesinin hukuka bir saldırı olduğunu belirtmiştir. Bkz. Turan, İ. (Yay. Haz.). (2002). ***İsmet İnönü ve Tek Dereceli İlk Seçimler (1946–1950–1954–1957) Üzerine Seçmeler***, Ankara: İnönü Vakfı Yayınları, 41. Menderes ise bu açıklamanın, muhalefet liderinin geçmişte komünistlikle neden yeterince mücadele edemediğini gösteren bir durumun tecellisi olduğunu söylemiştir. Bkz. Kılçık, ***a.g.e.,*** 1991b, 157. 1950 seçimleri gecesi 1. Ordu Komutanı Aziz Noyan'ın CHP müfettişi Sadi Irmak'ı arayarak İnönü'nün oluruyla komünistlerin seçime hile karıştırdığını söyleyerek duruma müdahale edebiliriz dediği iddia edilmiştir. İnönü bu durumu onaylamasa da, siyasette komünistlerin kulllanışlı bir argüman olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. Apuhan, R. C. (2008). ***27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes (Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler)***, İstanbul: Timaş Yayınları, 87-88.

[1240] Bayar, C. (ty.). ***Başvekilim Adnan Menderes***, (Der. İsmet Bozdağ), İstanbul: Baha Matbaası, 150.

[1241] (30.11.1951). ***C.H.P. Dokuzuncu Kurultay Beyannamesi ve Rapor***, 9. (TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu'ndan alınmıştır. Yer No: 76-1521)

[1242] (Şubat 1953). "Başvekil Adnan Menderes Komünizme Karşı Bütün Türk Milletini İkaz Etti", ***Komünizmle Mücadele Birliği,*** 1(3), 13.

biçimlendirmek istediklerinde, komünizmin araçsallaştırılmasına da hizmet etmiştir.[1243] Devletin hedefinde ve kıskacında olan komünistler, iç ve dış siyasetin şekillendirilmesinde de hedef haline gelmişler ve bir anlamda her dönemin "vur abalısı" pozisyonunda olmuşlardır.[1244] Komünistler bu durumu daha çok Batı'dan alınacak malî yardımlar adına kendilerinin bir "günah keçisi" haline getirildiğini söyleyerek dillendirmişler ve komünizmle mücadelenin nabzının iktidarlar tarafından ayarlandığını iddia etmişlerdir.[1245]

DP döneminde komünizmin araçsallaştırıldığı bir başka alan da irtica faaliyetleri olmuştur. İrtica faaliyetlerine yönelik tedbirler alan DP Hükümeti, bu konuda devam eden faaliyetleri komünizmle ilişkilendirmiştir. Komünizmle mücadelede DP'nin önde gelen isimlerinden Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, söz konusu faaliyetlerin komünist ajanı olabilecek birkaç şeyh ve mehdi adayının etrafındaki cahillerin işi olabileceğini iddia etmiştir.[1246]Başbakan Menderes ise 4 Mart 1953 tarihinde düzenlediği bir basın toplantısında, komünizm faaliyetlerinin yavaşlamasıyla gericilerin harekete geçtiklerini ve komünistlerin gericiliği alet ederek faaliyetlerde bulunduklarını söylemiştir.[1247]

DP dış politikada da komünizmi araçsallaştırmış ve bu kapsamda Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinde sert tutumunu sürekli diri tutmuştur. DP Hükümeti 1953 yılında Stalin'in ölümü ile birlikte Sovyetler Birliği'nden gelen ilişkilerin normalleştirilmesi yaklaşımlarını güvenilmez bulduğunu söyleyerek bir yakınlaşma göstermemiştir. Bu sadece askeri ve siyasi ilişkilerle ilgili olmayıp Türkiye'nin Batı ve ABD ile kurduğu ekonomik ilişkiler zemini ile ilgilidir. Bu anlamda ekonomik kalkınmaya ihtiyaç duyan Türkiye'nin, Batı'nın

---

[1243] CHP döneminde bir köylünün borçlarından, ürününü satamamaktan dolayı Celal Bayar'a şikayetlerde bulunmasını duyan bölge kaymakamının kızarak *"komünist tahrikleri hakikaten bu köyü sarmış"* diye bağırdığı iddia edilmiştir. Bkz. Anadol, ***a.g.e.,*** 2004, 11. Komünizmle mücadeleyi siyasette bir manivela unsuru gibi değerlendiren girişimler de olmuştur. 1948'de Komünizmle Mücadele Cemiyeti üyesi Hukuk Müşaviri Hikmet Emin Roa isimli birinin CHP'ye yazdığı bir mektupta, sinsi ve gizli faaliyetler içinde bulunduğunu iddia ettiği DP'yi yıkmak için canla başla çalışacağını söylemiş hatta kendisinin bu işe memur edilmesini de istemiştir. Bu konuda kendisine para yardımında da bulunulmuştur. Bkz. BCA. 490.1.0.0/598.70.5, 25.11.1948.

[1244] Kemal Tahir, 1946 yılında Nazım Hikmet'e yazdığı bir mektupta her devrin bir "vur abalısı" olduğunu, bu devrin "vur abalısı"nın da kendilerini olduğunu belirtmiştir. Bkz. Tahir, K. (1993). ***Notlar/Mektuplar 15***, (Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu), İstanbul: Bağlam Yayınları, 17.

[1245] Vedat Türkali, CHP'nin daha çok Sovyetler Birliği'nin durumuna göre komünistleri bazen gözaltına alarak ve bazen tutuklayarak meselenin köküne dokunmadan kurnaz bir siyaset izlediğini söylerken, DP'nin ise Soğuk Savaş döneminde ABD'ye yaranmak için kökünü kazımaya giriştiğini belirtmiştir. Bkz. Yıldız, ***a.g.e.,*** 2009, 8. Sabahattin Ali, CHP ile birlikte DP'nin de Amerikan bankerlerine şirin görünme çabasında olduğunu ve bunun için komünist tehlikesi masalının kullanışlı bir çare olduğunu yazmıştır. Örgütlü bir işçi kitlesinin olmasa bile icat edildiğini, sosyalist partilerin bunun için önce kurulmasına izin verilip, sonra 'komünist' diye gürültü patırtı ile kapatıldığını belirtmiştir. Bkz. Ali, S. (5 Şubat 1948). "Asıl Büyük Tehlike Bugünkü Ehliyetsiz İktidarın Devamıdır", ***Zincirli Hürriyet***, (1), 2.

[1246] Nal, ***a.g.e.,*** 2005, 156.

[1247] Koca, ***a.g.m.,*** 2015, 307.

malî desteğinin devamı yönünde komünizm tehlikesini bir koz olarak sürekli gündemde tutmasının ana nedenlerinden birisi de bu olmuştur.[1248]

1956 yılından sonra başta 6-7 Eylül olaylarının sonuçları ile ilgili iç siyasette yaşanan sert tartışmalar ve DP'nin kendi içindeki muhalefet ile karşısındaki ana muhalefet CHP'nin etki gücünü artırması, komünizmle mücadelenin biçimini de değiştirmiştir. İç siyasetin şekillenmesinde komünizmle mücadele söylemi ve girişimleri, dönemin politik rekabetinde tartışmalara neden olmuştur. Başbakan Menderes, 10 Nisan 1956 tarihinde yaptığı bir konuşmada muhalefete yüklenerek bazı komünist birliklerin hareket halinde olduklarını söyleyerek kanunların gerekirse takviye edileceğini, kanun da yeterli gelmediğinde bunları açıklığa götüreceklerini ve ihtilalci metotlara son vereceklerini açıklamıştır. Bu yaklaşımı bir tehdit olarak değerlendiren İnönü, demokratik rejimin geriye çevrilmesinin mümkün olmadığını, buna teşebbüs edenlerin kendilerini bir kabusun içinde bulacaklarını söyleyerek aynı sertlikte bir karşılık vermiştir.[1249]

1956 yılının ilk aylarında polis kökenli iki DP'li milletvekili Ekrem Anıt ile Süleyman Çağlar'ın, TBMM İçişleri Komisyonu'nda, üniversitelerde özerklik isteyen ve DP'nin siyasetini eleştiren profesörlere yönelik komünistlik ithamı ve sonrasında Başbakan Menderes ile iki milletvekilinin bu sözlerin arkasında durması, iç siyasette yine komünizm üzerinden bir tartışmanın gelişmesini sağlamıştır. Bundan sonra üniversite senatolarından bu durumu kınayan sert bildiriler yayımlanmış ve mesele hükümet ile muhalefet blokunun tartışmalarını yoğunlaştıran sebeplerinden biri olmuştur.[1250] Siyasi faaliyetlere yönelik eleştirilerin tahammülsüzlüğünde komünizm yine araçsallaştırılarak ön plana çıkarılmıştır.

DP, 1954 seçimleri öncesinde komünizmle mücadeledeki başarısını içeride ve dışarıda tüm platformlarda dile getirmiştir. Ancak bu süreçten sonra DP Hükümeti, ABD yardımlarının azaldığı, ekonomik problemler ve iç siyasette muhalefetin baskısını hissettiği bir döneme girmiştir. 1957 seçimlerinde iktidar olmayı başaran DP, oylarındaki azalmayla birlikte muhalefetin güçlendiğini görmüştür. Seçimler sonrası hükümet programını açıklayan DP, meydanı boş bularak harekete geçen ve siyaseti ağırlaştırma ve zehirleme gayretinde olan

---

[1248] Demir, ***a.g.e.,*** 2010, 586.
[1249] Eroğul, ***a.g.e.,*** 1990, 119.
[1250] Ceylan, S. (2008). *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960)*,Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 133.; Toker, M. (1966). ***İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1964) Birinci Cilt,*** Ankara: Akis Yayınları., 154-155.; Toker, M. (1990). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (DP Yokuş Aşağı 1954-1957)***, Ankara: Bilgi Yayınevi, 190-191.

ve her yerde bulunabilme becerisine sahip olan "gizli komünistlikle" etkili bir mücadeleye girişileceğini ilan etmiştir.[1251] Bu yeni ve sert komünizmle mücadele söyleminin altında bir önceki dönemin kaygılarının giderilmesi de vardır.[1252] Hükümet programındaki yeni komünizmle mücadele söylemi öncelikle TBMM'de tartışma konusu olmuştur. CHP Meclis Grubu sözcüsü Sivas milletvekili Turhan Feyzioğlu, Hükümet programının içeriği hakkında yaptığı konuşmasının ilerleyen bölümlerinde, DP'nin "gizli komünistlikle mücadele" tavrının memnuniyet verici olduğunu belirterek komünizmin felsefesinin özünde adalet ve basın özgürlüğü ile tarafsız idareyi reddeden bir görüşün hakim olduğunu; hükümetin de komünist ideolojinin bu totaliter görüşü ile mücadele etmesi için öncelikle adalet ve basın özgürlüğü ile tarafsız bir idareyi hakim kılmasının gerekliliğini dile getirmiştir. Bu sözlerle kendilerine komünist denildiğini iddia eden ve bu sözlerin geri alınmasını isteyen DP milletvekilleri itirazlarını seslendirmişler, Feyzioğlu bunu kabul etmeyerek konuşmasına devam etmiştir. Bu arada DP İstanbul milletvekili Enver Kaya, Feyzioğlu'na hitaben *"komünist radyolar sizin kazanmanızı istedi"* sözleri üzerine bu defa da Feyzioğlu, *"Bakınız, o bize komünist, diyor"* şeklinde tepki göstermiştir. Neticede sözlerini geri almayacağını beyan eden Turhan Feyzioğlu'nun üç oturum müzakerelere katılmamasına karar verilmiştir.[1253] Komünizm adeta ateşten bir top gibi kimsenin elinde tutamadığı ve tutmak istemediği ancak herkesin rahatlıkla başkasının eline tutuşturduğu kullanışlı bir siyasi aparat olarak kalmaya devam etmiştir.

Dönemin muhalif basını içinde yer alan *Akis*, "gizli komünistlikle mücadele" edilmesine dair çizilen çerçevenin, DP siyasetine karşı olmak anlamına geldiğini ve DP'nin bu ibarenin arkasına saklanarak muhalifleri pasifize etme niyetinde olduğunu ima etmiştir. Komünizmle mücadelenin siyasi bir araç haline getirilmesinin milli güvenlik meselelerinin siyasi çekişmelere kurban edilmesine neden olabileceği belirtilmiştir. Komünizmle mücadelenin yozlaştırılmasıyla bu ciddi meselenin kamuoyunda değersizleşmeye neden olabileceği ve bu şekildeki bir mücadeleden netice almanın da imkânsız olacağı

[1251] (04.12.1957). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 11, C. 1, B. 10, 59.; (06.12.1957). "Mr. Menderes Wins Vote", ***The Times***, 9.

[1252]*Ocak* gazetesi, "gizli komünistlik" meselesi üzerinde durarak bir anlamda bunun zorlama olduğunu düşünen algıya yönelik, bu ibarenin programa haricî bir zorlama veya bir gösteri olsun diye girmediğini, komünizmle mücadedenin artık kendini bir mecburiyet olarak şiddetle hissettirdiğini yazmıştır. Bkz. (25 Aralık 1957). "Gizli Komünistler?", ***Ocak***, 2(42), 1. Fransız basınından 1957 yılında alınan bir haberle Türkiye'deki komünist sayısının en iyimser tahminle 3000 civarında olduğu belirtilmiştir. Bkz. (Nisan 1959). "Bir Vesika", ***Toprak***, (53), 23.

[1253] Arslan, Z. (2013). ***Türk Parlamento Tarihi TBMM XI. Dönem (1957-1960) Cilt 1***, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 59-60.

belirtilmiştir.[1254] *Forum* dergisi de "gizli komünistlikle mücadele" yaklaşımının bir paravan vazifesi görerek, istenmeyen demokratik gelişimleri ve muhalif hareketleri tasfiye etmede bir işlev amacına hizmet edeceğini söylemiştir. Ancak komünizmle mücadelede yapılması gereken ilk işin yalnızca baskı ve polisiye tedbirler olamayacağını, yapılması gerekenin sosyal adaletsizliğe sebep olan siyasetlerin gözden geçirilmesi olduğu belirtilmiştir.[1255]

DP Hükümetinin Türkiye'de "gizli komünist"likle mücadele içinde olacağını açıklaması ABD makamları tarafından da takip edilmiştir. ABD Temsilciler Meclisi'nden, Kongre İlişkiler Sekreter yardımcısına yazılan bir mektupta, Türkiye'deki komünist ve sempatizanların çok az olduğu belirtilerek, Başbakan Menderes'in Meclis konuşmasında "gizli komünizme" işaret ederek yaptığı konuşmayı "sıradışı" olarak nitelendirilmiştir. Hükümetin komünizmle mücadele çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlarda esaslı bir gerçekliğin olmadığına vurgu yapılmıştır.[1256] ABD'nin bu görüşte olmasını sağlayan gerekçe, Menderes'in ABD Büyükelçisine hitaben söylediği sözlerden kaynaklanmaktadır. Buna göre Menderes, komünist baskıların Türkiye'de daha da ağırlaştığını ve her türlü muhalefeti teşvik ettiğini söyleyerek bunun Türkiye'nin siyasi istikrarına zarar verdiğini söylemiştir. ABD'nin tamamlanmaya çalışılan ekonomik yatırımlar ve sosyal dayanışmanın, siyasi istikrarı etkileyen komünist baskıya direnmelerini sağlayacaklarını göz önünde bulundurmasını, son yedi yılın mücadelesini tamamlamak ve daha iyi ekonomik şartlara ulaşmak için Washington'ın yardımına ihtiyaç bulunduğunu belirtmiştir.[1257]

İngiliz raporlarında da DP Hükümetinin komünizmle mücadeledeki samimiyeti ele alınmış ve siyasi amaçları doğrultusunda hareket etmesinden dolayı Türkiye'deki komünizmin gerçek etkisinin değerlendirilmesini zorlaştırdığına değinilmiştir. 6-7 Eylül olaylarında da komünistlerin günah keçisi ilan edildiği ve bu kurgunun siyasi amaçlara hizmet etmesine izin verildiği belirtilmiştir. Türkiye'de komünizm karşıtlığının yüksek düzeyde olmasının iç siyasette güçlü bir silah olarak değerlendirildiğini, bunun gerektiğinde Hükümet tarafından bireylere yönelik olarak kullanıldığı söylenerek bu anlamda bazı üniversite hocalarının düşmanca bir kampanya ile karşı karşıya kalmaları örnek olarak verilmiştir. Üst düzey bir güvenlik görevlisine dayandırılarak verilen bir bilgiye göre de Türk

[1254] (11 Ocak 1958). "Yurtta Olup Bitenler", ***Akis***, 12(192), : 4, 7-8.
[1255] (15 Aralık 1957). 'Gizli Komünistlikle' Mücadele", ***Forum***, 8(90), 4-5.
[1256] DT. 783.00. 1112pp. 01.10.1957-06.05.1959.
[1257] DT. 783.5. 1043pp. 01.08.1955-30.12.1957.

basınında komünizm hakkında çıkan yazılarının yüzde 90'ının doğru olmadığı belirtilmiştir. Raporun devamında, basında çıkan orak-çekiç resimlerinin bir duvara çizilmesi şeklindeki küçük münferit komünist olaylar, komünizmin yasak meyvesini kemirmek şeklini alan kabadayılığın bireysel yansımaları olarak yorumlanmıştır.[1258]

DP'nin komünizmi araçsallaştırdığı düşündürten bir diğer olay 1958 yılında Ankara'da meydana gelen sabotaj hadisesi ile olmuştur. 1957 seçimleri sonrası hükümet programı ile birlikte ortaya konan "gizli komünistlikle mücadele" tavrının içerde ve dışarda tatmin edici bulunmamasının yarattığı hava içinde, seçimlerden tam üç ay sonra bu iklimin dağılmasına hizmet edebilecek ve komünizmin tehlikesini ortaya koyacak olay, 26 Ocak 1958 yılında yapılacak olan Bağdat Paktı Konseyi toplantısının öncesinde yaşanmıştır. Toplantıya başta ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ın yanı sıra İngiltere, Pakistan ve İran Dışişleri Bakanları katılacaklardır. Toplantının olacağı günün gece vaktinde Ankara'da biri Amerikan Büyükelçiliği'nin Paris Caddesi'ne bakan arka bahçesinde, diğeri Konur Sokaktaki Amerikan Yayın Bürosu adını taşıyan bir kitapçı dükkanı önünde olmak üzere iki bomba patlamıştır.[1259] Olayın verdiği ilk izlenimin ABD'ye karşı düzenlenen bir terör saldırı niteliğinde olduğu gazete haberlerinden görülmüştür.[1260] Yapılan araştırmalar sonunda yeterli kanıtlar bulunamamış olsa da bunun teknik açıdan özellikle yabancı kaynaklı bir komünist sabotaj olduğuna dair izlenimler paylaşılmış ve olayın yansımalarını Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes bizzat yerinde inceleme yaparak takip etmişlerdir.[1261] Olayın ertesi günü TBMM'nin açılış toplantısında DP Meclis Grubu adına Denizli milletvekili Baha Akşit söz alarak, dost ülke ABD'ye yönelik olduğunun görüldüğü bu olayın şüphesiz bir şekilde komünist işi olduğunu ve önem verilen Türk-Amerikan dostluğunun sarsılmasına yönelik bir amaç taşıdığını belirtmiştir.[1262] Bugüne kadar Türkiye'de hiç bomba eylemi gerçekleştirmemiş olan komünistlerin bu işi yapmış olabilecekleri ve yapabilme kapasiteleri tartışma konusu olmuştur. Olaylar sonrası ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Başbakan Menderes'e yazdığı bir mektubunda, olaylar sonrasında

---

[1258] TNA. FO 424/297, 1957. Bir diğer raporda ise DP'nin seçimlerde aldığı oyların düşüklüğü sebebiyle bu stratejiyi geliştirdiği ve bu siyasetinin yakından takip edileceği belirtilmiştir. Bkz. TNA. FO 371/136454, 1958.

[1259] (27 Ocak 1958). "Ankara'da Suikast", ***Milliyet***, 1, 5. (27 Ocak 1958). "Ankara Dün Gece İki İnfilak Oldu", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

[1260] İlk bomba gece 23:45 sularında, diğeri se 00:30 sularında gerçekleşmiştir. Cumhuriyet ve Milliyet gazetesi bombaların patlama noktalarını kroki ile ve fotoğraflar ile netleştirmeye çalışmıştır. Bkz. Ek-25.

[1261] (28 Ocak 1958). "Ankara Sabotajı Komünist Mârifeti", ***Milliyet***, 1, 5. (28 Ocak 1958). "Ankara Suikasdinde Komünist Parmağı", ***Cumhuriyet***, 1, 5.

[1262] (27.01.1958). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 11, C. 1, B. 30, 547.

devlet yetkililerinin gösterdikleri samimi gayretler dolayısıyla teşekkürlerini belirtirken, derinleştiren soruşturma neticesinde, yapılan terör eyleminin ilk başlardaki komünist şüphesini doğruladığını ve bu tarz eylemlerin hedeflerine ulaşmak için şiddeti bir araç kabul edenlerin yapacağı türden bir hareket olduğunu belirtmiştir.[1263] Ancak sonradan bu olayın komünistler tarafından gerçekleştirilmiş olduğuna dair net kanıtların ortaya konulmaması, ABD'nin komünizmle mücadele konusunda DP Hükümetinin samimiyeti ve etkisine dair kuşkularını artırmıştır.[1264] Yurtdışında bulunan Nazım Hikmet, komünizmle mücadele için fırsat kollayan DP'nin yaşanan bomba olayı ile Dulles'a bir gözdağı verdiğini söylemiştir. Bu sayede Amerikan yardımlarına dair ABD'ye bir mesaj niteliği taşıyan bu olayın iç siyasette de demokrasinin kısıtlanması için yeni kararların bir habercisi olduğunu belirtmiştir.[1265]

Sayılgan, TKP'nin faaliyetlerinin iç ve dış gelişmelerin gidişatına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini belirtirken mevcut iktidarların da bu faaliyetlere bir süre göz yumduğunu ve zamanı geldiğinde komünizm karşıtı sloganlar eşliğinde tutuklamaların gerçekleştirildiğini söylemiştir. Türkiye'deki komünizmin tehlikeli olma seviyesinin siyasi partilerin faydacı yaklaşımları doğrultusunda şekillendiğini bu yüzden komünizmle mücadelenin de geleneksel olarak sadece hukuki yaptırımlarla sınırlı kaldığını ve milli güvenlik boyutunda sistematik bir şekilde tam anlamıyla değerlendirilemediğini vurgulamıştır.[1266]

[1263] Toker, M. (1991b). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Demokrasiden Darbeye 1957-1960),*** Ankara: Bilgi Yayınevi, 61-62.
[1264]DT. 783.00. 1112pp. 01.10.1957-06.05.1959.
[1265] Hikmet, N. (2002). ***Bizim Radyoda Nazım Hikmet***, İstanbul: TÜSTAV Yayınları, 24-25
[1266] Sayılgan, ***a.g.e.,*** 1962, 37, 82.

SONUÇ

Komünizmle mücadele, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarından beri uygulanan bir devlet müdahalesi olmuştur. Bu dönemde komünizmin Sovyet Rusya desteğiyle uygulamaya çalıştığı yayılmacı siyaset sürekli takip edilmiştir. Bu siyasetin ülke içine girerek etkili olma çabaları kontrollü bir şekilde hukukî ve idari yöntemlerle pasifize edilmiştir. Bu mücadele çok keskin bir şekilde yürütülmemiş, çıkarılan aflarla birlikte esnek bir yöntem tercih edilmiştir. Bunda komünist teşkilatları içindeki uyumsuzluklar, Sovyet Rusya merkezli dönüşen siyasetler ve faaliyetlerin rahatlıkla yürütülebileceği bir serbestliğin olmaması da etkili olmuştur. Komünizmin bir tehdit olarak hissedilmediği ama göz önünden kaybolmasına da izin verilmediği bir dönem geçirilmiştir. Bu dönemin mücadelesinde komünizmle birlikte hiçbir istenmeyen oluşumun gelişimine izin verilmemesi önemlidir.

Komünizmle mücadelenin daha anlamlı ve sistematik bir devlet pratiği haline gelmesi İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'nin küresel bir komünist devlet olarak ortaya çıkmasıyla olmuştur. Savaş sonrasında Amerika merkezli Batı dünyası tarafından komünizmin küresel bir düşmana dönüşmesi, artık Türkiye'nin de geleneksel sınırlı mücadele yaklaşımını dönüştürecektir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar fazla etkili olamayan komünist faaliyetler, Sovyet Rusya'nın savaştan galip çıkması ve Türkiye iç siyasetinde oluşan demokratik girişimlerle birlikte tekrar çalışmalarını canlandırma gayretinde olmuşlardır. Türkiye'nin Batı ekseni çizgisine gelmesiyle birlikte komünist faaliyetlerle mücadele de yoğunlaştırılmıştır. Bu arada toplumsal mobilizasyonun oluşmasını sağlayacak gelişmeler de bu mücadelede siyasetin itici gücünü artırmıştır.

Türkiye'nin Batının desteğini almasında iç politikadaki dönüşümler önemli bir etki sunmuştur. Çok partili hayata geçiş çalışmalarının olduğu süreçte demokratik bir havanın oluştuğu ortamda muhalefet girişimleri artmış ve DP'nin kurulması bu girişimin en önemli neticelerinden biri olmuştur. Aynı iklimden gizli çalışma biçiminden sıyrılarak yasal zeminde kendini ortaya koymak isteyen komünist teşkilatlar da faydalanmak istemişlerdir. Kurdukları iki komünist parti ile özellikle işçi kitlelerini kendi propaganda faaliyetleri ekseninde etkilemeye çalışmışlardır.

Batı çizgisindeki bir siyaset zemini anlayışında buluşan DP ile CHP'nin, komünizmle mücadelede de aynı düşüncede hareket etmemesi imkânsız olmuştur. DP her ne kadar

iktidarın komünizmle ilgili politikalarını desteklese de iç siyasetin rekabetinde komünizmle olan ilgisi tartışma konusu edilmiştir. Aynı durum DP'nin iktidar olduğu dönemde CHP tarafından geliştirilmiştir. Muhalefet komünizmle mücadeleye destek vermesine rağmen komünizmle olan ilgisi siyasetin sürekli tartışma konusu olmuştur.

1950 seçimleri sonrası CHP'den iktidarı devralan DP'nin birincil sorunu dış politik güvence ve ekonominin iyileştirilmesidir. Bu sorunun ikisine de en kısa yoldan ulaştıracak siyaset biçiminde komünizmle mücadele önemli bir rol alacaktır. DP bu mücadeleyi pratik ve etkili bir şekilde yürütecek çalışmalara odaklanmış ve komünizmin tehdit boyutunun olabildiğince büyütülmesine sebep olacak bir ortama girilmiştir. Bu kapsamda öncelikle hukukî zeminde bu mücadelenin netice almasını sağlayacak çalışmalar gerçekleştirmiştir. Önceki dönemin cezaî yaptırımları ağırlaştırılarak yapılacak komünist tutuklamalarında caydırıcı bir güç oluşturulmak istenmiştir. Bunun yanında pişman olanlara yönelik indirimler getirilerek komünist zeminde stratejik kırılma noktaları oluşturulmuştur. Bu noktada devlet istihbaratının Türkiye'deki komünizmin boyutu hakkında sivil siyaseti bilgilendirmesi ve yönlendirmesi etkili olmuştur. Komünizme karşı fikirle ve ekonomik adaleti sağlayarak mücadele etme gibi teklifler daha az dillendirilmeye başlanmış ve güçlü uygulamalarla komünizmle mücadelede bütüncül siyasi bir kararlılık alınması sağlanmıştır. DP'nin iktidar olması ve hemen sonrasında çıkarılan af kanununun da faydası ile komünistler de faaliyetlerini artırmışlardır. Komünist teşkilatlarına eleman kazandırma ve daha sistemli çalışılmasına yönelik zaten yapılan çalışmalar genişletilmeye çalışılmıştır. Bu durum yeni dönemde tercih edilir bir yaklaşım gibi görünmektedir. Zira komünistlerin afla serbest kaldıkları andan itibaren faaliyet içerisine girmeleri, ileride devletin mahkumiyetler için hazırlayacağı torbaya yeterince suç doldurulabilmesine imkan sağlamıştır.

Türkiye'nin komünizmle mücadelesinde ana etkenlerden biri olarak Sovyet Rusya'ya karşı yakın bir sınırda bulunan bir ülkenin stratejik anlamda ekonomik ve askeri açılardan tahkim edilerek güçlendirilmesi de vardır. Bu anlamda Amerika açısından Türkiye'nin dışarıdan bir komünist bir Sovyet işgali riskine karşı bulunduğu pozisyon, içeride oluşması çok zor görünen bir komünist ihtilali riskinden daha çok önemsenmiştir. Türkiye'nin içinde ciddi bir komünist varlığının olmadığına dair kanaat, DP dönemi boyunca Amerikan raporlarında dile getirilmiş ve geçmişten gelen güçlü Rus düşmanlığının komünizmin kitleselleşememesinin en önemli sebebi olduğu vurgulanmıştır.

1951 yılında gerçekleştirilen ve o zamana kadarki en büyük tutuklama ile komünist yapılanmanın çekirdek kadrolarının yanı sıra toplumun birçok kesiminden örgüt mensubu yakalanmıştır. Bu kişilerin uzun süren yargılamalar sonunda aldıkları mahkûmiyetler, komünist faaliyetlerinin uzun dönem soluksuz kalmasına neden olmuştur. DP bu süreçten sonra artık komünist faaliyetlerin büyük oranda sona erdiğini ve yürütülen az sayıdaki komünist faaliyetlerin de kontrolleri altında olduğunu söyleyerek bu mücadelede ciddi bir sonuç aldığını ilan etmiştir. Bu durum iktidar taradından olabildiğince ajite edilerek sonuçlarının etkisi büyütülerek siyasi ivmelenmeye katkı verilmek istenmiştir.

DP döneminde komünizmle mücadele, Amerika'nın politik ekseninde gelişen bir yapıya bürünmüş gibi görünse de, kaygıların temelinde yatan asıl nedenlerden birinin ekonomik kalkınma niyetli olduğu gerçektir. Komünizmin tehdit etkisinin ve buna yönelik ortaya koyulan çabanın bir bedeli olduğunun bilinci, hem Amerika hem de Türkiye açısından farkında olunan bir politik gerçeklik olmuştur. Bu durum Türkiye'nin komünizmin varlığı ve tehdidine yönelik ikna etme gayretlerini de beraberinde getirmiştir. DP bu meselede tehdit argümanının içini doldurulabildiği sürece sonuç alacağına inanmıştır ve bu yüzden ilk dönemlerde komünizmle olan yoğun mücadeleden alınan olumlu neticenin ekonomik etkisinin devam edeceğini öngörmüştür. Ancak mücadelenin zamana yayılması gerektiğini farkettiği andan itibaren DP'nin komünizme dair ortaya koyduğu yeni korku siyaseti yeterince kabul görmemiştir.

DP'nin iç siyasetinde kalkınma öncelikli istekleri komünizmle mücadelesine yüklediği anlamı artıran bir durum oluşturmuştur. Amerika destekli dış ekonomik yardımların ülke kalkınmasına katkıları oldukça önemli olmuştur. Mücadelenin etki gücü oranında müttefikliğin güçlenmesi ve ekonomik yakınlaşmanın artması bilinci yönetici elitler tarafından kanıksanmıştır. Komüniste düşmanlık etmenin Hür Batı ülkelerinin refahına yaklaşmak anlamına geldiği kitlesel bilinçaltına da yerleşmiştir. Geleneksel korkularının yanı sıra siyaset erkinin bu ideolojiye karşı kararlığı da halkın komünizme karşı bilinçaltını etkilemede önemli olmuştur.

Türkiye'de sınıfsal bir yapının olmaması, işçi kesiminin komünizme yeterince itibar etmemesi, klasik Rus düşmanlığı, komünizmin din değerlerine bakışı gibi sebepler, komünizmin parti hücreleri dışında daha çok sempatizan olarak tarif edilen aydın kesim ve öğrenci grupları arasında ilgi görmesi sonucunu getirmiştir. Buna karşılık yeraltında faaliyete zorlanmak durumunda kalan ve kitlesel bir gösteri yapamayacak kadar etkisiz bir

durumdaki komünizme karşı korkular olduğundan fazla ve tehditi yüksek gösterilmiştir. 1957 yılında Amerika’nın da katılacağı bir uluslararası konferans sırasında komünistlerin Ankara’da iki bomba patlattığı haberi, taraflar açısından bunun gerçek olmadığı inancına rağmen tehdit etkisini doğrudan tarafına ileten bir mesaj olmuştur.

DP, 1951 Tevkifatı ile komünizmle mücadelede büyük bir eşik oluşturmuş, komünist faaliyetlerin sönümlenmesini sağlayacak bir ortamın gelmesini sağlamıştır. Bu anlamı ile sonuç almıştır ancak iktidarının ikinci döneminden itibaren komünizmin zinde bulunduğu dönemlerden çok daha fazlasını, ikinci döneminde gerçekleştirdiğine yönelik iddiaları komünizmle mücadelenin bir başka boyuta geçmesine neden olmuştur. Çok kullanılan ve gerçeğin bükülmesine neden olan komünizm korkutmacası iç siyasette olduğu kadar dış siyasette de etkisini yitirmeye başlamış ve işlevsel bir siyaset malzemesine dönüşmüştür. Bu komünizmle mücadelenin zayıflamasına, komünizmin güç toplamasına sebep olmuştur. 27 Mayıs 1960 İhtilali sonrasında hızla örgütlenen ve aktif siyaset sahnesinde yer alan komünist siyaset bu gerçeğe işaret etmektedir.

DP komünizmle mücadelesini esas itibariyle polisiye tedbirler temelinde yürütmek durumunda kalmıştır. Komünist yapılardan gelen her türlü talep ve öneriler olumsuz karşılandığı gibi muhalif olarak nitelendirilen her türlü yaklaşım da gerektiğinde komünist çizgi ekseninde değerlendirilerek siyaset dışına itilmiş ve böylelikle iktidar içerideki toplumsal siyaset alanını ve dış politikadaki güncel siyasete uyumunu güçlü tutabilmiştir. Demokratik işleyiş ve mekanizmaların güçlenmesini sağlayacak tüm talep ve siyasi istekler komünizmin gayya kuyusunda boğulmuşlardır. Yine de DP’nin geçmiş dönemlerden gelen tecrübeyle birlikte komünizmle mücadelede ortaya koyduğu bu polisiye tedbirler ve uygulamalardan elde edilen tecrübeler kendinden sonraki dönemlerde komünizmle mücadelenin devamlılığına katkılar sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1- Arşivler

A- Cumhurbaşkanlığı Arşivi

CA. 03001557, 104.

CA. 03002030, 1-2.

CA. 03002342, 1.

CA. 03004076, 2.

CA.03004401, 1-4.

CA. 03006205, 1-3.

B- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, Dahiliye, Siyasi Kısım. 53/2. 17 N 1328, 22 Eylül 1910.

BOA, Dahiliye, Şifre Kalemi. 90/204. 17 ZA 1336, 24 Ağustos 1918.

C- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA. 30.18.1.2/157.25.12, 07.02.1960.

BCA. 30.01.0.0.123.783.4, 16.12.1951.

BCA. 30.01.0.0.90.563.1, 05.01.1953.

BCA. 30.01.0.0/102.634.8, 07.05.1952.

BCA. 30.1.0.0.18.103.3, 05.04.1952.

BCA. 30.1.0.0.41.242.10, 31.07.1950.

BCA. 30.1.0.0/116.34.1, 1954.

BCA. 30.1.0.0/17.98.34, 05.07.1950.

BCA. 30.1.0.0/18.104.7, 14.06.1952.

BCA. 30.1.0.0/18.106.26, 22.07.1954.

BCA. 30.1.0.0/20.118.20, 06.12.1957.

BCA. 30.1.0.0/3.226.2, 24.12.1955.

BCA. 30.1.0.0/37.222.1, 17.09.1955.

BCA. 30.1.0.0/37.222.2, 23.09.1955.

BCA. 30.1.0.0/37.224.1, 26.09.1955.

BCA. 30.1.0.0/37.225.1, 26.09.1955.

BCA. 30.1.0.0/41.243.23, 01.04.1952.

BCA. 30.1.0.0/42.24.1, 04.05.1946.

BCA. 30.1.0.0/42.252.1, 08.06.1948.

BCA. 30.1.0.0/42.252.34, 28.04.1949.

BCA. 30.1.0.0/51.305.3, 10.10.1948.

BCA. 30.1.0.0/53.315.4., 07.06.1947.

BCA. 30.1.0.0/55.341.3, 1957.

BCA. 30.1.0.0/65.407.14, 31.12.1947.

BCA. 30.1.0.0/67.418.14, 1952.

BCA. 30.1.0.0/87.544.12, 25.03.1957.

BCA. 30.1.0.0/87.573.5, 22.07.1946.

BCA. 30.1.0.0/87.576.1, 30.12.1946.

BCA. 30.1.0.0/88.577.3, 24.02.1947.

BCA. 30.1.0.0/88.578.11, 23.06.1947.

BCA. 30.1.0.0/90.562.10, 31.10.1952.

BCA. 30.10.0.0/143.24.21, 14.05.1946.

BCA. 30.10.0.0/143.24.21, 22.05.1946.

BCA. 30.10.0.0/208.421.19, 1932.

BCA. 30.10.0.0/209.426.6, 10.02.1941.

BCA. 30.10.0.0/210.428.7, 27.10.1945.

BCA. 30.10.0.0/210.429.1, 14.04.1949.

BCA. 30.10.0.0/85.561.8, 09.02.1944.

BCA. 30.10.0.0/85.562.9, 20.03.1945.

BCA. 30.10.0.0/85.563.4, 00.01.1946.

BCA. 30.11.1.0/217.34.3, 30.09.1950.

BCA. 30.11.1.0/237.10.15, 10.04.1953.

BCA. 30.11.1.0/262.45.5, 02.11.1956.

BCA. 30.11.1.0/263.5.11, 27.02.1957.

BCA. 30.11.1.0/265.23.13, 31.07.1957.

BCA. 30.11.1.0/271.19.1, 19.08.1958.

BCA. 30.11.1.0/271.20.16, 21.07.1958.

BCA. 30.11.1.0/271.20.17, 21.07.1958.

BCA. 30.11.1.0/271.20.18, 21.07.1958.

BCA. 30.11.1.0/271.20.19, 21.07.1958.

BCA. 30.11.1.0/273.35.11, 24.12.1958.

BCA. 30.11.1.0/274.2.1, 13.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.12, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.13, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.14, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.15, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.16, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.17, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.18, 28.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.2.5, 14.01.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.4.14, 10.02.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.4.16, 10.02.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.4.17, 10.02.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.4.18, 10.02.1959.

BCA. 30.11.1.0/274.5.6, 10.02.1959.

BCA. 30.11.1.0/275.11.10, 01.04.1959.

BCA. 30.11.1.0/275.11.9, 01.04.1959.

BCA. 30.11.1.0/275.8.19, 30.03.1959.

BCA. 30.11.1.0/275.9.6, 01.04.1959.

BCA. 30.11.1.0/277.24.18, 29.08.1959.

BCA. 30.11.1.0/278.30.3, 14.10.1959.

BCA. 30.18.1.1/13.12.12, 05.03.1925.

BCA. 30.18.1.2/122.44.2, 01.05.1950.

BCA. 30.18.1.2/123.72.6, 16.09.1950.

BCA. 30.18.1.2/125.19.1, 07.03.1951.

BCA. 30.18.1.2/125.19.17, 07.03.1951.

BCA. 30.18.1.2/125.19.5, 08.03.1951.

BCA. 30.18.1.2/125.29.6, 06.04.1951.

BCA. 30.18.1.2/126.0.19, 27.09.1951.

BCA. 30.18.1.2/126.56.11., 25.07.1951.

BCA. 30.18.1.2/128.29.14, 14.04.1952.

BCA. 30.18.1.2/141.113.20, 09.01.1956.

BCA. 30.18.1.2/145.120.11, 22.03.1957.

BCA. 30.18.1.2/146.41.8, 28.08.1957.

BCA. 30.18.1.2/148.21.11, 17.04.1958.

BCA. 30.18.1.2/152.33.8, 24.06.1959.

BCA. 30.18.1.2/59.90.2, 25.11.1935.

BCA. 490.1.0.0/1191.16.2, 07.03.1951.

BCA. 490.1.0.0/1439.6.1, 1948.

BCA. 490.1.0.0/218.860.1, 10.05.1946.

BCA. 490.1.0.0/218.861.1, 10.05.1946.

BCA. 490.1.0.0/598.70.5, 25.11.1948.

BCA., 30.1.0.0/42.252.1, 08.06.1948.

BCA., 30.18.1.2/85.105.17, 24.12.1938.

BCA., 490.1.0.0/572.2277.3, 06.02.1947.

D- Amerikan Arşivleri

ABD Ulusal Arşivi Dışİşleri Bakanlığı Belgeleri

(Democracy in Turkey, 1950-1959: Records of the Department of State Relating to Internal Affairs: Turkey, 1955-1959)

DT. 783.34. 22pp. 28.04.1950-16.10.1950.

DT. 783.00. 751pp. 05.01.1950-28.08.1951.

DT. 983.61. 620pp. 25.02.1950-11.08.1952.

DT. 783.001. 153pp. 25.01.1951-03.11. 1954.

DT. 783.13. 339pp. 17.03.1950-30.12.1954.

DT. 783.00. 975pp. 01.10.1955-02.12.1955.

DT. 783.5. 1043pp. 01.08.1955-30.12.1957.

DT. 783.00. 593pp. 17.04.1956-31.12.1957.

DT. 783.00. 1112pp. 01.10.1957-06.05.1959.

E- ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) Belgeleri

CIA. RDP78-01617A001400020001-3, 22.12.1948.

CIA. DOC_0000258571, 04.01.1949.

CIA. RDP78-01617A000900030001-8, 28.03.1950.

CIA. RDP82-00457R009400270002-1. 27.11.1951.

CIA. RDP79R01012A007500030001-7, 21.02.1956.

CIA .RDP80B01676R002700040004-7, 21.02.1956.

CIA. RDP78-00915R000600150006-3, 10.10.1956.

CIA. RDP79-00927A000100190001-2, 10.10.1956.

CIA. RDP78-00915R000600140008-2, 01.02.1957.

CIA. RDP79R00890A001200040016-3, 27.04.1960.

F- İngiliz Arşivleri

The National Archives

TNA. FO 424/295, 22.09.1955.

TNA. FO 31/101848, 1952.

TNA. FO 371/101897, 1952.

TNA. FO 371/107547, 1953.

TNA. FO 371/136454, 1958.

TNA. FO 371/95267, 1951.

TNA. FO 424/290, 1950.

TNA. FO 424/291, 1951.

TNA. FO 424/294, 1954.

TNA. FO 424/297, 1957.

TNA. FO 424/297. 25.08.1957.

G- Komintern Arşivi

KAF. 17-36/262-416, 1920.

KAF. 17-36, 32-74, 1920.

KAF. 17-36/206-261, 1920.

KAF. 17-36/32-74, 1920.

KAF. 29-36/539-558, 25.11.1931.

2- Resmî Süreli Yayınlar

A- Resmî Gazete

(07.02.1921). ***Resmi Gazete***, (1).

(04.03.1925). ***Resmi Gazete***, (87).

(13.03.1926). ***Resmi Gazete***, (320).

(08.08.1931). ***Resmi Gazete***, (1867).

(23.06.1936). ***Resmi Gazete***, (3337).

(14.07.1938). ***Resmî Gazete***, (3959).

(16.07.1938). ***Resmi Gazete***, (3961).

(22.04.1940). ***Resmi Gazete***, (4491).

(25.05.1940). ***Resmi Gazete***, (4518).

(28.05.1940). ***Resmî Gazete***, (4520).

(10.06.1946). ***Resmî Gazete***, (6329).

(10.06.1946). ***Resmî Gazete***, (6329).

(18.06.1946). ***Resmi Gazete***, (6336).

(26.02.1947). ***Resmî Gazete***, (6542).

(16.06.1949). ***Resmi Gazete***, (7234).

(15.07.1950). ***Resmi Gazete***, (7559).

(11.12.1951). ***Resmi Gazete***, (7979).

(28.07.1953). ***Resmi Gazete***, (8469).

(04.02.1954). ***Resmi Gazete***, (8625).

B- TBMM Tutanakları

(25.05.1935). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 5, C. 8, B. 29.

(29.06.1938). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 5, C.26, B. 83.

(01.11.1945) ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 20, B. 1.

(05.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 59.

(13.06.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 7, C. 24, B. 64.

(26.08.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 1, B. 8.

(24.12.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8., C. 3, B. 22.

(28.12.1946). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 3, B. 26.

(29.01.1947). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 4, B. 37.

(03.05.1948). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 11, B. 54.

(08.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 104.

(09.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 105.

(10.06.1949). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 8, C. 20, B. 106.

(30.06.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 1, B. 15.

(13.07.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, c. 1, B. 22.

(13.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 2, B. 5.

(24.11.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 2, B. 10.

(20.12.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 3, B. 21.

(22.12.1950). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 3, B. 22.

(22.02.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 5, B. 48.

(30.03.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 6, B. 58.

(16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5.

(16.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 5. (Kapalı Oturum).

(19.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6. (Kapalı Oturum).

(19.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 6. (Kapalı Oturum).

(21.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 7.

(23.11.1951). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 10, B. 8.

(23.02.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 13, B. 45.

(14.11.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 1, B. 4.

(26.12.1952). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9 C. 18, B. 22.

(19.02.1953). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 9, C. 20, B. 47.

(24.02.1954). ***TBMM Tutanak Dergisi,*** D. 9, C. 23, B. 49.

(21.02.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 5, B. 45.

(12.09.1955). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 7, B. 80.

(13.01.1956). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 1, B. 23.

(27.02. 1957). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 10, C. 17, B. 48.

(04.12.1957). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 11, C. 1, B. 10.

(27.01.1958). ***TBMM Tutanak Dergisi***, D. 11, C. 1, B. 30.

C- Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabtları

(28.05.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. D, Gi. 43.

(28.05.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. B, Gi. 46.

(28.05.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. A, Gi. 18.

(28.05.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. D, Gi. 4.

(14.11.1950). ***DP MGMZ***, B. 1, G. A, Gi. 23.

3- Kurumsal Yayınlar

(1946). ***Demokrat Parti Programı Umumî Prensipler***. Ankara.

(1946). ***İstanbul Üniversite ve Yüksek Okullar Öğrencileri Birliği Ana Nizamnamesi***. İstanbul: Üniversite Matbaası.

(1949). ***Demokrat Parti Tüzük ve Program***. Ankara: Doğuş Matbaası.

(1951). ***C.H.P. Dokuzuncu Kurultay Beyannamesi ve Rapor***.

(1951). ***Türk Milliyetçiler Derneği Tüzüğü***. Ankara: Sebat Matbaası.

(1952). ***Türk Milliyetçiler Derneği Ananizamnamesi ve Çalışma Programı***, Ankara: İstiklal Matbaacılık ve Gazetecilik Kollektif Ortaklığı.

(1954). ***Esbabı Mucibeli Hüküm: Esas 1953/17, Karar 1954/33, Ankara Garnizon Komutanlığı 2 No'lu Asliye Mahkemesi***. İstanbul: K.K.K. İstanbul Askeri Basımevi.

(1960). ***Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları.*** "6-7 Eylül Olayları Davası".

(1974). ***Cumhuriyet Halk Partisi Yedinci Büyük Kurultayı***.

(2011). ***Vatan Partisi Tüzük ve Program***. İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.

TÜİK.***Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011***. Ankara: TÜİK Matbaası.

4- Telif ve Tetkik Yayınlar

(1950). ***Komünizmin İç Yüzü.*** Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.

(1952). ***Türk Milletine Beyanname***. Ankara: Güven Basımevi.

(1953). ***Türk Milliyetçiler Derneği İstanbul Şubesi Beyannamesi***, ***Son Hadiseler ve Biz.*** İstanbul; Türk Milliyetçiler Derneği Umumî Merkezi.

(1970). ***İçimizdeki Düşman.*** İstanbul: b.y.

(1985). ***Dünya Gençlik Festivali Hareketi, Prag 1947-Moskova 1985***. 12. Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali Hazırlık Komitesi Yayınları.

(1997). ***Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I-III***. Ankara: ATAM Yayınları.

(2000). ***Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı***.İstanbul: BDS Yayınları.

(2000). ***Vedat Türkali ile "Güven" Üzerine: Desantralizasyon/Separat Karar Belgeleri***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

(2002). ***Lenin Döneminde Komünist Enternasyonal, Belgeler C. II***. İstanbul: Maya Kitapları.

Adıvar, H. E. (1962). ***Türkün Ateşle İmtihanı***. İstanbul: Çan Yayınları.

Ağaoğlu, S. (1972). ***Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru***. İstanbul: Baha Matbaası.

Ağaoğlu, S. (1992). ***Siyasi Günlük, Demokrat Parti'nin Kuruluşu***.İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2003). ***Aşina Yüzler***. İstanbul: Alkım Yayınları.

Ağralı, S. (1967). ***Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı***. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

- (1967). ***Türk Sendikacılığı***. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

Ahmad, F. (1996). ***Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980***. İstanbul: Hil Yayınları.

Ahmad, F. ve B. T. (1976). ***Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971***. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Akal, E. (2008). "Mustafa Suphi".***ModernTürkiye'de Siyasi Düşünce: Sol,C. 8.*** İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2014). ***İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akandere, O. (1998). ***Milli Şef Dönemi: Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945)***. İstanbul: İz Yayınları.

Akar, A. (1989). ***Bir Kuşağın Son Temsilcileri "Eski Tüfek" Sosyalistler***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akbulut, E. (2008). ***Zeki Baştımar: Yaşam Öyküsü, Mektuplar, Yazılar***. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

- (2008a). ***Nail Çakırhan: Anılar***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- (2008b). ***Anılar: Bilal Şen.*** İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- (2010). ***Dr. Şefik Hüsnü Deymer: Yaşam Öyküsü, Vazife Yazıları.*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

- , Tunçay, M. (2007). ***Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası (1920-1923).*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Akdere, İ., Karadeniz, Z. (1994). ***Türkiye Solu'nun Eleştirel Tarihi 1***. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Akın, F. (2009). ***Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş***. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Aksoy, C. (Der.). (1977). ***Babam Tevfik İleri: Konuşmaları ve Görüşleri (Cilt I),*** Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Alp, S. A. (1955). ***Komunizm ve Rusya (Türkiyede Komunist Hareketleri).*** Afyon: Güven Matbaası.

Alpat, İ. (2003). ***Popüler Türkiye Solu Sözlüğü, Solun Yüzyıllık Öyküsü***. İzmir: Mayıs Yayınları.

Altunya, N. (2011). ***Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bakış***. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Anadol, C. (2004). ***Türk Siyaset Tarihinde Demokrat Parti***. İstanbul: Yeni Kuvay-i Milliye Yayınları.

Anadol, Z. (1989). ***Kırmızı Gül ve Kasket***. İstanbul: Belge Yayınları.

Apuhan, R. C. (2008). ***27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes (Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler)***. İstanbul: Timaş Yayınları.

Arcayürek, C. (1983). ***Açıklıyor 2 - Yeni İktidar, Yeni Dönem 1951-1954.*** İstanbul: Bilgi Yayınevi.

- (1985).***Açıklıyor-1, Demokrasinin İlk Yılları 1947-1951***, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Arıkan, M. A. (1948). ***Ankara Nümayişinin İçyüzü***. Ankara: y.y.

Arıkoğlu, D. (1961). ***Hatıralarım***. İstanbul: yy.

Armaoğlu, F. (1973). ***Siyasi Tarih***. Ankara: Sevinç Matbaası.

Arslan, S. (1976). ***TKP'nin Tarihsel Konumu (Mihri Belli'nin Yazılarından ve Emekçi Dergisinden Derleme)***. İstanbul: Emekçi Yayınları.

Arslan, Z. (2013). ***Türk Parlamento Tarihi TBMM XI. Dönem (1957-1960) Cilt 1***. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Arsoy, H. (1954). ***Komünizm Tehlikesi ve Korunma Çareleri***. Ankara: E.U.Rs. Yayınları.

Aslan, Y. (1997). ***Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi***. Ankara: TTK.

- (2011). "Millî Mücadele Dönemi Türk-Sovyet İlişkileri Üzerine".***Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri***. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Atasoy, E. S. (Der.). (2008). ***1928 TKP Davası.*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Atatürk, M. K. (1969). ***Nutuk C. II (1920-1927)***. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Atılgan, G. (2020). ***Aydınlık İçinde Dr. Şefik Hüsnü.*** İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Aybar, M. A. (2014). ***Türkiye İşçi Partisi Tarihi.*** İstanbul: İletişim Yayınevi.

Aydemir, Ş. S. (1969). ***Menderesin Dramı: 1899-1960.*** İstanbul: Remzi Kitabevi.

- (2011a). ***Tek Adam (1919-1922), C. II***. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- (2011b). ***İkinci Adam 2 (1938 - 1950) - II. Cilt.*** İstanbul: Remzi Kitabevi.

- (2011c). ***İkinci Adam 3 (1950-1964) - III. Cilt***. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aydınoğlu, E. (2007). ***Türkiye Solu (1960-1980).*** İstanbul: Versus Yayınları.

Aykan, F. (1976). ***Türkiye'de Sosyalizm Akımının Maddi Temeli (İşgal-Boykot, Yığın Hareketleri).*** Ankara: Şark Matbaası.

Aziz, R. (Der). (2009). ***Mustafa Suphi'ler: Şahsi Dosyası, Değerlendirmeler, Anmalar***. İstanbul: Sosyal Tarih.

Baban, C. (2009). ***Politika Galerisi***. İstanbul: Timaş Yayınları.

Bağcı, H. (2001). ***Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar***. Ankara: Metu Press.

Bahadır, Y. (1950). ***Kuduran Solcu Neşriyat***. Ankara: Örnek Matbaası.

Balkanlı, R. (1961). ***Mukayeseli Basın ve Propaganda***, Ankara: y.y.

Başgil, A. F. (2008). ***27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Görüp Yaşadıklarım***. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Bayar, C. (ty.). ***Başvekilim Adnan Menderes***. (Der. İsmet Bozdağ), İstanbul: Baha Matbaası.

Bayülgen, M., Atasoy, E. S. (Transliterasyon). (2021). ***Mustafa Suphi ve Yoldaşları***. İstanbul: Sosyal Tarih.

Bektaş, A. (2013). ***Kamuoyu, İletişimve Demokrasi***. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Belen, F. (1960). ***Demokrasiden Diktatörlüğe***. İstanbul: İstanbul Matbaası.

- (1971). ***Türk Kurtuluş Savaşı***. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Belli, M. (1967). ***Türkiye Komünist Partisi ve İleri Gençlik Birliği Davaları ile İlgili Yayına Cevap: Savcı Konuştu Söz Sanığındır***. Ankara: Başnur Matbaası.

- Belli, M. (2013). ***İnsanlar Tanıdım***. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Benlioğlu, F. Ş. (1947). ***Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları***. y.y.: Anadolu Matbaası.

Bercâvi, F. (1946). ***İslâmda Sosyalizm.*** İstanbul: Işık Basımevi.

Berk, B. (1972). ***Hakkın Zaferi İçin***. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.

Berkes, N. (2011). ***Unutulan Yıllar***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bianchi, R. (1984). ***Interest Groups and Political Development in Turkey***. New Jersey: Princeton University Press, Princeton.

Bilgiç, S. (1960). ***Komünizme Karşı Din***. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- (1982). "Sehpasız Bir Devrin Haysiyetli Devlet Adamı".***100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan.*** İstanbul: Tercüman Tesisleri Yayınları.

Bora, T., Ünüvar, K. (2015). "Ellili Yıllarda Türkiye'de Siyasi Düşünce Hayatı".***Türkiye'nin 1950'li Yılları***. (Yay. Haz: Mete Kaan Kaynar), İstanbul: İletişim Yayınları.

Boran, B. (1968). ***Türkiye ve Sosyalizm Sorunları***. İstanbul: Gün Yayınları.

Bozkurt, A. (2012). ***Tevfik İleri: Cumhuriyet'in İkinci Eğitim Mimarı***. İstanbul: İdil Yayıncılık.

Bullitt, W. C. (1946). ***The Great Globe Itself: A Preface To World Affairs***. New York: Charles Seribner's Sons.

Buzek, A. (1966). ***Komünist Basın Nasıl Çalışır***. Ankara: Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Matbaası.

Bülbül, A. R. (2004). ***Halkla İlişkiler.*** Ankara: Nobel Yayınevi.

Bürün, V., Güner, A. (1976). ***Sosyalizm İhaneti***. İstanbul: Sırdaş Yayınevi.

Cebesoy, A. F. (1953). ***Milli Mücadele Hatıraları***. İstanbul: Vatan Neşriyatı.

Celep, B. (2015). ***İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Yayın Organı: Hürbilek Gazetesi***. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Cerrahoğlu, P. B. (1996). ***Demokrat Parti Masalı***. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Cihangir, E. (Haz.). (2005). ***Aralov'un Hatıralarında Mustafa Kemal ve Türkiye.*** İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Cornell, R. (1969). ***Gençlik ve Komünizm: Milletlerarası Komünist Gençlik Hareketlerinin Tarihi Bir Tahlili***. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Coşkun, A. (2002). ***Nâzım'ın Siyasal Yaşamı ve Davaları***. İstanbul: Cem Yayınevi.

Çağlar, D. (2008). ***Hayali Komünizm, Soğuk Savaş'ın Türkiye Söylemleri***. İstanbul: Berfin Yayınları.

Çakmak, D. (2010). ***Forum Dergisi: 1954-1960***. İstanbul: Libra Kitap.

Çapanoğlu, M. S. (1964). ***Türkiye'de Sosyalizm Hareketleri ve Sosyalist Hilmi***. İstanbul: Pınar Yayınevi.

Çavdar, T. (1996). ***Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950-1995).*** Ankara: İmge Kitabevi.

Çeçen, A. (193). ***Türkiye'de Sendikacılık***. Ankara: Özgür İnsan Yayınları.

Çelenk, H. (1976). ***141 ve 142 Üzerine***. Ankara: Anka Yayınları.

Çelik, A. (2010). ***Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çetik, M. (1998). ***Üniversitede Cadı Kazanı***. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çintan, Ş. (1953). ***Yeni Astronomi***. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Çizmeli, Ş. (2007). ***Menderes: Demokrasi Yıldızı?.*** Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Çoker, F. (2005). ***Fahri Çoker Arşivi (6-7 Eylül Olayları Fotoğraflar-Belgeler).*** İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çufalı, M. (2004). ***Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)***. Ankara: Babil Yayıncılık.

Darendelioğlu, İ. (1961). ***Türkiyede Komünist Hareketleri Cilt I***. İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları.

- (1962). "Köy Enstitüleri".***Neden Köy Enstitüleri Değil***. (Yay. Haz. Yücel Hacaloğlu). İstanbul: Toprak Yayınları.

- (1962). ***Türkiyede Komünist Hareketleri C. II***. İstanbul: Toprak Dergisi Yayınları.

- (1977). ***Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri***. İstanbul: Toker Yayınları.

- (1976). ***Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga.*** İstanbul: Oymak Yayınları.

- (1978). ***Nazım Hikmet, Vatan Haini mi? Vatan Şairi mi?.*** İstanbul: Orkun Yayınevi.

Demir, Ş. (2010). ***Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes***. İstanbul: Paraf Yayınları.

Demirel, T .(2015). "Demokrat Parti İktidarı ve Ordu".***Türkiye'nin 1950'li Yılları***. (Yay. Haz. Mete Kaan Kaynar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Derviş, S. (1944). ***Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?***. İstanbul: Arkadaş Matbaası.

Dimitrov, G. M. (1975). ***Faşizmin Yargılanması: "Leipzig 1933"***. İstanbul: Ma-ya Yayınları.

Diper, A. (1947). ***Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği***. İstanbul: Cemal Azmi Matbaası.

Dosdoğru, H. (1993). ***6-7 Eylül Olayları***. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Dural, B. (2011). ***Pratikten Teoriye Milliyetçi Hareket***. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Ehrt, A. (Düzenleyen). (1936). ***Der Weltbolschewismus***. Berlin – Leipzig: Nibelungen-Verlag G.m.b.H.

Elmas, A. (2020). ***Köyü Canlandırma Hareketi Olarak Köy Enstitüleri***. Ankara: İksad Yayınevi.

Elverdi, A. (1977). ***Bu Vatana Kastedenler***. İstanbul: Yeni Asya Yayınevi.

Emniyet Genel Müdürlüğü, (ty). ***Türkiye'de Komünist Tekniği***. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Önemli İşler Müdürlüğü Yayınları, (5).

Engels, F. (1912). ***Socialism: Utopian And Scientific.*** Chicago: Charles H. Kerr&Company.

Engin Tonguç, E. (1970). ***Devrim açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç***. İstanbul: Ant Yayınları.

- (2007). ***BirEğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç***. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitülüler Derneği Yayınları.

Erbil, H. N. (1950). ***(Komünist Beyannamesi)ne Karşı Milliyetçi Beyannamesi***. İstanbul: Sinan Matbaası.

- (1951). ***Komünizmle Mücadele Rehber.*** İstanbul: Sinan Matbaası.

Erdem, G. (1975). ***Sosyalizm ve Milliyetçilik Üzerine Mektuplar***. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Erden Akbulut, E. (Der.). (2005). ***1929 TKP Davası***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları Yayınları.

Erer, T. (1963). ***Türkiye'de Parti Kavgaları***. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.

- (1963?). ***On Yılın Mücadelesi (Türkiye'de Parti Kavgalarının 2. cildi).*** İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.

- (1965). ***Basında Kavgalar***. İstanbul: Yeni Matbaa.

Ergüder, J. (Yay. Haz.). (1978). ***1927 Komünist Tevkifatı (İstanbul Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma)***. İstanbul: Birikim Yayınları.

Erişçi, L. (1951). ***Türkiye'de İşçi Sınıfının Tarihi***. İstanbul: Kutulmuş Basımevi.

Erkin, F. C. (1968). ***Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi***. Ankara: Başnut Matbaası.

Erkman, F. (1943). ***En Büyük Tehlike: Milli Türk Davasına Aykırı Bir Cereyanın İçyüzü.*** İstanbul: Ak-Ün Matbaası.

Ermis, V. (Ed.). (ty.). ***İşçi Sınıfının Tarihsel Misyonu***. Essen: Offset Druckerei.

Eroğul, C. (1990). ***Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi***. Ankara: İmge Kitabevi.

- (1992). ***Geçiş Sürecinde Türkiye***. İstanbul: Belge Yayınları.

Ertan, T. F. (1994). ***Kadrocular ve Kadro Hareketi.*** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Fersoy, O. C. (1971). ***Bir Devre Adını Veren Başbakan: Adnan Menderes***. İstanbul: Garanti Matbaası.

Feyizoğlu, T. (2007). ***Türk Ocağı'ndan Türkiye Komünist Partisi'ne Mustafa Suphi***. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Fındıkoğlu, Z. F. (1953). ***Komünizm ve Türk Gençliğinin Fikir Terbiyesi***. İstanbul: Yeni Matbaa.

Fuat, M. (2000). ***Nâzım Hikmet, Yaşamı, Ruhsal Yapısı, Davaları, Tartışmaları.*** İstanbul: Adam Yayınları.

Gedikoğlu, Ş. (1971). ***Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri***. Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret Yayınları.

Gevgilili, A. (1987). ***Yükseliş ve Düşüş***. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Goloğlu, M. (1974). ***Milli Şef Dönemi (1939-1945)***. Ankara: Kalite Matbaası.

Gönenç, G. (2011). ***Karanlık Zamanların Şarkısı: Üniversitede 40'lı-50'li Yıllar***. Ankara: Yeni Umut Yayınları.

Gönül, M. (2011). ***Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu***, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi.

Güloğlu, T. (2020). "Dünden Bugüne Türkiye'de Sendikacılığın Gelişimi". (Ed. E.S. Kala).***Disiplinlerarası Sosyal Politika Çalışmaları-1***. Bursa: Ekin Yayınevi.

Güner, A., Bürün, V. (1976). ***Sosyalizm İhaneti***. İstanbul: Sırdaş Yayınevi.

Güngör, S. (2004). ***Muhalefette CHP***. Ankara: Alternatif Yayınları.

Gürel, B., Nacar, C. (2008). "Şefik Hüsnü (Değmer)".***Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Sol***, ***C. 8.*** İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürkan, N. (1998). ***Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürsoy, S. (2013). ***Osmanlı Sosyalist Fırkası ve Yayınları***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gürün, K. (1991). ***Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)***. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Güven, D. (2005). ***Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları***. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları..

Güzel, M. Ş. (1996). ***Türkiye'de İşçi Hareketi (1908-1984)***. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Harris, G. S. (1967). ***The Origins of Communism in Turkey***. Stanford, California: The Hoover Institution on War, Revolution and Peace Stanford University.

- (2002). ***The Communists and The Kadro Movement Shaping Ideology in Ataturk's Turkey***. İstanbul:The Isis Press.

Hatiboğlu, M. T. (2000). ***Türkiye Üniversite Tarihi.*** Ankara: Selvi Yayınevi.

Haupt, G., Dumont, P. (1977). ***Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketler***. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Hayit, B. (1971). ***Komünizm ve Türk Dünyası***. Ankara: Altınok Matbaası.

Hikmet, N. (2002). ***Bizim Radyoda Nazım Hikmet***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Hüsnü, Ş. (1977). ***Komintern Organlarındaki Yazı ve Konuşmalar***. İstanbul: Aydınlık Yayınları.

Ilgar, H. (1966). ***Komünizm ve Tenkidi***. İzmir: İstiklal Matbaası.

İleri, R. N. (1975). ***Atatürk ve Komünizm.*** İstanbul: Anadolu Yayınları.

- 1976). ***Türkiye Komünist Partisi Gerçeği ve Bilimsellik***. İstanbul: İshak Basımevi.

- (Der.). (2003a). ***Kırklı Yıllar-2: 1944 TKP Davası***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- (Der.). (2003b). ***Kırklı Yıllar-3: 1945 İGB Davası***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- (Der.). (2003c). ***Kırklı Yıllar-4: 1947 TKP Davası***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- (Der.). (2006). ***Kırklı Yıllar-5, 'İfşa Ediyorum' Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık/Kâzım Alöç, Savcı Konuştu Söz Sanığındır/Mihri Belli,***.İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

İnönü, İ. (2008). ***Defterler 1919-1973***,.(Yay. Haz. Ahmet Demirel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Jowett, G. S., Victoria O'Donnel, V. (2012). ***Propaganda and Persuasion***. USA: Sage Publications.

Kabacalı, A. (1992). ***Türkiye'de Gençlik Hareketleri***. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kaçmazoğlu, H. B. (1988). ***Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları***. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Kahraman, H. B. (2010). ***Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II***. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kandemir, F. (1990). ***Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası***. İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları.

Karabulut, U., Özkul, Ö. F. (2020).“Atatürk Dönemi İşçi Hareketleri ve İş Hayatına Dair Yasal Düzenlemeler”.***Sabit Duman Armağanı***. (Ed. Y. Başkan), Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Karaca, E. (1988). “Aldatıcı Bir Özgürlük Ortamında İki Sosyalist Parti”.***Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi***, ***C. 6.*** İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2006). ***Vedat Türkali Ansiklopedisi/Abdülkadir Pirhasan Hakkında Bilmek İstediğiniz Herşey***. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

- (2011). ***İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı***. İstanbul: Destek Yayınevi.

- (2013). ***Eski Tüfeklerin Sonbaharı***. İstanbul: Puslu Yayıncılık.

- (1962). “Demokrat Parti Döneminde Komünist Hareketin Kuğu Çığlığ: Vatan Partisi”.***Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi***.

Karakuş, E. (1977). ***40 Yıllık Bir Gazeteci Gözü ile Ankara***. Ankara: Hürriyet Yayınları.

Karpat, K. H. (2008). ***Türk Demokrasi Tarihi (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller)***. İstanbul: İmge Kitabevi.

Kerestecioğlu, İ. Ö., Öztan, G. G. (Der.). (2012). ***Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri***.İstanbul: İletişim Yayınları.

Ketenci, T. (1971). ***Türk Silahlı Kuvvetleri ve Aşırı Sol***. Ankara: Altınok Matbaası.

Kılçık, H. (Yay. Haz). (1991a). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 1***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1991b). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 2***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1991c). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 3***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1991d). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 4***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1992a). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt: 5***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1992b). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 6.*** Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

- (Yay. Haz). (1992c.). ***Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri Cilt 7***. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.

Kınay, A. (1967). ***Dünya Komünist Partilerinin İçyüzü***. Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Önemli İşler Müdürlüğü Yayınları.

Kısakürek, N. F. (1962). ***Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri***. İstanbul: Doğan Güneş Yayınevi.

- (2012). ***Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık***. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kirkpatrick, E. M. (1956). T***arget: The World (Communist Propaganda Activities in 1955)***. NewYork: The MacMillan Company.

Koca, B. (2015). "Ellili Yıllarda Merkez Sağ: Demokrat Parti'nin Özgürlük ile İstismar Arasındaki Dini Politikaları".***Türkiye'nin 1950'li Yılları***. (Yay. Haz. Mete Kaan Kaynar). İstanbul: İletişim Yayınları.

Koç, N. (2013). ***Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri***, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Koç, Y. (1999). ***Türk-İş Tarihinden Portreler-Eski Sendikacılardan Anılar Gözlemler 1***. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayınları.

- (2000). ***Türkiye'de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar).*** Ankara: Yol-İş Yayını.

- (2003). ***Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık HareketiTarihi***. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koçak, C. (2003). ***Türkiye'de Milli Şef Dönemi Cilt: 2***. İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2010). ***Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950),Cilt 1 (İkinci Parti).*** İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2011). ***Geçmişiniz İtinayla Temizlenir***. İstanbul: İletişim Yayınları.

- (2015). ***Tek-Parti Döneminde Muhalif Sesler***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, M. H. (Ed.). (2014). ***O Hep Sendikacıydı (Ziya Hepbir'in Yaşam Öyküsü)***. İstanbul: Sosyal Tarih Yayınları.

Koraltan, R. (2013). ***Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Kadar Demokratlar***. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kurdakul, Ş. (2003). ***Cezaevinden Babıali'ye Babıali'den TİP'e: Anılar***. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Kut, D. (2000). ***60. Yılında Basında Köy Enstitüsü***. Ankara: Güldikeni Yayınları.

Küçük, Y. (1987). ***İtirafçıların İtirafları***. İstanbul: Haziran Yayınevi.

Küçükalcan, K. B. (2016). ***Demokrat Parti Döneminde Milliyetçi Hareketler***. İstanbul: Aygan Yayıncılık.

Landau, J. M. (1979). ***Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar***. Ankara: Turhan Kitabevi.

Laqueur, W. Z. (1961). ***Communism and Nationalism in the Middle East***. London: Routledge and Kegan Paul.

Lefranc, G., Sülker, K. (1966). ***Dünyada ve Bizde Sendikacılık***. İstanbul: Varlık Yayınları.

Makal, A. (2006). ***Türkiye'nin Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Sendikalar: 1946-1950.*** Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayını.

Meriçboyu, A. (A. Kadir). (1966). ***1938 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet***. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Meşe, E. (2016). ***Komünizmle Mücadele Dernekleri.*** İstanbul: İletişim Yayınları.

Mumcu, U. (1994). ***40'ların Cadı Kazanı.*** İstanbul: Tekin Yayınevi.

- (2004). ***Aybar ile Söyleşi: Sosyalizm ve Bağımsızlık***. İstanbul: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı.

Münevver Ayaşlı, M. (1966). "Aşırı Sağ, Aşırı Sol".***Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını Özel Sayı 1.*** İstanbul: Gazetecilik İşletmesi Matbaası.

Naskali, E. G. (Yay. Haz.), ***6/7 Eylül Olayları Davası***. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Nesimi, A. (1977). ***Yılların İçinden***. İstanbul: Gözlem Yayınları.

- (1979). ***Türkiye Komünist Partisinde Anılar ve Değerlendirmeler***. İstanbul: Promete Yayınları.

Neziroğlu, İ., Yılmaz, T. (Yay. Haz.). (2013). ***Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt 2 (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961)***. Ankara: TBMM Başkanlığı Yayınları.

Nutku, E. (1979). ***Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar (1946-1958) (Siyasi Anılarım).*** İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Okuyan, M. Ç. (2004). ***Bozkurt'tan Kur'an'a Millî Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980***. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Onar, M. (1995). ***Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. 1***. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öner, K. (1947). ***Öner ve Yücel Davası***. İstanbul: Kenan Matbaası.

Örnek, C. (2015). ***Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı- Antikomünizm ve Amerikan Etkisi***. İstanbul: Can Yayınları.

Örs, R. D. (2011). ***Rus Basınında Türkiye ve Nato***. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Özcan, Ö. (2000). "Cumhuriyet Döneminde Sosyalist ve Marksist Hareketler".***Türk Ocakları Yüzyıllığı***. Ankara: Türk Yurdu Yayınları.

Özdoğan, G. G. (2001). ***Turan'dan Bozkurt'a-Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özek, Ç. (1968). ***141-142***. İstanbul: Ararat Yayınevi.

Özgen, M. İ. (1982). ***TKP ve Organize Gençlik Hareketleri***. İstanbul: 14 Mayıs Vakfı Yayınları.

Özoğul, N. (1954). ***Korede Niçin Savaştım? Komünizmin Mezalimi, Korunma Çareleri***. Ankara: Karınca Matbaası.

Öztoprak , İ, Tural , M. A., Sevim, A. (Yay. Haz.). (2006). ***Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (Bugünkü Dille)***. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Öztürk, K. (1998). ***Türk Parlamento Tarihi (1950-54), Cilt: 7***. Ankara: TBMM Yayınları.

- (1998). ***Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem, 1950-1954, II. Cilt***. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.

Öztürkmen, K. (1965). ***Komünizm ve Türkiye***. İstanbul: Sinan Matbaası.

Pektaş, Ş. (2012). ***Demokrat Parti Döneminde İşçi Hareketleri***. İstanbul: Fırat Yayınevi.

Pilavoğlu, K. (1949). ***Komünizme Hücum***. Ankara: Güney Matbaacılık ve Gazetecilik.

Quataert, D., Zürcher, E. J. (Der.). (1998). ***Osmanlıdan Cumhuriyet Türkiyesine İşçiler (1839-1950)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Rosen, S. M. (1962). “Turkey”.***Labor in Developing Economies***. (Ed. Walter Galenson), Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

Safa, P. (1979). “141 nci Madde”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- (1979). “Aldatıcı Propaganda”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- (1979). “Bir Komünist Propagandası (1950, Ulus)”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***. İstanbul: ÖtükenYayınevi.

- (1979). “Gene O Madde”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***.İstanbul: Ötüken Yayınevi.

- (1979). “Komünizme Karşı Kanun (1950, Ulus)”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***. İstanbul: ÖtükenYayınevi.

- (1979). “Sinsileri Öldürmeyelim (1950, Ulus)”.***Sosyalizm Marksizm Komünizm***. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Sakarya, İ. (1984). ***Belgelerle Ermeni Sorunu***. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Sakin, S., Dokuyan, S. (2010). ***Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları***. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Sançar, N. (1950). ***Kızıl Cennet Masalı.***Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.

- (1950). ***Komünist Nedir?.***Zonguldak: Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları.

- (1963). ***Afşın’a Mektuplar***. Ankara: Afşın Yayınları.

- (1966). ***Gizli Komünist Belgeleri***. Ankara: Afşin Yayınları.

Sargın, N. (2005). ***Cezaevi Anıları: Davalar, Savunmalar,*** İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

- , Ormanlar, Ş., Berktay, İ. (1997). ***Kuruluşunun 50. Yıl Dönümünde İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği (1946-1951).***İstanbul: Baba Basımevi.

Sarı, M. (2015). ***Yakın Dönem Türk Siyasi Tarihi’nde Cami (Baykurt) Bey***. Konya: Çizgi Kitabevi.

Sayılgan, A. (1962). “Köy Enstitüleri”.***Neden Köy Enstitüleri Değil.*** (Yay. Haz. Yücel Hacaloğlu), İstanbul: Toprak Yayınları.

- (1962). ***İnkâr Fırtınası***. İstanbul: Ülke Yayınları.

- (1963). ***Yakın Tehlike: Komünizm***. Ankara: Kardeş Matbaası.

- (1966). ***Soldaki Çatlaklar (1924-1966)***. Ankara: Uygar Yayınları.

- (1968). ***Solun 94 Yılı (1871-1965)***. Ankara: Mars Matbaası.

- (1970).***Soldaki Bitmeyen Kavga (Başlangıçtan TİP, III. Genel Kongresine Kadar)***. Ankara: Kardeş Matbaası.

- (1972). ***Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972).*** İstanbul: Hareket Yayınları.

- (1976). ***Ansiklopedik Marksist Sözlük***, İstanbul: Otağ Yayınları.

- (2009). ***Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)***. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Sefercioğlu, N. (2008). ***Türkçü Dergiler***. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.

- (2008a). ***3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası***. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları.

- (2008c). ***Milliyetçi Dernekler***. Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi.

- (2012). ***Türk Milliyetçiler Derneği ve Kapatılış Davası***. İstanbul: BilgeOğuz Yayınları.

Selek, S. (1987). ***Anadolu İhtilali II***. İstanbul: Kastaş Yayınları.

Sencer, O. (1969). ***Türkiye'de İşçi Sınıfı-Doğuşu ve Yapısı.*** İstanbul: Habora KitabeviYayınları.

Sertel, Y. (2008). ***Nazım Hikmet ile Serteller: İdeolojileri, Yaşamda Bilinmeyenler***. İstanbul: Everest Yayınları.

Sertel, Z. (1977). ***Hatırladıklarım***. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Sever, A. (1997). ***Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu (1945-1958)***. İstanbul: Boyut Kitapları.

Sevgen, N. (1951). ***Celal Bayar Diyor ki (1920-1950).*** İstanbul: Tan Matbaası.

Sökmensüer, Ş. (1947). ***Komünistler; Mareşali ve Demokrat Partiyi Kötü Maksatlarına Nasıl Alet Etmek İstediler?...*** Ankara: Ulus Basımevi.

Sükan, F. (1991). ***Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları (TBMM 1950-1960).*** Ankara: Kültür Ofset Limited Şirketi.

Sülker, K. (1967). ***Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu***.İstanbul: Memet Yayınları.

- (1967). ***Nazım Hikmet Dosyası.*** İstanbul: May Yayınları.

- (1973). ***100 Soruda Türkiye'de İşçi Hareketleri***. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- (2004). ***Türkiye Sendikacılık Tarihi***. İstanbul: TÜSTAV Yayınları.

Şahingiray, Ö. (Der). (1999). ***Celal Bayar'ın Seçim Kampanyalarındaki Söylev ve Demeçleri: 1946-1950-1954***ç İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Şimşek, A. (2021). ***"Komünistin Eşkâli" Türkiye'de Anti-Komünizm(1945-1971)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şişmanof, D. (1965). ***Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi***. Sofya: Narodna Prosveta Devlet Yayınevi.

Tahir, K. (1993). ***Notlar/Mektuplar 15***. (Yay. Haz. Cengiz Yazoğlu), İstanbul: Bağlam Yayınları.

Talas, C. (1961). ***İçtimai İktisat***. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayını.

Tanyeli, H.-Topsakaloğlu, A. (1958). ***İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi (1945-1958)***. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Tanyu, H. (1958). ***Niçin Komünist OluyorIar?***. Ankara: Serdengeçti Neşriyatı.

Taşkın, Y. (2007). ***Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına- Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Taylak, M. (1997). ***Türkiye'de Öğrenci Hareketleri***. İstanbul: Hamle Yayınevi.

Taylor, D. (1963). ***Sendikalar ve Komünizm***. (Çev. Engin Ünsal), İstanbul: Metin Matbaası.

Tekeli, İ., İlkin, S. (2003). ***Bir Cumhuriyet Öyküsü: Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak***. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Temuçin, Ş. (Yay. Haz.). (1950). ***Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresinde Alınan Tarihi Kararlar***. Ankara: Ülkü Basımevi.

Tevetoğlu, F. (1965). ***Açıklıyorum***. Ankara: Ajans Türk Matbaası.

- (1967). ***Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler***, Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Timur, T. (2003). ***Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş***. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Toker, M. (1966). ***İsmet Paşayla 10 Yıl (1954-1964) Birinci Cilt.*** Ankara: Akis Yayınları.

- (1970). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950)***. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- (1971). ***Solda ve Sağda Vuruşanlar (Türkiye'deki İki Yönlü İhtilâl Ortamının Anatomisi)***. Ankara: Akis Yayınları.

- (1990). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (DP Yokuş Aşağı 1954-1957)***. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- (1991a). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (DP'nin Altın Yılları 1950-1954).*** Ankara: Bilgi Yayınevi.

- (1991b). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 (Demokrasiden Darbeye 1957-1960).*** Ankara: Bilgi Yayınevi.

- (1998). ***Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)***. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Topçuoğlu, İ. (1976). ***Neden İki Sosyalist Partisi: TKP Kuruluş ve Mücadelesinin Tarihi I-II-III (1914-1960)***. İstanbul: Eser Matbaası.

Tökin, F. H. (1965). ***Türk Tarihinde Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965***, İstanbul: Elif Yayınları.

Tufan, T. (2008). ***Hikmet Kıvılcımlı'nın Hayatı ve Eserleri.*** İstanbul: Nokta Kitap.

Tunaya, T. Z. (1952). ***Türkiye'de Siyasal Partiler***. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- (1984). ***Türkiye'de Siyasal Partiler C. I (İkinci Meşrutiyet Dönemi)***. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Tunçay, M. (1967). ***Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925 C. I***. Ankara: Bilgi Yayınevi.

- (1992). ***Türkiye'de Sol Akımlar 1925-1936 C. II***. İstanbul: BDS Yayınları.

- , Zürcher, E.J. (Der.). (2021).***Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)***. İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, A. (2007). ***Darbe Arası Türkiye: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül Anılar Gözlemler Tanıklıklar***.İstanbul: Resital Yayınları.

Turan, İ. (Yay. Haz.). (2002). ***İsmet İnönü ve Tek Dereceli İlk Seçimler (1946–1950–1954–1957) Üzerine Seçmeler***. Ankara: İnönü Vakfı Yayınları.

Turan, O. (1948). ***Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi***. Ankara: Doğuş Matbaası.

- (1979). ***Türkiyede Siyasi Buhranın Kaynakları***. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

- (1980). ***Türkiyede Komünizmin Kaynakları ve Kültür İhtilali***. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Turgut, H. (Der.). (2007). ***Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları***. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tüfekçi, M. (1978). ***Komünizmle Mücadele Esâsları***. Ankara: Emel Yayınları.

Türk, İ. (1978). ***Türk Toplumunda Sosyal Sınıflar***. İstanbul: Öncü Kitabevi.

Türkali, V. (2001). ***Komünist***. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Türkeş, A. (1972)., ***1944 Milliyetçilik Olay***, İstanbul: Kutluğ Yayınları.

Türkeş, M. (1999). ***Kadro Hareketi Ulusçu Sol Bir Akım.*** Ankara: İmge Kitabevi.

Türkoğlu, P. (2013). ***Tonguç ve Enstitüleri***. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Uluç, F. (1967). ***Nazım Hikmet ve 1938 Harbokulu Olayının Gerçek Yönü***. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Uyar, H. (1999). ***Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi***. İstanbul: Boyut Kitapları.

Üstün, N. (1967). ***Türkiyedeki Amerika***, İstanbul: Var Yayınevi.

Varlık, M. B. (Haz.). (2010). ***Umumi Müfettişler Konferansı'nda Görüşülen ve Dâhiliye Vekâleti'ni İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları ile Rapor ve Hulasası-1936***. Ankara: Dipnot Yayınları.

Weber, H. (1979). ***III. Enternasyonal 1919-1943 Belgeler***. (Çev. Ümit Kıvanç), İstanbul: Belge Yayınları.

Yalçın, A. (1969). ***Demokrasi, Sosyalizm ve Gençlik***. İstanbul: Ak Yayınları.

Yalçın, H. C. (1947). ***Benim Görüşümle Olaylar 4 - Komünist Tahrikleri Karşısında***. Ankara: Karagöz Matbaası.

Yalçın, İ. (1967). ***Komünist Cephe Eylemleri ve Taktikleri***. Ankara: Türkiye Fikir Ajansı.

Yalman, A. E. (1970). ***Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim, C. II***.İstanbul: Yenilik Basımevi.

Yavrucuk, S. (1951). ***Komünist Nâzım Hikmet'in 185 Himayecisine***. Ankara: Güven Basımevi.

Yeniaras, O. (2012). ***Atatürk'ün Kurdurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Kurtuluş Savaşı'nda Sol Hareketler***. Ankara: Alter Yayıncılık.

Yerasimos, S. (2000). ***Kurtuluş Savaşında Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1923)***. İstanbul: Boyut Kitapları.

Yeşil, A. (2001). ***Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş***. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yeşilbursa, B. K. (2000). ***İngiltere ve Amerika'nın Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye, 1950-1954.*** Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Yetkin, Ç. (2011). ***Karşıdevrim 1945-1950***. İstanbul: Kilit Yayınları.

Yıldırmaz, S. (2012). "Nefretin ve Korkunun Rengi: Kızıl". ***Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri***. (Der. İnci Kerestecioğlu, G. Gürkan Öztan). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, R. (2009). ***İçeri'den***. İstanbul: Literatür Yayınları.

Yılmaz, M. (1987). ***Milli Mücadelede Yeşil Ordu.*** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- , Doğaner, Y. (2007). ***Cumhuriyet Döneminde Sansür***. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yurtsever, H. (2008). ***Yükseliş ve Düşüş: Türkiye Solu, 1960-1980.*** İstanbul: Yordam Kitap.

Yüceer, S. (1997). ***Milli Mücadele Yıllarında Ankara-Moskova İlişkileri***. Bursa: Ekin Kitabevi.

Yücel, H. A. (2011***). Hasan Ali Yücel Tarafından Açılan Davalar ve Neticeleri***. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- (2019). ***Davam***. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). ***Modernleşen Türkiyenin Tarihi***. İstanbul: İletişim Yayınları.

5- Süreli Yayınlar

A- Yazarsız Süreli Yayınlar

(Aşağıda verilen süreli yayınların ilgili metninin başlıkları, tarih ve sayfa numaraları çalışma içerisinde ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.)

Akis

Akşam

Aydınlık

Barış

Büyük Doğu

Cumhuriyet

Doğu Büyük Ülkü

Forum

Forum

Genç Öncü

Hâkimiyet-i Milliye

Hür Gençlik

Hürbilek

Hürriyet

İkdam

İlke

İslam Mecmuası

İslâm-Türk Ansiklopedisi Muhitülmaarif Mecmuası

Karagöz

Komünizme Hücum

Komünizme Karşı Mücadele

Komünizmle Mücadele Birliği

Kudret

Milliyet

Müslüman Sesi

Nâzım Hikmet

Nuhun Gemisi

Ocak

Orak-Çekiç

Sebilürreşad

Selâmet

Sendika

Serdengeçti

Sosyalist Parti İçin Teori-Pratik Birliği Dergisi

The Times

Türk Düşüncesi

Ulus

Vatan

Yeni Çağ

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Zafer

Zincirli Hürriyet

B- Yazarı Olan Süreli Yayınlar

Acar, A. (2012). "Basında 'Tan Olayı' - 4 Aralık 1945".***İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi***. II(43), 1-22.

Akalın, M. (20 Ocak 1952). "Komünizmle Mücadele".***Türkeli***. 1(4), 4-5.

Akarslan, M. (1995). "1920-1921 Yıllarında Rusya Hariciye Komiserliği İle Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Arasında Kurulan İletişim".***Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***.4 (16), 467-490.

Akbulut, E. (Temmuz 2016). “Mete Tunçay: Türkiye’de Sol Akımlar-Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler”.***Toplumsal Tarih***. (271), 51.

Akkaya, B. (Ocak-Şubat 2012). “Türkiye’nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı”.***Akademik Bakış***. (28), 1-20.

Alacakaptan, U. (1965-66). “Demokratik Anayasa ve Ceza Kanunu’nun 141 ve 142’inci Maddeleri”.***A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi***. 22-23(1-4), 3-20.

Alıveren, E. (Ekim 2006). “40-50 Yıl Önceki İstanbul Emniyeti”.***Çağın Polisi Dergisi***. 5(58), 16-17.

Altan, Ç. (11 Ağustos 1965). “Sahte Bir Vesika mı?”.***Akşam***.

Altunbay, M. (2 Mart 1951). “Rusyada Din ve Allah Düşmanlığı”.***Türklük ve Mukaddesat Düşmanlariyle Savaş***. 1(1), 2.

Anadol, Ç. (Nisan 1989). “Vedat Türkali ile Söyleşi: Aynı Kaynaktan Güç Alan Yeni Sayfa”.***Görüş***. (29), 14-18.

Anadol, Z. T. (Mart 1995). “Hür Gençlik, Hücreler ve Tabutluklar”.***Tarih ve Toplum***. 23(135), 47-49.

Apaydın, B. (16 Kasım 1951). “Ceza Kanunu Tadilat Projesi Geri Alındıktan Sonra”.***Cumhuriyet.***2.

Arbaç, İ. (2017). “Milli Mücadele Dönemi Rus-Türk İlişkilerinde Yeşil Ordu-Çerkez Ethem-Mustafa Suphi ve Arkadaşları Üçgeni”.***Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi.*** 1(2), 38-54.

Arık, R. O. (1 Ağustos 1955). “Sözde İnsan Hürriyetine Aşık Görünen ve Şimdi Bütün Dünyada İpliği Pazara Çıkmış Olan Komünizm”.***Toprak***. 1(8-9), 13.

- (1 Mart 1951). “Türkiyede Komünizm II”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(15), 3-4.

- (15 Eylül 1950). “Komünizmle Savaş”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(4), 3-4.

- (15 Şubat 1951). “Türkiyede Komünizm”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(14), 2, 4.

Arslan, A. (2002). “Çok Partili Döneme Geçişten 2 Mayıs’a Türkiye’de Siyaset ve Üniversite”.***Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları***. (2). 41-83.

Aslan, Z. (Güz 2016). “Türk-Rus İlişkileri Ekseninde Türkiye’de İktidarların “Sol” Algısı (1923-1960)”.***Karadeniz Araştırmaları***. (51), 171-190.

Asya, A. N. (5 Kasım 1950). “Komünizm”.***Tanrıdağ***. 1(1), 3.

Aşçıoğlu, A. (17 Haziran 1966). “Türkiye’de Sosyalizm ve İşçi Hareketi”.***Yön***. 5(168). 12-13.

Atay, F. R. (13 Ağustos 1950). “Moskovacı”.***Cumhuriyet***. 2.

Atılgan, B. (8 Temmuz 1946). “Türkiye Sosyalist Partisi Programı”.***Gerçek***. (2), 2-4.

Atılgan, G. (2009). “Sosyalist Soldan Kemalizme Olumlu Bakışlar (1920-1971): Nedenler, İmkânlar, Dönemler ve Bazı Sonuçlar”.***Praksis***. 3(21), 47-76.

Atilhan, C. R. (15 Ağustos 1950). “Asrın Gailesi Komünizm”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(2), 3.

Atsız, Y. (2 Ağustos 2012). “Komünist ve Tûrancı Ben”.***Star***.

Avcıoğlu, D. (30 Ekim 1964). “Atatürk’ün Dışişleri Bakanı Anlatıyor”.***Yön***. 3(83), 5.

Aydemir, Ş. S. (5 Eylül 1962). “Komünizm İle Mücadele”.***Yön.*** 1(38), 1.

Aydın, S. (1 Nisan 1959). “Marx’ın Hayatı”.***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 4-6.

Aydınlı, E. (Temmuz 2022). “Amerika’nın Soğuk Savaş Döneminde Kamu Diplomasisi Yoluyla Komünizmle Mücadelesinde Unıted States Informatıon Agency Örneği”.***Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi***. 6(2), 315-331.

Aydos, S. (Aralık 2012). “1948-1955 Yılları Arasında Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinde Kamu Diplomasisi”. ***Amme İdaresi Dergisi***. 45(4), 119-138.

Aygen, M. S. (20 Mayıs 1952). “Kızıl Hastalık”.***Türkeli***. 1(12), 4, 7.

- (5 Haziran 1952). “Kızıl Materyalizme Kaşı Manevî Seferberlik”.***Türkeli***. 1(13), 1.

Aygün, M. (Ocak-Haziran 2012). “Türkiye’de Anti-Komünizmin Kaynakları-3: 1940’lı Yıllarda Soğuk Savaşın Erken Provası”.***Sosyologca***. (3), 145-157.

Babaoğlu, R. (Şubat 2013). “6/7 Eylül 1955 Olayları’nın Muhtemel Failleri Üzerine Bir Değerlendirme”.***The Journal of Academic Social Science Studies***. 6(2), 1349-1371.

Balkanlı, K. (Ağustos 1957). “Nasıl Bir Din Öğretimine Muhtacız”.***İslam Mecmuası***. 1(12), 6-7.

Baltacıoğlu, İ. H. (13 Temmuz 1950). “Üç Türlü Komünizm”.***Yeni Adam***. (658), 1.

- (26 Ocak 1951). “Meğer Ben Neler İmişim”.***Yeni Adam***. (686), 3.

- (8 Şubat 1951). “Barışa mı Savaşa mı?”.***Yeni Adam***. (688), 1.

Başgil, A. F. (1 Mayıs 1959). “Dine Hücum Edenler Kime Hizmet Ediyorlar?”.***Türk Düşüncesi***. 10(56-5), 5.

- (Mart 1951). “Komünist Öncüleri”.***Sebilürreşad***. 4(97), 344.

Bayır, Ö. E. (Ekim 2011). “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme”.***İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi***. (45), 45-72.

Baykal, H. (1991). “Kurtuluş Savaşı’nda Türk - Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin”.***Atatürk Yolu Dergisi***. 2(7), 457-511.

Bayur, H. (13 Haziran 1948). “Komünistlikle Mücadele”, ***Kudret***. 1, 4.

- (18 Kasım 1951). “Komünistlik”, ***Kudret***. 1, 4.

Belli, M. (Temmuz 1969). “Savunmam”.***Aydınlık***. (9), 193-208.

Bennigsen, A. (1994). “Marksizm Veya Panislâmizm Temmuz 1918, Sivil Savaşın Başlangıcında Milliyetçi Tatar Komünistleri ve Rus Bolşevikleri”. (Çev. Cezmi Eraslan),***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi***. (14), 147-160.

Berk, B. (1 Aralık 1951). “Mücadelemize Devam Ediyoruz”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 2(25), 1.

- (30 Ağustos 1950). “İnönü ve Komünizm”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(3), 1.

- (15 Mart 1951). “Mücadele Ediniz!”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(16), 1.

- (15 Temmuz 1951). “Nâzım Hikmet Mes’elesi”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(23), 4.

Binokay, E. (Kasım 1948). “Türkiye’de Komünizm ve Komünizmle Mücadele Cemiyeti”.***Kalem***. 1(3), 16.

Browder, E. R. (15 Kasım 1921). “The Red Trade Union International: The First World Congress of Revolutionary Unions”.***The Toiler***. 4(192), 9-10.

Bulunmaz, B. (Ocak 2012). “Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür Uygulamaları”, ***Öneri*** , 10(37), 203-214.

Bulut, E. Ç. (Kış 2020). “İdeolojinin Türk Hukukuna Yansıması: Komünizm Örneği (1923-1960)”.***Akademik Bakış***. 14(27), 61-81.

Burdurlu, T. (18 Aralık 1951). “Komünizm’le Mücadele İçin”.***Türkeli***. 1(2), 3-4.

Cansever, H. F. (5 Aralık 1950). “Komünizm Karşısında Milliyetperver Müslüman Türklerin Durumu”.***Tanrıdağ***. 1(3), 3.

Celasun, M. (26 Ocak 1958). “Şehrimizde Faaliyet Gösteren 25 Komünist Tevkif Edildi”.***Cumhuriyet***. 1, 5.

Çelik, A. (2010). “Vesayet Mektupları; 1950 ve 60’lı Yıllarda Türk ve ABD Sendikacıları Arasındaki Yazışmalar”.***Çalışma ve Toplum***. (2), 65-108.

- (2014). “1950’lerin Unutulan (Demokrat) İşçi Partisi ve Onun Üç Sisyphus’u”.***Çalışma ve Toplum***. (41), 31-62.

- (Mayıs 2019). “Bir Sendikal Soğuk Savaş Örneği; DP Döneminde Irving Brown’ın Türkiye Faaliyetleri”.***Toplumsal Tarih***. (305), 38-43.

Çetin, B. N. (2014). “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”.***Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***. 24(2), 239-265.

Çiftçi, A. (Aralık 2019). “Mareşal Fevzi Çakmak’ın 1946-1950 Yılları Arasındaki Siyasal Faaliyetleri”.***Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***. 21(2), 967-985.

Çiftçioğlu, N. S. (24 Kasım 1950). “Komünistlik ve Yalancılık I”.***Orkun***. (8), 10-11.

- (22 Haziran 1956). “İki Türlü Komünist”.***Ocak***. 1(17), 6, 8.

- (30 Nisan 1958). “Komünistlik ve Yalancılık”.***Ocak***. 1(53), 8-9.

- (8 Aralık 1950). “Komünistlik ve Yalancılık II”.***Orkun***. (10), 4-5.

Çivicioğlu, A. (29 Aralık 1950). “Komünist Devletler Karşısında Türkiye’nin Durumu”.***Orkun.*** (13), 9-12.

Çoşkuner, K. F. (20 Nisan 1952). “Türk Milliyetçiliği ve Komünizm”.***Türkeli***. 1(10), 4.

Darendelioğlu, İ. (1 Temmuz 1957). “Maalesef Türk Hüviyetli Komünistler”.***Toprak***. (32), 15-18.

- (13 Temmuz 1956). “Babıâli Komünistleri Nu: 6 Hikmet Kıvılcım”.***Ocak***. 1(19), 8.

- (Kasım 1957). “Vatan Vatansızlara mı Kaldı?.”.***Toprak***. (36), 13.

- (Temmuz 1957). “Türk Hüviyetli Komünistler”.***Toprak***. (32), 15-19.

- (20 Nisan 1956). “Bizdeki Solcular Riyakâr ve Sahtekâr Politikası”.***Ocak***. 1(8), 2.

- (20 Nisan 1957). “Çiçek Palas Faciası, Türkiye’de Komünistlerin İlk İsyan Harekâtı”.***Ocak***. 1(34), 11.

- (23 Mart 1956). “Ahmaklar, Gafiller Uyanın”.***Ocak***. 1(4), 1, 8.

Daver, A. (28 Temmuz 1950). “Kararımız İsabetli mi, Değil mi?”.***Cumhuriyet***. 3.

- (8 Eylül 1951). “Komünizm Zehrinin Panzehiri”.***Cumhuriyet***. 2.

Dedektif X Bir, (2 Şubat 1951). “Rapor, Devlete, Millete ve Alâkalılara”.***Büyükdoğu***. 7(46), 13-14.

Deliorman, A. (27 Temmuz 1956). “Baylar, Gafletten Uyanalım”.***Ocak***. 1(21), 3.

Demir, Ş. (2007). “Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları”.***Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları***. (12), 37-63.

Demir, U. (Ekim 2005). “6-7 Eylül Sonrası Menderes’e Mektuplar”.***Toplumsal Tarih***. 24(142), 38-44.

Demirel, M. (2014). “Tek Parti’den Çok Partiye Geçiş Sırasında Bir Gazete: Yeni Dünya”.***Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi***. 36(1), 161-186.

Demirutku, E. (1989). “Milli Mücadele’de Ruslar’dan Alınan Paralar”.***Türk Dünyası Tarih Dergisi***. 3 (28), 22-27.

Deniz, Ü. (1 Mart 1957). “Hür Milletlerin Umacısı Sovyetler Birliği”.***Türk Düşüncesi***. 7(7-37), 41-46.

Dikici, A. (Kış 2009).“Demokrat Parti Döneminde İç Güvenlik ve Türk Polis Teşkilatı”.***Akademik Bakış***. 3 (5), 61-94.

Dildar, G. (Mayıs-Ekim 2020). “Türkiye Sosyalist Hareketine Tanıklık Eden Komünist Çınar: Vedat Türkali ve Romanları”.***Marksist.com***. e-broşür dizisi: 24.

Doğu Araştırma Merkezi Tehdit Araştırma Grubu. (1985). “Komünizm (II)”.***Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.*** (5), 45-46.

Dokuyan, S. (Haziran 2014). “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti’nin Kuruluşu”.***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.***2(2/1), 151-169.

Duman, D. (Güz 2019). “Kore Savaşı ve Türkiye’de Savaş Karşıtı Bir Örgütlenme: Türk Barışseverler Cemiyeti”.***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları***. 19(39), 665-692.

Dülger, B. (11 Nisan 1948) “Komünistliği Tasfiye İçin de Hususi Bir Kanun İsteriz”.***Son Saat.*** 1, 4.

Efe, E. (Yaz 201). “Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Sosyalist Hareket”.***Eğitim Bilim Toplum Dergisi***. 15(59), 40-73.

Elbeyioğlu, M. A. (2 Mart 1951). “Komünizm ve İrticaa Dair”.***Türklük ve Mukaddesat Düşmanlariyle Savaş.*** 1(1), 2, 4.

Erbil, H. N. (15 Eylül 1950). “Komünizmle Nasıl Mücadele Edilir? Komünistler Nasıl Temizlenebilir?”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(4), 2.

Erim, N. (1 Ağustos 1950). “Serbest Münakaşa ve Faydaları”.***Ulus***. 1, 3.

Eröz, M. (Kasım-Aralık 1980). “Atatürk ve Sosyalizm”.***Türk Kültürü***. 19 (217), 34-40.

Esenkova, E. (1 Şubat 1957). “Komünizmin İslâmiyet Hakkında Görüşü”.***Türk Düşüncesi***. 6(3-36), 6-12.

- (5 Temmuz 1959). “Türkiye’de Komünist Tahriklerinin Tarihçesi 1919-1959”, ***Türk Yurdu***. 49(275), 17-18.

Esmer, A. Ş. “Stalinizm”.***Komünizme Hücum***. 1(1), 27-29.

Eygi, Ş. (Mayıs 1954). “Fikir Hayatımızın Başıboşluğu ve Türk Gençliğine Düşen Vazife”.***Komünizme Hücum***. 1(2), 1.

Eyüboğlu, C. R. (28 Ocak 1966). “Sosyalizm ve Komünizm”.***Yön***. 4(148), 16.

Fenik, F. (23 Ağustos 1951). “Fuarda Komünist Propagandası Yapan Yabancı Paviyonlar”.***Cumhuriyet***. 1, 4.

- (9 Temmuz 1945). “Milli Korunma Partisi Değil de, Kitabı Mukaddes Partisi”.***Ulus.*** 1.

Fırat, M. M. (Eylül 2000). “Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları (1945-1960)”.***Toplumsal Tarih***. 14(81), 22-27.

Fikret Sevsen, F. (Nisan 1966). “Ceza Kanunumuzda 141, 142. Maddeler ve Düşünce Hürriyeti”.***Hareket Dergisi***. (4), 11-12.

Gök, S. (2009). “Tek Parti İktidarında Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği”. A***.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***. (41), 351-384.

Gökmen, Ö. (1998). “Çok-Partili Rejime Geçerken Sol: Türkiye Sosyalizminin Unutulmuş Partisi”.***Toplum ve Bilim.*** (78), 161-185.

- (2007). “Vesikalı Yakın Dönem Tarihimiz; Başbakan’a Bir Mektup Demokrat Parti ve Sol”.***Kebikeç***. (23), 393-406.

Göktepe, C., Seydi, S. (Kış 2015). “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”.***Bilig***. (72), 197-222.

Gözler, H. F. (5 Şubat 1952). “Ezelî Düşmanlarımızı Tanımalıyız!”.***Türkeli***. 1(5), 3, 5.

Gülen, A. (2022). “İsmet İnönü ve Köy Enstitüleri”.***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***.(70), 198-207.

Güneyligil, M. A. (1 Şubat 1952). “Komünizme Karşı Hür Dünya”.***Komünizmle Mücadele***. 1(1), 4.

Güngör, E. (1 Haziran 1957). “Komünizmle Asıl Mücadele”.***Toprak***. (31), 7-8.

- (1 Şubat 1957). "Komünizmle Mücadele", ***Toprak***, 2(26), 12-13.

Gürün, V. (1 Mart 1959). "Türkiye'de Komünizm".***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 38-51.

Güven, D. (Eylül 2005). "6-7 Eylül Olayları ve Failleri".***Toplumsal Tarih***. 24(141), 38-49.

Hacaloğlu, Z. (1 Eylül 1959). "Milliyetçilik Anlayışımız ve Komünistlik".***Toprak***. 5(58), 2-15.

Hasan Pulur, (23 Eylül 2006). "Solun Tarihinden Bir Görüntü...".***Milliyet***.

Hızal, M. H. (28 Ocak 1960). "İslamiyetin En Büyük Düşmanı Komünizm".***İslam Mecmuası***. 3(28), 110.

- (29 Şubat 1960). "İslamiyetin En Büyük Düşmanı Komünizm".***İslam Mecmuası***. 3(29), 149-150.

İleri, R. N. (1 Ocak 1994). "Abidin Dino Hakkında Bir Kronoloji Denemesi".***Toplumsal Tarih***. 1(1), 11-15.

- (Mayıs 1969), "Doktor Şefik Hüsnü Değimer".***Aydınlık***. (7), 59-69.

İnan, A. (1 Aralık 1955). "Komünizm".***Toprak***. 2(13), 5, 20.

İpek, G. (Bahar 2021). "'Bağımsız ve Milli' Sendikalaşma: 1947 Sendikalar Kanunu'na Basının Yaklaşımı".***Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi***. 6(1), 206-239.

Jäschke, G. (1938). "Kommunismus und Islam im Türkischen Befreiungskriege". ***Die Welt des Islams***.(20). 110-117.

- (Eylül 2011). "1919-1939 Yılları Arasındaki Türk - Rus Yakınlaşması Hakkında Bir İnceleme (Atatürk Dönemi Sovyet Politikası Hakkında)". (Çev. Hüseyin Zamantılı), ***İstanbul Journal of Sociological Studies***. (19), 159-174.

Kabacalı, A. (Aralık 1996). "40. Yıldönümünde Tan Olayı".***Toplumsal Tarih***. (36), 22-26.

Kandemir, N. (Ocak 1953). "Davamızı Baltalamak İsteyenler".***Komünizmle Mücadele Birliği***. 1(2), 6.

Kankurudanoğlu, N. B. (2 Kasım 1956). "Bir Teşkilat Lazım".***Ocak***. 1(26), 1, 8.

Kantemir, A. (Nisan 1959). "İslamiyet ve Komünizm".***Sebilürreşad***. 12(291), 254-256.

Kaplan, M. (1 Ekim 1950). "Kim Komünisttir?".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(5), 3.

- (15 Aralık 1950). "Komünizm Karşısında Türkiyenin Durumu".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(10), 3-4.

Karacan, A. N. (19 Ağustos 1950). “İdeal Kabus”.***Milliyet***. 1.

- (8 Kasım 1951). ”Zehire Karşı Zehirle Mücadele!”.***Milliyet***. 1, 7.

Karakoç, M. S. (Şubat 1954). “Komünizm”.***Komünizme Hücum***. 1(1), 11-13.

Karaömerlioğlu, M. A. (Mayıs 1998). “The Village Institutes Experience in Turkey”.***British Journal of Middle Eastern Studies***. 25(1), 47-73.

- (Bahar 1998). “Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler”.***Toplum ve Bilim***. (76), 56-84.

Karpat, K. H. (1966). “The Turkish Left".***Journal of Contemporary History***. 1(2), 337-352.

Karsan, G. (2007). “Türkiyede Marksist Sol Popülizm-Milliyetçilik”.***U.Ü. İktisadi ve İdari Bil. Fak. Dergisi***. 26(2), 39-59.

Kartal, C. B. (2003). “Türk Siyasal Hayatında ‘Beyaz İhtilal’ 1950 Seçimleri”.***Atatürk Dergisi***. 3(4), 265-280.

Kavur, H. (Ağustos-Eylül 1957). “Barış ve Hürriyet Bekçisi: NATO”.***Komünizmle Mücadele Birliği***. 4(27-28), 1-3.

Kaya, A. E. E. (2006). “6-7 Eylül Olaylarının Ulus ve Zafer’de Yansıtılışı”.***Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi***. (7), 166-186.

Keloğlu, İşler, E. İ., Analı, S. (Haziran 2015). “Voice of America’dan Ankara Radyosu’na: Kore Savaşı’nda Kamuoyu Oluşturma”.***İletişim***. (22), 83-99.

Keser, U. (Güz 2012). “Kıbrıs Sorunu Bağlamında Türkiye’de 6/7 Eylül 1955 Olaylarına Kesitsel Bir Bakış”.***Çağdaş TürkiyeTarihiAraştırmaları Dergisi***. 12(25), 181-226.

Kılıçdere, A. (Şubat 2000). “İzmir’de 6/7 Eylül Olayları”.***Toplumsal Tarih***. 13(4), 34-41.

Kısakürek, N. F. (1 Mart 1959). “Komünizma ve Moteryolizma”.***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 52-53.

Kocabaşoğlu, U. (Eylül 2000). “6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar Tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı”.***Toplumsal Tarih***. 14(81), 45-49.

Koçak, H. (2008). “50’leri İşçi Sınıfı Oluşumunun Kritik Bir Uğrağı Olarak Yeniden Okumak”.***Çalışma ve Toplum***. (3), 69-86.

Kohen, S. (1 Mart 1959). “Komünizm Dünyada Kaybediyor”.***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 15-19.

Koptagel, H. H. (2 Temmuz 1949). “Ölüm Kalım Dâvası ve Komünizm Mücadelesi”.***Zafer.*** 1, 5.

- (29 Haziran 1949). “Aşırı Cereyanlarla Mücadele Tedbirleri”.***Zafer***. 1, 5.

Köymen, N. (1 Nisan 1959). “Komünizm ve Sosyalizmle Niçin Mücadele Ediyorum?”.***Türk Düşüncesi***. 10(55-4), 17-22.

Kurak, Ş. (Mayıs-Haziran 1957). “İstikbale Aşık Milletlerin Kal’ası Hürriyetin Kâbesi NATO”.***Komünizmle Mücadele Birliği***. 4(25-26), 1.

- (Nisan 1953). “Amerikanın Harika Silahları”. ***Komünizmle Mücadele Birliği***. 1(5), 13.

- (Şubat 1953). “Zavallı Gafil”.***Komünizmle Mücadele Birliği.*** 1(3), 4.

Kurdakul, Ş. (1 Kasım 1951). “Milli Kurtuluş Şarkısı”.***Yeryüzü***. (2), 2-3.

Kutay, C. (Eylül 1965). “Maksatlı Bir Arayışa Cevap”.***Tarih Konuşuyor***. 4(20), 1658-1660.

- (Kasım 1965). “Düşen Bir Maske ve Hakikatler”.***Tarih Konuşuyor***.4(22), 1808-1810.

Leventoğlu, M. (Şubat 1954). “Moskova Radyosuna Bir Hitap”.***Komünizme Hücum.*** 1(1), 24-25.

lhan, M. (Eylül 2015). “II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Amerikan Destekli Komünizmle Mücadele (1945-1965)”.***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi***. 3(16), 248-263.

Merdivenci Ö. F. (Mart 1953). “Stalin’in Ölümü, Rusya’da Bir Hürriyet Kongu’nun da Çalması Demektir”.***Komünizmle Mücadele Birliği***. 1(4), 3, 15.

- (Ocak 1953). “Gayemiz Komünizmle Mücadele Başta Olmak Üzere Her Kötülükle Mücadeledir”.***Komünizmle Mücadele Birliği***. 1(2), 5.

- (Şubat 1953). “Komünizme Karşı Birlik Halinde Mücadele Edelim”.***Komünizmle Mücadele Birliği***. 1(3), 3.

Meşe, E. (2017). “Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı”.***Asya Studies***. (1), 83-95.

Meyer, M. S. (2009). “Arşiv Belgeleri Işığında Lozan Konferansı Sırasında Türk-Rus İlişkileri”, (Çev. Fatih Yapıcı).***Gazi Akademik Bakış***. 3 (5), 251-264.

Mumcu, U. (9 Mart 1986). “Mehmet Ali Aybar Anlatıyor, Bitmeyen Koşu”. ***Cumhuriyet***. 6.

Müftüoğlu, M. (15 Eylül 1950). “Tevfik İleri’yi Tebrik Ederiz”.***Büyükdoğu***. 6(26), 9.

- (5 Kasım 1950). “Rıza Nur ve Tanrıdağ”.***Tanrıdağ***. 1(1), 1.

N. Ö. (1 Mart 1959). “Komünist Öğretmenler”.***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 44-45.

Nabi, Y. (1 Ekim 1950). “Komünizmle Mücadele”.***Varlık***. (363), 2.

Nadi, N. (1 Şubat 1947). “Bir Taktik Ustalığı”.***Cumhuriyet***. 3.

- (12 Mart 1955). “Oyuna Gelen Kim?”.***Cumhuriyet***. 1, 3.

- (16 Nisan 1948). “Demokrat Parti ve Bolşevik Propagandası”.***Cumhuriyet***. 1, 3.

Nal, S. (2005). “Demokrat Parti’nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti”.***AÜSBF Dergisi***. 60 (3), 137-171.

Nomer, K. (Haziran 1954). “Mühim Bir Eser: ’Türkiye’de Komünist Hareketleri”.***İslam Mecmuası***. 7(81), 278-281.

Ogan, M. R. (12 Ocak 1951). “Halimizin Panoraması”.***Büyükdoğu***. 7(43), 6.

- (2 Şubat 1951). “Bütün Sırlarını İfşa Ediyoruz”.***Büyükdoğu.*** 7(46), 6.

Oran, B. (Eylül 1969). “İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar”.***AÜSBF Dergisi***. 24(3), s. 227-275.

Örnek, C. (2014). “Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. Maddelerine İlişkin Tartışmalarda Devlet ve Sınıflar”.***AÜSBF Dergisi***. 69(1), 109-139.

Özalp, İ. (5 Mayıs 1952). “Kızıl Tehlike”.***Türkeli***. 1(11), 7.

Özçelik, M. H. (2012). *“Atatürk Devrimlerine Karşı Faaliyetlerle Mücadele (1938-1960)”*.***New World Sciences Academy.*** 7(4), 315-335.

Özdemir, A. U. (Güz 2014). “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Türk Solunun DP ve Hükümet ile İlişkileri 1945-1946”.***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***. (55), 177-242.

Özdemir, E., Şendil, A. F. (Bahar 2016). “Soğuk Savaş Dönemi Algı ile Gerçek Arasında Bir İmge Olarak Türk Solu; Demokrat Parti’nin Sol Hareketlere Yaklaşımı”.***CTAD***. 12(23), 337-367.

Öztan, G. G., Özekmekçi, M. İ. (2014). “Anti-Communist Propaganda of Turkish Armed Forces During The Cold War”.***International Journal of Turcologia***. (9), 47-76.

- , Öztan, T. (2012). “Militarizm ve Anti-komünizmin Kesiştiği Nokta: Kore Savaşı”.***Toplum ve Bilim***. (123), 232-257.

Öztürk, K. (Temmuz 1989). “Sendikalar Birliği ve ABD’li Irving Brown”.***Tarih ve Toplum***. 12(67), 45-49.

Öztürkmen, Ö. (5 Aralık 1950). “Sabotaj”.***Tanrıdağ***. 1(3), 1, 8.

S. Hocaoğlu, E. (1 Mart 1951). "Türkçülük ve Bir Komünist Taktiği".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(15), 2.

Safa, P. (1 Mart 1959). "Marxim Yapısı ve Çürük Temelleri".***Türk Düşüncesi***. 10(3-54), 4-8.

- (10 Eylül 1955). "Bu Bir İhtilal Provasıdır".***Milliyet***. 2.

- (10 Mart 1955). "Yeraltı Fitnesinin Yeni Delilleri".***Milliyet***. 2.

- (9 Mart 1955). "Yer Altı Fitnesi".***Milliyet***. 2.

- (Mayıs 1954). "Kızıl Çocuğa Mektup".***Komünizme Hücum***. 1(2), 5-7.

Safioğlu, T. (1 Haziran 1957). "Türk Gençlerine Açık Mektup, Moskofa Alet Olma".***Ocak***. 1(35), 1-15.

Sançar, N. (1 Şubat 1957). "Komünizme İndirilen Darbeler".***Toprak***. 2(26), 3-5.

- (1 Temmuz 1956). "Komünistlerin Rejiminde Kızılların Âkıbeti".***Toprak***. 2(20), 10-11.

- (19 Şubat 1958). "Moskof İhtirası".***Ocak***. 1(46), 12.

- (2 Nisan 1959). "Niçin Komunist Oluyorlar".***Türk Yurdu***. (49)272, 54.

- (30 Ağustos 1950). "Komünistle Savaş".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(3), 3.

- (30 Ağustos 1957). "Komünist Nedir".***Ocak***. 1(37), 1.

- (30 Nisan 1958). "Moskofçulukla Savaşta Matbaa, Kitapçı ve Bayilere Düşen Vazife".***Ocak***. (53), 5.

- (5 Aralık 1950). "Moskofçulukla Savaşta Matbaa, Kitapçı ve Bâyilere Düşen Vazife".***Tanrıdağ***. 1(3), 4, 8.

- (5 Şubat 1958). "Demokrasilerde Koministlerin Yeri".***Ocak***. 1(44), 2.

- (Ekim 1964). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası".***Mücadele***. (8), 15.

- (Kasım 1964). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: 2 - İstanbul Yüksek Tahsil Gençlik Derneği".***Mücadele***. (9) 26-28.

- (Aralık 1964-Ocak 1965). "Türkiye'de Kızıl Teşekküller: 3 - Türkiye Gençler Derneği".***Mücadele***. (10), 10.

- (Nisan 1959). "Niçin Komunist Oluyorlar",.***Türk Yurdu***. 2(272), 54.

Sargın, N. (Ağustos 1978). "İlerici Gençlik Hareketinde Dünü Bugüne Bağlayan Halka: İstanbul Yüksek Tahsil Derneği".***Genç Öncü***. (3), 26-29.

- (Kasım 1987). "Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Mücadelesine Adanmış Bir Yaşam".***Gün***. (33), 3-6.

Sarısır, S. (Güz 2009). "Milli Mücadele'den Türk Siyasal Hayatına; Alâettin Tiritoğlu (1903-1969)".***Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi***. (44), 649-671.

Saruhan, H. (Temmuz 1948). "Komunizme Karşı Duracak Ancak İslamiyet Kalesidir".***Sebilürreşad***. 1(9), 142.

Satterthwaite, J. C. (Mayıs 1972), "The Truman Doctrine: Turkey".***The Annals of the American Academy of Political and Social Science***. (401), 74-84.

Sayılgan, A. (1 Mart 1985). "Eurocommunism XIII: Türkiye Komünist Partisi".***Yeni Forum***. 6(132), 23-28.

- (22 Nisan 1964). "Komünizmin 'Tek Cephe' Çalışmaları: Dünyada ve Türkiyede".***Mücadele***. (2), 7-8.

Sefercioğlu, N. (Mart-Mayıs 1999). "1950-1960 Arasında Milliyetçi Kuruluşlar".***Türk Yurdu***. 19(139-140-141), 295-298.

Sılay, C. (1 Eylül 1950). "Niçin ve Nasıl Komünist Oluyorlar?".***Büyük Doğu.*** 5(24), 11.

- (25 Ağustos 1950)., "Niçin ve Nasıl Komünist Oluyorlar?".***Büyük Doğu***. 5(23), 15.

Sofuoğlu, M. Z. (1 Nisan 1951). "Komünistlerin Yapmak İstedikleri Nedir?".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(17), 2.

- (1 Ocak 1951). "Amerika Komünizme Karşı Nasıl mı Mücadele Ediyor? Biz Ne Yapıyoruz?".***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(11), 2, 4.

- (10 Mayıs 1950). "Komünizmle Mücadele Etmenin En İyi Şekli Nedir?".***Serdengeçti***. 4(4), 4.

- (7 Aralık 1956). "Komünistlerin Yapmak İstedikleri Nedir?".***Ocak***. 1(29), 2.

- (Eylül-Ekim 1948). "Komünizmin Yayılmasında Gizli Elebaşılarının Rolü".***Kalem***. 1(2),

Sönmez, C. S. (2012). "Demokrat Parti İktidarının İlk İcraatlarına Bir Örnek:Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun".***Yönetim Bilimleri Dergisi***. 10(20), 111-136.

Stackelberg, G. V. (Nisan-Haziran 1955). "Bakü'den Bandung'a Kadar".***Dergi***. (2), 4.

Şadan, İ. (15 Ağustos 1951). “Komünizmle Mücadele, Hastalıklı Bir Zihniyetin Tahlili”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 2(24), 3.

Şambioğlu, M. Z. (Mayıs 1954). “Komünist Kategorileri”.***Komünizme Hücum***. 1(2), 1-4.

Şarman, K. (Eylül 2000). “Komünistler Yapmıştır, Yakalayın!”.***Popüler Tarih***. (4), 67.

Şen, B. (Aralık 1996). “1951 Tevkifatı ve Hapishane Anıları”.***Toplumsal Tarih***. (36), 51-57.

Şengül, H. (2020). “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Çıkardığı İlk Kanunlardan Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Uygulamaya Konulması”.***Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi***. 5(TBMM’nin 100. Yılı Özel Sayısı), 152-179.

Şenkon, H. (17 Ekim 1948). “20 Küsür Sene Süren Komünizm Umdeleri Milletin Manevi Bünyesini Yıktı; Ne Din Bıraktı, Ne Ahlâk!”.***Sebilürreşad***. 1(17), 264-265.

Tamer, A. (Eylül-Ekim 2011). “Muhayyel Komünizm Türk Sağının Anti-Komünizm Propagandası”.***Doğu Batı Dergisi.*** (58), 91-113.

Tanyu, H. (1 Ekim 1950). “Niçin Komünist Oluyorlar”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(5), 5.

- (11 Mart 1959). “Komünizmle Mücadele”.***Toprak***. 5(52), 14, 19.

- (15 Ağustos 1950). “Niçin Komünist Oluyorlar., ***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(2), 4.

- (7 Şubat 1957). “Komünistlerin Samimiyetsizliğine Dair Deliller”.***Ocak.*** 1(32), 1, 8.

Tevetoğlu, F. (Aralık 1964-Ocak 1965). “Asya’da Komünizmle Mücadele ve A.P.A.C.L. (Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği)”.***Mücadele***. (10), 16-17.

- (Eylül 1966). “Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler III”.***Türk Kültürü***. 4(47), 998-1011.

- (Mart 1966). “Milli Eğitimde Kızıl Faaliyet”.***Mücadele***. 2(11), 645-650.

- (Nisan 1965). “Dünyada Komünizm ve Türkiye”.***Mücadele***. 2(1), 359-361.

- (Nisan 1966). “Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler I”.***Türk Kültürü***. 4(42), 512-518.

- (Şubat 1966). “Milli Eğitimde Kızıl Faaliyet”.***Türk Kültürü***. 4(40), 333-343.

Togan, Z. V. (30 Ağustos 1957). “Komünizm, Plânları ve İstikbali”.***Ocak***. 1(37), 11-12.
- (5 Ocak 1951). “Komünizm, Plânları ve İstikbali”.***Orkun***. (14), 5-7.

Togay, M. F. (23 Mayıs 1947). “Kızıl Tehlikeye Karşı Müttefikimiz”.***Büyük Doğu***. 2(64). 9.

Tohidi, S. R. (Aralık 1999). “Bir Belgenin Işığında... Mustafa Kemal Paşa ve Komintern”.***Tarih ve Toplum***.12(2), 16-19.

Toker, M. (12 Şubat 1951). “Pariste Talebemiz Komünist Değildir”.***Cumhuriyet.*** 2.

- (18 Eylül 1950). “Harice Gönderilecek Talebeler”, ***Cumhuriyet***, 1.

Topçu, N. (1 Ağustos 1950). “Millet ve Komünizm”***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(1), 2.

- (1 Ekim 1950). “Komünizm Karşısında Üniversitemiz”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(5), 2.

- (15 Ağustos 1950). “Komünizmin Kaynakları”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(2), 2.

- (15 Eylül 1950). “Komünizm Karşısında Üniversitenin Rolü”.***Komünizme Karşı Mücadele***. 1(4), 3.

- (30 Ağustos 1950). “Din ve Komünizm”, ***Komünizme Karşı Mücadele***, 1(3), 2.

Toprak, Z. (Temmuz 1996). “1946 Sendikacılığı, Sendika Gazetesi, İşçi Sendikaları Birlikleri ve İşçi Kulüpleri”.***Toplumsal Tarih***. 6(31), 19-29.

Topuz, H. (Eylül 2000). “6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa’nın Yasakları”.***Toplumsal Tarih Dergisi***. 14(81).

Tuna, O. (Nisan 1959 “Komünizme Karşı Mukabil Bir Proğrama Sahip Miyiz?”.***Türk Yurdu***. 3(273), 25.

Turan, O. (Ekim 1959). “Köy Enstitüleri Hasreti ve Milli Şuûru Koruma Zarureti”.***Türk Yurdu***. 7 (277), 1-6.

Tümtürk, İ. (12 Ocak 1950). “Bir Tehlike Var”.***Orkun***. (15), 3-4.

- (13 Ekim 1950). “Komünizmle Mücadele I”.***Orkun***. (2), 4-6.

- (3 Kasım 1950). “Komünizmle Mücadele II”.***Orkun***. (5), 6-7.

- (10 Kasım 1950). “Komünizmle Mücadele III”.***Orkun***. (6), 10-11.

- (9 Mart 1956). “Komünistler”.***Ocak***. 1(2), 1, 8.

Türk, C. (1 Haziran 1955). “Birinci Tehlike!.”.***Toprak***. 1(7), 3-4.

Uca, A. (2000). “Atatürk ve Komünizm”.***Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.***(15), 323-348.

- (2009). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Altı Vilayetinde İlan Edilen Örfi İdare ve Buna Mecliste Gösterilen Demokratik Tepkiler".***Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***. (40), 375-390.

Ünal, Y. (1 Ağustos 1957). "Komünizm ve Mukaddesat".***Toprak***. (33), 14.

Ünsal, S. (2008). "Türkiye'de Komünist Düşüncenin Kaynaklarından BiriOlarak Dr. Hikmet Kıvılcımlı".***Toplum ve Bilim***. (78), 108-133.

V.B. (Yay. Haz.). (1 Mart 1959). "Türkiye'de Komünizm".***Türk Düşüncesi (Komünizm Sayısı)***. 10(54-3), 38-51.

Vural, M. K. (Bahar-Güz 2009). "En Büyük Tehlike" Broşürü ve Buna Bağlı Olarak Turancı Akımların Kamuoyunda Tartışılması".***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi***.8(18-19), 39-53.

- (Güz-2019). "II. Dünya Savaşı Türkiyesi'nde Sosyalistlerin Taktiği ve Faaliyetleri".***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi***.19(39), 693-714.

Yalçın, H. C. (24 Haziran 1950). "Komünizme Karşı Hükümetin Politikası".***Ulus***. 1, 3.

- (3 Aralık 1945). "Kalkın Ey Ehli Vatan".***Tanin.*** 1.

- (4 Aralık 1945). "Beşinci Kol Propagandası".***Tanin.*** 1.

Yalman, A. E. (15 Ağustos 1950). "Maarifimizin Başına Bir Yüksek Mühendis Gelirken".***Vatan***. 1.

Yasin Kayış, Y. (2008). "1946 Belediye Seçimleri ve Basın".***Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları***. 7(16), 397-419.

Yıldırım, K. (2014). "Osmanlı Sosyalist Hareketi İçinde Mustafa Suphi: Hayatı ve Fikirleri".***Sosyoloji Dergisi***. 3(28), 101-115.

Yıldırmaz, S. (Güz 2008). "Demokrat Parti ve Dönemi: Sol Tarihyazımında "Kayıp" Zamanının İzinde".***Praksis***. (18), 23-42.

Yılmaz, M. (1987). "Mustafa Suphi Olayı".***Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***. 1(2), 299-311.

- (1998). "İsmet İnönü Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar 1938–1945".***Türk Kültürü Araştırmaları Dr. Orhan Köprülü'ye Armağan***. 34(1-2), 187-215.

- (Ekim 1987). "Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu İlişkisi".***Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi***. 1(1), 143-156.

- , Doğaner, Y. (2006). “Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı ile Yasaklanan Yayınlar”.***Kebikeç***. 11(22), 151-204.

Yuca, İ. S. (Ağustos 2017). “Demokrat Parti Döneminde Sivil Bir Muhalif Örgüt Örneği: İleri Jön Türkler Birliği”.***Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi***. 4(12), 73-93.

Yurter, M. (18 Ekim 1951). “Yeni Adam Komünist midir?”.***Yeni Adam***. (710), 1.

Zülkadiroğlu, Y. (1 Temmuz 1956)., “Solcu Zihniyeti”.***Toprak***. 2(20), 6, 19.

6- Tezler

Altaş, B. Ü. (2013). *Türk Solu’nda Ayrışma: 1920-1971*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi SBE., Ankara.

Aydınlı, E. (2021). *Türkiye’de Rus Düşmanlığının Amerika Ekseninde Anti-Komünizme Evrimi ve Komünizmle Mücadele Dernekleri*. Basılmamış Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Babalık, N. (2003). *Türkiye Komünist Partisinin Sönümlenmesi -Sözlü Tarih Araştırması, C. 3.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Cenk Şen, C. (2006). *Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri (1923-1953)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Ceylan, S. (2008). *Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960).*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Elçi, M. N. (2019). *Türk Milliyetçiliği Tanımlamalarında Orkun Dergisi Örneği (1950-1952)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Güçlü, G. (2019). *Milliyetçi-Mukaddesatçı Bir Dergi: Toprak Dergisi (1954-1961).* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya.

Güldal, M. (2017). *Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’deki Komünizmle Mücadele Dernekleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gürcan, G. (2006). *6-7 Eylül 1955 Olayları*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Pars, V. (2005). *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şen, C. (2006). *Stalin Döneminde Türk-Sovyet İlişkileri (1923-1953)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Unsur, Ö. (2003). *Şefik Hüsnü Değmer: Türkiye Sol Hareketi İçindeki Yeri ve Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

7 - İnternet Kaynakları

A-Yazılı Kaynaklar

"Manifesto of the Communist Party by Karl Marx and Frederick Engels":
Web: https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Manifesto.pdf

Akt. Cengiz Kılçer, "60. Yılında 6-7 Eylül Olayları: Yine Komünistlerin Suçlanması":
Web: http://tkh.org.tr/haberler/60-yilinda-6-7-eylul-olaylari-yine-komunistlerin-suclanmasi

Baran, T. A. "Cemiyet-i Ahmediye":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-ahmediye/

Erdal Yılmaz, "Câmi Bey (Baykurt) (1877- 1949)":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cami-bey-baykurt-1877-1949/

Hamit Erdem, "Türkiye Sol'u Tarihinden Bir Sayfa: 1951 Tevkifatı":
Web:http://www.toplumsol.org/turkiye-solu-tarihinden-bir-sayfa-1951-tevkifati-hamit-erdem/

İhsan Güneş, "Takrir-i Sükûn Kanunu":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/takrir-i-sukun-kanunu/

Taha Toros Arşivi, "Müfettiş Fethi İsfendiyaroğlu tarafından bakanlığa gönderilen rapor özeti", 08.01.1947:
Web: https://openaccess.marmara.edu.tr/items/acff56d3-15f8-401d-80d4-0b0dca108f01

Uzun, Z. "İsmail Hüsrev Tökin (1902-1993)":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismail-husrev-tokin-1902-1993/

V. I. Lenin, "Report of The Commision on the National Anda Colonial Questions":
Web: https://www.marxist.org/archive/lenin/works/1920/julx03.htm#fw3

Web: https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/

Web: https://www.egm.gov.tr/genel-mudurlerimiz-2019

Web: https://www.marxists.org/glossary/people/z/i.htm#zinoviev

Web: https://www.mfa.gov.tr/sayin-tevfik-rustu-aras_in-ozgecmisi.tr.mfa

Web:https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc030/kanuntbmmc030/kanuntbmmc03005253.pdf

Yılmaz, E, "Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976)":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sevket-sureyya-aydemir-1897-1976/

Zübeyir Uzun, "İsmail Hüsrev Tökin (1902-1993)":
Web: https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismail-husrev-tokin-1902-1993/

B-Video Kaynakları

"Çeşitli Olaylar (1950)":
Web: https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/karisik-haber--1950-1.

Çeşitli Olaylar (1950)":
Web: https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/cesitli-goruntuler-14.

Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 1/8", (Yayın Tarihi: 3 Şubat 2014):
Web: https://www.youtube.com/watch?v=Y3j-Ig8MNh4&t=829s

Özgen Berkol Doğan Bilimkurgu Kütüphanesi, "Sevim Belli-Türkiye Siyasi Tarihi: 1951 Tevkifati 2/8", (Yayın Tarihi: 3 Şubat 2014):
Web: https://www.youtube.com/watch?v=8HQwUCQtMWo&t=515s

EKLER

EK-1. Görüşler Dergisi

EK-2. Çiçek Palas Olayı Sanıkları Duruşma Salonunda

Bu duruşmada yargılanan ve 1954 yılında beraat edecek olan öğrenciler: Önde soldan itibaren Enver Aytekin, Cenap Karakaya, Şehnaz Akıncı, Nuran Bozer (Akşit), Gönül Akın, arka sırada Veysel Akkaş ve Vecdi Özgüner

Kaynak: Akşam Gazetesi, 28.03.1951.

EK-3.

Kaynak: Barış Dergisi, 1(8), 1 Ağustos 1950).

EK-4. Komünizmle Mücadele Komisyonunun Toplantısı

Komünizmle Mücadele Komisyonu toplantı halinde

Kaynak: Yeni İstanbul Gazetesi, 12 Ağustos 1950.

EK-5. (1951 Tevkifatı sonrasında yargılanacak kişilerin meslek, eğitim ve adlî mahkûmiyet durumlarını gösterir tablo) (Kaynak: (2000). *Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı*. İstanbul: BDS Yayınları.)

	Adı Soyadı	**Mesleği**	**Öğrenim Durumu**	**Adli Sicili**
1	Zeki Baştımar	Mütercim	Yüksek	Hükümsüz
2	Halil Yalçınkaya	Kalem tamircisi	Orta	(1929) 4 yıl
3	Mehmet Bozışık	Tütün işçisi	Orta	(1938) 6 ay
4	Mihri Belli	.	Yüksek	(1944) 1,5 yıl
5	Şefik Hüsnü Değimer	Serbest tabip	Yüksek	(1925) gıyaben 15 yıl, (1928) 6 ay, (1947) 5 yıl
6	Reşat Fuat Baraner	Mütercim	Yüksek	(1930) 4 yıl, (1937) 6 ay, (1944) 7 yıl 9 ay
7	Celâl Zühtü Benneci	Bakkal	Orta	(1931) 7,5 yıl
8	Abdülkadir Demirkan	Öğretmen	Yüksek	Hükümsüz
9	Kemal Ergin	Gazete İdare Amiri	Yüksek	Hükümsüz
10	Enver Gökçe	Yurt yöneticisi	Yüksek	Hükümsüz
11	Şevki Akşit	İşportacı	Lise mezunu	Hükümsüz
12	Bilâl Şen	Öğrenci	Yüksek	(1945) 6 ay
13	Recep Akesi	Muhasip	Yüksek	(1945) 6 ay
14	Şahamettin Bakırsan	Araştırmacı	Yüksek	(1950) 9 ay
15	Hayati Sencar	Sigorta memuru	Lise mezunu	Hükümsüz
16	Recep Yelkenkaya	Sepetçi	İlköğretim	Hükümsüz
17	Faik Şekeroğlu	Kaynakçı	Akşam Sanat Okulu mezunu	Hükümsüz
18	Nihat Tunalı	Öğrenci	Lise mezunu	(1946) 2,5 yıl
19	Mustafa Arhavi	Kazmacı	Lise mezunu	(1945) 3 yıl 9 ay
20	Ahmet Özdemir	Tesisatçı	.	Hükümsüz
21	Oruç Ali Tütenkesek	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
22	Abuzer Özdemir	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
23	Ferit Teksoy	Mütercim	Lise mezunu	(1944) 2 yıl
24	İlhan Berktay	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
25	Vecdi Özgüner	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
26	Şaban Ormanlar	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
27	Kadri Çokuşurlu	Tütün işçisi	İlköğretim	(1933) hükümlü
28	Kadri Buldu	Tütün işçisi	İlköğretim	(1933) 4 yıl 6 ay
29	Mustafa Özçelik	Tütün işçisi	İlköğretim	(1949) 3 yıl
30	İdris Erdinç	Şoför	Okur yazar	Hükümsüz
31	Seyit Atılal	Tütün işçisi	Okur yazar	(1932) 4 yıl
32	Mustafa Toprak	Tütün işçisi	İlköğretim	(1933) 4 yıl 6 ay

33	Arif Nanak	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
34	Mehmet Üstüner	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
35	Halil Çalışır	Tramvay biletçisi	İlköğretim	Hükümsüz
36	Salih Başdurak	Tütün işçisi	Orta	Hükümsüz
37	Tahir Hallaçoğlu	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
38	İbrahim Atılal	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
39	Eşref Bilkiye	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
40	Hasan Doğruyol	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
41	Hüseyin Özaksel	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
42	Emin Atılal	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
43	Süheyl Terek	Tiyatro Dekoratörü	Sanat Enstitüsü mezunu	(1950) 1 yıl
44	Dündar Baştımar	Ticaret	Lise mezunu	(1944) 2 yıl
45	Veysel Akkaş	Öğrenci	Lise mezunu	(1950) 6 ay
46	Vahe Damgaciyan	Tesisatçı	Orta	(1950) 6 ay
47	Kâzım Yelkenkaya	Sepetçi	Orta	Hükümsüz
48	Salâhattin Akarışık	Kunduracı	Orta	(1944) 6 ay
49	Nuran Bozer	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
50	Sevinç Tanık	Öğrenci	Lise mezunu	Hükümsüz
51	Melâhat Türksal	Ev kadını	Yüksek	Hükümsüz
52	Sevim Tarı	Serbest doktor	Yüksek	Hükümsüz
53	Nuran Ertan	Ev kadını	Yüksek	Hükümsüz
54	Muzaffer Eren	Personel memuru	Orta	Hükümsüz
55	Sıdıka Umut	Öğrenci	Orta	Hükümsüz
56	Mübeccel Kıray	Müşavir	Yüksek	Hükümsüz
57	Güleren Özdemir	Öğrenci	Orta	Hükümsüz
58	Macit Bilge	İnşaat Teknisyeni	Yapı Enstitüsü	Hükümsüz
59	Cazım Aktimir	Ticaret erbabı	Lise	(1925-1930-1931) 4 yıl
60	Ahmet Bilge	İnşaat Teknisyeni	İnşaat Enstitüsü	Hükümsüz
61	Fazıl Barkan	İnşaat Teknisyeni	Orta	Hükümsüz
62	Kâmil Akar	Orman Bölge Şefi	Orman Mektebi	Hükümsüz
63	İhsan Konaş	Testere bileyicisi	Okur yazar	(1932) 8 yıl (cinayetten)
64	Doğan Çetiner	Memur	Yüksek	Hükümsüz
65	Bekir Karayel	Mürettip	Orta	Hükümsüz
66	Sabahttin Dikmen	Muhasebeci	Ticaret Lisesi	Hükümsüz
67	Hayati Tüzün	Arşiv Memuru	Orta	Hükümsüz
68	Cemil Toygar	TBMM'de memur	Yüksek	Hükümsüz
69	Mustafa Kolkır	Gazete Bayii	Sanat Enstitüsü	Hükümsüz
70	Asım Akşar	Matbaacı	Lise	Hükümsüz
71	Hüseyin Arıkçay	Kunduracı	Okur yazar	Hükümsüz
72	Turhan Baykara	Yedek Subay Öğrencisi	Lise	Hükümsüz
73	Kenan Toksal	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
74	Yakup Irgat	İnşaat İşçisi	İlköğretim	Hükümsüz
75	Musa Emre	Marangoz	İlköğretim	Hükümsüz
76	Suavi Barutçuoğlu	Öğrenci	Lise	Hükümsüz

77	Ekrem Atak	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
78	Tayyar Uslu	Banka memuru	Yüksek	Hükümsüz
79	Oğuz Eren	Devriçark memuru	Tahsilsiz	Hükümsüz
80	İbrahim Kıray	Tıp Fakültesi Asistanı	Yüksek	Hükümsüz
81	Muammer Tamkan	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
82	Arif Damar	İşportacı	Orta	Hükümsüz
83	Ahmet Konuk	Bakkal	Okur yazar	Hükümsüz
84	Ahmet Bacak	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
85	Hasan Takarmağan	Fabrika İşçisi	Okur yazar	Hükümsüz
86	Hüseyin Alkaranfil	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
87	Cemal Çokran	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
88	Hasan Tartı	Demirci	Okur yazar	Hükümsüz
89	Tahsin Güzelfilibe	Seyyar Satıcı	Okur yazar	Hükümsüz
90	İsmet Oran	Seyyar Satıcı	Orta	Hükümsüz
91	Hasan Küçükpomak	Tütün işçisi	Tahsilsiz	Hükümsüz
92	Hüseyin Pekhamarat	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
93	Hüseyin Uysal	Tütün işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
94	Yaşar Beyazteke	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
95	Turgut Akalın	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
96	Ahmet Fırıncı	Derici	Orta	(1932) 4 yıl, (1946) 4 yıl
97	Ömer Lütfi Tunçay	Memur (açığa alınmış)	Muallim Mektebi	Hükümsüz
98	Tevfik Dilmen	Muameleci	Lise	(1944) 1 yıl
99	Bekir Kenan Yaşlıçam	Fen memuru	Orta	Hükümsüz
100	Süleyman Salter	Memur	Orta	Hükümsüz
101	Salih Çakır	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
102	Mümtaz Göktürk	Muamelat Servisi	Yüksek	Hükümsüz
103	Aydemir Kandemir	Muhasebe memuru	Ticaret Lisesi	Hükümsüz
104	Kemal Bekir Özmanav	Aktör	Devlet Konservatuvarı	Hükümsüz
105	Kâmuran Baştuji	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
106	Hilmi Artan	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
107	Faruk Ural	İşsiz	Yüksek	Hükümsüz
108	Arif Önal	Kopya Teknisyeni	Lise	Hükümsüz
109	Ruhi Su	Artist	Yüksek	Hükümsüz
110	Raci Dinçer	Serbest	Lise	1 yıl 4 ay
111	Saim Altıneş	Müfettiş	Yüksek	Hükümsüz
112	Vasfi Yükseksoy	Piyade	Orta	Hükümsüz
113	Hasan Kaşarcı	Fabrikatör	.	(1934) 3 yıl 4 ay
114	Halim Spatar	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
115	İsmet Meriç	İşsiz	Orta	Hükümsüz

116	Arif Çalışkan	Demir işçisi	Okur yazar	Hükümsüz
117	Mehmet Sonugür	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
118	Hüsnü Onat	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
119	Emin Emek	Terzi	Orta	Hükümsüz
120	Selahattin Soylu	Fabrikatör	Orta	Hükümsüz
121	Erdoğan Berktay	Avukat	Yüksek	Hükümsüz
122	Turhan Tuna	Keman Asistanı	.	Hükümsüz
123	Orhan Suda	Memur	Orta	Hükümsüz
124	Şükrü Başar	Memur	Orta	Hükümsüz
125	İsmail Ayyıldız	Seyyar Kitapçı	İlköğretim	Hükümsüz
126	lhan Başgöz	Edebiyatçı	Yüksek	Hükümsüz
127	Celal Gürol	Memur	Orta	Hükümsüz
128	Ncati Anık	Memur	Orta	Hükümsüz
129	Muzaffer Arabul	Karayolları görevlisi	Lise	Hükümsüz
130	Veli Gemici	Çiftçi	Yüksek	Hükümsüz
131	Ahmet Gayretli	Tesviyeci	Sanat Mektebi	(1947) 9 ay
132	Hasan Yılmaz	Matbaacı	Okur yazar	Hükümsüz
133	Ulvi Uraz	Aktör-Rejisör	Yüksek	Hükümsüz
134	Recep Egemen	Müdür	Yüksek	Hükümsüz
135	Ziya Kirman	MTA memuru	.	Hükümsüz
136	Mustafa Karayol	Şoför	İlköğretim	Hükümsüz
137	Cavit Aydıner	Memur	Lise	Hükümsüz
138	Mehmet Ressamoğlu	Radyo şefi	Yüksek	Hükümsüz
139	Zehra Kosva	Tütün işçisi	İlköğretim	Hükümsüz
140	Selçuk Uraz	Tiyatro Öğretmeni	Yüksek	Hükümsüz
141	Tevhide Göloğlu	Ev kadını	Yüksek	Hükümsüz
142	Behçet Pekmerdol	Askeri öğretmen	Yüksek	Hükümsüz
143	Hüseyin Kerpiç	PTT memuru	İlköğretim	Hükümsüz
144	Rasim Yıldızbakan	Tramvay biletçisi	Okur yazar	Hükümsüz
145	Hıristo Prodromidis	Serbest komisyoncu	İlköğretim	Hükümsüz
146	Hayati Denizkuşu	Memur	Köy Enstitüsü	Hükümsüz
147	İhsan Hasırcı	Bahçıvan	Orta	Hükümsüz
148	Aclan Sayılgan	Artist	Lise	Hükümsüz
149	Balkar Yekebaş	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
150	Selçuk Senel	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
151	Ali Tunacan	Müfettiş	Yüksek	Hükümsüz
152	Nevzat Yavuzyıldırım	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
153	Turan Tamar	Avukat	Yüksek	Hükümsüz
154	Yılmaz Çolpan	Mütercim	Yüksek	Hükümsüz
155	Şükrü Ünal	Serbest Elektrikçi	Lise	Hükümsüz
156	Nejat Özön	Askeri öğrenci	Yüksek	Hükümsüz
157	Lütfi Kanak	Teknisyen	Lise	Hükümsüz
158	Ali Cihan Erkaya	Fen memuru	Kadastro Lisesi	Hükümsüz

159	Fuat Hikmet Güner	Felsefe öğretmeni	Yüksek	Hükümsüz
160	Adnan Yücebaş	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
161	Nahit Ergin	Zafer gazete memur	Lise	Hükümsüz
162	İsmail Tümer	Terzi	İlköğretim	Hükümsüz
163	İmadettin Selhep	Komisyoncu	Orta	Hükümlü (tarihi hatırlamıyor)
164	Özer Sağnak	Öğrenci	Lise	Hükümsüz
165	Zekai Özgenç	Öğrenci	.	Hükümsüz
166	Ali Hikmet Maltepe	Kimya mühendisi	.	Hükümsüz
167	Şükran Kurdakul	Komisyoncu	Orta	Hükümsüz
168	Selma Ertekin	Ev kadını	Yüksek	Hükümsüz
169	İsmail Öztürk	Öğrenci	.	Hükümsüz
170	Saim Buğay	Öğrenci	.	Hükümsüz
171	Naciye Buğay	Ev kadını	Lise	Hükümsüz
172	Merih Demirkan	Banka memuru	Yüksek	Hükümsüz
173	Solmaz Berktay	Öğrenci	.	Hükümsüz
174	Behice Hatko	Sosyoloji doktoru	.	(1951) 15 ay
175	Bayram Çokgeçim	Garson	Okur yazar	Hükümsüz
176	Halil Dumanoğlu	Katip muavini	Lise	Hükümsüz
177	Necati Beygu	Müdür	.	Hükümsüz
178	İsmet Gürcanlar	Atölye sahibi	Sanat Okulu	Hükümsüz
179	Hüsamettin Dinç	.	Sanat Okulu	Hükümsüz
180	Yıldız Baştımar	Ev kadını	Yüksek	Hükümsüz
181	Arslan Kaynardağ	Serbest mütercim	Felsefe Fakültesi	(1945) 5 ay
182	Cavit Şar	Terzi	Orta	Hükümsüz
183	Mustafa Aygölü	Emlak müdür muavini	Yüksek	Hükümsüz
184	Sururi Özbadur	Elbise temizleyicisi	İlköğretim	Hükümsüz

EK-6. (1951 Tevkifatı sonrası, 1954 yılında sonuçlanan mahkemenin mahkûmiyet kararları) (Kaynak: (2000). *Esbab-ı Mucibeli Hüküm 1951 TKP (Türkiye Komünist Partisi) Tevkifatı*. İstanbul: BDS Yayınları.)

	Adı Soyadı	Mahkûmiyeti
	Elebaşların cezası ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
1	Zeki Baştımar Baştımar[1267]	3 yıl 4 ay Amasya. (10 yıl ağır hapis)
2	Kemal Ergin	3 yıl 4 ay Yalvaç. (10 yıl ağır hapis)
3	Macit Bilge	3 yıl 4 ay Sivas. (10 yıl ağır hapis)
4	Abdülkadir Demirkan[1268]	3 yıl Ulukışla (9 yıl ağır hapis) ve ordudan ihraç.
5	Bekir Kenan Yaşlıçam	2 yıl 8 ay Tokat. (8 yıl ağır hapis)
6	Cazım Aktimur	2 yıl 8 ay Yozgat. (8 yıl ağır hapis)
7	Cemil Toygar	2 yıl 8 ay İskilip. (8 yıl ağır hapis)
8	Sabahattin Dikmen	2 yıl 8 ay Karaman. (8 yıl ağır hapis)
9	Kamuran Baştuji	2 yıl 8 ay Nevşehir. (8 yıl ağır hapis)
	7 yıl ağır hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
10	Reşad Fuat Baraner	2 yıl 4 ay İzmit.
11	Halil Yalçınkaya	2 yıl 4 ay Adana.
12	Mihri Belli	2 yıl 4 ay Afyon.
13	Mehmet Bozışık	2 yıl 4 ay Sivrihisar.
14	Ahmet Bilge	2 yıl 4 ay Kayseri.
15	Enver Gökçe	2 yıl 4 ay Sungurlu.
16	Şevki Akşit	2 yıl 4 ay Gümüşhane.
17	Şefik Hüsnü Değimer	1 yıl 11 ay 10 gün Manisa. (5 yıl 10 ay hapis)[1269]
	6 yıl ağır hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
18	Bekir Karayel	2 yıl Develi.
19	Fadıl Barkan	2 yıl Konya.
20	Kamil Akar	2 yıl Bolu.
21	Recep Yelkenkaya	2 yıl Niksar.
22	Bilal Şen	2 yıl Tercan.
23	Faruk Ural	2 yıl Erbaa.
24	Sevim Tarı	2 yıl Turgutlu.
	5 yıl ağır hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
25	Kadri Buldu	1 yıl 8 ay Susurluk.
26	İdris Erdinç	1 yıl 8 ay Mustafakemalpaşa.
27	Mehmet Emin Atılal	1 yıl 8 ay Çine.
28	Salih Başdurak	1 yıl 8 ay Burdur.
29	Halim Çalışır	1 yıl 8 ay Yıldızeli.
30	Mehmet Üstüner	1 yıl 8 ay Konya Ereğli.
31	İbrahim Atılal	1 yıl 8 ay Şarkışla.
32	Orhan Suda	1 yıl 8 ay Ankara.
33	Balkar Yekebaş	1 yıl 8 ay Ankara.

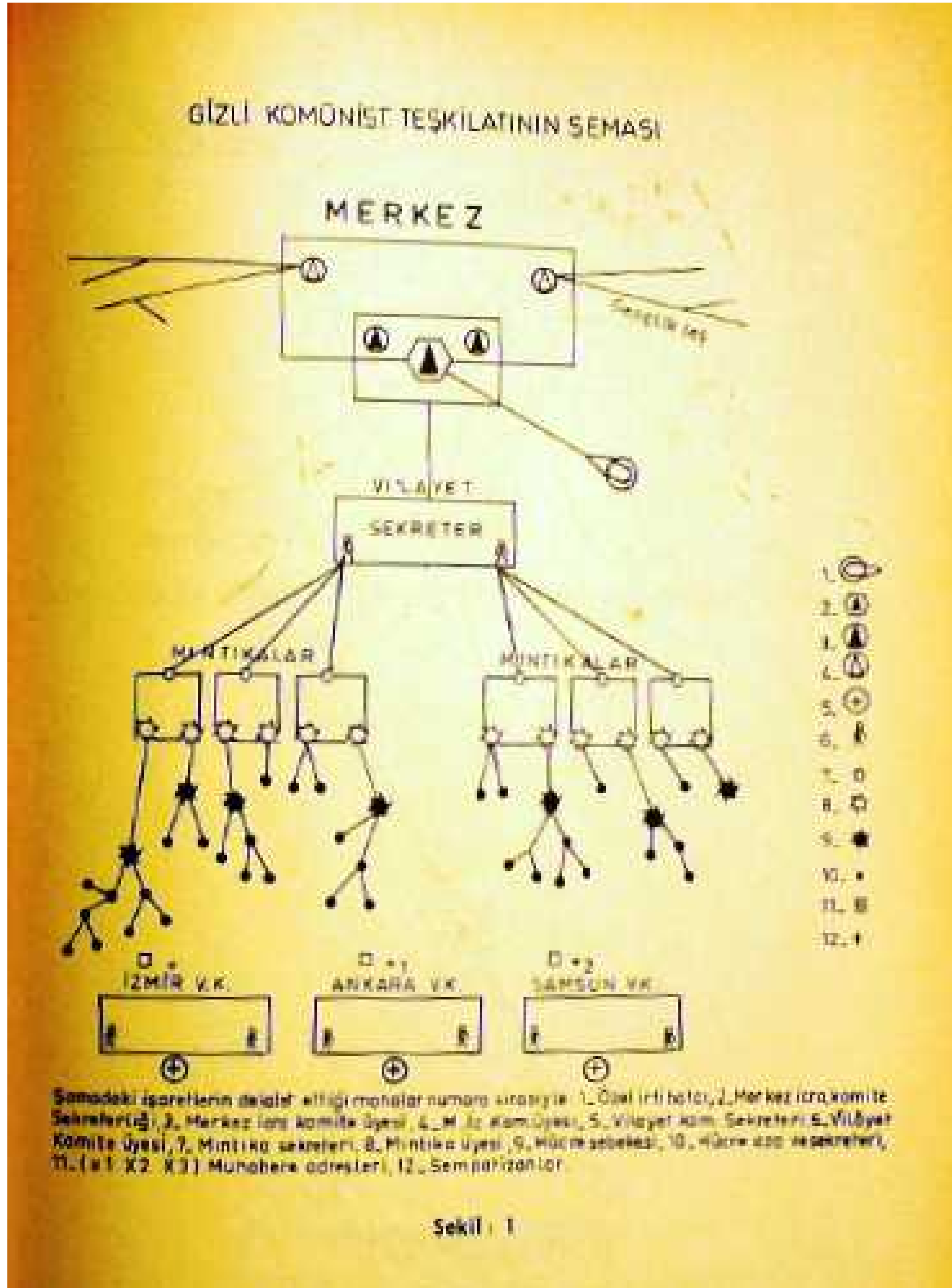
[1267] Parti kurucusu ve başkanı.
[1268] Vedat Türkali.
[1269] Şefik Hüsnü, 7yıl ağır hapis cezasıyla mahkûm olmasına rağmen hüküm tarihinde 65 yaşını bitirmiş olduğundan, TCK'nın 56. Maddesine göre bu cezada altıda bir oranında indirim yapılmıştır.

34	Nuran Ertan	1 yıl 8 ay Ankara.
35	Sıdıka Umut	1 yıl 8 ay Ankara.
36	Hasan Yılmaz	1 yıl 8 ay Polatlı.
37	Ahmet Gayretli	1 yıl 8 ay Malatya.
38	Ulvi Uraz	1 yıl 8 ay Konya.
39	Selçuk Uraz	1 yıl 8 ay Konya.
40	Şükrü Başar	1 yıl 8 ay Beypazarı.
41	Şahamettin Bakırsan	1 yıl 8 ay Kızılcahamam.
42	Mustafa Arhavi	1 yıl 8 ay Bursa.
43	Recep Akesi	1 yıl 8 ay Muş.
44	Hayati Sencar	1 yıl 8 ay Siirt.
45	Faik Şekeroğlu	1 yıl 8 ay Gaziantep.
46	Vecdi Özgüner	1 yıl 8 ay Beyşehir.
47	Oruç Ali Tütenkesen	1 yıl 8 ay İstanbul.
48	Abuzer Özdemir	1 yıl 8 ay İstanbul.
49	Hayati Tözün	1 yıl 8 ay Niğde.
50	Ruhi Su	1 yıl 8 ay Çumra.
51	Arif Nanak	1 yıl 8 ay Düzce.
52	Süleyman Salter	1 yıl 8 ay Merzifon.
	4 yıl 2 ay ağır hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
53	Mustafa Toprak	1 yıl 4 ay, 20 gün Kula.
54	Salih Çakır	1 yıl 4 ay, 20 gün Ankara.
55	Turgut Akalın	1 yıl 4 ay, 20 gün Ankara.
56	Seyit Atılal	1 yıl 4 ay, 20 gün Demirci.
	3 yıl ağır hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
57	Hilmi Artan	1 yıl Biga.
58	Eşref Bilkiye	1 yıl, 1 ay 10 gün Burhaniye. (3 yıl 4 ay hapis)
59	Hasan Doğruyol	1 yıl, 8 ay 10 gün Eğridir. (3 yıl 4 ay hapis)
	2 yıl ve daha fazla hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
60	Ömer Lütfü Tuncay	10 ay Balıkesir.
61	Tevfik Dilmen	10 ay İstanbul.
62	Hüseyin Özaksel	8 ay Milas.
63	Tahir Hallaçoğlu	8 ay Çerkeş.
64	Cemal Çokran	8 ay Zile.
65	Ahmed Konuk	8 ay İznik.
66	Ahmed Bacak	8 ay Bozüyük.
67	İsmet Boran	8 ay Bilecik.
68	Yaşar Beyazteke	8 ay Bafra.
69	Hasan Tekarmağan	8 ay Kırkağaç.
70	Tahsin Güzelfilibe	8 ay Gemlik.
71	Hasan Tartıhak	8 ay Çanakkale.
72	Muammer Tamkan	8 ay Arapkir.
73	Saim Altıneş	8 ay Kemah.
74	Musa Emre	8 ay Adapazarı.
75	Yakup Irgat	8 ay İzmit.
76	Ahmet Özdemir	8 ay Bandırma.
77	Veysel Akkaş	8 ay İstanbul.
78	Nihat Tunalı	8 ay İstanbul.

79	Vahe Damgacıyan	8 ay Erzincan.
80	Kenan Toksal	8 ay Bafra.
81	Muzaffer Eren	8 ay Kütahya.
82	Oğuz Eren	8 ay Kütahya.
83	Kazım Yelkenkaya	8 ay Aydın.
84	Halim Spatar	8 ay Ödemiş.
85	Süheyl Terek	8 ay Simav.
86	Hüsnü Onat	8 ay Gönen.
87	Selahattin Soylu	8 ay Menemen.
88	Emin Emek	8 ay İzmir.
89	Erdoğan Berktay	8 ay Adapazarı.
90	Doğan Çetiner	10 ay Uşak.
91	Veli Gemici	8 ay Tefenni.
92	İlhan Başgöz	8 ay Adana.
93	Muzaffer Arabul	8 ay Gümüşhane.
94	Lütfü Kanak	8 ay Orhaneli.
95	Melahat Türksal	8 ay Ankara.
96	Nuran Bozer	8 ay İstanbul.
97	Şaban Ormanlar	8 ay İstanbul.
98	Ferid Teksoy	8 ay Nazilli.
99	Mümtaz Göktürk	8 ay Sapanca.
100	Ahmed Arif Ünal	8 ay Urfa.
101	Aydemir Kandemir	8 ay Geyve.
102	Kemal Bekir Özmanav	8 ay Akhisar.
103	Celal Zühtü Benneci	8 ay Erzurum.
104	Şükran Kurdakul	8 ay Tarsus.
105	Sürurі Özbadur	8 ay Bergama.
106	Selma Ertekin	8 ay İstanbul.
	1 yıl ve daha fazla hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
107	Kadri Çokuğurlu	6 ay 20 gün Kandıra. (1 yıl 8 ay hapis)
108	Nevzat Yavuzyıldırım	8 ay Ankara. (1 yıl 8 ay hapis)
109	Hüseyin Pekhamarat	6 ay 20 gün Gerede. (1 yıl 8 ay hapis)
110	Hüseyin Kerpiç	5 ay 17 gün Beypazarı. (1 yıl 4 ay 20 gün hapis)
111	Turhan Tuna	5 ay Ankara. (1 yıl 3 ay hapis)
112	Celal Gürol	6 ay 20 gün Çubuk. (1 yıl 8 ay hapis)
113	Necati Anık	6 ay 20 gün Nallıhan. (1 yıl 8 ay hapis)
114	İsmail Ayyıldız	6 ay 20 gün Kırşehir. (1 yıl 8 ay hapis)
115	Yılmaz Çulpan	5 ay İzmir. (1 yıl 3 ay hapis)
116	Nejat Özön	4 ay 5 gün Kastamonu. (1 yıl 15 gün hapis)
117	Selçuk Şenel	6 ay Ankara. (1 yıl 6 ay hapis)
118	Raci Dinçer	6 ay 20 gün İstanbul. (1 yıl 8 ay hapis)
119	Aclan Sayılgan	5 ay Bursa. (1 yıl 3 ay hapis)
120	Mustafa Özçelik	6 ay 20 gün Söğüt. (1 yıl 8 ay hapis)
121	Turhan Sacit Baykara	6 ay 20 gün İnegöl. (1 yıl 8 ay hapis)
	1 yıldan aşağı hapse mahkûm olanlar ve gözetimli serbestlik süresi ile yerleri	
122	İhsan Konaş	2 ay Balıkesir. (6 ay hapis)
123	Behçet Pekmerdol	3 ay Tavşanlı. (9 ay hapis) ve ordudan ihraç.
124	Mustafa Kolkır	1 ay 20 gün Ermenek. (5 ay hapis)

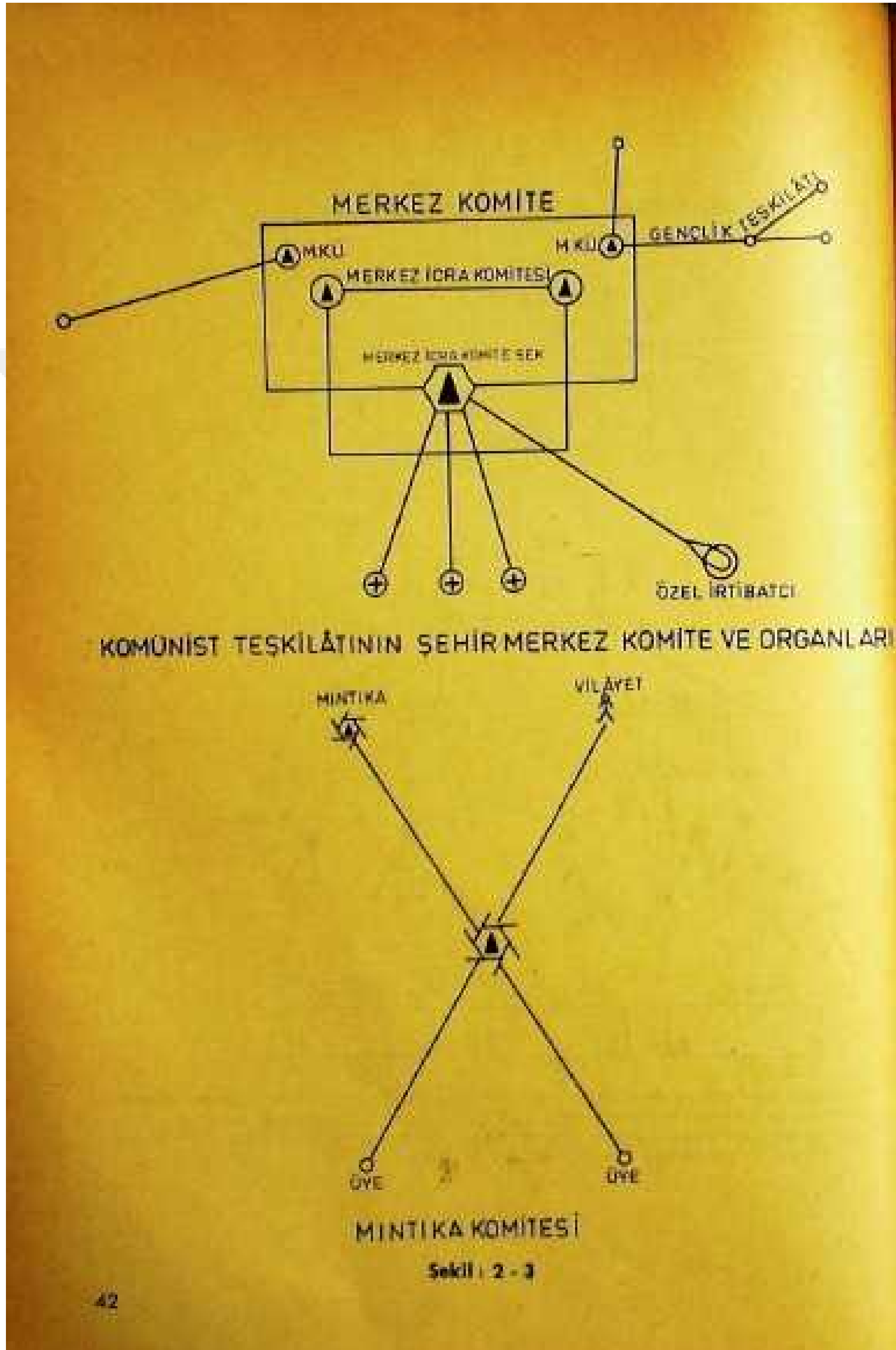
125	Özer Sağnak	1 ay 20 gün Geyve. (5 ay hapis)
126	Adnan Salih Yücebaş	1 ay 20 gün İstanbul. (5 ay hapis)
127	Şükrü Ünal	1 ay 20 gün Sapanca. (5 ay hapis)
128	Turan Tamar	2 ay Eskişehir. (6 ay hapis)
129	Ali Cihan Erkaya	2 ay Ayaş. (6 ay hapis)
130	Ali Hikmet Maltepe	2 ay İstanbul. (6 ay hapis)
131	Fuat Hikmet Güner	2 ay Kırşehir. (6 ay hapis)
132	Asım Akşar	Zaman aşımından davası düştü.
Beraat Edenler		
Ziya Kirman, Recep Egemen, Sevinç Tanık, Bayram Çokgeçim, Solmaz Görkmen (Berktay), Zekai Özgenç, Halil Dumanoğlu, Cavit Şar, Mustafa Aygölü, Yıldız Baştımar, İmadettin Selhep, Ali Tunacan, İsmail Tümer, Hüseyin Cavit Aydıner, Necati Beygu, İsmet Gürcanlar, Hüsamettin Dinç, Mustafa Karayol, Tevhide Göloğlu, Nahit Teoman Ergin, Aslan Kaynardağ, İlhan Berktay, Ahmet Fırıncı, Saim Buğay, Naciye Buğay, İsmail Öztürk, Merih Demirkan, Behice Hatko (Boran), Tayyar Uslu, Hasan Kaşarcı, Zehra Kosova, Hasan Küçükpomak, Hristo Prodromidis, Hüseyin Uysal, Hüseyin Alkaranfil, Rasim Yıldızbakan, İsmet Meriç, Dündar Baştımar, Gülören Özdemir, Ekrem Atak, Arif Damar, Hüseyin Arıkçay, Selahattin Akarışık, Suavi Barutçuoğlu, Vasfi Yükselsoy, İhsan Hasırcı, Hayati Denizkuşu, Mübeccel Kıray, İbrahim Kıray, Mehmet Ressamoğlu, Arif Çalışkan, Mehmet Sonugür.		
Tahliye Edilenler		
Hüseyin Özaksel, İsmet Gürcanlar, Necati Beygu, Ferit Teksoy, Celal Zühtü Benneci, Hüsamettin Dinç.		
Tevkif Edilenler (hükümle birlikte)		
Ahmet Bilge, İdris Erdinç, Mehmet Üstüner, Süleyman Salter, Balkar Yekebaş, Nuran Ertan, Sıdıka Umut, Ulvi Uraz, Selçuk Uraz, Abuzer Özdemir, Hayati Tözün.		

EK-7. TKP'nin Teşkilat Yapılanması Şemaları

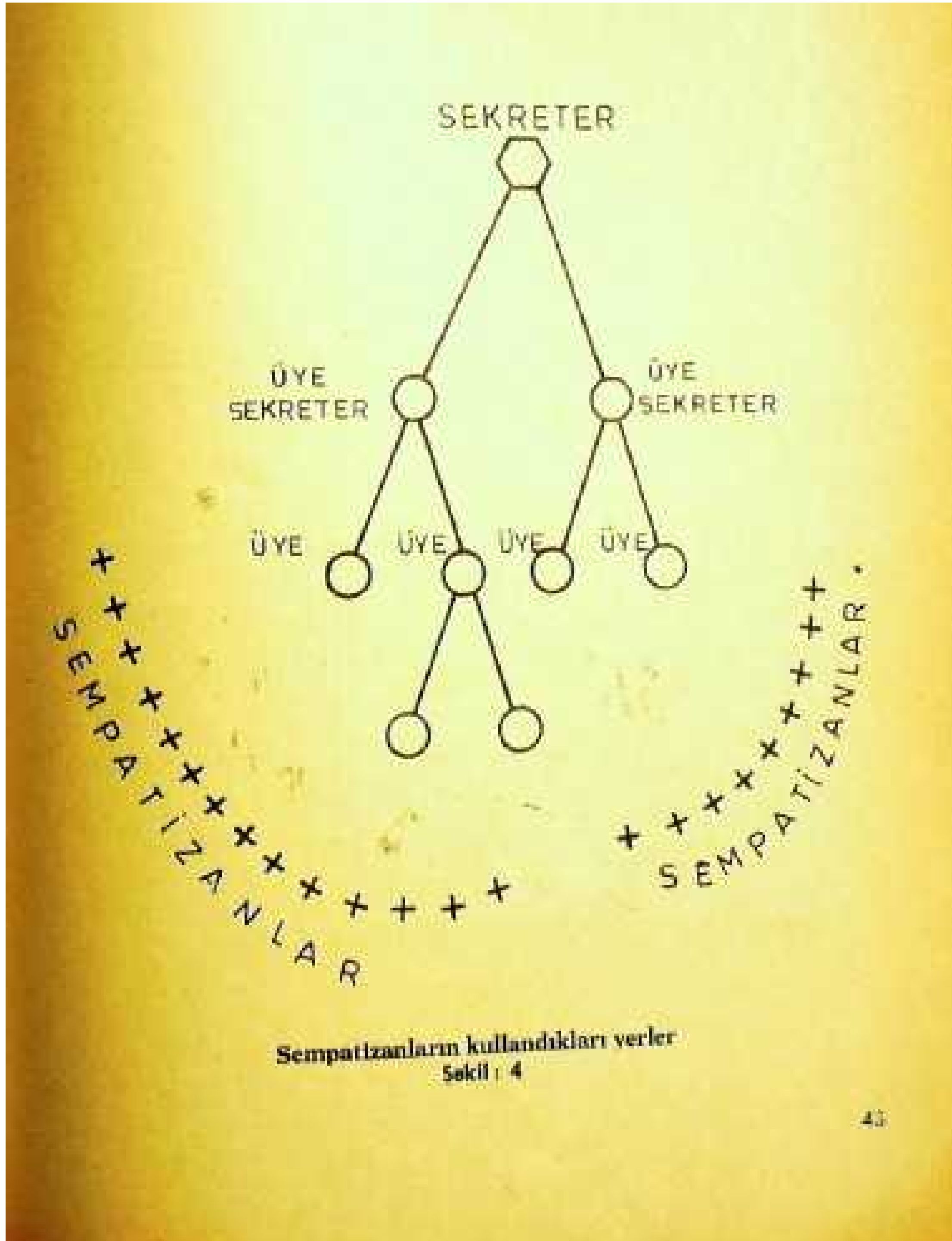

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü, Önemli İşler Müdürlüğü tarafından yayınlanan Türkiye'de Komünist Tekniği kitabı.

EK-7. (devamı) TKP’nin Teşkilat Yapılanması Şemaları

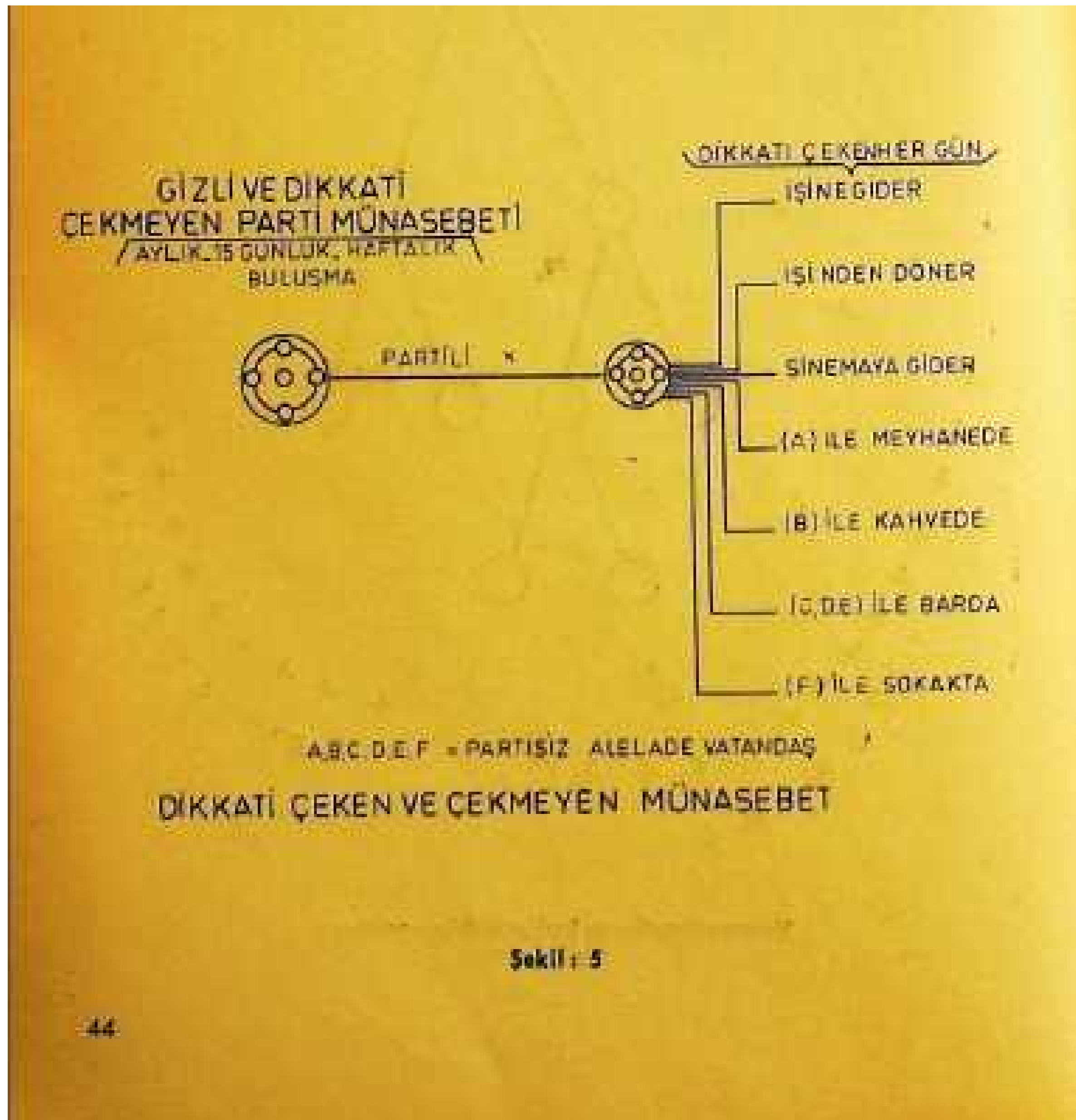
EK-7. (devamı) TKP'nin Teşkilat Yapılanması Şemaları

Sempatizanların kullandıkları yerler
Şekil : 4

43

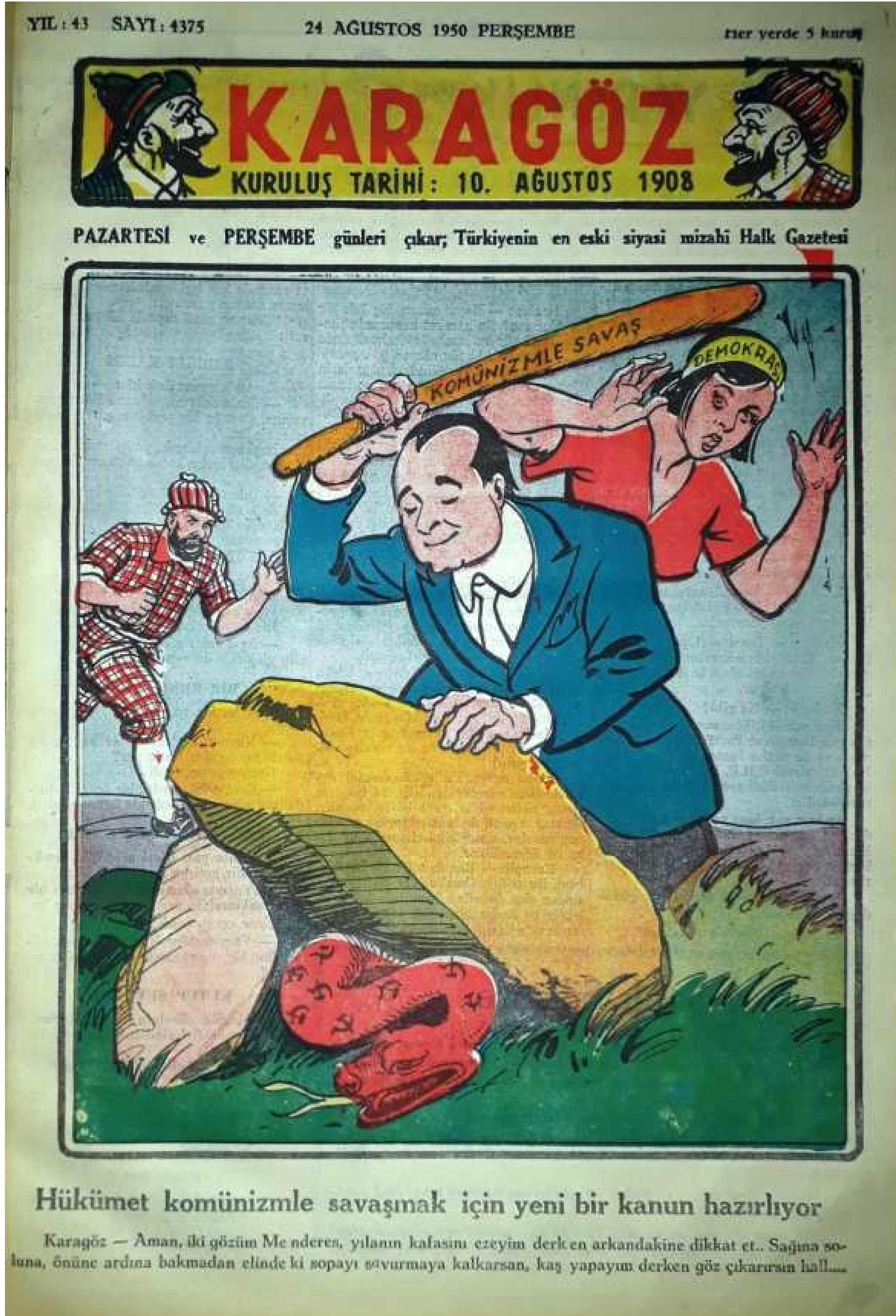
EK-7. (devamı) TKP'nin Teşkilat Yapılanması Şemaları

EK-8. Komünizmle Mücadele Dergisi

Kaynak: Komünizmle Mücadele, 1 Şubat 1952.

EK-9. Karagöz Dergisi’nin DP’nin Komünizmle Mücadelesine Bakışı

YIL : 43 SAYI : 4375 24 AĞUSTOS 1950 PERŞEMBE Her yerde 5 kuruş

KARAGÖZ

KURULUŞ TARİHİ : 10. AĞUSTOS 1908

PAZARTESİ ve PERŞEMBE günleri çıkar; Türkiyenin en eski siyasi mizahi Halk Gazetesi

Hükümet komünizmle savaşmak için yeni bir kanun hazırlıyor

Karagöz — Aman, iki gözüm Menderes, yılanın kafasını ezeyim derken arkandakine dikkat et.. Sağına soluna, önüne ardına bakmadan elindeki sopayı savurmaya kalkarsan, kaş yapayım derken göz çıkarırsın hall....

EK-10. 27 Ağustos 1950’de Ankara’da Düzenlenen Komünizmi Tel’in Mitingi

Dövizde “Mel’un Komunistler, Bu Aziz Vatan Sizin Mendebur Leşlerinizle Bile Kirlenmek İstemiyor” yazılıdır.

Kaynak: Yeni İstanbul Gazetesi, 27 Ağustos 1950

EK-10. (Devamı)

Dövizlerde yazanlar:

“Komunizim Her Görüldüğü Yerde Ezilmelidir”,

“Komonistler Dünyanın Mikroblarıdır”,

“Komünislik İğrençlik Anarşi Timsalidir”.

EK-11. Görüşler Dergisinde 'G' Harfine Orak Benzetmesi

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1945.

Görüşler dergisinin orijinal kapak yazısı bu şekildedir.

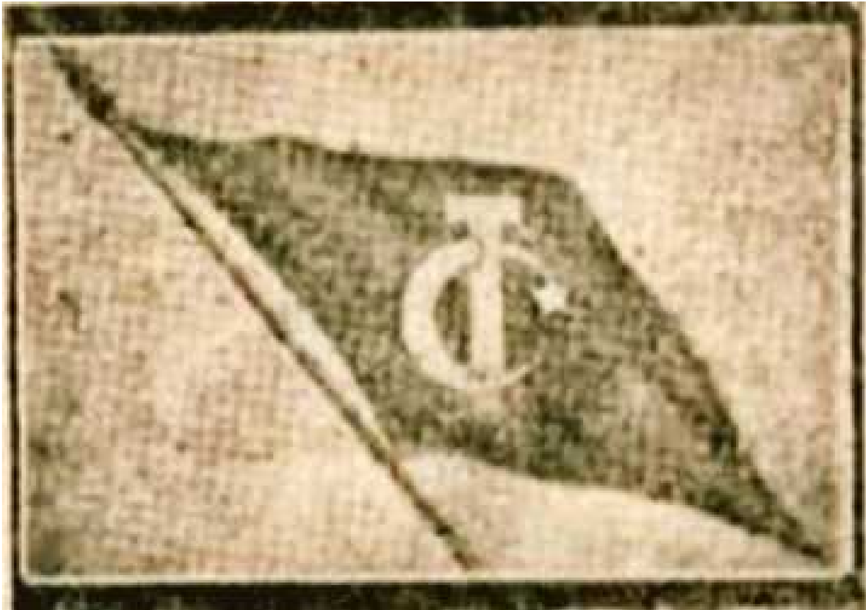
EK-12. Türkiye Cumhuriyeti Tekel İdaresi’nin Logosu

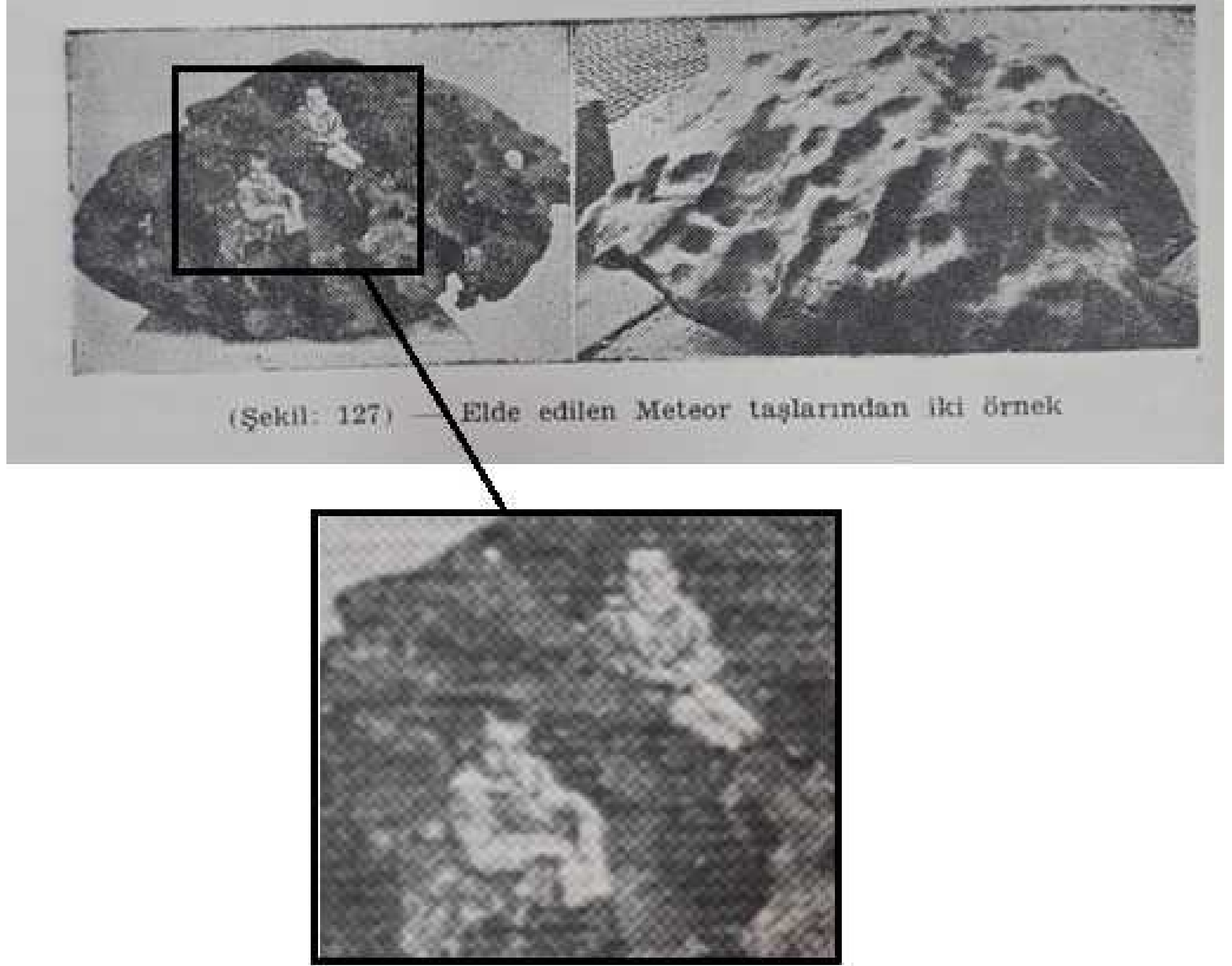
EK-13. Vatan Partisi'nin Parti Logosu

EK-14. Tasarlanan Bayrak Motifi

EK-15. Astronomi Kitabı İçinde Saklı Görünen Silüetler

Kaynak: Şerafettin Çintan, Yeni Astronomi, 1953.

EK-16.

Kaynak: Kurdakul, Ş. (1 Kasım 1951). “Milli Kurtuluş Şarkısı”, *Yeryüzü*, (2), 2-3.

EK-17. Stalin'in Silüetinin Atatürk'ün Alnında Olduğu İddia Edilen Gazete Sayfası

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1950.

EK-18.

Kaynak: Kemal Pilavoğlu, Komünizme Hücum.

EK-19.

Kaynak: Toprak Dergisi, 1 Mart 1958, Sayı: 40.

EK-20.

Kaynak: Toprak Dergisi, 1 Şubat 1956, Sayı: 15.

EK-21.

Kaynak: Toprak Dergisi, 1 Aralık 1956, Sayı: 25.

EK-22.

Kaynak: Toprak Dergisi, 1 Aralık 1959, Sayı: 61.

EK-23.

T. C.
PTT İ.U.M.

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez.

41009 TELGRAF

Yol
Servis işaretleri

Adres : ELT SAYIN ADNAN MENDERES BASVEKIL ANKARA

Sıra No.	İlk merkez	No	Kelime	Verildiği Tarih	Saat	Resmi Hususi	Orta merkez	Alındığı Tarih	Saat	İmza
651	TARSUS	569	60	12/9 1520			SURE	13/9	0225	MT.

SERVET DUSMANI KIZIL USAKLARININ TERTIP VE TESVIKILE YAPILDIGINA SUPHE OLMAYAN 6 EYLUL HADISELERI KARSISINDA DUYDUGUM IZDIRAP BUYUKTIR BU AGIR YARANIN SARILMASI ICIN SAYIN CUMHUR REISIMIZIN HIMAYELERINDE YUKSEK BASKANLIGINIZ ALTINDA KURULAN YARDIM KOMITESINE GUCUMUN YETTIGI DERECEDE HIZMETIN EMIRLERINIZE MUNTAZIR BULUNDUGUMU DERIN SAYGILARIMLA ARZ EDERIM

HASAN HUSEYIN EKENLER

030 01 37 225 1

T. C.
PTT İ.U.M.

Devlet telgraf muhaberatından dolayı mesuliyet kabul etmez.

TELGRAF 57045

Yol
Servis işaretleri

ELT
Adres : SAYIN ADNAN MENDERES
BASBAKAN ANKARA

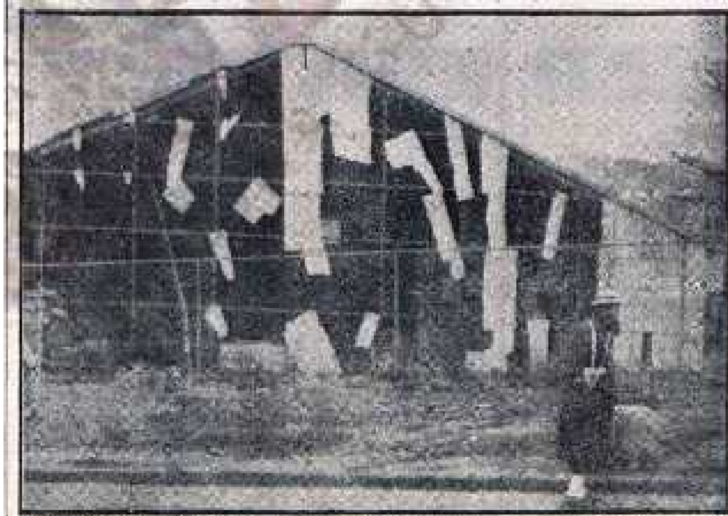
Sıra No.	İlk merkez	No.	Kelime	Verildiği Tarih	Saat	Resmi Hususi	Orta merkez	Alındığı Tarih	Saat	İmza
60	SORGUN	139	42	17/9/955	15/00			17/9	16/20	

ALTI EYLUL GECESI KOMINIST TAHRIKCILERININ DOGURMUS OLDUKLARI MUESSIF HADISEDEN DOLAYI DUYMUS OLDUGUMUZ TEESSURLERI ARZ EDER HUKUMETCE ALINAN OLGUN KARARI TAKTIR EDER MALIMIZ VE CANIMIZLA EMIRLERINIZDE AMADE OLDUGUMUZU BILDIRIR ELLERINIZDEN OPERIZ++ SORGUN DP. BASKANI++++ BAHRI FAIK OZTURK+++++++++

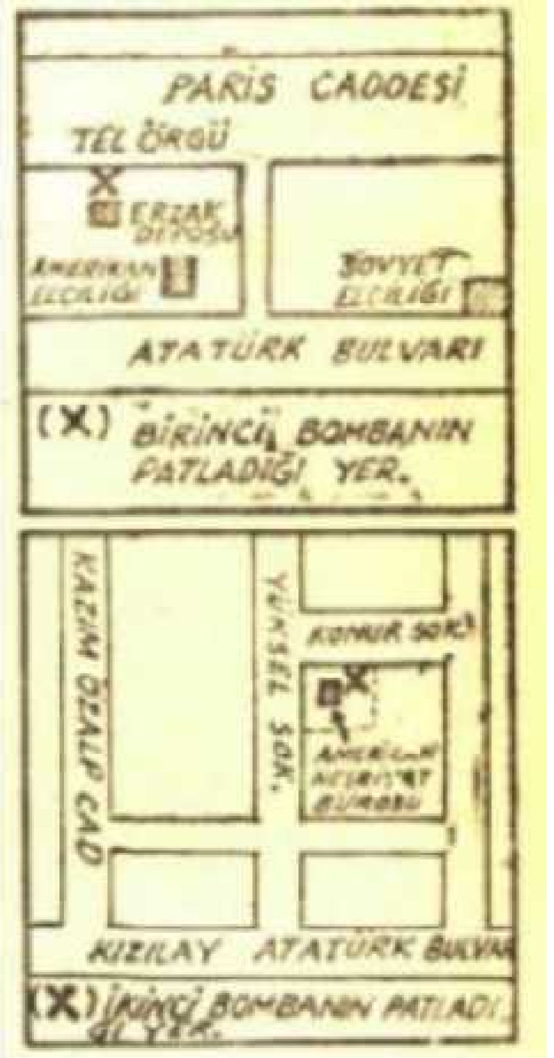
030 01 37 224 1 109

Kaynak: BCA. 30.1.0.0/3.226.2, 24.12.1955.

EK-24.

Kaynak: Cumhuriyet ve Milliyet Gazetesi, 28 Ocak 1958.

ÖZGEÇMİŞ

KişiselBilgiler

Soyadı, adı : Sipahi, Serhat

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet Tarihi**
Doktora	Gazi Üniversitesi	21.06.2023
Yüksek Lisans	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	19.09.2006
Lisans	Marmara Üniversitesi	23.07.2003
Lise	Çorum Cumhuriyet Lisesi	12.07.1999

İşDeneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2008	Çorum-Alaca Atatürk İ.Ö.O.	Öğretmenlik (Vekaleten)
2010-2012	EGM Koruma Daire Başkanlığı	Polis Memuru
2012-2023	Karabük Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YabancıDil

İngilizce

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...